

90-5
L 492

ALEKSANDRS MEDNIS

AGRARIS JAUTAJUMS UN ZEMES REFORMAS LATVIJĀ

VĒSTURISKS APSKATS
AGRARĀ JAUTAJUMA PROBLEMĀS
ZEMES REFORMAS GAITĀ UN SASNIEGUMI
AGRARĀS IEKĀRTĀS LIKUMI, NOTEIKUMI,
PASTĀVOŠĀS INSTRUKCIJAS UN
VALDĪBAS RĪKOJUMI
AGRARLIETĀS

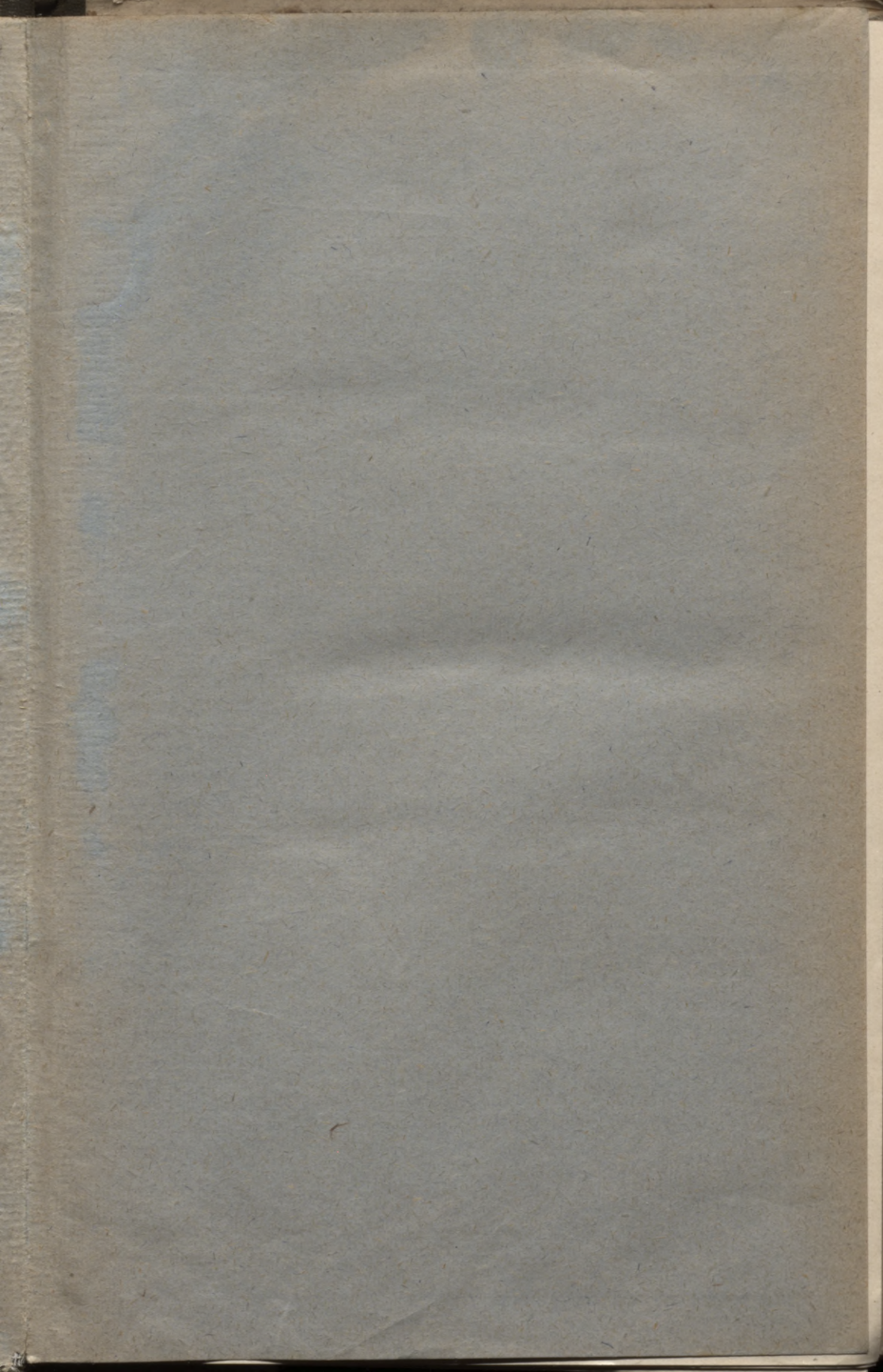
AR 10 DIAGRAMAM UN KARTEM

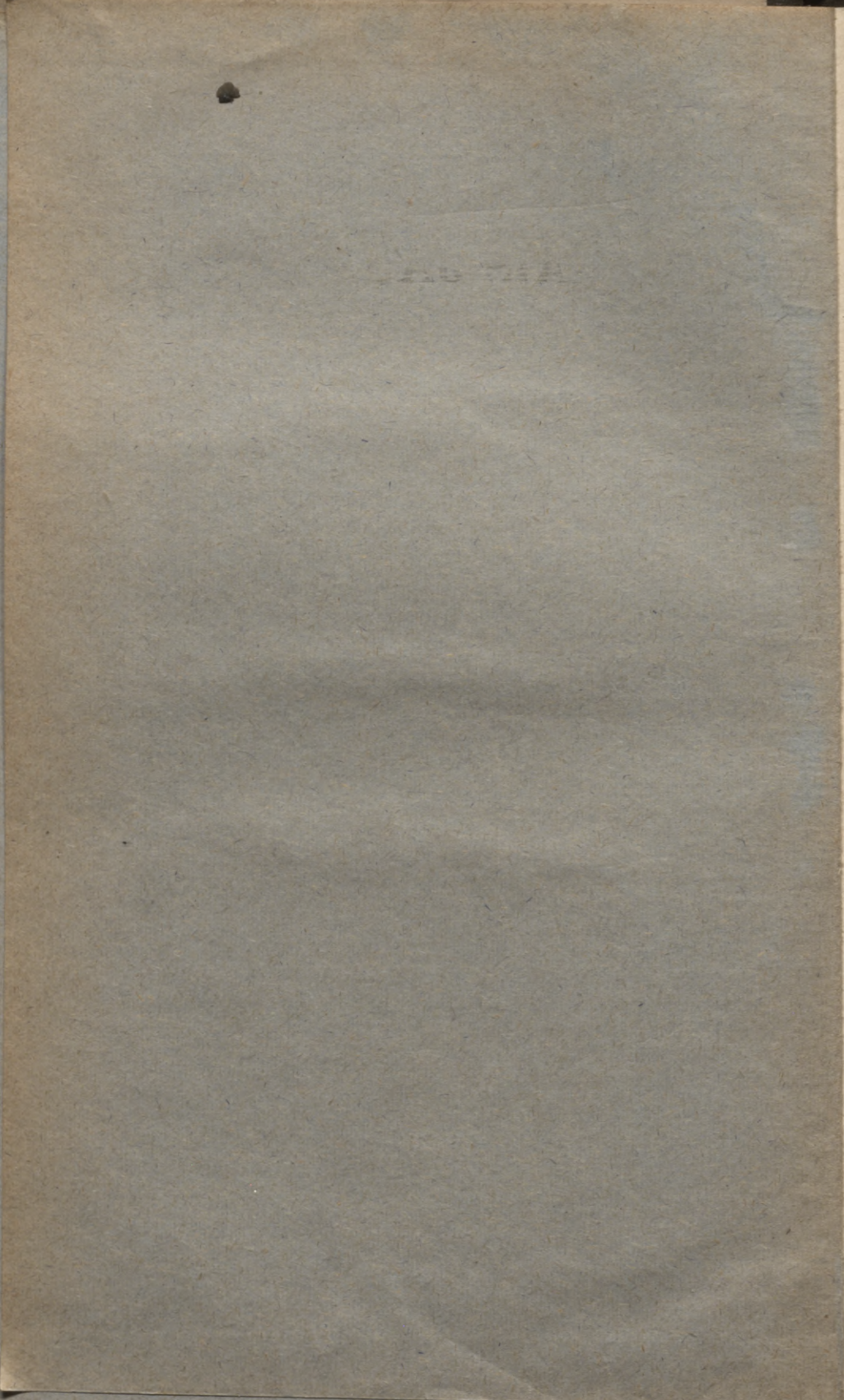
RIGĀ, 1924.

GENERĀLKOMISIJĀ PIE J. ROZES, RIGĀ, KR. BARONA IELĀ Nr. 5

407

5.50

90-5
L 49

orig. spec

L
9

ALEKSANDRS MEDNIS

AGRARIS JAUTAJUMS
UN ZEMES REFORMAS
LATVIJĀ

VĒSTURISKS APSKATS
AGRARĀ JAUTAJUMA PROBLEMAS
ZEMES REFORMAS GAITA
UN SASNIEGUMI

RIGĀ, 1924.

IESPIESTS „LATVJU KULTURAS“ SPIESTUVĒ

0307049792

L. V. B.
№. ~~381.237~~ ✓

~~sf 7230v~~ (E) ✓

(J)

„Latvju Kulturas“ spiestuve Rīgā, Tērbatas ielā 15/17.

I. DAĻA

VĒSTURISKS APSKATS

WESTLICK & BERKETS

IEVADS

Brīvās Latvijas lielās agrarās reformas nepieciešamību un viņas tiesiskos un moraliskos pamatus pārliecināti sapratīsim tikai tad, ja zemes ierīcības darbu apskatu sāksim ar Latvijas vēsturisko agraro attiecību noskaidrošanu.

Tikai tad redzesim, ka mūsu agrarreforma nav politisks akts vien, bet arī saimnieciski nobriedis auglis, kuŗš laikā ievācams, lai viņa veselīgā un garšīgā sula ielietu muižnieku kļaušās nomocītās, bet nenogurstošās un darbigās zemkopju rokās jaunus spēkus uz nerimstošu ražīgu darbu par labu tautai un atbrīvotai zemei. Tad arī nenožēlosim lielos upurus, ko latvju tauta ziedojuši savai brīvībai, tad varesim būt droši, ka šī reforma nebūs tikai teoretisks papīra projekts, bet mūsu saimnieciskās un politiskās dzīves nepieciešamība, jo saimnieciskā dzīvē valda tikai lietderības un nepieciešamības vara, kuŗu līdz savai robežai var traucēt vaj veicināt attiecīgi socialpolitiski spēki. Lai pārliecinātos par mūsu agrarreformas drošo nākotni, mums jānoskaidro, cik viņa bija politiski nepieciešama un saimnieciski vajadzīga, lai atbrīvotu tautu politiski un dotu viņai arī dārgako brīvību, — pārticību, saimniecisko patstāvību, jo nākotne pieder tik tādai reformai, kuŗa paceļ un nostiprina tautas darba ražīgumu.

Mūsu araju tautas klusā doma 700 gadus ir meklejusi to vietu, kur Lāčplēsim tika nolaupīta Gaismas pils atslēga. Nu reiz šī vieta ir atrasta. Ta ir — atbrīvotā Latvija un atbrīvotās Latvijas zeme, — tas pamats, uz kuŗa brīvā un pārtikusē tauta cels savu gaismas pili un viņā ieies.

Ar agrarreformas likumu mēs jau esam likuši tautas nākotnei šo pamatu. Mūsu agr. reformas likums vareja dzimt tikai tanī vēsturiskā brīdī, kad apklusā šķīru pretešķības un visi tautas slāņi sakusa vienprātīgā nacionalā domā par savas zemes atbrīvošanu. Šinī lielā valsts uzbūves darbā vienprātība vajadzīga ne tikai pie likuma normu izdošanas, bet arī pie agr. reformas likuma izvešanas dzīvē. Ja mūsu agrarreformai politisko pretinieku būs ļoti maz, izņemot galigo-kreiso un labo spārnus, — pretvalstiskos elementus, — tad citāds stāvoklis ir saimnieciskam motivejumam. Te sastapsim daudz sīksaimniecības pretinieku arī starp tiem, kuŗi aiz politiskiem mērķiem līdz šim stāv par tagadejo reformas gaitu. Tamdēļ galvenais un grūtākais šīs grāmatas

uzdevums būs pierādīt, ka Latvijas sociālos un politiskos apstākļos, ieskatoties mūsu senā agrarā iekārtā un zemes ģeogrāfiskos, klimatiskos un ekonomiskos apstākļos, sīksaimniecība, salīdzinot ar lielsaimniecību, pie mums ir solis uz priekšu un ved pie zemes un tautas darba ražīguma pacelšanās.

Tāda pārliecība ir vajadzīga īpaši tagādejos laikos, kad pēc pārdzīvotām kara un revolūcijas grūtībām dažos sabiedrības un tautas slāņos sajūtams pagurums un šķelšanās, dažu labu reizi pīpes tabakas dēļ. Ja sapratisim šī laika lielo uzdevumu un mūsu darba atbildību pret senču ciešanām pagātnē un tautas izredzēm nākotnē, tad bez šaubām mēs ikviens, kā apzinīgs pilsonis, meklēsim savu posteni šinī pozīciju nostiprinašanas darbā, neizejot no savtīgiem mērķiem, bet vienīgi no savām apzinīgām darba spējām. Atmetīsim arī politiskā dzīvē personības elementu un visi sakusīsim vienprātīgā darbā tautas nākotnei. Atkārtāju, ka tagad šinī lielā valsts uzbūves darbā vienprātība ir vajadzīgāka kā jebkad.

Bet diemžēl līdz šim mēs redzam, ka politiskie futbolisti taisni agraro reformu mēdz izvēlēties par bumbu saviem demagoģiska sporta uzbrukumiem, jo viņi zin, cik sāpīgi un satricinoši tautas miera apziņu ķer šie triecieni. Līdz šim šie parlamentāriešu paņēmieni tomēr ir izrādījušies tikai par parlamenta-butaforiju, kuŗu tautas vairākums saņēma labākā gadījumā ar ziņkāribu. Neskatoties uz to, līdz ar šiem triecieniem, bieži no dažiem preses orgāniem, sākot no „Brenču un Žvinguļa“ lēģera, beidzot ar nekristīgo un kristīgo nacionalistu un monarkīstu vienoto fronti, nāk neskaitāmi kniepadatas dūrieni pret agrarreformu un viņas darba gaitu, pie kam lietišķa un principiāla kritika ir pilnīgi izslēgta. Šie paņēmieni ir pilnīgi neizprotami, vismazāk no veczemnieku savienības puses, kuŗas biedri agrarreformā ieinteresēti ne mazāk, kā jaunsaimnieki-jaunzemnieki. Pa lielākai daļai šo klūmīgo un savā ziņā neapdomīgo rētaļāšanās ar vēsturisku laikmetu un valsts jaunūzbūves darbu arī var izskaidrot tā, ka šīs sabiedrības šķīšanas nav skaidrībā nedz ar šī darba galveniem mērķiem, nedz ar savu pozīciju. Zināmā mērā vaina gulstas arī uz agrarreformas darba vadītājiem un darinātājiem, jo, aizrauti no darba steigšanas, viņi pietiekošu vērību nepiegieza tautas un sabiedrības informācijai un darba paņēmīnu motivešanai. Šīs grāmatas mērķis ir nokļūt agrarjautājumā pie savstarpējas saprašanās un lielākas vienprātības jaunās valsts uzbūves darbā, kā to prasa nedalītas tautas intereses un viņas spoža nākotne.

Senču laikmets līdz XIII. gadu simtenim.

Par mūsu zemes aizvēsturiskā laikmeta agraro un saimniecisko iekārtu tiešas ziņas nav atrodamas pat vecākās kronikās. Šis laikmets ir tik tāļš, ka maz var palaisties pat uz mūsu tautas teiku un tautas dziesmu saturu, jo viņas mēdz vairak attēlot to, kas pēc tautas gaumes un parašam miļš un dārgs, neka tieši bijušo un esošo. Šie avoti arī nerēķinajas ar chronoloģiju, bieži sajaucot sirmo senatni ar pēdejo gadu simteņu notikumiem. Tamdēļ aizvēsturiskā laikmeta dzīvi un attiecības varam zīmet tikai vispārejos vilcienos pēc nedaudzām pazīmēm un aizrādījumiem, kuŗi uzglabājušies citu tautu literatūrā un vēsturē. Ja senā ģermaņu agrarā iekārta pat pēc Cezara un Tacita avotiem savas nenoteiktības dēļ saceļ lielu domstarpību Vakar-Eiropas zinātnes vīros, tad jo mazak sīkumu varam attēlot no mūsu tautas cilšu — kuru, līvu, zemgāliešu — aizvēsturiskā laikmeta dzīves, jo mums tādu avotu, kādi ir vāciešiem, nav. Bet arī Vācijas seno agraro iekārtu zinātnes vīru uzskati ir ļoti nesaskanīgi.

Ja Büchers apgalvo, ka II. gadu simtenis priekš Kristus (Cezara laikmets) un I. gadu simtenis pēc Kristus (Tacita aprakstītais laikmets) vācu tautu sastapis jau ieslēgtā māsaimniecības cikla stāvoklī, jo vācu tautai pirmatneja mežonības laikmeta nemaz neesot bijis, tad, tulkojot šos pašus autorus, citi autori, Sibels, Betmans-Holwegs, Tudihums, pastiprinot minētos avotus ar Plinija (Plinii) un Strabona aprakstiem no I. gadu simteņa pr. Kristus, nāk pie preteja slēdziena, proti, ka visi šie avoti neapgāžami pierādot, ka vācu tauta šinī laikmetā vēl bijusi klaidoņa tauta, kuŗa pārtikusi vairak no gaļas un piena, nekā no zemkopības ražojumiem. Ja Arndts tāpat kā Büchers nevar saprast un pielaiest, ka Cezara laikmetā vācu tauta varejusi būt mežonības stāvoklī un Cezara aprakstus izskaidro ar gadījumu, tad turpretim Meitcens atzīmē, ka pirmos 6 gadu simteņos daudzas Eiropas tautas bijušas tālu no zemkopības un pastāvīgas dzīves vietas un viņu dzīvei bijis daudz kopeja ar afriķaņu, klaidoņu tautu, dzīvi. Tāpat Ratcels, turpinot šo slēdzienu, aizrāda, ka tanis laikos bijis grūti ie-

domaties cilti, kuŗa ilgu laiku varetu palikt uz vietas. Ir neapšaubami pierādīts, ka vācu tautā, tāpat kā citas tautas, šinī laikmetā ir klejojusi; vīrieši nodarbojušies vairak ar medībam un kuŗu, bet primitīva lopkopība un zemes apstrādašana bijusi uzkrauta vājakiem dzimtas locekļiem — sievietem, kuŗas arī pirktas par dārgu naudu vaj laupītas. —

Tā tad vācu zinātnes vīru un ultra patriotu teorija par to, ka vācu tauta pirmatnejā laikmetā jau bijusi muižnieku tauta, kuŗā katrs brīvais pilsonis tik valdījis viņam uz īpašuma tiesībam piederošo zemi un vergus un vadījis savu saimniecību, pilnīgi atkrīt.

Vadoties no šīs īsumā attēlotās polemikas un redzot, cik preteji slēdzieni rodas, tulkojot vienu un to pašu vēsturnieku latīņu valodā uzrakstītās liecības, būsim atturīgi, runājot par mūsu tautas bērnības un šūpuļa dienam un neaizrausīties no varbūtības iluzijām.

Par Latvijas sirmo senatni līdz XIII. gadu simteņa sākumam mēs varam sacīt to pašu, kas teikts par vācu tautas pagātni un kas sakāms par katras tautas attīstības gaitu.

Latvija, spriežot pēc archeoloģiskiem izrakumiem, jau bijusi apdzīvota akmeņu laikmetā. Vēlāk, cik tālu vien iespējams pagātni novērot, mēs šē sastopam mūsu tautas cilts saknes. Kūri, pa daļai lībieši, līvi un zemgalieši, kuŗi kā ariešu rāsas santskristu nozares tuvākās atvases pie vispārejās tautu pārceļošanas bijušās atspīestas šajā Dzintaru zemītē pie Baltijas jūras, starp mongoļu rāsas tautam (igauņi, somi, šireni) — ziemeļos, slavu cilts tautam (krievi; poļi) — austrumos un dienvidos, un germaņu tautam — barbariem dienvid-rietumos.

Savā saimnieciskā un politiskā, kā arī kultūrelā attīstības gaitā mūsu tauta 1000 gadu laikmetā būs pakāpeniski nogājusi parasto ceļu: no pirmatnes mežonības primitīvā komunisma kopsaimniecības, kad netikai zeme bij kopīpašums, bet arī zemes apstrādašana, līdumu līšana, ēku celšana un citi darbi bij kopeji, kad kopeja bij arī kopīgiem spēkiem celto ēku un iegūto produktu lietošana, līdz saimes jeb noslēgtas mājas saimniecības ciklam, jo zemkopībai attīstoties, šīs pirmatnejais saimniecības veids izrādījās par nepietiekošu, lai nodrošinātu dzīves eksistenci un apmierinātu cilvēka kultūras un personības attīstības prasības. Agrarās un saimnieciskās attīcības stāveja ciešā sakarā ar visu pastāvošo politisko organizāciju un iekārtu. Latviešu cilts priekšgalā stāveja ievēleti jeb ar varu uzspīesti cilts vecākie, virsaiši jeb kungi, kuŗu politiskās tiesības mantoša-

nas ceļā pārgāja uz viņu bērniem. Virsaiši miera laikā bij soģi un valdnieki, bet kara laikā — kara vadoņi. Šo virsaišu vara bija aprobežota no vispārejām tautas sapulcēm, kurās piedalījās visi pieaugušie vīrieši. Zemi, kas piederēja ciltij, tanī laikā vajadzēja kopīgi aizstāvēt pret citu tautu uzbrukumiem pastāvīgos kašos. Kara laiks no miera laikiem nebija norobežots pēc mūsu dienu jēdzieniem, bet tie bija sakrītoši laikmeti, jo ikdienas vajadzēja būtu gataviem uz karu. Šo cīņu ar sekmēm vareja veikt tikai kopīgiem, visas cilts kaujas spējīgiem vīriešu spēkiem. Saprotams, tādus apstākļos tautā nevareja arī rasties subjektīvi tiesiska apziņa par zemes piederību. Ja kāda cilts kļūvoja, tad viņa pat nevareja rasties nekāda tiesību apziņas sajūta pret zemi. Bet tiklīdz tauta nometās uz pastāvīgu dzīvi, tad līdz ar kopejām cīņām, izauga arī īpašuma tiesību apziņa un cilts aizņemto zemi uzskatīja vispirms kā cilts īpašumu, tad vēlāk kā ģimenes jeb saimes īpašumu. Pēc ilgstošas un pastāvošas saimniecības uz vienas vietas līdz ar atmiņu par ieguldītiem pūliņiem un darbu, rodas apziņa par ģimenes īpašuma tiesībām un noteiktu zemes gabalu, no vienas puses aprobežojot visas savas cilts tiesības uz zemi un no otras — izslēdzot citu kaimiņu ģimeņu tiesības šo zemi lietot.

Līdz ar to šīs zemes īpašuma tiesību individualizācijas process nenotika vienmērīgi attiecībā uz visām zemēm: vispirms īpašuma tiesības attiecināja uz aņamzemi, kurā prasija vairāk darba un pūliņu ieguldījuma; pēc tam radās tiesības uz pļavam, ganībam un visvēlāk uz mežiem, kurī ilgus gadus vēl palika cilts lietošana.

Visas agrarās attiecības bija padotas vienam publiski-tiesiskam principam, jo katra persona valdīja un lietoja atsevišķu zemes gabalu nevis kā privāta persona, bet kā ģimenes galva, kā noteiktas cilts piederīgs un valdošās sabiedrības loceklis.

Tā tad jau šai laikmetā zemes īpašuma tiesības slēpa sevī pirmo galveno īpašuma tiesību pazīmi: jēdzienu par tiešu juridisku sakaru starp personu un tiesību objektu — zemi, bet šē vēl trūka otras privātpašuma tiesības sastāvdaļas — rīcības tiesības — darīt ar savu zemi ko grib. Zeme bija saimes īpašums un uz viņas guleja sabiedriski pienākumi — nodrošināt šīs saimes pastāvēšanu, kādu uzdevumu cilts nevareja, pēc ta laika kultūrelā stāvokļa un saimnieciskiem un politiskiem apstākļiem, uzticēt atsevišķai personai, ģimenes galvai. Tapēc arī ģimenes galvai nepiederēja rīcības tiesības uz zemi un ja ģimene

izmira, zeme atgriezās atpakaļ ciltis īpašumā. Latvijā, tāpat kā citās Eiropas zemēs, kuŗas nebija piesavinājušās romiešu civiltiesisko apziņu (*Corpus Juris Civilis*), saimes jeb ģimenes zemes īpašuma tiesības nevareja rasties agrāk, kā pie citām kaimiņu tautām, tas ir, agrāk par V. gadu simteni. Pat Vidus-Eiropas tautām, kuŗu sakari ar Romu bija ciešāki, šo pārejas laikmetu no grupu īpašuma uz individuāli zemes īpašuma tiesībām M. Kovaļevskis atrod pirmo reizi „*Lex. Salica*“, t. i. ap V. gadu simteni. Turpretim, tiklīdz tiesiskā norma dzimst, tūlīņ sākas nerimstošā un straujā emansipācija. Tā bija ar zemes īpašuma tiesību apziņas individualizāciju Eiropas tautu dzīvē. Jau nākošā VI. gadu simtenī Hilperihā (561.—584.) ediktā atrodam cieši noteiktu zemes mantošanas kārtību, izsledzot sādžas sabiedrību, ja ir mantinieki. Vēlāk ap VII. gadu simteņa pirmo pusi parādījās *Lex. Ribuarica*, kas nokārto kustama un nekustama īpašuma mantošanas kārtību, noteicot viņu līdz pietkam augumam un pa blakus līnijām, pie kam mantošanas tiesības dotas arī sievietei. Tas notika Eiropas serdē, pie Karpatu kalnu un viņu atvašu iedzīvotājiem. Tā ka caur Karpatiem pārceļoja Eiropas tautas, tad jādama, še pievesto tiesību attīstības apskatam būs zināmi sakari ar citu Eiropas tautu, arī latviešu, attīstības gaitu, ar to starpību, ka īpašuma tiesību individualizācija Latvijā būs gājusi lēnāku, bet ne ātrāku gaitu, kā pie Eiropas centrā mītošām tautām.

Neapšaubāmi varam teikt, ka 13. gadu simtenis sastāpis mūsu zemi apklātu ar piļu tīklu, ap kuŗu apvienojās visa politiskā un saimnieciskā dzīve. Un ja ievērojam tos tirdznieciskos sakarus, kas jau līdz tam pastāvejuši starp Latvijās ciltīm un tālām dienvidus tautām (romiešiem, arabiešiem, frankiem un bicantiešiem), kā to liecina Latvijā atrastās vecās naudas zīmes, tad jāsakā, ka mūsu tauta jau XII. gadu simtenī atradusies diezgan augstā kulturelā stāvoklī, sasniedzot ar attīstītu zemkopību, lopkopību un mājrupniecību noslēgtas saimes jeb mājas saimniecības laikmetu un izejot ar saviem ražojumiem dēļ preču apmaiņas uz tālākiem pasaules tirgiem.

Bet mūsu mierīgai attīstības gaitai nebija lemts iet laimīgu patstāvības ceļu. Mazā tautiņa, kuŗa sasniegusi samērā augstu kulturu un saimniecisku labklājību, šinī dūres un barbarisma laikmetā bija tik kārdinoša iekārtojumiem, ka neviļus viņai bija jākrīt par laupījumu ārejai „melno bruņnieku“ varai.

Zobenbrāļu ordeņa un katoļu bīskapu laikmets no XIII.—XVI. gadu simtenim.

Latvija bija vienīgā zeme pie Baltijas jūras, kuŗu līdz šim laikam nebija iekarojusi Romas valsts, un šejienes ciltis bija vienīgās Eiropā, kuŗas nebija pieņēmušas kristīgo ticību. Pirmiem misionāriem nebija gaidāma sekmju, jo vietējās ciltis drīz vien saprata, ka, pieņemot kristīgo ticību, viņas zaudēs arī senču parašas, savu pastāvošo saimniecības iekārtu un zemes brīvību, un tapēc steigās atkristies no misionāru darbības iespaidiem, kapēc arī Svētais Krēsls pasludināja latviešiem krusta kaŗu.

Pirmie krusta kaŗotāju pulki ieradās Latvijā 1200. g., bet tā ka tie izrādījās par nepietiekošiem, lai nostiprinātu Romas baznīcas varu, tad 1202. g. nodibināja Kristīgo bruņniecības brālības ordeņi jeb Zobenbrāļu ordeņi, kuŗu Romas pāvests apstiprināja 1204. g. Ar zobenu un uguni visu XIII. gadu simteni turpinājās Livonijas iekarošana, jo vietējās tautas, īpaši zemgalieši, sīvi pretojās. Tā kā bruņinieku ordeņi iekļuva pa lielakai daļai Vācijas sabiedrības padībenes, tad šī, uz laupījumu kārā iekarojāju banda savu darbu izveda ar lielako nežēlību. Sagrābis savās rokās politisko varu, Ordenis sev pieprasīja $\frac{1}{3}$ daļu no visām Baltijas zemem. Bet Baltijas pilsētas (Rīga, Terbata, Revelē) negrībeja piekāpties un arī ieguva sev zināmu zemes platību un, pēc vidus laika feodalās iekārtas, līdz arī zemi patureja arī politisko varu.

Tā latviešu tautas dārgākās mantas — viņas zeme un brīvība — krita par laupījumu vācu ienācējiem — iekarojājiem.

Visu Ordeņa zemi, pēc leņu iekārtas, izdalīja starp zemākiem zobenbrāļiem un viņu kareivjiem, tāpat arī bīskapi, lai vairotu savu varu, savu zemi izdeva uz leņu tiesībam bruņinieku kārtas personam un tikai nedaudz zemes palika tiešā bīskapa rīcībā.

Latviešu iekopto zemi jaunie valdīnieki bija atņēmuši. Gan mūsu senči mēģināja ar sacelšanos atklātās cīņās aizstāvet savas pirmdzimtās tiesības uz zemi, bet visas sacelšanās nesaudzīgi likvideja, atņemot vietējiem iedzīvotājiem visas īpašuma tiesības. Zemniekiem ierādīja tik daudz zemes, cik vasalam labīepatika, un par atlīdzību uzlika naturalījas un arī kļaušu pienākumus apstrādāt tos laukus, kuŗus jaunais muižnieks patureja savā tiešā pārziņā. Tā visa zeme 15 g. s. otrā pusē sadalījās muižu un zemnieku zemēs, bet visi zemes iedzīvotāji — zemturos-muižniekos un dzimtslaudīs. Zemniekiem uzlika arī visas kļaušas, ceļu labošanu,

muižas zemes apstrādašanu ar savu darba spēku, zirgu un citu inventaru. Zemniekiem bija arī jaceļ muižnieku pilis un kā kareivjiem jāiet kaņot. Eevērojot šos smagos pienākumus, kas guleja uz zemniekiem, pēdejiem bija aizliegts atstāt savas dzīves vietas bez muižnieka atļaujas. Viņi bija saistīti pie zemes. Par bēgšanu bargi sodīja, piem. nocērtot kāju. Vasalī savā starpā noslēdza līgumus par bēgļu izdošanas kārtību; tāds pat līgums bija noslēgts arī 1323. g. starp Ordeni un Lietuvu.

Vasaļu privileģijas, politiskā vara un neatkarība pakāpeniski auga un, sapulcedamies uz kopejām apspriedem, viņi sāka piesavināties likumdeveju tiesības, nokratot savu atkarību no suverēnā Ordeņa un biskapiem.

Jau XV. gadu simteņa beigās zemnieku stāvoklim piemita visas verdzības pazīmes:

1) Zemniekam nebija nekādas personas brīvības, jo viņš bija saistīts pie zemes.

2) Viņam nebija arī īpašuma tiesību, jo viņš pats, viņa dzīvība un nāve atkarājās no muižnieka, kurš bija viņa likumdevejs un augstākais tiesnesis kriminālās un civilās lietās.

3) Zemniekam nebija arī mantošanas tiesību, jo pēc viņa nāves (kaut arī uz muižnieka sprieduma pamata) zemi mantoja pats tiesnesis — muižnieks.

4) Darbu, kļaušu un nodevu noteikšana atkarājās no muižnieku uzskatiem un labpatikšanas.

Ar vārdu sakot, cilvēks bija pārvērst par muižnieka īpašumu, kurā pēdeja varēja mainīt, pārdot, iekļaut, pēc savas vēlēšanās, vaj nu vīru atsevišķi no sievas un bērniem, vaj kopīgi.

Juku laikmets.

XVI. gadu simtenī Dānija, kurai kādreiz bija piederejusi Igaunija un pārejas Baltijas jūras dienvidpiekrastes zemes, izstiepa savu roku arī pēc Kurzemes jūrmalas. Ap to pašu laiku krievu cars Jānis Briesmigais 1558. gadā, satricis Novgorodas un Pleskavas republikas, uzsāka kara gājienu pret Livoniju. Polija centās iekarot Latgali un Kurzemi. 25 gadus Latvijas apgabalos vilkās kara briesmas, kas viņu pārvērtā gandrīz tuksnesī: pilis un pilsētas nopostītas, iedzīvotāji aplaupīti un aizvesti gūstā. Juku laikmets noveda pie Latvijas sadalīšanas.

1561. g. Kurzeme krita Polijas rokās un par pirmo no Polijas atkarīgo Kurzemes hercogu bija iecelts ordeņa mestrs

Gothards Ketlers. Piltene, Aizpute līdz ar jūrmalas joslu pārgāja daļu īpašumā, Vidzeme, ieskaitot arī tagadejo Latgali, kļuva par Polijas provinci.

Poļu valdīšana.

1561. g. Zobenbrāļu Ordenis izbeidzās un Ordeņa brāļi un vasaļi nodibināja muižnieku kārtu. Ordeņa un biskapa zemes, kuŗas agrāk bija nodotas vasaļiem apsaimniekošanā uz leņu iekārtas pamata, pārvērtā par muižnieku zemem, bet vasaļiem neizdalītās zemes — par valsts muižam un izrentētās muižniekiem izmantošanai, saskaņā ar muižniecības saimniecības iekārtu. Sakarā ar to, arī zemniekus sadalija šķīrās un tie sāka saukties: par kroņa, muižnieku, klosteru, baznicu un labdarības iestāžu zemniekiem, tāpat kā cits šo muižu inventars.

1582. g. krievi nosledza ar Poliju Sapoljes mieru, ar kuŗu Polija ieguva visus krievu iekarojumus līdz ar Vidzemi un Latgali. Poļu valdīšanas laikmets Vidzemē un Latgalē atnesa zemniekiem verdzību pastiprinātā veidā. 1561. g. 28. nov. poļu karalis, Sigismunds Augusts ar muižniekiem dāvato privileģiju grāmatu (Privilegium Sigismundi Augusti) pastiprināja muižnieku tiesības uz zemes mantošanu, ar ko muižnieki ieguva neaprobežotas īpašuma tiesības; tāpat arī apstiprināja muižnieku tiesības būt par civil- un krimināltiesnešiem. Visas apelācijas uz karaļa vārda bija nododamas muižnieku priekšstāvju izlemšanai.

Tā tad poļu valdīšanas laikā zemnieku stāvoklis kļuva vēl ļaunaks. Ši tumšā vara Vidzemē valdija ap 40 gadu un 17. gadu simteņa sākumā, kad pēc 30 kara gadiem, 1629. g. nobeidzās karš starp Poliju un Zviedriju, karalis Sigismunds III. nodeva Zviedrijai Vidzemi un Igauniju, galīgi izpostitu no krievu, poļu un zviedru karaspēka. Polija patureja sev Vidzemes dienvidrīta daļu — tagadejo Latgali. Kurzeme palika par patstāvīgu un tikai par formeli no Polijas atkarīgu hercogvalsti.

Zviedru valdīšana Vidzemē.

Zviedru valdīšanas laikmets Vidzemē, tāpat kā Igaunijā, bija kā spožs saules stars pēc tumšās smacejošās nakts. Zviedrija ir tā laimīgā zeme, kuŗa pati savās mājās nezinaja verdzības. Ieņēmusi Vidzemi, zviedru valdība nevarēja apmierināties ar tur pastāvošo kārtību un ar vietejo iedzīvo-

taju nospiesto stāvokli. Jau 1609. g., kad vēl miers ar Poliju nebija noslēgts, Sjudermanlandes hercogs, vēlākais Zviedrijas karalis Karlis IX., Vidzemes muižniekiem lika priekšā, dot zemniekiem brīvību un atļaut viņu bērniem apmeklet skolas, bet vācu muižniecība, kuŗa pat līdz pēdejam laikam dēvē sevi par mūsu zemes „kulturtreģeriem“, tam nepiekrita.

1632. g. karalis Gustavs Adolfs atņēma muižniekiem tiesību būt par tiesnešiem vietejo zemnieku kriminal- un civilietās, nododot šīs funkcijas augstakai zemes tiesai. Tāpat Zviedrija neatzina un atcēla poļu karaļa Sigismunda Augusta 28. nov. 1561. g. muižniecībai dotās privilēģijas, bet ar turpmākiem likumiem pamazam turpināja zemnieku pilsonisko atbrīvošanu no melno bruņinieku varas.

1668. g. tika atzītas zemnieku īpašumu un mantošanas tiesības uz kustamu īpašumu, kas bija viņu lietošanā, kaut gan zemnieku saistība pie zemes bija atstāta spēkā.

Bet visradikalākās reformas agrarās attiecībās notika karaļa Karļa XI. valdīšanas laikā. Ar 1655. un 1680. g. Seima lēmumiem visos no Zviedrijas iekārotos apgabalos vajadzēja izdarīt valsts zemju redukciju, tas ir, visas zemes, kas kādreiz bija piederejušas valdības iestādem, un kuŗas nelikumīgi bija piesavinājuši muižnieki, bija jāpārņem valsts īpašumā. Ar šiem likumiem atzina par valsts īpašumu visas tās Vidzemes muižas, kas agrāk piedereja biskapiem un Ordenim un uz leņķu tiesībam bija nodotas muižnieku lietošanā, bet kuŗas pēc biskapu likvidešanas un Ordeņa atcelšanas, 1561. g. Ordeņa brāļi, pārverzdamies muižnieku kārtā, bija patvarīgi izdalījuši savā starpā, kaut gan viņām jau tad vajadzēja pāriet valsts īpašumā.

1681. g. Karlis XI. griezās pie Vidzemes muižniecības ar priekšlikumu, padoties un piekrist muižu redukcijai un līdz ar to izbeigt neželīgo un necilvecīgo dzimtsstāvokli un verdzību, kuŗa „runā pretim kristīgai ticībai“, bet muižnieki savā „vispadevīgā atbildē“ tam nepiekrita. Nelūkojoties uz tādu pretošanos, zviedru valdība enerģiski izveda muižu redukciju, pie kam izrādījās, ka muižnieki bija nelikumīgi piesavinājušies $\frac{5}{6}$ no visas muižu zemes. Šo nelikumīgi piesavināto zemi pārvērtā valsts īpašumā, atstājot muižniekiem tikai $\frac{1}{6}$ daļu no agrākās platības. Tā ka tagad zemes absolūtais vairums piedereja valstij, tad valsts arī vareja bez traucēkliem ķerties pie zemnieku stāvokļa uzlabošanas. No 1683.—1693. g. zviedru valdība izveda kadastra (vērtēšanas) darbus, lai saskaņojot zemnieku zemes ienākumus ar vietejām vajadzībām, noteiktu zemnieku nodokļu normas par labu zemes īpašniekam—valstij vaj muižniekam.

Zviedru kadastrs.

Ar kadastru zviedru valdība griebeja sasniegt sekošus mērķus: 1) regulēt valsts nodokļu kārtīgu iekasešanu, saskaņojot kļaušas un nodokļus ar zemnieku zemes ienākumiem un labumu, kā arī panākt taisnīgu nodokļu nastas izdalīšanu starp zemniekiem, 2) aizsargāt zemniekus no pārmērīgiem nodokļiem, ko tie maksāja muižniekiem, 3) noteikt kroņa muižu rentes lielumu.

Izdarija kā zemnieku, tā arī kroņa muižu zemes mērišanu, vērtēšanu un nodokļu rentes noteikšanu, sastādot uz visām zemnieku zemēm sevišķas „vaka“ grāmatas, kuņās ierakstīja katras mājas zemes vērtēšanas rezultātus.

Par mērauklu zemes vērtēšanā ņēma 1 mucas vietu (tonstelle), tas ir, tādu zemes platību, uz kuņas var izsēt 1 mucu vaj 2 pūri rudzu (1 mucas vieta = 14.000 zviedru kvadr. olektem = $\frac{1}{2}$ hektaram = 1090,9 kv. asim = 1,4 Vidzemes purv. = 0,47 des.).

Ievērojot ta laika saimnieciskos apstākļus un praktiskos novērojumus, pieņēma, ka no 1 mucas vietas, atskaitot darba izdevumus, zemnieku ģimenes uzturu, sabiedriskos un valsts nodokļus, pie videjās ražas paliek pāri 1 muca rudzu, kuņu arī pie kadastra atzina par tīru zemes renti, piekrītošu zemes īpašniekam — valstij vaj muižniekam.

Tā kā pēc toreiz pastāvošām labības cenām viena muca rudzu maksāja vienu zviedru dalderi (ap 2 rbļ. 15 kap.), vaj 90 grašus, tad vienas mucas vietas zemes renti novērtēja 1 dalderi vaj 90 grašus.

Aramzemi iedalīja vienā šķīrā, atmatas dalīja 2 šķīrās, un katru aramzemes un atmatu šķīru vēl 4 klasēs.

Pie 1 mucas vietas novērtēšanas rezultāti pēc šķīram un klasēm tika ņemti sekošās attiecības:

Zemes sugas	Klases			
	I.	II.	III.	IV.
Aramzeme	90 gr.	75 gr.	60 gr.	45 gr.
Atmatas—pāpaves I. šķīra	45 "	37 $\frac{1}{2}$ "	30 "	22 $\frac{1}{2}$ "
" " II. " "	22 $\frac{1}{2}$ "	18 $\frac{3}{4}$ "	15 "	11 $\frac{1}{4}$ "

Tā tad klasu taksāciju vērtību savstarpējā attiecība bija stingri noteikta, kā = 6 : 5 : 4 : 3, bet II. šķīras atmatas bija vērtējamās uz pusi zemāk, kā tās pašas klases I. šķīras atmatas.

Zemi izmērija un pēc lietpratēju aizrādījumiem ieskaitīja attiecīgā šķīrā un klasē, pēc kam katras zemes vērtību varēja aprēķināt grašos un dalderos.

60 dalderu lidzinajās vienam arklam; 1 arkls bija pieņemts kā valsts nodokļu vienība.

Plavas, ganības un meži, kā saimniecības papildzemes, pēc zviedru sistēmas, netika vērtētas.

Pēc dalderu skaita un pastāvošām dienas algas taksem aprēķināja katras mājas kļaušu un nodokļu lielumu. Ievērojot, ka ta laika kājnieka darba alga bij 3 graši (ap 7 kap.), bet zirdzinieka alga 4 graši (ap 9 kap.) un pūrs rudzu maksāja 45 graši (1 sudr. r. 75 k.), tad par katru novērtēto dalderi saimniekam bija jāatkalpo muižā (90 gr.: 3 gr.) = 30 kājnieku dienas, vaj 22¹/₂ zirdzinieku dienas, vaj arī jānodod graudā 2 pūri rudzu.

Katras mājas zemes vērtēšanas rezultāti bija ierakstīti vaku grāmatu vienā lappusē (kredit) un mājai piekrietošās kļaušas, tās pašas mājas otrā lappusē (debit), un saskaņojot zemes vērtību ar kļaušu vērtību, bija savesta katras saimniecības bilance pie noskaņotas vienlīdzības.

Ar 21. marta 1696. g. reglamentu par valsts muižu pārvaldīšanu, muižniekiem aizliedza valsts muižā:

1) Palielināt zemnieku kļaušas un nodokļus virs kadastra normām un sūtīt zemniekus uz darbiem citās, viņiem nepiekrietošās muižās.

2) Atņemt vaj samazināt zemnieku māju zemi.

3) Padzīt saimnieku no viņa mājām bez likumīgas vainas un bez zemes virsvaldnieka piekrišanas.

4) Atņemt zemnieka inventaru savām vajadzībām.

Nākošā gadā šo reglamentu attiecināja arī uz privatmuižām.

Ja ievērojam arī personas brīvības, kas zemniekiem bija dotas: tas ir: īpašuma un mantošanas tiesības, kā uz kustamu īpašumu un inventaru, tā arī zemnieku zemes lietošanas neaizskaramību un kļaušu normēšanu ar likumu; civil- un kriminālietu nodošanu publiskai valsts tiesai, tad varam sacīt, ka verdzība un dzimtsstāvoklis Vidzemē bija kritis, jo muižniekiem vairs nebija varas pār zemnieku likteni. Zemniekus vairs nevarēja pārdot, iekļāt, apmainīt, pat pārvest uz citu savu muižu, nocelt no savas zemes; muižnieks nevarēja arī izlietot pirmās nakts tiesības jeb citādi apgānīt latviešu sievietes; nevarēja notiesāt pēc paša ieskatiem un atņemt mokās un sviedros krāto zemnieka nabadzīgo mantu. Melno bruņinieku verdzības ķēdes bija sarautas. Ievērojot ta laika naturalo saimniecisko iekārtu, kad muižas apstrādāja ar zemnieku darba spēku un inventaru, valdība paturēja šinis saimnieciskos apstākļos nepieciešamo un ar likumu reguleto zemnieku atkarību no muižām, jo tanī laikā vēl tirgus nozīme un tirdzniecība bija vāji attīstīta, tāpat

kā naudas lietošana, un visus nodokļus pārvērta naturalijās. Bet liktenis atkal nebija lēmis mūsu zemei atspirgt zviedru reformas dzīvinošā saulē.

1695.—1697. gadi bija neauglīgi, pat bada gadi, pēc tam sākās Ziemeļu kaņi, kuņos Vidzemi atkal postīja un laupīja jauni iekarotāji — krievu zaldati. Šie posta gadi noveda Vidzemi 1710. g. pie mēra, kuņā postu krievu patvaldības vara padarīja vēl lielaku.

Latgale XVII. g. s.

Tanī pašā laikā, kad Vidzeme sāka brīvaki elpot zem Zviedrijas jauniem likumiem un reformu iespaidiem, Latgale smaka zem Polijas un katolicisma jūga. Visa vara atradās muižnieku rokās, kuņā bija pastiprinata ar karaļa Augusta Sigismunda 1561. g. viņai dotām tiesībām. Vācu muižnieki drīz vien pārpoļojās. Pienāca arī klāt jauni poļu muižniecības atkritumi, kuņi apvienojās „Poļu Vidzemes muižniecībā“. Ieradās arī jezuitu ordeņa kalpi un sāka atkal no jauna ievest šai Vidzemes daļā katoļu ticību un līdz ar to veicināt pārpoļošanas darbu. Tā kā garīdzniecība un muižniecība še bija neaprobežoti valdinieki, tad zemnieku apspiešanai un izsūkšanai nebija robežu. Latgalē valdīja poļi, katoļu garīdzniecība un verdzības gars. Kad 1772. g. to pievienoja Krievijai, tad Latgalei bija ta priekšrocība — uzturet savu „status quo“ verdzībā, jo zemnieku stāvokli vairs nevarēja padarīt ļaunaku pat krievu patvaldnieki, kā tas notika Vidzemē un pa daļai arī Kurzemē.

Kurzemes zemnieku stāvoklis XVII. g. s.

Kurzeme no 1561. g. kļuva hercoga valsts zem Polijas virskundzības. Ievērojamākais no viņiem bija hercogs Jēkabs (no 1642—1682), kuņš daudz darīja, lai paceltu valsts saimniecību un attīstītu rūpniecību. Kaut gan vispārīgo saimniecisko stāvokli viņš uzlaboja, tomēr zemnieku stāvokli uzlabot viņš nevarēja, jo faktiski politiskā un arī saimnieciski noteicošā vara zemē piedereja muižnieku landtagam, kuņā intereses pilnā mērā saskaneja ar Polijas muižniecības karaļvalsts iekārtu. Turpinajās zemnieku materialā un tiesiskā stāvokļa slīdešana uz leju, kaut arī mazāk nekā Latgalē, kamēr 17. martā 1795. g., līdz ar Polijas patstāvības krišanu, izbeidzās arī šī hercogu valsts, un Kurzemes muižniecība, kad citas izejas vairs nebija, nolēma bez nosacijumiem pievienoties Krievijai. Tad arī Kurzemes zemnieku stāvoklis te uzreiz noslīdeja līdz latgaliešu bezdibenim.

Latvija zem Krievijas jūga.

Iedzīvotāju sociālās grupas.

18. g. s. sākumā, kad Latviju iekaroja krievi, Vidzemē bija sekoša agrarā iekārta. Zeme, tāpat kā senāk, bija muižu un zemnieku zeme, pie kam zemnieku zemes apsaimniekošanai bija tagadejo māju raksturs un viņa bija nodota saimnieka ģimenes neaizskaramā dzimts lietošanā. Par šo saimniekam bija jaatkalpo muižai vaku grāmatās pēc likuma normam noteiktās kļaušas. Iedzīvotāji pēc savām tiesībām, sociālā un materiālā stāvokļa nošķiras sekošās grupās:

1) Saimnieki — kuŗiem uz dzimts lietošanas tiesībām piedereja mājas; viņiem nebija jāiet zaldatos un viņus arī nevarēja nodot muižnieku mājas pārmācībai.

2) Kalpi — pa lielakai daļai saimnieka brāļi un māsas vaj radinieki, kuŗi kopā ar saimnieku apstrādāja mājas zemi, kā arī izpildīja kļaušas. Atlīdzību viņi saņēma zemē, kuŗa saimniekam bija jaatdala no māju zemes, vaj uzturā ar natūralām nodevām.

3) Brīvlatiētie ļaudis — muižas administrācijas kalpotāji, skolotāji.

4) Babuļnieki - vaļenieki — un citi ļaudis bez noteikta stāvokļa, kuŗi pelnījas kā dienas algadži, cik daudz to atļāva muižas kļaušas un laiks pēc šo kļaušu nobeigšanas.

5) Muižas ļaudis — kuŗi bija pilnīgā muižnieka rīcībā, kā viņa mājas kalpi, pavāri, sulaiņi, istabmeitas u. t. t.

No šīm grupām visbēdīgākais bija vaļinieku-babuļnieku stāvoklis un ievērojot no vienas puses to, ka darba spēks bija vaku grāmatās regulets pēc zemes platības un viņu pavairoto nevarēja, un no otras puses nemītošo iedzīvotāju skaita pieaugšanu, šīs sociāli nospīstās grupas skaits vienmēr auga.

Saimnieku bērni, izņemot vienu, pārgāja kalpu kārtā. Pieaugošo vaļinieku šķīra nevarēja atrast sev nedz nodarbošanos, nedz pienācīgu uzturu, jo no zviedru valdības izvestai darba spēka un kļaušu reglamentācijai (uz $\frac{1}{4}$ arkla 3 kļaušu vīrieši un 3 kļaušu sievietes) bija arī sava ļaunā puse, — viņa neveda pie mežu zemju kultīvēšanas un lauku paplašināšanas. Caur šīm divām īpašībām visa šīs sastingušās agrarsistēmas stabilizācija bija zaudēta.

Atpakaļ verdzībā.

18. gadu simtenī visus tagadejos Latvijas apgabalus apvienoja zem vienas Krievijas varas: Kurzemi 1705. g., Vidzemi 1710. g., Latgali 1772. g.

1710. g., kad krievu armija aplenca Rīgu, viņā atradās visi sabēgušie muižnieki. Kad Zviedrijas ģenerālgubernators un Rīgas komendants atzina pretošanos par lieku un nosūtīja Krievijas armijas virspavēlniekam grafam Šeremetjevam padošanās noteikumus, tad arī muižniecība steigās kopā ar Rīgas pilsētas rāti un cunftem sastādīt savas padošanās noteikumus. Šie noteikumi runāja tikai par to muižnieku veco privilēģiju atpakaļiegūšanu, kuŗas tie zviedru laikā bija zaudējuši. Viņi pieprasīja: 1) muižu redukciju atcelšanu; 2) izņēmuma tiesības uz zemes īpašumu iegūšanu un kroņa muižu rentešanu; 3) muižnieku landrātu un landmaršalu atjaunošanu un tiesas funkciju nodošanu muižnieku rokās. Lielāko daļu no šīm prasībām Šeremetjevs pats tūlīt pieņēma un apstiprināja, bet pārējās muižnieku tiesības apstiprināja cārs Peteris Lielais 12. oktobrī 1710. gadā.

Ar 30. septembra 1710. g. „Visžēlīgi“ Vidzemes muižniecībai dāvato „grāmatu“ krievu cārs Peters I. pastiprināja arī visas muižniecības bijušās privilēģijas, to starpā arī no zviedriem noraidītās Augusta Sigismunda privilēģijas.

Peterpils valdības jauno virzienu Baltijas agrarpolitika spīgti raksturo viens no jauniem krievu valdības 1713. g. rīkojumiem, ar kuŗu muižniekiem atļauts zemniekus šaut ar rungam, bet 1719. g. rīkojumā teikts: „Viņa cariskai Majestātei visžēlīgi labpaticis uzlikt zināmu sodu aizbēgušiem zemniekiem; ta ir — ausu un deguna nogriešana un zīmes iedēdzinašana pierē. — Tā tad „kristīgo brāļu“ ordeņa pēcnācejiem vajadzēja 500 gadus, lai savā saimniecības un kultūrālā attīstībā, kā arī praktiskos pārvaldīšanas paņēmienu progresetu no kājas nociršanas līdz deguna un ausu apgraizīšanas sistēmai. Tie nebija vēsturiski attaisnojamie un saprotamie Vakareiropas bruņinieku tipi, Don-Kichoti, Don-Žuani u. c., kuŗi kā trubaduri jeb sava laika krāsainie tauriņi lidoja pakalā iemīļotai idejai jeb iemīļotai skaistai damai un mira, ja apstākļi to prasīja ar uzticības zvērestu uz lūpām. Mūsu muižniecības šūpulis bija Zobenbrāļu Ordens, kuŗā ietilpa avanturisti un vācu sabiedrības atkritumi, pa lielāko daļai jau iedzimti vazaņķi un ļaundari. 500 gadus (no XIII.—XVIII. g. s.) varmācīga un no likuma neaprobežota dzīve nevarēja šīs ļaužu kārtas pēcnāceju dvēseli padarīt tīrāku, baltāku un labāku. 1905. un 1906. gadu, kā arī Bermonta laika notikumi, mūs pārliecina, ka šīs šķiras asinskārtība ir iedzimta un ka viņu var labot tikai kaps. Citādi arī nav saprotams šīs muižniecības pagrimšanas stāvoklis XVIII. g. simtenī, kad Francijā un visā Vakareīropā, kā smaršīgs zieds plauka izglīti-

bas un humanisma idejas netikai aristokratiņā, bet pat vidus šķiras.

Pazaudejusi Ziemeļkaŗu, Zviedrija 30. aug. 1721. g. Ni-stadtē noslēdza ar Krieviju galigu mieru, kuŗā, starp citu, Zviedrija centās nodrošināt saviem bijušiem pavalstniekiem arī no viņas dāvatās tiesības. Šis miera līgums apstiprinaja vietejo iedzīvotāju-zemnieku pastāvošās personas tiesības, bet krievu valdība apņēmas atdot muižniekiem tikai tās valsts muižas, attiecībā uz kuŗām muižnieki pierādīs, ka viņas pie redukcijas nepareizi muižniekiem atņemtas.

Bet tā kā šie punkti runāja pretīm grafa Šeremetjeva pieņemtiem augšminētiem noteikumiem, kuŗus arī cars bija apstiprinājis, tad muižnieki pastāveja uz sāvām tiesībām un arī tās ieguva. Bija nodibinātas restitucijas komisijas, kuŗas pusi no zviedru laikā reducētām muižām atdeva atpa-kaļ muižniekiem, bet muižu skaita otrās puses lielā daļa bija 18. g. s. no krievu cariem izdāvāta vāciešiem un krieviem, kā grafiem Šeremetjevam, Šuvalovam u. c. Rentes tiesības uz nedaudzām kroņa muižām ar 1741. g. krievu valdības rīkojumu bija nodotas vienīgi vietejo muižnieku rokās.

Lai ar šo vieglo laupījumu vietejiem vācu muižniekiem nebūtu jādalas ar varbūtejiem krievu ienācejiem, tad 1747. g. Vidzemes muižniecība ieveda istas bruņniecības (Ritterschafts) matrikulu, kuŗā ierakstīja 172 patentetas muižnieku dzimtas, kā bruņnieku pēcnācejus, jo visas iegūtās tiesības un labumus viņi pilnīgi vēlejas attiecināt tikai uz šīm 172 muižnieku ģimenem. Tā vecā vidus laika verdzība zem Krievijas divgalvainā ērgļa spārniem atkal bij atdzimusi visā pilnībā un zemnieku stāvoklis palika ārkārtīgi grūts. Īpaši grūts bija lauku kalpu stāvoklis, kuŗi paši ar zirgiem ieradās muižas laukos pirmsdien un strādāja līdz sestdienai, arot, pļaujot, kungu rījas kuļot zem starastu, vagaru un pašu kungu uzraudzības, pie kam katru brīdi par mazako neizpatikšanu vareja sagaidīt pērienu, sitienus, jeb kādu citu bargaku muižnieka mocību. Lai verdzības aina būtu pietiekoši pilnīga un agrarās attiecības būtu skaidri attēlotas un pareizi saprotamas, tad arī šinī isā pārskatā vajadzīgs sīkaki apskatīt muižnieku neaprobežotās varas tiesības par zemnieku personību, dzīvi, dzīvību un ta laika tiesas iekārtu.

Kā apvainotājs, tā arī soģis bija pats muižnieks, kuŗam vienmēr piedēreja visos, pat zviedru laikos mājas sods (Hauszucht), bet vēlāk, XVIII. g. s., krievu valdišanas laikā, tiesība tiesāt visos gadījumos.

Par pretošanos saviem kungiem, pat rokas pacelšanu, zemnieku vareja notiesāt uz nāvi. Nepaklausīgos un slin-

kos strādniekus pēc vēlēšanās muižnieks vareja nosūtīt uz Baltiņsportas šausmu katorgas cietumu, kur baroja vienīgi ar maizi un ūdeni, mocīja ar darbiem un lika gulet aukstās telpās uz netīras grīdas jeb sapuvušiem salmiem. Par slepkavību un izvarošanu vainīgais saņēma 30 pāru rikšu. Turpretim ja kāds brīvlatīstais noslakeja dzimts cilveku, tad bija jasmaksā muižniekam škāde (no 30—500 r.) dzimtcilveka vērtībā, bet kriminalsods nepārsniedza pāris mēnešus aresta. Muižnieks par dzimts cilveka nogalinašanu faktiski neatbildeja, jo viņš vienmēr vareja pierādīt, ka viņš nav sev ienaidnieks, kuŗš bez vainas savu vergu iznīcinātu un celtu sev zaudejumus un ka nogalinātā izturešanās bijusi viņa darba dibinātais iemesls.

Mazākais sods pie (Hauszucht) mājas tiesas bijis zviedru laikā 2 pāri rikšu, bet vēlāk 5 pāri rikšu.

Šī norma — rikšu pāris, pieņemta par pamatu tamdēļ, ka pēršana notikusi ar 2 šmaugām kārkļu rikstem (Spitzruten), pie kam cirtieni bijuši jādod tikmēr, kamēr rikstes paliek nederīgas. Faktiski katrā pāra rikšu izturejusi no 4—10 cirtienu pa kailu muguru. Tā tad mazākais sods bijis par katru nieku 20—50 cirtienu; bet 30 pāri rikšu no 150—500 cirtienu jau līdzinājušies savas nežēlības ziņā nāves sodam, jo nedaudzi viņu pārcietuši, kaut gan mūsu senču bendes ar apbrīnojamu cinismu apgalvojuši, ka 500 cirtieni priekš latvieša esot tikai kutinašana un viņš varot viegli izturet 1500 cirtienus. Lielie pērieni, 30 pāru rikšu, notikuši 3 nedēļu laikā, ik svētdienas pa 10 rikstem, pie kauna staba, baznīcas priekšā pēc dievkalpošanas. Kad mācītājs pēršanu bija izsludinājis no kanceles, tad vainīgo, pusizģērbtu, piesējuši pie kauna staba, un pēršanu, zem mācītāja uzraudzības, izdarījis vaj nu ķesteris jeb baznīcās kalps.

Pēc pēdējā pēriena, sodītais, ja tas palicis dzīvs, vests baznīcā, kur altara priekšā uz ceļiem tam vajadzējis nožēlot noziegumus un turpat no mācītāja saņemt grēku piedošanu.

Šo sodīšanu pie kauna staba muižnieki un mācītāji izlietojuši netikai 18. gadu simtenī, bet pat līdz 1860. gada reformam, tas ir, arī pēc dzimtbūšanas atcelšanas.

Juris Samarins savos „Raksti par Baltiju“ — „Indriķa Straumiņa piezīmēs“, šo baronu vēlākā laikmeta tiesu apraksta sekoši:

„Paraugaties vēl: stāv milzīga, cēla baznīca un pretim durvim vaj altārim — kauna stabs! Gaŗš, melns, ar diviem sakrustotiem žāgaru kūļiem ieapaļajā, galvai līdzīgā augšgalā; lieli riņķi, važas un divi caurumi.

Arī es atceros šo stabu, it sevišķi pēc viena skata, kuŗam biju acu liecinieks un kuŗa mūžam neaizmirsīšu.

R. muižā, L. V. draudzē, S. mājās dzīvoja zemnieks Jānis Kalniņš. 1841. g. viņš gribeja pāriet pareizticībā, bet par to gribešanu (toreiz to sauca par „dumpi“), viņam nodzina matus no galvas, aizsūtīja uz Bebriem, kur viņu 3 reiz izdzina caur stroju.

Bet tā kā 1845. g. Kalniņš tomēr bija pārgājis pareizticībā, tad 1845. gada beigās jeb 1846. g. sākumā notika K. sodīšana pie kauna staba.

„Svētdienā, kuŗā bija nolemts izpildīt spriedumu, sabrauca un sanāca daudz ļaužu un, pat no tālām Vidzemes un Kurzemes maļam (Jadomā, uz baronu pavēli, tāpat kā Bebros. M.); baznīcas krogs, pat baznīcas laukums bija ļaužu pilni. Diena bij auksta un skaidra. Sabrauca arī vairak mācītāju un tureja vairak sprediķu. Kad beidzās dievkalpošana un izzvanit, pār pūli pārskreja šalka: ved, ved!

Tiešam, Kalniņu pieveda pie staba; kāds kungs nolasīja spriedumu, kuŗā neviens nesadzirdeja un nesaprata. Dzirdeja tikai, ka par kautko K. tūliņ dabūs 90 sītienu un to uz 7 g. izsūtīs.

No Rīgas bija atvests bende; tam mugurā sarkans kreklis; viņš bija liels, plecīgs vīrietis ar zvēra ģīmi. Latvieši viņa priekšā noņēma cepures; sievietes tam skūpstīja rokas. Paegļu nūjas arī atvestas no Rīgas.

Kad spriedums bija nolasīts, notiesato izģērba; tikai biksēs viņu pieveda pie staba; abās rokās uzmauca cilpas un pavilka...

Kas bija tālak, to es neaprakstīšu; mēs visi raudajam; bet kungī, kuŗi bija klāt, skatījās.“

Līdzīgus gadījumus ziņo ģenerālgubernatora grafa Brauna 1765. g. aizrādījums Landtagam. (Sīkaki par muižnieku un muižnieču inkvizīciju lasam G. Merķeļa „Latvieši filozofijas gadu simteņa beigās“). No visiem šiem notikumiem redzam, ka pat vēlākā laikmetā zemniekiem nepiedereja personas brīvība, ne civilas īpašuma tiesības. Viņu saimniecības bija galīgi nopostītas un novājinātas; zemi nemēsloja un labi neapstrādāja, jo klausas atņēma darba prieku un arī visu laiku, un sava zeme bija jaapstrādā ar nogurušu zirgu „bez saulītes vakarā“. Nebija arī iemesla pavairot labklājību, jo tiklīdz kāds labaki dzīvoja, muižnieks pavairoja klausas un nodevas. Ikdienīškā barība bija: pelavu maize un putra no zaļumiem bez miltiem un piena, jo parasti govs deva, labi ja 1 stopa piena dienā. Zem Krievijas divgalvainā ērgļa latviešiem atkal bija atgriezušies vergu laiki rupjakā un pastiprinātā veidā un tas notika „filozofijas gadu simteņa“ beigās.

Sagaļtavošanās uz reformam.

Ja mūsu tauta minētās mocības ciestu kādā tajā Azijas nomalē, tad mūsu muižniecība uzmosto verdzības cilpu būtu ziepejusi un vilkusi līdz beidzamam vēl savu gadu simteni — līdz 1861. g. jeb tālak, bet tā kā atpakaļrāpulība verdzībā notika visas pasaules acīs — Baltijas jūrmalā, kur krustojas visu kulturelō tautu ceļi uz austrumiem, tad šāda Baltijas muižnieku varmācība nevarēja palikt Eiropai paslēpta un galā vajadzēja nākt ārejam spēkam, kas šim cilvēcebam darītu galu.

Pat Katrīna II., savā 1764. g. ceļojumā pa Baltijas guberņam, iepazinusies ar zemnieku stāvokli, atzina to par neciešamu un uzdeva ģenerālgubernatoram grafam Braunam stāvokli grozīt. 1765. g. pēdejaīs lika priekšā muižnieku landtagam atjaunot zviedru laika zemnieku garantīju attiecībās uz zemi un nobeigt tirgošanos ar ļaudīm un cilvēku nežēlīgu mocišanu.

Landtags un visa muižniecība priekšlikumu saņēma ar atraidošu īgnumu, atbildot, ka „zemnieki ir vergi“ (servi) un muižnieki viņus vēl taupot tiktāl, cik kristīgā ticība prasot. Tirgošanās aizliegums ar zemniekiem-vergiem esot „brīvas preču apmaiņas un īpašuma tiesību aprobežojums“. Tas muižniecībai arī celtu lielus zaudejumus, jo cilvēkus pārdeva uz Krieviju veselām partijām, un cenas pastāvīgi cēlās no 30—50 rbļ. 1757. g. — 300—500 rbļ. 1796. g.

Gr. Brauns uz to atbildeja, ka tādā gadījumā ķēzariene pati spersot vajadzīgos soļus.

Zem tāda spiediena Landtags, neieļaidamies uz nopietnām reformam, atzina zemnieku tiesības uz nekustamu īpašumu, izņemot inventaru, un tīk, „cik palīks pēc nodokļu, klausu un muižas parādu nomaksas...“

Bez tam, starp vietējiem muižniekiem atradās nedaudz eiropejiski izglītotu vīru, piemēram, atvaļinātais krievu armijas virsnieks Karlis Frīdrihs Šulcs, kurš savās Rīgas aprīņķa muižās Skrīverē un Aizkrauklē atcēla klausas un dzimtbūšanu un izsūtīja savu agrarreformas projektu citu muižnieku ievēribai. Bet Landtags ar riebjumu viņa projektu atraidīja, kaut gan tas negāja tālak par zviedru laika zemnieku garantīju atjaunošanu. Vācijā studejošā baltiešu jaunatne bija nodibinājusi grupu, ar mērķi, organizēti veicināt dzimtbūšanas atcēšanu Baltijā.

Tautas draugi bija radušies arī starp dažiem vietējiem mācītājiem, kurī Peterpils presē spilgti attēloja pastāvošo verdzību un tā veicināja reformu sagaļtavošanu.

Bet vislielako iespaidu atstāja Garlībs Merķels ar saviem

rakstiem un īpaši „Latvieši Vidzemē filosofijas gada simteņa beigās“, kurš nāca rokā arī Peterpils galma liberalām aprindām. Kad 1802. g. Valmieras apriņķī izcēlās zemnieku nemieri pret rekvizīcijām, kara vajadzībām un pret muižnieku nastām, tad neskatoties uz nežēlīgo apspiešanu, notikumi kļuva zināmi franču filosofijas, apgaismošanas un revolūcijas idejās uzaugušam Katrinas Lielās mīlulim un krustdēlam — cāram Aleksandram I., kurš bija uzņēmies savā valdīšanas laikā dzimstāvokli atcelt visā valstī. Un tā kā viņam Baltijas zemnieku stāvoklis bija ļoti pazīstams, tad viņš savu atbrīvošanas darbu gribēja sākt ar Baltijas provincēm un deva rīkojumu par zemnieku stāvokļa atvieglotību. Ar 11. maija 1803. gada Augstako Ukazu bija nodibināta Peterpils Komiteja, kurai vajadzēja izstrādāt likumprojektu par Baltijas zemnieku stāvokļa uzlabošanu, bet uz vietām vajadzēja nodibināt nodokļu un klausu revīzijas komisijas. Par komitejas priekšsēdētāju iecēla iekšlietu ministru grafu Kočubeju, par locekļiem viņa biedri gr. Strogonovu un senatoru Kosodavļevu; komiteja ar cara pavēli iegāja arī 2 landrata locekļi no 4 muižniecības uzrādītiem kandidātiem: v. Budenbroks un v. Anreps. Komitejas darbībai nelegāli sekoja un izpalīdzēja gr. Kočubeja draugs, liberalām reformām līdzjūtīgais muižniecības priekšstāvis — gr. Zivers. Pateicoties šiem labvēlīgiem apstākļiem, pēc nepilna gada, 20. februārī 1804. g., likumprojekts bija gatavs un no cara Aleksandra I. apstiprināts.

1804. g. likums par zemnieku stāvokli Vidzemē.

Vispārejos vilcienos šis likums bija zviedru laika agrarās iekārtas un zemnieku stāvokļa atjaunošana. Zemnieku personību tās atzina līdz ar visām personas tiesībām, kuŗas ierobežoja tikai pieskaitīšana pie tās zemes, uz kuŗas viņš novietots. Zemniekus muižnieks nevarēja pārdot. Muižnieks varēja gan pārdot zemi, kopā ar zemniekiem, kuŗi uz šās zemes dzīvoja, līdz ar viņu tiesībām un pienākumiem. Muižas ļaudis-bezzemniekus, muižniekam bij tiesība pārdot un nodot zaldatos, bet pirkt tos varēja tie vietējie muižnieki, kuŗiem piedereja muižas. Visu kategoriju zemniekiem bija tiesība pirkt un mantot kustamu un nekustamu īpašumu, tāpat kā citām iedzīvotāju šķīrām. Ar šo likumu zemnieki varēja brīvi doties laulībā, neprasot muižnieka atļauju, bet tikai paziņojot viņam par salaulāšanos. Mājas sodu — pērienu muižnieks varēja dot tikai kalpiem, muižas ļaudīm un babuļniekiem, bet ne saimniekiem.

Zemnieku māju zeme skaitījās par muižnieka īpašumu, bet muižnieks nevarēja saimnieku jeb pēcnācejus izlikt, un tā zemnieku lietošanas tiesības pret vaku grāmatās noteiktām kļaušām bija nodrošinātas līdz tam laikam, kamēr ar zemnieku tiesas lēmumu, kas apstiprināms draudzes tiesas priekšsēdētajam, saimnieks nebija atzīts nolaidības dēļ par nespējīgu saimniecību vadīt un netika izlikt.

Kļaušu lielums muižai par labu bija nolikts 2 dienas nedēļā no katra lauku iedzīvotāja-kalpa, kā sievietes bez zirgiem, tā vīrieša ar zirgu. Videjas lauku mājas kļaušas, kuņā pēc zviedru normām bija $\frac{1}{4}$ arkla jeb 15 dalderu zemes ar 3 kalpiem un 3 kalponēm nedēļā, līdzinātos 6 vīriešu zirdzinieku un 6 sieviešu dienām.

Tā ka 18. g. simtenī muižnieki neapmierinājās ar vaku grāmatās noliktām kļaušām, bet bija ievēduši pilnīgu verdzību, spiežot zemniekus strādāt kļaušas no pirmdienas līdz sestdienai, tad, lai attaisnotu šīs palielinātās kļaušas, muižnieki bija izlabojuši arī vaku grāmatas, palielinot arkla vērtību, ar pļavu vērtību, kuņas, kā saimniecības papildzemes, zviedru laikā netika taksetas. Ar to arkla vērtība bija pacelta no 60 uz 80 dalderiem. Tā ka uz viena arkla vajadzēja nomētināt 20 kļaušu ļaudis un no katra arkla 80 dalderu vērtībā muižniekam nācās 1028 kajnieku un 1028 zirdzenieku kļaušu dienu gadā, tad uz katras strādnieka galvas krita gadā 102 dienas jeb 2 dienas nedēļā.

Līdz ar to likumprojekts normeja kļaušu šķiras: kārtējās kļaušas uz galveniem darbiem $\frac{1}{2}$, papilddarbiem — $\frac{3}{8}$ un graudā $\frac{1}{8}$. No otras puses, nodokļu nasta nevarēja kopsumā pārsniegt 4 dalderus uz katru kalpu-vīrieti vaj sievieti (80 dald. : 20 kalpu), no kuņiem 8 proc., jeb 28,8 graši bija valsts nodokļi.

Kalpu stāvoklis.

1809. g. izdeva 1804. g. likuma papildinājumus, ar kuņiem noteica arī kalpu algas pie saimniekiem. Kalpam ar zirgu un ģimeni saimniecības uzturēšanai vajadzēja dabūt no saimnieka: $4\frac{1}{2}$ pūrvietas aramzemes, $\frac{1}{2}$ pūrvietas atmatas, 4 pūrvietas pļavu, $\frac{1}{6}$ pūrv. sakņu dārza, u. c. zemes, kopā 10,2 pūrv. zemes un bez tam ganības lopiem un dzīvokli.

Ja kalps bija bez zirga, tad zemes norma mainījās tikai samazinot pļavu platību no 4—1,3 pūrvietai.

Neprecejies puisis dabuja no saimnieka uzturu, apģērbu, apavus un $\frac{1}{2}$ pūrv. atmatas 3 gadu lietošanā. Meita dabuja uzturu un gada algu $1\frac{1}{4}$ Alberta dalderi, 25 mārc. linu, 5 mārc. vilnas, uzturu govij un 2 aitam.

Šis bija augstākās darba normas, bet saimnieki vareja līgt ar kalpiem, un maksat arī mazāk.

Ja vienošanās nebija panākama un bija mājas bez kalpiem un kalpi bez saimniekiem, tad kalpus novietoja mājās ar zemnieku tiesas lēmumu uz augšā minētiem algas noteikumiem.

Vaļenieki un babuļnieki.

Bezzemnieku — babuļnieku un vaļenieku stāvoklis bija visgrūtākais. Vaļenieka ģimenes galvai joprojām vajadzēja visu cauru gadu 1 dienu nedēļā strādāt muižā, nesajemot no muižnieka pat uzturu, bet vaļenieka sievai bija jāstrādā muižā 1 dienu nedēļā tikai vasarā no 23. aprīļa līdz 29. septembrim. Ar muižnieka atļauju vaļenieks vareja aiziet peļņā uz pilsētu, bet par to pirmais ņēma savu daļu peļņas. Rekrutos kalpu vietā muižnieks vareja nodot vaļenieku, kādu tiesību muižnieki plaši izlietoja.

Uz vietas vaļenieki vareja pelnīties uz brīvas vienošanās pie saimniekiem, neprasot muižnieka atļauju.

Likuma izvešanai dzīvībai nodibināta vispāreja Zemes Regulešanas Virskomisija, kuŗa rezideja Valkā un nodarbojās zem Peterpils Komitejas uzraudzības un vadības. Regulešanas darbus uzsāka 1809. g. un nobeidza 1823. g. Komisija izdara vispāreju vaku grāmatu revīziju un klausu noteikšanu saskaņā ar 1804.—1809. g. likumiem.

Kad regulešana bija galā, 1832. g., izsludināja zemes rulljus.

Gala iznākums bija: 937 muižu muižnieku privatzemju un citu muižu kopvērtība noteikta uz 7746²/₂₀ arkliem.

Vispārejam arklu skaits bija pieaudzis no 6236 (zviedru laikā) uz 7746, tas ir, par 1510 arklu jeb 24 proc., bet muižnieku privatīpašumi krievu valdīšanas laikā līdz 1823. g. bija pieauguši no 1021 arkla zviedru laikā, līdz 6619²/₂₀ arkliem, tas ir, par apmēram 5600 arkliem, no kuŗiem, atvelkot 1500 vispār pieaugušo arklu skaitu, kas izskaidrojams ar kultivētās zemes platības pieaugšanu un pļavu taksešanu, atrodam, ka muižnieku privatīpašumi bija pieauguši par 4100 arkliem uz valsts muižu platības un vērtības rēķina, kādi īpašumi samazinājušies no 5215 arkliem zviedru laikā, līdz 957 arkliem krievu laikā, tas ir, par 4258 arkliem.

Šie skaitļi rāda, kādā ceļā muižniecība bija tikusi pie savām muižām: vaj nu pretlikumīgas piesavināšanās ceļā, vaj arī caur caru visžēlīgo dāvašanu.

726 muižnieku privatmuižās visā Vidzemes guberņā bija 27,858 mājas, no kuņām 27,371 dzimtsstāvokļa saimnieki, 414 neapdzīvotas un 73 izrentetas nauda.

Videja arkla platība bija 260,42 desetinas, no kuņām muižu lauku zeme ieņēma 60 pūrvietas, tas ir, 8 proc.

Vispāri ņemot, ar šiem likumiem verdzība bija atcelta; arī daži dzimtsstāvokļa spaidi zemnieku dzīvē bija atcelti.

Agrarās iekārtas sistēmai bija sastingstošs raksturs, jo visas saimnieciskās attiecības tika regulētas ar likumu, kuņu piemērojot valsts varai un tiesai, vajadzēja iejaukties katrā saimnieciskā pasākumā. Zemes vērtība bija galīgi noteikta. Arī dzimtslaužu skaits un galīgais kļaušu dienu skaits katrai mājai bija noslēgts vaku grāmatās. Pie sastingušā darba spēka neatlika brīvu roku saimniecības paplašināšanai un pacelšanai. Tā ka muižnieki līdz šim bija paraduši neaprobežoti rīkoties ar dzimts ļaudīm un pie katras saimniecības krīzes un sastrēguma meklet izeju kļaušu palielināšanā, tad viņi nevarēja pierast saimniekot pie 2 kļaušu dienam nedēļā.

Muižnieki arī nevarēja pāriet no 3 lauku sistēmas uz kādu citu intensīvu saimniecības sistēmu, jo muižu laukus apstrādāja zemnieki ar savu inventāru, kuņš, zemnieku nabadzības un lielo kļaušu dēļ, bija galīgi samazināts un novājināts.

Muižnieku izdevumi pastāvīgi auga, jo viņi gribeja dzīvot tīk „pieklājīgi“, kā tas piekrit šīs kārtas ļaudīm. Lai pārietu uz intensīvu saimniecību, vajadzēja iegādāt savu inventāru, ratus, arkļus u. c. Visa dzīve sakusa vienā prasībā: naudas, vairak naudas.

Bet kuņ to bija ņemt, kad jau visi meži bija apcirsti, zivis izzvejas. Tad uz XVIII. gadu simteņa beigām labības cenas nokrita, piemēram, rudzi no 60—100 rbļ. par 1 lastu (44 Rīgas pūri) 1780.—1790. gadam līdz 27—30 rbļ., jo bada gadi Vācijā bija beigušies. Zemi pārdot arī nevarēja, jo zemes cenas bija kritušas desmitkārtīgi no 3000—5000 rbļ. par 1 arklu līdz 1000 un pat 500 rbļ. Tirgošanos ar dzimtsļaudīm, neskatoties uz to, ka tie bija kļuvuši par dārgu precī (300—500 rbļ. gabalā), ar 1804. g. likuma izdošanu pārtrauca un izbeidza. Vēl Vidzemes muižnieki mēģināja glābt un pa daļai arī glāba savu stāvokli ar spirta dedzinašanu. Vidzemē ikgadus ticis izdedzināts un uz vietas krogos un gada tirgos nodzerts ap 400.000 spaiņu spirta, kuņu muižnieki par ārkārtīgi augstu cenu pārdevuši kronim, piem., 1794. g. par 18 rbļ. spaini. Igaunijas un Kurzemes muižnieki bija spiesti ieķīlat savas muižas Holandes un citu zemju bankjeriem.

Zem šiem apstākļiem visos muižniekos sāka perinaties vienīgā doma — kā izbeigt šo ar likumu saistīto saimniecības sistemu, kā izbeigt kļaušas, no kuŗām vairs neatlēca agrākie labufni. Viņi mekleja ceļu, lai par lētu naudu un upuriem atpirktos no 1804.—1809. g. likumos paredzētām zemnieku tiesībām. Vēl vairāk, nekā saimnieciskie apstākļi, muižniekus uztrauca tās 1804.—1809. g. zemnieku likumu juridiskās normas, ar kuŗām tika nodrošinātas zemnieku zemes dzimts lietošanas tiesību neaizskaramība. Zemnieku tiešā lietošanā bija viss lauksaimnieciski izmantojamās zemes vairākums, jo muižas lauku platība bija tikai 60 pūrv. uz arkla vaj 8 proc. no kopejās platības. Aŗamzemes, pļavu, dārzu un ganību zemes vairums bija zemnieku rīcībā. Meži atradās koplietošanā ar muižu, jo tiem zemniekiem, kuŗiem pie savas mājas nebija meža, bija tiesība pieprasīt meŗu no muižas. Atņemt zemnieka zemi, veselās mājas vaj viņu daļas, nelikumīgi un bez tiesas lēmuma muižnieks nevarēja. Ari tiesa nevarēja saimnieku izlikt no mājas, ja viņa parādi nebija lielāki par divkārtēju mājas vērtību. Bet māja arī šinī gadījumā bij nododama saimnieka dzimtai — viņa vecakam dēlam. Vienīgais gadījums, kad muižnieks varēja palielināt muižu laukus uz zemnieka zemes rēķina, bija, ja muižas lauki bija mazāki par 2 pūrv. uz kļaušu zirga, un ja muižnieks pierādīja, ka muižas robežas citas apstrādašanai derīgas zemes nav. Bet arī šī zemes pievienošana nedeva muižniekam nekādu ieguvumu, jo viņam vajadzēja aizmaksāt zemniekam par ieguldīto darbu un kapitālu, tas ir, uzlabojumus un virs tā „abtraku“, kuŗš noteicams, samērā ar mājas vērtību, par katru dalderi 2 rub. sudrabā. Tā ka zviedru laikos, kad kadastrs tika pirmo reizi izvests, daldēra vērtība bija pēc tā laika kursa ap 2 sudr. rub., tad šī likumā fiksetā norma nenozīmē neko citu, kā zemes pirmatnejās vērtības izpirkšanu.

Ja nu ievērojam, no vienas puses, zemnieku dzimts lietošanas tiesības uz zemi un, no otras, šos muižnieka pienākumus atpirkt, kā zemes pirmatnejo vērtību, tā arī ieguldītos augļus (ekas, zemes uzlabošanu), tad nākam pie slēdziena, ka ar 1804.—1809. g. likumiem visa zemnieku zeme Vidzemē un attiecīgā procentuēlā norma no meŗu zemes, tas ir, izņemot no visas Vidzemes platības 8 proc. muižu lauku zemes ar attiecīgu 8 proc. meŗu platības, bija „nacionalizeta“ un nodota vietejo iedzīvotāju tiešā lietošanā, pie kam ar tālākām likuma normām šīs tautas īpašums bija sadalīts starp saimniekiem un kalpiem, dodot katram laukstrādniekam, precetam kalpam, ja viņš to vēlētos un nevarētu ar saimnieku brīvi vienoties par algas

ielumu, tiesību pieprasīt caur zemnieku tiesu no saimnieka 10,5 pūrvietas lauksaimnieciski izmantojamas zemes.

Bez tam arī kļušas bija galīgi noteiktas 25,5 dienas no daldera. Tā bija noteikta atpirkšanas suma. Atlika spert tikai vienu soli, lai, izbeidzot natūralo saimniecību, pārietu uz naudas apgrozību un zemes individuēlām īpašuma tiesībām, tas ir, pārvērst šīs kļušas pēc pastāvošām taksem naudā un, kapitalizējot gadskārtīgu maksu uz vaku grāmatu pamata, noteikt vienreizejo izpirkšanas sumu. Tā tad līdz ar zemes nacionalizēšanu bija noteiktas arī zemes izpirkšanas normas; atliktos tik izdarīt vienkāršu matemātisku aprēķinu un noteikt naudas izmaksāšanas kārtību.

Tā ka natūralās saimniecības laikmets Baltijā gāja uz beigām un jau bija sajūtama kapitalistiskas saimnieciskas iekārtas dvaša, tad muižnieki ļoti labi saprata, ka, ja 1804.—1809. g. likumi paliek spēkā, tad ar natūralās saimniecības sistēmas sabrukšanu šī apslēptā zemnieku īpašumu tiesību atspere izstiepsies visā savā gaļumā un zeme nokratīs mēlno vēsturisko varmācības plīvuru — 2 kļušu dienas nedeļā — un $\frac{9}{10}$ zemes nonāks zemnieku rokās uz neaprobežotām īpašuma tiesībām.

Jo vairāk šīs briesmas muižniekus nomāca, kad tie sekoja Francijas notikumiem un noklausījās tai atbalsī, kuŗu atstāja mūsu tautas slāņos Lielā revolūcija un Napoleona iesāktais kara gājiens pret verdzībā smokošo Eiropas daļu.

Tamdēļ tika mobilizēti visi muižniecības spēki, lai atsvabinātos no 1804.—1809. g. likumu briesmīgā sloga, kuŗš kā lietūvens nospieda Vidzemes muižniekus.

Nevareja vairs, kā senāk, ķerties pie šķēpa un laupīt; bija jāmeklē citi ceļi. Kā zirnekļi muižnieki sāka pīt Peterpils salonos un kanclejās beidzamos izsūkšanas tīklus, izsūtot uz turieni šim darbam no sava galvenā pērkļa Rīgas junkuršaftes nama vislabākos krustnešus. Lai jautājumu ierosinātu, viena daļa no muižniecības sāka protestēt pret dzimtbūšanu un prasīja reformas, spēleja uz liberālām stīgam. Kad tas bija izdarīts, paši melnie ērgļi brauca pie galma ar gatavu „reformu“ bagažu. Lai paņēmienu bija kādi būdami, visas balsis sauca vienā korī: nost ar 1804.—1809. g. zemnieku likumiem!

Tieši atņemt zemnieku zemi, kā tas bija jau divreiz izdarīts: pirmo reizi pēc mūsu zemes iekārošanas, otro reizi krievu iekārošanas laikmetā, trešo reizi XIX. revolūciju gadu simtenī — visas Eiropas acīs izlikās par neiespējamu jo vairāk tamdēļ, ka tikai 10—15 gadus atpakaļ šīs tiesības bija ar likumu atjaunotas. Reformai vajadzīgā platforma

bija jaatrod un viņa tika izdomata: tas bija lozungs par zemnieku „atsvabinašanu“.

Kamēr Vidzemes zemnieki izveda cīņu par savu personības un civiltiesību nostiprinašanu un izveidoja savu agraro iekārtu līdz puslīdz cilveciskiem dzīves apstākļiem, kuŗi nodibinājās pēc 1804.—1809. g. likumu dzīvē izvešanas, tikmēr Kurzeme un Latgale steneja agrakā verdzībā zem poļu šļachtas un vācu muižniecības jūga. Mūsu tautas stāvoklis šinīs apgabalos kļuva jo sāpigaks, redzot vidzemniekus atkal tāpat, kā zviedru laikos, brīvaki uzelpojam. Pēc Napoleona kariem labības un citu lauku ražojumu cenas bija cēlušās. Baltijas tirdznieciskie sakari ar Angliju, blokades izbeigšanas dēļ, bija atjaunoti, tā ka pietika pat 10—15 gadu, lai vidzemnieku saimnieciskais stāvoklis tā uzlabotos, ka viņi sajustu jauno likumu augļus. Sabruka arī vienīgā kurzemnieku cerība — cerība uz Napoleonu, pret kuŗu, neskatoties uz 1806. g. sacelšanos, bija spiesti no krievu valdības sastādīt savus zemes sargu pulkus. Kurzemes baroni, sekojot saviem zemiem, ar nekādu likuma normu neaprobežotiem instinktiem, netrauceti turpīnāja izsūkšanas un nospiešanas darbu, tiesajot un sodot vainīgos pēc pašu dotiem likumiem.

Vidzemes 1804.—1809. g. likumi muižniekiem bija it kā pārkoņa spēriens no skaidrām debesīm. Saņēmuši šo brīdinājumu, Kurzemes muižnieki juta, ka viņi nevar turpmāk mierīgi gaidīt sava gala iesākumu, un arī sāka gatavoties uz reformam un šini darbā pat aizsteidzās priekšā Vidzemes muižniekiem. Āreji, kā Vidzemē, tā arī Kurzemē, viņi gatavojās uz zemnieku atsvabinašanu, bet patiesībā izveda zemnieku atsvabinašanu no viņiem piederošas zemes.

Zemnieku „atsvabinašana“ Kurzemē.

Kurzemes muižnieku mērķis bija sasniegts, kad 1817. g. 25. aug. izdeva likumu par zemnieku atsvabinašanu, kuŗa 1. pants skan šādi:

„Krohņa, Walsts un Kursemmes Muischneeki atsaka wisahm tahm teesahm, kas wiņeem lihds schim bija, un kas dibbinajahs us ļauschu dsimtu buhschanu, un zaur to wiņi arī teek atlaisti no tahm gahdaschanahm un doschanahm preeksch semneekeem, kas ar schahm teesahm bij sawee-notas un abbejas schahs atsazzischanas noteek tā, ka tee sche pehnahkami likkumi par semneeku buhschanu to isteiz un to wiņi iņaschi sewim paturr, ka tas grunts un ta semme wiņeem peederr, ka tas teem muischneekeem zaur wezzeem likkumeem dohts... ta ka tee brihwi atlaistee sem-

neeki, eeksch nahkamu laiku, ne zihtadi ar Krona Walsti un ar teem Kungeem, kam muischas peederr, turresees un dsihwohs ka tā, ka abeji (prohti Kungs un ļaudis) sawā starpā buhs salihguschi un schihs salihgschanas jeb kuntraktus buhs turreht un ismekleht tā, ka schee likkumi to pawehl.“ —

Ši atsvabinašanas likuma pozitīvā nozīme priekš Kurzemes zemniekiem bija tā, ka viņi tika aplaupīti ar zemes tiesību atņemšanu vienādā mērā, turpretim līdz šī akta izdošanai zemnieku stāvoklis katrā muižniecības novadā bija savads.

Tāpat visi zemnieki arī tiesiskās iekārtas ziņā pakļuva zem vienām normām, kurpretim agrāk katrs muižnieks pats izdeva savus likumus, pēc kuŗiem arī sodīja. Ir zinams, ka visā Kurzemē 11 muižnieki bija izdevuši savas likumu grāmatas, kuŗās katrs barons pēc savas noziedzīgās fantazijas sacereja tiesiskās normas, kas mežonības ziņā nekur nav pārspēts. Tur bija roku nociršana un sadedzinašana uz sārta...

Tā Piltenes statutu 4. daļā atrodam šādus soda likumus: Ja bērns iesit saviem vecakiem, tad viņam jānocērt roka; laulības pārkāpejs, nepatiesu liecību deveys, apsvērajs sodams ar nāvi. Par zādzību pār par 60 gulžiem jeb zādzību ar ielaušanos, par robežu iznīcīšanu, par zagļu slēpšanu — vainīgais sadedzinājams uz sārta... Kad pārdomajam šīs, savā ziņā hotentotu morali nesusniedzošās juridiskās normas un tiesiskos jēdzienus un atceramies, ka viņas diktetas no ļaužu šķiras, kuŗa pati katru dienu tikai nodarbojās ar sava tuvaka mantu piesavināšanos un organizēti kopā jeb uz pašu vēlešanos ņēma, ko grībeja, tad rodas jautājums, cik lielam vajadzētu būt tam sārtam un cik augstu vajadzētu sniegties viņa liesmam, lai paši šo likumu sacerētāji saņemtu sodu.

Lai „atsavināto“ zemnieku stāvoklis būtu skaidrs, tad īsi aizrādām, ka pēc 1817. g. atsvabinašanas likumu zemniekam nebija brīv:

1) atstāt guberņas robežas, pāriet pilsētā un meklet citu nodarbošanos kā zemkopību; 2) precēties bez barona atļaujas, pilnvarot kādu citu pilsoni savās lietās tiesas priekšā; tāpat sodams bija katrs, kas šādu aizbildniecību uzņēmtos; 3) savu baronu sūdzēt bez paša barona atļaujas; 4) muižnieku zemi nedz pīrkt, nedz mantot, un tā ka visa Kurzemes zeme, izņemot nelielās kroņa muižas, bija atzīta par muižnieku neaprobežoto īpašumu, tad zemniekiem nebija vispār nekustama īpašuma tiesības. Ko zemnieks vareja darīt? Lai glābtu dzīvību — tam vajadzēja rentēt no muižnieka zemi uz brīva līguma pamata, tas ir,

par tādu renti, kuŗu muižnieks noteiks, pie kam renti vareja pa daļai noteikt naudā un pa daļai kļaušas, kuŗas bija jāpilda uz pirmo muižnieka vaj viņa vagara pieprasījumu. Muižniekam zemnieku izmantošanā bija brīvas rokas un viņš arī prata praktiski izmantot šo jauno stāvokli sev par labu. Muižnieki ieveda „riežu“ sistemu, tas ir, sadalīja muižas laukus un pļavas gabalos un katru gabalu nodeva atsevišķa saimnieka pilnīgai apstrādašanai, nereķinoties ne ar kādām kļaušu iespējamības normām. Un tā ka zemniekiem trūka spēka šīs kļaušas un nodevas nest, tad viņi ar katru gadu palika vājāki un nabadzīgāki, iekritot nenolidzināmos parados. Tā faktiski zemnieki zaudeja pat rīcības tiesības par savu kustamo īpašumu.

Positīvais ieguvums priekš Kurzemes zemniecības no šīs „atsvabinašanas“ bija tas, ka barons, kā vietejais tiesas kungs, nevareja zemniekus šaust ar divām rīkstēm (spicrūteniem) ar 15 cirtieniem pa kailu miesu, kā agrāk, bet bij jāpietiek ar mājas pārmācību, kuŗa izdarāma ar 2 pēdas gaŗu un 2 pirkstus platu „maizes pātagu“, saŗutu no vairākām siksnām pirksta biezumā. Tā tad šī maizes pātaga bij jāpērk mūsu tautai par nedzirdeti dārgu cenu: par visas Kurzemes zemnieku zemes piesavināšanos no baronu pusēs.

Visu augšā minēto kopā ņemot, jānāk pie slēdziena, ka nekāda dzimtbūšanas atcelšana nenotika. Pārgrozība pastāveja iekš tā, ka zemnieks, pēc tam, kad viņam bija nolaupta zeme, no viena barona dzimtscilveka kļūva par visas Kurzemes muižnieku dzimtscilveku.

Zemnieku „atsvabinašana“ Vidzemē 1819. g.

Vidzemes zemnieku atsvabinašana no zemes gāja gausāki. Te atsvabinašana sākās 23. aprīlī 1823. g. un nobeidzās tikai 1832. g. Jūŗgos.

Ar Vidzemes zemnieku atsvabinašanu no zemes gāja gausāki aiz pilnīgi saprotamiem iemesliem. Pat Krievijas patvaldnieki un birokrāti kautrējās pielaist veselas tautas īpašuma tiesību piesavināšanos tanī laikā, kad vēl nebija noŗuvusi krāsa 1804.—1809. gados drukātiem likumiem, ar kuŗiem šīs tiesības bija svinīgi atzītas uz audŗu paudŗem. Bija jauzgaida, kādus rezultātus dos Kurzemes un 1817. g. mēģinājums; bet tā kā tas bij izdevies, tad 26. martā 1819. g. arī Vidzemes zemnieku atsvabinašanas likumu parakstīja tas pats cars Aleksandrs I., kuŗš uz 1804.—1809. g. likumu ar savu roku bij rakstījis: „biķ po semu“ — un kuŗš šāis Vidzemes reformās bija

ņēmis tik tiešu dalību, ka toreiz pats patureja savā tiešā pārziņā tās komitejas darbību, kuŗai bija uzdots šo likumu dzīvē izvešana.

Tā ka Vidzemes zemnieku pilsoniskās un personības tiesības pēc 1804.—1809. g. likumiem bij plašas un viņas aprobežoja vienīgi pienākums neatstāt to zemi, uz kuŗas zemnieks pierakstīts, tad šinī ziņā 1819. g. likums neka jauna nevareja dot, izņemot šī aprobežojuma atcelšanu. Bet pirmie 4 gadi bija nolikti reformas sagatavošanai. Pati atsvabinašana bija nolikta uz vairakiem termiņiem. Viņa sākās 23. aprīlī 1823. g. ar pirmās saimnieku puses atsvabinašanu; tad pēc gada nāca otra saimnieku puse; vēlākos 2 gados — kalpi, tad vaļenieki un beigās muižas ļaudis. Tā ka visa „atsvabinašana“ bija nobeigta 1832. g. Jurgos. Šai pakāpeniskai zemnieku „atsvabinašanai“ bija mērķis, dot muižniekiem iespēju piespiest saimniekus un kalpus saņemt no muižniekiem piesolītos nomas līgumus. Lai vēl drošāk sasniegtu šo mērķi, tad atsvabinātai grupai pirmos 3 gadus bija atļauts kustēties tikai savas draudzes robežās, otru trīs gadus — vietejā bruģu tiesas apgabalā (kuŗu Vidzemē bija 8). Tikai pēc 6 gadiem no zemes atsvabinātais un aplaupītais zemkopis varēja meklet darbu pa visu Vidzemi, izņemot pilsētas.

1819. g. atsvabinašanas likuma 1. nod. 1. p. atņēma Vidzemes zemniekiem visu viņu zemi un atdod to muižnieku neaprobežotā lietošanā uz privatīpašuma tiesībam. Tā tad šinī dienā trešo reizi mūsu zemes vēsturē notika zemnieku zemes jeb 90% no Vidzemes platības konfiscēšana muižnieku šķīrai par labu.

Visi 1804.—1809. g. noteikumi par klaušu normēšanu līdz ar vaku grāmatu publisko nozīmi bija dzēsti. Muižnieks zemi vareja izrentēt uz brīva līguma pamata, uzliekot tādas klaušas, kādas viņš gribēja. Vienīgais noteikums, kas muižniekam jāievēro, bija tas, ka zemnieka zemi viņš var nodot tikai pie pagasta piederīgo personu lietošanā.

Positivā likuma nozīme bija tikai ta, ka ar viņu nodibināja katra muižas novada — pagasta — pašvaldības, kā arī pagasta, draudzes un apriņķa tiesas, kuŗas sāka pa daļai līdzdarboties no pagasta tiesu locekļiem izvēlēti piesēdetāji, tā saucamie „beizicēri“, kuŗu bija draudzes tiesā 3 un apriņķa tiesā 2. Tāds bija latviešu tautas tiesiskais visos patriotiskos pulksteņos izzvanītais zemnieku atsvabinašanas akta saturs un jaunradītais zemnieka stāvoklis.

Salīdzinot šo zemnieku stāvokli ar agrako, redzam, ka Kurzemē tas bija spridis uz priekšu, bet Vidzemē — solis atpakaļ. Latgali šī „brīvība“ nenasiedza, un ta arī neko nevarēja zaudēt, jo bija tā nospiesta pašā padibenī, ka zemak krist nebija iespējams.

Muižnieku un zemnieku brīvie līgumi.

Visam muižnieku un zemnieku agrarām attiecībām pēc Kurzemes un Vidzemes atsvabinašanas likuma burta, vajadzēja pamatoties uz brīvu līgumu pamata starp muižnieku un zemnieku. Bet ja vienai pusei, muižniekam, likums dod tiesību atņemt zemniekam zemi, māju, dzīvokli, bet zemniekam atņemt tiesību palikt savā agrakā dzīves vieta un atņemt arī tiesību aiziet citur un meklet darbu un iespējamību godīgi ar sviedriem vaigā nopelnīt uzturu; ja viņam atņem visu, izņemot iespējamību elpot un beidzamiem skatiem atvadīties no tās vietas, kur katrs zemes sprīdīts aplacināts ar senču un paša sviedriem, un ja pie tam šim aplaupītam cilvēkam var sacīt: „Redzi, viss, kas tev ir bijis, tas ir tagad mans, un pēc likuma 3 gadus tu nevari citu kungu meklet, kā mani, tad, lai tu un tava ģimene un lopi nenomirtu badā, es varu tevi atstāt ne ceļmalā, bet tavā bijušā mājā, tikai tev japieņem tas kontrakts, tie nomas noteikumi un klausas, ko es dodu.“ Ja turklāt nomas līgumus var vēl nosaukt, kā to dara „atsvabinašanas“ likums, par „brīviem“, tad šī nav varmācība vien, bet ciniska un nekautrīga liekulība.

Muižniekiem bija tiesība slēgt mutiskus un rakstiskus nomas līgumus uz īsiem termiņiem, un šīs savas tiesības viņi izmantoja ar lielako apetiti.

Jaunradīto stāvokli (ap 1840.—1845. g.) spilgti raksturo Jur. Samarins aculiecinieka „Indr. Straumiša piezīmes“ sekoši:

„Rakstīta līguma ar muižnieku nebija. Tas nebija modē un netika lietots — tāpat likumi. Varbūt, viņi bija; bet tie atradās kautkur ļoti tālu un visos gadījumos rīkojās tikai pēc tradīcijām un muižas valdes mutiskiem izteikumiem. Koka birka — lūk tavs kontrakts.

Paņem malkas gabalu un iztēš kontraktu; muižnieks apstiprina, paņem sev pusi, otru pusi atdod tev.

Sagriež tik daudz krustiņu, ka tu ir nesaskaitīsi. Kad beidzot saved reķinus un atrodas liekas virsū uzstrādātas dienas un tu lūdz no muižnieka vaj viņa pārvaldnieka atlīdzību, tas atbild: „labak ierēķināsim viņas nākoša gada klausās, vaj lai paliek kaimiņu saimniekam par labu, bet

tu ej lejā — tur stārasts tev dos šnabi“ — ta jau ir pārlietu liela žēlastība.

Bet ja saskaitiesies, tad vaj nu nometinas tevi cita saimnieka ganības vaj vienkārši izdzis no mājām.

Ko iedomajas, to izdara. Pie ka un ar ko iesi sūdzeites? Kontrakta nav; ko uzrādīsi, kad tiesnesis (otrs muižnieks) tev uzbļaus: parādi kontraktu!

Tiesas?! Bet mēs pat ceļa nezinājam uz augstām tiesām, un ja kādreiz arī mēdzam tur būt, tad negājām vis no sava prāta, bet sasieti un sargu pavadībā. Iet pie tiesas apzīmetu to pašu, ko sūdzēties par muižnieku pašam muižniekam. Labāk jau tad gulsties turpat uz vietas. Saņem piecpadsmit (sitienu), samaksā piecpadsmit kap. sudrabā, noskūpstī roku un lieta beigta. Turpmāk būsi gudraks, nerunasi rupjības... Še tev visas tiesas ar likumiem!...”

Ja pie šiem vēsturiskiem 1840.—1845. g. taisni atstāstītiem faktiem pievienosim aizrādījumu, ka, neskatoties uz to, ka dzimtbūšana Vidzemē bija atcelta 19. gadu simteņa sākumā, bet līdz šai paša gadu simteņa beidzamam ceturksnim, apmēram vēl 50 gadus, turpināja pastāvēt tikai vēlāk no cara Aleksandra II. atceltais paradums, zemniekus netikai pērt, bet arī no izpērtā piedzīt rikšu naudu, tad sapratisim, ka baroniem nekādi likumi, kas ierobežotu viņu varmācību, nebija saistoši. Redzam arī, ka zemnieku stāvokli nevar nosvērt un noteikt pēc pastāvošām likuma normām un burta, bet viņš jānoskaidro pēc vēsturiskiem faktiem, memuariem u. c. dokumentiem.

Lai pilnīgi objektīvi un vispusīgi raksturotu šausmīgi beztiesisko zemnieku stāvokli šīnī „brīvo“ līgumu laikmetā, tad pievedīšu šie divas ainas aculiecinieka nostāsta pēc Jur. Samarina rakstiem par Baltiju.

Klaušu aina.

Tai laikā, t. i. ap 1840. gadu, es biju vēl mazs, bet tomēr tais gados, ka jau vareju novērot, noklausīties un saprast. Es jau „ganiju sava tēva avis“, gaiši redzeju un arī tagad atceros visu, kas mūsu mājā notika.

Es redzeju, ka mans meesā un garā stīprais tēvs strādāja kā vērsis, un arī ēda kā vērsis — pelavas. Es zināju un redzeju, ka strādniekiem svētdienās pulksten astoņos vakarā katrā ziņā bija jāierodas uz klaušu izdališanu. Tad pārvaldnieks, vaj vagars izvēleja, kam pie kāda darba jāiet; pie tam tas, lai gan tāds pats zemnieks, kā visi citi, tomēr vairs ne vienkāršs, bet ar riksti rokā, arvien pēla

darba rikus. Es zinaju, ka šis asredzigais lielmanis lauza arklus, tadēļ ka lemeši esot par īsiem, un sacirta ecešas, tadēļ ka tās mazas un vieglas; es zinaju, ka viņš nemaldīgi pazina pagasta piesēdetāja, pērmindera, turīga saimnieka strādnieku un zirgu — tiem viņš gāja gaŗam, un neievēroja, kādi tiem ir darba riki; viņiem arī nedeva grūta darba: art tur, kur vieglak, vaj blandities pa muižu, pārvietojot dažadus krāmus. Pavisam citadi tas bija ar strādniekiem, kuŗus sūtija otrās un trešās šķiras saimnieki; tiem žagari nekad negāja gaŗam pie darba rīku pārraudzīšanas un pie darba. Ko darisi — brauc uz māju pēc jauniem darba rikiem. Sariko jaunus — skaties: uz ecešam vēl pavēļ uzkraut velenas. Pēc darba, uz sestdienas pusi, zirdziņi tikko-tikko velk kājas, tā ka strādnieki tos aizpavadam rauj uz māju un noiet ar tiem ne vairak par versti stundā, pie tam vēl gaŗi atpūzdamies. Gadijās, ka brāķeja arī strādniekus, it sevišķi tādus, kas bija maza auguma; bet tādu tolaik ieradās liels vairums; bij pat jābaidās, ka visā Baltijā iedzīvotaji izvīrtis un ieviesiesis kverpļi. Tādus aizvien dzina atpakaļ cūkas ganīt, protams, — kad tiem iepriekš bija uzdots uz muguras, lai gan viņi asaram acis apgalvoja, ka saimnieki tos atsūtījuši uz darbu, jo viņi vairs neesot bērni un jau iesvētiti.

Es dzirdeju, kā strādnieki, iedami klaušu darbos, lūdza savām mātēm otra krekla, un kad to dabuja, tad apvilka un gandrīz smaididami teica: „Nu, tagad tā nesāpēs, nūja tik drīz neņems cauri.“ Es redzeju, kā strādnieki raudāja, kad tiem svētku dienas bija jāiet uz degvīna brūžiem, strādāt dienu un nakti, bez maizes, tikai ar kartupeļiem. Viņi sev lūgdamies lūdzās brāģu; bet viņiem ļoti prātīgi atbildeja: „ar ko tad mēs dzirdisim vērsus un cūkas?...“ Ak Kungs! cik dziļi mēs esam izjutuši Tavus vārdus: „Un mēs gribejam pildīt savu vēderu ar tām pelavam, ko ēda cūkas, bet neviens mums tās nedeva“ (Lūkasa ev. 15, 16). Tiešam, dažreiz iešāvās prātā, ka būtu bijis labak piedzimt mēmam.

Es redzeju, kā arī strādnieces, meičas raudāja, iedamas uz muižu stiept milzigos brāģas toverus no brūža uz kūtim, un sūdzejās, ka esot ļoti grūti un smagi. Es redzeju, kā mājā pārnākušas, viņas iesmēreja savus plecus, kuŗi bij apklati zilumiem un puņņojošām vātim. Es redzeju un dzirdeju, kā kaut kāda lopu meita raustīja meičas aiz bizem un sita viņām smagus pliķus. Bet dažreiz pati lielmāte vaj viņas meita bij tik laipnas, ka pašas savām rokam izpliķēja vaj saraustīja aiz bizes vainigo, bet pēc tam sasūdzeja par viņu vīram vaj papiņam, par ko nabadzīte

vel dabuja piederības skaļiem plīķiem vaj žagariem. Es dzirdēju, ka meičas dažreiz veselām naktīm kauca pa mežu kā vilku mātes, uz pavēli aicinādamas ārā apmaldījušos govī vaj teļu.

Es redzeju, ka tumšajos rudens un ziemas vakaros, dubļos, putenī, sievietes vilkās uz muižu kult, ar zidamu bērnu uz rokas, ar kartupeļu maisiņu uz muguras, ar spriguli pār pleciem. Atnāk muižas rijā, nepaspēj atpūsties, pārtīt bērnu, sakrimst melnas maizes garozu vaj arī ieēst sasalušus kartupeļus — „pie darba! darbs negaida“. Sāka kult un kūla visu nakti. No rindas nedrīkst iziet!

Bērns raud, bet māte staigā pa kunga labību un it kā nemaz nedzird bērna balsi! Viņa staigā ar spriguli rokā, asaras norīdama... Ai, cik rūgti, cik smagi jūtamas dvēselē šīs apspiestās raudas!

Es redzeju: ka gandrīz cauru vasaru visi, izņemot kādas nespēcīgas vecenites, dzīvoja muižā, uz kunga laukiem. Tur apstrādāja laukus, plāva sienu, cēla ēkas, cirta mežu, dedzināja līdumus, iztīrīja un nolīdzināja jaunus laukus un plavas, paplašināja vecos. Darbiem nebija ne sākuma, ne gala; viņi vēlās kā ritenis, bez apstājas. Mājās, priekš sevis, zemnieki vareja strādāt tikai īsajos starpbrīžos starp muižas darbiem. Protams, ka zemnieki savus laukus nevareja apstrādāt īstā laikā un pienācīgi. Zemnieku mājas bieži bija tukšas un tad šo zemi apstrādāja muižnieks priekš sevis, bet protams, ne ar saviem līdzekļiem; viņš šo papildu darbu izdalīja starp saimniekiem, bet visi augļi un ienākumi sateceja muižas klētīs. Bet kad tad zemnieks vareja pats priekš sevis strādāt? — Es ta nezīnu, bet zīnu, ka istajā laikā viņš ta nevareja.

Sienu bieži mēdza plaut pavasarī. Kā brūces miesā pamazām aizdzīdamas top mazakas un saraujas, tāpat zemnieku lauki no malām aizauga ar zāli, bet plavas aplējās krūmiem. Viņu nabadzīgās būdas sašķiebās, sagriezās, saguma, pieslējās viena pie otras ar saviem kailajiem sāniem un beidzot sagāzās. Tā vien izlikās, ka kamēr saimnieks ar kalpiem un kalponem strādā kunga darbus, visa viņa saimniecība briesmīgi palaižas un neklausā nespēcīgās vecenites. Gadījās tā: saimnieks uz pāra dienu atnāk mājā un ar bēdam redz: siens neplauts, rudzi jau birst ārā, vasarāja briest, rija stāv bez jumta, istabas klonu, pamatus izrakņājušas cūkas, aplaizījušas un apgrauzušas govīs, aitas un kazas; krāsni ieņēmusi cūka ar siveniem; un saimniekam aptekas sirds, skatoties uz tādu nekārtību.

Ko darīt? Mazdūšīgais uz visu nomet ar roku un pasaka: ko tur! Lai iet vien! es arī iešu — uz krogu!

Miltu vietu maizē pamazam ieņēma sēnālas. Ļaudis sāka ēst tikai putru, no nederīgiem rudzu vaj miežu miltiem vaj putrainiem, ar aizdaru: ziemu — ar karoti riebigu sarūgušu sūkalu, bet vasaru — ar kazas pienu vaj arī ar sūkalam. Ļaudis pierada pie skāba ēdiena. Tas nu gan nebij ēdiens, bet dzēriens, pēc garšas ļoti līdzīgs tam šķidrumam, kuŗu krievu zemnieks, kvasas toveri skaldams, izlej zemē. Tāda bija mūsu neaizmirstamā Putra, kuŗa ieguva tik lielu slavu, un kuŗu mēs, latvieši, esam dabuŗuši par piedevu pie uzvārda! Bet vaj jūs vēl negribat pasmekēt mūsu ikdienišķo zupuņu? Vienu pašu pirkstu iemērcat šāis samazgās un nolaizat ar mēli; nebaidaties, viņa jau ir bez sāls. Aha! jums riebjas! Bet kā tad strādnieki, iedami klausās tikai ar sausu maizi, apskauda tos, kas mājās sēdedami mielojās ar šo ēdienu? Bet arī tas ir tiesa, ka pēdejie apskauda strādniekus maizes dēļ. Uzmetat acis arī uz mūsu maizi. Tiešam, tā ir maize, jūs netopat vilti! Zinams, izskata un garšas ziņā viņa vairāk līdzinājās degzemes pikam nekā maizei. — Tā tikai čirksteja zobos; es viņu ēdu, lai gan ne tik, cik gribejās, nedeva jau, tas bij slikti! Ziemu arvien mēdza teikt: lai paliek maize siena laikam; bet vasaru atkal bij cita izruna. Bet kā mēs šo maizi mīlējam, cik dārgu to turejam! Ja kaut drusciņ nokrita zemē, tad to katrā ziņā uzmeklējam, noputām smiltis un apēdām; pat ja zīdams bērns niķodamies nometa zemē maizes garoziņu, tad to viņam nekad nepiedeva.

Kad kalps vaj kalpone pārnāca mājās no klausām, tad mēs, bērni, steidzamies viņiem pretim, sagrābām kuliti, atraisījām, izgrābām druskas, atvāzām cibiņu un tur gandrīz arvien atradām ierasto maizes garoziņu, bet reizem arī kaņepju paliekus. Un kalps vaj kalpone ar flegmatisku smaidu arvien mūs visus apdalīja, samērojot daļas ar vecumu, vecākajam vairak, jaunākajam mazak, lejup ejošā līnijā. Un ar kādu kāri mēs ēdām un zīļājām šīs druskas! kas no mums bija vecāki, tie slēpās kaktos no mazākajiem, labi zinādami, ka pēdejie agrak par citiem tiks galā ar savām porcijām, bet pēc tam sāks lūgt un atņemt vecākajiem. Mēs bijām gluži kā izbadejušies kaņeni.

Jauzmet vēl acis zupai no nemizotiem kartupeļiem vaj ceptiem kartupeļiem; bet, pag! nemizot, tikai drusku pavīlat rokās, nopūst pelnus un smiltis, bet pēc tam rīt tādus, kādi tie ir, ar visu mizu! Bet nevar sacīt, ka Vidzemē nebūtu bijis labibas. Labibas bija diezgan, tikai īpašnieku

želastības dēļ gandrīz visu labību izlietoja nevis ēdamam, bet dzeramam. Maizes mums nebija, bet degvīna — ja grib, lej pirti garu.“

Baronu medību aina.

Pēc pastāvošiem muižnieku izdotiem noteikumiem uz muižnieka pavēli zemnieki bija spiesti iet pie meža zvēru dzišanas. Uz muižnieku medībām zemnieki tika dzīti klaušu kārtā no katras mājas. Tādā ceļā apejot pastāvošos likumus, baroni spieda zemniekus kalpot netikai savām lietiskām vajadzībām, bet pat bez vajadzības — iedomam un laika kaveklīm.

Tas pats acu liecinieks par šādām 1846. g. medībām ziņo sekošo.

„Tā kā suņu nebija vaj pietrūka, tad sadzina latviešus, lai tie izpildītu viņu uzdevumu. No oktobra līdz janvāra beigām, īpaši, kad sniegs nebija pārāk dziļš, — jo bieži tika sarīkotas medības, vaj tā saucamās „klaperjaktis“. Svētdien muižas krogā izdeva pavēli, lai tādā un tādā dienā, gaismai austot, uz tādu un tādu ciemu, zem visstingrakās atbildības, katra māja, samērā ar lielumu, sūta vienu vaj divus dzinējus divas dienas no vietas. Neko darīt: sūti strādnieku vaj skrējeju-zēnu, bet ja tādu nav pie rokas, tad ej pats saimnieks ar kalponi vaj meiču. Pārāk mazus nepieņēma, tadēļ ka šīs medības tomēr tika rīkotas it kā uz vilkiem, — kas bija nopietna un bīstama lieta.

Bet zemnieki ļoti labi zināja, ap ko lieta grozījās, un turpat krogā klusu savā starpā smējās un runāja: „nu, varbūt lielskungs vaj mācītājs, kurtiem pakaļ skriedams, saplēsis savu veco vilka kažoku; varbūt kāds ielāps ir aizķēries aiz kāda zara, bet tagad grib izdzīt veselu vilku no meža! blēņas! mēs zinām, ka vilki ir tie paši zaķi!“

Ap nolikto stundu sāka pulcēties daždažādie ļaudis: mednieki gan jāšus, gan kājam, kamanās, ratos, droškās, un visi ar flintem. Bet mēs, kurti, visi kājam, tomēr arī ne bez ieročiem. Kad nu tiešam gadas vilks! Tadēļ, kādu nu kuņķis iedomājās vilku, tādu grāba ieroci, kas gadījās pie rokas. Reiz es paķēru cūkas pūslī un domāju: „lai tik nāk vilks, es viņam tā sadošu, ka viņš uzšausies kokā.“ Un kādu tiķai tur nebija ieroču? Vienam vecas lāpstas kāts; otram gabals sarūsejuša skārda, nezin no kurienes nācis; trešam sakaltets pūslis, kuņķa iekšā daži zirņi; citam plarkšķis, citam skalu kūlis, bet citiem vienkārši tikai nūjas, ar kuņķam tie mežā sita par visiem kokiem.

Uzvalkus neapprakstišu; tos lasitajs var redzet pie nabagiem, uz lauku tirgiem un baznicu trepem. Man bija dažadas drēbes: dažreiz tēva kamzolis, vaj pussvārks, gaŗš, plats, ar vairakām astem, kuŗas bija tik gaŗas, ka meŗā dažreiz bija jasatrukstas un jaapskatas, vaj kāds nelien pakal. Caurš viņš bija neskaitamās vietās.

Un tad nu meŗsargs veda šo spalvaino, pusizsalkušo, divkājaino baru, kuŗā bija visi vecumi un dzimumi, un ari tādi, par kuŗiem no izskata bija grūti pāt noteikt: kas tas ir, zēns vaj meitene? un nezina, vaj viņi paši to zinaja; — viņš to veda uz meŗu, nostādija rindā, simtu vaj vairak soļu vienu no otra, raugoties pēc meŗa lieluma, un deva pavēli: trokšņot cik daudz un skaļi vien var, neaizskriet priekšā, nesaiet pūlī, nepalikot pakal, neskriet uz māju u. t. t. Bet šo instrukciju ne arvien ievēroja; pret viņu grēkoja visi, kā mazie, tā lielie. Meŗsargs dod zignālu sturmet. To jums vajadzētu paklausities, bet aprakstit es neuzņemos, jo pats esmu bijis pie tam daritajs, nevis klausitajs. Tas ir tāds troksnis, ka nevar ne saprast: kliedz, kauc, rej, šķind, grab pūšļi, blauj, dauza pa kokiem. Reizem man sametās tik bail, ka tīrpat gāja par kauliem. Atrāisi pūslī un izlaid gaisu: esi dzirdejis, ka vilki mīl gaļu; beidzot saplēs pūslī, izņem zirņus un apēd, bet pūslī nomet, lai no gaļas nebūtu ne smakas. Daŗš zēns aiz bailem tā ņem kājas par pleciem, ka uzskrien medniekiem virsū vēl agrāk par pirmo zaķi; mednieks aiz dusmam tver viņu aiz čupra, saplūc aiz matiem un aizdzen meŗā. Redzi: zēns skrien šurp, raud un kliedz, ka pazaudejis cepuri, un lūdz iet atpakal pameklet. Bet ko nu! Vaj te vaļas par cepuri domat? Iet gaŗam lielais un saka: „ej uz priekšu, mēs izdzisim cepuri no meŗa!“ Un tiešam, viņi nonāk pie medniekiem, un tur atdod cepuri tas pats mednieks, kuŗam dzinejs bija uzskrējis virsū un kuŗš to bija saplūcis; bet zēns bailēs nemaz nebija manijis, ka cepure palikusi viņa rokā un nešaubīgi ticeja, ka ta izdzīta no meŗa.

Gar meŗmalu stāveja mednieki, apslēpušies, kā runči, kas pamanijuši peli; tur bija muiŗnieks, mācītajs, krodznieks, ārsts, pārvaldnieks, ķesteris, aptieknieks, stārstis, simtnieks, muiŗnieka dēls, vecakais mācītāja dēls, sulainis u. t. t. Viņiem bija labi, jo viņiem visiem bija līdzīgi uzkoŗamie un pudele ar siltumradī. Bet vaicajat: kā bij mums, nabaga šakaļiem, skriet ar bailem un drebešanu, krist, skatīties apkārt, stigt, pieraust acis, skrāpet seju, mūrķīties prieŗu un egļu zaros, līst pār nolaustu koku ar milzīgiem zariem, aiz kuŗiem dažreiz aizķeries un pakaries gaisā. Jo tālak, jo sliktāk. Tai karstumā neapbrēķini, ka

vajadzēs taču izturet veselu dienu vaj divas. Tur pat četrkājains suns paliktu kā kāsis, ne vēl divkājains. Pāriet pusdienas laiks: tur tu iedomā, ka aiz vecā tēva kamzola oderes esi aizbāzis maizes garoziņu. Ķer vienā kabatā, ķer otrā — garoziņas nav. Paej atkal, pameklē vēl vienu, otru reizi, kā nav, tā nav! Tur, ar šausmam uzej nodeveju caurumu gaņajā kamzoli; lūk, kur izmukusi mana garoziņa! Bet kā tu man tagad noderetu! Skaties: ari suņu-laužu it kā palicis mazak, it sevišķi lielo ir ļoti maz! A! laikam ari tie ir izmukuši pa caurumu un tagad sēd mājās pie krāsns un sildas. — Līdz šim laikam bija karst. Krekliņš samircis no sviedriem un sniega, kas birst no egļu zariem. Rupjās nātnās biksītes ari slapjas un lien arvien zemak un zemak; kājas ari, vīzes vairs negrib kalpot; jau redzams sarkans papēdis. Pašs esi izsalcis; gurni papriekš niez, bet pēc tam sāk sāpet un sāk arvien stiprak un stiprak. Beidzot, paliek nepanesami. Tēva kamzolis atsakas sildīt un pat acīm redzot taisas list no pleciem un it kā atkārtoti bieži dzirdetos vārdus: ak, tu salīgais sivens! Ak tu man raudat! Uz priekšu esi gudraks! netver karstu!

Nolaid atlocītās piedurknes, tā ka rokas izliekas gaņakas par visu rumpi; vajag sasildīties, bet neka! Auksti! nepanesami auksti, viss esi sasalis ragā! Balss jau aizrauta; spēku ari nav, un sāk jau nākt miegs. Beidzot medības galā. Ej uz mājām! bet mājas ir tālu un it kā tišam iet arvien tālak un tālak iekšā nakts tumsā. Tumsa! bailes! Ko darīt? Ko citu, kā uzvilkt to dziesmu, ar kuņu esi dzimis Dieva pasaulē, bet drusku pārgrozītā skaņā. Viņa iesākas ar burtu „i“, velkas gaņi, bet vairak jūs neka nedzirdesiet. Kurts ir pārvērties par teju! Bet pēc nedeļas tas pats telens atkal pārvēršas par žirgtu un nebēdīgu kurtu. Satiekas ar biedri, ar kuņu stāv vienā rindā, un stāsta viņam: „man šodien ēst negribesies“, un par pierādījumu pieliek lielo pirkstu pie vēdera, pret pašu vidu, krata savu platu vēderu un saka: „paklausies, Andž! kā putra rūc; vareni pieēdos! liesa pukst tāpat kā labam zirgam: guk, guk, guk! Es pat maizes nepaņēmu, lai var ātrak skriet!“ — Bet paskaties, uz vakaru šis lielība atkal dreb un nāud.

Māju spridzinašana.

Lai pavairotu savus ienākumus, muižnieki centās paplašināt savu saimniecību, pievienojot muižai tuvākās un labākās zemnieku mājas. Vidzemē no 1819. g. līdz 1846. g. pie muižu laukiem bij pievienoti 19824 dalderu jeb 248

arkli; tā ka videja Vidzemes mājas vērtība bij, kā jau šē agraki aizrādīts, ap 19 dalderu, tad Vidzemē bij iznīcināts un muižai pievienots ap 1000 lauku māju, t. i. ap 4 proc. Kurzemē 1817. g. bijušas 15985 mājas, bet 1863. g. vairs tikai 12916. Tā tad šai „Dieva zemīte“, kur 1817. g. atsvabinašanas likums nebija saistījis muižniekus pat ar noteikumu, ka zemnieku mājas iznomājamas vietējā pagasta sabiedrības locekļiem, kā tas bija Vidzemē, māju spīdzināšana un zemnieku māju nolaupīšana bija 3¹/₂ reiz lielāka, nekā Vidzemē, jo šē 45 gados bija pievienotas pie muižām 3059 zemnieku mājas, t. i. 15 proc.

Minēto 4000 Vidzemes un Kurzemes māju saimniekiem pēc izsviešanas neatlikās nekas cits, kā ņemt zāģi un cirvi, nobūcot lielkungam roku un uz „brīva līguma“ pamata noīret no žēlīgā lielkunga meža izcirksni, laust celmus, būvēt ēkas un kultivēt jaunus laukus uz muižas zemes, kur tas varēs atkal dzīvot, kamēr paspēs pildīt barona prasības, vaj kamēr barons nenāks pie slēdziena, ka tādām centīgam zemkopim nebūs grēks vēl vienu jaunu māju ieplēst citā vietā. No barona F., zināmā vaļsirdīgā stāsta par to, kā viņš gājis izlikt saimnieku no mājas, redzams, ka baroni šē laupīšanu darijuši ne tikai atklāti dienas laikā, bet pat svētdienās.

Lai attēlotu zemnieku šausmīgo stāvokli šīnī brīvu līgumu laikmetā, barons F. šē savu laupītāja stāvokli īsumā saņemot tēlo šādi:

Kādā svētdienas pēcpusdienā barons F., vēl Terbatas augstskolas audzēknis būdams, kopā ar savu pārvaldnieku, gājis uzteikt saimniekam, ka viņam no nākošiem Jūrģiem māja jaatstāj, jo F. gribot māju pievienot muižas laukiem. Kad barons ar muižas pārvaldnieku nonākuši mājās, visa mājas dzimta un saime bijusi pagalmā pie jaunuzceltās dzīvojamās ēkas, uz kuŗas saimnieks pašlaik novietojis ozolu lapam vītu kronī. Visa saime, laimīgi smaidot, sekojusi saimnieka kronešanas darbam.

Jaunais barons visu to novērojis un atceroties sava apmeklējuma uzdevumu, juties, kā viņš pats saka, kā laupītājs ar apslēptu dunci. Redzejis dzīvos ļaudis, kuŗi ar cerībam kronē sava grūtā darba augļus un uzvaru, un apzinājies, ka viņš nevar pateikt: „Šī jaunā ēka, kuŗu jūs ar lielām pūlēm un vaīga sviedros esat uzceļusi, paliek man un jūs varat iet mežā...“

Viņam neatlicies cits, ka novēlet saimniekam daudz laimes un ilgu mūžu šīnī jaunuzceltā mājā. To F. arī izdarījis.

Šis gadījums jaunam baronam atdarījis acis. Viņš sapratis, cik neģēlīgas ir viņu šķiras tiesības, un turpat sevi

zvērejis, visu mūžu cīnities pret šim privileģijam, ko viņš arī darijis, kamdēļ ticis nāvīgi ienists un nicināts no Baltijas muižniecības.

Bet latviešu zemkopja enerģija pārvareja arī šīs Eģiptes mocības. Vidzemē laikmetā no 1819. g. līdz 1846. g. izlikte saimnieki bij atkal ierīkojuši apmēram 1000 jaunas mājas 21615 dalderu vērtībā, jeb ap 270 arklu kultivētu tīrumu un pļavu.

Bez zemnieku māju spridzinašanas muižnieki neatteicās arī no mazmājiņu, babuļnieku, spundenieku zemju piesavināšanās un pievienošanas muižas zemei, kaut gan neka nav riebīgāka un netīklāka, kā aplaupīt nabagu: noņemt viņam spieķi, izģērbt un padzīt bez sajūtama labuma sev. Ši no likteņa visneželigāki vajatā lauku iedzīvotāju šķira, kā bezdelīgas bij padzītas no savām būdijām. Ari viņa sajuta „atsvabinašanas reformas svētīgos augļus“.

Muižai pievienoto māju klausas un nodokļus pārlika uz atlikušām zemnieku mājām, tā ka šo māju nodevu nasta nemitīgi auga.

Jaunais agrarais stāvoklis pēc likuma burta un normām.

Rentes kontraktus slēdza uz īsu termiņu, pa lielākai daļai mutiski. Rakstiski noslēgtos līgumus muižnieks vareja laust pirms termiņa paiešanas sekošos gadījumos:

1) Muižnieks vareja pieprasīt no pagasta tiesas atzīt kontraktu par neesošu, ja saimnieks vāji saimniekodams nolaidis laukus un ēkas. Pagasta tiesa, kuŗas locekļus juridiski barons apstiprināja, bet faktiski iecēla, un kuŗi tā tad bij tie paši no barona atkarīgie kalpi, vareja atzīt kontraktu par neesošu un lai „darītu galu nekārtīgai saimniekošanai“, tad tiesai bij tiesības izlikt saimnieku no mājām, apķīlājot viņa mantu (§ 130) līdz augstākas tiesas lēmumam. Ja pagasta tiesa nevarētu atzīt saimnieku par vainīgu, tad tomēr uz barona pieprasījumu un galvojumu saimnieks jāizliek. Pagasta tiesai bij tik tiesība, bet ne pienākums ziņot par šo lēmumu, kuŗu viņi uz barona pavēli taisījuši, draudzēs tiesai; pēdējai piekrita tikai samierināšanas funkcijas. Bet ja barons nepadevās, izpildītais lēmums palika spēkā, kamēr aprīņa tiesa šo tiesu procesa komediju nobeidza (§ 131).

2) Nomas līgumu tadā pat kārtā vareja laust pat tad, kad muižniekam radās bažas un aizdomas par to, ka saimnieks nevarēs nomas noteikumus pildīt. Ja saimnieks nomu nodrošināja ar zalogu, tad vēl

viss atkarajās no tā, vaj baronš zalogu atzist par pietiekošu. Ja ne, tad līgumu atzina par neesošu un saimnieku eksekucijas ceļā izlika (§ 486).

3) Nomas līgums izbeidzās, ja rentnieks savu kontraktu nodeva citam.

4) Tāpat ar rentnieka nāvi nomas nolīgums beidzās nākošos Jurģos, ja līgumā nebij paredzets, ka līgums pāriet uz mantiniekiem (§ 492).

5) Ja muiža krita zem konkursa un viņai uzlika muižnieku kreditbiedrības sekvestru, tad nomas līgums izbeidzās ar nākošiem Jurģiem, izņemot gadījumus, ja gada rente bij uzlikta pēc vaku grāmatu klaušu normam, skaitot 3 rbļ. par katru dalde-i. Šinī gadījumā līgums nebij laužams.

No teiktā redzams, ka pēc ta laika tiesiskās iekārtas nomas līgumam bij saistošs raksturs tik attiecībā uz zemnieku.

Ja kontrakti būtu brīvi slēgti un pareizi rediģēti, tad viņi dotu arī zemniekam kaut mazako drošību un tiesības baidīt sava darba augļus. Bet nevajaga aizmirst, ka nomas līgumus, ja tādi bija, sacereja paši baroni un ar draudiem lika zemniekiem parakstīt. Šajos rakstītos kontraktos muižnieki uz tā saukta „brīvā līguma pamata“ mēdza ievest daudz nelikumīgu prasību un ar to nodrošināt un pavairēt savas feodalam laikmetam piemērotās privilēģijas. Tā saimniekiem bij ar kontraktiem aizliegts: ierīkot tirdzniecības un rūpniecības iestādes, kā dzirnavas, ķieģeļu un kaļķu ceplis, vilnas apstrādašanas fabrikas un citus rūpniecības uzņēmumus; zvejot, medīt. Daža barona fantazija gāja tik tālu, ka rentes māju saimniekiem aizliedza pat turet suņus. Šie noteikumi pastāveja līdz pat pēdējam laikam, piemēram, Rīgas apr. Bīriņu muižas kontraktos, pie kam par katru atrastu suni saimnieks maksā 50 rbļ. soda. Un kamdēļ baronam neaizliegt, ja tas viņam neka nemaksā? Daudz loģiskāki bij tie muižnieki, kuŗi rentes kontraktus noslēdza mutiski, izdoļot rentniekam koka „birku“, mājas valdišanas zizli, par atgādinājumu, ka viņam katra kunga prasība, cik ta arī nebūtu nejēdzīga, jāizpilda, jo kā mācītāji no kanceles sludināja, pats Dievs pavēlējis: „Dievu, savus Kungus un viņu Gaspāžas bīties un klausīt“. Protams, ka še nevarēja runāt par brīva līguma brīvo dabu.

Ar 1819. g. likumu atkal atdzima vecās klaušu laiku mocības un zemnieku saimniecības labklājība slideja arvien zemāk. Muižnieki ieveda intensīvu saimniecību, pārejot uz lopkopību. Lai labāk izmantotu saimnieku darbu un stingrāki varetu kontrolēt viņu klaušas, muižas zeme bij sadalīta

gabalos — „riešās“ un katram saimniekam bij uzdots savu gabalu apstrādāt.

Renti ar katru gadu skrūveja augstāk, pacēla arī klaušas, tā ka saimnieks tika izkalpināts vairāk, kā vergs.

Mūsu muižnieki XIX. gadu simtenī ķērās pie tā paša līdzekļa, ko II. un III. gadu simteņos izlietoja Romas valsts muižnieki, kad sāka pietrukt vergu: sadalīja zemi mazos gabaliņos, pārvēršot savus vergus pusbrīvos rentniekos un pavairoja eksploatāciju, nododot viņiem daļu no pašu ražotiem produktiem. Mūsu XIX. gadu simteņu agrarā iekārta bij vājš Romas „kolonata“ sistēmas pakalderinājums. Katra doma par saimniecību uz dzimts īpašuma zemes bija izslēgta, toreiz zemnieki par zemes pirkšanu nevarēja domāt, pat tad, ja muižnieks gribētu zemi pārdot. 1802. g. nodibinātā muižnieku kredītbiedrība iznīcināja katru baronu mēģinājumu pārdot kādu no zemnieku mājām, paziņojot, ka viņa pie pirmā pārdošanas mēģinājuma piedzīs visu uz muižas gulošo paradu. Māju pārdošanas arī likumā nebija atļauta.

Šie apstākļi zemniekus noveda pie bada (1841. g.), vispārejiem bada cikliem un galīga posta.

Tā kā bads un lielās klaušas zemnieku stāvokli padarīja nepanesamu, tad XIX. g. s. beigās un mūsu XX. gadu simteņa sākums paiet stiprās cīņās par zemes iepirkšanas uz dzimts īpašuma tiesībām.

Lauksaimniecības rūpniecība baronu gaudē bija: spirta tecināšana, alus brūvēšana un šerņķošana.

Lai pareizāki saprastu zemnieku saimniecisko stāvokli un pilnīgāki raksturotu mūsu agrākos valdniekus, mēs nevaram paiet garām arī tautas apdzirdīšanai. Kad tauta mira badā, baroni viņas labību un kartupeļus pārdedzināja spirtā un pārticināja alū savos alus un spirta brūžos, kuŗu bijis ārkārtīgi daudz; Vidzemē un Kurzemē nebijis nevienas lielakas muižas, kur nebūtu šo „raganu ķēķu“. Vidzemē 736 muižas (1836. g.) bijuši 168 lieli spirta brūži un 432 brandvīna ķēķi, kuŗos no kartupeļiem izgatavoja tā saukto duļķa spirtu priekš vietējiem zemniekiem. Kurzemē (1869. un 1870. g.) spirtu tecinājuši 139 dedzinatavās, kuŗās ražots 77.402.577.39 gradu spirta. Alus brūžu skaits nebijis mazāks. Lai šo spirta jūŗu pārvērstu skaņā naudā, mūsu titulojie „zirnekļi-krustneši“ Latviju pārklāja ar tik biezu krogu tīklu, ka caur viņu nevarēja izlīst ne lielā, ne mazā zivtiņa, ne saimnieks ar savu plānō maku, nedz kalps jeb vaļinieks ar savu tukšo ķēķu un maciņu. Uz dzīvākiem lielceļiem dažos novados krogi sacelti ik pa 2—3 verstīm, bet uz muižu robežam blakus nō abu muižu baroniem. Lai

vel vairak veicinātu tautas izsūkšanu, apdzirdīšanu un duļķa izpārdošanu, landtags atļāva pašos spirta brūžu pagrabos tirgoties ar duļķi un šnabi, apmainot viņu, kad trūka naudas, pret labību, pie kam landtags bij izdevis noteiktu un no valdības apstiprinātu taksi: par pūru rudzu — 12 stopu šnaba, miežu — 8 st., auzu — 5 st.; par podu linu — 15 st.

Naudā degvīns maksāja tikai: mucam pārkot — 5 kap. stopā, pusemucam un ceturtdaļmucam — $7\frac{1}{2}$ kap., bet krogos 15 kap. sudr. Ja nu puds rudzu maksāja 2 rub., bet barons pēc muižnieku takses dzērajiem deva par pudu rudzu 12 stopu šnaba, tas ir 60 kapeikas, tad šēņķošana pārvērtās par organizētu zemnieku izsūkšanu.

No ta sapratisim, kamdēļ Baltijas „bruņnieki“ bij tik kaislīgi šēņķotāji.

Pie katras baznīcas bij uzcelti vairaki, pat līdz 3 krogī un tik tuvu, ka palika rūme laukumīnam priekš kauna staba.

Klaušas ik svētdienas pildīja krogā. Macības bērni, puisi un meitas, pa mācības laiku mitinājās krogā. Krogā mācītājs pierakstīja arī dievgaldniekus. Vārdu sakot, muižnieki un mācītāji darija visu, lai krogu padarītu tautas acīs par nepieciešamako iestādi un mīļako vietu.

Tamdēļ arī tautā žūpošana augtin auga un samērā ar to pagrīma viņas saimnieciskais un moraliskais līmenis.

Protams, ka muižnieki degvīnu tecināja ne tikai vietejam patēriņam, bet arī eksportam. Īpaši daudz spirta izveda caur Rīgu uz Krieviju.

Spirta nogādašana eksportpunktā — Rīgā, guleja kā naturala klaūša uz zemniekiem līdz pat sešdesmitiem gadiem. Cik smaga bij šī klaūša, to liecina kāda 50-to gadu aculiecinieka nostāsts. Jur. Samar. Raksti par Baltiju (15.—16. lp. p.). —

Par godu Baltijas muižniekiem var teikt tikai vienu, ka viņi ar landtaga lēmumu nebij ķērušies pie „izpriecas namu“ tīkla atklāšanas. Citus visus noziegumus, kuŗus jau tanī laikā nosodīja kulturelas sabiedrības morale un paredzeja Eiropas kriminalie soda likumi, viņi darija atklāti, turot Femidas svarus cieši savās ar asinīm, varmācību un netiklību aprāiptās rokās.

Lai gan tauta saimnieciskā ziņā bij galīgi nospiesta, tomēr viņas veselais prāts un brīvības gars nebij galīgi iznīcināti, bet tikai snauda dvēseles dziļumos, kā Imanta Zilā kalna tumši zilās tāles noslēpumos. Tauta, kuŗa tukstoš gadus, līdz XIII. g. s. bijusi patstāvīga, nevarēja aizmirst savas brīvības tradīcijas, par kuŗām vēstīja no paaudzēs uz paaudzī neskaitāmas jaukas teikas, pasakas un

tautas dziesmas. Tāda tauta nevarēja nedz iznīkt zem melnā bruņinieka varmācībam, nedz noslikt viņu spirta duļķa jūrā. Latvju tauta negribeja nobeigt ar pašnāvību un labprātīgi mirt un tamdēļ viņa bij spiesta ķerties pie aizklātas un atklātas cīņas līdzekļiem. Par šādu protestu uzskatāma hernhutiešu kustība, kā arī pārklejošana no protestantisma uz pareizticību.

Hernhutieši.

Hernhutiešu jeb brāļu draudzes mācība pārnāca uz Vidzemi no Vācijas, 18. gadu simteņa vidū. Šī ticības sekte, paliekot uz Lutera ticības pamatiem, sprauda vēl papildu mērķi — tikumiskā atdzimšanā zem devīzes parādīt savu ticību darbos, bet nevis tikai vārdos. Visiem tikumiskiem reliģiskiem liekuļiem, šī sekte bij kā skabarga acis un tamdēļ arī mūsu luterāticīgie mācītāji uzstājās pret viņu. Šī sekte cēla savus lūgšanas namus un ne tikai sludinot atturību, bet arī izvedot to savā dzīvē, darija ļoti daudz, lai paceltu tautas tikumību un atdzīvinātu viņas nomākto un spirtā izmērceto dvēseli.

„Cara“ ticības provokācija.

Tai pašā laikā krievi sāka savus pirmos pārkrievošanas mēģinājumus. Šo darbu bij nolemts uzsākt ar pareizticības izplatīšanu. Pareizticīgie priesteri sludināja, ka visi, kas pāries pareizticībā, dabūs zemi. Bez tam viņi izplatīja baumas, ka varot pārceļot uz Krievijas siltām zemēm — uz „Jeisku“ un citur. Par Jeiskas lielām bagātībām un auglību gāja pasakainas tenkas. Kad 1841. g. uznāca šausmīgais bads un tauta vairs nesaprata, kur meklet glābiņu, jo pagastu labības magazīnas bij tukšas, tad veseli bari apsēda jaunos pareizticīgos glābejus, lai mekletu izeju un līdz ar to atklāti protestētu pret muižnieku nežēlīgo izsūkšanu. Tūkstoši lūdza uzņemt viņus cara ticībā un dot iespēju pārceļot uz „siltām zemēm“. Izvēlēti priekšstāvji brauca uz Rīgu pie arķibiskapa, kurš tos visādi pabalstīja. Bet tā kā muižnieki nedeva atļaujas pasu izdošanai, tad visi Rīgā iebrauceji bij sodami kā bezpasnieki. Toreizejais ģenerālgubernators Magnus von der Pālenš, kā pats ziņo iekšlietu ministrijai, šos bezpases lūdzejus licis pie guberņas valdes šaust ar likumīgiem „špicrūteniem“, uzdodot dažām līdz 100 cirtienus. Pēc tam noskujot pusgalvu, visi noziedznieki ar šo katordznieku zīmogu pa etapu sūtīti atpakaļ uz pagastu. Ar latvju tautu, kā tas vienmēr bijis mūsu ap-

spiešanas laikmetā, dzina lielako provokaciju: pārkrievo-taji-priesteri un daži valdības aģenti kūdīja ļaudis uz pār-iešanu cara ticībā un pieņēma un pabalstīja „buntavnie-kus“, bet muižnieki un oficiālie valdības priekšstāvji pēra un ar soda ekspedīcijām apspieda pašu veicināto kustību. Tai pašā laikā, kamēr viena Baltijas muižnieku daļa izlēja nevainīgo asinis sodu ekspedīcijās, citi muižnieki Peterpils galma aprindu salonos un vācu presē sacēla traci, ka latvie-šos un igauņos „izplatoties pretestības ļaunais gars, kas draudot ar nedzirdētu asins izliešanu“ un muižniecības un kultūras iznīcināšanu. Caram Nikolajam I. galma čukste-taji nemitoši stāstīja, ka franču revolūcija draudot no Va-kareīropas iekļūt Krievijā caur Latviju un ka viņa jau pie-nākusi gandrīz pie Prūšu-Latvijas robežam. Šis tenkas inscenejot, von der Palens rūpejās, lai muižniecības klie-dziens: „zaldatus, vairak zaldatu!“ būtu sadzirdams Pe-terpilī. Un cars Nikolajs I. arī sūtīja zaldatus pēc devi-zes: jo vairak, jo labak! Un 1841. g. viņu Baltija bij vairak, kā Baltiju iekarojot zviedru laikā. Pret iedomāto revolu-cijas „sarkano putnu“ kara spēku dzina no visām pusēm. Uz Cēsīm bij nosūtīta $\frac{1}{2}$ sotņa kazaku. No Kurzemes iz-sūtīts uz Vidzemes apriņķiem mednieku pulka bataljons, no Kauņas — Ladogas kājnieku pulks. Bez tam atsūtīja Otrās Grenadieru divīzijas 2. brigades bataljonu un vienu divīziju Atamaņa Troņmantinieka Cezareviča kazaku. Kādi bij vidzemnieku noziegumi? Pats ģenerālgubernators Palens vareja ziņot tikai 3 gadījumus: Igaunijā 2 vietās, kur zem-nieki atteikušies izdot un uzrādīt bruģu kungiem, kuņus pa-vadījuši zaldati, musinatajus un „pazīstamos dumpiniekus“, bet Jaun-Bebru muižā latvieši ielenkuši bruģu kungu Tran-zehi ar viņa 10 zaldatu komandu. Kāda bijusi „nomieri-našana“, to zin un var iedomāties visi 1905.—1906. g. no-tikumu aculiecinieki.

Par to lasam Indr. Straumiša piezīmēs (1840.—45. g.) pēc viņa tēva nostāsta sekošo.

„Tur ļaudis nevis sodīja, bet kava“, mēdza viņš teikt, kā aculiecinieks, kuŗš bijis nosūtīts no Madlienas uz Jaun-Bebru eksekuciju atbaidīšanas nolūkos.

„Ar tādām nūjām ļaudis nesoda. Bez tam arī sitienu skaits ir pardaudz liels, nesamērots ne ar vecumu ne dzi-mumu. Divpadsmit — trīspadsmit gadus vecu zēnu pēra tā, kā arī pieaudzis cilvēks neizturetu. Kaut kādai vecai vecenītei, kuŗa bij sakaltusi kā piepe, uzskaitīja līdz 100 nūju.“

Vaj arī: „Sirmgalvi, kuŗš izskatījās pēc egles čiekura, divas reizes dzina caur stroju; bet viņš ne reizi kājam ne-

nogāja. Viņu uzlika uz ratiem un zaldati to veda kā mironi, veleja ar nūjam, kā maisu, bet virsnieks staigāja gar fronti ar kritu rokā un tiem, kas nesita, vaj sita viegli, vilka krustu uz muguras. Šos nelaimīgos turpat izstiepa un šausmīgi pēra.

Daudzi Bebros nobeidza savu nelaimīgo dzīvi. Daudzi pazaudeja savas iekšas, daudziem pārcirta vēderus, tā kā tie vairs nedereja pelavu gremošanai; daži netīši šai burzmā pazaudeja ribas, steigdamies caur stroju, vaj paceldamies no vietas un atstādami otram salmus un asiņu peļķi, lai tas tur varetu ietecinat arī savas asinis...

Pār Bebru muižas laukiem ilgi riņķoja kraukļi un žagatas, un es ticu, ka šie lauki ilgi bez mēslošanas deva labu ražu.“ —

Soda ekspedīciju darbību sekmeja luterāņu mācītāji un perminderi, izokšķerejot un uzrādot „musinatajus“.

Turpmakās reformas un agraro attiecību izveidošanās Vidzemē.

Kvotes zemes. Muižnieku zocialisms.

Cik stingri arī mužnieki nesēdeja uz tikko no zemniekiem nolaupītās zemes, tomēr 40. gadu kustība viņiem uztrauca prātu, īpaši Vidzemes muižniekiem, kuŗi šaubījās, ka reiz taču šai cirpšanai un asins laišanai var nākt gals un tadē viņi bija spiesti agrarās attiecības ievirzīt citā sliedē. Zemnieku zemes platību viņi bij samazinājuši, pievienodami pie muižam Vidzemē un Kurzemē ap 4000 mājas jeb caurmērā ap 80.000 dalderu zemes. Kurzemes muižniekus kurpnespieda, bet Vidzemes baroni nebij droši. Vajadzēja taču šinī nedarbam kāda likumīga pamata. Un tad viņi uzstājās. Visapspiestako tautas slāņu vārdā, kā kalpu un bezzemnieku interešu aizstāvji, kuŗus saimnieki apspiežot un kuŗu stāvoklis pavisam neesot nodrošinats, kamdēļ pienākums viņus spiežot rūpēties arī par šiem mazakiem brāļiem. Izliekas, ka Vidzemes muižniecībai pielipis socialisma kašķis.

Skubinata no tādas „mīlestības pret savu tuvaku“, Vidzemes muižniecība izveda 1849. g. zemnieku likumu, ar kuŗu bij atļauts pievienot pie muižu zemes „daļu“ jeb „kvotu“ (aliquoter Teil) no zemnieku zemes, lai „nodrošinātu strādnieku labklājību ar muižu zemes paplašinašanu saskaņā ar 1842. g. Vidzemes landtaga lēmumu“ (skat. Balt. komit. 24. m. 1846. g. p. 6, kuŗš ar šo likumu apstiprinats). Nav starpības starp lielinieku sarkano bruņinieku un mūsu melno

bruņinieku taktiskiem paņēmieniem: kā muižnieki, tā komisari, saka: „ja gribat nodrošināt strādnieku labklājību, dodat tik ļaužu masas un muižas mūsu rīcībā“. Bet strādniekam grūti, kā pie vieniem, tā pie otriem baroniem.

Kvotēs zemi Vidzemē atzina par „muižas un strādnieku zemi“, kas nododama muižnieku rīcībā pēc 1804. g. likumos paredzētām normām (tas ir ap 10¹/₂ pūrv. uz ikkatru strādnieku) un pēc šai likumā noteikta strādnieku skaita. Šai strādnieku zemes normā jaieskaita visa tā zeme, kuŗu muižnieki jau patvarīgi bija pievienojuši pie muižām no zemnieku zemes 30 gados, sākot ar 1819. g.

Bet veca paruna teic — padod suņam pirkstu, viņš nokož visu roku. Tas notika arī pie kvotēs zemju izdališanas.

Pēc 1809.—1823. g. regulēšanas muižnieku un mācītāju muižu novadu zemnieku zemes vērtība Vidzemes guberņā bija 6763 arkli, jeb pie videjas arklu platības 260,42 des. — apm. 1.764.741 des. Tagadējā zemnieku zemes platība ir 1.264.462; tā tad zemnieku zeme samazinājusies ap 497.279 des. jeb 28%. Likumīga kvotēs zemes platība pēc strādnieku skaita un vaku grāmatu strādnieku zemes normām bija ap 36 pūrv. aŗamzemes uz katru arkla zemnieku zemes, tas ir ap 274.000 des. kultivētas un nekultivētas zemes. Tā tad muižnieki bija piesavinājušies 497.279—274.000 des. = 223.279 des., tas ir, gandrīz otrtik, ka vareja piesavināt pēc pašu izdotā likuma.

Kad šo pusmiljonu desētīnu zemes vajadzēja zemniekiem nolaupt, tad attiecīga komiteja (sk. augš. pievesto p. 6) rakstīja melns uz balta, pa šī zeme būs strādnieku zeme, kuŗu muižnieks nevarēs nedz pārdot, nedz personīgi lietot, bet visa viņa kalpos strādnieku vajadzībām. Bet mēs zinām, ka kvotēs zemi izlietoja vienīgi muižu saimniecību paplašināšanai un muižnieku saimniecību tiešām vajadzībām. Viņu arī iznomāja un pārdeva. Pēc A. v. Tobiena statistiskām ziņām no kvotēs zemes bija:

1) pārdots	72.917 des. jeb 27,9%
2) izrentēts	150.000 „ „ 57,3%
3) nodots strādniekiem atalgojuma veidā	14.000 „ „ 5,3%
4) tiešā muižnieku apsaimn.	25.000 „ „ 9,5%

Bez tam muižnieki tieši lietoja arī pārejas nelikumīgi piesavinātās 223.279 des. zemnieku zemes, kuŗas tāpat kā p. 4. minētās 25.000 des., bija nedalāmi savienotas ar muižu saimniecību laukiem.

Latvijas Vidzemē pēc 1911. g. datiem bij:

1) Nepārdotas kvotēs zemes	110.530 des.
2) Izrentēts līdz 6 g.	32.614 „
3) Izrentēts ilgāk	52.241 „
4) Nodots kalpiem atalg. veidā	9.924 „
5) Tiešā muižu rīcībā	13.891 „

Ar šādiem līdzekļiem bija panākta Vidzemes muižu saimniecību platības pavairošana no 1.496.052 des. pēc 1823. g. regulēšanas līdz 1.993.331 des., t. i. par 497.279 des. jeb par to pašu skaitli, par kuŗu pamazinājusies zemnieku zeme. Kas attiecas uz kalpu nodrošināšanu, nespēkā kritušo kalpu apgādību, kalpu bērnu izglītošanu skolās u. t. t., tas viss palika uz pagasta sabiedrības pleciem un šos izdevumus sedza ar zemnieku zemes nodokļiem. „Kvotes“ reformas augļi — $\frac{1}{2}$ miljons zemes piesavināšanās no muižniecības, — bija noplūkti, bet skaņas frazes, ar kuŗām liekulīgi nolakoja šo tumšo darbu, dereja naivo un lētīcīgo krievu birokratu, Baltijas 1846. g. komitejas priekšsēdētāja gr. Kiseļeva un citu sirdsapziņas apmierināšanai.

1860. g. zemnieku likumi un māju iepirkšana.

Kapitāls un mašīnas iekārvoja pasauli. Rūpniecības revolūcija satrieca visus savus saimnieciskos šķēršļus. Nau-
das vara auga, un līdz ar kapitalisma varu auga arī pilsētas.

Ši vara satricināja arī baronu drūmos pils mūrus. Krievijā ar 1861. g. dzimtbūšanas atcelšanu sākās zemnieku reformas. Tās grozīja arī zemnieku pašvaldības un valsts tiesas iestādes. Protams, šādos apstākļos reformam vajadzēja iesniegties arī Baltijas provincēs. Muižnieki saprata, ka pretošanās veltīga. Tā ka ar 60 gadu reformam visiem zemniekiem bija piešķirtas pilsoniskas un personiskas tiesības, tad zemnieki ieguva tiesību pirkt un mantot nekustamu īpašumu.

Arī saimnieciskie aprēķini muižniekus spieda ķerties pie māju pārdošanas, kuŗa Vidzemē sākās ar 1823. g., bet līdz 1851. g., t. i. 28 gados, bija pārdotas tikai 43 mājas, jeb caurmērā 1—2 mājas gadā. No 1852. g. līdz 1860 .g. — 9 gados pārdotas 246 zemnieku mājas un 10 kvotes mājas, t. i. ap 28 mājām gadā. Tā tad līdz 1849. g. likuma izvešanai, kā arī līdz 1860. g. reformam māju pārdošanai bijis gadijiena raksturs. Turpretim ar 1861. g. sākās māju pirkšanas drudzis, pie kam gadā pārdeva vairak simts māju; visvairak māju pārdots no 1871.—1875. g., kad pārdoto māju skaits ikgadus turas ap 1500. Līdz 1905. g. Vidzemes guberņā no 25.456 muižnieku novada mājām par dzimtu iepirkta 23.778 mājas. Zemes cena caurmērā 67—72 rbļ. desetina.

Kurzemē māju pārdošana nokārtojās ar 1863. g. likumu; 20 gadus, laikmetā no 1864.—1884. g., Kurzemē pārdotas 10.188 no 11.906 muižnieku novadu mājām. 1885. g. pārdotas 309, bet 1886. g. tik 131. Pēc tam pārdoto māju

skaits krit. Apmēram $\frac{3}{4}$ no pārdotām mājām iepirkuši bijušie nomnieki, pārējās pārdotas citu šķiru pilsoņiem. Zemes cenas pēc zemes labuma no 56—146 des. caurmērā 86 rbļ. desetina. Tā tad kā Vidzemes, tā Kurzemes zemniekiem mājas, kuŗas paši bija cēluši un ierīkojuši un kuŗas ar 1804.—1809. g. Vidzemes muižnieku likumu bija nodotas viņiem uz dzimts nomas tiesībam, līdz ar visām citām nacionalizētām zemes lietošanas tiesībam, vajadzēja vēl reiz izpirkt par 70—86 rbļ. desetinu, kas pēc ta laika zemes vērtības bija ārkārtīgi dārgi, jo pārsniedza Krievijas melnzemes vērtību.

Saprotams, ka saimnieku stāvoklis kļuva ļoti grūts, ko liecina lielais izūtrupeto māju skaits. Rīgas apgabaltiesa 1894.—1896. g. bija izsludinājusi 3926 māju ūtrupes. 1901.—1904. g. Vidzemes muižnieku kredītbiedrība lika zem āmura 1945 mājas.

Uz iepirtām zemnieku mājām guleja paradi:

Muižn. novadu ieķīl. māju skaits.	Paradu palicis zelta rbļ.
Vidzemē 17.641	31.000.000 (uz 1914. g.)
Kurzemē 6.215	11.200.000 (uz 1918. g.)

Caurmērā uz katru ieķīlāto māju Vidzemē 1760 rbļ. un Kurzemē 1800 rbļ. Pie videjas Vidzemes mājas cenas 3320 rbļ. parads 1760 rbļ. iztaisa ap 53 proc. no mājas vērtības. Kurzemē māju vērtība bijusi augstāka — līdz 3782 rbļ., tā kā parada procentuālā norma uz katru ieķīlāto māju no pirkšanas sumas sasniedz 47 proc.

Vispāri var sacīt, ka no Vidzemes mājām $\frac{3}{4}$ bija ieķīlātas un puse no iepirkšanas sumas guleja uz viņām, kā parads. Kurzemē (18.695 mājas) ieķīlāto māju skaits 6215, iztaisa ap $\frac{1}{3}$, pie kam tikai puse no pirkšanas parada bija dzēsta.

Ja ievērojam, ka māju izpiršanas paradu dzēšana vilkās no 1864.—1914. g., tas ir 50 gadus, tad sapratīsim to jūgu, ko šāda brīva līguma sistēma tautai uzlika.

Daudz labvēlīgākos apstākļos atradās kroņa novadu zemnieki. Ar 1869. g. likumiem bija nolemts visas kroņa zemnieku mājas pārdot 44 gadu laikā par cenām, kas noteiktas vēlāk 12. jūlijā 1886. g. likumā, t. i. par 28 rbļ. 97 kap. par desetiņu kultivētas zemes, tā tad par $\frac{1}{3}$ — $\frac{1}{4}$ no privāto muižu novadu māju cenām. Izpiršanas summa noteikta, ņemot pēc pastāvošās nomas maksas, tas ir par katru nomas rubli — 1 r. 37 k. izpiršanas naudas. Kurzemē pārdotas 6789 kroņa saimnieku mājas un bez tam dažādi obroka gabali tai pašā skaitā. Vidzemē pārdotas mājas un gruntsgabalu 9586 par 25 rbļ. desetiņā caurmērā.

Tā tad ar 1860. g. likumiem speciālās junkuru agrar-

iekārtas tālakā attīstība bija pārtraukta. XIX. gadu simteņa sākumā tautai piederošā zeme bija atkal nodota baronu īpašumā un padota, kā katra cita tirgus prece, brīvu līgumu iespaidiem. Valsts uzņēmās tikai to zemnieku agraro attiecību regulēšanu, kuņi dzīvoja valstij piederošos novados — kroņa pagastos.

Latgale pēc 1861. g.

Kamēr Vidzemes agrarās attiecības nemitoši izveidojās un īpašuma tiesības uz zemi arvienu svārstījās starp 2 poliem — zemnieku un muižnieku, attiecīgi pārgrozot pašu zemnieku tiesisko stāvokli, tikmēr Latgalē caur visām darba attiecībām kā melns pavediens velkas parastā, rupjā, nemaskotā verdzība zem poļu šļachtas un pārpoļotās vācu muižniecības varas un zem katoļu garīdzniecības svētības. Līdz 1861. g. Latgale neredz nevienas gaišakas dienas.

Latgalē verdzības ķēdes krita tikai 1861. gadā, reizē ar Iekšējās guberņām, jo Latgale piedereja Vitebskas guberņai un dalīja viņas likteni. Pēc dzimtbūšanas atcelšanas šie zemnieki zemi saņēma pēc tās sauktām zemes iecirkņu normām. Zemi nodeva sādžu sabiedrības dzimtu koplietošanā; zemi izdalīja šņorēs starp sētam pa gabalam katrai saimniecībai. Latgales zemnieku zemes izpirkšana nobeidzās tāpat kā Vidzemes kroņa māju izpirkšana, 1905. g., kad, ievērojot 1905. g. notikumus, ar cara manifestu visus izpirkšanas paradus dzēsa. Pēc 60 gadu reformām Latgalei būtu iespējams drīzak uzplaukt, nekā pārējiem Latvijas novadiem, jo šie bez pagastu pašvaldībām bija arī apriņķa un guberņas pašvaldības — zemstes. Bet tauta bija tumša, nospiesta un nabadzīga. Zemstes vēlēšanas likums bija nedemokratisks. Mazais privatzemes īpašnieku un krievu ieredņu skaits ņēma pārsvaru un zemnieki bija tikai dekorācijai. Valdība veicināja pārkrievošanas politiku. Lai labāk to veiktu, tad izdeva rīkojumu, ar kuņu nekrievi un nepareizticīgie nevarēja Latgalē zemi pirkt. Tā tad Latgales zemniekiem-latviešiem, kā katoļiem, tā luterīcīgiem, nebija iespējams paplašināt savu sādžas zemes normu, zemi piepērkot. Zeme mobilizējās vienīgi krievu un pareizticīgo rokās. Tamdēļ, iedzīvotāju skaitam pieaugot, šie bija neizbēgams mākslīgi radīts zemes bads ar visām viņa sekām: bada renti, subarendi un tautas izsūkšanu. Zemi apsaimniekoja pa lielākai daļai rentnieki, kuņi nodarbojās ar subarendi, iznomājot muižas laukus sādzeniekiem mazos gabaliņos, un izspiežot ārkārtīgas, tā sauktās „bada rentes“. Tautas vai-

rumam bija atņemta iespēja uzlabot savu stāvokli. Sekojot savu brāļu-baltiešu paraugam, latgalieši pie pirmās iespējamības Stolipina laikā steidzās pāriet uz viensētām, lai iznīcinātu gaŗās ūņores, kuŗas trauceja kārtīgu lauku apstrādašanu. Lai glābtu savu stāvokli, latgalieši centās pāriet uz intensīvu zemes apstrādašanu. No 1905.—1914. g., izvedot zemes ierīcības darbus, Latgalē izdalīts ap 15.000 viensētas.

Agrarās attiecības zemes reformas sākumā.

Mūsu agrarās iekārtas galejos rezultātus, ar kuŗiem mēs uzsākām agrarreformas darbus atbrīvotā suverenā Latvijā, var ilustret ar sekošiem datīem (pēc 1920. g. skaitīšanas materiāliem) par mūsu saimniecību tipu skaitu un platību:

No tabeles 53. l. p. redzams, ka Vidzemē un Zemgalē valda lauku mājas tips, kādu saimniecību skaits ir 65,61 proc. un 56,1 proc. no vispārejā skaita un šo saimniecību kopplatība (52,40 un 55,15 proc.) pārsniedz muižu zemes kopplatību (44,41 proc.). Kurzemē arī lauku mājas saimniecības tips pārspej atsevišķi citu tipu saimniecības skaita ziņā (41,33 proc.), bet māju kopejā zemes platība aizņem tikai 37,27 proc. Turpretim muižu saimniecības, kuŗu skaits ir desmit reiz mazaks, aizņem 56,17 proc. no visas kopplatības.

Pie lauku mājam pieskaitamas tās saimniecības no mazgruntnieku ūķīras (īpaši Vidzemē) un muižu ūķīras (Kurzemē), kuŗu platība sniedzas apakša ap 45—60 pūrvviet. (15 ha — 22 ha) un augša ap 300—400 pūrv. (100—150 ha). Vispārejo māju skaitu noapaļojot, var rēķinat: Vidzemē ap 24.000, Kurzemē ap 11.000, Zemgalē ap 12.000, Latgalē ap 16.000 — kopā ap 63.000.

Latgale ir tipiska sīksaimnieku zeme, jo šī saimniecību ūķīra sniedzas līdz $\frac{3}{4}$ no visu saimniecību skaita, — aizņemot tik 51,43 proc. no zemes platības. Muižu saimniecības aizņem 26,52 proc. no zemes platības. Bet faktiski šo zemi apstrādāja subarendatori — sīkzemnieki.

Noslēdzot ar šo Latvijas vēsturisko agraro attiecību apskatu, nākam pie slēdziena, ka visa mūsu agrarā iekārta ir izcīnīta starp 2 pretūķīram — latviešu zemniecību un vācu un poļu muižniecību. Latvieši — vietejie iedzīmtie zemes valditāji līdz XIII. gadu s. sākumam brīvā attīstības gaitā, sargājot tēvijas robežas, kultīveja savu zemi, pārvēršot pūrvus, pļavas un mežus tīrumos. Iebrūkot mūsu zemē iekapotājiem — vācu zobenbrāļiem, šī saimniecības brīvā un neatkarīgā attīstība bija satricināta. Līdz ar politisko varu melnie bruņinieki sagrāba arī tiesības uz zemi

Apgabali	Amatnieku ba- bulnieku gab. līdz 6 pūrv. lielas		Siksaimniecības no 6—30 pūrv. lielas		Mazgruntnieki no 30—60 pūrv. lielas		Lauku mājas no 60—300 pūrv. lielas		Muižas, pustumīž. 300 pūrv. un lielakas		Pavisam	
	Skaitis	%	Skaitis	%	Skaitis	%	Skaitis	%	Skaitis	%	Skaitis	%
	plat. des.		plat. des.		plat. des.		plat. des.		plat. des.		plat. des.	
Vidzemē	3.957	12,31	3.023	9,41	2.469	7,98	21.095	65,01	1.605	4,99	32.149	100
	2.658,82	0,14	17.566,01	0,33	39.706,63	2,18	988.851,06	52,41	837.903,07	44,41	1.886.686,09	100
Kurzemē	3.873	18,35	4.646	22,61	2.673	13,01	8.492	41,83	862	4,30	20.546	100
	2.642,57	0,24	28.078,00	2,57	40.907,27	3,75	406.775,57	37,27	613.089,31	56,17	1.091.492,72	100
Zemgalē	1.928	10,44	3.428	18,55	2.045	11,07	10.477,57	56,70	599	3,24	18.477	100
	1.898,09	0,22	19.977,47	2,80	31.231,45	3,60	479.100,37	55,15	336.468,55	38,78	868.676,53	100
Latgalē	11.507	16,31	42.068	59,63	11.416	16,80	5.187	7,35	373	0,55	70.551	100
	11.227,86	1,38	243.748,29	29,87	164.684,80	20,18	179.971,24	22,05	216.393,62	26,92	816.025,71	100
Visā Latvijā	21.265	15,00	53.165	37,51	18.603	13,13	45.251	31,93	3.439	2,43	141.723	100
	18.427,04	0,40	309.370,37	6,63	276.530,05	5,09	2.054.699,14	44,07	2.003.854,45	42,97	4.662.881,05	100
Vidējā vienas saimniecības platība des.	0,87	—	5,82	—	14,76	—	47,06	—	582,08	—	—	—

un labakas zemnieku izsūkšanas dēļ daļa no zemnieku kultivetās zemes nāca tieši piļu un vēlāk muižu saimniecībās, kuŗas vadīja kļaušu kārtā un ar zemnieku inventaru. Sākumā liela daļa no kultivetās zemes palika zemnieku lietošanā; kamēr pastāveja naturalā saimniecība, muižnieki apmierinājās ar to, ka atņēma zemnieka darba augļus. Zeme turpināja ražot par $\frac{9}{10}$ māju saimniecībā un par $\frac{1}{10}$ muižu saimniecībā līdz pat XIX. g. s. un atmiņa par neatkarīgo brīvo darbu uz sava zemes stūrīša, savā mājā, kā ar verdzības pelniem aprušināta ogle, klusi kvēloja tautas dvēsele, līdz ar cerību nokratīt varmācību. Zviedri sava 100 gadu valdīšanas laikā Vidzemē, neskatoties uz nelabvēlīgiem apstākļiem — kariem un badu, ar savām reformām zemnieku stāvokļa pacelšanas labā uzpūta šo ogli. Tauta uzelpoja brīvak. Radās cerība, ka tautas nolauptās tiesības uz zemi līdz ar brīvību sāk atdzimt. Bet krievu šķēps ar aziatiešu nežēlību nocirta šos cerības ziedus, un melnais bruņinieks atkal pacēla galvu. Zeme iegrima verdzībā. Bet latvju zemkopis palika ražotājs siksaimniecībā, jo līdz pat 1819. g. likuma pēdejam spiedienam muižu zemes lauku platība bija tikai 8 proc. (60 pūrv. no arkla). Pēc 1819. g., kad sākās zemnieku zemes aplaupīšana un lauku māju sprīdzinašana, ar ko muižu lauki paplašinājās līdz tagadejām normām, muižnieki tomēr līdz 1860. g. saimniecību veda pa lielakai daļai ar saimnieku inventaru pēc „riešu“ sistēmas un ar kļaušām. Tikai pēc 60 gadu reformām, kad muižnieki zaudeja dzimts tiesības uz zemniekiem un kad galīgi bija noliegtas kļaušas, muižnieki bija spiesti uzsākt muižas saimniecību ar savu inventaru. Latgalē tomēr lielsaimniecības bij retums arī beidzamos gados.

Tā tad siksaimniecība ir mūsu senču mantojums, un mūsu tūkstošiem izkaisītās mājas visā tumšā verdzības laikā bija cietokšņi, no kuŗiem latvieši iekāpoja savas tiesības. Īpaši tas sakāms par Vidzemi.

Ari pēdejos 50 gados, kad muižas sāka uzplaukt, muižu saimniecība pastāveja tikai tamdēļ, ka viņas uzskatīja kā junkurschaftes tiesību perekli un aiz politiskiem mērķiem bija aizliegts muižu platību samazināt apakš 900 pūrv. Saimnieciskā ziņā viņas pašas nevarēja pastāvet un ja viņas tomēr pastāveja, tad tamdēļ, ka šī muižu lielsaimniecība aprija visas izpirkšanas sumas, kuŗas muižnieki ieņēma zemnieku mājas pārdodot un nocērtot arī muižu mežus. Ja nebūtu izpalīdzīgi mākslīgi radītie politiskie šķēršļi (majoratu, minoratu, fideikomisu, kā arī muižu ekonomiskais pabalsts), mūsu lielsaimniecību vairums jau sen

būtu sadrupis un differencejies sīksaimniecībās. Muiža katra latvieša apziņā un sirdī ir bijusi politiskās un ekonomiskās verdzības pereklis, un mūsu tautas brīvības sajūta nekad nesaņems ar gandarijumu šo mantojumu.

Muižā zemniekus kulturas vārdā apspieda, apvainoja, laupīja un mocīja.

Muiža ir pilsoniskās personības, individuālās brīvības un tautas darba tiesību brīvības apkaņošanas emblema. Zemnieku māja ir personas attīstības garantija un brīvā radošā individuālā darba lauks. Ši ir latviešu tautas vēsturiski izcīnītā un saimnieciski noskaidrotā apziņa.

Ar šo apziņu un bez šaubām suverenā latvju tauta stājas pie sava agrarreformas darba un Latvijas jaunbūvei liks par pamatu šos vēsturiskos stipros akmeņus — sīksaimnieka lauku māju.

Var vest teoretiskus strīdus par to, kas ir ienesīgāki, lielsaimniecības vai mazsaimniecības, bet grūti pretoties nepieciešamībai — salaust muižniecības varu politiskā un saimnieciskā ziņā. Ta panākšanai izeja bija tikai viena: atsavināt zemi nodot tautas rokās, lai ta pati to sargātu un glabātu no varbūtejiem uzbrukumiem.

Latvju tautas vēsturiskais lozungs ir bijis un paliek: „Kaŗu pilim, mieru zemes rūķu būdiņam un mājām“. Tauta gāja cīņā, kamēr šis lozungs piepildījās.

Agrarreformas sagatavošanas laikmets.

Agrarreformas politiskā nepieciešamība.

Vēsture pierāda, ka Baltijas muižniecība valstī vienmēr ir spēļjusi Judasa lomu. Vēl Zobeņbrāļu Ordeņa valdīšanas laikā no XIII.—XVI. g. s. muižnieku izturešanās pret savu valsti un viņas satversmi bija nodevības pilna, un kad pie valsts robežām parādījās ārejs ienaidnieks — vaj krievu cara Jāņa Briesmīgā vaj poļu kaŗa spēks, — muižnieki nedomāja par zemes aizstāvēšanu, bet par to, kā aprakt Ordeni un bīskapu varu, kuŗa neļāva muižniekiem cieši uzstēties neaprobežotu privilēģiju seglos. Par savu nodevību viņi arī saņēma 1561. g. Sigismunda Augusta privilēģijas.

Nākošos ziemeļu kaŗos, kad krievu kaŗa spēks bij pie Rigas vartiem, muižnieki steidzās nevis ar valsts un zemes aizsargašanu, bet ar padošanās noteikumu iesniegšanu krievu armijas virspavēlniekam gr. Šeremetjevam. Noteikumi prasīja, ka par nodevību muižniekiem jasaņem privilēģijas. Arī šoreiz, kā redzejam, muižnieki savus 30 su-

draba grašus saņēma plašu privileģiju veidā. Latvju tauta atkal bija pārdota par muižnieku nodevību. Bet kāda bij Baltijas muižnieku izturešanās pret bij. Krievijas ķeizārvalsti, to itin labi zinām no neseniem pasaules kara notikumiem.

Neskatoties uz to, ka krievu cars visas no zviedriem atņemtās muižnieku privileģijas līdz ar $\frac{5}{6}$ latvju zemnieku zemes atdeva muižniekiem atpakaļ paplašinātā apmērā, tomēr muižnieki arī pret šo valdību bija nodevības pilni. Nelīdzēja nedz 9 milj. zelta rbl., kuŗus Krievija izmaksāja par spirta monopolu vienīgi Baltijas muižniekiem, nedz arī 7 miljoni zelta rbl., kuŗus muižniecība saņēma 1905.—1906. g. par bendes pienākumu izpildišanu attiecībā pret latvju tautu, kā soda ekspedīciju organizatori un vadītāji („goda policisti“). Nekad Baltijas muižnieki nav bijuši spējīgi pārvaret savu nodevīgo dabu.

Savā zemnieku apspiešanas darbā muižniecība vienmēr orientējās uz Vāciju, bet krievu valdība, kā melnais moris, bija muižniecībai pakalpiģa.

Baltijas muižnieki gaidīja pasaules karu un līdz ar saviem talajiem brāļiem faterlandē gatavojās uz viņu, lai sekmetu Vācijas uzvaru.

Izlietojot Vācijas likumu par pavalstniecību, ar kuŗu vāciešiem, kuŗiem piedereja ārpus Vācijas nekustami īpašumi, bij atļauts būt kā Vācijas, tā arī tās valsts pavalstniecībā, kuŗā atrodas muižas, vecie muižnieki pieņēma divkosīgu pavalstniecību. Jaunos baronus sadalīja tā, ka viens dēls mācījās vācu, otrs krievu karā skolā. Lai atģādinājam tikai 1914. g. A. Renņikova grāmatā „Brīnumu zemē Baltija“ 60. un 61. lap. p. publicētos mūsu muižnieku — Vācijas leitenantu sarakstus. —

Tieši pirms kara liela daļa no muižu administrācijas bija vācu armijas spieģi, kuŗiem vajadzēja ģadat iespēju iepazīties ar mūsu zemes topografiskiem un strateģiskiem apstākļiem.

Lai vēl labak veicinātu vācu galvenā štaba uzdevumus, Baltijas muižniecība patureja tiesību visus mērniecības un taksācijas darbus Baltijā izvest tikai ar saviem zvērinātiem mērniekiem, noliedzot šos darbus labak sagatavotiem Krievijas mērniekiem un mērniecības inģenieriem. Bet isti strateģiskos svarīgos Baltijas apģabalos topografiskos un kulturtechniskos uzņēmumus izdarīja no Berlīnes izaicināti specialisti. Tā atceros, ka Rīģas lauksaimniecības un zemkopības izstādē bij kartes, uz kuŗām bij datēts, ka viņas sastādītas Berlīnē un kuŗas atklāti karajās pie attiecīga pavilģona sienam. Krievu ģinovnieki, kuŗi nekad neredģēja

tālak par savu degungalu, apbrīnoja šo karšu pārakumu par krievu topografiskām kartēm un lielija baronu kulturas mīlestību, kuņi neželējot izdot lielas naudas sumas. Činovniekiem ne prātā nenāca, ka šie „uzņēmumi“ baronam dod tikai peļņu un ka karšu oriģināli ar visiem stratēģiski svarīgiem materiāliem, atstāti Berlīnē, — vācu armijas galvenā štābā.

Bet bij arī vienkāršaki un drošaki baroni, piemēram, kāds F., Valmieras apriņķa jūrmaalā, kuņš kaņa sākumā Ķirbišu rajonā savas muižas mežos, jūrmaalā priekš vācu desanta varbūtejām vajadzībam ierīkojis nostiprinātu atbalsta punktu ar ierakumiem, blindažam un dzeloņdrāts krājumiem, vārdu sakot, savu mazu „ložmeteju kalniņu“. Sikaki par šo sk. A. Renņikovs „Brīnumu zemē Baltijā“ 1914. g. Muižniecība, cik viņas spēki atļāva, turpināja nodevības darbu visā vācu krievu kaņa laikā, un tiklīdz caram bij nosūtītas divas trīs padevības telegramas, bez šaubam vareja sacīt, ka nu atkal mūsu Judasi savā spiegu darbā ko labi veikuši. Muižniecības centieni bij — veicināt Krievijas sabrukšanu un Vācijas uzvaru. Kādi bij muižniecības mērķi, par to vēsta pēc 1905. g. atklātā vācu kolonizācijas biedrību darbība un vēlākais vācu okupācijas laikmets. Galvenais mērķis — vēl ceturto reizi nolaupīt latviešiem zemi, kuņu tie ar moku sviedriem 50 gados bij iepirkuši un pa daļai izmaksājuši.

Noslēdzot vēsturisko pārskatu, kaut īsumā jāapstājas pie agrarreformam pēc 1905. g. notikumiem.

Lai mazinātu vietejo zemes badu, 1904. g. Baltijas Domeņu valde nolēma sadalīt bijušās kroņa muižas un arī lauksaimniecībai derīgas nekultīvetas zemes. Pēc 1905. g. nomierinašanas atjaunotie muižu sadalīšanas darbi tomēr gāja ļoti lēni, neskatoties, ka par Domeņu Valdes pārvaldnieku bij Peterpilī iespaidīga persona kambara kgs Kulomsins (vēlākais Kauņas gubernators). Tiklīdz Baltijas muižnieki pamanīja Kulomsina nopietnos nolūkus zemju sadalīšanā, viņi steidzās Peterpilī pie zemkopības ministrijas nodibināt Baltijas zemes ierīcības nodaļu, kuņu nodeva vietejā muižnieka von E. pārziņā. Pēdejaais uzsāka ar Kulomsinu papriekšu iekšeju, bet vēlāk atklātu cīņu. Kad 1910. g. Kulomsins pieprasīja no zemkopības ministrijas 200.000 rbļ. purvu nosusīšanai, lai pavairotu zemes ierīcības fondu, von E. bij dabūjis sekošu ministra Krivošeina rezolūciju: „Sen jau ir laiks izbeigt Baltijas guberņas avānturu ar valsts zemju izdališanu un izšķiešanu“. — Tā no-beidzās visi labie nodomi vietejo bezzemnieku stāvokļa uzlabošanai. Baroni sūdzejās, ka kroņa muižu sadalīšanas

deļ Baltijā sāk aprūkt laukstrādnieku, ka dienas algas ceļas, ka zemes piešķiršana uztraucot zemnieku prātus un varot izcelties prasības arī pēc privāto muižu sadalīšanas. Ar to pietika, lai visam uzsāktam darbam pārvilktu krustu. Pavisam Domeņu valde paspēja iedalīt Vidzemē 495, Kurzemē un Zemgalē 2549, kopā 2844 fonda gabalus, kopplatībā 77.257 pūrvietas. Zemes ierīcības istos darbus izbeidza, bet viņus sāka ierosināt citas aprindas. Stolipins bija devis mājienu, lai Baltijas guberņās veicinātu latviešu izceļošanu uz Sibīriju un no otras puses krievu ieceļošanu. Šo mājienu uztvēra vietējā administrācija. Par kolonizācijas ieroci izvēlēja krievu zemnieku agrarbanku, kuŗa atvēra savas nodaļas un sāka uzpirkt muižas, sadalīt gabalus un pusi no viņām izpārdot krieviem. Agrarbankas nodaļas nodibināja Rīgā un Jelgavā. Isā laikā līdz pasaules kaŗam 5 Kurzemes apriņķos Zemnieku Agrarbanka bij pārdevusi 194 zemes gabalus, no kuŗiem 117 vaj 58 proc. pārdoti krieviem. Latgalē Bolvu muižā vien bij ievesti no Pleskavas un Novgorodas guberņam apmēram 80 krievu ģimenes, priekš kuŗām Pleskavas agrarbankas nodaļa izspieda tādu pašu skaitu latviešu fermeru no viņu pašu celmos ieplēstām saimniecībām.

Bet agrarbankas darbība nevarēja būt sekmīga tamdeļ, ka vācu muižnieki bankas centieniem strādāja pretim un muižas bankai nepārdeva. Lai muižnieku šķira solidari glābtu šampanietī noslīcinātos īpašumus un tos paturetu vācu rokās, muižnieki nodibināja bez plašām muižnieku kredītbiedrībām „Lielgruntnieku palīdzības biedrību“ („Ferein zu Erhaltung des deutschen Grossgrundbesitzes“) — kuŗā no nezināmiem avotiem saplūda lieli kapitāli. Biedrība vispirms subsīdēja pakļūdušo brāli-muižnieku, bet ja tas nebij glābjams, tad muižu nopirka kāds cits „Fereina“ biedrs ar stingraku mugurkaulu. Katrs muižnieks, kuŗš šai ziņā ignorēja savas šķiras intereses un zemi pārdeva latvietim, vaj krievam, tika boikotēts, un ar viņu apgājās, kā ar spitalīgu. Katrs vācietis no tāda novērsās; sabiedrība viņam nesniedza roku, viņu pavadīja ar lamu replikām.

Par tiem pašiem 194 gabaliem un citām no krievu agrarbankas iepirktām, bet vēl nelikvidētām muižām, Kurzemes muižniecības maršāls grafs Reiters, barons Nolkens sūdzējies par Jelgavas agrarbankas nodaļu Peterpilī Finansu Ministrijā, aizrādīdams, ka agrarbankas nodaļa likvidejot muižas, pārkāpjot vietējos Baltijas likumus, samazinot muižu platību zem 900 pūrvietām.

Ta bij liekulīga rūpība par lielsaimniecību likteni, jo Kurzemē bij apmēram 30 muižas ar platību no 150—250 pūr-

vietam. Šis krokodiļa asaras bira aiz bailem, ka Baltija krievu kolonizācija neaizsteidzas priekšā vācu kolonizācijai, kuŗu muižnieki bija uzsākuši pēc 1905. gada notikumiem, sacenzdamies šai ziņā ar krieviem.

Vācu kolonizācijas darbs Baltijas guberņās bij daudz sekmīgāks.

8. sept. 1907. g. noslēgts līgums, ar kuŗu baroni K. K. Manteifels no Kazdangas, F. Firks no Rudbaržiem un I. G. Kauls no Nigrandes nodibināja Zemes uzpirkšanas biedrību. Biedrības dibinātajiem iemaksāja šādas summas: b. Kauls 1000 rbļ., b. Manteifels 2500 rbļ. un b. Firks 1000 rbļ., 3 baroni pavisam kopā veselus 4500 rbļ. Izliktos, ka viņi dzen jokus, jo ar šādu summu nevarēja vienas krietnas medības noturēt. Bet drīz vien izrādījās, ka mazs cinitis gāž lielu vezumu. Biedrībā sākā plaši līdzdarboties bijušais Kuldigas apriņķa priekšnieks Silvio Brederichs. Policijas ierednis ar 180 r. algas mēnesī un 15 r. dzīvokļa piemaksas paliek par zemes uzpirceju: pērk Talsu apr. Liel-Zanti, pērk Maz-Zanti, abas muižas sadala 44 saimniecībās un par $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{3}$ daļu no zemes tirgus cenam — par 60—72 r. desetinā izpārdod vācu ieceļotājiem. Pēc tam pērk Kuldigas apriņķī Okseles muižu, tad Ozolmuižu, Lauku muižu, Kurmali, Limbušus, Niedru muižu. Ne sliktāki strādā baroni Šreders, Maidels un Firks; ar viņu un citu biedru centieniem Brocene, Liel-Ezere, Jaun-Saule, Dignaja, Sesiles, Zaļā muiža un citas paliek par vācu kolonistu mitekļiem. Notiek brīnumu lietas: zemi uzpirceji pārdod zem cenas, zaudejot uz 1 desetinā ap 150 r., bet paši paliek resnāki un sārtāki: spēlē iekš Monte Karlo, iegūst pa muižai; pat 1905. gadā slavenākais soda ekspeidīciju ierednis, Silvio Brederichs paliek par muižnieku, jo Vācijas bankas „Deutsche Bank“ — dāvatām miežu mājām ir tāds spēks, ka paēdina visus kolonistus un vēl ar zelta druskām tiek piepildītas visu zemju uzpirceju kabatas.

No Volgas guberņām, no Volinijas un citiem vācu apgabaliem brauc uz Baltiju tūkstošiem vācu ģimeņu un par $\frac{1}{3}$ daļu cenas saņem labākās Kurzemes zemes. Pēc „Ruskij Ved.“ 1913. g. ziņām 5 gados pārceļojušās pavisam ap 18.000 vācu ģimenes. Ja nu vēl pieskaita vairākus tūkstošus Vācijas vazaņķu, kuŗus 1905.—1906. g. apbruņotus ieveda no Vācijas, kuŗi palika Kurzemes un Vidzemes muižās kā baronu miesas sargi, tad vispārejo vācu ieceļotāju skaitu var noteikt uz 20.000 ģimenēm.

Mazais vāciešu sinepu graudiņš — mikroskopiskais zemes uzpirkšanas biedrības pamatkapitāls — 4500 r., īsā laikā — 5 gados bija izaudzis par lielu sinepu koku, kuŗa zaros 18.000 Vācijas putnu bij savijuši savas ligzdas. Viņi jutās

tik ērti, ka viņu čivinašana bija sadzirdama visās Kuldigas, Aizputes un Talsu apriņķa daļās.

Un kad līgzdas bija savītas, tad viņiem atgādināja Vācijas dzelzs-kanclera Bismarka testamentu, dotu mūsu nepacietīgiem vāciešiem, kuŗi savā laikā viņu bij lūguši par drīzaku Baltijas apvienošanu ar Vāciju:

„Zeuge! Kinder!“ — „radat bērņus!“

Un šī ārļaulības ļaužu suga, kuŗai māte esot Vācijā, bet nelikumīgais tēvs — Krievijā, sāka vairoties mūsu Dzintarzemītē, apspiežot latviešu tautas pieaugumu, un izspiežot latviešus izceļot uz Sibīriju, Ameriku, Kapštati, Austrāliju.

Kā krievisko, tā vācisko mūsu zemes kolonizāciju pārtrauca pasaules kaŗš. Bet tiklīdz kaŗa troksnis apklusā, vācu un krievu kolonizācijas tieksmes sāka atkal sprēģat.

Kerenska valdības laikā, fronteī sabrūkot, krievu armijas zaldati mītiņos atklāti kļiedza, ka visā Baltijā dzīvojojot tikai „buržuji“, ka te tāda zemes pārpilnība, kādas Krievijā neesot, un ka latviešiem nevarot tik daudz zemes atstāt... Aizriugures kaŗa spēka daļās simtiem krievu zaldatu sāka ierasties no atvaļinājuma savu sievu un bērņu pavadībā, lai apmestos še uz dzīvi. Zaldati jau sāka dalīt muižas un mest kauliņus par iedalītiem gabaliem. Tā sadalīja Salaci un citas muižas. Bet tad nāca vācu okupācija, kuŗa atkal krievu tieksmem padarīja galu. Krievi bēga ar tādu steigu, ka bij jaatstāj ne tikai zeme, bet arī daudz salaupīto mantu.

Jaunie Baltijas glābeji — vācu okupācijas vara, nebija labaka par izdzītām krievu zaldatu bandam. Kolonizācijas tieksmes okupācijas laikā vēl spilgtāki uzliesmoja. Tas, ko pirms pasaules kaŗa tikai sasniedza apslēptā veidā ar pakāpenisku kolonizāciju; par ko pirms kaŗa vācu sabiedrībā sprieda aiz slēgtām durvim un čukstošā balsī, to tagad veica ar visas zemes pārvaldes organu darbību, par to tagad runāja atklāti.

Muižnieki zināja, ka kaŗa nopostītās saimnieku mājas pēc kaŗa nespēs dzēst visus uz mājām gulošos paradus. Ja nu zemniekiem nedotu nekādus atvieglojumus, nepiešķirot moratoriju, tad bez šaubām visām 50—70 proc. zemnieku iepirktām, bet neizmaksātām mājām vajadzētu tikt izūtrupētām, jo neviens nebūtu spējīgs nomaksāt kaŗa un okupācijas laika paradus, aprēķinātus pēc biržas kursa bij. zelta rubļa vērtībā. Zemī paturetu muižnieku kārtā, kā muižnieku kredītbiedrības ķīlu zīmju turetāji un kā kreditori, piedzenot nomas naudas un izpirkšanas sumas paradus ar procentiem. Lai dabutu Vācijas piekrišanu un pabalstu, tad muižniecība jau iepriekš apsoliņa ar ļaupījumu dalīties, tas ir, $\frac{1}{3}$ daļu no visas Latvijas muižu platības nodot vācu

valsts kolonizācijas vajadzībam. Tādu soli sagatavoja arī zinātniski. Ar skaitļiem ņēmas pierādīt, ka Latvijā uz katru k.km. dzīvo tikai ap 40,3 iedzīvotāju, bet Vācijā — 120, ka Latvija ir maz apdzīvota zeme, ka tādā mērā Kurzemē vien var ieceļot 2¹/₂ miljonu cilvēku, saprotams, vācu cilvēku, lai arī Kurzeme būtu tik pat apdzīvota, kā Vācija. No šādas kolonizācijas muižniekiem atlēktu ne tikai Judasa 30 sudraba graši, bet gan daudz prāvākas sumas, simtiem miljonu markās.

Vēl labāk to saprata latvju tauta. Jau pasaules kaņam sākoties, mēs zinājām, ka Vācijas uzvara nozīmē galīgu Baltijas muižnieku uzvaru pār latviešu tautu un vēl vairāk, — ka šī uzvara ir latvju tautas dzīves gala sākums. Tamdēļ nodibinot savus strēlnieku pulkus, mēs uzsākam cīņu uz dzīvību un nāvi.

Cīņa bij ilga un grūta, bet tomēr uzvara bija mūsu.

Vācu armijas atliekas zem Bermonta un fon der Golca vadības saņēma beidzamo triecienu no mūsu nacionālās armijas.

Nokratot vācu junkuru varu, Latvija galīgi sakāva arī savu pirmo iekopotāju — vācu muižniecību, iedzenot melnā bruņinieka zārkā pēdejo naglu.

1920. g. 15. jūlijā Berlīnē Latvija noslēdza mieru ar Vāciju un drusku vēlāk — 11. augustā mieru ar Krievijas Padomju valdību.

Kaņu nobeidzot, mūsu pirmajai domai vajadzēja būt par muižniecības saimnieciskās varas satriekšanu, lai atņemtu viņai iespējamību vēlāk saņemties un turpināt savu politiskās nodevības un savvērestības darbu.

Galvenā muižniecības vara un līdzekļi bija viņu zemes īpašumu tiesībās, jo vairāk kā pusi no Latvijas zemes bija piesavinājusies vācu muižniecība, kuŗa nekad nevarētu apmierināties nedz ar Latvijas neatkarību, nedz viņas demokrātisko iekārtu un satversmi.

Mēs saprotam, ka latvju tautas un valsts neatkarība ir iespējama tikai tad, ja tautai būs sava zeme, uz kuŗas viņa var brīvi strādāt, ražot, krāt tautas bagātības un brīvā attīstības gaitā izveidot kulturu. Tā tad zemes atsavināšanu no muižniecības prasīja vēsturiskās netaisības atlīdzināšana un politiskā nepieciešamība — nodrošināt Latvijas neatkarību un mūsu tautas nākotni.

Zemes atsavināšanu prasīja mūsu tautas politiskie un saimnieciskie apstākļi, jo visu mūsu revolucionāru un kaŗa cīņu lozungi bija: zeme un brīvība! Ne tikai brīvība, bet arī zeme, jo bez brīvības nav zemes un bez savas zemes nav brīvības. Mūsu muižniecībai — šai „melnai čūskai“,

kuŗa 700 gadus bija dzēlusi latvju tautas miesu un dvēseli, vajadzēja izlaust dzeloni — atņēmot viņai trīs reiz tautai nolaupīto zemi un līdz ar to iznīcināt viņas ekonomisko un politisko varu mūsu zemē.

Uz to spīda arī kuŗa laikā sagatavotie vietējie saimnieciskie apstākļi. Daudzi īpašumi bija īpašnieku pamesti, citi pārņemti valsts rīcībā sekvestra ceļā, kā piederoši mūsu valsts nodevejiem un aktīviem pretiniekiem, kuŗi zem Bermonta vadības piedalījušies atklātā kuŗa gājienā pret latvju tautu.

Tautai vajadzēja darba un maizes un tamdēļ jau 1920. g. pirms agr. ref. lik. I. daļas spēkā nākšanas valdība pārņēma savā rīcībā visā Latvijā 1203 muižas un pusmuižas ar kopplatību 734.591 ha vaj 50 proc. lauksaimnieciski izmantojamas muižu zemes. No šīs zemes 714.926 ha bija iznomāti 16.014 sīkrentniekiem un tikai 19.665 ha — 37 lielrentniekiem.

Tā tad agrarreformas likums vienīgi lika juridisku pamatu tām saimnieciskām attīcībām, kuŗas faktiski dzīvē bija izvirzītas un nodibinājušās zem kuŗa apstākļu iespaidiem un sekam. Tas arī ir mūsu agrarreformas stīprums. Viņa nav nejausi norauts auglis, bet gan gadu simteņos izcīnīts un saimnieciski sagatavots un valstiski nepieciešams akts.

1920. g. 16. sept. Satversmes Sapulce izdeva agrarreformas likuma I. daļu, ar ko tika nodibināts valsts zemes fonds un visa muižu zeme atsavināta. Nākošās II. un IV. agr. lik. daļas iznāca 1920. g. beigās, ar ko nodibināja sīksaimniecību agraro iekārtu.

Latvijas „de jure“ atzīšana no Eiropas lielvalstīm notika vēlāk, 26. janv. 1921. g. Latvijas neatkarības atzīšana no visām Eiropas lielvalstīm, pat no Vācijas, notikusi bez noteikumiem. Tamdēļ mūsu agrarreforma uzskatīta par valstiski nepieciešamu arī ārvalstīs. Pat demokratiskais vācu tautas vairums šai ziņā ir ar mums vienos prātos. Ievērojot visu to, varam atzīt, ka mūsu agrarreforma nostādīta uz drošiem politiskiem, saimnieciskiem un tiesiskiem pamatiem.

No vēsturiskā apskata par agrarām attīcībām Latvijā redzam, ka muižniecība savus īpašumus bija ieguvusi ne-taisnā ceļā un ka latvju tauta vairakkārtīgi mēģinājusi ar asinīm un dzīvību atpirkt nolaupīto zemi un tiesības. Lai atceramies tikai 1905. g. notikumus, par kuŗiem pieprasījums Otrā Valsts Domē 1907. g. vēsta sekošo:

„No dec. vidus 1905. g. līdz 1. jun. 1906. g. ekspedīcijas nodaļas baronu vadībā Baltijas gub. latviešu daļā

vien nošāva, pakāra, nodūra vaj citādi nogalināja, pēc mūsu vēl stipri nepilnīgām ziņām, pavisam 1170 cilvēku — zemnieku māju īpašnieku un kalpu, — bez tiesas, izmeklēšanas un bez jebkāda iemesla; nodedzinātas vairāk kā 300 zemnieku mājas ar kustamo mantu kopvērtībā līdz 2 milj. rubļiem, nemaz neieskaitot tos zaudejumus, kas iedzīvotājiem nodarīti ar nodokļiem, laupīšanām un citām nelikumīgām soda ekspedīciju un administrācijas rīcībām. Cik daudz cilvēku ar nagaikām un rīkstēm piekauts, vaj citādi mocīts, nav skaidri zināms, bet visādā ziņā šo skaits būs vairāk reiz lielāks, nekā nogalināto skaits.“

Visos 700 gados asiņu ir pietiekoši izliets, ar tām būtu pilnīgi samaksāts par atsavināto zemi un tapēc, runājot par atmaksu muižniekiem, jāsaka: ne graša muižniekiem par tautai nolaupīto zemi, jo muižnieku īpašumi, kā no vēsturiskā pārskata redzējam, ir vairākkārtīgas laupīšanas augļi.

Tāda ir latvju tautas moraliskā un tiesiskā apziņa. Bet līdz ar to zemes atlīdzības jautājuma praktiskā izšķiršana ir politisks problems, kas mums jāizšķir tā, kā to prasa valsts pamatu nostiprināšana. Šī jautājuma atrisināšana neietilpst isā vēsturiskā pārskata uzdevumā un tiks pārrunāta turpmākā daļā, kā atsevišķs agrarā jautājuma problems.

Faint, illegible text at the top of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

Second block of faint, illegible text.

Large block of very faint, illegible text occupying the middle section of the page.

Faint text at the bottom of the page, possibly a footer or page number.

II. DAĻA

AGRARĀ JAUTAJUMA
PROBLEMAS

M. D. D. A.

AGHARĀ-JĀTĀJĪMA
PROBLEMAS

IEVADS.

Agrarjautājuma būtība — nozīme, saturs un apmērs.

Agrarjautājums ir lauksaimniecības ražošanas un lauksaimnieku darba attiecību jautājums.

Agrarproblema ir tik plaša, cik liela ir zeme; tik raibs un sarežģīts, cik raiba ir zeme ar savām bagātībām, cik dažāds ir tautu sastāvs, viņu vēsturiskā, kultūrelā un saimnieciskā darba attīstības gaita.

Agrarjautājuma lielo nozīmi un uzdevumus noteic vispārējā lauksaimniecības nozīme tautu dzīvē, jo lauksaimniecībā ražo dzīves pamatlīdzekļus — maizi un citas uzturas vielas. Lauksaimniecība veselām tautām, izņemot Angliju un Beļģiju, ir arī galvenais nodarbošanās veids. Jau pirms kara (1897. g.) Latvija piederēja pie lauksaimniecības zemem, jo pie mums zemkopībā bij nodarbināta gandrīz puse — 48,4 proc. no visiem strādājošiem cilvēkiem, bet rūpniecībā tikai 21,4 proc. Pēc kara lauksaimniecībā nodarbināto ļaužu skaits sniedzās līdz 79,45 proc. no visu strādājošo iedzīvotāju skaita, bet rūpniecībā tikai 6,6 proc. Tādu pašu stāvokli, kā Latvijā, lauksaimniecībā ieņem Dānija, Zviedrija, un īpaši Krievija, kurā pirms kara ar zemkopību nodarbojās trīs reiz vairāk cilvēku (58,3 proc.) nekā rūpniecībā (17,9); Vācijā lauksaimniecībā strādā puse no iedzīvotājiem. Tikai Anglijas metropolē zemkopība spēlēja mazu lomu, jo nodarbina 8,8 proc. cilvēku, bet rūpniecībā 48 proc. un tirdzniecībā un transportā 23 proc.

Mūsu zeme tā tad ir bijusi un paliek par agrarzemē un mūsu arajtautas dzīvē agrarjautājums ir un paliek par dzīves pamatjautājumu.

Agrarjautājuma pareiza atrisināšana stāv sakarā ar katras zemes un tautas īpatnībām un atkarajās no zemes agronomiskām un tehniskām īpašībām, no klimata, no tautu kultūrelā un izglītības stāvokļa, vēsturiskām un saimnieciskām ierāšām, no valsts ekonomiskās un politiskās iekārtas. Visi šie faktori noteic agrarās iekārtas nepieciešamo veidu, un tā ka katrā zemē minētie faktori ir dažādi, un tā ka no dažādu spēku līdzdarbības nevar gaidīt vienādu iznākumu, tad mēs arī redzam, ka dažādās zemēs un pie

dažādān: tautam agrarjautājuma attīstības gaita un tendences ir dažādas. Agrarjautājuma vienada univerzāla atrisinašana vispasaules mērogā arī nav iespējama, ja no viņa negrib taisīt neprātīgo komunistu utopiju un kļūmīgo izmēģinājumu lauku, kuņā, kā cara Prokrusta dzelzs gultā, būtu guldami visi pilsoņi, lai viņus izlīdzinātu: gariem apcirstu kājas, bet īsos pastieptu.

Agrarjautājums ir arī viens no vissarežģītākiem teoretiski ekonomiskiem un praktiski politiskiem mūsu dienu jautājumiem. Teoretiskās cīņās par agrarjautājuma atrisinašanu visas politiskās partijas jau sen aplauzušas savus šķēpus, un tomēr mēs varam uzrādīt tikai vienu otru zemi, kā Anglijas dominijas, Austrālijas republiku, īpaši Jauno Zelandi, kur šis jautājums ir radikāli izšķirts. Tagad pievienojas dažas jaunas brīvvalstis, kuņas pēc Krievijas jūga nokratišanas nodibinājās uz viņas drupām; starp viņām Latvija ieņem pirmo vietu.

Noteikuši agrarjautājumu, kā zemkopības, jeb plašāki, lauksaimniecības ražošanas un darba attiecību problēmu, mēģināsim tuvāki apzīmēt šī jēdziena saturu un apjomu.

Galvenais faktors, kuņu lauksaimniecības darbībā nevar samānīt ar kādu citu, ir zeme, pie kam darba ražība atkarājas no zemes daudzuma un labuma.

Otrs darba faktors ir cilvēks, pats zemkopis, viņa darba spējas, sociālā darba organizācija un no viņa atkarīgie darba riki. Tamdēļ arī agrarjautājumu var vispāri sadalīt četrās nozarēs:

1) Zemes jautājums, kuņš saistas no vienas puses ar zemturību jeb zemes īpašuma tiesību stāvokli un no otras — ar zemes trūkuma problēmu, kas savukārt atkarājas no valsts sociālpolitiskiem apstākļiem. Tamdēļ šo jautājuma daļu var nosaukt arī par agrarjautājuma politisko daļu jeb vienkārši par zemes jautājumu.

2) Zemes ražības problēms jeb agrarjautājuma agronomiskā daļa.

3) Lauksaimniecības darba ražības problēms jeb agrarjautājuma ekonomiskā daļa.

4) Agrarpolitika, kā agrarjautājuma praktiska atrisinašana pēc dažādu sabiedrisku grupu uzskatiem un politisku partiju programām.

Zemes jautajums.

Jautājuma nozīme.

Katrā lauksaimnieciskā uzņēmumā un darbībā zeme ir šīs darbības izejas punkts. Zeme, vispirms, ir darbības vieta; bez tam lauksaimniecībā zeme ir arī darba-līdzeklis — objekts un līdz zinamai robežai ar ķīmikaliskām vielām arī izejviela produktu ražošanā. Iekopta, lauksaimnieciski izmantota zeme ir arī ieguldītā darba spēka un kapitāla ekvivalents. Kultivēta zeme ir kristalizēts darbs. Tamdēļ zeme ar savām ražīgām īpašībām saista pie sevis katru cilvēku un visas tautas, izņemot ebrejus un kļaidoņus. Katra tauta pirmās savas šūpuļa dienu un jaunības ciņas vedusi zemes dēļ, un tāpat arī visi beidzamo gadu simteņu kaņi, līdz pat kapitalisma uzplaukšanas laikmetam, vesti vaj nu ar apslēptu zemes iekarošanas vaj atklātu zemes aizstāvēšanas mērķi, tomēr tikai zemes dēļ.

Jau pirmatnējā komunisma laikmetā pie visa zemā tautu kulturelā stāvokļa, cilvēks saprata zemes spēku un zemes jautājuma nozīmi. Ja ciltij draudeja ar zemes atņemšanu, tad visi cilts locekļi sacēlās kā viens, lai ar savu krūti aizstāvētu savu zemi.

Zemturība.

Zemi vareja aizstāvēt tikai kopīgiem spēkiem un zemi tādos apstākļos atzina par cilts īpašumu. Iedzīvotāju skaitam pieaugot, mainījās zemes izmantošanas veids un politiskā organizācija. Pie augstāki attīstītas politiskas organizācijas katras tautas dzīvē uznāca mierīgāki laiki un līdz ar to mainījās zemes apstrādešana un pārveidojās zemes izmantošana, pārejot pakāpeniski no cilts komunisma uz ģimenes kolektivismu un pēdīgi uz individuālo zemes apstrādešanu.

Līdzīgi šim evolucionēja arī pilsoniskā personības attīstības apziņa un blakus viņai — civilais kustama un nekustama īpašuma tiesību individualizācijas process.

Aprobežosimies tikai ar aizrādījumu, ka īpašumu tiesības

vēsturiski bij radītas personības apziņas attīstības procesā un nozīmē personības uzvaru pār saistību un atkarību no pirmatnējā kolektivismā un komunisma. No vienas puses uzvara bij vajadzīga sabiedrības ekonomiskam progresam, lai attīstītos personīga enerģija un uzņēmība; no otras, kustama un nekustama īpašuma tiesības bij vajadzīgas, lai veiktu grūto dabas iekarošanas un tautas bagātību krāšanas kultūrelu darbu. Ar to arī izskaidrojās, ka vēsturīgi dzimušās civiltiesību normas nemitoši auga plašumā, pārveidojoties līdz ar pašu tiesību subjektu, kā tiesību nesāju — līdz ar zemes īpašnieku.

Tagad, kad šīs zemes kolonizācijas un kultīvešanas laikmets vispāri beidzies, varam teikt, ka zemes īpašuma tiesības savu vēsturisko uzdevumu ir labi veikušas, kaut arī zemes privatīpašumu tiesības daudzos gadu simteņos tautam ir nesušas līdz smagas verdzības ķēdes.

„Melnais moris“ savu darbu padarījis; bet pirms mēs teicam, ka šis „moris“ var iet, mums jānoskaidro viņa daba. Varbūt izrādīsies, ka paša „mora“ daba ir pārvērtusies un viņš nav padzenams, bet nostādams jaunas kultūras kalpa un ražīga faktora stāvoklī.

Zemes īpašuma tiesību saturs lielsaimniecībā un sīksaimniecībā.

Zemes īpašuma tiesības pēc būtības ir tiesības uz zemes ražu un uz to cilvēku darbu un darba augļiem, kas tikuši vaj tiek uz zemes nodarbināti.

Tamdēļ zemturība vienmēr saistīta ar ekonomisko varu; bet līdz pat pēdejam laikam — līdz demokrātiskam 20. gadu simtenim, ar zemturību nedalīti roku rokās gāja arī politiskā vara. Zemes īpašnieks bij ne tikai ražotājs, bet arī valdnieks: likumdevejs, soģis, administrators un visas sabiedriskās varas nesejs. Sīki to mēs pārrunājam jau pārskata vēsturiskā daļā.

Īpaši šī politiskās varas piegarša un ciešais sakars piemita muižniecības zemturībai. Tamdēļ arī visu revolucionāru cīņas lozungs ir bijis un ir: nost ar lieliem zemes īpašumiem! Lai būtu konzekventi, viņi savās prasībās vispāri nostājas pret privāto zemes īpašumu, pretī stādot dzimts nomu. Zocialistu partijas prasa pilnīgu, kā kustama, tā nekustama privatīpašuma atcelšanu, pret ko pilsoniskās partijas nostājas kaujas gatavībā.

Bet pa to pašu laiku, kamēr politiskās partijas žvadzina ar ieročiem, pašas īpašumu tiesību normas pakāpeniski

evolucionē un pārveidojas, kā zinātniskā motivācijā, tā arī praktiskā likumdošanā.

Decentralizētā pilsoniskā saimniecības iekārta pastāv no tukstošiem un miljoniem saimnieciskiem centriem, kuŗos sēž privāti īpašnieki, kā dzīves iekārtotāji un saimniecības organizētāji, kuŗu civiltiesību zinātnē mēdz saukt par tiesību subjektu. Fiziskai personai pieder īpašuma tiesības un citas; izlietojot šīs tiesības, fiziska persona tiek par juridisku funkciju, kuŗa, apzinoties savu spēku, var brīvi rīkoties un strādāt, kā kultūras un ekonomiskā progresa virzītājs.

Līdz beidzamam laikam šāds uzskats bij tiesisko zinību aksioma. Bet tagad radusies plaša strāva, kuŗa šādu principu civil kodeksos neatrod un neatzīst. Tā vācu literatūrā G. Švarcs, analizējot juridiskās personas dabu, aizrāda, ka civil īpašuma tiesību institūts dibinājis nevis uz tiesību subjekta brīvu gribu, bet uz īpašuma juridiskiem mērķiem. Īpašums nekāpo personai, bet personas mērķiem, cik šie mērķi sakrīt ar sabiedrības interesēm, kārtību un likumīgo, saprātīgo ar mērķiem saskaņoto īpašumu un mantu lietošanu. Ja kāds īpašnieks īpašumu izlieto pretīgi šiem mērķiem un neprātīgi, tad viņš zaudē rīcības tiesības: tiek iecelts aizbildnis. Cilvēks tā tad nav vis tiesību subjekts, bet valsts tiesiskās aizbildniecības objekts (Objekt der rechtlichen Fürzorge).

— Tiesību subjekta jēdziena vietā jāņem tiesiskā mērķa jēdziens (Rechtsw Zweck). —

Vēl plašāk un spilgtāk šo ieskatu attīsta franču tieszinību profesors Leon Duguit.

Turpinot G. Švarca analīzi, viņš saka, ka tagadējās kārtības pamatjēdzieni par valsti (imperium) un atsevišķu personu, kā tiesību subjektu (dominium), jāatmet, kā savu mūžu izdzīvojuši un miruši, jo valsts, kuŗa grib neaprobežoti valdīt, nevar apmierināties ar personības individuālo brīvību. Vecā valsts ir mirusi un viņas vietā atdzimst jauna valsts, brīvāka, humanāka, ar mīkstu varu un valdības paņēmieniem, valsts, kuŗa ne tikai bargi pavēl, bet arī rūpīgi saudzē un izpalīdz. Šis jaunās demokrātiskās valsts iekārta izriet, no vienas puses, no pilsoņu apziņas par savstarpēju speciālu atkarību un no objektīvo tiesību idejas, un no otras puses — no decentralizācijas un zindikaliskā federalisma idejām. Tiesību subjektu jēdzienam šeit nav vietas, jo tiesības viņam nepieder.

Indivīds pats ir tikai sociālu pienākumu objekts, viņš ir noteikta sabiedriska funkcija.

Bet kā saskaņot šo teoriju ar mūsu jēdzieniem par brīvību, īpašumu u. t. t.?

Pēc pastāvošām normām brīvība ir — darīt visu to, kas nav aizliegts un caur ko nekaitē citiem, un, vispirms, brīvība — nedarīt neka. Bet mēs zinām, ka valsts un sabiedrība zināmos apstākļos šo brīvību aprobežo un pavēl mums būt aktīviem sabiedrisko uzdevumu izpildīšanā: karā, uguns grēkā, meža degšanā, plūdos u. c. gadījumos, kad ir vajadzība. Tā tad absolūtas brīvības nav. Ari pašnāvības mēģinājumus soda. Tāpat valsts regulē darba laiku, kaitīgos rūpniecības uzņēmumos, bērnu un sievietu darba laiku ne tikai tamdēļ, lai strādniekus glābtu no citu eksploatācijas, bet lai aizsargātu katru pilsoni, pat strādnieku, pašu pret sevi.

Privat īpašums ir un viņam jāpaliek kā sabiedrības attīstības garantijai, jo visas kolektīvisma doktrīnas ir atpakaļrāpulis uz mežonību. Bet privat īpašums nav tiesība: viņš ir tikai sociāla funkcija. Uz īpašnieka, kā īpašuma turetāja, gulstas noteikti pienākumi, kuri pieder šai mantai. Kamēr īpašnieks savus pienākumus izpilda — likums viņu aizstāv. Bet tiklīdz viņš atteicas no pienākumiem jeb rīkojas slikti, piem. zemes īpašnieks neapstrādā savu zemi, namu īpašnieks atstāj ēkas nopostītas, nelabotas vaj sāk plēst nost pilnīgi labas ēkas, tad tūlīt stājas ceļā sabiedriska vaj valsts vara un piespiež īpašnieku izpildīt sociālo funkciju, saskaņā ar mantas tiesisko mērķi. Tiktaļ Leons Duguīt ir pilnā saskaņā ar G. Švarcu. Mēs arī zinām, ka, lai gan civillikumu normas atzīst īpašnieka tiesības rīkoties ar savu mantu pēc sava ieskata, tomēr valsts vara vienmēr patur virstiesības uzraudzīt, vaj šī lietošana saskan ar īpašuma tiesisko mērķi, ar viņa sociālo funkciju. Vajadzības gadījumā valsts patur sev tiesību īpašumu ekspropriēt sabiedriskām un valsts vajadzībām.

Tamdēļ īpašuma tiesību stāvoklis pielīdzināms izvilktai atsperei, kuŗa vienmēr cenšas izstiepties visā garumā, bet kuŗai tas nekad neizdodas, jo uz viņas guļ valsts un sabiedrības varas un prasību svars.

Bet ja īpašuma tiesības atrodas šādā stāvoklī, jo vairāk viss sacītais attiecināms uz nekustamu īpašumu tiesībām, uz zemes īpašumiem.

Kā arī mūsu civilā apgrozība necenšas, līdzīgi ķēniņam Midasam, katru lietu ar savas rokas pielikšanu pārvērst zeltā un tīrgus precē, ar zemes īpašumu tas viņai nepavisam neizdodas.

Zeme ir tautas vissvarīgākais ražošanas līdzeklis, jo pat pie normaliem miera laika starptautiskiem tirdznieciskiem sakariem, katra tauta lielāko daļu no patēriņa vielām un produktiem ražo uz savas teritorijas un saņem no savas

zemes. Bet pie starptautiskiem sarežģījumiem zemes pašražošanas spējas ir visas tautas dzīves jautajums.

Bet valsts teritorija ir ne tikai svarīgākais ražotajs; viņa, vārda pilnā nozīmē, ir pašas tautas nams, kuņā tauta dzīvo ar visiem saviem nacionāliem centieniem. Zeme ir nacijas nams, kuņā tauta uzaug un tamdēļ zemes īpašumu tiesības un nekustami īpašumi lielākos apmēros jāpadod sabiedriski tiesiskam režīmam, nekā kustami īpašumi.

Mēs zinām, kā nekustamus īpašumus aprobežo.

Seno romiešu juristi gan par mūžīgu uzskatīja tieszinību aksiomu, ka zemes īpašuma tiesības apakšā zem zemes un augšā virs zemes sniedzas līdz bezgalībai. Bet ja šī norma pastāvētu, tad mūsu laikos katrs mājas īpašnieks varetu aizliegt, piem., likt zem viņa īpašuma gāzes trubas, stiept telegrafa un telefona drāti u. t. t.; zemes īpašnieks varetu aizliegt rakt tuneli apakš sava īpašuma. Bet vēlākā evolūcijas ceļā šīs tieszinību aksiomas atmestas. Vācu civilkodekss (§ 905) ierobežo īpašnieka tiesības, noteicot, ka „īpašniekam nav tiesības pretoties izbūvēm tādā dziļumā un augstumā, kādā zūd viņa interese“. Tāpat Šveices civilkodekss noteic: „Zemes īpašums sniedzas apakšā un augšā tiktāl, cik prasa īpašuma intereses“ (§ 667). Šie panti vēl reiz pastiprina G. Švarca un L. Duguīt uzstādīto problēmu par īpašuma interesi, t. i. par īpašuma tiesisko mērķi jeb sociālo funkciju. Mājas īpašnieka interese, zināms, būtu ņemta no valsts jeb pašvaldības nomas maksu par trūbam apakš viņa zemes jeb telefona drāti, kas iet pār viņa zemi; bet šī nav īpašuma interese, un tamdēļ šīs tiesības uz atļauzību likums neatzīst. Attiecībā uz zemes īpašuma tiesību aprobežošanu vispārejas valsts un sabiedrības interesēs ir speciāla likumu došana. Kalnrūpniecībā likumi aprobežo jeb atņem īpašniekam tiesības uz zemes iekšieni. Ūdens ceļu likumi, sanitārie likumi, meža aizsardzības likumi, likumi par neapstrādāto zemi, purvu nosusinašanas, smilšu nostiprinašanas, medību un citi likumi aprobežo regulāras zemes īpašnieka rīcības tiesības, bet zināmos apstākļos tās pat atņem.

Izņēmuma gadījumos valsts patur tiesību zemi atsavināt vispārības labā.

Tagadējais zemes īpašuma tiesību jēdziens tā tad zaudējis savu senako politiskās varas piegaršu.

Visu tautu civiltiesiskās normas apvienojas slēdzienā, ka zemes īpašums nav tikai privatpersonas, bet ir arī nacijas manta un bagātība, un tamdēļ šīs normas pašu zemes īpašumu nodod sabiedriskas varas rokās. Individuēlas īpašuma tiesības uz zemi palikušas kā

kaut kas ārkārtīgi sarežģīts ar daudzām sabiedriskām prasībām un pienākumiem, kas gulstas uz šo īpašumu, kā sociālu funkciju.

Tādos apstākļos pati īpašuma tiesību apziņa paliek sabiedriski šķīsta un vēl pievilcīgāka. Bet jēdziena iekšējais saturs un vērtība līdz ar to stipri mainas un ceļas.

Kopā saņemot visu, ko esam teikuši par zemes īpašumu tiesību iekšējo dabu un šīs dabas evolūciju, un caur šo prizmu apskatot liel- un sīkzemturību, tiekam pie slēdziena, ka starp feodālā laikmeta vasaļu un mūsu bijušo muižnieku zemturību no vienas puses, un sīksaimnieka zemturību no otras puses, ir neizmērojama plaisa, pār kuŗu nekāda tilta nav.

Ja zemes īpašuma tiesības noteicam kā tiesību uz zemi un to cilvēku darba augļiem, kuŗi uz šīs zemes nodarbināti, tad lielsaimnieka-muižnieka zemes tiesības ir tiesības uz cita cilvēka darbu jeb viena cilvēka tiesības uz **citu desmitu** un simtu cilvēku darbu. Turpretim sīkzemnieka īpašuma tiesības nav vairāk, kā tiesība uz **sava** darba augļiem. Tamdēļ pirmiem ir negatīva, bet otriem pozitīva¹ sabiedriskā nozīme; pat vairāk, sīksaimniecības privatīpašums ir tāda sociāla funkcija, kuŗai janodrošina īpašniekam darba brīvība, sava darba augļi un individuāla personības attīstība patstāvīgā darbā.

Ja lielzemturība, muižu īpašumi izauguši uz asinīm un caur varmācību, tad sīkīpašumu tiesības nav vairāk, kā personīgie darba augļi un ir dzimušas paša zemes īpašnieka un viņa senču sviedros.

Cik tiesiski netaisna un moraliski neķītra ir lielīpašumu daba, tikpat tīri, svēti un pieņemami no sociāliem un kultūreliem mērķiem ir sīkīpašumu pamati.

Tamdēļ varam teikt, ka zemes īpašuma tiesību institūts nav jalikvidē, bet ir jareformē, likvidejot muižniecību un pieturot sīkzemturību. Melnais „moris“ nav jāpadzen, bet pēc pamatīgas šķīstīšanas revolūcijas pirtī jāietērpj kultūrelā modernā kostīmā, latvju arāja svārkos, un jāsūta uz jaunsaimnieka māju, lai tur strādātu jaunā virzienā tā, kā prasa civiltiesību emansipacetā daba, mūsu revolūcijas augstumu izredzes demokrātiskā valsts jaunūzbūvē un tautas darba formu sociālā izveidošanā.

Ar to mēs zemturībā iznīcinām visas negatīvās īpašības: varmācību, politisko zemes īpašnieku varu un pārsvaru, visas privilēģijas sociāl-ekonomiskā ziņā; izbeidzam tiešu

zemes strādnieku eksploataciju no lielīpašnieka caur ražoto virsvērtību piesavināšanos, zubārendi un bada renti. Atsavinot zemi, mēs lielako nācijas kapitalu un ražošanas līdzekli līdz ar zemei piemītošo deferencialo renti un peļņu atņemam zocīali mazai un saimnieciski nevajadzīgai parazitiskī šķīrai; sadalot zemi un nododot bezzemnieku un sīkzemnieku, kā tiešu zemes strādnieku rokās, mēs lauksaimniecībā iznīcinām šķīru pretešķības un panākam saskaņu lielākā tautsaimniecības nozarē ar darba, kapitāla un darba rīku apvienošanu pašā strādnieka rokās.

Piepaturot zemes lietošanai privatīpašuma pamatu, mēs līdz ar to garantējam, ka darba procesā strādās visi tie dzīnekļi, kā tehniskā sacensība, uzņēmība, enerģija u. t. t., kuŗi apaugļo saimniecisku darbību un ir visas sabiedrības kulturelas un ekonomiskas saimniecības attīstības nepieciešamais pamatspēks.

Tā tad muižturība jalikvidē ne tikai aiz politiskīem mērķīem, bet arī aiz tīri idejiskīem, civiltiesiskīem motīviem, un aiz tiem pašīem motīviem sīkzemturība atstājama un veicinama.

Pats zemes atsavināšanas akts katrā gadījumā ir nācijas kompetence un tiesība. Privatīpašums pats par sevi nav šķērslis zocīalam progresam. Vīss atkarajas no īpašuma veīda un vietējām valdošām tiesiskām un politiskām normām.

Lielīpašumi ir par cēloni vīslīelakam agrarās iekārtas ļaunumam — zemes trūkumam.

Zemes trūkums.

Zocīalais zemes trūkums.

Zemes trūkums ir agrarproblemas pamata jautajums. Zemes trūkums var būt divejads. Vīspīrms zemes trūkums valstī var attīekties uz dažām tautas šķīram. Valstī zemes var būt diezgan, bet vīņa var pīderet tikai dažām šķīram, pat nelielai muižnieku šķīrai un vīss tautas vairums var būt no šīs šķīras atkarīgs bezzemnieks jeb rentnieks-sīkzemnieks. Pēdejos apstākļos valstī rodas mākslīgais zemes trūkums, ko varetu nosaukt par vēsturiskī zocīalo zemes trūkumu, jeb ievērojot šī trūkuma sekas, par zemes badu. Tā tad zocīalais zemes trūkums ceļas no zemes īpašumu koncentrācijas un mobilizācijas lielīpašnieku, muižnieku rokās, kāda zemturība, kā jau redzejam, nesašķan ar tagadejo attīstīto civiltiesību apzīņu un runā pretīm zemes īpašuma tiesību apzīņas attīstībai un procesam.

Zocialais zemes trūkums rodas politiski nopiestās valstīs ar ekstenzīvu zemkopību un vāji attīstītu rūpniecību.

Vislabāk šo jautājumu noskaidrosim, salīdzinot Krievijas un Vakar-Eiropas valstu zemes jautājuma apstākļus. Krievija ir vislielākā un vislabāko zemju īpašniece pasaulē, jo aizņem apmēram $\frac{1}{6}$ daļu no zemes lodes, pie kam Krievijas melnzemei līdzīgas zemes citās valstīs nav.

Bez tam, Krievija bij maz apdzīvota zeme, kuŗā dažu apvidu kolonizācijas laikmets vaj nu nobeidzas 20. g. s. sākumā jeb pat vēl nav nobeigts. Tani laikā, kad Beļģijā uz 1 kv. klm. dzīvo 252 cilvēki, Anglijā — 238, Vācijā — 120, Lietuvā — 62, Latvijā — 40, Krievijas zemkopībai derīgās guberņās dzīvo tikai: Novgorodas gub. — 18, Volodgas — 6, Oloneckas — 5 cilvēki uz vienu kv. klm. Vēl skaidrāku kontrastu rāda zemnieku zemes īpašumu platības dati Krievijā un Vakar-Eiropā:

	Līdz 1 ha	No 1—2 ha	No 2—5 ha	No 5—10 ha	No 10—20 ha	No 20—50 ha	Kopā
	Saimniecību skaita %						
	Zemes platības %						
Vācijā pēc 1907. g. lauksaimniecību skaitīšana	46,61	11,29	17,54	11,38	7,20	3,93	98,95
	2,86	2,93	9,99	11,92	18,02	21,32	69,04

No šiem skaitļiem redzam, ka Vācijā vairums, apmēram puse, zemes īpašumu ir 1 ha lieli. No 5.736.082 Vācijas zemes īpašumiem tikai 60.060 jeb 1,05 proc. ir lielāki par 50 ha, kuŗiem pieder 13.334.000 ha jeb apm. $\frac{1}{3}$ no Vācijas kopplatības (43.106 tūkst. ha).

Tā tad blakus lielam sīksaimniecību skaitam $\frac{1}{3}$ daļu no zemes aizņem lielsaimniecības — muižnieku zemes īpašumi.

Francijā no 14.074.801 saimniecībam līdz 2 ha ir 74,09 proc. saimniecību, no 2—6 ha 15,74 proc., kuŗas aizņem kopā 25,79 proc. no visas zemes platības. Nākošā lielākā grupa ir saimniecības no 6—50 ha, kuŗas aizņem 38,94 proc. no visas Francijas nodokļiem apliekamās zemes kopplatības, t. i. no 49.388.304 ha. Uz katru saimniecību krit apmēram pushektars ar nodokļiem apliktas zemes. Caurmērā zemnieku zemes statistika rāda, ka Vācijā 76,44, Francijā 76,5 proc., tas ir, $\frac{3}{4}$, bet Beļģijā pat $\frac{9}{10}$ (90,10 proc.) saimniecību platība ir mazāka par 5 ha ($4\frac{1}{2}$ des.).

Krievijā pēc zemnieku atsvabinašanas (pēc prof. A. Kaufmaņa datiem) uz katru revīzijas dvēseli (tas ir uz reformas laikā skaitītu pieaugušu cilvēku) bijis caurmērā iedalīts ap 4,8 des.; tā kā šimbrīžam uz katru vīrieša dzimuma galvu iznāk ap $2\frac{1}{4}$ — $2\frac{1}{3}$ des., jeb ap 7 des. zemes uz katru saimi — sētu („dvor“).

Tamdēļ varam teikt, ka Krievijas zemnieks ar zemi bij apgādāts gandrīz divreiz vairāk, nekā Vakar-Eiropas zemkopis.

Tomēr nekur zemes bads nebij tik sajūtams, kā Krievijā. Katrs, kam bija iespējamība noklausīties zemnieku balsis un novērot lauku dzīvi Krievijā, dzirdēja tikai vienas vaimanas: „zemes maz, zemes trūkst“. Un tanī laikā, kad ārzemju zemnieks uz sava divreiz mazākā zemes gabaliņa veda pārticīgu kultūrelu dzīvi, krievu zemnieks, nesot „mužika“ palama tituli, dzīvoja pusbadā, kamēr beidzot nabadzība padzina viņu no mājas uz blakus peļņam fabriku un pilsētās un piespieda viņu atnest zemi sievas un bērnu apsaimniekošanā.

Ar zemi visbagatākā Krievijā patiesi valdīja nevienā citā zemē neredzēts zemes bads. Un tagad, kad Krievijā visi zemes privatīpašumi atcelti, varam sacīt, ka Krievijā ne maizes bads, nedz zemes bads nav samazinājušies, jo starp vienu un otru badu ir cieša asins radniecība.

Tamdēļ zemes pieticības jautājumu nevar izšķirt, izejot tikai no zemes daudzuma abzolutiem skaitļiem, kaut gan zemes daudzums ir galvenais zemes jautājuma pamats.

Bet jaunuma otra puse jameklē arī citos saimnieciskos apstākļos.

Zemes daudzumam vajaga būt saskaņotam ar vispārīgo valsts saimniecisko stāvokli un valdošo ražošanas veidu lauksaimniecībā.

Krievijā, kur neliela muižnieku šķira ar caru palīdzību bij ierāvusi savās rokās lielo zemes vairumu, uz kuļa veda ar mašīnu palīdzību ekstensīvu saimniecību, izlietojot mašīnas tikai tik, cik nepieciešams, lai samazinātu strādnieku skaitu, bet ne aiz zemes kultūras un ražības pacelšanas mērķiem, — tur, saprotams, zemes badam vajadzēja parādīties visasākā veidā. Ja muižnieks veda ekstenzīvu saimniecību, tad arī zemnieks uz sava mazā zemes gabaliņa nevarēja ražot produktus intenzīvā saimniecībā, jo šādiem produktiem nebij noņēmeju. Ražot labību, piem., stādot graudus dobē un tamlīdzīgi tanī laikā, kad muižnieks izdara to uz vienreiz apertas un uzecetas zemes, nebij iespējams. To neatļāva arī pilsētu tālums, rūpniecības zemais stāvoklis, satiksmes ceļu trūkums un dārgums un zemais

tautas izglītības stāvoklis. Zemnieks gribot negribot palika ekstenzīvs ražotājs.

Ari starp zemniekiem nebija puslīdz vienlīdzīgas zemes lietošanas platības. Bijušie muižnieku zemnieki pie dzimts stāvokļa atceļšanas saņēma $\frac{1}{3}$ zemes no tā, cik dabūja kroņa zemnieki; tie muižu zemnieki, kuŗi dvēseļu zemi saņēma bez izpirkšanas („darstveņņiki“) — $\frac{1}{4}$ no tā, ko saņēma muižnieku zemnieki ar izpirkšanu, bet muižu ļaudis („dvorovije“) nedabūja neka.

Tā kā kroņa zemniekiem, muižu novadu un brīvdvēseļu zemniekiem piešķirtā zemes platība bija attiecībā kā 12:4:1. Šī nevienlīdzība bija viens no galveniem Krievijas zemes bada iemesliem; jo viņa neatļāva sīksaimnieku vairumam pāriet uz intensīvu zemes apstrādašanu, jo kā pareizi aizrāda agrarlietu speciālists Pešehonovs: „Pastāvošiem sabiedriskiem un tehniskiem apstākļiem var būt piemērots tikai viens racionāls intensifikācijas līmenis, kuŗš ir vienādi saistošs visiem vienas teritorijas lauksaimniekiem.“

Ja nu vienādos apstākļos vieni pilsoņi saņem 12—13 des., bet otri 6—7 des. pie tam vienādas zemes, tad gala iznākums būs tas, ka pēdejie īpašnieki būs spiesti vest tādu pašu saimniecību, kā pirmie ar divreiz lielāku zemes platību. Pēdejie saņems arī divreiz mazāku ieņēmumu samērā ar pirmiem. Mazās saimniecības tikko vilks dzīvību, kamēr lielās dzīvos pārticīgi pat pie 3 lauku sistēmas. Tādā veidā, pie vispārejošās zemes pārticības radīsies mākslīgais sociālais zemes bads. Tamdēļ viens no pamatprincipiem agrarreformas darbā ir izvest saimniecību ierīkošanu pēc vienādām zemes vērtības normām, lai visas saimniecības, kā ar vienādi smagiem un auglīgiem graudiem nosēta druva, vienlīdzīgi uzdīgtu un kupli augtu. Mūsu agrarreforma šai ziņā ir jautājumu radikāli izšķīrusi, izvedot visā valstī 2 zirgu saimniecību dibināšanu pēc vienas zemes normas no 15—22 ha.

No liela svāra ir arī zemes tehniskā labierība, jo uz maza zemes gabala, kuŗš iemērits saimnieciski parocīgās, apaļās robežās un vienā gabalā, var panākt vairāk, nekā uz otrātik lielas zemes, kas atrodas 10—100 un vairāk starpgabalos, kā to sastopam pie mums Latgalē, īpaši krievu novados, kur zemnieka ģimenes īpašums 3—6 des. liels sadalīts no 100—150 starpgabaliņos. Šādos apstākļos nav iespējams ienesīgi saimniekot pat pie pietiekoši lielas zemes platības.

Zemes trūkumam ir ārkārtīgi liela nozīme tautas dzīvē, jo viņš atstāj lielu iespaidu uz iedzīvotāju skaita pieaug-

šanu; īpaši tas sakāms par agrarām zemēm, kā Krievijā, Latvijā un citās. Pēc Voronežas gub. zemstes statistiskām ziņām, pie videjas Krievijas mirstības — 31 cilvēks uz 1000, ar zemi bagātos guberņas novados miruši līdz 26—28 cilvēki, videjos — mirstība pacēlusies līdz 32 cilvēki, bet zemes trūcīgos novados pat līdz 35 cilvēki no 1000 iedzīvotājiem. Tādā pašā laikā mirstība Latvijā, Vācijā, Somijā ir tikai 20—20,6 cilvēku, Francijā 19,5, Zviedrijā 15,4; Norvēģijā 14,8 un Danijā 14,6 cilvēku uz 1000 iedzīvotājiem.

Tā tad vienā krievu muižas novadā, kur mēdza dzīvot līdz 3000 iedzīvotāju, zemes bāds ik gadus izrauj no dzīvojo vīdus ap 24—25 lieku cilvēku.

Ja ņemam datus par dzimtību un vispārejo iedzīvotāju skaita pieaugumu, tad zemes bāda iespaids vēl stiprāk sajūtams.

Krievijas sādžās, kas ar zemi bij labi apmierinātas, 20 gados no 1858.—1877. g. iedzīvotāju skaits bij vairāks no 27—30 proc., turpretim pagastos ar lielu zemes trūkumu — tikai par 16—19 proc., tā tad gandrīz uz pusi mazāk.

Latvijā man bij izdevība novērot un salīdzināt bezzemnieku un sīkzemnieku ģimenes sarakstus, kuŗi sastādīti sakarā ar 1909.—1912. g. bij. Baltijas domeņu valdes izdalāmiem kroņa muižu un meža fonda gabāliem. Bezzemnieku ģimeņu sarakstos var sastapt parasti 1, lielākais 2 bērņus: vairums — neviena. Turpretim sīksaimnieku ģimeņu sarakstos: 2—4 un dažās ģimenēs sastopami pat 5 un 6 bērņi. Tamdēļ zemes bāds ir nacionālā nelaime; viņš ir neskaitāmu tautas ciešanu, moku un visādu trūkumu sakne. Tas jāpkaŗo ar visiem tautas spēkos esošiem līdzekļiem. Un pirmais no šiem līdzekļiem ir muižnieku lielsaimniecību un viņu ekonomiskās un politiskās varas iznīcīnašana ar zemes atsavināšanu un nodošanu tiešo zemes lietotāju īpašumā. Šis varmācības elku dievu altars, kuŗš, kā nupat redzējam, prasa ik gadus dzīvu cilvēku upurus, ir jānoārdz līdz pašiem pamātiem, kā to arī dara Latvijas agrārreformas likums. Ar zemes atsavināšanu no muižniecības un izdalīšanu tiešiem zemes strādniekiem, „mēs nenodaram dzīves izvarošanu, bet turpretim rīkojamies pilnā saskaņā ar dzīves attīstības likumiem un visas sabiedrības interesēs“ (prof. Kasinskis).

Zocialais zemes bāds novēršams ar zemes atsavināšanu, vienmērīgu zemes sadalīšanu un vispārejo zemes labierīcības tehnikas

pacelšanu. No šiem līdzekļiem svarīgākais ir zemes atsavināšana.

Zemes atsavināšana. Zemes konfiskācija un zemes izpirkšana.

Līdz ar zemes atsavināšanu rodas jautājums, vai zemi atsavināt ar atlīdzību vai bez, vai zemi izpirkt vai konfiscēt. Šis ir tīri praktisks agrarās politikas jautājums, kas izšķirams sakarā ar katras valsts vēsturisko agraro attiecību attīstības gaitu, valsts finansiēlo stāvokli un valdošo politisko spēku attiecībām. Par to katrai politiskai partijai var būt savi uzskati. Še mēs gribētu apgaismot zemes atsavināšanas (konfiskācijas un izpirkšanas), principiēlos jautājumus, visupirms šīs problēmas morālisko un tiesisko pusi un, tikai gaīram ejot, apstāties pie jautājuma praktiskās puses mūsu valsts agrarreformas darba.

Vēsturiskā pārskatā par agrarām attiecībām Latvijā jau īsumā redzējam to varmācības un asinim slacīto ceļu, kuŗā muižnieki sagrāba savās rokās Latvijas zemi. Bet mūsu baronu latifundiju — lielo muižturības jautājuma morālisko pusi varetu raksturot ar krievu lielā ekonomista, prof. Tugan-Baranovska sekošiem vārdiem:

„Lielie privatīpašumi,“ saka prof. Tugan-Baranovskis, — „ir visnetaisnākais īpašuma veids, jo viņi ir izauguši uz asinīm un varmācību. Stiprie ļaudis īsto zemes kopeju pārvērta par vergu un piesavināja viņu zemi. Ilgus gadus tiešo zemes kopeju tureja darba lopa stāvokli, kuŗa uzdevums bij apgādat greznībā un bezdarbībā pagrimušos kunģus; — bet viņu pašu liktenis bij — nabadzība un nemitošs darbs.“

Atbildi uz jautājumiem: vai zemi izpirkt vai konfiscēt, minētais autors dod sekošā līdzībā:

„Man bij izzagts kabatas pulkstenis un naudas maks. Vienu zagli ar pulksteni noķēra. Vai tad patiesi būs netaisni atņemt viņam zagto pulksteni tikai tamdēļ vien, ka otrs zaglis ar naudas maku vēl nav saķerts? Tā arī ar zemes konfiscēšanu, kamēr vēl rūpniecībā ražošanas līdzekļus nevar konfiscēt un nacionalizēt. Ja zemes lielīpašumam nav morāliska pamāta, kuŗam gan tad pienākas maksat pie zemes atsavināšanas? Vai ne tam, kuŗš netaisni ierāuto tautas mantu un tautas spēkus simtiem gadus nelikumīgi un netīkli izmantojis un lietojis, nodarot likumīgam īpašniekam ārkārtīģus zaudeģumus? No morāles viedokļa izpirkšanas jautājums skaidrs: vienīgi taisnīgā izpirkšanas

maksa ir — nevienas kapeikas zemes īpašniekam - muižniekam.

Tiktāl par jautājuma moralisko pusi. Tiesiski šo jautājumu jau noskaidrojām, apskatot zemes īpašuma tiesību iekšējo saturu, kur redzējām, ka zemes īpašumi valstī kalpo nacionāliem un sociāliem uzdevumiem, un ka visas civilīkumu normas uz šiem īpašumiem neatzīst neaprobežotas rīcības tiesības, atstājot valstij virstiesību šo īpašumu ekspropriēt.

Bet lieta kļūst citāda, tiklīdz mēs nostājamies uz praktiskā ceļa. Ja zeme un zemes kapitāls nebūtu cieši saistīts ar naudas un rūpniecības kapitālu, tad zemes konfiskācija būtu iespējama, nesatricinot valsts rūpniecības attīstību. Zemes vairums iekļūst bankās, kuŗu ķīlu zīmes tura visi pilsoņi un citas kredītiestādes.

Ar zemes konfiskāciju mēs konfiscētu arī šo ķīlu zīmju turetāju līdzekļus un vispirms ķīlu zīmēs ieguldītos krājumus. Bet ja tas notiks, tad no valsts visi kapitāli glābiņu meklējot aizies uz ārzemēm, un vietējā rūpniecība būs sagrauta. Fabriku strādnieki, atradušies uz ielas, dosies uz laukiem meklēt zemi un darbu, bet priekš istiem zemes strādniekiem-zemkopjiem no konfiscētās zemes paliks tikai druskas. Tādā ceļā, kā jau Marks teicis, zemes un citu ražošanas līdzekļu konfiskācija tautai maksās visdārgāk.

„Par zemi zemnieki samaksās: 1) pazaudejuši blakus peļņu tirdzniecībā un rūpniecībā, kā dārgu ārzemju preču pircēji, kādas preces nonāks viņu rokās caur tirdzniecības kanāliem; 2) kā vietējās rūpniecības dārgo ražojumu pircēji, 3) kā dārga kredīta lietotāji, 4) kā lielu nodokļu maksātāji, jo kad rūpniecības nebūs, visi nodokļi gulsies uz zemnieku — un iznākums — zemi saņems par dārgāku maksu, nekā izpērkot parastā kapitaliskā ceļā.

Protams, kamēr pastāv kapitaliska ražošana zemkopībā un rūpniecībā, nevar vienas mājas stūri izraut, nesatricinot un neapgāžot visu ēku.

Tādi ar maz izņēmumiem bij apstākļi pirms kara arī Latvijā. Bet kara laika sekas bij tās, ka visa mūsu tautas bagātība, mantas, mašīnas un kapitāli bij vaj nu evakuēti uz Krieviju un no pēdējās piesavināti, vaj karā sagrauti. Jaunā Latvija atrada visur tikai drupu kaudzes, kā rūpniecībā un zemkopībā, tā arī valsts un kredītiestādes un visās tautsaimniecības nozarēs. Visi augšminētie apstākļi attiecībā uz mūsu agrarreformas izvešanu pilnīgi atkrit. Atkrit arī zemes kredīta sakari ar rūpniecību un tautas plašām aprindām, jo zeme bij iekļūst muižnieku kredītbiedrībās, kuŗu akcijas pēc vietējiem likumiem vareja

turet tikai muižnieki. Tamdēļ zemes atsavināšanas jautajums Latvijā izšķirams tikai pēc principielām lietderības prasībām, tas ir, caur zemes konfiskāciju, ar nelieliem izņēmumiem attiecībā uz pēdēja laika zemes ieguvejiem — pircejiem.

No vēsturiskām agrarām atiecībām mēs zinām, ka muižniecība Vidzemē bij jau zviedru laikā $\frac{5}{6}$ no zemes platības nelikumīgi piesavinājusies, kuŗu Zviedrija muižniekiem konfiscēja ar zemes redukciju. Bet muižnieki pēc tam atkal šo zemi otro reizi piesavinājās krievu valdīšanas laikā. Ar 1804.—1809. g. zemnieku likumiem krievu valdība zemnieku lietošanā esošo zemi un procentuelo mežu normu nacionalizeja, ievēdot saistošu un sastingušu zemes lietošanas kārtību, kuŗa ar 1919. g. likumiem atkal tika atcelta. Vēlākā laikmetā muižnieki piesavinājās Vidzemē vien ap 1000 lauku māju, pievienojot viņas muižu zemem. Visas zemnieku mājas muižnieki pārdeva, kaut gan uz to pēc bijušiem 1804.—1809. g. likumiem viņiem īpašuma tiesību nebij. Tāpat zemnieku laupīšana bij notikusi Kurzemē un Latgalē. Tamdēļ ja citās valstīs daudzi muižnieku īpašumi ir dzimuši varmācības ceļā un tādā pašā kārtā vairojušies, tad Latvijā visi muižnieku īpašumi ir trīskārtīgas laupīšanas augļi.

Tamdēļ pilnīgi nesaprotama liekulīgā komedija, kuŗu spēlē dažu pilsonisko grupu lideri un socialistu partiju vadoni Saeimā pie zemes atdzības likuma apspriešanas, aizstāvot jeb apstrīdot zemes izpirkšanu pēc aprēķina: vienu pūrvietu zemes par vienu špičku kastīti. Jo kā lai citādi nosauc projektetos 160 L. rb. izpirkšanas sumu par 1 pūrv. zemes?

Ja strīds iet par jautājuma moralisko un tiesisko pusi, tad lietu tā nevar nostādīt. Ja viena partija saka, ka zeme jāizpērk, tad tas nozīmē, ka par zemi jāmaksā tik daudz, cik viņa vērts, kapitalizejot zemes gada ienākumu. Pērk par brīvu to prot' tikai komunisti un parasti laupītāji. Domājams, ka mūsu ar Romas civiltiesiskām normām zīditie politisko partiju lideri šādi izpirkšanu neprasot.

Bet varbūt viņi domā, ka zeme jāizpērk pēc viņas vērtības, pārreķinot zelta kursā noteikto izpirkšanas sumu Latvijas rubļos, jo par zemi maksās jaunsaimnieki, bet ne viņi?

Tomēr, domājams, ka šādu precedentu viņi negribētu radīt, jo tad varetu piecelties katrs jaunsaimnieks un prasīt: „Bet lūdzu, pilsētas kungī, samaksat pēc zelta kursa arī par maniem ieguldījumiem jūsu bankās.“

Un ko varetu atbildēt tie Rīgas māju īpašnieki, kuŗi savas uz parāda celtās pilsētas mājas izpērk no bankām

un obligāciju turetājiem ar latviešu rubli: 66 kap. par 1 zelta rubli, t. i., $\frac{1}{191}$ daļu no vērtības, jeb samaksājot par aizņemtu zelta rubli 1 grasi.

Jeb varbūt šo kungu runas uzskatamas tikai kā vēlešanās nomazgāt savas rokas barona Firksa un viņa apbēdināto brāļu priekšā par savas nevainības zīmi, lai tie tajā „Faterlandē“, vismazāk tuvākā laikā, varetu baroties ar cerībām, ka mums vēl ir draugi un izredzes uz labiem veciem laikiem.

Šai vienpusīgai svētulībai nav ne mazākā attaisnojuma pat no pilsonisko šķiru interešu viedokļa.

Tad vēl jāsaka, ka, ja muižniekiem nav tiesības uz atlīdzību, tad zeme arī nav jāizpērk, pat par špičku kastītes cenu. Mēs neesam lielnieki un nespešim lielnieku komediju, kuŗi arī īpašumus izpirka pēc mūsu zemes izpirkšanas projektētāju kursa, maksājot īpašniekiem par katru nacionalizētu tirgotavu 10.000 rbļ. „kerenkās“, domes, jeb paša Ļeņina-Trocka naudā.

Ievērojot, ka muižniekiem tiesības uz atlīdzību nav, tad lai būtu konzekventi, mums viņiem jāsaka tas pats, ko teica prof. Tugan-Baranovskis: — vienīgā zemes izpirkšanas cena — nevienas kapeikas muižniekam.

Ta būs ta cena, ta skaidrā apziņas vērtība, ka tauta ir saņēmusi atpakaļ tikai savu sen nolaupīto dārgāko īpašumu.

Tām politiskām partijām, kuŗas domā, ka katra mantīga cilvēka pienākums ir rūpīgi savu mantu sargāt, neizslēdzot pat atpirkšanos no zagļiem un laupītājiem, atgādinām, ka pēdējie savā tumšā veikalā ir arī saprātīgi komersanti, kuŗi prot aprēķināt. Nekas nav grūtāk, kā zagļi godīgi piemānīt jeb no varmāka ar dāvanām atpirkties.

Par špičku kastīti nedz kristīgie nedz zemnieku savienība nenopirks arī „lielkunga“ žēlastību.

Latvju tauta savu nākotni un labklājību nedibina uz krāmu tirgū iegūtām vecām kungu grabažām, bet uz tautas tiesību pašapziņas un suverenās pašnoteikšanās pamatiem.

Mūsu zeme, kuŗa, kā Latvijas vēsture rāda, 3 reizes ir jau piederejusī tautai, pie atsavināšanas nav izpērkama. Norēķināšanās, kā izņēmums, pielaižama tik ar tiem zemes ieguvejiem, kuŗi paši zemi nesen pirkusi, pie kam visas prasības dzēšanas pēc vispārejā, valstī pastāvošā prasību un parādu dzēšanas likuma.

Ar zemes atsavināšanu mēs esam novērsuši valstī sociālo zemes badu, ar visām viņa sociālām nelaiēm: darba un maizes trūkumu, tautas izmiršanu, un zināmā mērā izlīdzinājusi šķiru pretešķības plašākos darba tautas slāņos.

Abzolutais zemes trūkums un nabadzības problema.

Bez socialā zemes trūkuma, kuŗa novēršana atkarajas no valsts politisko spēku cīņu attiecībam, katru zemi, kā Domokļu zobens, apdraud abzolutais zemes trūkums, kuŗš atkarajas: 1) no zemes iedzīvotāju skaita nemitīgas vairošanās pie noslēgtas zemes platības; 2) no vispārejas tautas nabadzības problēmas un 3) no turpmakas lauksaimniecības darba ražības krišanas uz vienas un tās pašas zemes platības.

Iedzīvotāju vairošanās nemiīgi turpinas, zemes daudzums, turpretim, ir aprobežots. Ari kultivēto zemju platība valstīs, kur kolonizācijas laikmets nobeidzies, ir palikusi par noslēgtu. Šo iedzīvotāju vairošanās un nabadzības augšanas problēmu ir atrisinājis Maltus (1766. līdz 1834. g.).

Vairošanās kāre, pēc Maltusa, ir lielākais cilvēka dzīvnieciskais instinkts. Pamatojoties uz iedzīvotāju pieaugšanas skaitļiem Ziemeļ-Amerikā, viņš nāk pie slēdziena, ka normali labvēlīgos apstākļos cilvēkiem vajaga vairoties ģeometriskā progresijā: 1, 2, 4, 8, 16 u. t. t., pie kam iedzīvotāju skaits dubultojas ikkatros 25 gados. Turpretim zemes ražošanas spējas un vispāreajā tautas bagātība var sekot iedzīvotāju pieaugumam tikai aritmetiskā progresijā: $2+2+2+2$. Iedzīvotāju pieaugums 3 intervalu laikmetā ir 64 reizīgs; bet tanī pašā laikā tautas bagātības var pieaugt tikai 10 kārtīgi. Šo plaisu paplašina vēl tas, ka labības ražošanā zemkopībā mums jāreķinās ar pakāpenisko zemes ražības krišanu uz katru turpmako pieaugošo darba vienību, kuŗa kā papilddarba patēriņš tiek ieguldīts vienā un tai pašā zemes gabala apstrādašanā, jo viena desetina, tamdēļ, ka viņā ieguldīs dubultu darba spēku, nedos dubultas ražas; piem., ieguldot 3-kārtīgu darba spēku, lielākais ja izdosies zemes ražību pacelt par $\frac{1}{3}$ daļu. Zemes ražība absolūtos skaitļos gan pamazitiņam progresē, bet uz katru turpmako zemē ieguldīto darba vienību aprēķinatais ražas daudzums krīt līdz ar vispārejo darba ražības procentuālo normu. Zināmās robežās mēs panākam, ka nav pat iespējams pavairot absolūto zemes ražību un ka darba ražības turpmakais pieaugums nokrīt līdz nullei. Zināms, šīs robežas ir ļoti tālu un viņas grūti sasniegt, jo tiklīdz darbs paliek neienesīgs, viņš jāatmet, kaut arī absolūto zemes ražību vēl varetu cik necik vairo. Tā tad zemkopībā zināmā laikā sasniedzamas nospraustās robežas, kad zemes ražību nevar

pacelt ar turpmako darba patēriņu, kad zeme atteicas vairak ražot, dot papildienākumus un renti.

Ja Maltusa principi un progresija par tautas bagatības lēno pieaugšanu ir pareizi rūpniecībā, tad zemkopībā viņi ir neapšaubami pareizi.

Minētās divas ģeometriskā un aritmetiskā progresijas nav matemātiski jasaprot, bet viņas jauzskata, kā attīstības tempu un virzienu raksturojoši skaitļi, kuŗi noved pie iedzīvotāju vairošanās likuma un nabadzības problēmas saprašanas.

Savus slēdzienus Maltuss formulē sekoši:

1) Iedzīvotāju vairošanos aprobežo dzīves līdzekļu trūkums.

2) Iedzīvotāju skaits neizbēgami pieaug visur, ja tik ir dzīves līdzekļi un ja vairošanās instinktu neaptur ārkārtēji spēcīgi šķēršļi.

3) Šie šķēršļi atrodami atturībā, netiklībā un nelaimē.

Cik pareizas Maltusa tēzas, to liecina ne tikai no viņa ņemtie materiāli par Ziemeļ-Amerikas iedzīvotāju vairošanos, bet to redzam arī no Maltusa dzimtenes — pašas Anglijas un citu zemju sekošiem piemēriem. —

Anglijā bez Skotijas un Irijas XVI. g. s. beigās 1690. g. bijuši ap 2 $\frac{1}{2}$ miljonu iedzīvotāju, pēc 50 gadiem, 1740. g. — 6 milj., 1801. g. — gandrīz 10 milj. Irijā tanī pašā laikā iedzīvotāju skaits bij pieaudzis no 1 milj. (1669. g.) — līdz 5 miljoniem 1801. g.

Bet ievērojot Anglijas tirdzniecības un rūpniecības uzplaukšanu XIX. g. s., vēlākā laikmetā iedzīvotāju skaits ārkārtīgi pieaug, ņņemot Iriju:

	Iedzīv. skaits 1801. g.	Iedzīv. skaits 1841. g.	Iedzīv. skaits 1891. g.
Anglijā un Velsā .	8.892.256	15.914.148	29.002.552
Skotijā	1.608.420	2.620.184	4.056.647
Irijā	5.216.331	8.196.597	4.704.705

Anglijas ziedošā rūpniecība izpostīja Irijas zemkopību, un iedzīvotāju skaita pieaugšana ar 1801. g. paliek lēnaka, bet pēc 1841. g. līdz 1891. g. iedzīvotāji nevis vairojas, bet samazinas uz pusi. Te, protams, ir darišana ar izceļošanu. Bet arī visas Anglijas iedzīvotāju vairošanās kopējie dati apliecina Maltusa tēžu pareizību.

Latvijā iedzīvotāju vairošanās gājusi lēnākā tempā nekā Anglijā. Ap 1800. g. Latvijā bijis ap 720.000 iedzīvotāju,

bet pirms kara 2.552.000, tā tad 113. gados te iedzīvotāju skaits pavairojies 3 $\frac{1}{2}$ reizes. Līdz ar to zinams, ka iedzīvotāju skaits atsevišķos apgabalos audzis dažādi.

Gadi	Kurzemē		Vidzemē		Latgalē		Visā Latvijā	
	Iedzīv. skaits	Uz 100 c. 1863. g. vēlāk ir iedzīv.	Iedzīv. skaits	Uz 100 c. 1863. g. vēlāk ir iedzīv.	Iedzīv. skaits	Uz 100 c. 1863. g. vēlāk ir iedzīv.	Iedzīv. skaits	Uz 100 c. 1863. g. vēlāk ir iedzīv.
1863	462.818	100,0	516.847	100,0	261.323	100,0	1.240.988	100,0
1897	674.034	145,6	753.730	145,8	501.263	191,9	1.929.387	155,4
1914	798.300	170,3	1.107.600	214,3	246.100	247,2	2.552.000	205,5

Beidzamos 50 gados iedzīvotāju skaits Latvijā dubultojies. Vislēnāk tas pieaudzis Kurzemē, kā lielsaimnieku zemē ar vāju rūpniecību; tad Vidzemē ar vietojo 2-zirgu lauku māju, kā valdošo saimniecības tipu un ar attīstītu rūpniecību; bet visvairāk — 2 $\frac{1}{2}$ reiz — Latgalē, kā sīksaimniecību zemē ar mazu bezzemnieku skaitu (ap 10—14%).

Vispārī iedzīvotāju vairošanās likuma svarīgākās saknes meklējamas lauksaimniecībā un savukārt agrarjautājuma zemes trūkuma problēmas atrisinašana visciešāki atkaras no iedzīvotāju vairošanās.

Ja agrarjautājums izšķirts nelabvēlīgi, tad iedzīvotāju skaita vairošanās nokrīt, pat apstājas; otrādi, — pareiza agrarā politika paceļ tautas bagātību un līdz ar to tautas pieaugšanu.

Tā kā iedzīvotāju skaita pieaugšana tomēr neizbēgami notiek, tad pie aprobežotas zemes platības un pie zemes ražības krišanas attiecībā uz turpmāko darba vienību ieguldījumiem, grībot negrībot, rodas absolūts, tas ir neizbēgamais, vispārejs zemes trūkums, kuŗš novēršams tikai ar pilnīgi lietderīgu un ar darba ražības interesēm saņķototu agraro politiku.

Citādi katrā zemē tauta var nonākt tai apdraudētā stāvoklī, kuŗu raksturo T. Maltusa fraze: „Cilvekam, kuŗš atnāk jau aizņemtā pasaulē, nav ne mazākās tiesības prasīt sev uzturu: viņš ir lieks uz zemes... Pie dzīves mielasta galda viņam vietas nav...“ Priekš tautas nākotnes nekas nav bīstamaks, kā šis „aizņemtās pasaules stāvoklis“.

Mūsu agrarreformas pirmais uzdevums bija tautas namā atslēgt visas durvis, lai katrai lauku zemkopju ģimenei varetu ierādīt savu vietu pie tautas bagātību galda. Ar zemes atsavināšanu šis uzdevums ir veikts.

Bet ar šo pirmo soli vien nepietiek, jo drīz „vietu“ var atkal pietrukt. Ja iedzīvotāju skaits turpinās augt līdz šīnējā virzienā, tad pēc 75 gadiem, ap 2000. g., Latvijā būs ap 6 milj. iedzīvotāju. Saprotams, ka pēc tagadējām darba attiecībām un ražošanas kārtības šīs iedzīvotāju vajadzības sev uztura neatradīs.

Tamdēļ laikus jāņem vērā, lai ar agraro iekārtu nodrošinātu zemes un darba ražības attīstību un pacelšanu, jo vairāk tamdēļ, ka mums nav rezerves zemju izceļošanas organizēšanai, kā tas bija Krievijā, kur par tautas pieauguma iesūkšanos švammī nodereja Sibīrija.

Absoluto zemes trūkumu var novērst tikai ar regulāru likumdošanu un tādu valsts saimniecisko politiku, kuŗas uzdevums ir zemes un darba vispārējās ražības pacelšana lauksaimniecībā un rūpniecībā. Šai ziņā viens no lielākajiem faktoriem ir arī rūpniecības un tirdzniecības attīstība un pilsētu pieaugšana valstī. Pilsētai vajaga iesūkt savā tirdzniecības un rūpniecības darbā visu liekō lauku iedzīvotāju pieaugumu tik daudz, cik nav iespējams pacelt lauksaimniecības darba iesūkšanas spējas caur lauksaimniecības intensivitātes pacelšanu. —

Noskaidrojuši absolūtā zemes trūkuma cēloņus un ar viņu vispārī saistīto nabadzības problēmu, mēs esam nonākuši šo problēmu atrisināšanā pie agrarjautājuma turpmākām daļām: vispirms pie zemes ražības pacelšanas problēmai jeb agrarjautājuma agronomiskās daļas. —

II. Zemes ražība.

Zema zemes ražība un relatīvais zemes trūkums.

Apskatot zemes jautājumu, mēs konstatējam, ka ārzemju sīkzemnieks ar saviem 5 hektāriem zemes nevien pārticīgi dzīvo bez blakus peļņas, bet reizem pat vēl pieņem dienas algadžus, bet tādas agrarzemnieki, kā Krievijā, kur videjā zemnieku zemes platība ir gandrīz 2 reizes lielāka, ap 7 des. uz saimniecību, — sajūt zemes trūkumu un cieš badu.

Viens no galveniem šīs parādības iemesliem ir kultivētu zemju, aramas zemes un pļavu zemā ražība. Tur, kur zemes ražība stāv zemu, bads un zemes trūkums sajūtam vispirms. Lai gan zemes ražības pacelšanai ir savas robežas, tomēr šīs robežas ir plašas. Kaut arī Latvijā lauksaimniecība un zemju ražība stāv tuvu Vakar-Eiropas augsti attīstītām lauksaimniecības zemēm, tomēr

vēl šai ziņā pie mums daudz kas nav sasniegts, un mūsu zemkopības tālakai attīstībai ir plašas izredzes, ko liecina sekošie salīdzināšanas skaitļi par 1 des. ražu pēdējā pirms kara laikmetā (1911. g.):

Valstis	No 1 desetinas ievākts pudos				
	Ziemas rudzu	Kviešu	Miežu	Auzu	Kartup.
Krievija:					
zemn. saimn.	48	60	51	50	453
muižn. saimn.	57	64	56	60	507
Latvija	62	82	60	61	535
Francija	68	91	94	85	368
Ungārija	77	93	94	78	524
Austrija	87	88	68	81	615
Vācija	118	137	133	94	657
Anglija	—	154	123	112	1082
Holande	119	173	181	136	1002
Dānija	128	195	169	198	—
Beļģija	154	173	193	163	1172

Tā tad pie mums lauku raža ir 2 reizes zemāka, nekā Vācijā, Anglijā, Holandē, Dānijā un Beļģijā. Tamdēļ tuvākās paaudzes atradīs sev darbu un maizi līdzsniņas saimniecībās, padziļinājot zemes kultīvēšanu un paceļot aļamzemes un pļavu raķību un savu saimniecību kopraķu.

Lauksaimniecības sistēmas nozīme zemes bada novēršanā.

No svāra ir arī pareiza lauku iedališana, ar ko parākām, ka kultīvētā zeme neguļ atmatas, bet tiek vispusīgi izmantota. Krievijā, piemēram, apsētās desētinās raķa ir samērā augsta un tuva ārzemju raķai. Bet ja ņem vērā, ka šo raķu sasniedz ar 3 lauku sistēmu un zemes atpūtināšanu atmatās, tad vidējā raķa uz 1 des. aļamas zemes, bet ne apsētās zemes, attiecīgi jāsamazina par apm. 33%. Latvijā valda 5—7 lauku sistēma, kamdēļ papuves aizņem caurmērā ap 20%, tas ir tikai 1/5 daļu. Pārejot uz amerikāņu zāļu papuvēm, Krievija var savu ikgadus izmantojamo zemes platību pavairot par 33% jeb 1/3 daļu, bet mēs par 1/5 daļu. Tāpat var paceļt 1 aļamzemes desētinās vidējo raķu un raķoto vērtību daudzumu.

Zemes rezervē pie mums paliek arī ganības, kuķas zemnieku māju saimniecībā ieņem 20—21%, bet uz muižu zemēm tikai 8—9%. Pārejot uz āboliņa ganībām, arī šē iespējams lauku platību pavairot no 10—15% un attiecīgi zemes trūkumu samazināt.

Lauksaimniecības sistēmai ir arī ārkarteja nozīme, lai nodrošinātu zemes ražu no svārstīšanās. Valstī var būt maz zemes, bet ja zeme kultūrelī apstrādāta un intensīvi apsaimniekota, tad viņa ikgadus dos zināmu garantētu ražas minimumu. Turpretim ekstensīvi apsaimniekotās zemēs redzam milzīgus lēcienus starp labo un sliktu gadu ražu, kamdēļ arī katra pilsoņa eksistences minimumam vajadzīgs lielāks zemes daudzums, jeb priekš katras saimniecības vajadzīga lielāka zemes norma. Kur nav sistēmas lauksaimniecība, tur bieži atkārtojas bada gadi, kas vēl vairāk noārda jau tā zemo saimniecību labklājību. Spilgtu ainu dabūjam, salīdzinot Krievijas un Vakar-Eiropas ražas svārstīšanās datus.

Ja labākā gada ražu pieņemam par 100, tad vissliktākā gadā raža krīt:

Anglijā līdz	76 pudi
Vācijā „	73 „
Krievijā ziemas labība līdz	27 „
Krievijā vasaras „	30 „

Tā tad tani laikā, kad Vakar-Eiropas valstis ražas svārstīšanās notiek $\frac{1}{4}$ daļas apmērā, Krievijā viņa svārstās 3 un 4 reizes apmērā. Latvija šīnī ziņā ir tuva Vakar-Eiropas zemēm, jo mūsu raža sliktākos gados nokrīt apakš videjas par 10—12%. Tas rada mūsu lauksaimniecībā stabilitāti.

Pateicoties sliktai lauku iedalīšanas un zemes apstrādašanas sistēmai, ar zemi bagatākā Krievijā sajūt vislielāko zemes badu, jo ievērojot 3 lauku sistēmu, ražu svārstīšanos u. t. t., Krievijā dažādas labības videjā raža nokrīt pat līdz 23 pudi no 1 desetinas, t. i. 5 reiz mazāka, nekā zeme dod Beļģijā pie videjas ražas. Protams, ka tā apstrādāta zeme var uzturēt daudz mazāk ļaužu.

Zemā zemju ražība ir viens no galveniem zemes trūkuma cēloņiem. Lai novērstu zemes trūkumu, jānovērš arī zemās zemes raža un viņas cēloņi, kurus turpmāk apskatīsim.

Vislabāk zemes neražības cēloņus varam attēlot Krievijā.

Zemes neražības cēloņi: klimats, nederīga zeme jeb vāja apstrādašana?

Anglijas rakstnieks, humorists Dz. Džeroms dod saviem lasītājiem tēvišķu padomu, katra gadījumā, kad iet ļauni, pieturēties pie tēvu-tēvu mīļās parašas un visās lietās vainot laiku un valdību. To pašu tendenci var novērot arī

pie krievu un citu tautu konservatīviem zemniekiem, kuŗi visu savu labklājību gaida tikai no laika un likteņa labvēlības. „Ja Dieviņš dos lietu, būs labi, ja ne, jamirst bada nāvē.“ Ja labi aug, tad svētiem liek svecas. Sliktā ražā vaino visus: laiku, valdību, žēlojas, ka zemes maz, ka zeme sliktā; sūkstas arī, ka klimats par sausu, lietus maz u. t. t.

Bet patiesībā vaina tur nav meklejama.

Krievijā, ieņemot $\frac{1}{6}$ daļu no pasaules, ietver, zināms, visādas zemes, starp viņām ir arī daudz nederīgas. Bet vairums Krievijas aŗamzemes ir tāda, īpaši melnzemes no vados, kādas nav nevienā citā valstī. Tomēr arī tādu teoretiski noteicamu badu ciklu, kāds pastāv Krievijā, nepazīst neviena cita valsts pasaulē.

Tas pats sakāms par klimatu. Klimata labvēlību mēdz mērit un noteikt ar lietus daudzumu, kas izlīst 5 vasaras labības augšanas mēnešos. Un aplūkojot šos skaitļus, redzam sekošo lietus daudzumu: Vidus-Vācijā 26 centimi, Rīta-Anglijā un Francijā — 25 c., Krievijā: Niņņij-Novgorodas gub. — 29 c., Rezaņas un Voronežas gub. — 27 c., Simbirskas gub. — 25 c. Tā tad Krievijas centrā un melnzemes rajonā lietus līst vairāk, nekā Vakar-Eiropā. Tikai dienvid-austrumu Krievijā cieš no lietus trūkuma, jo še lietus izlīst: Samaras gub. — 20 centimi, Orenburgas — 19 c., Saratovas — 18 c. Zemās ražas vaina nav nedz sliktā zemē, nedz nelabvēlīgā klimatā, bet gan vājā zemes apstrādašanā, jo kā pareizi aizrāda P. Maslovs, zemes ražība ir tieši atkarīga ne tik daudz no zemes īpašībam, cik no rūpīgas un intensīvas zemes apstrādašanas.

Veco parašu vara.

Viens no galveniem lauksaimniecības progresa šķēršļiem ir zemkopja konservatīvā psiholoģija. Ja vispārī par cilvēku var sacīt, ka vismazāk progresa viņš māk dot savā darbā, tad par zemkopi jāsaka, ka viņš šai ziņā ir konservatīvākais elements pasaulē. Īpaši tas sakāms par tautam, kuŗas vēl tikai pārvar savas zemes plašumu un nobeidz zemes kultīvešanas darbu, kā piem. par krieviem.

„Mūsu zeme, — saka prof. Čuprovs par Krieviju, — izbeidz pašlaik zemes apdzīvīnašanas un pārceļošanas laikmetu, kuŗā tauta nometīnājas ziemeļos milzu mežos, dienvidos — nepārredzamās un neaptveramās stepēs, un visas krievu tautas parašas izaugušas un mantotas no šī kolonizācijas laikmeta“. Un šādā vecas parašas vaņģībā atrodas ne tikai krievu zemnieki, bet arī katras tautas tumšākā,

nabadzigakā un mazāk izglītotākā zemnieku daļa. Jo nekas nav grūtāki, ka būt par revolucionāru un reformatoru sava paša darba paņēmienos. Cik grūti pārvaret vecās parašas, par to mums stāsta pārceļošanas vēsture: tiklīdz sāk zemes trūkt, tad zemnieks vieglāk brauc uz tālām nekultivētām zemēm, nekā paliek uz sava iekoptā zemes gabaliņa. Izrādas, ka pārvaret veco parašu un pāriet uz jaunu zemes apstrādašanas veidu ir grūtāk, nekā laust celmus un uzplēst meža zemi ieceļošanas novados.

Starpgabali, šņoru zemes.

Bet uz labāku saimniecības sistēmu var pāriet tikai tur, kur zeme iedalīta vienkopus pēc visām zemes labierīcības prasībām. Kur zemes labierīcības nav, kur zeme sadalīta porcelās, šņorēs, starpgabalos, tur nevar būt runas par tehniski pareizi nostādītu un racionālu saimniecību.

Nerunājot nemaz par Krieviju, kur 2—3 des. „dvēseļu zemes“ ir sadalītas desmitās un pat simtās un vairāk strēmelēs, var atrast daudz šādu trūkumu pašu mājās, īpaši Latgalē, kur $\frac{3}{4}$ zemnieku zemes vēl guļ ģitāras stīgam līdzīgos šņorēs un starpgabalos.

Šādos apstākļos lauki pārvēršas par nezāļu kultūru, jo ežas ir nezāļu pērkļis, no kuŗām viņas izplatas šaurā zemes strēmēlītē. Saimnieka egoistīgā taupība spiež viņu mēslus likt galvenā kārtā uz šņores vidus, kamdēļ vidus ir tik trekns, ka labība gāžas veldē, bet pie ežām labība ir cūku sārū gaŗumā. Šāuros laukus var arī un ecēt tikai gaŗeniski, bet ne šķērsu, pie kam ežu malas nav labi pietamams. Ja nu vēl pie tā nāk klāt kopīpaŗumiem piemītoŗā zemes lietoŗanas nenoteiktība un nepatstāvība, kas ceļas no periodiskas zemes pārdalīŗanas, tad ŗe par kultūreļu saimniecību pie labākās gribas nevar domāt. Neviens zemkopis negribēs zemi labi mēslot, akmeņus laust, purvus un pļavas tīrīt, kamēr nav pārliecības, ka viņŗ pats var sava darba augļus baudīt. Bez zemes labierīcības un kopīpaŗumos pāreja no 3 laukiem uz 5, 6 jeb 7 lauku saimniecību pavisam nav iespējama, jo ŗāda lauku dubultoŗana prasā zemes pārdalīŗanu, ŗņoru un porceļu pavairoŗanu, kas atkal runā pretīm saimnieciskam progresam citā ziņā; bez tam aizvien var gadīties, ka trūks vajadzīgās vienprātības pie jaunu lauku ierīkoŗanas un jaunas zemes lietoŗanas kārtības noteikŗanas.

Tā tad viens no vissvarīgākajiem zemes raŗības pacelŗanas līdzekļiem ir, neatkarīgi no politiskā agrārreformas virziena, izvest racionālas zemes ierīcības darbus: sādžu ŗņoru

zemju sadališanu viensētās, starpgabalu iznīcinašanu ar apmaiņām u. t. t.

Kad šie lauksaimniecības progresam ceļā gulošie akmeņi būs novelti, tad zemes ražību varēs attīstīt un uz priekšu virzīt parastā ceļā caur regulāras agronomiskas palīdzības izsniegšanu tādā veidā, kā to prasa lauksaimniecības attīstība. Sīkaki runāt par šo tematu te nevaram, jo tas ir agronomiskās zinātnes uzdevums. Mūsu mērķis bij tikai apzīmēt šīs agrārjautājuma svarīgās daļas ārējās formas un aizrādīt, ka ar zemes daudzuma nodrošināšanu vien agrārjautājums nav izšķirams. Vēsture rāda, ka nekultūrelu zemkopi vienādi nospiež kā zemes trūkums, tā arī zemes plašums. Nepieciešami pacelt zemes ražīgumu, padarot to par pastāvīgi progresejošu parādību, mūsu tīrumos un pļavās. Visu to panāksim izvedot zemes ierīcības darbus un pārejot uz kārtīgu intensīvu lauku apstrādašanu pēc agronomiskās zinātnes prasībām.

Pārejā daļā zemes ražīguma pacelšana atkaras no tiem pašiem apstākļiem, kas paceļ katra cilvēka saimnieciskās darbības ražību, kā rūpniecībā, tā tirdzniecībā un citās nozarēs.

Sos apstākļus apskatīsim turpmāk beidzamā agrārjautājuma daļā.

Lauksaimniecības darba ražība.

Divi lauksaimniecības tipi.

Agrārjautājuma darba ražības jautājums ir ļoti plašs un interesants, jo darba ražība ir katras saimnieciskās darbības gala mērķis un viņa visvairāk interesē katru, kā strādnieku, paša darba darītāju, tā arī ekonomistu, kuŗš cenšas atrast darba ražīgāko organizācijas veidu. Cik vienkāršs un noteikti skaidrs ir agrārjautājums savās pirmās divās daļās, tikpat sarežģīts un strīdīgs viņš ir savā beidzamā — ekonomiskā daļā.

Lauksaimniecības darba ražīgums, tāpat kā katra cita darba ražīgums, atkaras vispirms no darba organizācijas veida, no zemes lietošanas veida. Tā ka galvenie lietošanas veidi ir divi — lielsaimniecība un sīksaimniecība, tad arī viss lielais teoretiskais strīds par ražīgāko zemes lietošanas veidu dalāms divos pamata virzienos: sociāldemokrātiskā-marksiskā virzienā, kuŗš kopā ar konservatoriem aizstāv lielsaimniecību tipu ar to starpību, ka sociāldemokrāti grib zemi konfiscēt un municipalizēt, pēc kam to apsaimniekot kapitalistīgas izrentešanas kārtā,

bet konservatori aizstāv lielsaimniecības tipu, lai pieturetu sev zemes īpašuma tiesības un ar to piesavinātos ne tikai peļņu, kuŗu saņems katrs kapitalists, saimniekojot uz municipalizētas muižu zemes, bet arī zemes renti un virsrenti, tā saukto diferencālo renti.

Ievērojot šī pārskata praktiskos mērķus, motivēt mūsu agrārreformas saturu un gaitu, šē nebūs iespējams sīki uzskatīt pie šo virzienu raksturošanas, jo tas piekrit agrārpolitikas pārskatam. Patlaban, kad mēs jau ar steidzamību izvedam lielo agrārreformu, nav lietderīgi kult tukšus salmus un rakaties pa agrārpolitikas polemisko rakstu kaudzi, lai pēc ilgas meklešanas tur atrastu vienu otru zelta graudu — vienu otru lietderīgu padomu.

Atmetot katru politisku tendenci, dot taktisku motivejumu, uzskatīsimies tikai pie objektīvas abu saimniecību tipu tehnisko priekšrocību apskatīšanas.

Lielsaimniecības un sīksaimniecības.

Lielsaimniecībam piemīt savas īpašības, kas var veicināt un pacelt darba ražību: mašīnu lietošana plašā apmērā, kopeja ēku lietošana, kapitāls, plašs kredīts. Vispārī — lielsaimniecību var vest pēc jaunākām agronomiskām zinību prasībām, bet tikai pie isti labvēlīgiem visiem citiem apstākļiem. Līdz ar to mums jāsteidzas piezīmēt, ka visi šie apstākļi tomēr vēl nerunā par lielsaimniecību priekšrocībām un pārakumu, salīdzinot ar sīksaimniecību.

Lielsaimniecībā šie apstākļi tikai „var būt“, bet ļoti reti — „ir“, jo blakus katram labvēlīgam apstāklim nostājas divi — trīs citi, kuŗi viņu padara par nedzīvu, neefektīvu.

Vispirms jāpāstrīpo, ka agrārreformā, kuŗā, kā mūsejā, par mērķi sprauž zemes atsavināšanu un sadalīšanu sīksaimniecībā, nav tikai politiski taktisks solis, bet pēc sīksaimniecību aizstāvju ideoloģijas viņa ir pašmērķis: „Zemi un brīvību un... visu priekš tautas!“ Šie skaidrie lozungi prasa, lai visa zeme un pilnīga neaprobežota tautas brīvība būtu nodota pašas tautas rokās tādā veidā, ka katrs pilsonis varetu brīvi strādāt uz zemes pie tādas darba organizācijas un zemes lietošanas veida, pie kuŗa zemkopja darbu neizmanto un neizsūc, bet pie kuŗa zemes strādnieks brīvā patstāvīgā darbā var attīstīt savu personību un individuēlas darba spējas. Šie mērķi ir tie, kas var pacelt tautu, kā to pierādīja Latvija, ne tikai uz lielām brīvības cīņām revo-

lucijā un karā, bet arī ikdienišķā dzīvē var katru iejūsmi-
nat uz lielām darba uzvarām. Šis jau ir mērķis
pats par sevi, kā būtu neapšaubams mērķis simtiem smo-
košu cilvēku, kuņģi saspiesti mazās, zemās, netīrās, mitrās
un vispāri veselību apdraudošās telpās, izlaist brīvā gaisā,
lai viņi vispirms varetu brīvi elpot un apmierināt savu
dabisko tiesību uz veselīgu dzīvi un pēc tam arī brīvā
gaisā strādāt. Lielsaimniecību aizstāvju kreisā spārņa ap-
rēķini ir preteji: — sak', lai pasmok vien, būs sirdīgāki,
izsmaks sīkpilsoņu dvēselīte un drīzak pāries revolucio-
narā proletariātā; kad nonāks tādā stāvoklī, kad vairs tālak
nevarēs ciest, tad jau vēl varēs izdauzīt logus un izlaust
durvis un glābties... Galu galā iznāks apvienota pilsēt-
nieku un laucinieku revolucionārā fronte." Tā domā un
raksta lieli specialisti liela politikā.

Dzēst revolūcijā sasniegtās idejas un mērķus un nodzīt
visu tikai uz degošo vielu krāšanu nākošai revolūcijai,
to var darīt tikai patentētie politikaņi, kuņģi ar prieku un
rokas berzedami noraugas uz lielākām tautas ciešanām, jo
nospiestais ļaužu pūlis priekš viņiem ir tā sauktā revo-
lucionārā masa, uz kuņģa nerviem var viegli spēlet katrs,
pat politisks nejēga un demagogs.

Sīksaimniecību aizstāvji domā citādi. Viņi saka, ka no
tās dienas, kad visa darba tauta sāks brīvi bez vidutajiem
strādāt uz tautas suverenai varai piederošā un atsevišķu
pilsoņu rīcībā esošā, pietiekoši un nepieciešami liela ze-
mes gabaliņa, agrarreforma ne tikai ir iesākta, bet jau
uz pusi izvesta, jo no tās dienas sākas brīvā dar-
ba veidu un veselīgās sabiedrības dzīves uz-
būve. Sekojot latvju tautas gaišai ticībai, jāsaka, ka tanī
dienā mēs sākam likt pamatu jaunai atbrīvotai dzīvei un
celt mūsu Gaismas pili. Šis slēdziens pamatojas uz tās
pārliecības, ka cilvēces attīstībā, brīvā darbā un sabie-
driskas kopdzīves organizācijā galvenais spēks ir un pa-
liek brīva cilvēka griba, bet ne kāds ārpus cilvēka
stāvošs spēks — zemes ražīgo spēku attiecības.

Lielsaimniecību aizstāvji uz to saka: „Paliks tas, kas ie-
nesīgaks. Valdīs tāda saimniecības forma, kuņģa dod vairak
atlikuma un kuņģa vairak ražo. Bet tā kā lielsaimniecība
ir tehniski ražīgāka, tad viņai pieder nākotne un uzvara.“

Šis uzskats ir konservatīvas dabas pārpratums, kas ie-
dvests no vispārēja konservatisma darbā un domašanā,
un izskaidrojas ar psiholoģisko inerciju, svētīt visu pa-
stāvošo, kas iziet uz materiālo vērtību un spēku pieau-
gumu. Sīksaimniecību aizstāvju ideoloģija par augstāko
mērķi nostāda cilvēka personības vērtību pieaugumu, vi-

ņas brīvību un neatkarību darbā, bezgalīgu attīstību un izveidošanos. Pēdejās vērtības sīksaimniecība vairo un krāj, lielsaimniecība — apspiež un iznīcina.

Attiecībā uz lielsaimniecību tehniskām priekšrocībām var sacīt tikai pretejo. Sīksaimniecības lauksaimniecībā ir daudz dzīves spējīgākas, jo kā statistika rāda, lauksaimniecības krīzēs lielsaimniecības sabrūk, bet uz viņu drupām izaug sīksaimniecības. Gan marksisti mēģina aizrādīt, ka šie uzvar ne ražības pārākās spējas, bet sīksaimnieka psiholoģija turetīes pie sava zemes stūriša, kaut arī ar to vajadzētu izverdzināt sevi, savu sievu un bērnus, kaut arī vajadzētu dzīvot pusbadā. Vismazāk šādi argumenti noderīgi to rokās, kuņģi pielūdz vienīgo ražojošo spēku — ienesības elka dievu. Mēs nevaram teikt, ka sīksaimnieku uzvarā šie psiholoģiskie motīvi nebūtu no svara. Tīri otrādi, brīva griba arī šinis grūtākos brīžos uzvar visus šķēršļus. Ja tas notiek nebrīvā valstī ar nebrīvu pilsoni, nospieštos darba apstākļos, jo vairāk darba uzvaru varam gaidīt no brīva sīksaimnieka darba demokrātiskā valstī.

Turpinot šīs paredzamās uzvaras motivejumu, jāsaka, ka vispārī lauksaimniecības darbu pārvalda citi spēki un citi darba apstākļi, nekā industrijas strādnieka darbu; un tamdēļ pie šī darba organizācijas nevar piemērot rūpniecības tehniskos šablonus. Pielīdzināt lauku lielsaimniecības ražošanas procesa funkcijas fabrikai var tikai aiz pārpratuma.

Mašīnu lietošana lauksaimniecībā salīdzinot ar fabriku ne tikai ir niecīga, bet vienmēr arī būs procentuēli niecīga, samērā ar citiem saimniecības faktoriem. Galvenās no mašīnam un zemkopības rīkiem: arkls, eceša, plaujmašīna, separators, pat maza kuļmašīna u. c. prasa tikai divzīrgu spēku, bet ne lielu zemes platību. Mašīnas arī maksā vienādi dārgi, kā lielsaimniecībā, tā arī sīksaimniecībā, kamdēļ viņas var arī vienādi iegūt un izlietot kā vienā, tā otrā saimniecībā. Caur to, ka lielsaimniecībā strādās 15 arkli vienā laukā, katris arkls neuzars vairāk un labāk. Citas mašīnas, kā traktoros, sējmašīnas, labības šķirotajus, tvaika kuļmašīnas, tvaika moderniecības mašīnas un citas, var izlietot kā lielsaimniecībās, tā arī sīksaimniecībās, ar to starpību, ka lielsaimniecībā lielo mašīnu iegādās kapitalists-uzņēmējs, bet sīksaimniecībā — kolektīvs uzņēmējs uz kooperācijas pamatiem. Bez tam mēs zinām, ka tvaika kuļmašīnas un citas lielas mašīnas lauksaimniecībā ar labiem panākumiem un parocīgi priekšzemiekiem nodarbina arī privatuzņēmēji, specialisti, kuņģi paši nemaz nav saistīti ar zemes turešanu un apstrādašanu. Kāds mašīnists jeb mehaniķis nopērk kuļgarnituru un

apkuļ pus pagasta laukus. Šīs mašīnas darbs sīkzemniekam dos vairak, nekā muižas kuļgarnitura — muižas kalpam. Bet mūsu demokratiskā valstī nav jašaibas par to, ka lielas mašīnas tiks lietotas no sīksaimnieka mašīnu kooperācijas ceļā, saņemot no valsts plašus pabalstus kā organizācijas darbā, tā arī finansiela ziņā. Katra mašīna, kuļgarnitura, sējmašīna, plāvejs, arklis, u. t. t., prasa savam darbam īpašas zemes platības normas. Tā ka šādas prasības nevar apmierinat ar zemes sadališanu saimniecībās, tad tas ir panākams tikai ar mašīnu darba sadališanu kooperācijas ceļā. Lielsaimniecībā mašīnam būs jaguļ ilgu laiku bezdarbībā, jo ja mazas zemes platība sakritis ar vienas mašīnas, piem. sējaļa maksimalāš darbības normu, tad otrai mašīnai, piem. kūleļam, darba tai pašā muižā trūks. —

Mašīnu lietošanu zemkopībā aprobežo laiks un zemes īpašības. Katra atseviška mašīna lauksaimniecībā strādā tikai dažas nedēļas. Tamdēļ atseviškam uzņēmeļam-kapitalistam mazak ienesigi ieguldīt savu kapitalu lauksaimniecībā, nekā rūpniecībā, un visur, kur lielsaimniecības plauka un plauks, tur viņas barojas ar bada renti, laukstrādnieku pārmēriġu izsūkšanu u. t. t., bet ne no kapitaliski iegūtās peļņas. Lauksaimniecībā lielakā apgrozības kapitāla daļa ir dzīvais darba spēks, un tamdēļ sīksaimnieks, kuļš pats savu zemi apstrādā, ir arī drošakais kapitalists, kuļš mazak atkarīġs no tirġus un banku kredīta varas, nekā lielsaimnieks.

Paši lauksaimniecības darba apstākļi pilnīgi atšķiras no fabrikas darba iekārtas un organizācijas. Lauksaimniecības darbs nav vienkāršs mechanisks darbs, kā fabrikas strādniekam, kuļš apkalpo vienu mašīnu jeb viņas daļu, reizem pat tikai viena riteņa darbu, bet tas ir individuēli brīvs un komplicēts darbs. Laukstrādnieks, zemkopis, lopkopis, biškopis, dārzkopis u. t. t., nostājas roku rokā ar mainīġiem un dzīviem bioloġiskiem dabas spēkiem, zemi, gaisu, gaismu, stādiem, dzīvniekiem, bakterijām u. c., kuļu darbība nenorit pēc fabrikas mašīnu mechaniskiem šabloniem. Šīs darbības sekmes atkarajas tikai no ta, cik pamatīgi laukstrādnieks izpētis sava darba dzīvo apkārtni un apstākļus.

Cilvēks, kuļš strādā sīksaimniecībā — priekš sevis, var labak iepazīties un izpētīt visus minētos darba apstākļus, nekā lielsaimniecības kalps, kuļu dzen izpildīt pārvaldnieka jeb vagara gudru vaj neprātīġu pavēli. Sīksaimnieks strādās ar lielaku uzmanību, rūpību un enerġiju, nekā muižas kalps. Īpaši tas no svara intensīvā saimnie-

cībā, kuņā ietilpst un sapinas daudz lauksaimniecības nozares: graudu saimniecība, lopkopība, sakņu dārzs, augļu dārzs, bišu drava u. t. t.

Lielsaimnieki mēdz sevi liekulīgi nostādīt „kulturtrēģeru“ stāvokli, aizrādot uz to, ka viņi ir tie, kas ar savu darbību virza uz priekšu agronomisko zinību. Šādi uzskati, kuņi sabiedrībā iesakņojušies aiz paviršības, pastāv tikai tais valstis, kur muižnieki, jeb tā saucamie „zubri“, tautas masas vēl tur vergu stāvokli, bet vispāri kulturelās un demokrātiskās zemēs šie uzskati ir jau sen atmesti. Katrs, kas kaut arī pavirši, pārzin agronomiskās zinības, var teikt, ka neviens lielsaimnieks ar saviem diletanta viena otra gada mēģinājumiem zemkopībā nevar dot nekādu argumentu agronomiskiem zinātniekiem slēdzieniem. Agronomisko zinātni var virzīt uz priekšu plašākas un spējīgākas organizācijas, nevis lielsaimnieks-uzņēmejs, bet tikai valsts, sabiedriskās agronomijas, augstskolu un agronomisku zinību biedrības, jo piem., mēģinājumu stacijas darbība var dot galīgus slēdzienus tikai pēc desmitiem gadu ilgām mēģinājumiem. Neviens kapitalists uzņēmejs nedz gribēs, nedz varēs dot visus nepieciešamos līdzekļus šādu staciju uzturēšanai. Ja arī ir bijuši šādi diletanti, tad viņi ir izputējuši un izūtrupeti agrāk, nekā paspējuši dot kādus panākumus.

Kas attiecas uz ziniski pārbaudītu paņēmienu popularizēšanu ar mēģinājuma un parauga laukiem, tad šis darbs uzskatams kā sabiedriskās agronomijas uzdevums un viņa rezultāti vienādi pieietami kā lielsaimniekam, tā sīksaimniekam. Ja pagātnē lielsaimnieks ir vairāk baudījis no agronomijas dzīvības koka, tas izskaidrojams ar tiem politiski nelabvēlīgiem apstākļiem, pie kuņiem lielsaimniekam valsts deva visu, bet sīksaimnieks bieži vien lūgtās maizes vietā saņēma akmeni.

Šai ziņā viss atkarajās tikai no politiskiem apstākļiem, kuņi pārveido arī valsts attiecības pret lauksaimniecību: tiklīdz valstī nodibinās brīva demokrātijas vara, tad izbeidzas lielsaimniecību pārsvars. Līdz ar to izbeidzas arī muižnieka viltotā liekulības patente uz kulturtrēģera lomu lauksaimniecībā.

Lauksaimniecības darba ražība atkarajās arī no darba attiecībām pašā ražošanas procesā, kuņš arī šai ziņā pilnīgi atšķiras no industrijas strādnieka darba.

Lauksaimniecībā nav plašas darba sadalīšanas un specialitātes, kā industrijas darbā: nav atsevišķu arāju, plāveju, kūleju, siena kasitāju u. t. t. Še strādniekus

nedala pēc darba, bet darbu pēc laika, un vienam strādniekam, zinams, tikai dažādā laikā, jādara visādi darbi. Tamdēļ arī darba sadalīšanai pēc no Teilora projektētās kustību sadalīšanas sistēmas šē nav praktiskas nozīmes, jo ar „kustību ietaupīšanu“ lauksaimniecībā lielas mantas nesakrās. Ja vispārī šai ziņā lielsaimniecība un sīksaimniecība ir vienādos apstākļos, tad tomēr sīksaimniecībai ir lielas priekšrocības arī taisni izejot no kustību ietaupīšanas viedokļa.

Zemkopības mašīnu darbs atšķiras no rūpniecības mašīnam ar to, ka fabrikas mašīnas stāv uz vietas un ražo nelielās telpās. Zemkopības mašīna strādā kustībā. Pirms mašīna sāk strādāt, viņa jāpārved uz darba vietu. Jo lielāka saimniecība, jo tālāk ir malu lauki, jo tālāk jāpārved mašīnas un jo vairāk jāpatērē „lieku kustību“ — laika un nevajadzīga darba. Pašas mašīnas vairāk dīkst un jau tā mazais mašīnas ražīgais darba laiks vēl jo vairāk samazinās.

Lielsaimniecībā lieku laiku tērē ne tikai mašīna, bet arī strādnieks, mašīnu, produktu un ražas pārvadāšanā, stāigājot uz darbu un atpakaļ. Pēc v. Thūnena aprēķina, šie izdevumi ir tik lieli, ka zeme beidz dot tiro atlikumu, jeb beidz būt ienesīga:

40	pužu	no	1	pūrv.,	pie	attāluma	4,7	verstis.
36	”	”	1	”	”	”	4,2	”
32	”	”	1	”	”	”	3,5	”
28	”	”	1	”	”	”	2,8	”
24	”	”	1	”	”	”	1,9	”

Tā tad Latvijā, kur vidējā rudzu raža svārstās ap 23 līdz 24 pužu no pūrvietas, lielsaimniecības veids apēd zemes renti jau pie 1,5—2 verstis lauku attāluma.

Sīksaimniecībā visas šīs jaunās parādības atkrīt, jo zemkopis, darba rīki un darba lauks dzīvo vienkopus un blakus.

Darbs un kapitāls lauksaimniecībā nekad nevar nostāties cīņās par savu pozīciju aizstāvēšanu streiku ceļā, kā tās ir rūpniecībā.

Iedomasimies zemi pat bez muižniekiem, bet kuņģi uz municipalizētas zemes ražo tikai no sociāldemokrātiem ieliktais lielsaimnieks-rentnieks, un strādā kalpi-zoļisti. Kas notiks, ja vienā dienā, kad nobriedusē labība jāsaņķ pļaut, tiek uzsākts vispārējs streiks? Ja šis streiks nebeidzas tuvākās 2—3 dienās, bet turpinās 1 nedēļu vai 1 mēnesi, tad visa labība izbirs, lopi nosprāgs u. t. t. Un tā kā streiks ir vispārējs visā valstī, tad zemē neizbēgami vajāga iestāties vispārējam badam, jo visi valsts pārtikas

līdzekļi, pat ražošanas līdzekļi — lopi, sēklas, būs iznīcināti.

No šī redzam, ka zemkopībā, gribot, negribot, streiks pārvēršas lauksaimniecības terorā, caur kuņu darba tauta nocērt zaru, uz kuņa pati sēž. — Pret šo var iebilst, ka tomēr tāds stavoklis, kā augšā pievests, nav paredzams, jo streikot var pakāpeniski, jeb tadā laikā, kad neapdraud pašu saimniecību. Uz to jaatbild, ka tadā gadījumā, kad lielsaimnieks neka necieš, strādnieki ar streiku arī neka neiegūst. Visas laukstrādnieku streiku īpatnības pastāv iekš tā, ka lauksaimniecības streikos šit ne tikai pa ilksēm uzņēmeju peļņai, bet streika pātāga gribot negribot ķer pašu vilceju — ražošanas līdzekļus un strādnieku, un reizem pat tīk stipri, ka viens neapdomīgs sitiens var abus nolikt gaŗ zemi.

Tā tad no šī viedokļa lielsaimniecība ir neciešama darba forma, jo viņā laukstrādnieks nevar uzlabot savu stavokli. Ja gribam laukstrādnieku glābt no pārmērigas eksploatacijas, tad lielsaimnieks uzņēmejs, vaj tas būtu rentnieks vaj īpašnieks, jeb arī kolektīva juridiska persona, ir izslēdzams no darba procesa un zeme janodod zemes strādnieka tiešā apsaimniekošanā — sīksaimniecībā. Tautas dziņai pēc brīva neatkarīga darba dod gandarijumu tikai sīksaimniecība. Tāds darbs no savas puses sekmē personības attīstību un paceļ augstāko vērtību — cilveka personību. Tamdēļ sīksaimniecība ir atzīstama ne tikai par ražīgāko, bet arī par sociāli vērtīgāko darba veidu, kas ir visas sabiedrības attīstības interesēs.

Mūsu agrarreforma droši nostājusies uz šī saimniecības ceļa un radikāli izšķīrusi vienu no svarīgākajiem agrarproblemas ekonomiskajiem jautājumiem. Ar šo ir sagatavots ceļš turpmākai valsts lauksaimniecības spožai attīstībai, caur kooperāciju uz visas tautas kopdarbību.

Pārejie lauksaimniecības darba ražības faktori.

Tautas izglītība.

Pārejie lauksaimniecības darba ražības faktori ir tie paši, kuŗi vispārī paceļ saimniecības sekmes kā zemkopībā, tā arī rūpniecībā.

Viens no šiem galvenajiem faktoriem ir izglītība. „Jo augstāks tautas kultūrelais limenis, saka prof. Kasinskis, pats karsts sīksaimniecības piekritejs, — jo intensīvāka top saimniecība, jo augstāka vispāreja tautas izglītība, jo ra-

žīgaks un konkurences spējīgaks paliek zemnieku saimniecības darbs.“

Mēs patiesi redzam ciešāko sakaru starp tautas tumsību un zemu lauksaimniecības stāvokli, kā tas bija Krievijā.

Še tautas izglītība skaitījās par stipru ģifti, kuŗu kā „mišjaku“ var dot tautai, bet mazās porcijās un uzmanīgi, izejot no tās melnsimtnieku un birokratu pārliecības, ka mazumiņš „velk un dziedē“ bet liela doza „nokauj tautas īpatnejo garu“, un šo nāvīgo šķidrumu arī deva puspilieniem.

Tanī laikā, kad Ziemeļ-Amerikas Savienotās Valstīs uz 1000 cilvēkiem iedzīvotāju mācījās 230 skolnieku, Vācijā 158, Anglijā 155, Francijā 146, Latvijā 95, Krievijā tikai 36 skolnieki, tas ir ap 6 reizes mazāk, nekā Savienotās Valstīs.

Izglītības izdevumi uz vienu pilsoni bijuši:

Ziemeļ-Amerikas Sav. Valstīs — 486 zelta kap., Prusijā 245 k., Anglijā 236 k., Francijā 136 kap., Krievijā 31 kap., tas ir 16 reizes mazāk, nekā Savienotās Valstīs.

Salīdzinot šos skaitļus ar augšā pievestiem zemes ražīguma datiem, tad redzam pilnīgu saskaņu starp zemes ražību un tautu izglītību.

Zeme, kuŗā tautas izglītība stāv zemu, nevar gaidīt sekmes cīņā ar saimniecības konzervatismu un citiem ļaunumiem. Protams, ka tumšā, neizglītota tauta, kā piem. Krievija, nevar būt par priekštecī un skolotāju politisko un sociālo darba formu organizācijas ceļā. Šādu parādību un brīnumu cilvecei var dot tikai izglītotas un inteliģentas tautas vadītis ģenijs, bet ne tumšs un no vēsturiskas nāstas nospiests vakarejo vergu pūlis, kuŗš, kā to rāda Krievijas piemērs, var būt tikai demagogu varmācības un neredzeta bada upuris.

Īpaši pie siksaimniecības darba formas zemkopība prasa augstu strādnieka inteliģenci, jo še strādnieks ir arī pats atbildīgais darba vadītājs un organizētājs. Jo vairāk gaismas dos tautai, jo kuplāki plauks mūsu lauki un treknāka būs raža.

Valsts finansu sistēma.

Katrā darbā tikpat svarīgi, kā darba organizācijas veids, ir arī līdzekļi, kuŗi vajadzīgi ražošanas procesā. Sprotams, ka organisma veselību noteic galvenā kārtā ģindeņa, mūka organisma veselību noteic galvenā kārtā ģindeņa, muskuļu, iekšējo organu un īpaši sirds un smadzeņu attīstītās formas. Bet viss tas būs nedzīvs, ja nebūs veselīgu asiņu, kas visu organa būtņi padara darbīgu un dzīvu.

*) Pēc prof. A. Kaufmaņa slēdzieniem.

Cik liela nozīme asinim dzīvā organismā, tikpat svarīgi ir finansu līdzekļi mūsu lauku saimniecības uzņēmumā; cik svarīga ir asins riņķošanas sistēma organismā, tikpat daudz tautas saimnieciskā darbībā nozīmē veselīga finansu sistēma.

Vispāri, finansu sistēmas uzdevums ir apaugļot tautas darbu; ņemt tautas saimnieciskā apgrozībā līdzekļus, neizsūcot un nesavājinot pašu saimniecību; krāt un uzglabāt šos līdzekļus, lai viņus vajadzības gadījumā atdotu atpakaļ ražošanas procesa vajadzībam, barojot visas tautsaimniecības ražošanas nozares.

Ja šāda ir vispārēja finansu sistēmas liela nozīme, tad lai šos slēdzienus ilustretu sakarā ar mūsu agrarreformas mērķiem, un ievērojot to, ka mūsu jaunā valstī vēl nevar būt augsti izveidotas finansu sistēmas, griezīsimies pie tā līdzekļa, ko matemātikā mēdz saukt par „pierādījumu no preteja“.

Mēs centīsimies paskaidrot pēc Krievijas piemēra kāda finansu sistēma valstī nedrīkst būt.

Pirmais 1861. g. reformētās Krievijas aplamais solis, kas būtu atzīmejams, ir nelietderīga zemes izpirkšana, ko nav nekas cits, kā maksa muižniekiem par dzimts stāvokļa atcelšanu. Šis izpirkšanas zemas zemniekus iedzina lielos neizmaksajamos parados, ko dzēsa tikai 3. decembrī 1905. g. ar cara manifestu, ievērojot 1905. g. revolūcijas iespaidu.

Bet vēl vairāk uz tautas pleciem gulās nelādīgās finansu sistēmas un tuvredzīgās valdīšanas sekas, par ko agrarlietu profesors A. Kaufmans saka sekošo:

„Ta bija ačgarna finansu sistēma. Visas nodokļu nastas gulās uz nospiesto sādžu. Zemnieku zemei vajadzēja nest daudzkārt lielākas nastas un maksāt lielākas zemas, nekā muižniekiem. Līdz ar to zemnieks ar mazu dvēseļu zemit maksāja vairāk, nekā lielas zemes īpašnieks.

Tas notika tamdēļ, ka visa sistēma bij uzbūvēta uz netiešiem nodokļiem un arī aiz tā, ka nebija taisnas nodokļu izdališanas starp ražotāju šķiram.

Šī sistēma izspieda no sādžas visus grašus un dzīvo sulu, piespiežot zemnieku pārdot katru lieku pudu labības un izdēt oļu, lai naudu bez kavešanās iepumpētu valsts kasē, ja ne citādi, tad caur kroga un monopola palīdzību. Saprotams, ka zemniekam neatlika graša, ne mazākā krājuma saimniecības uzlabošanai.

Bet ko gan cara valsts zemniekam un katram darba cilvēkam deva izpumpēto līdzekļu vietā? Ļoti maz. Lielas armijas, flotes un galma uzturēšanai, kā arī pabalstiem iz-

bankrotejušai muižniecībai, pat nodevīgiem Baltijas vācu sugas baronu subsīdešanai, — visam naudas pietika. Bet tautas izglītībai, agronomiskai palīdzībai, jaunu zemju kultīvešanai un citiem līdzīgiem kultureliem mērķiem, atlika druskas.

Tautas apgaismošanas un zemkopības ministrijas bij tikai ciešamas iestādes, kas dabuja līdzekļus tik, cik viņām bij uzdots pabalstīt vaj nu apsardzības nodaļu un policijas departamentu, vaj izsniegt pabalstus muižniecībai un vest valsts domineju apsaimniekošanu.

Tautas organismam, no kuŗa policijiskā valsts vara ar tūkstošām lēlem izsūca dzīvās asinis, vajadzēja slimot ar mazīsinību un vājumu. Tautas saimniecība pārvērtās par dzīvu liķi, kuŗā asiņu vietā riteja rūgtais duļķis un spirts.

Tagad pēc ilgām kuŗa un revolūcijas cīņam mēs esam tikuši vajā no šim vecā režīma lēlem. Savā atbrīvotās suverenās Latvijas jaunuzbūves darbā, lai nostiprinātu mūsu agrarreformu un līdz ar to visu valsti, mums jāizdziedē visas cara valdīšanas un finanšu sistēmas brūces.

Mēs to panāksim: ievēdot tiešos nodokļus netiešo vietā, pavairojot kultūrelo vajadzību asīgnējumus. Pirmā vietā jānotāda tautas izglītība un agronomiskā palīdzība, meliorācija, gidrotehniskie un ceļu uzlabošanas darbi. Tad nopietna vērība jāgrīē ar lauksaimniecības kredīta iestāžu un kooperatīvu organizāciju skaita pavairošanai, piešķīrot viņiem vajadzīgos līdzekļus.

Ar to pavairosim zemes un laukstrādnieku darba rāžību, izpalīdzot lauksaimniekam atsvābināties no lielakas verdzības, — dabas varas pār cilvēku.

Lauku un pilsētu rūpniecības nozīme mūsu agrarās iekārtas nostiprīnāšanā.

Jau pārrunājot abzoluto zemes trūkuma problēmu mēs atzīmejam īsi, ka viens no svarīgākajiem līdzekļiem šī trūkuma novēršanā ir pilsētu un lauku rūpniecības attīstība.

Jā iedzīvotāju skaits, kā statistika rāda, pie visiem nelabvēlīgiem apstākļiem — slimībam, kuŗiem, nabadzības u. t. t., vairojas, dubultojojoties katros 50 gados, tad bez rūpniecības pieaugšanas nav iespējams agrarjautājumu pilnīgi atrīsināt.

Valsts finanspolitikai vajaga sprāust sev mērķi — attīstīt pašu zemes rūpniecību un veicināt pilsētu pieaugšanu un pilsētu iedzīvotāju skaita vairošanos. Pilsētām jāuzņem viss lauku iedzīvotāju skaita pieaugums.

Ja apskatām Vakar-Eiropas valstis ar paraugzēmkopību, tad redzam, ka šinis zemēs lauku iedzīvotāju skaits neaug. Tā Vācija 1882. g. zēmkopībā bij nodarbināti 19 $\frac{1}{4}$ milj. strādājošu abu dzimumu cilvēku, bet 1895. g., pēc 13 gadiem tikai 18 $\frac{1}{2}$ milj., Francijā 1881. g. bij 18 $\frac{1}{4}$ milj. zēmkopju, bet pēc 10 gadiem, 1891. g., tikai 17 $\frac{1}{2}$ miljoni. Tā tad šinis valstīs uz laukiem vienmēr paliek brīvaka dzīve. Ari pie mums pirms kaŗa rūpniecība iesūca visu tautas pieaugumu, jo pilsētas iedzīvotāju skaits Latvijā bij cēlies: no 1863. g. līdz 1914. g. Kurzēmē no 12 līdz 28%, Vidzemē no 15,8 līdz 54,2%, Latgalē no 11,7 līdz 19,1, jeb caurmērā Latvijā no 14,8 līdz 40,3, t. i. par 25,5% un sasniedza 951.700 cilvēku. Kaŗa laikā pilsētu iedzīvotāju skaits kritis par 572.216, jo lielrūpniecība kaŗa apstākļos ir iznīcināta. Šis stāvoklis ļoti sareŗģi agrarreformas darbu, jo daudzi pilsētnieki un amatnieki spiesti nodarboties ar zēmkopību un pieprasa zemi.

Bet tiklīdz tautas vairums atpūtiesies no kaŗa brūcem, tūliņ vairosies pirkšanas spējas un līdz ar to celsies rūpniecības produktu patēriņš un atkal uzzels mūsu zemes rūpniecība.

Tamdeļ agrarreformas gaitā javadas no naktnes izredzem un jaatšķir šis dienas pagaidu darbs un prasības no pastāvīgo iedzimto zēmkopju darba prasībām. Pats reformas jēdziens jāpaplašina, ieslēdzot viņas uzdevumos ari lauku un pilsētu rūpniecības attīstības mērķus.

Attīstīta rūpniecība padara lētākus darba rīkus un mašīnas, ar ko paceļ lauksaimniecības darba raŗību. Viņa paceļ ari lauku raŗojumu patēriņu un, paplašīnot tirgu, stabilizē produktu cenas, ar ko lauku saimniecības stāvoklis nostiprinās un ceļas lauksaimniecības darba raŗība.

Slēdziens.

No visa sacītā redzam, ka parastais agrarjautājuma jēdziens, zem kuŗa bieŗi saprot tikai zemes jautājumu, ir nepareizs.

Agrarjautājums vispāri ir galvenais un sareŗģitākais ekonomiskās dzīves jautājums; bet katrā agrarzemē, tā tad ari Latvijā, viņš ir ari svarīgākais praktiskās politikas — agrarpolitikas uzdevums.

Teoretiskā agrarjautājuma apskatā mēs redzejām, kā viņš sadalās četrās nozarēs: zemes jautājuma, zemes raŗīguma un lauksaimniecības darba raŗīguma problemam un agrarpolitika. Atšķetinājuši visu šo sareŗģīto jautājumu, kā daudzkrāsainu kamolu, mēs redzejām, no cik daudziem pavedie-

niem vajaga sastāvet agrarjautajumu šķēraudiem, lai no viņiem izaustu krāšņu tepīki — atbrīvotus laukstrādnieku darba apstākļus.

Mēs redzejām, ka viens no grūtākajiem uzdevumiem ir — novērst zocīalo zemes badu un vest cīņu ar abzoluto zemes trūkumu, kuŗi ceļas no nevienmērigas zemes piederības un lietošanas zīstemas, un kuŗu noteic arī iedzīvotaju skaita vairošanās likumi. Bet līdz ar to atradām, ka agrarreformā ar zemes daudzuma nodrošinašanu vien pilnīgi garantetus rezultatus nevar panākt: jāpacel zemes ražība ar zemes labierīcību un zemes agronomīsko spēju uzlabošanu. Beidzamaī agrarreformas etaps ir darba ražības pacelšana ar ražīgakas darba organizācijas ievēšanu, par kādu mēs neapšaubamī atzīnām sīksaimniecību. Blakus sīksaimniecībam jānotāda: plaša kooperācija, augsta vispārejā un profesionālā tautas izglītība, demokrātiska finansu zīstema un stīpra rūpniecība.

Ar šo mēs nobeidzam agrarjautajuma problemu īsu noskaidrošanu.

Praktiskā darbā mēs jau esam izgājuši no teoretiskās polemīkas laīkmeta un jau 3 gadus strādajam pie agrarreformas likuma izvēšanas.

Ar augšējiem teoretīskiem slēdzīnīem es centos šo vēsturīsko darbu motīvet, ņemot viņu tādu, kādu mums to devusi pirmā agrarā likumdevēja — Latvījas Satversmes Sapulce, tas ir, virzīenā — no lielsaimniecības uz sīksaimniecību. Turpmākā daļā apskatīsim mūsu agrarreformas gaitu un 3 gadu darbības sasniegumus, izvīroties no katras partejīskas polemīkas agrarpolītīkā.

III. DAĻA

AGRARREFORMAS GAITA
UN SASNIEGUMI

IN THE

AGRICULTURAL DEPARTMENT

OF THE STATE

Valsts zemju fonds.

V. z. fonda nodibinašanas uzdevumi.

Agrarreformas tiešais saimnieciskais uzdevums ir apvienot visu Latvijas agraro iekārtu, ievēdot valsti vienu dominejošo sīksaimniecības sistēmu.

Sadalot zemi jaunsaimniecībās un piešķirot to sīkzemniekiem un bezzemniekiem, agrarā reforma izbeidz laukstrādnieku eksploataciju no zemes lielpašnieka-muižnieka puses. Pēc reformas gara zemei jāpieder tam, kas viņu pats grib un var apstrādāt, kāpēc arī katrs zemes strādnieks pats var baudīt sava darba augļus.

Karā cietušo apgabalu izpostītās un arī jaunierīkotās saimniecībās vajadzēja izvest dzīves atjaunošanas un jaun-uzbūves darbus, izsniedzot zemkopjiem vajadzīgo būvmateriālu. Šo uzdevumu veikšanai līdz ar zemi vajadzēja atsavināt arī mežus. Mežu atsavināšana bija vajadzīga arī tai nolūkā, lai nodrošinātu mūsu valsts, pašvaldības un atsevišķu pilsoņu meža materiālu vajadzības, un vispāri, lai aizsargātu mežus no pārmērīgas izciršanas, veicinātu viņu atjaunošanos un, beidzot, lai derīgās mežzemes varētu izmantot zemes ierīcības mērķiem, paceļot kultivētās zemes platību.

Lai atrastu līdzekļus augšā minēto mērķu sasniegšanai, bija jānodibina plašs valsts zemju fonds, ieskaitot viņā visus tos zemes īpašumus, kuri nav saistīti ar sīkām darba tipa saimniecībām. Šādu valsts zemes fondu arī nodibināja ar agrarreformas likuma I. daļas izdošanu 16. septembrī 1920. gadā.

V. z. f. sastāvs un kopplatība.

Pēc agrarreformas likuma I. d. 2. p. valsts zemju fonda atsavināmas un ieskaitāmas bijušās kroņa un privātas zemes, muižas, un meži, kas uzskaitīti viet. civillik. (1864. g. izd.) 597. (Vidzemē) un 613. p. p. (Kurzemē) un krievu lik. kr. X. sēj. I. d. 411. p. 413, p. no 1,—4, punkt., 414, un 415. p. (Latgalē), izņemot no muižām pārdoto un piešķirto zemnieku zemi, ja to ieguvuši Latvijas pilsoņi. Kolonizācijas biedrībam un ar kolonizācijas mērķiem pārdotās

zemnieku mājas ieskaitamas zemes ierīcības fondā. Fondā ieskaitamas arī no krievu agrarbankas izpārdotie zemes gabali tanīs gadījumos, ka uz zemes noņemti kolonisti, ja iepirkšanas akti nav galīgi, kad uz galīgu aktu noslēgšanu Latvijas valdība tagad nevar dot savu atļauju, jo krievu agrarbanka darbojās ar kolonizācijas nolūkiem, ievēdot Baltijā krievus no Novgorodas, Pleskavas un citām guberņām un savā laikā noraidot no zemes vietējos bezzemniekus. Tamdēļ arī šīs zemes, saskaņā ar centralās zemes ierīcības komitejas juridiskās komisijas aizrādījumu (Sk. Zemes ier. Vēstn. ZNr. 33.—56. lpp., Jur. kom. prot. Nr. 41), ieskaitamas zemes ierīcības fondā un padotas vispārejai piešķiršanas kārtībai. Zeme atsavināta no agrarreformas likuma 1. daļas spēkā nākšanas dienas, tas ir no 1920. g. 16. septembra. Līdz ar zemi atsavinātas un pievienotas zemes fondam uz tās esošie visi likumos paredzētie muižu piedrumi, izņemot tās rūpniecības iestādes — fabrikas, kas nav lemtas vienīgi vietējo lauksaimniecības ražojumu pārstrādašanai vaj vietējo lauksaimnieku vajadzību apmierināšanai. Par šādiem atsavinātiem uzņēmumiem uzskatāmi ar centralās zemes ierīcības komitejas pieņemtiem un no zemkopības ministra izdotiem 27. janvāra 1921. g. noteikumiem (Sk. Zemes ier. Vēstn. Nr. 4.) vēja un ūdens dzirnavas ar 1 un 2 gaņģiem, lauku ķieģeļu ceplī, augļu dārzi, alus brūzi, kuņģi ražo mazāk par 20.000 spaiņu alus u. t. t.

Līdz ar zemi likums (5. p.) atsavina arī pie atsavināmās saimniecības piederošo un valstij vajadzīgo derīgo lauksaimniecības dzīvo un nedzīvo inventāru.

Tādā kārtā visi valsts lauku lielsaimniecību ražošanas līdzekļi pārgāja valsts rīcībā. Skat. 109. lap. p. tab. „V. z. f. kopplatība“.

Pēc apgabaliem tabelē minētā valsts zemju fonda kopplatība sadalās šādi:

Apgabali	Lauksaimn. izmantota zeme	Meži	Nederīga zeme	Kopplatība
	H e k t a r i			
Vidzemē	636.416	503.205	219.002	1.358.623
Kurzemē un Zemgalē	585.564	760.314	164.716	1.510.594
Latgalē	441.013	233.360	175.087	849.460
Visā Latvijā	1.662.993	1.496.879	558.804	3.718.677
	44,72 ^o / _o	40,25 ^o / _o	15,03 ^o / _o	100 ^o / _o

Tā tad no visa valsts zemju fonda lauksaimniecībā izmantotā zeme aizņem ap. 44,72^o/_o, meži 40,25^o/_o un nede-

Valsts zemju fonda kopplatība.

Valsts zemju fondā pārņemts pēc Centralās zemes ierīcības komitejas 1923. g. anketu ziņām.

I. Valsts zemju fondā pārņemts lauksaimn. izmantojamas zemes

Nr. Nr. pēc kār.	Agrakā zemju piederība	Vidzeme		Kurz. un Zemg.		Latgale		Kopā Latvijā	
		Vienību skaits	Zemes koppl. purv. (pēc viet. zin.) izslēdz. ne- dālamos mežus	Vienību skaits	Zemes platība purvietās	Vienību skaits	Zemes kopplatība	Vienību skaits	Zemes kopplatība
<i>A. Bijušie kroņa īpašumi un bij. Kriev. agrarbankas zemes</i>									
1	Muižas un pusmuižas . . .	44	31.865	282	173.704	27	84.788	353	290.357
2	Obrokgabali, bij krogi un citi	81	1863	1964	53.793	27	9113	2072	64.769
3	Zemnieku mājas	391	50.369	682	73.661	35	1534	1108	125.584
4	Mežsargu mājas	55	5549	203	20.478	1	32	259	26.059
5	Starpgab. pļavas un citas lauksaimniecībai derīgas zemes, izslēdzamas no mežu saimniecības . . .	19	1034	1309	33.123	—	14.034	1328	48.196
6	Dzirnavas	1	105	2	36	—	—	3	141
7	Gruntsgabali	—	—	42	59	—	—	42	56
<i>B. Atsavinātie bij. muižnieku privat-īpašumi</i>									
8	Muižas, pusmuižas, malu muižas, „lopu“ muižas un citas muižas	1101	911.019	1433	963.443	449	1.062.872	2983	2.937.334
9	Nepārdotas zemnieku rentes (kvotes u. c.) mājas	4885	629.789	1814	154.641	54	5133	6753	789.563
10	Mežsargu mājas	444	21.530	769	32.433	15	282	1228	54.245
11	Bij. krogi u. c. muižu obrokgabali	1242	26.462	551	22.892	14	420	1807	49.774
12	Starpgabalu pļavas un citas lauksaimniecībai derīgas zemes, kurās izdalītas no mežu saimniecības . . .	269	25.246	810	38.975	—	8570	1079	72.791
13	Lauku rūpniecības uzņēmumi:								
	a) ūdens dzirnavas . . .	152	4692	122	3667	34	—*	308	8359
	b) vēja sudmalas	32	144	84	940	15	—*	131	1084
	c) kaļķu un ķieģeļu ceplī	111	2203	107	2181	31	—*	249	4884
	d) spirta dedzinātavas . . .	15	2	6	8	2	—*	23	10
	e) alus brūži	6	—*	2	—*	2	—*	10	—
	f) citi rūpn. uzņēmumi . . .	90	768	541	1538	54	—*	685	2306
		8950	1.712.645	10.724	1.575.797	760	1.186.798	20.422	4.475.240

*) Dažu rūpniecības uzņēmumu platība ietilpst vispārējā muižu zemes kopplatībā jo viņu zemes norma nav bijuse atdalīta noteiktās robežās, piemēram, spirta dedzinātavas un c.

II. Meži 1.496.879 hekt.*

III. Nederīgas zemes u. platības: upes, ezeri, purvi u. c. 558.805 „

Valsts zemju fonda kopplat. . 3.718.677 hekt.**

Piezīmes: *) Skat. A. Medņa rakstu „Agr. reformas gaita Latvijā“ 326 lap. p. Pēc J. Ozola (skat. turpat 304. lap. p.): 1921. g. ziņām l. 526. 942 ha, 1922. g. ziņām — l. 442. 784 ha.

**) Pēc mana agrākā aprēķina (skat. „Agr. ref. gaita Latvijā“ 326 lap. p.) — 3. 710. 431 ha.

rigā zeme ap 15,05%. Tiešiem zemes ierīcības mērķiem izlietojama tikai pirmā zemju kategorija — 1.662.993 hektari. Virs ta agrarreformas likums paredz, ka ja uz piešķirāmās zemes ir nelieli meža gabali, tad viņus var iedalīt jaunsaimniecībās nepārsniedzot 3 ha uz katru 15—22 ha lielu jaunsaimniecību. Ar šo zemes ierīcības fonda kopplatību var tikt pavairota uz mežu rēķina, skatoties pēc apstākļiem no 10—15%.

Ja pieņemtu vienas jaunsaimniecības videjo platību ap 50—55 pūrv. un ja visu valsts fondu sadalītu jaunsaimniecībās, tad visā Latvijā varetu iedalīt ap 100.000 jaunsaimniecību. Tā kā pirms kara Latvijā ir bijis pavisam ap 108.400 bezzemnieku ģimeņu, tad katru bezzemnieka ģimeni varetu apgādāt ar vienu jaunsaimniecību.

Bet šis saskaņotās attiecības starp bezzemnieku ģimeņu, resp. zemes pieprasījumu, skaitu un jaunsaimniecību skaitu agrarās reformas praktikā nebūs sasniedzamas, jo pievestā valsts zemju fonda kopplatībā ietilpst arī nedalāmas 6753 rentes mājas un 1487 mežsargu mājas, kopplatībā ap 995.451 pūrv. Uz šīs platības varetu iedalīt ap 19.000 jauns., bet piešķirot kā pastāvošas saimniecības, pielaižot māju dalīšanu starp mantiniekiem, paredzams apmierināt ne vairāk, kā 10.000—12.000 bezzemniekus.

Latvijas valsts zemju fonds ar 37.187 kkm ir plašāks, nekā sekošu valstu teritorijas: Beļģija (29.452 kkm), Holande (34.186 kkm) un gandrīz līdzinās Šveices (41.298 kkm), Igaunijas (44.000 kkm) vaj Danijas (44.319 kkm) valstu platībai. Latvju tautas upuri un ciešanas pasaules un pilsoņu kara, kā arī bēgļu gaitas, nav bijušas veltas, jo ir atbrīvota no svešas varas vesela valstība.

Valsts zemes ierīcības fonda izlietošana.

Valsts zemes ierīcības fonda izlietošanu noteic agrarreformas likuma I. daļas 1. p. un II. daļas p. 27.—45. un sīkāk — centralās zemes ierīcības komitejas izdotās instrukcijās Nr. 2, par jauno saimniecību projektsānu un zemes sadalīšanu un instrukcija Nr. 5, par zemes piešķiršanu. Vispārejamais princips, kas likts pamatā minētām likuma normām, ir: visu valsts zemju fondu izlietot jaunu, atsevišķu sīku darba tipa saimniecību ierīkošanai un to pastāvošo sīksaimniecību paplašināšanai, kuŗu platība nesasniedz minimālo nepieciešamo zemes platības normu, kuŗa likumā pieņemta priekš lauksaimniecības novadiem 15 ha, bet izņēmumu gadījumos,

kur var nodarboties arī ar dārzkopību, — 10 ha. Līdz ar to fonda zeme pēc agrarreformas likuma 40. p. nododama zemes saņēmējiem uz dzimts īpašuma tiesībām, bet ja kāds vēlētos, tad dzimts nomā, ar tiesību vēlāk iegūt zemi arī par dzimts īpašumu.

Šāda ir likumdeveja griba, kuŗa neapšaubāmi sakrīt ar mūsu tautas vairākuma uzskatiem un centieniem.

Bet pārliecinātie sīksaimniecību pretinieki arī pēc likuma izdošanas neapmierinājās un turpina savu opozīciju vēsturiskai agrarās reformas gaitai.

Nostājušies agrarreformas lielā ceļā malā, viņi sit vaŗa bungas un kliedz: ko jūs darāt? Muižas dalāt?! Vaj var būt neprātīgāks darbs, kā iznīcināt noorganizētu, ar ēkam apgādātu, paŗu par sevi raŗīgāku lielsaimniecību un viņas vietā dibināt vairāk desmitas jaunas, neapgādamas viņas ar jauniem raŗoŗanas līdzekļiem: ēkam, inventāru un visnepiecieŗamāko kredītu. Jūs dzenāt tautas saimniecību sabrukumā un badā, jūs aizcērtiet zāru, uz kuŗa lauku darba tauta sēd. Un pie tam viss tiekot darīts ar ārkārtēju neatļaisnojamu steidzamību, ka nelaimīgais zemkopis nespējot pat elpas atvilkt.

Starp šādiem pretiniekiem var atrast dažādu politisko partiju piekritējus. Starpība tik tā, ka labā opozīcija, runājot par muiŗu lielsaimniecībām, aizstāv netikai lielsaimniecības kārtu, bet arī muiŗnieku zemturību, bet kreisie vēlētos redzēt, lai atsavināto zemi apsaimnieko valsts jeb strādnieku organizācijas lielsaimniecībās.

Pirmo centieni novestu pie vēcās Baltijas baronu pārtvaldības restaurācijas, bet otro — pie padomju Krievijā izmēģinātām un praktiskā izbankrotējuŗām valsts saimniecībām („sovhozi“) un komunām.

Ja tādi uzskati nav atklāti un plaŗi propagandēti, tad tikai politiskās neērtības dēļ, jo ar to plaŗas tautas aprindās šīm politiskām grupām strauŗi atgriestu muguru. Aiz šī iemesla tagadējās agrarreformas pretinieki saka: — redzāt, cik grūts stāvoklis, bet viss tamdēļ, ka steidzas pa galvu un kaklu. Mēs nesakām, viņi turpina, ka agrarās reformas nevajadzēja, bet vajadzēja iet pakāpeniski, likvidējot vienu muiŗas saimniecību pēc otras, bet ne visas reizē.

Tā ka šie iesaki, pateicoties vēsturiski attaisnojamam tautas un daŗu sabiedrisku aprindu psiholoģijas konservatīsmā inercijai, ir diezgan plaŗi izplatīti, tad gribot negribot, runājot par valsts fonda izlietoŗanu, jauzkavejas arī pie šā otrā varbūtejā — pakāpeniskā agrarreformas izveŗšanas ceļā.

Ka lielsaimniecībai nav nekādu priekšrocību, to jau šē sīki aizrādijām. Tamdēļ no teoretiskā viedokļa muižu saimniecība Latvijā nav aizstāvama.

Bet vaj bij iespējams šīs saimniecības atjaunot un pagaidam vienā otrā muižā uzturēt, cik to varetu darīt pēc vietējiem saimnieciskiem apstākļiem, cik atļautu pastāvošās ēkas un inventars?

Atbilde uz šo jautājumu atkarajas no muižu saimniecību stāvokļa kaŗa un revolūcijas laikmetā. Vislabak to raksturo inventara nabadzība, ko muižās sastopam pēc kaŗa.

Valsts, pārņēmot savā pārziņā muižu saimniecības, līdz ar zemi pārņēma arī inventaru, no kuŗa vēlāk izdalija un atdeva atpakaļ muižniekiem tik, cik viņam bij vajadzīgs neatsavinamās daļas apstrādašanai. Pārejo inventaru atsavināja agrarreformas izvešanas vajadzībam.

Valsts fondā pārņemtās muižās 1920. gada rudenī ir atrasts sekošs lauksaimniecības galvenais inventars:

Apgabali	S irgi			G ov is			A rkl i			R at i			Kulģarni- turas			Zāles un labīb. pļāv.		
	Atst. agrak īpaš.	Atsavināts	Kopā	Atst. agrak īpaš.	Atsavināts	Kopā	Atst. agrak īpaš.	Atsavināts	Kopā	Atst. agrak īpaš.	Atsavināts	Kopā	Atst. agrak īpaš.	Atsavināts	Kopā	Atst. agrak īpaš.	Atsavināts	Kopā
	Vidz. . Kurz. un Zemg. Latgalē	483 632 150	501 756 39	984 1388 189	1156 1038 149	1392 1117 18	2548 2155 167	1271 1527 404	1459 2176 134	2730 3703 538	867 937 213	633 1012 55	1500 1949 268	38 34 69	107 109 37	145 143 106	269 328 123	98 258 24
Latvijā	1265	1296	2561	2343	2527	4870	3202	3769	5971	2017	1700	3717	141	253	394	720	380	1100

No šiem skaitļiem redzams, ka puse no muižās atrastā inventara atdota bijušiem īpašniekiem viņu neatsavinamo daļu saimniecību nodrošinašanai, pie kam iznācis uz katru muižas saimniecību caurmērā: 4 zirgi, 10 govis, 4 arkli, 4 ecešas, 4 rati un cits inventars. Bet visā Latvijā līdz 1. jūlijam 1922. g. ir apstiprinātu un ierādītu neatsavinamo daļu 798. Tā tad ja viss muižās atrastais inventars tiktu izdalīts tikai uz visām neatsavinamām daļām, tad viņa pietiktu tikai šo saimniecību nodrošinašanai, jo uz 798—50 hektaru lielām saimniecībām pienāktos tikai 2561 zirgs, 4872 govis, jeb uz katru saimniecību 3 zirgi, 6 govis un c. Bet tā ka lielsaimniecību Latvijā bijis ap 3½ tūkstoši, tad visam viņu vairumam inventara pēc kaŗa nav bijis. Pēc kaŗa muižās konstatētais inventars iztaisa apmēram 5 proc. no visa lielsaimniecību pirmskaŗa inventara; atsavinātais inventars iztaisa tikai 2 procentes no visa pirmskaŗa lielgruntniecību inventara.

11.209.649,61 Latv. rub. peļņas, caurmērā ap 1500 L. r. no hektara. Viss ienākuma vairums iegūts no graudu ražas (29 $\frac{1}{2}$ milj.), bet no piena produktiem nepilni 2 miljoni rub. Ar šīm 18 valsts muižu saimniecībam ir izmantots viss valsts rokās esošais lauksaimniecības inventars, līdzekļi un iespējamības. Viņas nodibinātas uz vislabākām zemēm un vislabāki ar ēkam nodrošinātās muižās; tomēr, caurmērā, uz katra hektara zemes ir ražots vērtību tikai ap 4000 L. r. Katrs videjs jaunsaimnieks uz videjas zemes ražotu vērtību ne mazak, bet vairak.

Ja šis valsts saimniecības turpmak paturamas, tad vienīgi aiz kultureliem mērķiem, kā parauga saimniecības agronomisku zinību un līdzekļu propagandai, un bez tam, lai nodarbinātu bezinventara bezzemniekus, kuŗi paši nespēj uzsākt saimniecību un pagaidam nevar atrast citu nodarbošanos.

Ar šiem 18 centriem būtu jāierobežo valsts saimnieciskā darbība fonda zemes izlietošanā, bet kā vēlākie fakti rāda, šis skaitlis ir vairakkārtīgi samazinājies tamdēļ, ka valsts saimniekošana izrādījies par mazienesīgu.

Bet lielsaimniecību aizstāvji mēģinās aizrādīt, ka, ja valsts nav spējīga saimniekot, lai nodod muižas centrus privātiem: uzņēmājiem. Tas jau ir darīts, bet nav izdevies: no 181 centriem uz Centr. zem. ierīc. komitejas publikācijas ir izdevies iznomāt 44 centrus privatuzņēmājiem, bet, kā jau redzējam, 57 centri bij jānodod sīkrentnieku lietošanā pa daļai aiz vietejā zemes trūkuma, pa daļai aiz drošu uzņēmāju trūkuma. — Pēdejo gadu prakse rāda, ka ar centru privāto apsaimniekošanu ļoti neveicas: līgumus nepilda, kamdēļ tos uzteic. Jaunus spējīgus rentniekus grūti atrast un muižu centru lietas ikgadus vājā no vieniem sāniem uz otriem.

No visiem pievestiem motīviem nākam pie sledziena, ka agrarreformas likuma noteikumi par valsts fonda izlietošanu sīksaimniecību nodibinašanai ir vēsturiski un ekonomiski nepieciešams akts.

Līdzšīnejā agrarreformas gaita un valdības praktiskie soļi rāda, ka arī valsts kulturelie lauksaimniecības mērķi nav aizmirsti: kulturelo centru tikls no 181 centra priekš Latvijas 17 apriņķiem atzīstams par pietiekoši biezu.

Pārejā fonda zeme sadalāma sīksaimniecībās un piešķirama uz dzimts īpašuma tiesībam sīkzemniekiem, kuŗi arī bija reformas sākumā faktiskie muižas zemes apsaimniekotāji.

Latvijas agrarreformas galvenai tēzei: no lielsaimniecības uz sīksaimniecību — vajadzēja kļūt par agrarreformas

gaitas pamatdomu un izpildorganiem bez kavešanās vāja-
džeja stāties pie valsts zemes ierīcības fonda sadalīšanas.

Ja nu aiz teoretiskiem agrarpolitiskiem mērķiem Satver-
smes Sapulce, kā likumdevejs, bij nākusi pie slēdziena
likvidēt lielsaimniecības un par valsts zemju fonda izman-
tošanas veidu izvēlēties sīksaimniecības, tad valdībai savu-
kārt neatlika cits, kā bez vilcinašanās stāties pie pašu sīk-
saimniecību dibināšanas ar zemes sadalīšanu un piešķir-
šanu.

Valdību un zemes ierīcības komitejas uz to spieda ne tikai
izpildvaras pienākumu apziņa, bet arī plašako tautas slāņu
darba un dzīves eksistences prasības.

Katras saimniecības kārtīgas zemes lietošanas pamata
prasības ir, lai šīs saimniecības zemes lietošanas laiks būtu
noteikts un negrozams. Bet kamēr zeme bij valsts rokās
un nebij piešķirta, viņu vāreja apsaimniekot tikai uz 1 gada
nomas tiesībām, kāds stāvoklis nevienu centīgu zemkopi
nevāreja apmierināt, jo vairāk tamdēļ, ka kara gados muižu
lauku lielā daļa bij aizlaista atmatās un vietām pat pa-
spējusi aizaugt ar krūmiem, un tagad saimniecības atjau-
nošana prasīja no bezzemnieka-laukstrādnieka liela darba
ieguldīšanu. Atmatu iestrādašanu nevāreja atlikt, jo ga-
tavas aramzemes nepietika, lai nodarbinātu visus ar in-
ventaru spējīgos bezzemniekus. Uz to spieda arī maizes trū-
kums, jo 1920. g. rudzu sējas platība bij nokritusi visā Lat-
vijā no 350.732 ha 1909.—13. g. līdz 196.695 ha, jeb līdz
56,08% no pirms kara platības; Kurzemē un Zemgalē pat
līdz 49,86%. Ziemas kviešu sējas platība bij vēl vairāk
kritusi: no 25.937 des. pirms kara līdz 8571 des. pēc kara
(1920. g.). Par iemeslu ziemas sējas platības krišanai bij
nenoteiktā zemes lietošana uz 1 gada nomas tiesību pamata,
kā arī vispārejš gatavās aramzemes trūkums muižu lau-
kos; tamdēļ ziemas sējas platību vāreja pacelt
vienīgi, izbeidzot šo nenoteikto zemes pa-
gaidu lietošanu, izdarot steidzamu zemes sa-
dališanu un piešķiršanu. Ari vispārejš valsts fi-
nansielsais stāvoklis spieda uz šādu paātrinātu reformas gaitu,
jo valsts līdzekļi neatlāva turpināt labības ievēšanu no
ārzemēm. Ne mazāk, kā saimnieciskie apstākļi, šādu gaitu
prasīja tautas psiholoģijā iedzimtā dziņa pēc sava zemes
stūrīša, jo katrs gribēja drīzak atrast atbrīvotā Latvija
paliekamu vietu, uz kuŗas vāretu dibināt savu jauno dzīvi.
Tā tad paātrinātu reformas gaitu aiz tīri saimnieciskiem
un politiskiem motīviem prasīja jaunās Latvijas nākotne —
viņas jaunie arāji un pārvaldnieki.

Fonda zemes piešķiršanu par dzimtu var sākt tikai pēc tam, kad zeme sadalīta jaunsaimniecībās, viņu robežas izliktas dabā, un platība aprēķināta. Tamdēļ vispirms bij jāsteidzas ar zemes sadalīšanas darbiem.

Jaunsaimniecību zemes norma.

Viss reformas darbs sadalās divās atsevišķās nozarēs: 1) zemes sadalīšanā un 2) zemes piešķiršanā.

Zemes sadalīšana ir tīri tehnisks darbs, no kuŗa plašas aprindas var interesēt tikai šī darba ātrums un galīgie panākumi. Tamdēļ šo temu īsumā apskatīsim vēlāk. Bet sakarā ar zemes sadalīšanu, paceļas arī jautājums par zemes sadalīšanas normām, par norma'o sīksaimniecību p'atību. Šo agrarreformas pamatjautājumu še apskatīsim vispirms.

Uz vienlīdzības un brālības principiem dibinātās agrarās reformas programās revolucionārie teoretīki zemes sadalīšanas normas noteic ar patēriņa un darba normām.

Sekojojot principam: dot zemi vienīgi tam, kuŗš zemi pats apstrādā un dot tik daudz, cik viņš ar savas ģimenes palīdzību var apstrādāt, teoretiski var nākt pie slēdziena: ja zemes ir pietiekoši, tad zeme jāiedala un jāpiešķir pēc darba normas, tas ir, jādod tik daudz zemes, cik ģimene pati var apstrādāt; bet ja zemes trūkst, tad jādod katram mazāka patēriņa norma, t. i., tik daudz, cik vajadzīgs, lai laukstrādnieka ģimene varetu no zemes pārtīkt. Cik vienkārši un noteikti arī nebūtu šie teoretiskie jēdzieni, tomēr praktiski konkrētos skaitļos ne viena, nedz otra norma nav tik viegli noteicama. To piedzīvojām 1917. g. Peterpilē — Viskrievijas zemes lietu komitejā, kuŗa bij nodibināta pie pagaidu valdības zemkopības ministrijas. Zemes lietu komitejā prof. Postņikova vadībā strādāja labākie krievu zinātnes vīri un sabiedriski darbinieki, kuŗi pa lie'akai daļai bij arī tanī laikā valdošās zocālistu revolucionāru partijas biedri. Zemes sadalīšanas vienlīdzīgo normu noteikšana un valsts sadalīšana pēc vienlīdzīgo normu iecirkņiem bij uzdota sevišķai apakškomisijai, agrarjautājuma pazineja statistikas prof. A. Kaufmaņa vadībā. Apakškomisijas darbā piedalījās labākie Krievijas ekonomisti un statistiķi. Bet komisijas slēdziens bija, ka pie visas teoretiskās skaidrības konkrēti nevar noteikt nekādas darba, ne patēriņa normas, kam būtu reāls skaitlīks saturs, jo šis aprēķins esot uzdevums ar desmitiem nezināmu skaitļu, kuŗu funkcijas pastāvīgi grozas. Šo slēdzienu ziņoja komitejas plenārsēde; izcēlās liels uztraukums. Bet noklausījusies referentos, ko-

mitejas plenarsēde piekrita apakškomisijas slēdzieniem, ka nevar ķerties pie agrarreformas — zemes socializācijas izvešanas, ja nav mēra jeb normas, pēc ka zemi vienlīdzīgi dalīt. Visi aizrādīja, ka norma katrā ziņā jānoteic. Beigās daži specialisti aizrādīja, ka 1861. g. pie dzimtbūšanas atcelšanas publicētās zemes joslu normas ir praktiski piemērotas dzīvei; līdz ar to komiteja nāca pie slēdziena, ka jaunas normas noteicamas nevis teoretiski, bet vienīgi praktiski, pārbaudot jau pastāvošās videja tīpa saimniecības un piemērojoties viņām. Tā zoc.-revolucionaru teoretīki, kuŗi tik daudz grāmatu bij sacerejuši un tik daudz spalvu lauzuši polemikā, vaj zemi piešķirt pēc patēriņa jeb darba normam, pie pirmā praktiskā soļa nāca pie slēdziena, ka šīs normas ir tikai abstrakti jēdzieni, kuŗus nekad nav iespējams konkrēti izvest dzīvē, un ka visai ilggadejai polemikai nav bijusi olas čaumalas vērtība.

Šis apstāklis ir ļoti pamācošs un mums, agrarreformas darbu vedējiem un līdzdalībniekiem, viņš dod gandarījumu pie apziņas, ka agrarreformas darbā neesam pazaudejuši nevienas dienas dēļ zemes sadalīšanas normas jautājuma teoretiskas atrisinašanas.

Minētās „darba“ un „patēriņa“ vienlīdzības normas būtu dzīvē izvedamas tikai pie sastingušās dabiskās saimniecības un pie sastinguša strādnieku un ēdāju skaita saimniecībā. Bet tagadējos laikos, kad katrs laukstrādnieks ražo ne tikai sev, bet arī pasaules tirgum un arī pats pa pusei pārtiek no tirgū pirktām precēm, — darba un patēriņa zemes normas mainas līdz ar darba ražīgumu un tirgus preču cenu celšanos un krišanu. Tā ekonomiskie faktori, kuŗi noteic šo spēku stāvokli, nestāv uz vietas, bet mūžīgi mainās. Nestāv uz vietas arī paši tuvākie zemkopju saimniecības elementi: zemes ražība, ģimenes patēriņa prasības un darba spēks. Tamdēļ arī izrādas par neiespējamu noteikt zemes sadalīšanas vienlīdzības normas, kuŗas dibinājas uz šiem mūžīgi nepastāvīgiem pamatiem. Pilsoņu sociālā vienlīdzību nevar sasniegt ar tik vienkāršu līdzekli, kā zemes sadalīšanu pēc patēriņa vaj darba normam.

Pie šī jautājuma izšķiršanas mūsu agrarreforma ir vadijusies vienīgi no praktiskā principa: zemi dot tam, kas to apņemas apstrādāt un dot tik daudz, cik viena videja laukstrādnieka ģimene pati var apstrādāt. Bet tā ka zemes visiem Latvijas pilsoņiem, ja viņi to pieprasītu, nepietiktu, tad jau iepriekš bija jārēķinās ar sagaidāmo valsts fonda zemju trūkumu visu bezzemnieku apmierināšanai ar zemi. Lai jaunsaimniecību skaitu paceltu, zemes sadalīšanas normas vajadzēja noteikt pēc iespējas

zemakas. Jo vairak būs nodibinats saimniecību, jo vairak bezzemnieku atradis sev brīvu darbu un pārtiku, kas nostiprinās arī valsts saimniecisko pamatu.

No otras puses bija jāreķinas ar saimnieciskiem mērķiem un lauksaimniecības tehniskām prasībām.

Jaundibināmo un paplašināmo sīksaimniecību platības norma nevareja būt mazāka, nekā to pielaiž kultūrela zemes apstrādašanas tehnika, lietojot lauksaimniecības mašīnas un izvedot intensīvu lauksaimniecības sistēmu. Vadoties no pēdējiem motīviem, mēs nākam pie slēdziena, ka galvenais noteicošais faktors šinī ziņā ir zirgu spēks. Mēs zinām, ka 1 zirga saimniecībā nevar runāt par lauksaimniecības mašīnu, plūjamās mašīnas, kuļamas mašīnas, atsperu ecešas u. c. lietošanu. Šāda saimniecība pat laba dzelzs lemeša un divlemeša arkla nevar nodarbināt, jo dažos novados, kur stipras māla un pliena zemes, ar vienu zirgu sausā laikā nav iespējams pat zemi kārtīgi uzart. Piemērojoties minētiem saimnieciskiem uzdevumiem, mūsu agrarreformas likums un instrukcijas arī noteica par zemes sadalīšanas maksimālo normu 2 zirgu saimniecību, kuļamas platība konkrēti svārstās no 15—22 ha lauksaimnieciski izmantojamās zemes, skatoties pēc zemes ražības un viņas saimnieciskā stavokļa. Kur auglīgāka zeme, tuvāk pilsētai, miests, vaj cīta apdzīvota vieta ar tirgu priekš lauku ražojumu pārdošanas, kur labāki un lētāki satiksmes līdzekļi un galvenais, kur liels zemes pieprasītāju skaits un maz zemes, caur ko sajūtams zemes trūkums, visur tur jāpiemēro minimālā norma — 15 ha. Kur preteji zemes un saimnieciskie apstākļi, tur attiecīgi jāpariet uz lielākām normām, nepārsniedzot 22 ha. Līdz ar to likums (piezīmes pie 28. p.) atļauj palielināt šo augstāko normu līdz 27 ha tur, kur iedalāmā jaunsaimniecībai pierobežos lauksaimnieciski nederīga zeme ar vaj bez meža, ūdeņi un purvi. Šādos gadījumos var jaunsaimniecībā iedalīt līdz 5 ha nederīgas un meža zemes virs 22 ha normas un šinīs 5 ha var būt līdz 3 ha meža.

Izņēmuma gadījumos, kas likumā nav paredzēti, jaunsaimniecības kopejo platību var palielināt ar centralās zemes ierīcības komitejas lēmumu pie sadalāmo muižu centru likvidācijas.

Teoretiski sarežģītais sīksaimniecības zemes normas jautājums pie mūsu likumdošanas bij izšķirts vadoties no praktiskas lietderības.

Bez minētiem principiem Satversmes Sapulcei pie normu noteikšanas vajadzēja ņemt vērā tagadējos pēckaņa valsts

saimnieciskos apstākļus, lauku iedzīvotāju skaitu un viņu nodarbošanās viiņu. Lauku iedzīvotāju skaits Latvijā līdz ar vispārejo iedzīvotāju skaitu pēc kaŗa ir stipri kritis.

Apgabali	Lauku iedzīvotāju skaits uz 100 ha (0.88 kv. verstes)			
	Pirms kaŗa	Pēc kaŗa	1920. g. + —	No 100 iedzīv. 1897. g. palic. 1921. g.
Vidzemē	22,5	16,3	— 6,2	82,7
Kurzemē	19,5	14,9	— 4,6	84,6
Zemgalē	25,3	14,7	—10,6	70
Latgalē	37,8	29,5	— 8,3	96,3
Latvijā	25,3	18,8	— 6,5	88,2

Bet ja ievērojam, ka kaŗa laikā bij samazinājies arī vispārejamais Latvijas iedzīvotāju skaits no 2.552.000 pirms kaŗa uz 1.596.131 cilvēku 1920. g., jeb no 40,3 iedzīv. uz kv. klm. līdz 24,6 uz kv. klm. caurmērā, tad nākam pie slēdziena, ka procentuālā lauksaimniecībā nodarbināto iedzīvotāju skaita norma ir cēlusies, kaut gan absolūtais lauku iedzīvotāju skaits uz 1 kv. klm. ir kritis par 6,5 cilvēku.

Pirms kaŗa lauksaimniecībā bij nodarbināti ap 40% no visiem Latvijas iedzīvotājiem, bet pēc kaŗa 79,46% no visiem strādājošiem cilvēkiem. Tas izskaidrojams ar to, ka Rīgas un citu pilsētu iedzīvotāju skaits kaŗa laikā nesamērīgi kritis un ka pirms kaŗa liela daļa lauku iedzīvotāju nodarbojās lauku rūpniecības iestādēs un amatniecībā, kuŗa ražoja priekš pilsētām, jo šie lielrūpniecību skaits vien (1910. g.) bija ap 300, neieskaitot sīkos uzņēmumus; tagad lielakais vairums no šīm iestādēm nestrādā.

Tā tad lauksaimniecība pēc kaŗa ir palikusi par mūsu tautas galveno nodarbošanos un, jedomā, ka šī lauksaimniecības nozīmes pieaugšana un pārsvars pastāvēs vēl ilgu gadus, kamēr mūsu industrija neatradīs preču noņemamus Krievijas tirgos. Tamdēļ arī pie jaunsaimniecību normas noteikšanas bija jāreķinājas ar pieaugušo laukstrādnieku skaitu un pavairotu prasību pēc zemes. Zemes norma bija jānoteic ne lielāka, kā atļauj valsts saimnieciskie un politiskie apstākļi, un ne mazāka, kā to prasa kultūrelās saimniecības tehnika. Jaunsaimniecību platībai jābūt ne mazākai par 15 ha, jo uz mazākas platības nevar uzturēt 2 zirgus, un ne vairāk par 22 ha, jo šī norma ir pilnīgi pietiekoša 2 zirgu darba spēkam. Šādas normas saimniecība dod pietiekoši darbu visiem jaunsaimnieka normāla sastāva ģimenes locekļiem. Tapēc arī viņa sakrīt ar teoretisko darba normu, kamdēļ mūsu jaunsaimniekam nebūs brīvu bezdarba dienu.

Šāda zemes norma ir spējīga pietiekoši ražot uz viņas nodarbinātam darba spēkam vajadzīgos uzturas līdzekļus, un tamdēļ šī platība sakrīt arī ar pietiekoša patēriņa zemes normu, kuŗa garantē zemkopim pārticīgas dzīves eksistences minimumu. Pie šādas zemes normas mūsu jaunais lauksaimnieks nebūs spiests iet pasaulē meklēt blakus peļņu, bet ja prātis un gribēs, varēs censties palielināt savus ienākumus, attīstot saimniecības ražību.

Pieturoties pie šīm normām, mums iespējamība sociālā ziņā nodrošināt tautas vairumam ekonomisko un individuālo attīstības brīvību.

Jau tagad ar gandarījumu varam teikt, ka 15—22 ha jaun-saimniecību platības normas visos darba tautas slāņos uzņemtas ar piekrišanu. Latvijas jaunuzbūvei ņemtais pamat-akmeņu samērs ir pārbaudīts un atrasts par pareizu, un mēs mierīgi varam turpināt zemes sadalīšanas un jaun-saimniecību ierīcības darbu.

No visa sacītā redzam, ka teoretiski sarežģīto zemes nor-mas jautājumu mēs laimīgi izšķīram likumdošanas ceļā, no-teicot visā Latvijā vienu 15—22ha lielu jaunsaimniecības normu.

Šis uzdevums vairs neguleja uz valdības un zemes ierī-cības iestāžu pleciem, un valdība bez kavešanās vareja stāties pie zemes sadalīšanas un zemes ierīcības darbiem, kuŗas gaitu turpmāk apskatīsim līdz ar jautājumu par vē-lamo zemes ierīcības darbu sistēmu un iekārtu.

Centralizeta un decentralizeta zemes ierīcības sistēma.

Kuŗa no viņām piemērota Latvijas apstākļiem.

Zemes ierīcības darbu izvešanā, kā pie zemes sadalīšanas, tā arī pie piešķiršanas, vajadzēja nostāties uz viena no diviem ceļiem: uz centralizetas jeb decentralizetas zemes ierīcības sistēmas. Centralizeta zemes ierīcības sistēma mums labi pazīstama no Krievijas laikiem. Viņa pastāv iekš tā, ka zemes ierīcības iestādēs strādā tikai valsts iecelti ieredņi, kuŗus vada augstāk stāvoši ieredņi. Sabiedriskais un po-litiskais elements no šādām iestādēm izdzīts un ja viņas ved. politiku, tad vienīgi valdības politiku. Praktiski tas noveda pie sekošas darbu iekārtas. Visa valsts sadalīta iecirkņos, katrā iecirknī nodarbojas vietejās apriņķa ko-mitejas zem viņas priekšsēdētāja — komitejas priekšstāvja locekļa vadības. Komiteju priekšsēdētāji strādā pēc aiz-rādījumiem, ko dod iecirkņu pilnvarotie, kuŗi savukārt strādā pēc ministrijas direktīviem. Pagastos zemes ierīcības projektu

sastāda un visas tiesības noskaidro vietejie zemes ierīcības darbu vadītāji un vecākie mērnīki. Sastādīto projektu liek priekšā pašu ieinteresēto pilsoņu sapulces pieņemšanai jeb atraidīšanai, pie kam sapulces lēmumam nav noteicošas nozīmes.

Tādai centralizētai sistēmai, ja tik viņas darbinieki ir labi speciālisti zemes ierīcības darbos, piemīt tā priekšrocība, ka viņa saīsina lietas izlemšanu un ir ļoti produktīva. Pie centralizētas sistēmas arī apvienojas zemes reformas darba momenti: tehniskais zemes sadalīšanas darbs ar juridisko zemes piešķiršanas un tiesību nostiprināšanas darbu.

Pie šīs sistēmas mēs Latvijā varetu iedomāties sekošu zemes ierīcības darbu iekārtu.

Zemes ierīcības lietu izlemšana būtu nodota centrālai un apriņķu komitejam. Uz katru draudzi tiktu komandēti mērnīku partija ar vecāko mērnīku jeb citu zemes ierīcības darbu vadītāju priekšgalā. Kamēr mērnīki noskaidrotu draudzes zemes fonda lielumu, savāktu dokumentus un nokārtotu zemes ierīcības darbu tehnisko sagatavošanu, tikmēr zemes ierīcības vadītāji sastādītu bezzemnieku un sīkzemnieku ģimeņu sarakstus visos draudzes vajnovada pagastos, ievācot ziņas par katras ģimenes darba spēku un inventāru un sadalot visus zemes pieprasītājus grupās un kategorijās. Kad skaitļi par fonda platību un zemes pieprasītājiem būtu ievākti, tad vispirms izdarītu zemes apmaiņu, starpgabalu likvidāciju un piegriezumus sīkzemniekiem. Atlikušo fonda zemi sadalītu jaunsaimniecības, kuŗu platību noteiktu sakārā ar vietejo fonda platību un zemes pieprasītāju inventārā spējīgo ģimeņu skaitu, kā arī vietejiem ekonomiskiem apstākļiem. Pēc tam sastādītais projekts līdz ar grupās sadalīto zemes pieprasītāju ģimeņu sarakstu liekams priekšā zemes pieprasītāju sapulcei apspriešanai. Pēc sarakstu pārbaudīšanas atliktos izdarīt zemes piešķiršanu resp. zemes gabalu izlozešanu zemes pieprasītājiem grupu un kategoriju kārtībā pēc sastādītiem sarakstiem. Projekts līdz ar visu zemes piešķiršanas lietu nāktu apriņķa zemes ierīcības komitejas caurskatišanai un pēc tam centrālās zemes ierīcības komitejas galīgā apstiprināšanā.

Šai sistēmai ir neapšaubamas priekšrocības tur, kur vispirms ir ļoti stipra valsts vara, bet pilsoņu individuālās personības tiesības ir nospiestas, kā tas bija krievu caru valstī. Otrkārt, šis aparāts prasa ļoti disciplinētus un kompetentus ierēdņus, īpaši zemes ierīcības darbu pilnvaroto un vadītāju amatos. Treškārt, šai iekārtai ir priekšrocības tur, kur zemes ierīcības darbi saistīti galvenā kārtā ar tā saukto zemes tehnisko labierīcību, kuŗi izvedami saskaņā

ar pilsoņiem jau piederošām, juridiski atzītām un dokumentos fiksetām tiesībām.

Mūsu agrarreformas izvešanā minēto apstākļu nav. Mūsu demokrātiskā valsts iekārta dibināta uz pilsoņu personības un individuālo tiesību attīstības un pašdarbības principa. Valsts organizēšanās sākumā īpaši būtu riskanti nostādīt valsti noteicejas, bet ne tikai vidutājas lomā. Mums nav arī pietiekoši daudz pārbaudītu speciālistu zemes ierīcības darbos, lai viņu rokās varetu nodot tik plašas pilnvaras zemes sadalīšanā un piešķiršanā, īpaši šādu darbinieku trūkums bija sajūtams reformas sākumā un valsts tapšanas pirmā laikmetā. Ja mēs esam bagāti ar piedzīvojušiem tehniskā darba vadītājiem, mēriņiem un inženieriem, tad to nevaram teikt par zemes ierīcības darbu juridisko un ekonomisko uzdevumu spējīgiem darbu vadītājiem, kuŗu posteņi ir vairāk atbildīgi. Katrā ziņā pēdejo būtu grūti atrast pietiekoši daudz un viņu izvēlē būtu daudz kļūdu, kas atstātu neizlabojamu iespaidu uz visu agrarreformas virzienu. Bet galvenais iemesls, kuŗa dēļ centralizētā sistēma mūsu agrarreformas darbā nebij pieņemama, bija tas, ka pie zemes piešķiršanas mums nav darīšana ar pilsoņu juridiski jau nošķaidrotām un formēli noteiktām tiesībām. Zemes ierīcības procesā un fonda zemes piešķiršanā katrs zemes pieprasītājs uzstājas ar savām darba tiesību apziņas prasībām, dibinoties uz agrarreformas likuma un instrukcijā noteiktām principālām normām. Individuālām zemes īpašuma tiesībām vēl bij jadzimst līdz ar juridisko dzimst īpašuma tiesību atzīšanu no valsts caur zemes piešķiršanu. Saprātams, ka šīs juridiskās valsts varas funkcijas nevarēja nodot atsevišķām personām, bet viņas varēja piederēt tik valsts iestādem — zemes ierīcības komitejam, kuŗu iekārtu vajadzēja saskaņot ar visu mūsu valsts demokrātisko iekārtu. Tamdēļ arī mēs nevarējam pieturēties pie centralizētās zemes ierīcības sistēmas, bet pareizi nostājamies uz decentralizācijas ceļu, nododot agrarreformas darbu sagatavošanu un izvešanu uz vietām pagastu un apriņķu komitejam. Centralā valsts vara patureja sev vienīgi tiesību vadīt un kontrolēt vietojo organu darbību ar centrālo zemes ierīcības komiteju.

Sekojošiem principāliem motīviem, viss agrarreformas darbs izdalīts divos momentos: 1) tehniskais — zemes sadalīšana; 2) juridiskais — zemes piešķiršana.

Techniskie zemes sadalīšanas darbi gāja un iet patstāvīgi papriekšu zemes piešķiršanai. Viņus izved galvenā kārtā zemkopības ministrijas mēriņiecības daļa, pie kam jaunsaimniecības ieprojektē neatkarīgi no tā, kam viņas pie-

šķīrs, Kencim vaj Pavulam. Pateicoties šai iekārtai, mīzu darbs, kuņu veic apmēram 400 mērnīki, nav novedis pie jauniem „Mērnīku laikiem“.

Tas vēl reiz pierāda, ka decentralizētā zemes ierīcības sistēma ir piemērota Latvijas apstākļiem vairāk, nekā centralizētā, un tamdēļ bija pareizi viņu pieņemt un ar stingru roku izvest dzīvē.

Zemes uzmērīšana un sadalīšana.

Techniskie zemes ierīcības darbi sadalās trīs galvenos posmos: 1) jaunsaimniecību, dārzsaimniecību un amatnieku gabalu iedalīšana; 2) pastāvošo saimniecību — rentes māju uzmērīšana un robežu regulēšana, un 3) Latgales sādžu sadalīšana viensētās, paplašinot viņu zemes platību ar piegriezumiem no valsts zemju fonda.

Bez tam saimnieciskie apstākļi spieda valdību izdarīt pilsetu un miestu uzmērīšanas un regulēšanas darbus.

Mērnīcības darbus izved: Vidzemē, Kurzemē un Zemgalē — zemkopības departamenta mērnīcības daļa, Latgalē — Latgales zemes ierīcības daļa.

Par pirmo un galveno uzdevumu vajadzēja uzskatīt aiz iepriekšēja tekstā minētiem motīviem steidzamu jaunsaimniecību iedalīšanu, lai nekavejot stātos pie zemes piešķiršanas. Pārejīe darbi, kā rentes māju robežu regulēšanu un Latgales sādžu sadalīšanu viensētās u. c., bija pielaižami, cik viņi saistījās ar muižu zemes likvidācijas darbiem.

Kā redzesim no turpmākiem datiem, mērnīcības darbi tadā virzienā ir izvesti.

Vispārejo tehnisko zemes ierīcības darbu apmēru noteic lauksaimniecībā izmantojamās v. f. zemes kopplatība 1.662.993 ha.

No šīs platības jāizslēdz tās jau pastāvošās saimniecības, kas nav cieši saistītas ar muižu zemi un kuņu robežu regulēšanu ar uzmērīšanu var atlikt uz vēlākiem gadiem:

	Zemes vienību skaits	Zemes kopplatība pūrvietās
1) bij. kroņa un krievu agrar bankas nepārdotas zemnieku mājas	1108	125.584
2) bij. kroņa muižu obrok gabali: krogi u. c.	2072	64.767
3) bij. kroņa mežsargu mājas	259	26.059
4) nepārdotas privat un mācītaj muižu mājas (kvotes un citas)	6753	789.563
5) privatmuižu mežsargu mājas un dienesta zemju gabali	1228	54.245
Vidzemē, Kurzemē un Zemgalē kopā	11.420	1.060.220 pūrv. vaj 393.976 hekt.

Atvelkot šos 393.976 hektarus no 1.662.993 ha lauksaimniecībā izmantotas v. z. fonda atlikumā, dabujam 1.269.017 ha zemes, kuŗa bija steidzamības kārtībā jasadala piegriezumos pierobežnieku siksaimniecībam, kur tādas būtu blakus muižas laukiem, bet pāreja — jaunsaimniecībās, dārz-saimniecībās un amatnieku gabalos.

Pirmie mērniecības darbi uzsākti 1919. g. augusta mēnesī uz valsts zemes fonda, kuŗš tika nodibināts ar 1919. g. 27. febr. Liepajā no Pagaidvaldības izdoto „Rīkojums par bezzemnieku apgādašanu ar zemi“, pēc kuŗa 3. panta valsts zemes ierīcības fondā bija ieskaitītas visas valsts un bij. krievu agrarbankas muižas, kā arī lauksaimniecībai node-rīgas valsts mežu zemes.

Mērnīki izbrauca darbos bez kādam instrukcijam, saņēmuši no priekšniecības tikai mutiskus aizrādījumus. Darbinieku bija maz — 13 mērn., 6 zīmēt., 1 kancl. darbinieks, jo vairums mērnīku atradās armijā; bez tam darbus Kurzemē traucēja Bermonta bandas. Tomēr, neskatoties uz visu to, 1919. g. Vidzemē un Kurzemē ir sadalītas 25 valsts muižas ar 7362 ha, kur ierīkotas 455 saimniecības, starp viņām 397 jaunsaimniecības.

Trešā daļa no izvestiem darbiem krit uz Valmieras apriņķi, kuŗā uz 2090 ha ierīkotas 129 saimniecības. Sis bija vienīgais apriņķis, kuŗā nekaŗoja, tamdēļ arī darbi sekmejās.

Latgale 1919. g. bija lielinieku varā.

Uz 1. janvāri 1920. g. bijušā meliorācijas pārvaldes mērniecības nodaļā jau dieneja 27 mērnīki.

Līdz ar Latgales atbrīvošanu 1920. g. marta mēnesī tika noorganizēta pie meliorācijas pārvaldes seviška Latgales zemes ierīcības nodaļa, kuŗas uzdevums būtu vadīt visus Latgales zemes ierīcības darbus, kā valsts zemju fonda sadalīšanu, tā arī sādžu sadalīšanu viensētās. 1920. g. 1. jūliju mērniecības nodaļā bija 114 un Latgales zemes ierīcības nodaļā 27 darbinieki. Kaut gan šīnī laikā agrarreformas likums vēl nebija izdots, tomēr agrarās reformas nākotne bija nodrošināta ar spožām armijas uzvarām un stingro gribu izvest atbrīvošanas cīņu līdz pilnīgai uzvarai. Tamdēļ bija laiks atklāt otru fronti — zemes ierīcības fronti, mobilizejot šiem darbiem visus specialistus. Lai paplašinātu zemes ierīcības fondu, tad 1920. g. vasarā ar zemkopības ministra rīkojumu bija v. z. fondā ieskaitītas Vidzemē 327, Kurzemē 216, kopā 543, tās valsts pārziņā pārņemtās un sekvestretās muižas, kuŗas no viņu īpašniekiem, kā no aizbēgušiem valsts nodevejiem un Bermonta bandu līdzdalībniekiem, bija atstātas.

Tādā ceļā mērniecības nodaļas bija apgādātas ar darbu līdz 1920. g. rudenim, kad 16, sept. Satversmes Sapulcē pieņēma agrarās reformas likuma I. un II. daļu, ar ko visa muižu un lielsaimniecību zeme, pārsniedzot 100 ha uz katru zemes vienību, ir atsavināta un ieskaitīta valsts zemju fondā.

Bermonta bandu un lielinieku galīgā satriekšana un pādzīšana, kas noveda pie miera ligumiem ar Vāciju un Padomju Krieviju, nostiprināja Latvijas valsti politiskā ziņā no ārienes, un līdz ar to visos tautas slāņos nobrieda parliecība, ka uzsaktā agrarreformā ir droša un nesatricināma.

Brīvības cīņu izkaŗotāji sāka pakāpeniski atgriesties pie arkla; katram no viņiem vajadzēja dot savu zemes stūrīti. Tamdēļ notika strauja zemes ierīcības darbinieku mobilizācija, lai mērniecības darbus 1921. gadā varetu vest plašākā apmērā.

Uz 1. janvāri 1921. g. abās mērniecības nodaļās strādā 231 darbinieks; bet uz tā paša 1921. g. 1. jūliju — 445 darbinieki; gadu vēlāk 487 darbinieki, starp viņiem inženieru un mērnieku 408, zimetāju 69 un kanceļijas darbinieku 10.

Nolikuši zobenu un vinteni, mērnieki stājas pie ģeodeziskiem instrumentiem un ar sava darba atbildības apziņu iedvesa vēsturiskā agrarreformas darbā neseno kauju laikmeta straujo tempu un pašaieliedzību, pie kuŗas cilveks mazāk meklē savu labumu, bet pamudinoši viens otram piesīt pie pleca un saka: „Uz priekšu, brāļi, naigi, naigi — mums pieder nākamājie laiki...”

Ka Latvijas mērnieki ir strādājuši ar šādu pilnīgu aizrautību un lielāko centību, par to lai liecina padarītais darba daudzums un lētums.

Īsumā saņemot zemes sadalīšanas darbu, iznākums ir sekošs:

Apgabali	Iedalīto jaunsaimniecību skaits				Sadalītās zemes platība hektaros			
	1919. un 1920. g.	1921. g.	1922. un 1923. g.	5 gados kopā	1919. un 1920. g.	1921. g.	1922. un 1923. g.	5 gados kopā
Vidzemē	1996	7366	7361	16.723	35.233	121.859	108.185	265.277
Kurzemē	1988	5106	5148	12.242	31.477	93.264	82.194	206.929
Zemgalē	2550	3960	6743	10.553	38.649	64.659	60.133	163.441
Kopā	6534	16432	17252	39.518	105.353	279.782	250.512	635.647
Latgalē	—	4369	5278	9647	—	76.518	114.460	190.978
Visā Latvijā	6534	10801	12530	49.165	105.353	356.300	364.972	829.625

Bez šiem darbiem Vidzemē, Kurzemē un Zemgalē 1921. g. vien izvesti mērniecības darbi 1120 zemnieku rentes un kvotes mājās, izdarot robežu regulešanu un uzmērīšanu uz 42.957 ha.

Latgales zemes ierīcības daļa blakus valsts zemju fonda sadalīšanai ir vedusi sādžu sadalīšanu viensētās, sadalot ikgadus ak 20.000 ha.

Instrumentu trūkums un ta saimnieciskā un politiskā nepieciešamība steigties ar v. z. fonda sadalīšanu, spieda šo darbu izvest provizoriski ar vienkāršākiem paņēmieniem, izmantojot vecos planus, kā pamatu sadalīšanas projektiem. Zemes gabali tā tad ir dabā ieprojektēti ar tādu noteiktību, ar kādu ir sastādīti vecie grafiskie plāni.

Tā ka pret šiem tehniskiem paņēmieniem beidzamā zemes ierīcības un meliorācijas tehniķu kongresā 1924. g. pavasarā pieņemtas negatīvas rezolūcijas ar prasību tūlīt pāriet uz izsmalcinātiem un precīziem mērniecības darba paņēmieniem, tad gribu isumā pakavēties pie šīs tik „bargi nosodītas“ sistēmas.

1920. g. 16. okt. no zemkopības ministra apstiprinātā „Techniskā instrukcija mērniecības daļas mērnīkiem“ visumā ir sastādīta pēc zinātnes tehniskām prasībām. Bet § 80. pielaiž, ka, ja zemes ierīcības uzdevums prasa tikai apmēram noteiktu platību, tad zemes gabalu projektešana izdarāma ar vienkāršākiem paņēmieniem. T. Instr. 85. § pielaiž jaunu fonda zemes uzmērīšanu tikai tur, kur nav nodēriģu vecu planu. Projektu dabā izlikšana izdarāma ar vienkāršākiem paņēmieniem.

Vienkāršojot šos darbus, instrukcija turpretim kategoriski prasa, lai robežu zīmes būtu dabā formēli un pamatīgi nostiprinātas.

Svarīgākais mērniecības darbs ir pārvietots no kailu teoretisku principu augstumiem uz dzīves praktiskumu. Un mēs nevaram sacīt, ka šie paņēmieni nesakristu ar ģeodezijas prasībām. Katram mērniecības darbam tehniskos paņēmienos vajag būt saskaņotam ar darba mērķiem un uzdevumiem. Pie jaunsaimniecību iedalīšanas uzdevums ir ļoti vienkāršs: ieprojektēt viņu ne lielaku un ne mazaku par likumā paredzēto normu starp 15—22 ha derīgas zemes. Jaiedala tikai apmēra platība, kamdeļ pilnīgi pietiek, ja projektešanu izdara pēc veciem plāniem un ar šo planu noteiktību.

Būtu komisks stāvoklis, ja kāds ģeodesists vaj virsģeometrs, kurš provizorisko v. z. fonda sadalīšanu gatavs atestēt par „neģēlibu“, iedomātos, ka piem. jauns Nr. 1.

ieprojektojams 15,000 ha; Nr. 2 — 15,0959 ha u. t. t., un pēc tam sāktu trigonometrisku projektesānu, izliekot dabā otro gabalu tikai pēc tam, kad pirmais iedomatais skaitlis būs precīzi ieprojektēts. — Šāds virsģeometrs nebūtu nekā cits, kā ģeodezijas Donkihots, kurš kautos ar savām iedomām.

Var vēl iebilst, ka pie koroborešanas tiks zemes grāmatās ierakstītas no provizoriskiem projekta plāniem nepareizas zemes platības. Šis nepareizības būs, un viņas caurmērā svārstīsies no $\frac{1}{2}$ pūrvietas līdz 1 pūrvietai, sasniedzot rupjas kļūdas, gadījumā pat varbūt $\frac{1}{20}$ daļu no kopplatības, jeb dodot starpību līdz $\frac{3}{4}$ ha uz jaunsaimniecību. Bet šādas rupjas kļūdas būs retas, jo teoretiski ir atzīts, ka, jo rupjākas kļūdas, jo retāki viņas atkārtojas.

Pielaižot pat $\frac{1}{2}$ —1 pūrv. svārstīšanos jaunsaimniecību platības, tomēr jāatzīst, ka jaunsaimnieks no tā necietis, resp. cietis mazāk, nekā kad viņām jau pirmos gadus, kad jāceļ ēkas un katra diena un katrs lats ir ārkārtīgi dārgs, vajadzētu dot strādniekus un maksāt par zemes galīgu uzmērīšanu.

Jaunsaimniecības uzmērīšana izmaksā bez strādniekiem ap 75—100 rub. pūrvietā (valsts aprēķina 6 Ls no ha), vaj ap 5000 rub. no saimniecības. 1 pūrvietas valsts fonda zemes izpirkšana izmaksā caurmērā ap 250—300 rub. ($500+1000:2,69$). Pat brīvā tirgū pirktā privatizēta zeme izmaksā ne vairāk kā 2—3000 L. r. pūrvietā. Tamdēļ uz visiem uzbrukumiem mums jāatbild, ka zemes cenas Latvijā ir tik zemas, ka šimbrīžam lietderība neprasa zemes sadalīšanā pieturēties pie izsmalcinātas sistēmas.

Beidzamais iebildums, ka grafiskie projekti, kuŗi sastādīti pēc veciem plāniem, negarantē robežu neaizskaramību, jo pēc šiem plāniem nevarēs robežas atjaunot noteiktāki kā līdz 1—2 metriem. — Šis būtu svarīgs iebildums, ja nebūtu izdarīta pamatīga robežu nostiprināšana dabā ar formelām robežu zīmēm — stabiem un kupicām. Bet visur, kur ierakti robežu stabi un uzņemtas likumīga mēra kupicas, tuvākos 15—20 gados robežu strīdus nevar gaidīt. Tamdēļ arī nav iemesla jau tagad prasīt no iesācēja — jaunsaimnieka tik smagus upurus, kā 5000—6000 rub. patēriņu priekš zemes galīgas uzmērīšanas. Jo vairāk nelogiski būtu atlikt zemes piešķiršanu, kamēr visa Latvija nebūtu no jauna uzmērīta un sadalīta pēc izsmalcinātas tehnikas prasībām, tas ir uz 12—15 gadiem, kādu laiku šim darbam noteic pašī precīzas sistēmas piekriteji.

Galīgā zemes uzmērīšana ir pašu jaunsaimnieku privata lieta, kādu darbu viņi var izdarīt tad, kad būs līdzekļi un

brīvs laiks. Šo darbu jaunsaimnieki var izdarīt ar zvēri-
nātiem mērniekiem uz pusi lētāk, nekā aprēķina zemkopi-
bas ministrija, tas ir 3 Ls no ha 6 Ls vietā.

Bez tam galīgai uzmērišanai nav pienācis laiks, jo nav
vēl izvesti ģeodezijas pamatdarbi pie trigonometrisko un
poligonometrisko tīklu sastādīšanas. Nesaprotama bija ze-
mes ierīcības tehniķu kongresā iztūresšanās šīnī svarīgā
jautājumā: pieņemtās tēzes kategoriski prasīja, lai 1924.
gadā provizoriska zemes sadalīšana nenotiktu, bet lai vi-
sus darbus saistītu ar pamatdarbiem — trigonometriskiem
tikliem, kuŗi kongresa laikā, kā projekti, karajās vēl tikai
pie sienas. Paldies Dievam, ka šīs kongresa tēzes nav ie-
vērotas un ka 1924. gadā, tāpat kā iepriekšējos gados,
ar lielako centību un steigu tiek turpināta provizoriskā ze-
mes sadalīšana.

Pateicoties šai neatlaidībai, 1924. g. beigās jau 90%
no valsts zemju fonda būs sadalīts.

Lai pareizi saprastu zemes ierīcības rezultātus, atgrie-
žoties pie mērniecības darbu rezultātiem, jaatzīmē Latgales
zemes ierīcības darbu īpatnības. Vispirms jaatzīmē lēnais
zemes ierīcības darba temps Latgalē, kuŗš izskaidrojas no
vienas puses ar to, ka Latgali atbrīvoja tikai 1920. g.
sākumā, bet galīgo robežu novilkā tikai 1920. g. augusta
mēnesī pēc miera noslēgšanas ar Krieviju. Bez tam attie-
cībā uz Latgales muižām nebij uzglabājušies vecie plāni,
kamdēļ pirms zemes sadalīšanas vajadzēja izvest muižu
zemes izmērišanas darbu. Tamdēļ arī 1920. g. darbu centrs
pārņests uz sādžu sadalīšanu viensētās. Vispārī, Latgalē
zemes ierīcības darbi daudz sarežģītāki tehniskā ziņā, nekā
Vidzemē un Kurzemē, jo šē muižu likvidācija saistīta ar
sādžu servitutu tiesību, šņoru zemju un starpgabalu lik-
vidāciju. Latgales zemes ierīcības darbu izvešanai vajadzēja
sevišķu instrukciju, kuŗas izstrādāšanai vajadzēja laika. Bez
tam zemes ierīcības darbus muižu likvidācija nevarēja uz-
sākt, kamēr nebija likuma par zemes atsavināšanu, jo šē-
jienes muižnieki mazāk bij iejaukti Bermonta kustībā un
viņu muižas nevarēja tikt pārņemtās valsts zemju fondā
bez vispāreja likuma. Caur to arī izskaidrojas, ka Lat-
gales zemes ierīcības darbi ir palikuši iepakaļ pārejiem
Latvijas apgabaliem par 2 gadu darba normu. Arī turpmākā
Latgales zemes ierīcības darbu gaita būs nesalīdzināmi lē-
nāka, nekā pārejos Latvijas novados, ievērojot aizrādītās
vietējās tehniskās grūtības.

Tikai pavairojot mērnieku skaitu, valsts zemju fonda lik-
vidācijas darbi Latgalē pēdejos gados ir samērā paātrināti
un viņus izbeigs tāpat kā pārejā Latvijā 1925. g. pirmā pusē.

Līdz ar to Latgale aizsteigsies priekšā pārejiem Latvijas apgabaliem, jo šē valsts zemju fonds sadalīts uz jaunas uzmērīšanas pamata un datiem un uz valsts fonda zemem mērniecības darbi varēs skaitīties par galīgi izbeigtiem. Turpretim pārejos apgabalos agri vaj vēlū izvedama galīgā izmērīšana.

Līdz 1924. g. 1. janvarim iedalīto jaunsaimniecību skaits un kopplatību pa atsevišķiem apriņķiem sadalas sekoši:
pārskats

Apriņķi	Līdz 1924. gada 1. janvarim iedalītas jaunsaimniecības					
	Uz kultivētām zemēm		Uz nekultivētām zemēm		Pavisam	
	skaits	platība ha	skaits	platība ha	skaits	platība ha
Vidzeme						
Cēsu	3.825	55.036	499	9.190	4.324	64.226
Rīgas	4.505	66.795	87	1.570	4.592	68.365
Valkas	3.668	59.450	495	11.335	4.163	70.785
Valmieras	3.350	55.827	294	6.074	3.644	61.901
Kopā	15.248	237.108	1375	28.169	16.723	265.277
Kurzeme						
Aizputes	2.637	48.782	206	3.881	2.843	52.663
Kuldīgas	3.019	48.658	25	404	3.044	49.062
Liepājas	1.768	29.263	156	2.803	1.924	32.066
Talsu	2.542	41.951	164	2.868	2.706	43.919
Ventspils	1.647	27.785	78	1.434	1.725	29.219
Kopā	11.613	195.539	629	11.390	12.242	206.929
Zemgale						
Bauskas	1.959	26.913	63	1.152	2.022	28.065
Ilukstes	2.078	33.911	189	3.494	2.267	37.405
Jaunjelgavas	1.603	26.785	215	2.148	1.818	28.933
Jelgavas	2.607	37.361	21	380	2.628	37.741
Tukuma	1.796	31.037	22	260	1.818	31.297
Kopā	10.043	156.007	510	7.434	10.553	163.441
Pavisam	37.004	588.654	2514	46.993	39.518	635.647
Latgale						
Daugavpils	2.874	47.200	126	3.800	3.000	51.000
Ludzes	3.328	57.856	514	11.300	3.842	69.156
Rezeknes	2.573	61.722	232	9.100	2.805	70.822
Kopā	8.775	166.778	872	24.200	96.47	190.978
Visā Latvijā	45.779	755.432	3.386	71.193	49.165	826.625

No augšējās tabeles redzam, ka zemes ierīcības darbi ir paplašinājušies, izplatoties arī uz nekultivētām zemēm. Uz to spieda vietejais zemes trūkums vienā otrā Vidzemes ap-

riņķī un Latgalē. Vidzemē ir ieprojektētas 1375 jaunsaimniecības, ar ko Cēsu, Valmieras un Valkas apriņķos vietējais zemes trūkums ir novērsts. Kurzemē un Zemgalē ieprojektētās 1139 jaunsaimniecības ir uzskatāmas kā rezerve ieceļotajiem, jo šie kultivējamie zemes neitrūkst. Bija domāts šinīs saimniecībās novietot latgaliešus, bet pēdejie no izceļošanas atturas, jo maz pazīst Kurzemes apstākļus. Tamdēļ, neskatoties uz meža trūkuma, Latgalē bija jāķeras pie meža zemes sadalīšanas jaunsaimniecībās, lai cik necik mīkstinātu turienes zemes trūkumu. Ieprojektētas 872 saimniecības uz 24.200 ha varēs tikai pagaidam novērst asakos konfliktus zemes trūkuma dēļ.

Latgales zemes trūkums paliek atklāts dienas kārtības jautājums, par ko mums būs runa vēl citā šī apskata nodaļumā.

Pirms nobeigt zemes sadalīšanas darbu pārskatu, vēl jāatzīmē mērniecības darbu izmaksa.

Vidzemē, Kurzemē un Zemgalē pie provizoriskas zemes sadalīšanas sistēmas 1 ha izmaksājis: 1919. g. — Ls 2.80; 1920. g. — Ls 1.40; 1921. g. — Ls 0.80. Caurmērā — Ls 0.98, vaj 36 Kriev. zelta kap. Vienas jaunsaimniecības iedalīšana izmaksājusi: 1919. g. — Ls 42.90; 1920. g. — Ls 21.85; 1921. g. — Ls 13.91. Caurmērā — Ls 16.53.

Latgalē, kur sadalīšanai nav veco planu un pirms sadalīšanas jāizdara jauna zemes uzmērīšana, 1 ha 1921. g. izmaksājis Ls 1.71, bet viena iedalīta saimniecība Ls 25.—. Ja mēs šos izdevumus salīdzinām ar Krievijas videjiem zemes ierīcības izdevumiem uz 1 des. 4 r. 08 kap., tad nākam pie slēdziena, ka mūsu mērniecības darbi ir nesamērojami lētāki. Ar citiem vārdiem, mūsu mērniecību darbu produktivitāte ir bijusi augsta. Pateicoties pareizi saprastiem mērniecības darbu uzdevumiem un sakarā ar šo pareizi noorganizēti darbu sistēmai, kā arī mērniecības darbinieku dedzīgai gribai enerģiski un pašizliedzīgi veikt šo vēsturisko darbu visīsākā laikā, — valsts zemju fonda likvidācija 5. darbu gadā tuvojas savam noslēgumam un paredzams izbeigsies 1925. g. pirmā pusē.

Tā kā v. f. zemes sadalīšanas projekti pēc satura pa daļai tiek grozīti pie zemes piešķiršanas un nav uzskatāmi par galīgiem, tad mērniecības darbu rezultātus pēc jaunierīkoto saimniecību tipiēm apskatīsim vēlāk, kopā ar zemes piešķiršanas galīgiem iznākumiem.

Zemes sadalīšanas projektu caurskatišana un apstiprinašana centrālā zemes ierīcības komitejā. Techniskās komisijas organizācijas trūkumi.

Zemes sadalīšanas projektus sastāda uz vietas mērniki, pie kam aizrādījumus par projektu pamatiem: apmaiņam, piegriezumiem, sīkzemniekiem, vēlamo jaunsaimniecību plātību u. t. t., dod vietejās pagasta un apriņķa komitejas. Kad projekts sastādīts, tas nāk centrālās zemes ierīcības komitejas caurskatišanā un apstiprinašanā. Projektus sīki pārbauda-sevišķā centrālās zemes ierīcības komitejas tehniskā komisija. Techniskā komisija sastāv no priekšsēdētāja un 2 locekļiem, kuŗus centrālā zem. ier. komi eja izvēl no sava vidus, tad vēl no sekošiem zemes ierīcības un citu resoru priekšstāvjiem: 1) no mērniecības daļas, 2) no zemes vērtēšanas nodaļas, 3) no Latgales mērniecības daļas, 4) no kulturtechniskās daļas, 5) no mežu departamenta, 6) no lauksaimniecības departamenta un 7) no apriņķa zemes ierīcības komitejas priekšstāvja, kā referenta ar padomdevēja balsstiesību.

Techniskā komisija darbojas pie mērniecības daļas un rīkojas pēc noteikumiem, kas apstiprināti 1920. g. 20. novembrī no centr. zemes ier. kom. plenarsēdes. Šie noteikumi pastāv no 8 pantiem un uzskatami par pilnīgi nepietiekošiem ja viņus uzskata par tik svarīgas komisijas darba rulli. Kā šie noteikumi, tā arī līdzšinejās techniskās komisijas darbība nes slēgtas administratīvas komisijas raksturu, uz kuŗu mēdza uzaicināt ieinteresētās personas tikai tad, kad pati komisija to atzina par vajadzīgu. Turpretim šai komisijā tiek caurskatīti svarīgi jautājumi, kuŗos ieinteresēti visi zemturi, kā saimnieki, tā jaunsaimnieki, pat pašvaldības organi, pagasti un pilsētas, jo še izšķirami robežu jautājumi, zemes apmaiņas un piegriezumlietas, fonda māju sadalīšanas projekti starp vairakiem līdzīpašniekiem, vārdu sakot, še lemj par zemes ierīcības objektu ārejo formu un iekšejo reālo saturu, ar ko pilsoņu tiesības aizķer ne mazāk, kā tiesas iestādēs jeb centrālās zemes ierīcības komitejas piešķiršanas komisijās izšķiramās lietās. Šīs aizklātās komisijas darbības iekārta nav saskaņota ar minētiem svarīgiem uzdevumiem, jo šai darbībai trūkst publiska rakstura. Kāda nozīme tam, ka centrālā zemes ierīcības komiteja piešķir kādam ilggadīgam lietotajam, piemēram, pusi no mājas atklātā sēdē, sīki iztirzājot visus viņa senču zemes lietošanas pamatus, bet ja šo ideālās daļās noteikto īpašuma tiesību realizē viena persona, uz vietas komandētais mēr-

nieks, kuŗš var šo „pusi“ noteikt pēc saviem ieskatiem. Vaj no mērnika sastādītu projektu, kuŗu tas dažreiz aiz paviršības, jeb darbu steidzot sastāda slikti, vēlāk varēs grozīt kāda administratīva noslēgta komisija, ja ta nenoklausīsies ieinteresētās puses paskaidrojumus? Tam nebūs nekāda pamata. Ja arī būs rakstiska sūdzība, tad tai nebūs iespaids, jo komisijas referents vaj apriņķa mērnīks tiek informēts no tā pašā mērnīka, kuŗš projektu sastāda. Dažreiz saimniecībā no svara katrs metrs, īpaši ēku un ūdens tuvumā, kādus sikumus projekta plans nevar pārliecināši attēlot. Vēl sarežģītāks paliek māju sadalīšanas darbs, kad jādala ēkas un robežu novilkšana piešķirtas lauku rūpniecības iestādēs. Uzticēt šo darbu mērnīku neapšaubamai kompetencei nevar un tas arī nav loģiski. Ja šo kompetenci uzskata par neapšaubamu, tad komitejas un komisijas ir liekas, jo slēgtās sēdēs viņas nekādu materialu savai izlemšanai un projektu pārbaudīšanai, izņemot uz skices novilkto robežas un no mērnīka sastādītos paskaidrojumus, ēku sarakstus un aprakstus, nevar iegūt. Ja turpretim mērnīka un vietejo komiteju lēmumi ir pārbaudāmi pēc būtības, tad tādu darbu var veikt tikai atklātās sēdēs, uzaicinot uz viņām ieinteresētās puses, jo tikai šādā ceļā var iegūt pārbaudīšanai nepieciešamos materialus.

Nevar aizmirst fonda māju likvidācijas darba īpatnības. Uz daļām piešķirtās mājas ēkas celtas dažados laikmetos no vairākiem rentniekiem. Centralās zemes ierīcības komitejas piešķiršanas akta saturs, rezolūcijā var būt formula tikai vispārējos vilcienos, piem.: „piešķirt N. pusi no mājas ar viņa celtām ēkām“. Bet var gadīties, ka atsevišķu rentnieku celtās ēkas tā sakrustojas, ka dabā, pie zemes sadalīšanas nav iespējams sekot šai pazīmei. Bieži gadas, ka robežu noapaļošanas dēļ mērnīks nerēķinas ar svarīgo ēku jautājumu un tā robežu noapaļo, ka viens saņem visas ēkas ar dārziem, otram paliek tikai lauki. Uz plana tas izskatas pat patīkamāki un tā tad, no „technisko prasību vienkārša par vairāk pieņemama“. Bet zemkopis dzīvo nevis no apaļām robežām, bet no ienesīgas saimniecības: tad, kad viņam ir, kaut arī cik, bet ir, — kāda ēka, dārza gabals, sakņu dārzs, aka ar vīndu, bet ne aka bez vīndas, vaj vīnda bez akas, tuvumā upes līcis vaj atvars, aploka gabaliņš un daudz citas sikas, bet saimniecībā svarīgas lietas.

Visus šos svarīgos apstākļus var noskaidrot tikai atklātās sēdēs, uzaicinot un nopratinot pašas ieinteresētās personas. Bez šāda publiska elementa ieviešanas mūsu zemes ierīcības robežu un zemes lietu izlemšanā neesam garantēti, ka vienā otrā Latvijas apgabalā pie māju sadalīšanas un

robežu regulēšanas atdzims slāviešu un čangaliešu „mērnīku laiki“, no kuŗiem līdz šim Dievs mūs ir sargājis, jo tehniskais darbs pie muižu likvidācijas gāja iepriekš zemes piešķiršanai un nebij saistīts ar personības materiālām interesēm.

Citādi ir ar vispārejiem zemes ierīcības darbiem: zemes apmaiņas, starpgabalu likvidācija, robežu galīga nostiprināšana, māju dališana starp līdzīpašniekiem, sādžu sadališana viensētā u. t. t., Šajos darbos jāreķinas ar pilsoņu juridiski atzītām un pastāvošām īpašuma tiesībām, kuŗu realo saturu var taisnīgi un pareizi izvest uz tiesiskiem pamatiem organizēts zemes ierīcības process. Tamdēļ centralās zemes ierīcības komitejas tehniskā komisija jāievēd zemes ierīcības darbos ieinteresēto pilsoņu īpašuma tiesību garantijas — publiskais sacensības elements: jāievēd atklātas sēdes ar obligatorisku zemes īpašnieku izziņošanu par gaidāmo lietu izlemšanu un visa iekšējā darbība jāpiemēro tiesu iestādēm.

Uz tā paša ceļa jānotājas arī centralās zemes ierīcības komitejas plenarsēdei, ja viņa sev patur tiesību grozīt tehniskās komisijas atzinumus. Lietu izmeklēšanas kārtību un savstarpējās attiecības starp tehnisko komisiju un plenarsēdi būtu praktiski jānokārto pieturoties pie sekošas pamatlinijas. Ja tehniskā komisija atklātā sēdē taisījusi vienbalsīgu lēmumu, plenarsēde noklausas šo lēmumu slēgtā sēdē un apstiprina. Ja tehniskās komisijas atzinums nav vienbalsīgs, tad pati tehniskā komisija lietas izlemšanu pārnes uz plenarsēdi, uzaicinot vēl reiz ieinteresētās puses, un, beidzot, ja vienbalsīgo tehniskās komisijas atzinumu plenarsēde nevar pieņemt, tad lietu atliek, pēc tam uzaicina ieinteresētās puses un lietu izlemj viņu klātbūtnē plenarsēdē.

Zemes piešķiršana.

Agrarreformas atrā — ne mazāk svarīgā pusē ir — zemes piešķiršana.

Grūts un plašs ir lielā zemes fonda sadališanas un vispārejšais tehniskais likvidācijas darbs, bet vēl grūtāks un nopietnāks — visu pilsoņu sadališana pēc viņu tiesībām uz zemi. Ja katrā kļūda zemes reformas tehniskā darbā satricina nākošās saimniecības jaunūz būvi un dažas no viņām, kā piem., kļūda vispārejā jaunsaimniecību normā, var būt pat nāvīga un visu reformu apdraudoša, tad turpretim zemes piešķiršanas kļūdas var atnest vēl lielākus satricinājumus valstī, jo šīs kļūdas satri-

cina pilsoņu savstarpeju mieru un visas tautas tiesisko apziņu. Zemes piešķiršanas darba grūtības izskaidrojamas ar vispārejo zemes trūkumu un agrarreformas likumā noteiktām plašām pilsoņu tiesībām uz zemi.

Agrarreformas lik. II. daļas § 39. piešķir tiesību uz fonda zemi katram Latvijas pilsonim (pat bez dzimuma aprobežojuma), kuŗam savas zemes nav jeb tās ir mazak par 15—22 ha (A. R. L. 28. un 31. p. p.) un kuŗš apņemas zemi apstrādat, pie kam saskaņā ar 44. p. ar zemi vispirms apmierinami vietejie sīkzemnieki, tad vietejie bezzemnieki.

Bet ievērojot, ka zemes ierīcības fonds ir aprobežots, visiem pilsoņiem ar likumu piešķirtās tiesības uzskatamas drīzak par kaila darba tiesību principa deklarēšanu, nekā par realu tiesību piešķiršanu, jo Latvijā, kā zemē, kur kolonizācijas laikmets beidzies, simtiem gadu atpakaļ, kur iedzīvotāju skaits uz vienu k. klm. bij sasniedzis pirms kaŗa 40,3 un pēc kaŗa nokrita uz 27,5 cilvekiem, kur pat uz laukiem šimbrīžam uz 1 k. klm., jeb 100 ha vispārejās mežu un lauku platības jau dzīvo 19 cilveku, faktiski nav iespējams katram pilsonim, kuŗš tikai apņemas zemi apstrādat, piešķirt 15—22 ha, jo uz šādas platības, pat mežus ieskaitot, jau dzīvo 4 pilsoņi. Vēl vairak šo slēdzienu pastiprina nesaskaņa starp paredzamo fonda zemju saimniecību skaitu un pēc kaŗa lauksaimniecībā nodarbināto strādājošo vīriešu un sieviešu skaitu. Pieņemot zemes ierīcības fondu ap 1.900.000 ha, lielakais jaunsaimniecību skaits varetu būt ap 100 tūkst.; turpretim 1920. g. lauksaimniecībā strādājošo pilsoņu skaits bij ap 324.152 vīrieši un 406.235 sievietes, kopā 739.477 zemkopji. Atvelkot no šī skaita 41,3 zemes ipašnieku un to ģimenes strādājošo locekļu skaitu 301.687 cilvekus, redzam, ka uz fonda zemi var pretendēt vispāri 428.790 laukstrādnieki — vīrieši un sievietes, jeb uz katriem 15—22 ha — 4 pilsoņi, nerunājot par pilsētās un miestos dzīvojošiem pilsoņiem, kuŗiem arī ir tiesības zemi pieprasit.

Bez tam nevar aizmirst, ka visi pilsoņi nav vienādi saistīti ar zemi. Ari starp laukstrādniekiem ir sevišķa grupa, tā sauktie ilggadīgie lietotāji, kuŗu tiesības uz zemi izaug no pagātnē ieguldītā darba tiesībām un citām juridiskām normām. Šo pilsoņu grupa Latvijā ir tikpat dažāda un raiba, cik raiba ir Latvijas agraro attiecību attīstības vēsture un cik raibi ir pēc baronu fantāzijas pītie zemes lietošanas un cilveku eksploatācijas tikli.

Tā tad agrarlikumā paredzētā plašo zemes tiesību realizēšana ir ļoti grūts un savos pamatos sarežģīts darbs, pie kuŗa jāievēro kā ārkārtīga apdomība un taupība zemes fonda

izlietošanā, tā arī jāpierāda liela lietpratība pilsoņu tiesību un priekšrocību noskaidrošanā uz zemes iegūšanu.

Mēs nevaram atzīt un nostāties uz pirmatneja jeb komunistiska cilvēces attīstības principa, ka zeme, tāpat kā ūdens un gaiss, nepieder nevienam un ka katram, kam ir 2 kājas un galva, ir jau tiesība šo zemi ņemt. Ši tiesību apziņa piemērojama tikai kļaidoņu tautu saimnieciskam stāvoklim, bet tiklīdz tauta nosēžas uz vienas vietas un sāk nodarboties ar zemkopību, tad tūlīt tiek dalīts gaiss starp dzīvojamā ēkā sasildīto gaisu un lauka gaisu, ūdens — starp akas ūdeni un upju un ezera ūdeni un jo vairāk zemes starp nekultivēto un kultivēto lauku zemi. Līdz ar šo attiecībā uz minētiem objektiem rodas individuāla darba tiesības apziņa, bet vēlāk arī sabiedriski atzītas un juridiski nostiprinātas zemes īpašuma tiesības. Kultivētā zeme ir viņa ieguldītā darba un sviedru ekvivalents. Viņa ir kristalizēts darbs, viņa ir kapitāls un tam, kuŗš šo zemi kultivējis un savu darbu un kapitālu zemē ir ieguldījis, tam pieder arī pirmtiesības un dzimttiesības uz šo zemi. Tā cēlusies visas Latvijas māju zemturība, kuŗa ar agrarlikumu atzīta par neaizkaŗamu. Tie paši principi jāliek par pamatu valsts fonda zemju piešķiršanai.

Vispirms, no valsts fonda zemju sastāva izdalāmas pastāvošās saimniecības, kuŗām ir zemnieku māju raksturs, un šīs saimniecības piešķiramas viņu ilggadejiem lietotājiem, kuŗi zemi kultivējoņi, ēkas ceļoņi un saimniecību ierīkojoņi un uzlabojoņi ir viņa ieguldījuši savu darbu un kapitālu. Ari pie pārejas fonda zemes piešķiršanas nevaram atzīt, principā, ka visi pilsoņi būtu vienlīdzīgi, un katram, kuŗš zemi pieprasītu un viņu apņēmtos apstrādat, zeme būtu jādod. Katrā tiesiskā organizētā valstī pilsoņu tiesībam jāzaug no viņu pienākumu apmēra. Tamdeļ arī mūsu agrarreformas likums un centrālās zemes ierīcības komitejas izdotās instrukcijas zemes piešķiršanā nostājas un zināmas pakāpenības ceļā, vadoties no tiem pamatprincipiem, ka pēc ilggadejo zemes lietotāju apmierināšanas:

- 1) zeme jādod vispirms tiem, kas šīs tiesības iekārojuši cīņā par Latvijas tautas un viņas zemes atbrīvošanu un kuŗi savu tieksmi pēc zemes jau pierādījuši darbos ar pašuzpūrešanos.

- 2) zeme jādod tiem bezzemniekiem — ilggadejiem zemes lietotājiem, kā zemes kalpiem, graudniekiem, muižu un viņu daļu rentniekiem, kuŗi kā koki jau ar saknēm ieauguši zemē, ieguldot viņa ilggadeju darbu un kapitālu;

- 3) zeme jādod arī tiem bezzemniekiem, kuŗi ne tikai „apņemas”, bet arī ir spējīgi viņu apstrādat, nodro-

šinot to ar savas ģimenes darba spēku un pietiekošu inventaru.

Šie galvenie principi ir agrarreformas likuma II. daļas sarkanais pavediens, un no šiem principiem ir vadījusies arī centralā zemes ierīcības komiteja, kā izdodot instrukciju Nr. 5, par zemes piešķiršanu, tā arī visā savā vēlākā zemes piešķiršanas darbā.

Rikojoties citādi, zemes fondu ātri izšķiestu un priekš lielā lauku bezzemnieku — istu zemkopju vairuma, tiesība uz zemi pārvērstos par bezvērtīgu tiesību pieprasīt zemi, bez iespējas viņu dabūt tadā vairumā, kas saskan ar sīksaimniecības eksistences normu.

Izejot no šiem principiem zemes piešķiršanā ietureta sekošā priekšrocību pakāpenība, sadalot visus zemes pieprasījumus grupās un dažas grupas kategorijās.

1) Ilggadīgie zemes lietotāji uz atsevišķām nedalamām saimniecībām ar zemnieku māju raksturu. Visiem šiem bezzemniekiem piešķiramas viņu ilggadīgās saimniecības un rentes vietas nedalītas, līdz 100 ha lielumā, pie kam agrarreformas likuma 32. p. atļauj šo māju dalīšanu tik tad, ja ilggadējā lietotāja nav. Pēdējā gadījumā māja jādala likumīgas normas jaunsaimniecībās un jāpiešķir vispārējā kārtībā. Ja saimniecībā bijuši vairaki ilggadīgi lietotāji, tad māja dalāma viņiem, ja tik katra iedalāmā daļa nav mazāka par 22 ha un ja mājas kopplatība ir 44 ha vai lielāka. Instrukcijā Nr. 5 šie zemes pieprasījumi ievietoti § 3., p. 4., kamdēļ zemes piešķiršanas praktika kļūmīgi mēdz šos zemes pieprasījumus ieskaitīt IV. grupā. Bet tā ir tikai redakcijas neskaidrība; mums jāatceras, ka § 3, runā tikai par zemes pieprasījumu listu sagrupēšanas kārtību. Ja jau grupas nozīmē līdz ar to priekšrocības uz zemi, tad sekojot instr. Nr. 5 grupejumam, būtu jāatzīst, ka katram sīkzemniekam, ja tik viņam pierobežo fonda māju, vaj viņš savu zemīti, kaut arī $\frac{1}{2}$ pūrvieta lielumā nodod valsts zemes fondā, būtu tiesība pieprasīt daļu no kaut kuņas valsts zemes fonda mājas vaj nu kā piegriezumu uz II. gr. pieprasījumu jeb kā jaunsaimniecību uz III. grupas pieprasījumu. Ilggadīgo lietotāju tiesības ar to tiktu noraidītas. Tāpat būtu jāatzīst, ka valdības, pašvaldības un sabiedriskas iestādes, kuņas ieskaitītas I. grupā, varetu ar sekmēm pieprasīt pastāvošo saimniecību un māju daļas. Šādi zemes pieprasījumi un nepamatotas pretenzijas arī bieži nāk priekšā praktiskā zemes piešķiršanā; bet viņi ir noraidāmi un tiek noraidīti, kā pretimrunājoši agrarreformas likuma § 32. un § 40.

2. grupā ieskaitami visas pastāvošo sīksaimniecību zemes īpašnieku prasības dēļ piegriezumiem līdz vietejai videjai zemes lietošanas normai, ja viņu zemes platība ir mazāka par 15 ha, kā to paredz agrarref. lik. 31. p. un ja viņu zemes pierobežos ar sadalāmo valsts zemju fondu. Tā tad nedz valsts nedz pašvaldības organi, ja viņi paši neuzstājas, kā fonda zemes pierobežos īpašnieki, nevar pieprasīt tieši to zemi, ar kuru var paplašināt pastāvošu sīksaimniecību, izdarot piegriezumu. To prasa lietderība un arī min. agrarref. lik. 31. p.

3. grupā — valdības, pašvaldības un sabiedriskās prasības pēc zemes, samērā ar zemes izmantošanas planu (agrarref. lik. § 35). Tā tad, ja pie zemes pieprasījuma nav pievienots klāt pārliecināošs un motivēts zemes izmantošanas plans, šie pieprasījumi uzlūkojami par neesošiem un noraidāmiem. Citādi un paplašināti saprastas šīs grupas tiesības vienā otrā gadījumā novestu pie pārestības un atsevišķu pilsoņu tiesību atņemšanas, nostādot vienu otru pastāvošu sīksaimniecību bezizejas stāvoklī. Varam atzīt, ka šīs grupas pieprasītajiem vispāri jābūt tiesībam uz zemi, ja zemes izmantošanas plans to attaisno un valsts vaj sabiedriskie uzdevumi to prasa, bet nevaram atzīt viņas priekšrocības uz to zemi, kura būtu kā vienīgais līdzeklis un iespējamība paplašināt pastāvošo sīksaimniecību. Ilustrēšu šo tezi ar kādiem piemēriem. Piešķiršanas praksē ir nākuši priekšā gadījieni, kad vienā jeb blakus pagastos vairākas biedrības pieprasa zemi „videjas zemkopības skolas ierīkošanai“. Protams, ka katra lauksaimn. jeb cita biedrība var spraut sev mērķi, kādreiz nonākt pie videjas lauksaimniecības skolas, bet kamēr ir tikai projektētais zemes izmantošanas plans bez pierādījuma par līdzekļiem, tikmēr zemi nevar piešķirt. C. Z. I. K. ir ziņojums no finanšu ministrijas par kādas Kurzemes biedrības lauksaimn. skolu, kuru no valsts ierādītas vairākas simts pūrvietas zemes no muižas centra un kuru arī skolai priekšnieks — agronoms, bet kuru nav skolas, nav neviena skolnieka un skolotāja. Tapēc šādi pieprasījumi apmierināmi ar zemi tikai pēc stingras pārbaudīšanas un, kā Senata praktiski rāda, katrā ziņā noraidāmi, ja tik zemes pieprasījumu neattaisno tiešie sabiedrības sprautie un statutos paredzētie mērķi.

4. grupā — neatsavināmo sīksaimniecību robežu noapaļošanas un starpgabalu likvidešanas un zemes apmaiņas prasības tādā mērā, kā to prasa zemes labierīcības plans un paredz agrarref. lik. § 33. un § 34.

5. grupā — nāc tie sīksaimnieki, kuri savu zemi aiz ze-

mes labierīcības mērķiem spiesti nodot fondā jeb likvidē savu kaimiņu sīksaimniecību paplašināšanai.

6. grupā — jaunsaimniecības sadalīto zemju agrakie lietotāji, kuŗi šīs zemes lietojuši vairak par 10 gadiem un ar to viņas iekopuši, ieguldīdami darbu un kapitalu. Pie šīs grupas pieder visi bijušie muižu jeb viņu daļu rentnieki, zemes kalpi, vārdu sakot, katrs ilggadīgais lietotājs, kuŗš valsts fonda zemi apstrādājis ar savu inventaru pārak par 10 gadu, ieguldot viņā darbu un kapitalu.

7. grupā — visi pārejie bezzemnieki, kuŗi savā starpā sadalīti uz kategorijām ar priekšrocībām:

I. kat. — Latvijas armijas kareivji Lāčplēša ordeņa kavalieri, Latvijas armijas invalīdi un kritušo ģimeņu locekļi.

II. kat. — vietejie Latvijas armijas un Rīgas frontes latviešu strēlnieku pulku invalīdi un šais pulkos kritušo kareivju ģimeņu locekļi.

III. kat. — vietejie bezzemnieki ar inventaru.

IV. kat. — ārpagastnieki ar inventaru.

V. kat. — bezzemnieki bez inventara.

Ja kāds zemi pieprasa pagastā, pie kuŗa viņš nav bijis pierakstīts un nav dzīvojis pirms 1915. g., kamdēļ nevar skaitīties par „vietejo“, tad viņš pazemināms par vienu kategoriju.

Sīki zemes piešķiršanas noteikumi izdoti no centralās zemes ierīcības komitejas 3. janvārī 1921. g. instrukcijā Nr. 5. Ar šo instrukciju likts pamats zemes piešķiršanas darbam Vidzemē, Kurzemē un Zemgalē.

Latgales zemes piešķiršanas principu īpatnība.

Īpatnejais Latgales agrariekārtas stāvoklis, kā zemes sadalīšanā, tā arī zemes piešķiršanā prasīja savu īpašu kārtību, kas saskanētu ar vietejo zemturību un zemes lietošanu.

Kā jau aizrādīju, Latgale ir tipiska sīksaimniecības zeme, kuŗā bezzemnieku skaits pēc 1920. g. skaitīšanas bij tikai 14,8% un kuŗā valda sīkzemnieku vienizīga, 6—30 pūrv. lielu, saimniecību tips: pēdejo skaits līdzinas 59,63% no vispārejā šī apgabala saimniecību skaita, ar videjo saimniecību platību ap 20 pūrv. katrā. Latgale vispāri ļoti bieži apdzīvota, jo še uz laukiem uz 1 k. klm. dzīvo 29,5 cilvēki, kamēr Vidzemē — 16,3, Kurzemē — 14,9 un Zemgalē — 14,7 iedzīvotāju. Tā tad Latgale divreiz biežaki apdzīvota, nekā citi Latvijas apgabali. Viss iedzīvotāju vairums — sīkzemnieki, kuŗiem katram pieder neliels zemes gabaliņš no sādžu šņoru zemes. $\frac{3}{4}$ Latgales zemes atrodas šņoru

lietošanā ar šai zistemai piemītošiem starpgabaliem un zervitūtiem.

Tamdēļ centralā zemes ierīcības komiteja jau pašā darba sākumā, 29. janvārī 1921. g., izdeva instrukciju Nr. 8 par valsts zemes fonda sadalīšanu un piešķiršanu Latgalē. Bet šī instrukcija izrādījās tik neapmierinoša, ka pēc viņas nevarēja zemes piešķiršanas darbus vest. Pirmais zemes piešķiršanas mēģinājums Latgalē bij 1921. g. jūlija beigās Rēzeknes apriņķī, Dricanu pagastā, kur izbrauca delegācija no centralās zemes ierīcības komitejas ar zemkopības ministra biedri R. Lindiņu un Latgales lietu pazinēju centralās zemes ierīcības komitejas bijušo priekšsēdētāja biedri Satv. Sap. loc. J. Kindzuli priekšgalā. Šis pirmais mūsu mēģinājums, pastiprinot iepriekšējos aizrādījumus par instr. Nr. 8 nelietderību, noveda pie slēdziena, ka Latgalē vajadzīga sevišķa piešķiršanas kārtība un sevišķa jauna instrukcija.

Latgales zemes ierīcības jautājumi ir tik sarežģīti, ka viņu kārtīgai sagatavošanai vajadzīgi īsti kompetenti spēki. Turpretim darbinieku spējības ziņā Latgales zemes ierīc. komit. bija tālu iepakaļ Vidz. un Kurzemes pagastu komitejam. Tā tad pirmais slēdziens, ka Latgalē zemes piešķiršanas darbiem pagastu zemes ierīcības komitejās vajadzīgs piešķiršanas tehnikas darbu vadītājs, kuŗš būtu spējīgs vispusīgi katru lietu un jautājumu uz vietas izmeklet un noskaidrot un līdz ar to dot lietīšķus un kompetentus aizrādījumus.

Otrkārt izrādījās, ka Latgalē fonda zemju samērā maz, bet viņas pieprasītāju ārkārtīgi daudz, jo katrs vietejais zemkopis, bez maziem izņēmumiem, ir sīkzemnieks, kuŗa zemes platība ir mazāka par 15 ha un tamdēļ var fonda zemi pieprasīt. Uz dažas muižas zemes guļ vairāku, līdz 10 sādžu zervitūtu tiesības. Bieži mēdz būt, ka sādzenieki atstāj savas šņoru zemes strēmeles brāļiem jeb radiem un prasa sev priekšrocības, kas paredzetas agrarref. lik. 31. p., un pie tam tādu stāvokli ieņem vairums zemes pieprasītāju. Ir ģimenes, kuŗas līdz šim saimniekojušas un faktiski saimnieko kopā, bet tagad, lai iegūtu šīs lielās (5. grupas) priekšrocības uz v. f. zemes piešķiršanu, steidzas, kaut arī uz papīra, sadalīt saimniecību, nodot savu šņoru zemes daļu atpakaļ, vienam ģimenes loceklim un pēc tam iesniedz zemes pieprasījuma listi, pieliekot vajadzīgās apliecības par zemes nodošanu fondā. Tā ka katrā pagastā ir nedaudz muižu, tad zemes pieprasītāju vairums iesniedz listes vispirms uz fonda zemes vienību, kuŗa ir vislabākā zeme, un kuŗa pirmā nāk piešķiršanā. Katram aprēķins

vairak reizes izmēģinat savu laimīgu roku. Ņemot vērā šos apstākļus, komisija nāca pie otra slēdziena, ka Latgalē zemes piešķiršanas darbi jāved nevis atsevišķi pēc fondu vienībām, bet pēc pagastiem. Visā pagastā vienā paņēmienā jānoskaidro visi zemes pieprasījumi un fonda zemes kopplatība; tad jāagrupē zemes pieprasījumi pēc fonda vienībām un jāizved zemes piešķiršana.

Lai šos darbus pienācīgi veiktu, atzina par vajadzīgu pie zemes piešķiršanas Latgalē pagastu zemes ierīcības komitejam piekomandēt kā tehnisko darba vadītāju sevišķu delegāciju, sastāvošu no centralās zemes ierīcības komitejas un apriņķa komitejas priekšstāvjiem.

Treškārt, Latgalē bij jāreķinas no vienas puses ar lielu zemes trūkumu un no otras ar to, ka pārkrievošanas laikmetā daudzās muižas ieguva krievu agrarbanka kolonizācijas nolūkiem, sadalīja 30—45 des. lielās fermās un izdeva uz renti jeb aizpārdeva iecerotajiem no Krievijas. Pie vietejā zemes trūkuma šo vēsturisko netaisnību nevarēja atstāt spēkā neizlabotu.

Zemes piešķiršanas kārtība un pamati Latgalē.

Ievērojot šie minētos apstākļus, centralā zemes ierīcības komiteja 13. sept. 1921. g., atceļot instrukciju Nr. 8 un tās instr. Nr. 5 daļas, kuŗas attiecas uz Latgali, izdeva jaunu instrukciju Nr. 25, par valsts fonda zemju piešķiršanu Latgalē.

Ar šo instrukciju Nr. 25, Latgalē noteikta sekoši zemes piešķiršanas pamati un kārtība.

Uz valsts fonda zemes pastāvošās sādžu likumīgās zervītutu tiesības likvidejamas ar zemkopības ministrijas rīkojuma Nr. 1236, no 1920. g. un Nr. 201/2 no 1921. g., ar ko valsts zemju inspektori pilnvaroti piešķirt uz katra sādžas gabala (učastka) no 2—5 des. zemes, skatoties pēc zemes labuma.

Valsts fonda zemes starpgabali, kas atrodas starp viensētās nesadalītām zemēm, jāizdala un jāpiešķir pierobežu sādžām, lai paplašinātu to sādžu sīkzemnieku zemes lietošanu līdz vietejai normai. Tāpat likvidejamas sādžām tuvu pierobežojošās fonda zemes. Piešķiršanas aktā jānorāda, kādānt sādžu saimniecībam kāda platība piešķirta, lai šo zemi varetu sadalīt līdz ar visas sādžas izdališanos viensētās (§ 3. un § 4.).

Atsevišķās saimniecības — viensētās, folvarkās un fermās zeme piešķirama viņu ilggadejiem lietotajiem vienas

iedalamas jaunsaimniecības apmērā, ja rentnieki uzgājuši uz kultivētas zemes un to lietojuši 20 gadus, ieguldot darbu un kapitālu.

Tagadejiem rentniekiem, kuŗi zemi 20 gadus nav lietojuši, bet šīs saimniecības paši nodibinājuši, uzceldami ēkas un izkopdami laukus, — piešķirama zeme līdz ar ēkam līdzšīnejās zemes lietošanas robežās ar platību līdz vietejai zemes piešķiršanas normai.

Ar to Latgales instrukcijas Nr. 25 atšķiras no vispārejas instr. Nr. 5, pēc kuŗas šiem ilggadejiem lietotājiem, saskaņā ar agrar. lik. 32. p. un 40. p., šīs pastāvošās saimniecības piešķiramas nedalītas. Bet tā ka agr. ref. lik. 32. pants noliedz dalīt tik zemnieku zemes rentes mājas un tālakā daļā runā tikai par tām rentes mājām un atsevišķām saimniecībām Kurzemē, Vidzemē un Zemgalē, kuŗas dibinātas uz kvotes un muižu zemes, tad ir skaidrs, ka šīs pants neattiecas uz Latgali, kuŗa zeme nedalījas uz minētām šķīram. Bez tam Latgales fermas ir nesenā kolonizācijas laikmeta auglis un bez šaubām likums tamdēļ arī neņemas aizstāvēt šo saimniecību neaizskaramību. Šī Latgales norma būs sāpīgi sajūtama Vidzemei pierobežojošā joslā — Bolvu un Ruškalovas pagastos, kuŗos neskatoties uz visiem vietejiem administratīviem šķēršļiem, ir iesūkusies mūsu tautas asinīs iedzimtā māju saimniecības sistēma, ar to starpību, ka šē mājas saucas par fermām. Lielā daļā no minētiem fermeriem ir latviņi, kuŗi paši nesen šīs fermas celmus izlauzuši un mājas cēluši. Pēc Latgales instrukcijas šie fermeri var saņemt no savas fermas tik vienu pilnas normas jaunsaimniecību. Saprotams, ka fermerim pus fermas atsavināšana sāpīgākai sajūtama, nekā baronam visas muižas atsavināšana; tas priekš viņa ir tikpat sāpīgi sajūtams, kā kad viņa labai rokai nocirstu div ar pus pirkstus.

Bet no otras puses šie pilsoņi nevar aizmirst, ka uz viņu zemi, vispirms, tiesības bij vietejiem latviešiem, kuŗus pie zemes nepielaida tamdēļ, ka viņi bij katoļi, kadēļ šīm mežos saspīestām sādžu saimniecībam vajadzēja palikt kā bezdelīgu perekļiem savā pirmatneajā sastingušā veidā.

Ja caur agrarreformu fermeris pārvēršās no 30—45 des. lielās fermas rentnieku par 22 ha lielās jaunsaimniecības dzimts īpašnieku, tad šīm fermerim nav iemesla žēloties par agrarreformu, jo līdz ar zemes platības samazināšanu, tiek atņemts arī nomas maksas slogs, kuŗš senāk guleja uz viņa pleciem.

Tālakā zemes piešķiršanas gaitā Latgalē ietureta sekošā pakāpenība:

I. grupā — valdības, pašvaldības un sabiedrības iestādes;

II. grupā — piegriezumi pierobežu viensētu sīksaimniecībam;

III. grupā — ieskaitāmi vietejā pagasta sīksaimnieki un bezzemnieki, kuŗi dalas uz 3 kategorijām: 1. kat. Lāčplēša ordeņa kavalieri, Latvijas armijā kritušo kareivju ģimenes locekļi un invalidi; 2. kat. Latvijas armijas kareivji; 3. kat. sīksaimnieki, kuŗi savu zemi nodod fondā, un bezzemnieki, kuŗi 10 gadus nodarbojušies ar zemkopību un kuŗiem ir vajadzīgais inventārs, to starpā zirgs;

IV. grupā — ieskaitīti ārpagasta sīksaimnieki un bezzemnieki, kuŗi līdzīgi 3. gr. sadalas kategorijās.

No Latgales zemes pieprasītajā sadalījumā grupās redzam, ka Latgalē sīksaimnieki un bezzemnieki nostādīti vienā grupā, jo šie katrs vietejais iedzīvotājs ir līdzīpašnieks attiecīgā viņa dzimtai piederošā sādžas zemes gabalā (učastkā). Vispārējais Latgales instrukcijas virziens ir vērstš, lai pie vietejā zemes trūkuma ienāceji nevarētu fonda zemi saņemt. Vietejo intereses ir nostādītas ārpus konkurences, pat baltiēts-lāčplēsis saņem zemi ar IV. grupas 1. kat., t. i. pēc vietejā civilā bezzemnieka. Tamdēļ nesaņemam, ka daži Latgales labā spārņa politisko partiju vadonī savos organos nemitas rakstīt par to, ka agrārreforma Latgalē tiek izvesta, neievērojot vietejo intereses, ka „zemi piešķirot činovniekiem, žeiidēm un igātņiem“, ka par zemes ierīcības darbiem vajadzētu „asaras liet“, bet ne ar muziku un puķēm un tamlīdzīgiem balaganiem sastapt zemes piešķiršanas delegācijas“ (kā tas bij Bolvos). Katra lietprateja acis sāda aģitācija iegūst citu nokrāsu un viņai nav cita nosaukuma, ka demagoģija. Par Latgales agrārreformas gaitu patiesi vajaga liet asaras, bet tikai bijušas Inflanijas muižniecībai — „Polsko infancka szlachta“ un viņas sulaiņiem. Bet Latgales zemkopis zin, ka valsts fonda zemes pieder viņam, jo viņš tās jau ar, sēj un plauj. Un ja kāds politiķis par mūsu reformu raud, tad latgalietis zin, ka šis krokodiļa asaras tiek izlietas uz apraktās muižnieku vērdzības kapa no viņas neizlabojamiem draugiem, kuŗiem arī šad un tad pa drusciņai atkrita no kungu galda. Tautai gar šo „laužu“ asaram nav nekādas daļas un viņa jautri smiedamās pāiet gaŗam šiem raudošiem svētuļiem, tāpat, kā arī pašas muižniecības kapiem, uz kuŗiem šie „kristīgie ļaudis“ raud. Turpmāk redzesim, ka zemes piešķiršanas darbi Latgalē iet pilnā un paātrinātā tempā, un šī darba rezultāti, tāpat kā augšā pievestie zemes piešķir-

šanas pamatprincipi, vēl reiz pierādīs, cik izdomata un salkana nepatiesība ir minētie „laužu“ un viņiem radniecīgu partiju uzbrukumi vēsturiskam agrarreformas darbam.

Zemes piešķiršanas kārtība.

Apskatījuši zemes piešķiršanas pamatprincipus un uzdevumus, mēs nācam pie slēdziena, ka šis darbs ir ārkārtīgi grūts un sarežģīts, jo zemes piešķiršanā nedrīkst būt kļūdu ne vispārejos pamata principos, nedz katra atsevišķa zemes gabaliņa piešķiršanā. Tiekme pēc zeme mūsu araju tautā ir tik liela, ka nav nevienas tautas šķiras, kas necenstos iegūt savu kaktiņu, savu stūrīti zemes. Tamdēļ zemes piešķiršanā sakrustojas visu partiju un tautas ziņālo grupu intereses. Zemes piešķiršanas pamatprincipiem vajadzēja būt tādiem, lai šo grupu intereses saskanētu, kā ar vispārejo agrarreformas mērķi un uzdevumu, tā arī ar tautas tiesisko apziņu un lietderības principiem.

Šie agrarreformas uzdevumi ir veikti no centralās zemes ierīcības komitejas ar izdotām instrukcijām, kuņas pamatus te vispusīgi apskatījām.

Bet sacensība notiek arī starp atsevišķiem pilsoņiem vienā un tai pašā grupā. Noskaidrot katra atsevišķa pilsoņa — zemes pieprasītāja, tiesības uz zemi un šīs tiesības formeli atzīt un juridiski nostiprināt tas ir tekošs zemes piešķiršanas darba uzdevums.

Kā katra darba, tā arī zemes piešķiršanas sekmes atkarājs no tā, cik pareiza un lietderīga ir darba organizācija un iekārta.

Zemes piešķiršanas atbildība, zemes lietu sarežģītais stāvoklis, kā arī piešķiramo objektu materialā vērtība prasa, lai šī darba ceļš būtu pietiekoši gaŗš, plats un atklāts, jo tikai tādu ceļu ejot pilsoņi varēs pietiekoši pierādīt savas tiesības un valdības iestādes varēs šīs tiesības noskaidrot un nosvērt, lai izšķirtu, kam pieder priekšrocība uz piešķiramo objektu.

Bet līdz ar to pašai piešķiršanas gaitai jābūt ātrai, jo to prasa zemes reformas politiskie un saimnieciskie uzdevumi un arī paši zemes pieprasītāji. No otras puses nevar aizmirst zemes piešķiršanas darba apmērus, ievērojot fonda platību, zemes pieprasītāju un piešķiršanas lietu lielo skaitu.

Tamdēļ visai darba iekārtai jābūt tādai, lai pārvaretu visas grūtības un šķēršļus, kuņas šim darbam liek ceļā preteji apstākļi. Vajadzēja izšķirties, vaj nostāties uz centralizētās vaj decentralizētās zemes ierīcības sistēmas, vajadzēja noteikt, vaj zemi piešķirs valdības ieredņi un komi-

sijas, vaj turpretim šo darbu nodos vietejām vēletām komitejam. Kā jau redzējām, Satversmes Sapulce izšķirās par pēdejo iekārtu un zemes piešķiršana bij ar agr. ref. lik. 4. daļu uzticēta zemes ierīcības komitejam.

Zemes ierīcības komitejas.

Ar agrarreformas likuma 4. daļu valsts zemes fonda sadalīšanai, izlietošanai un piešķiršanai nodibinātas pagastu, pilsētu vaj miestu, apriņķu un centrālā zemes ierīcības komitejas.

Pagastu zemes ierīcības komitejas sastāveja no 5 locekļiem un 2 viņu kandidātiem, proporcionēli izvēlētiem uz 1 gadu no visiem pagasta pilntiesīgiem pilsoņiem. Pilsētu un miestu zemes ierīcības komitejas tādā pašā sastāvā izvēl no sava vidus pilsētu jeb miestu domes. Bez šiem locekļiem pagastu un pilsētu vaj miestu komiteju sēdēs var piedalīties ar lemjošu balsi tiesību vietejais mērnīcības darbu vadītājs un zemkopības ministrijas priekšstāvis.

Šo vietejo komiteju uzdevums bija strādāt saskaņā ar centrālo un apriņķa zemes ierīcības komiteju aizrādījumiem un rīkojumiem, dot savus atzinumus par fonda zemes sadalīšanu, izlietošanu un piešķiršanu, sastādīt zemes pieprasītajū sarakstu, ierādīt piešķīrto zemes gabalu robežas, kā arī lemt par pabalstiem, kas būtu vajadzīgi atsevišķiem jaunsaimniekiem viņu saimniecību nostīprīnašanai. Sūdzības par pagasta zemes ierīcības komitejas darbību bij iesniedzamas nedēļas laikā apriņķa komitejai.

Apriņķa zemes ierīcības komitejas sastāv no 8 locekļiem un 2 viņu kandidātiem un no zemkopības ministrijas priekšstāvja, kā priekšsēdētāja. 4 locekļus un 2 viņu kandidatus proporcionēli ievēl apriņķa padome (tagad — apriņķu pašvaldības likvidācijas valde), 1 — apriņķa pilsētas dome. Bez šiem 5 vēlētiem locekļiem komitejā piedalās 3 valdības iecēlti priekšstāvji: no tieslietu, rūpnīcības un finansu ministrijām. Apriņķa komiteja izved saskaņā ar likumu un centrālās zemes ierīcības komitejas instrukcijām un rīkojumiem visus agrarreformas darbus apriņķī un vada pagasta komiteju darbību un lemj par visām lietām, kas ienāk no vietejām pagastu un pilsētu komitejam; izspriēž sūdzības par pagasta komiteju vaj pagasta valžu darbību zemes ierīcības lietās.

Sūdzības par apriņķa komitejas darbību iesniedzamas uz

centralās zemes ierīcības komitejas vārda nedeļas laikā attiecīgā apriņķa komitejā.

Centralā zemes ierīcības komiteja sastāveja no 6 Satversmes Sapulces ievēlētiem locekļiem, no 6 valdības priekšstāvjiem un no valdības iecelta priekšsēdētāja. Centralās komitejas uzdevums ir: a) vadīt un pārzināt zemes fonda izlietošanu, sadališanu un piešķiršanu; b) sastādīt zemes izlietošanas, sadališanas un darbības planu; c) galīgi apstiprināt, atcelt vai pārlemt zemes sadališanas, izlietošanas un piešķiršanas projektus, kā arī zemes pieprasītāju un pabalstu sarakstus; d) vadīt un pārzināt apriņķu komiteju darbību; e) izspriest sūdzības par minētām komitejam, kā arī strīdus viņu starpā; f) apstiprināt jaunajam saimniecībam izsniedzamos zemes līgumus un planus; g) izstrādāt instrukcijas un noteikt darbības laiku pagastu, pilsetu vai miestu un apriņķu komitejam.

Tā ka centralās komitejas lēmumi pēc būtības ir galīgi, tad, ievērojot zemes lietu svarīgumu, likums dod tiesību ieinteresētām pusēm centralās zemes ierīcības komitejas lēmumus mēneša laikā pārsūdzēt kasācijas ceļā Senata administratīvam departamentam, iesniedzot sūdzību caur centrālo zemes ierīcības komiteju.

No šī centralās komitejas kompetences pārskata redzam, ka viņai nepiekrīt zemes atsavināšanas lietas, neatsavinamo daļu ierādišana un fonda zemes apsaimniekošanas lietas uz nomas tiesībam, kas pēc agr. ref. lik. 1. d. § 12. piekrīt zemkopības ministrijai. Centralai komitejai piekrīt šīs lietas tik projektu apstiprinašana un vispārējo noteikumu un instrukciju izdošana.

Salīdzinot pagastu, apriņķu un centralās komiteju sastāvu, redzam, ka vietejās komitejas vēleto locekļu skaitā ir līdzsvars, bet tā kā centralās komitejas priekšsēdētājs ir valdības iecelts, tad tomēr šē ir iespējams valdības pārsvars. Ši uzbūves skice centralā komitejā pieņemta tadē, lai valdība nestu atbildību par zemes ierīcības darbu likumību. Bet mēs zinam, ka faktiski centralā komiteja no 13 locekļiem ap 11 vienmēr ir bijuši Satversmes Sapulces vai Saeimas deputāti un tikai 2 no viņiem uzskatami kā valdības ierēdņi. Pa daļai tas izskaidrojas ar tō, ka daļa no valdības priekšstāvjiem centralā zemes ierīcības komitejā, kā ministri, ministru biedri, mēdz būt parlamenta locekļi. Kādas sekas ir šādam sastāvam, par to runasim vēlāk, sīkaki apskatot centralās zemes ierīcības komitejas darbību galvenā reformas darbā — zemes piešķiršanā.

Centralās zemes ierīcības komitejas darbība

Apskatījuši centralās komitejas sastāvu un uzdevumus, pāriesim uz viņu darbības pārskatu, iesākot ar centrālo komiteju.

Centralās komitejas darba lauks ir tik plašs, ka, lai viņu aptvertu, vajadzīgs speciāls apskats. Mūsu uzdevums ir runāt tikai par to, kas saistās ar galveno viņas tekošo darbu — zemes piešķiršanu.

Centralās komitejas darbs norit viņai padotās: 1) kanclejā, 2) komisijās, 3) prezidija sēdēs un 4) plenarsēdēs. Kanclejas sadalas Vidzemes, Kurzemes, Latgales, administratīvā un rūpniecības nodaļās. Pirmās trīs nodaļas sagatavo un pārzin attiecīgu apgabalu zemkopības objektu piešķiršanas lietas, rūpniecības nodaļā sakopotas visu Latvijā atsavināto rūpniecības uzņēmumu piešķiršanas lietas, kā arī kultūrelo centru nomas lietas. Administratīvā nodaļa pārzin apriņķa un vietejo pagastu komiteju administratīvo darbību un ved kanclejas saimniecisko pusi. Bez tam pie kanclejas ir sevišķa darbvedība Senata pārsūdzības lietas un „Zemes ierīcības Vēstneša“ ekspedīcija. Kanclejas darbību pārzin kanclejas pārvaldnieks, nodaļas vadītāji. Kanclejas uzdevums ir sagatavot lietas uz komisiju, prezidiju un plenarsēdēm, izpildīt komisiju, prezidija un plenarsēdes lēmumus, vest visu sarakstīšanos ar vietejām komitejām un citām iestādēm un privatpersonām, kā arī informācijas darbu par agrarreformu, vispāri atsevišķu zemes pieprasītāju tiesībām un viņu lietu stāvokli un gaitu. Ievērojot plašo centralās komitejas uzdevumu agrarreformas darbu noteikšanā un izvešanā un to, ka visas Latvijas zemes un rūpniecības piešķiršanas lietas no 17 apriņķu komitejām nonāk šeit galīgai apstiprinašanai un sūdzību izlemšanai, tad viss centralās komitejas, kā arī viņas kanclejas, tekošais darbs notiek drudzainā ļaužu pūļa mudžeklī. Informācijas un savu lietu nokārtošanas nolūkā vien centralās komitejas nodaļās ikdienas savā laikā apmekleja vairāk par simts cilvēkiem — laucinieki un pilsētnieki. Ir bijušas dienas, īpaši tas bija novērojams pirms 1922. un 1923. g. Jūrģiem, kā arī vēlāk — mēslu dališanas un siena vaj rudzu plaujas laikā, ka atsevišķās nodaļās apmeklētāju skaits ir sniedzies līdz 150 cilvēkiem Vidzemes nodaļā, 100—120 cilvēku Kurzemes nodaļā un 10—20 cilvēku Latgales nodaļā, tā kā šīs dienas nodaļas darbinieki, kuri sastāv no nodaļas vadītājiem un 2—3 darbvežiem, aizņemti tikai ar informāciju un dažādu apliecību izsniegšanu.

Centralās komitejas kanclejas iekārta, kā arī visas ko-

mitejas darbības iekārta itistijās un pārveidojās sakarā ar to, kādā mērā auga un attīstījās agrarreformas darba gaita.

Jau pašā centralās komitejas darba sākumā, 1920. g. rudenī, izrādījās, ka plenarsēde pati nevarēs visus savus uzdevumus tieši veikt, ka viņai jādibina darba un lietprateju komisijas.

Mēs jau redzējam, ka zemes sadalīšanas vadišanai un projektu pārbaudīšanai ar 1920. g. 20. novembra noteikumiem centralā komiteja nodibināja tehnisko komisiju, kuŗas darbību mēs jau šē, savā vietā apskatījām.

Tāpat zemes piešķiršanas lietu caurskatīšanu, sūdzību noskaidrošanu un lietu sagatavošanu plenarsēde nebij spējīga pati tieši izdarīt. 1921. g. marta mēnesī pie centralās zemes ierīcības komitejas tika nodibinata zemes piešķiršanas komisija.

Pirmā zemes piešķiršanas komisijas sēde notika 8. martā 1921. g., kuŗā piedalījušies centralās komitejas locekļi: deputāti Zamuels un Lindiņš, agr. Jansons, agr. Turkopuls un inž.-agr. P. Grāvis. Pirmā izlemta lieta — Jelgavas apr. Penkules pag. Auces muižas piešķiršanas lieta, pie kam aprīņķa komitejas lēmums attiecībā uz zemes piešķiršanu apstiprinats, bet zemes sadalīšanas projektu uzdots mērniecības daļai attiecīgi pārstrādat un izlikt dabā, pēc kam viņu no jauna iesūtīt centralā zemes ierīcības komitejā.

Martā notika 2 sēdes. Bat jau aprīli izrādījās, ka ienākušo lietu caurskatīšanu nevarēs veikt ar šādu komisiju darbību, un sēdes sāka noturet pārdienās, noturot 13 sēdes mēnesī. Līdz ar to noskaidrojas, ka centralās komitejas uzdevums zemes piešķiršanas lietās neaprobežosies ar vienkāršu lietu pārbaudīšanu no ārejā likumības satura, bet ka katra lieta pamatīgi pēc būtības jāpārbauda un visas sūdzības jāizmeklē. Iepriekšējai lietu sagatavošanai viņas tika izdalitaz starp komisijas locekļiem. Bet lietas bij tik sarežģitas un bagatas ar sūdzībām, ka viens referents nevarēja vairak lietas izmeklet un sagatavot, kā vienu vaj divas dienā, jo komisijas locekļi paši bija parastā darba laikā aizņēmti savos tiešos dienesta pienākumos — valdības iestādēs jeb Satversmes Sapulcē; komisiju darbam atlika vienīgi vakari un nakts. Lietas izlēma desmitām, bet kanclejā ienāca simtām klāt. Mēģināja referentu pienākumus uzlikt kanclejas nodaļas vaditājiem, bet ari šē darbs auga ar katru stundu. Tamdēļ junijā 1921. g. tika pieņemti referenti, uzdodot viņiem atbildigo iepriekšējo protokolu sa-

stādišanu par lietas apstākļiem pēc dokumentu satura. Līdz ar to izrādījās, ka lietu galīgu izlemšanu nav iespējams pabeigt izdarīt slēgtās sēdēs, nenoklausoties ieinteresētās personas. Tamdēļ tika pieņemts, ka piešķiršanas komisijās visas lietas caurskatīs atklātās sēdēs, piedaloties pašiem zemes pieprasītājiem, kuŗus ap 2 nedēļas iepriekš lietas izlemšanas centralās komitejās kanceleja uzaicinaja ar pavēstēm caur vietējām pagasta zemes ierīcības komitejam vaj caur publikāciju „Zemes ierīcības Vēstnesi“.

Šādi organizeta piešķiršanas komisija pārvērtās par administratīvi tiesisku iestādi, kuŗai piemita visas publiskās un atklātās sacensības garantijas.

Tā kā lietu skaits pārmērīgi auga, lai veiktu lietu sagatavošanu un ātraku caurskatīšanu, tad oktobri nodibinājās vēl otra piešķiršanas komisija, bet 1922. g. februara mēnesī sāka strādāt un turpināja darbu līdz pat lieldienam 5 piešķiršanas komisijas ar attiecīgi pavairotu referentu skaitu.

Lai varetu spriest par centralās komitejas zemes piešķiršanas darba apmēru, tad mēs nevaram neatzīmēt vispārējo komiteja ienākušu zemes piešķiršanas lietu skaitu, kā arī komisiju, sēžu un viņas izlemto lietu skaitu.

Zemes piešķiršanas komisijās no piešķiršanas darba sākuma (1921. g.) līdz 1922. g. vasaras pārtraukumam noturēts sēžu skaits:

1921. g.				1922. g.			
Mēnesis	Sēžu skaits	Izlemto lietu skaits	I. sēžu dienā caurmērā izlemto lietu skaits	Mēnesis	Sēžu skaits	Izlemto lietu skaits	I. sēžu dienā caurmērā izlemto lietu skaits
Marts	2	15	7,5	Janvaris . . .	17	536	31,5
Aprils	13	93	7,1	Februāris . . .	28	1638	58,5
Maijs	16	248	15,5	Marts	40	1840	46
Junijs	12	132	11	Aprīlis	27	1063	39,4
Julijs	22	116	5,3	Maijs	25	621	25
Augusts . . .	7	54	7,7	Junijs	26	562	21,6
Septembris .	18	275	15,3	Julijs	5	59	11,6
Oktobris . .	20	1285	64,2				
Novembris .	10	460	24	Kopā	168	6319	37,6
Decembris .	12	252	22				
Kopā	141	2930	20,8				

Piezīme: 1) Starp izlemtām lietām 253 Latgales lietas.

2) Zem jēdziena „lieta“ jāsaprot vienas zemes vietas muižas vaj rentes mājas piešķiršana.

Izlemto lietu skaits divās piešķiršanas sesijās vien ir bijis 9249

Šie savā ziņā vēsturiskie skaitļi paši par sevi dod liecību par centralās zemes ierīcības komitejas zemes piešķiršanas darba apmēru un tempu.

Piešķiršanas komisijās sagatavotās lietas ar komisijas atzinumu nāk plenarsēdes apspriešanā un apstiprinašanā. Pēc centralās komitejas iekšējās darbības bijušās prakses, piešķiršanas komisijas atzinumu nevarēja pārsūdzēt uz plenarsēdi, jo plenarsēde lietu izmeklēja un debatēja tikai tad, kad visi komisijas locekļi nav vienojušies par atzinumu jeb pati komisija, atturoties no atzinuma došanas, pārnēs lietu plenarsēdes izlemšanai. Beidzamā laikā šī loģiski saprotamā iekārta netiek ietureta un sūdzības uz plenarsēdi tiek pieņemtas.

Tomēr, runājot par centralās komitejas iekārtu un viņas darbību, jākostas, ka skaitliskais rezultāts zemes piešķiršanā savā laikā ir panākts ar pārmērīgu lietu izlemšanas steigšanu. Iemesls tas, ka daudzas sēdes nevarēja būt pietiekoši ilgas, lai lietas izmeklēšanu un noskaidrošanu pamatīgi un uz vietas nobeigtu, fiksejot piešķiršanas protokolos arī jaunus apstākļus un motīvus, kuŗi spiež grozīt aprinķa komitejas lēmumus. Sēdes bij isas tamdēļ, ka visi komisijas locekļi, izņemot 2—3, ir centralās komitejas un arī augstā tautas priekšstāvniecības nama locekļi, kuŗi aizņemti parlamenta komisijās un kopsēdēs. Arī ministris, kā centralās zemes ierīcības komitejas priekšsēdētājs, nevar piedalīties sēdēs tik ilgi, cik būtu vajadzīgs sīkai lietas izlemšanai. Tamdēļ daudzas lietas tiek atliktas un vairakas reizes nāk komisiju un plenarsēdes caurskatišanā.

Īpaši daudz atlikto lietu ir devusi plenarsēde aiz tā paša iemesla, kā sēdes laika trūkuma dēļ varēja turpināties tikai no p. 2—5, t. i. 3 stundas, bet faktiski vienmēr mazāk, jo plkst. 5 sākas sēdes Satversmes Sapulcē vaj Saeimā. Tik isā laikā plenarsēdes prakse paspēj tikai veikt daudzos principielos jautājumus sakarā ar agr. ref. izvešanu, tā kā pie piešķiršanas un zemes sadalīšanas apstiprinašanas viņai gribot negribot jābrauc, tā sakot, pa virsu, noņemot „krejumu“ un sarežģītas zemes piešķiršanas lietas jāatliek. Šādu atlikto lietu, kuŗas piešķiršanas komisijas bij nodevušas plenarsēdes izlemšanai, 1921./1922. g. sesijā bij 245, kuŗu likvidešanu vajadzēja uzdot sevišķai apakškomisijai.

Bet turpmākā darbā, ja centralās komitejas sastāvs un darbības plans netiek grozīts, paredzams tas pats sastrēgums, kuŗš ir neizbēgams.

Plenarsēdes notiek apmēram 2 reizes nedēļā. Uz šīm sēdēm sanāca lietas no apm. 14 komisijām, no kuŗām dažas, kā tehniskā komisija un piešķiršanas komisijas, no-

tureja sēdes 4—5 dienas nedēļā. Piešķiršanas komisijas vien sagatavoja nedēļā ap 250 lietu. Saprotams, plenarsēde nevarēja atrast laiku, lai sarežģītās lietas bez kavešanās izmekletu un izlemtu; jo vairāk viņa nevarēja nodarboties ar veco atlikto lietu caurskatīšanu. Caur to radās sekošs stāvoklis: atliktās lietas guļ; zemes pieprasītāji nervozi brauc uz Rīgu, lūdz lietu paātrināt, un noteikt termiņu lietas apstiprinašanai; bet tekošā darba darītāji nekādas noteiktas atbildes nevar dot, jo plenarsēdes darbu nevar regulēt laika trūkuma dēļ. Šai ziņā pret centralo komiteju celtie iebildumi ir pilnīgi pamatoti.

Izeju no šī stāvokļa ļoti viegli atrast, ieceļot priekšsēdētāju un 6 komitejas locekļus saskaņā ar agr.-ref. lik. 4. d. 7. p., kā valdības priekšstāvjiem, pie kam šiem no valdības ieceltiem priekšstāvjiem un priekšsēdētājam jābūt specialistiem zemes ierīcības lietās, ar tehnisku un juridisku izglītību un ilggadīgu praksi. Bez tam nebūtu pielaižams, ka šie valdības ieceltie locekļi ieņemtu citus amatus, jo viņiem viss laiks būtu jaziedo tikai darbam centralā zemes ierīcības komitejā. Tad piešķiršanas un tehnisko komisiju darbību varēs ievīrīt stingri tiesiskās slīdēs, nostādot lietu izmeklēšanas procesu līdzīgi tiesu resora paņēmieniem, jo 6 locekļiem varēs uzdot visu piešķiršanas komisijas darbu, neizslēdzot lietu iepriekšēju sagatavošanu un referenta pienākumus savā komisijā. Ja, piemēram, pie apgabala tiesas izlēmamām lietām, ar prasības zumu desmitus tūkstošos ir vajadzīgs, lai lietu sagatavotu un referētu pats tiesas loceklis un lietu izmekletu ar visām sacensības un atklātības garantijām, tad jo vairāk šāda vajadzība ir zemes piešķiršanas komisijās, kur piešķiramās mājas vērtība sasniedz 300.000, pat miljonu un vairāk rubļus. Mums pagātnē ir pietiekoši piedzīvojumu, lai aizrādītos trūkumus novērstu, sastādot centralās zemes ierīcības komitejas sastāvu ne pēc politiskām kombinācijām, bet pēc lietderības prasībām. Notika centralās zemes ierīcības komitejas sastāva pārmaiņa likumdošanas ceļā — grozot agr. ref. likuma 4. daļu; bet ar šo soli, ievedot centralā zemes ierīcības komitejā 2 jaunus locekļus, 1 no likvidētām aprīņa valdem un 2 no pilsētām, visi augšā minētie trūkumi nav novērsti. Ir dzīta politika, kuŗa tiesiskā centralās zemes ierīcības komitejas darbībā neka pozitīva nevar dot.

Pirms nobeidzam centralās zemes ierīcības komitejas darbības pārskatu, zemes piešķiršanas darbā, jauzkavejas vēl pie dažiem pret centralās zemes ierīcības komiteju ierosinātiem iebildumiem.

Ļoti bieži presē sastopam aizrādījumus un pārmetumus, ka centralā zemes ierīcības komiteja pastāvīgi groza aprīnķa komitejas lēmumus zemes piešķiršanas lietās.

Aizrādot uz atcelto vaj grozīto aprīnķa komiteju lēmumu skaitlu, šie novērotāji grib konstatēt centralās komitejas darbībā paviršību. Par paviršību varetu runāt tikai tad, ja pavisam nebūtu grozītu lēmumu, jo tikai tāds fakts liecinātu, ka lietas centralā zemes ierīcības komitejā netiek pienācīgi izmeklētas. Pietiekoši nepieciešamais grozīto lēmumu skaits mūs ved pie pretejā slēdziena, ka centralā komiteja, nelūkojoties uz lietu daudzumu un laika trūkumu, lietas tomēr pamatīgi izmeklē. Nekas nav vieglāki, kā apstiprināt aprīnķa komitejas lēmumu. Bet centralai komitejai, kā beidzamai apelācijas instancei, cik arī lieta nebūtu saļauka un sagrozīta uz vietas, tomēr ta ļaizlemj pēc būtības. Uz to spiež daudzas zemes pieprasītaju sūdzības. Zemes piešķiršanas lietas, tāpat kā citas prasības, tiek izlemtas tā, kā tas no ieinteresētām personām ir pierādītas zemes piešķiršanas procesā. Jo gaŗaks šīs ceļš, jo lietas pareizāki pierāda un pareizāki izlemj. Tamdēļ arī, ļaī pagaŗinatu šo ceļu, centralā zemes ierīcības komiteja atstāta, kā beidzamā apelācijas iestāde. Zemes pieprasītaji, savā starpā sacenšoties, nāk šaī beidzamā instancē ar pilnīgākiem dokumentiem: un liecībām, nekā iepriekšējās komitejās, un ta pēc bieži izrādas, ka aprīnķa komitejas lēmumus nevar atstāt spēkā. Bez tam, ne visas aprīnķa komitejas vienādi iztulko agr. ref. lik. un centralās komitejas instrukcijas. Centralās komitejas uzdevums ir apvienot visu zemes piešķiršanas darbu, padodot to vienām likuma normām, vieniem principiem, novedot visu piešķiršanas darbu, kuŗš izdarīts uz vietas, zem viena dalītaja. Grozīto un negrozīto lietu skaits pie vienādiem apstākļiem raksturo vienīgi vispārīgo piešķiršanas darba gaitu, īpaši vietejo komiteju darbību aprīnķos. Kur grozīto lietu proc. zemāks, tur darbība nostādīta ļabāk, jo lietu ļabāka izmeklēšana un nokārtošana nedod iemesla sūdzībām. Pēc apgābaliem grozīto un negrozīto lietu skaits sadalas šādi:

Apgābali	Izlemto lietu skaits			Grozīto lietu % no visu lietu skaita
	Apr. kom. lēmumi apstiprināti	Apr. kom. lēmumi grozīti	Kopā	
Vidzemē	3.824	1.499	5.323	28,1
Kurzemē	1.238	506	1.744	29,0
Zemgalē	1.604	525	2.129	24,7
Latgalē	65	42	107	39,2
Visā Latvijā .	6.731	2.572	9.303	27,6

Lai pareizi saprastu grozīto lietu apmēru, šē jaaizrāda, ka pievestā pārskatā lēmums par grozītu ieskaitīts pat tad, ja visu zemes saņēmeju sarakstā notiek pārmaiņa attiecībā uz vienu zemes gabalu jeb vienu zemes saņēmeju. Ievērojot sacīto un to, ka dažā labā fonda vienības piešķiršanā ieinteresētas simtiem zemes pieprasītajū un jāizlemj simtiem zemes pieprasījumu listes, nākam pie slēdziena, ka vispārējā grozīto lēmumu procentuālā norma 27,6 nav liela. Ja vispārīgi zemā grozīto lietu procentuālā norma 27,6 raksturo vietejū komitejū darbību par pietiekoši labu, bet augsta otrādi, tad šiem skaitļiem nav tādas pašas nozīmes attiecībā uz Latgali, kur katra lieta aptver visa pagasta fonda vienības un pie lietas caurskatīšanas jāizlemj līdz 1000—2000 zemes pieprasījumu listes. Tā, piemēram, Ludzes apriņķī no 21 caurskatītām lietām apriņķa komitejū lēmumi grozīti 19 lietās, bet šai apriņķī zemes ierīcības darbi, kā tehniskās zemes sadalīšanas, tā arī zemes piešķiršanas ziņā, ir priekšzīmīgi nostādīti: darbi iet pilnā tempā un bez sarežģījumiem. Lai šai ziņā ilustretu Latgales izņēmuma stāvokli, aizrādīsim uz Bolvu pagasta zemes piešķiršanas lietu. Vispirms, Bolvu pagasta platība ar 80 tūkst. iedzīvotājiem norāda, cik plašs var būt vienas lietas apmērs. Zemes pieprasījumā bija iesniegts 1800 listes, uz kuņām piešķirts 455 jaunsaimniecības, bet tik pat daudz sīksaimnieki dabu jā pļavu piegriezumus ilggadējā nomā no 1—2 des. katrs. Nelūkojoties uz to, visa lieta bija iesniegta centralā zemes ierīcības komitejā tikai ar 8 sūdzībām: tā tad atzīstama par ļoti labi nokārtotu. Tomēr centralā komitejā grozīja apriņķa komitejas lēmumu attiecībā uz 70 amatnieku gabalu piešķiršanu Bolvu miesta tuvumā aiz tiri tehniskiem iemesliem, atliekot šo piešķiršanu tik ilgi, kamēr nebūs izstrādāts Bolvu miesta apbūves regulēšanas projekts un ieprojektētie amatnieku gabali saskaņoti ar šo projektu. Tā tad šie skaitļi Ludzes apriņķī, tāpat kā citos Latgales apriņķos, zemes piešķiršanas gaitu neraksturo tā, kā pārējos Latvijas apgabalos.

Ja mēs ņemtu grozīto apriņķu komitejū lēmumus attiecībā uz atsevišķiem zemes saņēmejiem, bet ne lietām, tad šī procentuālā norma būtu vismaz 10 reizes mazāka, jo katra lieta satur caurmērā ne mazāk kā 10—25 zemes pieprasījumus un reti kādā lietā groza vairāk kā 1—3 zemes gabalu piešķiršanu. Cik svarīgi arī nebūtu šī otrā tiešā statistika. tomēr viņu izvest attiecībā uz 9303 lietām būtu ārkārtīgi sarežģīts darbs, jo būtu jāizskata visas arķīva lietas. Bet mums pietiek arī ar augšā pievestiem labvēlīgiem skaitļiem, kuņi tomēr pašī liecina par to, ka uzbrukumi

centralai komitejai no to reakcionaro aprindu puses, kuŗi par varu grib mūsu agrarreformas gaitu nostādīt nelabvēlīgā gaitā, arī šai ziņā ir nepamatoti. Visi šie skaitļi rāda, ka zemes piešķiršanas darbi kā centrā, tā uz vietām, rit puslīdz normalā gaitā, jo $\frac{3}{4}$ lietas stājas spēkā pēc apriņķu komiteju lēmumiem un apmēram 97 proc. no visiem zemes saņēmejiem jau pēc apriņķa komitejas lēmuma uzsāk savas dzīves jaunuzbūves darbu un paliek savās jaunieņemtās vietās.

Tik plašu darbu, kā zemes piešķiršana, grūti ievirzīt formelās tiesas procesa sliedēs, jo mums jāreķinājas ar to, ka zemes pieprasītāji maz zin likumus un viņu formelās prasības; pieņemt advokatu lietu vešanai var ne daudzi zemes pieprasītāji.

Tomēr zemes pieprasītāju saimnieciskās intereses prasa, lai centralā komiteja izlemjot lietas, stingri ievērotu visas tiesiskās formalitātes, un visā zemes ierīcības darbībā vadītos no stingri noteiktām juridiskām normām un no tiesu procesa kārtības.

Tas veicinās saimniecību jaunuzbūvi un nostiprinašanu un pašu piešķiršanas darbu padarīs noteiktāku un vienkāršāku, paātrinot ar to visu agrarreformas gaitu.

Zemes piešķiršanas panākumi.

Galīgie zemes piešķiršanas panākumi šimbrīžam vēl nav zināmi. Bet pagājušo gadu darbs ir jau tik tālu veikts, ka apskatot viņa rezultātus jau tagad var dot atbildi uz visiem svarīgākajiem jautājumiem, kas saistīti ar zemes reformu un atkarīgi no zemes piešķiršanas.

Vispirms rodas jautājums, kādu sociālu grupu un tautas slāņu rokās valsts fonda zeme piešķiršanas ceļā nodota: vai valsts fonda zemi saņem tās iedzīvotāju grupas, kas ne tikai apņemas, bet ir arī spējīgas saviem līdzekļiem zemi apstrādāt, vai turpretim zeme nāk bezinventāra bezzemnieku rōkās (Vidzemē, Kurzemē un Zemgalē 7. gr. 5. kateg., Latgalē — 4. gr.)?

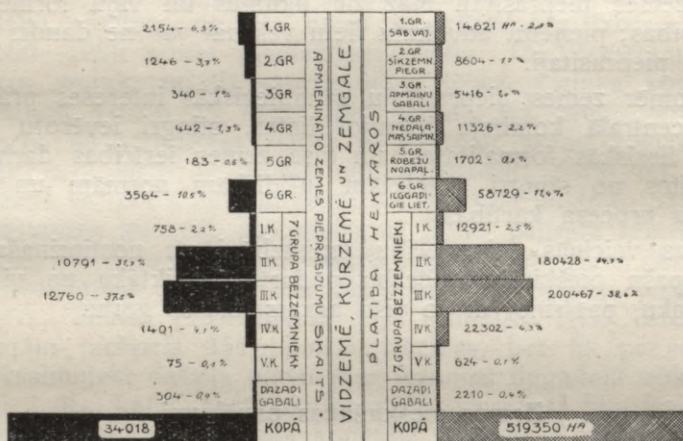
Blakus šim stāv otrs jautājums par to, kāda tipa saimniecības izveidojas uz veco lielsaimniecību laukiem: vai tās ir vien- vai divzīrgu jaunsaimniecības un cik zemes aizņem katrs no šo jaunsaimniecību tipiem?

Noteiktu atbildi uz šiem jautājumiem dod diagramas Nr. 1 un Nr. 2 par Vidzemi, Kurzemi un Zemgali, bet Nr. 3 un Nr. 4 — par Latgali, skaitļos uz 1923. gada

1 septembrī. Diagramu Nr. 1 un Nr. 3 stabiņi uz kreiso pusi ilustrē ar zemi apmierinato zemes pieprasitāju skaitu atsevišķās grupās un kategorijās un so skaitļu savstarpējās attiecības procentē pret kopskaitu. Stabiņi uz labo pusi rāda, cik samērā hektaru katrai grupai un kategorijai piešķirts.

DIAGRAMA Nr. 1.

VIDZEMĒ, KURZEMĒ UN ZEMGALĒ
PIEŠKIRTO ZEMŅU ATTIECĪBAS PĒC KATEGORIJĀM.

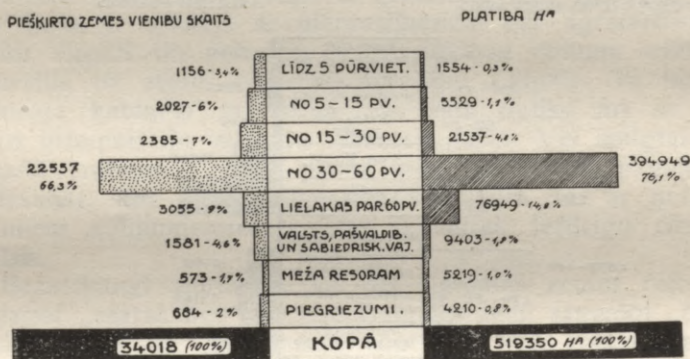
No diagramas Nr. 1 redzam, ka Vidzemē, Kurzemē un Zemgalē vislielāko ar zemi apmierinato skaitu dod 7. gr. III. kat., tas ir civilie vietejie bezzemnieki, skaitā 12.760, jeb 37,5% no visiem zemes pieprasitājiem. Civilo bezzemnieku grupa saņēmusi arī visvairāk zemes, kā kāda cita grupa — 200.467 ha jeb 38,4% no visas piešķirtās zemes kopplatības. Tajā laikā 7. gr. 2. kat. — karēivji, no kuriem ar zemi ir apmierināti 10.791 pieprasitājs, jeb 31,7%, ar 180.428 ha. Trešā vietā stāv 6. grupa — ilggadīgie muižas zemes rentnieki, graudenieki, zemes kalpi u. t. t., no kuriem apmierināti 3594 pieprasījumi (10,5%), ar 58.729 ha (11% no kopplatības). Šīs grupās guļ galvenais lauku darba spēks un līdzekļi; viņas kopā iztāisa $\frac{4}{5}$ daļas no visiem zemes pieprasitājiem un viņas arī ir saņēmušas $\frac{4}{5}$ daļas no visas valsts fonda zemes. Pavisam Vidzemē, Kurzemē un Zemgalē uz 1. sept. 1923 .g. zeme galīgi bija piešķirta, neskaitot pieprasījumus uz lauku

mājam, 34.018 pieprasītajiem, kuņiem bija piešķirts 519.350 ha.

Diagrama Nr. 2 sadala Vidzemē, Kurzemē un Zemgalē piešķirto fonda zemi pēc jaundibināto saimniecību rakstura un platības. No šīs diagrammas redzam, ka muižu zeme galvenā kārtā izlietota 2-zirgu jaunsaimniecību ierīkošanai, platībā no 30—60 pūrvietam. No 34.018 piešķirtām vienībām šo no 30—60 pūrv. lielo 2-zirgu normas jaunsaimniecību ir piešķirts 22.557 jeb 66,3% no kopskaita, ar platību 394.949 ha jeb 76,1% no visas kopplatības — 519.350 hektariem. Lielaku par 60 pūrv. (no 22,295—27,0 ha) saimniecību ir nodibināts 3055 jaunsaimniecības (ap 9%) ar platību 76.949 ha (14,8% no kopplatības).

DIAGRAMA Nr.2.

**VIDZEMĒ, KURZEMĒ UN ZEMGALĒ
PIEŠKIRTO ZEMJU ATTIECĪBAS PĒC ZEMES GABALU PLATĪBAS.**

Kopā ņemot, Vidzemē, Kurzemē un Zemgalē divzirgu normas jaunsaimniecību ir piešķirts:

1) no 30—60 pūrv.: 22.557 jauns. (66,3%) ar platību 394.949 ha (76,1%);

2) lielakas par 60 pūrv.: 3055 jauns. (ap 9%) ar platību 76.949 ha (14,8%).

Pavisam 25.612 jaunsaimniecības (75,3%) ar platību — 471.898 ha (90,9%).

Videja 1 jaunsaimn. platība — 18,4 ha.

Tā tad $\frac{9}{10}$ daļa no visas lauksaimnieciski izmantotas muižu zemes tiek pārveidotas par divzirgu jaunsaimniecībām, kuņās tāpat, kā vecās lauku mājās, būs iespējams lietot

visas lauksaimniecības mašīnas, un tamdēļ par viņu dzīves spējību nav ko šaubīties.

Vienzīrgu saimniecību, no 15—30 pūrv. lielu, ir piešķirts 2385 jeb 7% no kopskaita, ar platību 21.537 ha, jeb 4,1% no kopplatības. Šais skaitļos ietilpst piešķirtas dārzsaimniecības un zemes gabali lauku rūpniecības vajadzībām.

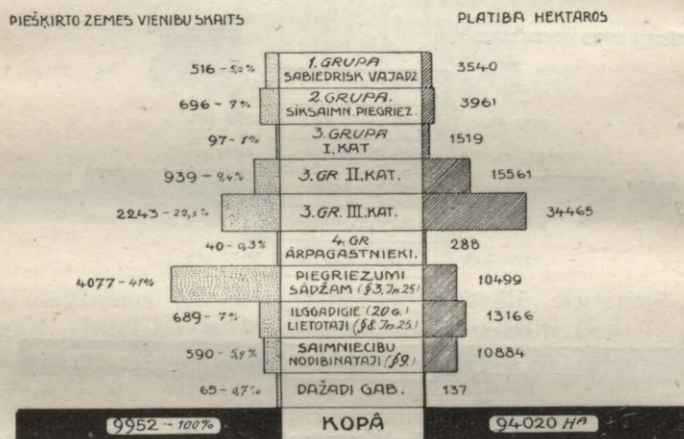
Pēdejo gadu piešķiršanas rezultāti grozīs tikai skaitļu absolūto lielumu, bet ne viņu relatīvas attiecības un procentuēlas normas, jo piešķiršana ir tik tāju veikta, ka rezultātu tendence ir jau pilnīgi noteikusies.

Pārskatu par Latgales zemes piešķiršanas panākumiem dod diagramas Nr. 3 un Nr. 4.

DIAGRAMA NĒ 3.

LATGALĒ

PIEŠKIRTO ZEMJU ATTIECĪBAS PĒC GRUPAM UN KATEGORIĀM.

No diagramas Nr. 3 redzam, ka skaita ziņā Latgalē pirmo vietu pie zemes piešķiršanas aizņem piegriezumi šadžam, lai paplašinātu sīksaimniecību zemes. Šadžu sīksaimniekiem ir doti 4077 piegriezumi jeb 41% no visiem pieprasījumiem. Bet šie 4077 pieprasītāji saņēmuši tikai 10.499 ha zemes, jeb caurmērā katris — 2,56 ha (16,31%). Ņemot vērā, ka Latgalē ir 11.507 saimniecības mazakas par 6 pūrv., bet sīksaimniecību no 6—30 pūrv. ir 42.068 (59,63%), redzam, ka zemes trūkums sajūtams 53.575 saimniecībās (75,94%). Šie 4077 piegriezumi caurmērā pa

2,56 ha pastāvošo sīksaimniecību likteni nevar uzlabot un viņas būs padotas turpmakai nīkuļošanai.

Bet tā kā agrarā jautājuma pareizai atrisināšanai un dzīvē izvešanai Latgales liktenī ir vēl lielaka nozīme, kā citos Latvijas apgabalos un tā kā no svarīgās reformas iznākuma atkarajas viss Latgales saimnieciskais un politiskais stāvoklis, kas cieši saistīts ar visām mūsu valsts liktenīgām gaitām, tad pie Latgales zemes jautājuma ir sevišķi jauzkavejas, atklāti atzīstoties, nodarītas kļūdās un meklejot ceļus, kā viņas labot.

Līdzšīnejā mūsu valsts politiskā dzīvē Latgales zemes jautājums vienmēr ir bijis par to „Ahilesa pēdu“, kurā ir izmēģinājuši savus zobus Latvijas agrarreformas neapmierinamākie pretinieki. Ap šo pašu jautājumu ir notikusi vislielākā demagoģija un pārsolišanas sacensība, kā valdības krīzes laikmetos, tā arī Saeimas vēlēšanu laikmetā. Īsi sakot, šis Latgales dzīves pirmais jautājums ir padarīts par rotaļu dažādu politisku grupu rokās. Kad vien ir gribējuši valdību satricināt jeb gāst, kad vien valsts politiskā dzīvē kāda grupa ir gribējusi radīt grūtības, tad šis darbs ir uzsākts ar pieprasījumiem par agrarreformas gaitu vispāri un nobeigts ar neuzticības votumu valdībai attiecībā uz zemes reformas izvešanu Latgalē. Tā bij ar Ulmaņa kabineta grimšanu; tas pats notika arī ar vēlako interpelāciju ministra Zamuela laikā. Vēl spilgtāki šī tumšā jautājuma vājās puses mēs novērojam pagājušās vēlēšanās, kad viņš galīgi tika saduļķots, lai ar neizpildamiem solījumiem sazvejotu jo vairāk lētticīgo cilvēku balsis.

Baznickungi sludināja, ka par Latgales zemes reformu vajagot „asaras liet“, jo visu Latgales zemi saņemot „čiuljiģātņi, žēidi un činovnieki“, kaut gan viņi zināja, ka uz pastāvošās Latgales instrukcijas Nr. 25. pamata pat baltieši-lāčplēši krit tik zemā kategorijā, ka viņi Latgalē pie zemes netiek.

Otri solīja revidēt visu agrarreformas likumu un nodrošināt ja ne citādi, tad uz Vidzemes jeb Kurzemes saimnieku māju rēķina, katram latgāļietim pilnas dzīves spējīgas normas saimniecību, nedomājot par to, ka tas būtu pilsoņu kaŗa sākums Latvijā.

Trešie vienkārši teica, ka zeme jāatņem no tiem, kuŗiem ta piešķirta un jādod tiem, kuŗi palikuši tukša. Un pēdejie arī solījās to izdarīt, tiklīdz tiks ievēlēti likumdevejas iestādē — Saeimā...

Neviļus paceļas jautājums: kamdēļ visa augšā minētā politiskā demagoģija un rotaļšanās ar Latgales likteni ir

iespējama? Katra spekulācija, arī politiskā spekulācija, dīgst un izaug neveselīgajā gaisā un nenormalos saimnieciskos un politiskos apstākļos. Ja nu ap Latgales zemes reformu tiek dzīta politika dažādos pretejos virzienos, tad tas nozīmē, ka ar šo jautājumu vispāri nav labi, ka pats darbs nav ievadīts neapšaubami pareizās sliekšņos. Tauta nav apmierināta ar zemes reformas virzienu, baidas pazaudēt to zemi, par kuŗu tikdaudz cerību ziedu ir izplaukuši pēdeajā cīņū laikmetā. Latgales zemkopis-sīkzemnieks baidas palikt bez savas saimniecības zemes lietošanas normas paplašināšanas, baidas no draudošā zemes bada nākotnē. Latgalē pastāv īpatneja vēsturiski izaugusi agrarā iekārtā, kuŗa spilgti atšķiras no pārejo Latvijas novadu zemturības un zemes lietošanas veida.

Latgale ir tipiska sīksaimniecību zeme; turienes agrarā iekārtā ir tuvaka Krievijas zemnieku dzīvei, nekā pārejās Latvijas sīkgruntniecībai.

Visas pastāvošās saimniecības Latgalē var grupēt sekošos tipos:

	Skaitis Platība	% %	Saimn. videjā plat. deset.
1. Amatnieku un babuļnieku gabali	11507	16,31	0,98
	11228	1,38	
2. Sīksaimniecības no 6—30 pūrv. lielas	42068	59,63	5,8
	243748	29,89	
3. Mazgruntnieku saimniecības no 30—60 pūrv. lielas	11416	16,80	14,4
	164685	20,18	
4. Lauku mājas no 66—300 pūrv.	5187	7,35	34,7
	179971	22,05	
5. Muižas un pusmuižas lielakas par 300 pūrv.	373	0,35	58,0
	216394	26,52	
Visā Latgalē	70551	100	—
	816026	100	

Bezzemnieku skaits pēc 1920. g. skaitīšanas Latgalē ir niecīgs 14,8 procentes no kopeja iedzīvotāju skaita.

Pirmā un otrā tipa saimniecības, skaitā 53.575, bez šaubām sajūt ārkārtīgu zemes trūkumu, un viņas pastāv vienīgi tamdēļ, ka ir bijusi iespēja pierentēt zemi no muižu un citām 5. tipa saimniecībam.

3. un 4. tipa saimniecības pārtiek un var pārtikt ar savu zemes platību, bet 5. tipa saimniecību zemes uz agrar-

reformas likuma pamata ir atsavinamas valsts zemju fondā dēļ siksaimniecību paplašināšanas un jaunsaimniecību dibināšanas.

Tā kā agrarreformas likuma 44. pants nosaka, ka valsts fonda zeme izlietojama vispirms pastāvošo siksaimniecību paplašināšanai, tad arī Latgalē vajadzēja visu fonda zemi izlietot sādžu siksaimniecību zemes normas paplašināšanai un tikai atlikušo zemi sadalīt jaunsaimniecībās un piešķirt bezzemniekiem. — Ši ir ne tikai likuma, bet arī valsts saimnieciskas dzīves prasība: vispirms nodrošināt ar zemi jau pastāvošās saimniecības, kuŗās ir ēkas un viss vajadzīgais inventars un kuŗas jau cieš no zemes trūkuma un velk savu dzīvību, pierentejot bijušās muižu zemes. Būtu neprāts, atņemt no šīm saimniecībām viņu rentes fondu, padot viņas neizbēgamai iznīcībai un uz šo saimniecību kapiem dibināt jaunas. Sīkzemnieku tiesības un priekšrocības uz valsts fonda zemju saņemšanu izaug kā no likuma, tā arī no saimnieciskās dzīves prasībām. Ja Latgales sīkzemnieki ar zemi netiek apmierināti, tad neizbēgami tiek pārkāpts agrarreformas likums un satricināti šī novada saimnieciskie pamati un tautas tiesiska apziņa.

Nevar aizbildināties arī ar neiespējamību zemes trūkuma dēļ: augšā pievestie skaitļi rāda, ka sadalot muižu zemju platību starp visiem 53.575 pirmā un otrā tipa siksaimniekiem, mēs katras pastāvošās saimniecības kopplatību vāretu pavairot pa 4 desetinam, jeb caurmērā katras siksaimniecības platību vāretu pastiept līdz 9 desetinam; bet tā kā bez šaubām starp pirmā tipa babuļnieku sīkzemniekiem ir daudzi, kuŗi paši ar zemkopību nenodarbojas un zemi nepieprasa, tad galu galā visas pastāvošās siksaimniecības vāretu paplašināt ar zemes piegriezumiem pāri par 10 desetinam.

No sacītā jānāk pie slēdziena, ka pie pareizi nostādīta agrarreformas darba par abzolutu zemes trūkumu Latgalē nevar būt nekādas runas.

Bet ja tomēr Latgalē agrarreforma ir nonākusi tānī stāvoklī, kad no katra viņas kakta mums pretī rēgojas draudošais zemes bads, tad vaina meklejama „mākslīga“ zemes bada radišanā.

Bez tam, zemes trūkums Latgalē sāpigāki sajūtams tamdēļ, ka $\frac{3}{4}$ Latgales sādžu zemes atrodas vēl šņorēs, pie kam aramzemes ir mazāk kā puse no zemes kopplatības un viņa sadalīta 50—80 šņorēs, kuŗas izkaisītas starpgabalos par visu sādžas platību. Pats par sevi saprotams, ka tur, kur 2,5—3 desetinas zemes izkaisītas 50—80 šņo-

rēs, dažas aršinas platās, bet līdz $\frac{1}{2}$ verstei un gaņākās, tur nevar vest ienesīgas saimniecības. Lai saimniecību paceltu uz augstāka ražošanas veida, vispirms jāizbeidz ar šņoru starpgabaliem, sadalot sādžas viensētās.

Agrarreformas uzdevums tā tad būtu, vest fonda zemju likvidāciju sakarā ar sādžu sadalīšanu viensētās, lai līdz ar to palielinātu sīko saimniecību zemes lietošanas platību un radītu zemes labierīcību. Par noželošanu, līdzšīnejā zemes sadalīšanas un piešķiršanas darbā šādi saskaņotu mērķu kopdarbības nav.

Latgales zemes bads, kā jau redzējam, nav radies tamdēļ, ka tur valsts fonda zemes trūktu, bet reformas kļūmīgā virziena dēļ pie Latgales jaundibināmo saimniecību zemes normas noteikšanas, kā arī aiz nepareizas, ar likumu nesaskaņotas zemes piešķiršanas kārtības.

Latgale vispāri ļoti bieži apdzīvota, jo šē uz laukiem uz 1 kv. kilometra dzīvo 29,5 cilvēku, kamēr Vidzemē — 16,3, Kurzemē — 14,9 cilvēku. Tā tad Latgale ir divreiz biežāki apdzīvota, kā pārējie Latvijas apgabali. Tomēr pie visa šā Latgales zemes sadalīšanas normas nav mazākas par Vidzemes un Kurzemes jaunsaimniecību normām. No Latgales mērnīcības daļas darbu gaitas un rezultātu pārskata („Agr. ref. gaita Latvijā“, 131. lap. p., 6. diagr.) ir redzams, ka Latgalē ar platību no 15—22 ha ir iedalīts 51,38% jaunsaimniecību no kopeja skaita, bet lielākas par 22 ha — 14%. — Turpat tālāk lasām, ka no 52 tūkst. sīkzemniekiem pie līdzšīnejas zemes sadalīšanas normas varēšot apmierināt tikai 22 tūkst.; bez fonda zemes palikšot visā Latgalē ap 30 tūkst. sīkzemnieku, par kuŗu likteni esot „nopietni jāpadomā organizējot izceļošanu uz nekultivetām zemem jeb uz Kurzemi“ (skat. 142. lap. p. turpat).

Ja par šādu reformas galu tiek rakstīts oficiālā izdevumā, tad lasītajam, kuŗš pats nav specialists, jātic, ka Latgalē bez zemes paliek $\frac{1}{2}$ no visām sīksaimniecībām, kuŗas valstij vajadzēs pārcelt uz nekultivetām zemem jeb uz Kurzemi; bez tam jātic arī tam, ka šāds saimniecību skaits tiks rezervēts priekš šīs vajadzības.

Bet šī norādītā izeja nav tāda, par kuŗu būtu vērts „nopietni padomāt.“

Ja mēs arī pieņemtu, ka no 3 sīkām saimniecībām varētu nodibināt un uz vietas atstāt vienu, tad no Latgales vajadzētu izceļot ap 20.000 ģimenēm ar visu inventāru un iedzīvi. Uz valsts rēķina būtu jāpārved un jāierīko jaunā vietā ap 100.000 cilvēku jeb $\frac{1}{4}$ daļu no visiem Latgales iedzīvotājiem. Tā kā šāda izceļošana nav izve-

dama nedz līdzekļu, nedz brīvu zemju trūkuma dēļ, tad par viņu nevar pat nopietni runāt. Ari paši sīkzemnieki nebūs ar mieru „ņemt savu gultu un staigāt“. Tādu ainu mēs varetu rādīt tikai uz kino ekrana, bet ne dzīvē.

Tā tad, ja līdzšinejais valsts zemes fonda likvidācijas virziens Latgalē netiek grozīts, tad 30 tūkstoši sīksaimniecības zemes trūkuma dēļ būs spiestas likvidēt savu inventāru un būs padotas iznīcībai.

Līdz ar to apmēram trešā daļa no visas Latgales iedzīvotājiem kritīs bezdarbā un nabadzībā, jo saimnieciski vājas jaunsaimniecības pirmos gados nebūs spējīgas dot šiem tautas slāņiem pietiekošā mērā darbu un peļņu.

Šis jaunradītais elements, lauku „lumpenproletariats“, būtu aktīvs mūsu valsts iekārtas grāvejs un pretinieks, kuŗš šinī darbā mekletu atbalstu aiz tuvejas robežas. Ja šī centīgā zemkopju grupa nesaņemtu no agrārreformas sava stāvokļa uzlabošanas, bet pat ciestu, tad no Latgales neizbēgami sagaidāmi mūsu valsts dzīvē sarežģījumi, bet jaunās agrārās revolūcijas ciņas veidā.

Turpināt uzsāktu virzienu, nozīmetu apzinīgi vest mūsu valsts likteni preti šiem neizbēgamiem sitieniem un satricinājumiem. Bet to mēs nedrīkstam darīt. Vēl ir laiks piemērot tehnikas paņēmienus likuma un dzīves prasībam.

Jau centralās zemes ierīcības komitejas izdotā vispārējā agrārreformas gaitas pārskatā (skat. 370.—374. lap. p.), kā vietejo apriņķu komiteju ziņojumos, tā arī manos slēdzienos ir aizrādījumi par to, ka attiecībā uz Latgali nepieciešami valsts fonda zemes likvidāciju ievirzīt citās — mērenas apdomības un zemes taupības slīdēs pie iedalomo saimniecību zemes platības noteikšanas, lai izbēgtu no tā katastrofiskā stāvokļa, kuŗš sagaida Latgali, ja turpinās līdzšinejo 2 zirgu un 3 zirgu normas jaunsaimniecību dibināšanu, atstājot sīkzemniekus bez zemes piegriezumiem. Šis stāvoklis dos sevi sāpīgi just, tiklīdz viss zemes ierīcības fonds būs sadalīts un piešķirts lieliem gabaliem, loterejas ceļā nododot viņu nedaudziem laimīgiem zemes saņēmājiem, bet viss vairums pastāvošo saimniecību būs spiests palikt un nikuļot uz savām līdzšinejām $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ zirgu normas zemītem, bez zemes labierīcības un viņas platības palielināšanas.

Vispirms, jāsamazina jaunsaimniecību norma no 17,5—22 ha līdz videjai vietejai zemes lietošanas normai, tas ir līdz 8—10 desetiņam.

Līdzšinejā Latgales zemes ierīcības virziena aizstāvji ar slimīgu aizrautību Latgalē, tāpat kā pārejos Latvijas novados, grib iepotēt lauku māju zīstumu, pie kam šinī ne-

aicināto reformatoru darbā aizbildinās ar to, ka vajagot dibināt „dzīves spējīgas saimniecības“, par kādām esot uzskatamas vienīgi 15—22 hektari lielas jaunsaimniecības.

Latvijas zemnieku saimniecības budžets nav vēl izpētīts, tamdēļ ziniski nevar motivēt apgalvojumu, ka dzīves spējīgas saimniecības ienesīgāka zemes platības norma būtu 15—22 ha, jeb caurmērā 17,5 ha.

Krievijas zemstu statistika par zemnieku budžetu šī jaunatjuma specialistiem ir devusi pamatu dot slēdzienu, ka priekš Ziemeļ- un Rietumkrievijas guberņam (tā tad arī priekš Latgales), ievērojot viņu īpatnības un pastāvošo ražošanas veidu, viena zirga saimniecības zemes normai vajaga būt 4,2 desetiņas aramzemes.

Tāpat bij. Krievijas zemkopības ministrijas sīksaimniecību organizācijas paraugplanos vienmēr bij paredzēta platība no 10—12 desetinām. Pēc šīs normas organizētas saimniecības ir vienmēr tikušas uzskatītas, kā pilnīgi „dzīves spējīgas“ 2-zirgu saimniecības.

Apskatisim turpmāk, kādā mērā šīs zemes normas ir piemērotas Latgales apstākļiem un vispārejiem lauksaimniecības kultūreliem mērķiem.

Nekas nav kļūmīgāki, kā zemes sadalīšanas normu noteikt ar vienu platību priekš visas valsts. Vispārī zemes sadalīšanas normas, resp. „dzīves spējīgas saimniecības“ norma nav noteicama kategoriskos skaitļos, nedz tehniski, nedz agronomiski, bet viņa jānoteic ekonomiski, jo zemkopis nedzīvo no tā vien, ko zeme ražo, bet no visiem saimniecības ienākumiem, kuŗi savukārt tādā pašā mērā atkarajas no ražotas labības un piena daudzuma, kā no labības un piena cenām, tirgus tuvuma un ražojumu pārdošanas spējām.

Lielā zemes norma pati par sevi nepaceļ arī saimniecības intensivitāti. Mēs zinām, ka Krievijas dienvidos, kur bij plašas saimniecības, zemnieki veda ekstensīvu saimniecību, turpretim Vakar-Eiropā uz 4—5 desetinām zemnieku zemes tiek vēsta visintensīvākā saimniecība, bieži ar algota spēka palīdzību.

Nekultūreļu zemkopī nospiež vienādi, kā pārmērīgs zemes daudzums, tā arī zemes trūkums, jo saimniecības intensivitātes līmenī noteic nevis zemes platība, bet pastāvošie ekonomiskie un sabiedriskie nepieciešamie ražošanas līdzekļi un veids.

Ka zemes platība negarantē augstāku ražošanas veidu, par to es vāretu dot simtiem piemēru no izpētītām Latgales sīksaimniecībām. Še aizrādīšu tikai uz sekošām tipiskām Ludzas apriņķa Talkovas pagasta saimniecībām.

Tek. Nr.	Saimniecības nosaukums	Derīg. zemes plat. dest.	Darb. spēj. vir. skaits	Ēdaju sk. ģim.	Zirgu	Govju
1.	Šuki viensēta	30	1	6	1	4
2.	Spirkovo viensēta	65	2	12	1	3
3.	Rosčišče viensēta	6	3	10	2	4

Tā tad „Šuki“ viensēta ar 30 desetinam zemes nodarbina tikai 1 zirgu un 1 darba spējīgu vīrieti; turpretim, pēdejas 2 viensētās nodarbina 2 un 3 vīriešus un 1 un 2 zirgus, neskatoties uz mazo zemes platību. Ēdaju skaits arī pēdejās ir dubultīgs. No ša mēs redzam, ka zem saimniecisko apstākļu spiediena, par kuņiem šini gadījumā uzskatami zemes trūkums un lielais ģimenes ēdaju skaits, 5 reizes mazākas zemes normas saimniecībā, nodarbina divkārtīgu darba spēku un ražo uzturu priekš divreiz lielāka ēdaju skaita, nekā lielā, ar zemi bagatā „Šuki“ saimniecība, kuņu kurpe nespēj un kuņa ar vieglu sirdi virzas uz primitīvas lopkopības pusi, izmantojot zemi kā ganības.

Pats par sevi saprotams, ja šī 30 deset. lielā viensēta būtu nevis Latgalē, bet Vidzemē vai Kurzemē, tad viņa nodarbinātu algotu darba spēku, 3 zirgus un ražotu priekš tuvejas pilsētas.

Tas, kas Kurzemē un Vidzemē paceļ ražošanas veidu un spējas, Latgalē noved pie preteja rezultata, pie atmatam, jo še grūti atrast algotu darba spēku un tas arī neatmaksājas.

Latgalē, kā redzam no pievestiem piemēriem, par intensīvitātes dzinekli un galveno saimniecisko faktoru uzskatami galvenais siksaimniecības „kapitāls“: ģimenes darbaspēks un ēdaju skaits, resp. patēriņa prasības, kam pārejos Latvijas apgabalos nav noteicošas nozīmes.

Tur, kur sajūtams zemes trūkums un stipri darbojas pievestie ekonomiskie faktori, tur paceļas saimniecības intensīvitāte un viena zirga zemes norma jau tagad svārstas starp 5—7,5 desetinām. Piemēram, ta paša pagasta Kraulu sādžā es atradu pārticīgas 1 zirga saimniecības, kuņām savas zemes ir tikai 1 des., bet pierentetas 4 deset. Visā Kraulu sādžā ir 27 saimniecības, kuņām pieder 138,5 desetinās savas zemes un 47 desetinās pierentetas. Uz 185,5 desetinām zemes strādā 25 zirgi, tā tad uz katra zirga krit 7,5 deset. derīgas un nederīgas zemes.

Tā tad pie intensīvas saimniekošanas Latgalē 1 zirga saimniecības zemes norma būtu 5 desetinās, pie videjas — 7,5 desetinās, ieskaitot visu kategoriju zemes.

Ievērojot visu augšā sacīto, mēs nākam pie slēdziena, ka priekš Latgales jaundibinamo saimniecību norma būtu noteicama ap 8—10 desetīnam. Šimbrīžam dažas no viņām būtu vienzirga saimniecības, bet vēlāk, līdz ar intensīvitātes pacelšanu, visās šīs 30 pūrv. lielās saimniecībās varēs nodarbināt divu zirgu spēku.

Šī zemes norma, kā to agrāk redzējām, ir netikai vēlama, kā pietiekoša, bet arī iespējama, jo Latgales valsts zemes fonds atļauj visas pastāvošās sīksaimniecības paplašināt līdz šai zemes platībai. Tamdēļ viņa uzskatāma par teoretiski un praktiski pieņemamu.

Kad šīs galvenais punkts būs pieņemts, tad atliksies tikai, atstājot pie malas katru politisko tendenci, nostāties uz likumības ceļa un saskaņā ar agr. ref. likuma 44. pantu, vispirms, visām pastāvošām sīksaimniecībām, kuņām savas zemes mazāk par pieņemto normu, (sk. augstak I., II. sīksaimn. tipi), dot piegriezumus no valsts zemju fonda, neskatoties uz to, vaj fonda zeme blakus pierobežos jeb ne. Ja fonda zeme pierobežos tieši ar sīkzemnieku sādžu, tad piegriezumus līdz ar sādžas zemi sadalāms kopeji viensētās. Ja sādžas sīkzemniekiem piekritoša fonda zeme ir starpgabalā, tad viņa sadalāma 8—10 deset. lielās jaun-saimniecībās, uz kuņām izceļas no sādžām sīksaimnieki ar visām ēkam. Sādža palikušo zemi sadalīs viensētās starptur palikušām saimniecībām, samērā ar katras saimniecības tiesībām, pie kam sādža palikušo izceļotāju zemi izlietos, lai paplašinātu citas sādža palikušas sīkakas saimniecības.

Kad pastāvošās saimniecības ar zemi būs nodrošinātas, tad varēs izdarīt pārejas zemēs piešķiršanu citām grupām un kategorijām.

Sakarā ar šo attiecīgi būtu jāpārveido arī tehniskā zemes ierīcības darbu iekārta apvienojot zemes ierīcības darbu juridiskos un tehniskos momentus un padodot mērniekus apriņķu zemes ierīc. komitejam visā komandējuma laikā. Ar šo izbeigsies līdzšīnejais paralelisms un dualisms apriņķu zemes ierīcības komiteju un tehniska personāla darbībā.

Talakiem jautājumiem nav vairs principiela nozīme, bet tehniskā, kamdēļ šē plašāki par viņiem nerunasim.

Kopsavilkumā no visa sacītā izvirzītos sekošas tezes:

1) Latgalē jāapvieno zemes sadalīšanas un piešķiršanas darbu momenti, iecelot zemes ierīcības darbu vadītājus un padodot viņiem zemes ierīcības ziņā mērniekus.

2) Zemes sadalīšanas normas noteicamas atkarīgi no vietējā zemes trūkuma un valsts zemes ierīcības fonda pla-

tibas pagastā. Videjā zemes sadalīšanas norma janoteic uz kultivētas zemes ap 10 des., uz nekultivētas zemes ap 15 desetinās derīgas zemes.

3) Zemes piešķiršana javed pēc pastāvošo saimniecību un viņu ģimeņu sarakstiem, bet ne uz individuēliem zemes pieprasījumiem.

4) Valsts fonda zemju sadalīšana javed sakarā ar sādžu sadalīšanu viensētās, Projektiem jaapņem viss pagasta zemes fonds.

5) Latgales zemes ierīcības darba vadišana un dokumentu galīga apstiprinašana nododama Latgales apgabala zemes ierīc. komitejai, kuŗa janodibina Latgales centrā nododot viņai centralās zemes ierīc. komitejas tekoša darba vadišanas funkcijas attiecībā uz Latgali.

Šādas apgabala komitejas vajadzību sīkaki motivesim citā reizē. Aizrādišu tikai, ka līdz šim pie centr. zemes ier. komitejas pastāveja Latgales lietu komisija, kuŗa tomēr nevarēja produktīvi strādāt vienkārši tamdēļ, ka viņa bij Rīgā un bij atrauta tājuma dēļ no vietējās dzīves.

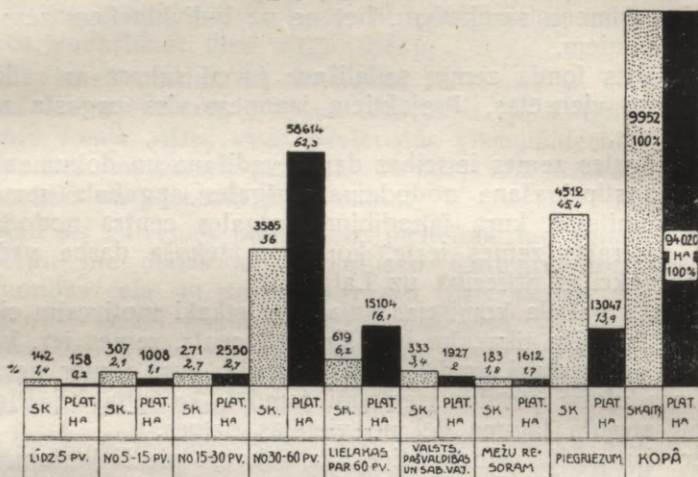
Pēc visa sacitā gribētos ticēt, ka nākotnē pie šī jautājuma turpmakas atrisinašanas un nokārtošanas partiju politiskie mērķi būs aizmirsti un katrs solis tiks sperts, izejot tikai no likumības viedokļa. Ja tas notiks, tad pārrunātie principi, bez šaubām, tiks dzīvē izvesti un zemes reforma nostiprinās latgaliešu saimniecības bez ārkārtīgiem satricinājumiem mūsu valsts dzīvē.

Bet nu var celt iebildumus, ka zemes sadalīšana 1925. gadā arī Latgalē būs izbeigta un ka jau šī apstākļa dēļ vien nav iespējams lietu grozīt. Uz šādu iebildumu var atbildēt tikai, ka labāk vēlū, kā nekad, jo mēs nevarām vienkārši aiziet šim uzdevumam gaŗām. Pagaidām, kamēr vēl zeme ir tikai piešķirta un nav koroboreta uz jauno ieguveju vārdiem, piešķirtās zemes daudzumu var pa 25—50% samazināt: nenoraidot no zemes tos zemes saņēmājus, kuŗiem zeme piešķirta, var samazināt viņiem piešķirtās zemes daudzumu. Ņemot vērā Latgales zemes badu un zemes cenas, kur 1 ha caurmērā maksā ap 20.000 rbļ., t. i. tikpat cik pārejos Latvijas apgabalos 3 ha, var apgalvot, ka neviens no zemes saņēmājiem šādu zemes normas samazinašanu līdz 8 vaj 10 ha neatzīs par netaisnu un nepamatotu. Un ja šinī virzienā likumdeveju iestāde, Saeima, spertu zināmus kategoriskus soļus, tad latgalieši tikai apsveiktu gaidāmo likumu.

Rodas jautājums, kur palicis diezgan prāvais valsts zemju fonds Latgalē? No diagramas Nr. 4 redzam, ka viņš sadalīts no 30—60 pūrviētu lielos zemes gabalos un kā diagrama

LATGALE PIEŠKIRTO ZEMJU ATTIECIBAS PĒC PLATĪBAS.

DIAGRAMA Nr. 4.

Nr. 3 rāda, šie gabali piešķirti pa lielakai daļai 22,1%, vietejiem civiliem zemes pieprasītajiem ar 3. gr. III. kat. (pēc Latg. instr. Nr. 25) un pēc tam — vietejiem 939 kareivjiem ar 3. gr. II. kat. (9,4%). Kopā šai grupā zemi saņēmuši 3182 pieprasītāji (31,5%), kopplatībā 50026 ha jeb 53,20% no visā piešķirtā fonda. Pieskaitot šiem zemes saņēmējiem ilggadīgos rentniekus un saimniecību dibinātājus, kuņi Latgalē saņem tikai vienas jaunsaimniecības normu un nevis visu fermu, resp. māju, kā Vidzemē un Kurzemē, dabuļam sekošu zemes piešķiršanas ainu Latgalē:

1. Vīetejiem kareivjiem	939 jauns. (9,4%)	ar platību 15.561 ha.
2. Vīetejiem civīliem	2243 " (22,1%)	" 34.465 "
3. Ilggadejiem (vairak par 20 g.) lietotājiem	687 " (7%)	" 13.166 "
4. Saimniecību nodibinātājiem	591 " (5,9%)	" 10.884 "

Pavisam: 4159 jauns. (44,4%) ar platību 74.076 ha.

Caurmēra uz 1 piepras. piešķirts 16,8 ha.

Ārpagastnieki — 4. grupa, Latgalē pie zemes tikpat kā netiek; no viņiem apmierināti tikai 40 pieprasījumi, uz kuņiem piešķirts 288 ha, jeb caurmēra uz 1 pieprasījumu 7,2 ha. Tamdēļ uzbrukumi baltiešiem, itkā tie sagrābtu latgaliešu zemes, ir pilnīgi nepamatoti. Šie 7,2 ha lielie zemes gabali, jedomā, ir lauku rūpniecības zemes, kuņas nekādā ziņā nevar apdraudēt vietejo zemkopju intereses.

Atminoties pievestos aizrādījumus un uzmetot skatu uz diagramas Nr. 4. videjo melno stabiņu, viss Latgales zemes

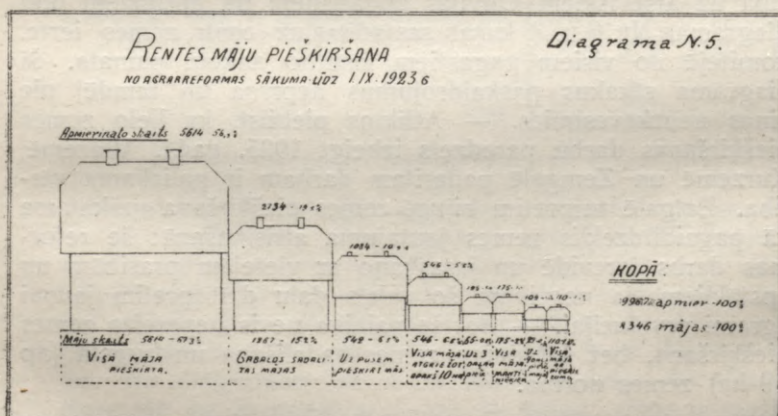
reformas kļūmīgais virziens būs skaidrs: zemes sadalīšanai un piešķiršanai ņemta šablona, visa fonda zeme sadalīta 15—22 ha lielos gabalos un loterejas ceļā caur lozi piešķirta. Gan pie bij. zemju departamenta bija nodibināta sevišķa Latgales zemes ierīcības nodaļa, kuŗa šo baltu dienu eksistē uz „Latgales īpatnībam“, bet pašā darbā nekādas īpatnejas sistēmas un paņēmienu nav. Tas viss novedis tikai pie ieredņū zeparatisma un zemes jautajumu Latgalē galīgi sarežģījis. Ir pienācis pēdejs laiks glābt stāvokli un labot izdarītās kļūdas.

Vel jaatzīmē zemes piešķiršanas ātrums. Uz 15. sept. 1922. g. visā Latvijā bija galīgi piešķirti 20.171 saimniecības un zemes gabali, to starpā 11.440 jaunsaimniecības.

Gadu vēlāk, uz 1. sept. 1923. g., ir piešķirtas 32.200 jaunsaimniecības; pieskaitot šīm jaunsaimniecībām zemes platību, kuŗa izlietota piegriezumiem, amatnieku gabaliem, dārzsaimniecībām un sabiedriskām vajadzībām, kā tas redzams no diagramas Nr. 6, visā Latvijā no visa sadalāmā zemes fonda 1.244.363 hektariem bij piešķirts 613.370 ha jeb ap 50%.

Uz 4. nov. 1924. g. lauksaimniecības vajadzībām piešķirts 56.239 dažādu zemes gabalu — jaunsaimniecību un piegriezumū; bez tam ir piešķirti 7543 lauku rūpniecības objekti. Viss tas liecina, ar kādu ātru tempu veikta vēsturīgā zemes reforma un vispirmā kārtā — zemes piešķiršana.

Pārskatu par rentes māju piešķiršanu dod diagrama Nr. 5. Visumā rentes māju piešķiršana ir izbeigta; šimbrīžam atlikušas tikai to rentes māju piešķiršanas lietas, kur Senat pirmos centr. zem. ier. komitejas lēmumus atcēlis, vaj kuŗās sevišķi sarežģiti apstākļi bijušā lietošanā vaj mantošanā.

No diagramas Nr. 6 redzam, ka pavisam piešķirtas 8346 mājas, ar kuŗām apmierināti 9967 pieprasījumi, t. i. caurmērā ar 1 māju apmierināti 1,2 pieprasītāju. Zemes piešķiršanas procesā notikusi māju dališana. Nedalītas mājas piešķirtas 5614 jeb 67,3% no visa piešķirto māju kopskaita; visu māju ar piegriezumū ir saņēmuši 110 pieprasītāji (1,3%). No 546 mājām (6,6%) atgriezts zemes apakš 10 ha. Tā tad nedalītas piešķirtas 6260 mājas jeb 75,2%. Uz pusem sadalītas 542 mājas (6,5%), uz trim daļām — 65 (0,8%), uz četrām daļām — 27 mājas (0,3%). Jaunsaimniecībās sadalītas — 1267 mājas (15,2%), kur nav bijis ilggadīgu, no 10—20 un vairak gadu, lietotāju. 175 mājas (2%) piešķirtas nedalītas mantiniekiem. Tā ka Senāts atzīst, ka valsts fonda zeme jāpiešķir noteiktā kvantumā un noteiktām personām, tad visas mantiniekiem piešķirtās mājas pēc Senāta rīkojuma, par šo lēmumu atcelšanu, vajadzēja centralā zemes ier. komitejā no jauna caurskatīt, lai noskaidrotu pilntiesīgos mantiniekus un māju zemi noteiktās daļās piešķirtu, kam nākas.

Kā redzams no šiem datiem, bijušie uzbrukumi centralai zemes ierīcības komitejai no tās mūsu preses daļas, kuŗa nevar apmierināties ar agrarreformas radikālo virzienu, pārmetot centralai zemes ierīcības komitejai tendenci par katru cenu pie zemes piešķiršanas panākt māju sadalīšanu, pat bez vajadzības, — ir pilnīgi nepamatoti: $\frac{3}{4}$ daļas no visām lauku rentes mājām piešķirtas nedalītas; pārejas — sadalītas saskaņā ar zemes pieprasītāju tiesībām starp bijušiem ilggadīgiem lietotājiem vaj viņu mantiniekiem. Un tikai tās mājas, kur nav bijis ilggadīgu lietotāju, uz likuma prasības ir sadalītas jaunsaimniecībās.

Sīku pārskatu par zemes piešķiršanas iznākumu attiecībā uz atsevišķiem Latvijas apgabaliem un apriņķiem dod diagramas Nr. 6 u. 7, kuŗas sastādītas uz centr. zemes ierīc. komitejā no visiem pagastiem iesūtīto anketu pamata. Šī diagrama sīkākus paskaidrojumus neprasa un tamdēļ pie viņas neuzkavesimies. — Atliktos piebilst, ka lielo zemes piešķiršanas darbu paredzēts izbeigt 1925. gadā. Vidzemē, Kurzemē un Zemgalē padarītam darbam ir paliekama vērtība. Latgalē turpretim bijusē zemes piešķiršana uzskatāma kā pagaidlīdzeklis zemes jautājuma atrisināšanā: še reformas darbs jāredz un jāsašķir ar vietejām prasībām un apstākļiem, ja negribam šo valsts daļu dzīt pretīm jaunai agrarai revolūcijai. — Bet še vainīga nevis nepareiza zemes piešķiršana, bet šablonīga zemes sadalīšana un augstā (ap 19 ha) zemes norma.

Jaunsaimniecību ekonomiskais stāvoklis.

No visām diagramam redzams, ka uz 1. zept. 1923. g. no kopejā zemes ierīcības fonda platības bij piešķirts 59%. Daļa no atlikušā darba veikta 1923./1924. g. centr. zemes ierīc. komitejas sesijā, pārējais paredzets nobeigt 1924./25. g. sesijā.

Šimbrīžam apmēram ceturtais daļas jaunsaimniecību tiesiskais stāvoklis vēl ir neskaids. Bet tādos gadījumos, kur zemes piešķiršana neceļ nekādu šaubu, kur viņas pieprasa kareivji vaj ilggadīgi zemes lietotāji ar augstākām kategorijām, tur jaunsaimniecības tiek nodotas paredzētiem saņēmējiem pēc aprīņa zemes ierīc. komit. lēmuma līdz lietas galīgai izlemšanai centralā zemes ier. komitejā.

Tamdēļ jaunsaimniekiem galīgi nodoto zemes gabalu skaits faktiski ir lielaks, nekā galīgi piešķirto jaunsaimniecību skaits.

Pēc centr. zemes ierīc. komitejā ienākušām ziņām uz 1923./1924. saimniecības gādu jaunsaimnieku rīcībā bija nodots sekošs jaunsaimniecību skaits: Vidzemē 10.722, Kurzemē un Zemgalē 19.616, Latgalē 6431, kopā 36.769.

No šīm 36.769 jaunsaimniecībām tekošā saimniecības gadā tikušas:

Izmantošanas veids	Vid- zemē	Kur- zemē un Zem- galē	Latgalē	Kopā
1. Pilnā mērā apstrādātas ar paša jaunsaimnieka inventaru	9788	18571	5580	33939
	91,3%	94,6%	86,8%	92,3%
2. Daļai apstrādātas ar paša inventaru un pa daļai pārrentetas citām personām	297	292	710	1299
	2,8%	1,5%	11,0%	3,6%
3. Visā platībā izrentetas citām personām	507	608	112	1227
	4,7%	3,1%	1,8%	3,3%
4. Līdz 1./IX. 1923. g. jaunsaimn. pārdevuši piešķirtās jaunsaimniecības citām personām	130	145	29	304*
	1,2%	0,8%	0,4%	0,8%
Kopā:	10722	19616	6431	36769
	100%	100%	100%	100%

Piezīme: 1924. gadā pārdoto jaunsaimniecību skaits uz 4. nov. pieaudzis līdz 989.

Šie skaitļi liecina par pietiekošu jaunsaimniecību saimniecisko stabilitāti. Gan reformas pretinieki brīdinaja dot zemi kareivjiem, kuņi nespēšot un negribešot zemi apstrādāt, jo zemi kopt neesot vis tas pats, kas ar šauteni rotāties, bet visi šie ļauna prieka pilnie pareģojumi izrādījās ne vairāk vērts, kā tādas vistas kladzinašana, kuņa dēj mīkstčaulas. No diagramam Nr. 1 un Nr. 3, redzam, ka Vidzemē, Kurzemē un Zemgalē ar 7. gr. II. kateg. zeme ir piešķirta

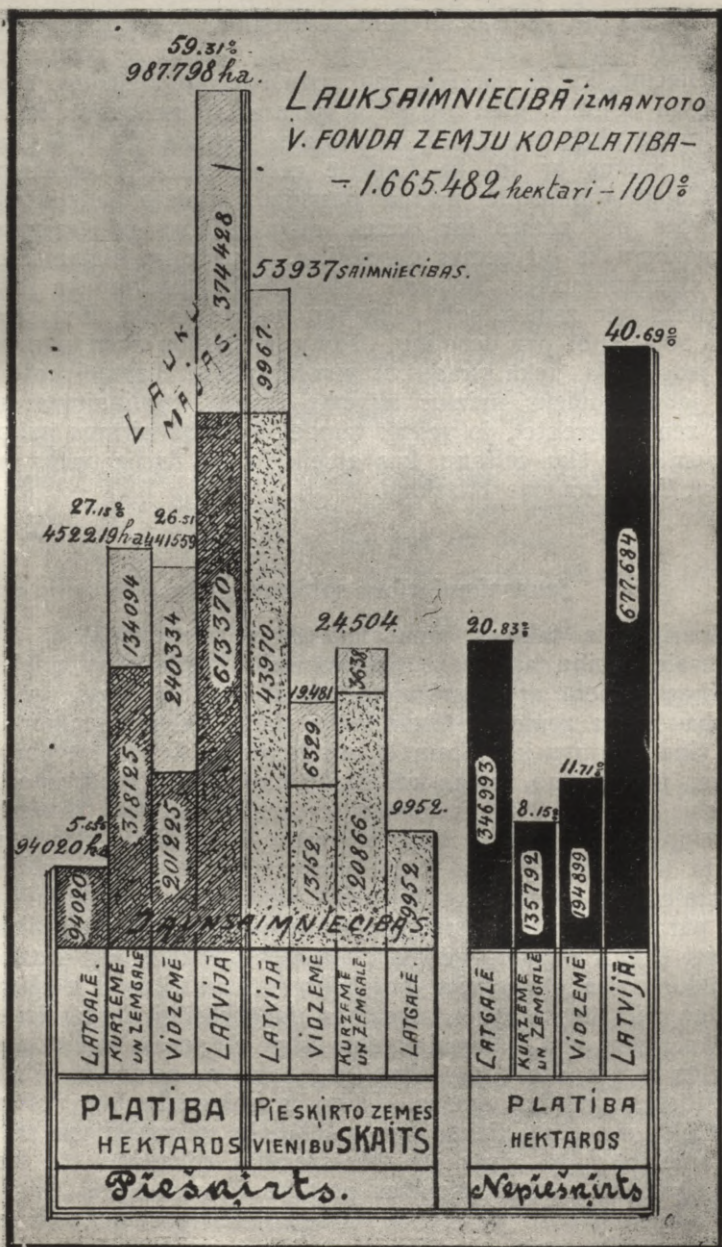

Diagrama Nr. 7. Zemes piešķiršanas rezultāti visā Latvijā.

10.791 kareivjiem, Latgalē — 1036 kareivjiem; bet visā Latvijā no 36.769 jaunsaimniecību saņēmājiem tikai 1531 jaunsaimnieki (4%) paši zemi neapstrādā vaj to ir pārdevuši. Tas liecina, ka tie kareivji, kas pratuši izcīnīt idejiskās cīņas karā un politikā, gūst arī darba uzvaras saimnieciskā laukā.

Samērā plaša zūbarende novērojama Latgalē (12,8%). Tas izskaidrojams ar to, ka Latgalē piemērotā 17,6 hektarus lielā jaunsaimniecību norma pārsniedz vietejo iedzīvotāju prasības pēc zemes un zemes apstrādašanas paņēmieniem. Jaunsaimnieks jūt zemes pārpilnību. Turpretim blakus esošās siksaimniecībās — lielākais zemes bads; siksaimnieka roka sniedzas pēc zemes, sola ārkārtīgu nomas naudu, linu sējai līdz 5000 rub. par desetīnu. Tādos apstākļos zemi pārentet izdevīgāki, nekā strādāt ar algotu spēku. Tamdēļ Latgales jaunsaimnieks neiztur augstās nomas kārdinājuma un sāk zemi pārentet, jo vairāk tamdēļ, ka viņš pirmos gados aizņēmts ar ēku celšanu, kas atvelk daudz darba spēka un prasa lielus naudas līdzekļus.

Jaunsaimniecību apbūves gaita.

Svarīgākais faktors jaunsaimniecību nostiprinašanā ir jaunsaimniecību apbūve. Siksaimniecību tehniskas priekšrocības samērā ar lielsaimniecībam ir tās, ka viņas tuvina darba spēku zemei. Siksaimnieka darba lauks vienmēr ir ap viņu un tuvu klāt, kamdēļ nav neproduktīvi jātērē darba laiks, pārejot no mājas uz darbu un atpakaļ, pārvadājot mēslus, ražu un lauksaimniecības mašīnas. Pēc Thinen'a aprēķiniem, pie rudzu ražas caurmērā 24 pudī no pūrvietas rente tiek novesta līdz 0, ja tīrums atrodas 1,5 kilom. no saimniecības ēkam. Siksaimniecībā šīs zemes rentes apriņķis — parazīts tiek iznīcināts no tās dienas, kad jaunsaimnieks pāriet dzīvot uz savu gabalu pašā celtās ēkās. Caur šo tiek panākta laika ekonomija, bet laiks ir nauda, īpaši pēckara gados, pie lielas dzīves dārdzības un ārkārtīgi dārgā darba spēka. Bez tam, jaunsaimnieks, kuŗš dzīvo uz savas piešķirtās zemes, sīkāk un labāk izzinās savas zemes prasības, īpašības un ražības spējas. Tāds jaunsaimnieks būs netikai produktīvs strādnieks, bet arī labaks organizators savā saimniecībā. Bet visas šīs priekšrocības rodas no tās dienas, kad uz jaunsaimniecības parādās jaunas ēkas.

Tamdēļ nākošo reformas darba dienu uzdevums ir ar visiem valsts rīcībā esošiem līdzekļiem veicināt jaunsaimniecību apbūvi, jo ēkam ir noteicoša nozīme jaunsaimniecību nostiprinašanā.

Ja nu mēs vēl atminesimies, ka jau pirms kara nekur pasaulē laukstrādnieki nedzīvoja tik riebīgi netīros un nehygieniskos dzīvokļos, kādi bija mūsu muižu kalpu, graudnieku un kvartenieku mājās, greznās baronu muižās, kur mazā istabiņā, ar māla kulu un neskaidru, bieži ar lupatam aizbāstu logu, bij spiestas mitināties vismaz 2 ģimenes, un kā tagad, par kara un revolūcijas gadiem šie slimību un baciļu mitekļi ir palikuši vēl netīraki un bīstamaki, tad jānāk pie slēdziena, ka turpmāka saspiestā jaunsaimnieku mitinašanās muižu telpās uz ilgaku laiku uzskatama par nepielaižamu, jo viņa apdraud apmēram 75.000 ģimeņu veselību.

Nevar runāt arī par veco un pussadrupušu muižu ēku remontešanu, jo tas prasītu tādus līdzekļus, kādus nedz mitnieki nedz valsts nevar dot. No pagaidmitniekiem var prasīt ne vairāk, kā viņi jau dara, t. i., tikai tekoša remonta darbus.

Muižu centru ēku lietošana ir netikai kaitīga jaunsaimniecību ražībai, bet viņa pati par sevi ilgi turpināties nevar, jo muižu ēkas viena pakal otrai sāk iet tiražā.

Ir nepieciešama ārkārtīga valsts vērība un izpalīdzība jaunsaimniecību apbūvei.

Šis uzdevums agrarreformas darbā patiesībā uzskatams par reformas kronēšanas posmu un tamdejā jau 1922. g. pārskatā (Sk. „Agr. ref. gaita Latvijā 386—387. lap. p.) reformas darbinieki tika brīdināti laikā spert visus soļus, lai šo milzu kalnu sakustinātu.

1922. g. vasarā aina vēl bija ļoti bēdīga: visā Latvijā jaunsaimnieki bija iesākuši celt apmēram 1285 ēkas, bet uzceluši tikai 105. Tad varejām sacīt tikai to, kas minēta rakstā ir sacīts:

„Pievestais pārskats pats par sevi liecina, ka mūsu reforma apbūves darbā atrodas vēl tikai izejas punktā.

Ziņas par uzceltām ēkam ļoti nenoteiktas. Acimredzot, aprīņu komitejas uz vietām ir aizņemtas ar zemes sadalīšanu un piešķiršanu, tā kā nevar piegriest pietiekošas vēribas šim svarīgam uzdevumam. No dažu aprīņu atbildēm redzams, ka šis jautājums viņiem ir diezgan svešs un par viņu maz domāts, vaj atrasts par agru rūpeties.

Tā vien liekas, it kā valdītu uzskati, ka apbūves darbs ir pašā jaunsaimnieka pienākums vien. Šāds uzskats ir jāizbeidz un apbūves darbam jāierāda attiecīgi atbildīga vieta un jādod vajadzīgie līdzekļi...”

Ievērojot jaunsaimniecību apbūves darbu ārkārtīgi svarīgo nozīmi un viņu 1922. gada bēdīgo stāvokli, kā arī to apstākli, ka šini uzdevumā līdzdarbojas vairāki resori: lauk-

saimniecības departamenta būvniecības nodaļa, mežu resors, izsniedzot būvmateriālus, Valsts zemes banka, apgādājot jaunsaimniekus ar naudas līdzekļiem, — tad, lai dabutu pilnīgu pārskatu par apbūves darbu, 1923. g. vasaras beigās centrālā zemes ierīcības komiteja izsūtīja uz visiem pagastiem anketes. Ziņas par šīm anketēm ir dotas pēc 1923. g. būvsezonas nobeigšanas, tā tad viņas dod ainu arī par tagadejo apbūves darba stāvokli.

Kopsavilkumā jauncelto ēku skaits sakarā ar izsniegto būvmateriāla daudzumu un naudas aizdevumu kopzumu pēc apriņķiem uz 1. aprīli 1923. g. ir sekošs:

Apriņķi un apgabali	Jauncelto un būvē nobeigto ēku skaits		Kopā	Cik jaunsaim. ir tīkai ka ees: kusi pirms ēku celš (koka un uguns dr.)	Cik kubik pēdas būvmateriāla ir izsniegts jaunsaimniekiem	Cik Latv. rbl. ir izsniegts jaunsaimniek. kā Valsts aizdevumi
	Koka ēku skaits	Uguns drošo ēku skaits				
Rīgas	3279	117	3396	1619	10.385.928	62.261.477
Cēsu	1118	15	1133	1010	6.722.157	35.033.272
Valmieras	627	29	656	501	5.820.354	20.404.906
Valkas	663	17	680	378	6.570.303	23.949.639
<i>Vidzemē kopā</i>	5687	172	5859	3508	29.498.742	141.649.289
Ventspils	420	14	434	353	2.855.286	11.254.464
Tukuma	296	41	337	207	2.770.891	9.873.713
Liepājas	197	47	244	159	3.199.415	5.999.116
Jelgavas	1202	453	1655	727	5.380.240	25.813.672
Talsu	363	40	403	337	4.700.502	13.955.320
Aizputes	379	30	409	401	3.102.920	18.991.391
Bauskas	733	128	861	564	3.703.361	17.669.965
Kuldīgas	454	110	564	423	1.645.965	12.271.676
Jaunjelgavas	859	13	872	471	3.665.891	12.001.882
Ilukstes	334	3	337	384	3.706.962	4.867.000
<i>Kurzemē u. Zemg. kopā</i>	5237	879	6116	4026	34.231.455	132.698.199
Daugavpils	669	3	672	126	1.371.543	5.014.600
Ludzes	1987	—	1987	860	11.198.929	10.296.800
Rezeknes	326	95	421	330	1.044.087	6.724.050
<i>Latgalē kopā</i>	2982	98	3080	1316	13.614.559	22.035.450
<i>Visā Latvijā kopā</i>	14006	1149	15155	8850	77.344.756	296.382.938

Šos skaitļus ilustrē diagramas Nr. 8 — pa atsevišķiem apriņķiem, Nr. 9 un Nr. 9a — pa apgabaliem un diagr. Nr. 10 un Nr. 11 pa visu Latviju.

Pirmo vietu ar jauncelto ēku skaitu ieņem Rīgas apriņķis ar 3396 nobeigtām ēkām. Ēku būvi šīnī apriņķī veicinājuši sevišķi apstākļi. Vispirms bijušās muižu ēkas šīnī apriņķī galīgi nopostītas, kas jaunsaimniekus spiež uz strauju bū-

vešanas. Bez tam, šē samēra ļoti sekmīgi veikta zemes sadalīšana un zemes piešķiršana, jo līdz zemes galīgai piešķiršanai nevar sākt ēkas celt. No diagramam redzams, ka

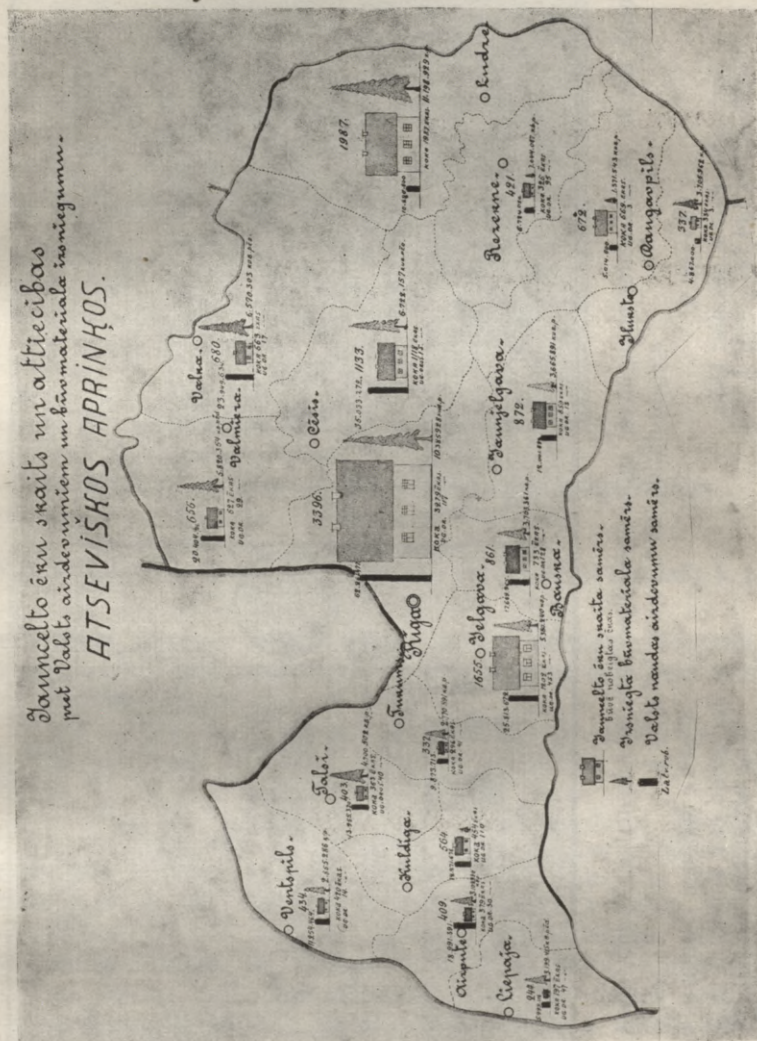

Diagrama Nr. 8

lielu iespaidu uz jaunsaimniecību apbūvi atstāj pilsētu un saimniecisko centru tuvums, ko novērojam Rīgas un Jelgavas apriņķos. Jo ciešakas saites starp pilsētu un laukiem

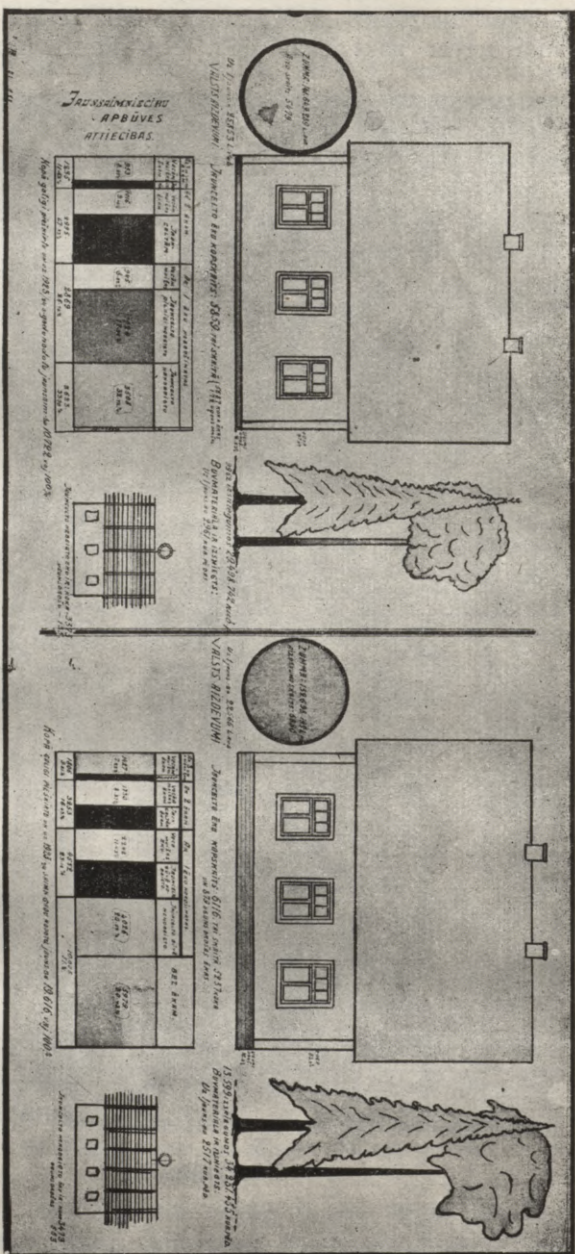
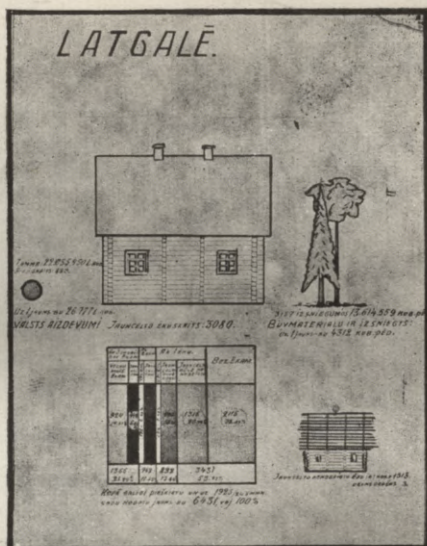

Diagrama Nr. 9. Jauņsaimniecību apbūves gaita atsevišķos Latvijas apgabalos. Kopota pēc C. Z. I. kom. anketu datiem uz 1. septembri 1923. g.

Vidzemē.
 Jauncelto ēku kopskaits: 5859.
 Valsts aizdevumi 141,6 milj. L. rbl.
 Būvmaterials izsniegts 29 milj. kub. pēd.

Kurzēmē un Zemgalē.
 Jauncelto ēku kopskaits: 6116.
 Valsts aizdevumi 132,6 L. rbl.
 Būvmaterials izsniegts 34 milj. kub. pēd.

Diagramas Nr. 9 turpin. Jaunsaimniecību apbūves gaita.

Latgalē.

Jauncelto ēku skaits: 3080.

Valsts aizdevumi 22 milj. L. rbļ. Būvmater. izsniegts 13,6 milj. k. p.

un tuvaki pilsētas saimnieciskie, kā arī politiskie iespaidi, jo ar lielaku spēku, drošību un centību jaunsaimnieks stājas pie ēku būves.

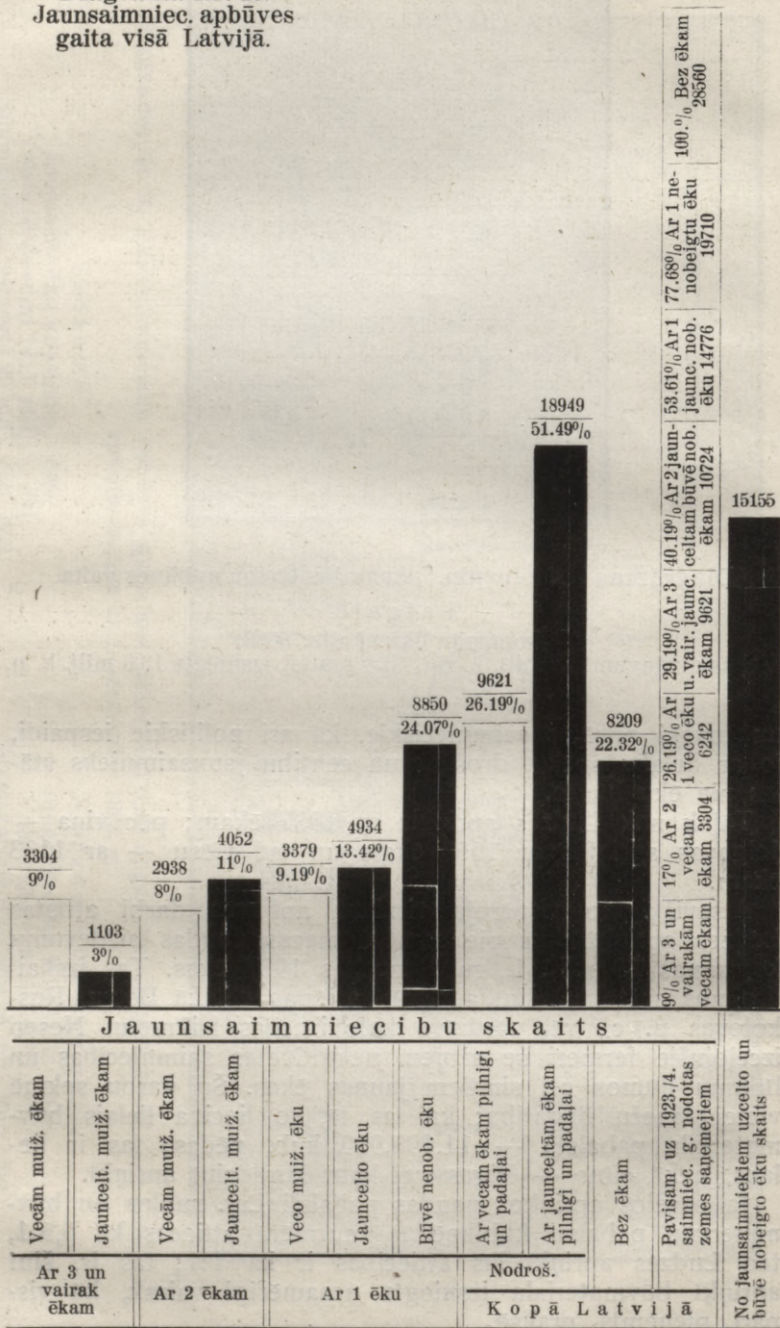
Tālak nāk Ludzes apriņķis ar 1987 ēkam; pēc viņa — Jelgavas apriņķis ar 1653 ēkam un tad Cēsu — ar 1133 ēkam.

Atsevišķi no vispāreja virziena apbūves darbi attistas Ludzes apriņķī, kur pie samērā mazas naudas aizdevumu kopzumas 10 milj. L. rub. uzceltas 1987 ēkas. Tas izskaidrojams ar to, ka šī apriņķī daži pagasti, kā Bolvu, Ruskolovas u. c., vēl pārdzīvo kolonizācijas laikmetu. Nesen izceļojušie fermeri šē aizņem nekultivētas saimniecības un lidumu dūmos ceļ simtiem jaunas ēkas. Šo darbu sekme vietējā mežu bagatība; ka tas tā, to liecina lielais būvmateriāla pabalsts — 11.198.929 kub. pēdas; tas ir liels, nekā citur — Rīgas vaj kaut kurā citā apriņķī.

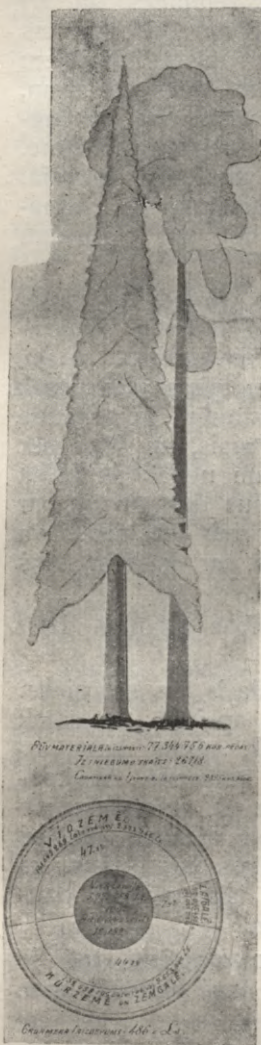
Ja pārejos apriņķos naudas pabalsti Lat. rubļos un būvmateriālu pabalsti kubikpēdās caurmērā attiecas kā 5,5:1, tad Ludzes apriņķī šīs attiecības ir kā 1:1; tas ir, šī apriņķī būvmateriāla izsniegts nesamērīgi vairāk, kā vispār pieņemts praksē.

Diagrama Nr. 10.
Jaunsaimniec. apbūves
gaita visā Latvijā.

36769

Diagr. Nr. 10 turpin.

Ugunsdrošas ēkas visvairāk uzceltas Kurzemē un Zemgalē, kopā 879 ēkas jeb 16% no uzcelto kopskaitu; tad nāk Vidzeme ar 172 ugunsdrošām ēkam un beigās Latgale, kur uzceltas 98 šādas ēkas. Pavisam Latvijā no jaunsaimniekiem uzceltas 1149 ugunsdrošas ēkas.

Vēl jaatzīmē daži faktori, kuŗi sevišķi var veicināt jaunsaimnieku apbūves darbus un kuŗi no pirmā acu uzmetiena izliekas niecīgi.

Kad līdzekļi — būvmaterials un nauda — sagādāti vaj nodrošināti, jaunsaimniekam pirms būvdarbu uzsākšanas vispirms jāpārvar bailes pret priekšā stāvoša darba grūtībām. Ja apkārtne būvniecība vāji attīstīta, ja trūkst amatnieku, ja vispārīgi valda uzskats, ka šinis laikos ēku būve izmaksā simtiem tūkstošus rubļus un ja no dzīvā piemēra nevar pārliecināties, ka ēku no gatava materiala ar paša piepalīdzību var uzcelt par 15 līdz 25 tūkst. rubļ., tad jaunsaimnieks būs atbaidīts un līdz beidzamam vilcināsies ar būvdarbu uzsākšanu.

Apbūves diagramas, kā arī no pagastiem ienākušās anketes rāda, ka tās apgabalos, kur būvejas vecsaimnieki, kur saplūst daudz amatnieku, kuŗi dod pareizu informāciju par ēku faktisko izmaksu, tur vāldā modrs gars un ticība uz saviem spēkiem, tur jaunsaimnieku ēkas aug, kā sēnes. Lietderīgam padomam un pareizai informācijai liela nozīme.

Šai ziņā lauks. departamenta būvniecības nodaļas papīra projekti maz ir izpalīdzējuši, jo teoretiski, pēc pilsētas darba apstākļiem un ārzemju paraugiem, aprēķinātie skaitļi drīzak atbaida jaunsaimniekus, nekā pamudina uz būvēšanu. Neizdevīga ir arī prakse ar paraugēku celšanu uz valsts rēķina. Šis paraugēkas, kuŗas izmaksā ap 200—300.000 Latv. rub., it kā tišam tiek celtas, lai atbaidītu jaunsaimniekus. Tas atgādina veco Stolipina laikmeta viensētnieku

inscenešanu uz valsts rēķina, kas nepārlicināja neviena krieva pāriet uz viensētam. Kā krievu zemnieks, tā arī mūsu jaunsaimnieks var sacīt tikai vienu: „Ja jau tas pasākums maksā tik dārgi, ka tikai ar valsts līdzekļiem var izvest, tad ar savu kabatu vien nav ko uzsākt...” Tiem, kuņi nesaņē 200—300 tukstošus no valsts, šis paraugēkas ne tikai neka nedod, bet viņām ir negatīva nozīme. Ta ir balvas izšķiesta valsts nauda, ar kuņu, kā lotereja, katrā apriņķī aplaimota viena pāra jaunsaimnieku, samazinot desmitiem citiem iespējamību dabūt pat pienācīgu aizdevumu.

Šāds favoritisms lauku būvniecībā, ko izved uz valsts rēķina un kas var dot gandarījumu tikai ieredņu birokratiskiem eksperimentiem, jāizbeidz, kā birokrātiska rotaļāšanās „ar mājiņu būvi”... Jaunsaimniekam, pirms tas uzsāk būves darbus, sīki jāizmēra būvmateriāla krājumi, jāpārbauda savs naudas maks, pagaidam diezgan plānais, un tikai pēc visa ta jaatmēri ēku pamatu plans. Viņam nenāk ne prātā skatīties uz dekoratīvām, simtiem tukstošus dārgām un par valsts naudu celtām mājiņām. Drīzak viņš ies pie sava kaimiņa un izdibinās visus paņēmienus, ar kādiem viņš ir uzcēlis savu, kaut arī vienkāršo, ēku.

Labākais propagandists ir uz pašdarbības dibināts dzīvs piemērs.

Un blakus viņam stāv — dzīvs namdaris un mūrnieks.

Pēdējo spēku varam novērot Ludzes apriņķī. Še satek simtiem Latgales amatnieki, kuņi senak, pirms kaņa, izpildīja atbildīgākos būvniecības darbus Peterpilī. Ar konkurenci cenu ziņā, ar saviem padomiem, šī amatnieku armija ir tā iespaidojusi un sakustinājusi diezgan inertos un saimnieciskos uzņēmumos konservatīvos latgāliešus, ka Ludzes apriņķis būvniecībā aizsteidzies tālu priekšā daudziem Vidzemes un Kurzemes apriņķiem.

Ja Rezeknes apriņķī vāji būvejas jaunsaimnieki, tad še sevišķi rosīgi strādā sādžu māsaimnieki, kuņi uzcēluši apm. 8000 ēkas.

Pagājušo gadu prakse rāda, ka valsts fonda zemes saņēmāji, atmetot visas uz papīra zīmetos par dārgu valsts naudu izbūvejamās rotaļu mājiņu tipus, ir lietderīgi, pēc savām prasībām un spējam, uzcēluši 14.066 koka ēkas un 1149 ugunsdrošas ēkas jeb pavisam 15.155 ēkas.

Ja nu atminēsīties, ka 1922. g. vasarā bija uzceltas tikai 105 ēkas, tad jāsaprot, ka Latvju tauta ir pierādījusi vēlreiz, ka viņa var darīt brīnumus, pat tik neražīgā gadā, kāds bija pagājušais 1923. gads.

Vēlī agrarreformas pretinieki, rokas berzedami, sliktā gada dēļ gaidīja reformas sabrukuma sākumu un visos kaktos čuksteja, ka drīz vien jūsmīgi noskaņotais zemes reformatoru un jaunsaimnieku duets sāksot izskanēt, kā zvēru koncerts pusdienas laikā, kad zvēru dīditajam aprūkstot gaļas... Drīz vien jaunsaimnieks sāksot parādīt savus asos zobus, pieprasot ne tikai zemi, bet spiežot valsti uzcelt viņam arī visas ēkas... Tagad šīs cerības ir veltas.

Tas Lāčplēša gars, kurš atbrīvoja Latvijas tautu un zemi, pārvar arī lielākās saimniecības grūtības, kādas katram jaunsaimniekam stāv priekšā apbūves laikā, jo nav šķēršļu, kurus nevarētu pārvaret brīva tauta atbrīvotos darba apstākļos.

Kādā mērā galīgi piešķirtas jaunsaimniecības ir nodrošinātas ar ēkam.

Noskaidrojuši jautājumu par apbūves gaitu un jauncelto ēku skaitu, atbildesim uz jautājumu: kādā mērā ar jaunuzceltām un jauncelāmām ēkam būs nodrošinātas jau galīgi piešķirtās un jaunsaimnieku rīcībā nodotās jaunsaimniecības, kuŗu uz 1. sept. 1923. g. bija Vidzemē 10.722; Kurzemē 19,616, Latgalē 6431; Latvijā kopā 36.769.

Šis jautājums ir attēlots diagramas Nr. 9 apakšdaļā un šē atliekas sīkaki pakavēties pie dažiem viņas skaitļiem.

Vispirms jāņem vērā, ka bez jaunceltām ēkam uz šīm jaunsaimniecībām atrodas prāvs skaits veco muižu ēku, kuŗas pie zemes sadalīšanas iedalītas atsevišķās jaunsaimniecībās.

Pēc Latvijas apgabaliem šīs ar vecām ēkam nodrošināto jaunsaimniecību skaits grupējams sekoši:

Ar cik ēkām ir nodrošinātas	Vidzemē		Kurzemē un Zemgalē		Latgalē		Latvijā	
	Skaitis	%	Skaitis	%	Skaitis	%	Skaitis	%
Ar 1 ēku veco . . .	945	8.82	2242	11.43	192	2.98	3379	9.19
Ar 2 ēkam vecām . .	1016	9.48	1730	8.87	192	2.98	2938	8.0
Ar 3 ēkām „ . . .	953	8.89	1427	7.28	924	14.37	3304	9.0

Blakus šiem skaitļiem jāpievieno jauncelto ēku grupējums uz atsevišķām jaunsaimniecībām

Ar 1 ēku jauno . . .	1924	17.94	2310	11.73	700	10.88	4934	13.42
Ar 2 ēkām jaunām .	1979	18.45	1523	7.76	550	8.57	4052	11.0
Ar 3 ēkām „ . . .	282	2.63	379	1.93	442	6.87	1103	3.

Blakus šiem skaitļiem jāpievieno jauncelto ēku grupējums uz atsevišķām jaunsaimniecībām:

Kopā ņemot vecās un jaunās ēkas un viņu grupējumu pa atsevišķām jaunsaimniecībām visā Latvijā no minētām 36.769 jaunsaimniecībām ir nodrošinātas:

ar 1 ēku	8313 jaunsaimniecības, jeb	22.61%
1r 2 ēkām	6990 " "	19.00%
ar 3 un vairāk ēkām	4407 " "	12.00%
1 ēka uzsākt celt	8850 " "	24.07%
Ēku celšana nav iesākta	8209 " "	22.32%

Latvijā kopā . . . 36769 jaunsaimniecības, jeb 100.00%

Tā tad 11.397 jaunsaimniecības jeb 31% no piešķirto jaunsaimniecību skaita, jeb 18% no vispāri paredzamā jaunsaimniecību skaita, ir tādā mēra ar ēkam nodrošinātas, ka jaunsaimnieki var viņās dzīvot.

Pēc ievāktām ziņām faktiski apdzīvoto jaunsaimniecību skaits ir drusciņ lielāks: Vidzemē 4692, Kurzemē un Zemgalē — 5799 un Latgalē — 2268; Latvijā kopā 12.759 jaunsaimniecības, uz kūrām jaunsaimnieki jau ir pārgājuši dzīvot.

Kad iedomajamies tās lielās grūtības, kuŗas jāpārvar katram saimniecības uzsācejam, un pie tam ņēmam vērā, ka šīs grūtības simtkārt pieaug tur, kur saimniecība jauzsāk uz kļaja lauka, bieži ar krūmiem aizaugušās atmatās, tad jā-saka, ka tauta ir veikusi milzu darbu.

Liels darbs ir padarīts, bet tomēr vēl tikai $\frac{1}{5}$ daļa no visām jaunsaimniecībām ir nodrošināta ar ēkam.

Mūsu valdībai tas vienmēr jāatceras, lai jaunsaimniecību nostiprinašanā nemitoši strādātu valsts palīdzīgā roka.

Ar kādiem līdzekļiem valsts veicinājusi jaunsaimniecību apbūvi.

Valsts zemes bankas pabalsti.

Šis jautājums neatlaidīgi prasa viņa vīspusīgu noskaidrošanu, lai no jaunsaimniecību apbūves gaitas pārskata varētu vilkt praktiskā darbā nepieciešamās konzekvences.

Janoskaidro arī tas, cik vienā otrā apgabalā valsts veicinājusi apbūves darbus un kādas ir bijušās sekmes.

Saprotams, šē nerunasim par tiem būvniecības projektu papīru plūdiem, ar kuŗiem tik diži lepojās lauksaimniecības departamenta būvniecības nodaļa. Mēs jau atzīmejam savā vietā, ka labākā gadījumā šie papīru plūdi ir sastapti no jaunsaimniekiem ar lielāko vienaldzību.

Še mums jārunā par tām valsts iestādēm, kuŗas strādājušas praktisku un lietderīgu darbu, tas ir, par valsts zemes bankas un mežu departamenta darbību. Abu šo iestāžu darbs ir tik svarīgs jaunās agrarās iekārtas nostiprināšanā, ka nevar sacīt, ka viena no viņām būtu pāraka par otru. Kā nevar celt ēku tikai no akmeņiem vien bez cementeļošas masas, tā arī nevar gaidīt lielus panākumus jaunsaimniecību apbūvē, vienpusīgi apgādājot jaunsaimniekus vaj nu tikai ar naudu, vaj tikai ar būvmateriālu. Jaunsaimniecību nostiprināšanā valsts zemes bankai un mežu departamentam jāiet blakus un roku rokā. Ja valsts ar vienu roku dod būvmateriālu un tūliņ ar otru roku naudu, tad droši vien tur, kur nesen klāja lauka vidū bij saredzami tikai vientuļie ar jauno valsts ģerboni greznotie robežu stabi, drīzumā pacelsies jaunsaimniecības ēku baltie jumti un sāks mudžet jauna rosīga dzīve.

Valsts zemes bankas sekmīgo darbu rezultātus skaitļos jau sīki pēc aprīņķiem pievedu paskaidrojumā pie apbūves gaitas diagramam, uz kuŗām aizdevumu zumas ir apzīmētas ar rīpam un naudas stabiņiem un skaitļiem. Še atliktos tikai īsumā pakavēties pie jautājuma par naudas aizdevumu sadalīšanu starp dažādiem apgabaliem un videjiem 1 aizdevuma zumas lieluma un viņu attiecībam pret uzcelto ēku skaitu.

Šīs attiecības varetu raksturot pēc apgabaliem ar sekošiem skaitļiem:

Apgabalu nosaukums	Naudas aizdevumu skaits	Naudas aizdevumu kopzuma Latv. rbļ.	Aizdevumu kopzumas sadalījums 0/0/0	Uz 1 aizdevumu caurmēra ir izsniegts Latv. rbļ.
Vidzemē	5479	141.649.289	47.8	25.853
Kurzemē un Zemgalē	5880	132.698.199	44.7	22.566
Latgalē	823	22.035.450	7.5	26.777
Latvijā kopā	12182	296.382.938	100.	24.330

Ka šie skaitļi, tā arī diagrama, rāda, ka Latgalē, samērā ar uzcelto ēku skaitu, saņēmusi maz aizdevumu — tikai 7½% no kopejās zumas, bet jauncelto ēku skaits (3080) iztaisa apmēram 20% no kopejā ēku skaita (15.155). Tas izskaidrojas ar to, ka Latgalē būvejas vienkāršāki, nekā pārejos Latvijas apgabalos. Bieži jaunsaimniecības saņem mazsaimnieki, bijušie šņoru zemju īpašnieki, kuŗiem sādžā jau agrāk piederejušas kādas ēkas. Šāds jaunsaimnieks viegli iztiek ar paša līdzekļiem, jo apbūves jautājums šē pielidzi-

nams vienkāršai ēku parcelšanai no sadžas uz jaunsaimniecību, kuŗā darbā jaunsaimniekam izpalīdz tie dzimtas locekļi, kuŗi paliek sādžā, un saņem to šņoru zemi, kuŗu jaunsaimnieks, fonda zemi saņemot, nodevis fondā, resp. savas dzimtas locekļiem.

Videjie aizdevuma skaitļi rāda, ka latgalieši zemes bankas praksē nav apieti: tur, kur latgalieši naudu prasījuši, viņi caurmērā saņēmuši vairāk, nekā vidzemnieki vaj kurzemnieki.

Par pārejiem Latvijas apgabaliem jāsaprot, ka šie naudas aizdevumi ir attaisnoti ar normalo jauncelto ēku skaitu sekošos apriņķos: pilnīgi — Rīgas, Jelgavas, Bauskas, Jaunjelgavas un Ilukstes apriņķos, pa daļai Kuldīgas un Cēsu apriņķos, bet pārejos 7 apriņķos naudas aizdevumi aizsteigušies tālu priekšā apbūves sekmēm.

Tamdiēl jānāk pie slēdziena, ka valsts zemes banka, izsniedzot caurmērā uz 1 aizdevumu apm. 24.333, ir rīkojusies ar apdomīgu taupību. Ši zuma nav liela, bet viņa ir pietiekoša, lai jaunsaimnieks, pievienojot nedaudz savu līdzekļu, varetu samaksāt namdarim par 2 ēku uzcelšanu. Kad pirmais aizdevums ir izlietots, un kad turpmako ēku celšanai būvmaterials pievests, valsts zemes banka izsniedz papildzaizdevumu.

Tā tad līdzinejā valsts zemes bankas prakse rāda, ka naudas aizdevumu ziņā viņa darijusi iespējamo. Ar apdomīgi taupīgu rīcību un elastīgu naudas izmaksāšanas kārtību viņai ir izdevies sabalansēt pret viņu vērstas naudas prasības ar budžeta kārtībā atvēlētiem līdzekļiem.

Būvmaterialu izsniegšana jaunsaimniecībam.

Otrs valsts līdzeklis jaunsaimniecību apbūves veicināšanā ir būvmateriala izsniegšana no valsts mežiem par pazeminātu taksu, kāda palīdzība priekš kaŗa izpostītiem un jaunsaimniekiem bij nodrošināta ar attiecīg. 21. dec. 1920. g. un 10. martā 1922. g. Saŗversmes Sapulcē pieņemtiem likumiem, pēc kuŗiem jaunsaimniekiem būvkoki izsniedzami par $\frac{1}{3}$ un vēlāk par $\frac{1}{5}$ no valsts takses. Bet sevišķi plaši šī palīdzība vareja attīstīties tikai pēc papildza instrukciju apstiprinašanas un izpublicēšanas, kas notika 1922. g. „Vald. Vestn.“ Nr. 222.

Ja valsts zemes bankas darbībā novērojam stingri nosvērtu tendenci — palīdzību jaunsaimniekiem padziņinat un paplašināt, tad pie būvmaterialu izsniegšanas redzam mūžīgi nerimstošu svarstīšanos no taupības līdz izšķērdībai

un beigās līdz neattaisnojamai skopulībai: 1920. g. bij nolemts izsniegt būvmateriālus par $\frac{1}{3}$ takses, 1922. g. 10. martā — par $\frac{1}{5}$ takses, un nepagāja ne gads, kad sāka strādāt pilnīgi preteji virzienā — izbeigt pilnīgi būvmateriāla izsniegšanu par pazeminātām taksem, ko arī panāca 30. jūnijā 1924. g., izdodot likumu „par valsts kredītiem lauksaimniecības būvniecībai“ (skat. pielikumā).

Visa svarstīšanās starp pretejiem virzieniem ir pilnīgi nepamatota un mākslīgi radīta no iedomam un bailem, ka jaunsaimnieki iznīcināšot visus Latvijas mežus.

Galvenie „glābiņa“ sauceji izradas meža resora darbinieki. Pirmo reizi lielas vaļa bungas sāka sist 1922. gadā mežziņu kongresā, Virsnieku klubā, kur man, kā centralās zemes ierīcības komitejas pārstāvim, bija toreiz jadarbojas līdz. Tad, preteji maniem vājiem spēkiem, visa „Zaļā saime“, kā viņi sevi mēdza līdzībās saukt, vienojās lozungā: „sargat (saprotams, ne no žīdiem, bet no jaunsaimniekiem un „izpostītiem“) Latvijas mežus līdz beidzamai priedei un eglei, bet ja to nocirstu, tad — mirt...“ Tik briesmīgi traģiskā formā bija deklarēta toreiz šīs „zaļās saimes“ centieni. Viens no lielākiem meža sargatajiem bija Arv. Kalniņš, kuŗš tanīs dienās bija ticis slavens ar sveķu tecināšanas mākslu. Viņam līdzuzstājās kāds bij. baronu „mežkungs“.

Bet notika brīnums: neilgi pēc šī kongresa viņa bargo rezolūciju ierosinātais Arv. Kalniņš, cita kandidata trūkuma dēļ, nejauši tika iecelts par zemkopības ministri un viņam bij jāsamakšā par šo iecelšanu ar solījumu pildīšanu. Nu nejauši nāca maksas pazeminājums no $\frac{1}{3}$ uz $\frac{1}{5}$ no takses.

1924. g. 30. jūnijā panāca šī likuma anulēšanu. Uz kādiem faktiem dibinās šis kaŗagājiens pret jaunsaimnieku lielāko vajadzību un tiesībam?

Bieži aizrāda, ka jaunsaimnieki saņemot būvmateriālu no valsts par $\frac{1}{5}$ daļu takses un pārdodot spekulantiem-žīdiem. Pēc centralās zemes ierīcības komitejas anketes šādu gadījumu pavisam ir bijis: Vidzemē, Kurzemē un Zemgalē — 69, Latgalē — 88, visā Latvijā kopā — 157. pie 26.718 būvmateriāla izsnieguma skaita. Tas ir tik niecīgs skaits (ap 0,6%), par kuŗu nav vērts nopietni runāt.

Otrs svarīgais iebildums, ka, ja turpinātu līdzšīnejo praksi būvmateriālu izsniegšanu jaunsaimniekiem, tad nedaudzos gados visi Latvijas meži būšot nocirsti. Lai to pierādītu, tad tika pārspīlēti visi skaitļi, kā to redzam pat J. Ozola rakstā „Valsts mezsaimniecība“ (skat. „Agr. ref. gaitā Latvijā“, 309. un 310. lpp.). Kopejais jaunsaimniecību skaits šē ir pieņemts 100.000, kaut gan nekad nav paredzēts ie-

dalīt vairāk par 73—74 tūkst. Tāpat ir pieņemts, ka uz vienu jaunsaimniecību jāizsniedz 240 būvkoku, vai 4800 kub. pēdas, pie kam nāk pie slēdziena, ka pavisam jaunsaimniecībām vien būs vajadzīgs izsniegt ap 288.000.000 kub. pēdas būvkoku, kas pie 57 milj. kub. pēdu gada normas būvmateriālu pieauguma, apēstu 5 gadu mežu cirsmas. Šādi paši pārspīlēti skaitļi tiek klāstīti aprēķinos par izpostīto saimniecību prasībām.

Doc. Teikmaņa paredzētie meža prasību skaitļi ir vēl lielāki un atbaidošāki.

Prof. Balodis šos skaitļus pārvērš naudā, un ņemot vērā to apstākli, ka kroņa takses esot uz pusi lētākas, nekā koka cenas pasaules tirgū, noteikti izrēķina, ko apēd no valsts bagātībām viens pats jaunsaimnieks un cik miljardus valsts zaudē vienā gadā pie tagadējās mežu izšķiešanas politikas. Pēc tā dažam labam kaunīgam jaunsaimniekam var neviļus iezagties galvā doma: sak, varbūt būtu labāk, ka to briesmīgo valsts izsūceju — jaunsaimnieku pavisam nebūtu...

Pagājušo 1922. un 1923. gadu prakse būvmateriālu izsniegšanā dod mums pietiekoši daudz skaitļu, lai šai lietai ienestu zināmu skaidrību.

Uz 1. zēpt. 1923. g. būvmateriālu izsniegums dod sekošus rezultātus:

Apgabalu nosaukums	Būvmateriālu izsniegumu skaits	Izsniegto kubikpēdu skaits	Uz izsnieguma pieņākas kub. pēd.
Vidzemē	9.962	29.498.742	2961
Kurzemē un Zemgalē	13.599	34.231.455	2517
Latgalē	3.157	13.614.559	4312
Visā Latvijā	26.718	77.344.756	2895

Tā tad faktiski izsniegts nevis 4800 kub. pēdas uz 1 jaunsaimniecību, bet tikai 2895 kub. p., tas ir par 2000 kub. pēdam mazāk, nekā proponē augstāk minētie autori.

Ja nu pieņemtu vispārejo jaunsaimniecību skaitu, ko iedalīs uz valsts fonda zemem, ap 73—74.000 un noapaļojot un paceļot viena izsnieguma normu līdz 3000 kub. pēdam, var paredzēt, ka priekš jaunsaimniecībām būtu vajadzīgs 214.000.000 kub. pēdas būvmateriālu, ja daļa no jaunsaimniecībām nebūtu nodrošināta ar vecām muižu ēkam.

Visā Latvijā ir ar vecām muižu ēkam nodrošinātu jaunsaimniecību: ar 1 ēku — 3379; ar 2 ēkam — 2938; ar 3

ēkam — 3304 jaunsaimniecības; pavisam uz 9621 jaunsaimniecībām ir 19.167 vecas ēkas, vaj caurmērā ar 3 ēkam nodrošinātu saimniecību iznāktu, ja šīs ēkas pārvietotu priekš 6389 jaunsaimniecībām, kas dod 19.167.000 kub. pēdu būvmateriāla ietaupījumu.

Ja pieņemam, ka šo veco ēku remontam būvmateriāls tomēr būs vajadzīgs, tad jāņem vērā, arī otra varbūtība, ka veco muižas ēku samērs var būt tāds, ka dažāda jaunsaimniecība pilnā mērā apmierināsies ar vienu ēku vien. Tādēļ šīs varbūtības viena otru apsegs, un pieņemtais būvmateriālu ietaupījums 19.167.000 kub. pēdas nebūtu jāgroza.

Izslēdzot šo ietaupījumu no vispārējā jaunsaimniecību apbūvei vajadzīgā kub. pēdu skaita: 214.000.000 kub. p. — 19.167.000 kub. p., mēs nākam pie gala slēdziena, ka jaunsaimniecību apbūvei ar jaunām ēkam vajadzīgas 194.833.000 kub. pēdas koku būvmateriāla, no kuŗām jau ir izsniegtas 77.344.756 kub. pēdas koku.

Tā tad 1923./1924. g. ziemā un tuvākos gados jāizsniedz 117.488.244 kub. pēdas koku.

Ja ņēmam vērā, ka Vidzemē 3%, bet Kurzemē un Zemgalē pat 16% ēkas tiek celtas no ugunsdrošā materiāla un ka nākotnē šo ēku skaits un procentuālā norma nekritisies, bet gan vairosies, tad pieņemtie videjie skaitļi nav apšaubāmi un palielināmi. Normalas cirsmas valsts mežos dod 57.205.000 kub. p. būvmateriāla un 61.057.000 kub. pēdas malkas, kopā 118.262.000 kub. pēdas. Meža departaments 1921./1922. gadā izsniedzis pavisam dažādām vajadzībām 131.214.000 kub. pēdas, vaj 13 milj. kub. pēdas (11 proc.) virs gadejas normas. Tā tad arī vispārējā valsts mežu saimniecības bilance nav bijusi pārak apdraudeta.

Kas attiecas uz jaunsaimniecībām, tad viņas prasa nevis 5 gadeju cirsmu normu, bet tikai 3 gadeju (172 milj. : 57 milj.).

Ja pieņemam, ka pagājušā ziemā izsniegts ap 30 milj. kub. pēdas, tad jānāk pie slēdziena, ka apm. 60% no jaunsaimnieku prasībām būvmateriāla izsniegšanā ir jau apmierinātas un tikai 40% no viņām palicis apmierināt, vaj izsniegt 1 gada normu.

Ja jautājums grozas ap atlikumu — $1\frac{1}{2}$ gada būvmateriālu pieauguma normu, vaj tad mazit bij iemesls grozīt pastāvošo likumu par būvmateriālu izsniegšanu? No jaunsaimniekiem kā beidzamie būvesies tie, kuŗiem kā beidzamiem tiek zeme piešķirta un kuŗi veselus trīs—četrus ga-

dus gaidot uz zemes piešķiršanu, ir visvairak cietuši šini pārejas laikmeta.

Vaj ir taisnīgi un lietderīgi šiem reformas sērdeņiem teikt, ka viņi vairs būvmateriālu nesaņems par pazeminātu taksi un vajadzības apmērā? Nevaram solīt šiem jaunsaimniekiem: nebedajat neka — mēs jums koku vietā dosim naudas tik, cik vajadzīgs. Jaunsaimnieks zin, ka nauda būs jagaida, kamēr kokus pārdosim žīdiem un ar pēdejo vidutājību naudu iekasesim no ārzemem.

Mūsu mežu tirdzniecības mākslu līdz šim ir apdzejojuši tikai prokurori, bet mēs neesam vēl tā specializejušies, ka šinī arodā prastu iztikt bez žīdiem. Visa koku tirdzniecība, ja mēs viņu paplašinātu uz jaunsaimniekam piekritošo koku vairuma, nedotu cereto labumu. Būvkoku izsniegšana aizdevuma veidā ir ļoti komplicēta un novilcina materiāla sagatavošanu. 1920. g. 21. dec. likuma atcelšana un būvmateriālu izsniegšanas ierobežošana, kā asas pātagas dzēliens, pārtrauks turpmāko jaunsaimniecību apbūves darbu, satricinās šo saimniecību stāvokli, un tamdēļ vecā kārtība atjaunojama un pieturama līdz galīgai jaunsaimniecību apbūvei.

Latvijas zaļie meži nenoliegs savas mazās un niecīgās balvas tiem, kuŗi savā laikā ir ziedojuši visu, lai atbrīvotu viņus līdz ar visu Latvijas zemi no postošām muižnieku rokām.

Zemes reformas noslēgums.

Zemes reforma Latvijā iet uz beigām. Beļģijas vaj Holandes valstij līdzīgais valsts zemju fonds ir izlietots pa pusei mežu saimniecībai, pa pusei jaunu saimniecību nodibīšanai un veco paplašināšanai. Zeme ir sadalīta un nākošā 1925. gadā paredzams viņu galīgi piešķirt.

Bet agrarreformas 5 gadu darbības sasniegumu pārskats nebūtu pilnīgs, ja viņa noslēguma daļā nedabutu atbildi uz beidzamo jautājumu: vaj zemes jautājums Latvijā ar notikušo reformu ir pietiekoši radikāli izšķirts? vaj ar valsts zemju fondu ir apmierināti visi zemes pieprasījumi, un ja ne, tad kādā mērā zemes ir pietrūcis?

Lai uz šiem jautājumiem varetu dot galīgu atbildi, tad būtu jānoskaidro, no vienas puses, zemes pieprasītāju kopskaitis, un no otras — cik pavisam jaunsaimniecības varēs iedalīt uz valsts rīcībā esošā zemes ierīcības fonda — lauksaimnieciski izmantojamām zemēm. — Salīdzinot zemes pieprasītāju skaitu ar jaundibināmo saimniecību skaitu, dabūsam

atbildi par paredzamo zemes trūkumu, kā atseviškos apgalos, tā arī visā Latvijā.

Kā zemes pieprasitāju skaits, tā arī inventar spējīgo zemkopju skaits viņu starpā, nestāv sastinguši uz vietas, bet nemitīgi mainas. 1897. g. Latvijas mājās un muižās dzīvojuši un no zemkopības pārtikuši 1.078.495 cilvēki, to starpā 486.839 cilvēku bijuši 86.041 lauku māju zemes īpašnieku ģimeņu locekļi, bet 591.636 cilvēku — kā 108.400 bezzemnieku kalpu un vaļinieku ģimeņu piederīgi.

1920. gadā lauku iedzīvotāju bijis 1.216.677 cilvēku, no kuŗiem 606.900 cilvēki piederejuši pie 120.458 zemes īpašnieku ģimenem. Tā tad bezzemnieku kalpu, vaļinieku, zaldatu, zemju īpašnieku jeb tā saukto spundenieku un babuļnieku, kuŗu īpašums sniedzas līdz 6 pūrv. un kuŗu socialais stāvoklis agrarās attiecībās maz atšķiras no bezzemniekiem, pavisam bijis 609.747 cilvēku. Skaitot uz katru ģimeni caurmērā ap 4,9 cilvēku, ar zemi neapgādato ģimeņu skaitu var noteikt uz 124.438, starp kuŗam ir 21.265 minētās sīkzemnieku-babuļnieku ģimenes ar īpašumiem līdz 6 pūrvietam.

Izslēdzot no 124.438 ar zemi nodrošinātām ģimenem 21.265 absolūto sīkzemnieku ģimenes, dabūjam 103.173 bezzemnieku ģimenes. Pieskaitot pēdejo 4 gadu pieaugumu, 4,8 proc. apmērā, kopejo bezzemnieku ģimeņu skaitu var noteikt uz 108.125.

Līdz ar šiem bezzemniekiem zemi var pieprasīt, nododot savu zemi valsts fondā, 21.265 absolūto sīkzemnieku ģimenes. Pavisam jaunsaimniecības varetu pieprasīt 108.125 + 21.265 = 129.390 ģimenes, vaj apaļos skaitļos 130 tūkst. bezzemnieku. Šis skaits uzskatams kā maksimālais zemes pieprasitāju skaits uz jaunsaimniecībām. Tagad apskatīsim, cik faktiski zemes pieprasitāju ir bijis.

1919./1920. g.g. izdarītā zemes gribetāju reģistrācijā tādu bij pieteikušies 43.000. Turpretim līdz 1921. g. pēc centrālās zemes ierīcības komitejas ievāktām ziņām 462 vietējās komitejās bij izsniegts sekošs zemes pieprasījuma listu skaits: uz jaunsaimniecībām: Vidzemē — 26.850, Kurzemē — 32.898, Latgalē — 15.130, kopā — 74.878 pieprasījumi, kas iztāisija 65,5% no dažādu zemes pieprasījumu šķīram. — Šinīs datus trūkst ziņu par tiem 60 pagastiem, kuŗi anketas nebij iesūtījuši; tamdēļ šie skaitļi būtu jāvairo apmēram pa 11%, caur ko uz jaunsaimniecībām iesniegto listu kopskaitu varetu noteikt uz 82.366.

Pēc 1923. g. centr. zem. ierīc. komitejā caur anketām ievāktām ziņām redzams, ka zemes pieprasitāju kopskaits bija pieaudzis sekošā apmērā:

Apgabali	Pilnā mērā inventara spējīgie pieprasījumi				Bezzirdznieku pieprasījumi			Pavisam kopā
	Ar 1 zirgu	Ar 2 zirg.	Ar 3 un vairāk zirgiem	Kopā	Bez zirga, bet ar citu invent.	Bez inv.	Kopā	
Vidzemē	16.744	5.814	1.150	23.708	7.408	6.280	13.688	37.396
Kurz. un Zemg.	28.559	12.258	1.494	42.311	5.682	4.498	10.180	52.491
Latgalē	6.283	1.619	253	8.155*)	752	269	1.021	9.176
Latvijā	51.586	19.691	2.897	74.174	13.842	11.047	24.889	99.063
				74,9%				

*) Piezīme. Bez šiem 8155 bezzemnieku pieprasījumiem Latgalē ir pieprasījumi uz jaunsaimniecībām no vietejiem sīkzemniekiem, kuri šīnī skaitli nav ievēsti, ka tādi, kuri ar zemi jau apmierinātu savas saimniecības.

Velti sevi iepriecina bijušais lielnieku virskomisars un baronu muižu, kā lielsaimniecību, neaizkaramības sargs, Peters Stučka, savā mūža darbā (skat. „Darbs un zeme“ 272. lp. p.), apgalvodams, ka caur 1919./20. g. zemes gribetāju reģistrāciju esot pierādīts, ka 44.203 reģistretos Latvijas bezzemnieku zemes pieprasījumos esot „darišana ar jau saimniekiem-rentniekiem un ka tikai 20% ir strādnieki“; arī pēdejie neesot istie, „bet amatnieki, kuŗu starpā būs laikam viens otrs pārticis vaj inteligēnts, kas kāro tikt pie vasarnīcas..“ Visu šo bezzemnieku atturību ekskomisars izskaidro ar to, ka „pati Latvija, kā Stučka saka, ir patlaban viens liels sieviešu, bērnu un veču ciems“ un „paši bezzemnieki“ vienkārši netic tai valdībai, kas viņu reģistrejusi, un no viņas neka laba negaida. Acimredzot pie-teikušies pa lielai daļai zemes rentnieki, kā pirceji uz savu zemi.“ Savu samurgoto sapni P. Stučka nobeidz ar slēdzienu: „kā visur, tā arī še, spid cauri vislielākās šķīru pretešķības uz laukiem.“ Ekskomisaru būs droši vien viņa čekisti veduši maldinašanā, paziņodami, ka visi latviešu araji ir no viņiem jau savā laikā aplakteti, un tamdēļ viņu šefs P. Stučka, kā lētticīgais cars Menelajs, vēl joprojam dzīvo savās mīļās atmiņās par „sievīšķīgo Latvijas seju“, kuŗu tai vajadzējis pieņemt pēc „sarkano baronu“ soda ekspedīciju ekzekūcijam.

Bet lai Stučka un viņa līdzcensoni iegaumē, ka viņu mur-giem ar latvju tautas likteni un centieniem nav neka kopeja. Visspilgtaki par to liecina agrarreformas gaita un viņas sa-sniegumi.

No 21.265 Latvijas abzolutiem sīkzemniekiem ir iesnieg-tas 19.887 listes un no 108.125 bezzemnieku ģimenem ie-sniegtas 99.063 zemes pieprasījumu listes.

Šie skaitļi aplkāj visus strādājošos lauku iedzīvotāju slāņus ar visām šķirām un iedomatām „šķiru pretešķībam“. Viņi aprok arī politisko demagogu cerības eksistet turpmak ar veciem cara laiku valdišanas paņēmieniem: „sadalīt (šķirās) un valdīt“. Šie skaitļi ir latvju araju tautas memorandums par mūsu agrarreformas pareiziem pamatiem. Zemi ir pieprasījušas visas bezzemnieku ģimenes, pat tādas, kuŗām mazs inventars, un lielā skaitā tādas, kuŗām nav pat 1 zirga.

No augstak pievestā redzams, ka ar inventaru spējīgo zemes pieprasitāju skaits, kuŗiem ir arī vismaz 1 zirgs, ir 74,9%, jeb $\frac{3}{4}$ no visu zemes pieprasitāju skaita, un bezzirdzinieku $\frac{1}{4}$ daļa, jeb 25,1%.

Bet šo bezzirdzinieku grupu 24.889 pieprasījumus nevaram uzskatīt kā sāls stabā sastingušo Lata sievu, kuŗai no reformas labumiem būtu jābēg, bet kuŗai arī negribas to darīt. Zem labvēlīgiem agrarreformas apstākļiem šis „sālsstabs“, ja viņš reiz lielsaimniecību laikmetā ir bijis, tagad nemitoši kūst. Katrs zemes pieprasitājs zin, ko nozīmē zirgs, kā saimniecības nodrošinašanā, tā arī pie zemes piešķiršanas, un tamdēļ viņš visupirms cenšas iegādāt sev zirgu.

Tā kā labākā Latvijas zeme tagad ir tiešā laukstrādnieku lietošanā un zemes rente līdzinas tikai bijušiem pirmskaŗa valsts nodokļiem, bet darba alga uz laukiem ir ļoti augsta, tad bezzemniekiem-bezzirdziniekiem ir arī iespējamība iekrāt zirgu pirkšanai vajadzīgo naudas zumu. Liels daudzums zemes pieprasitāju saņem arī pabalstus no valdības, un caur viņiem tiek pie zirga. Tamdēļ, no vienas puses, mums jāreķinājas ar to, ka bezzirdzinieku grupa vienmēr un nemitoši samazinājas un kūst, un zirdzinieku skaits pieaug. Tā pēc 1921. g. anketem uz jaunsaimniecībām bijuši pieprasījumi no 48.780 zirdziniekiem un 26.068 bezzirdziniekiem. Tagad zirdzinieku grupa 2 gados pieaugusi līdz 74.174, bet bezzirdzinieku nokritusi līdz 24.889.

Tad ir dažas bezzirdzinieku kategorijas, kareivji un ilggadīgie lietotāji, kuŗi caur kaŗa apstākļiem, jeb agrako baronu varmācību izpostīti; daudziem no viņiem cits lauksaimniecības inventars ir uzglabājies, bet zirgus nolaupijuši lieļinieki vaj bermontieši, aizdzenot tos uz Krieviju vaj Vāciju. Ilggadejie lietotāji nevar zaudēt savas priekšrocības uz zemi šo no viņiem neatkarīgo apstākļu dēļ, un viņiem bijušās rentes vietas jāpiešķir, neskatoties uz to, vaj ir zirgs, vaj nav. Tāpat mēs nevaram prasīt, lai zirgs būtu parādīts arī kareivja listē, jo kamēr viņš kaŗoja par zemes un tautas brīvību, viņam šis zirgs bija jāizdzīvo, ja mājās nebij

cita darba spējīga locekļa. Ari pēc Senata rīkojumu motīviem kareivjiem zeme piešķirama, ja viņiem arī zirga nav, jo viņiem nav bijis iespējams un arī vajadzīgs zirgu uzrādīt listes sastādīšanas laikā, kad vairums no viņiem vēl bij armijā.

No otras puses, mēs zinām, ka iesniegto listu skaits ir druscīgi lielāks, kā patiesais zemes gribetāju skaits, jo no dažām ar darba spēku bagātām ģimenēm ir iesniegtas pa divas listes — no tēva un dēla; izņēmumu gadījumos pat no 2 dēliem, ja katram no dēliem ir sava ģimene. Ģimenes kopējais inventārs šādos gadījumos tiek sadalīts pa visām listēm, tā kā vienas saimniecības inventārs 2—3 zirgi tiek ierakstīti katrā listē pa 1.

Inventāru spējīgo saimniecību skaits faktiski ir mazāks, ka tas iznāk pēc listēm.

Bet agrarreformā mēs nevarām iziet no šīs dienas stāvokļa; viņš jāņem tāds, kādam viņam vajag būt tad, kad agrarreformas darbs nāks pie sava gala mērķa. Pie aprēķiniem mums jāparedz zināms inventārspējīgu zemes pieprasītāju skaita pieaugums un jārezervē priekš šī skaita zeme. Tamdēļ mēs daudz neklūdisimies, ja šos pretejos apstākļus, kuŗi vieni otru sedz, neievērojam, bet visu inventārspējīgo zemes pieprasītāju skaitu pieņemsim apaļos skaitļos tādu, kādu rāda anketu dati, t. i. apm. 75.000.

Tagad apskatīsim paredzamo jaunsaimniecību skaitu, kuŗu tagad jau var noteikt ar lielāku varbūtību, nekā tas ir mēģināts agrakos centr. zem. ierīc. komitejas izdevumos, starp citu Agr. ref. gaita Latvijā 1919.—1922. g. (sk. 383. lpp.).

Jaunsaimniecību ierīkošanai var izlietot tikai tās valsts fonda zemes, uz kuŗām nepastāv jau agrak nodibinātas saimniecības, tas ir, bijušos kroņa, krievu agrarbankas un muižniecības muižu un pusmuižu laukus un ganības. Šādu zemju valsts zemes ierīcības fondā ir pārņemts (skat. agrak pievesto tab. par valsts zemes fonda stāvokli tek. Nr. 1 un Nr. 8): b. kroņa un agr. bankas īpašumi 290.357 pūrv.; muižnieku īpašumi — 2.937.334 pūrv., kopā 3.227.691 pūrv., jeb 1.199.406 ha. No šīm zemēm, kā redzējam no zemes piešķiršanas iznākumiem un attiecīgām diagramām, Vidzemē, Kurzemē un Zemgalē priekš 2 zirgu normas jaunsaimniecību dibināšanas tiek izlietotas 90,9 proc., bet priekš 1 zirgu jaunsaimn. 4,1 proc., kopā 96 proc. Latgalē sīksaimniecību piegriezumi aizņem ap 11 proc., pārejās vajadzībās ap 1 proc., paliek jaunsaimniecībam — 88 proc.

Vidzemē, Kurzemē un Zemgalē caurmērā tiek ieprojektētas jaunsaimniecības ar videjo platību 15,9 ha katra uz kultivētas zemes un 18,7 ha uz nekultivētas zemes. Lat-

galē — 19,0 ha uz kultivetas un ap 27,00ha uz nekultivetas.

Izejot no apzīmetām platībām un pieņemot pievestās jaunsaimniecību normas, paredzamo jaunsaimniecību skaitu kā visā valstī, tā atsevišķos apgabalos, var aprēķināt šādos apmēros.:

Tek. Nr. pēc kārtas		Vidzemē	Kurzemē un Zemgalē	Latgalē	Latvijā kopā
1	Jaunsaimniec. derīgas platības:				
	a) bij. kroņa un krievu agrarbankas muižas un pusmuiž. hektari	11.841	64.548	31.507	107.896
	b) no muižniek. atsavināto muižu un p. sm. lauki, hekt.	338.534	358.014	394.962	1.091.510
	Kopā hekt.	350.357	422.562	426.469	1.199.406
2	Jaunsaimn. dibināšanai faktiski izliet. platības: 96 proc. Vidz., Kurz. un Zemgalē un 88 proc. no p. 1. pievestiem skaitļiem Latgalē hekt.	336.360	405.660	375.293	1.117.313
3	Var iedalīt jaunsaimn.: pēc normām 15,9 ha Vidz., Kurz. un Zemg. un 19 ha Latg. skaits	21.155	25.513	19.752	66.420
4	Bez tam uz nekultivētām zemēm ir iedalīts jaunsaimn.,	1.375	510	872	3.386
5	Jaunsaimn. sk. kopā	22.530	26.023	20.624	69.806

Bez tam Vidzemē un Kurzemē jaunsaimniecībās ir sadalītas 1267 mājas, ar kuņām apmierināti 2134 zemes pieprasītāji.

Kopā ņemot, visu jaunsaimniecību skaitu var noteikt: Vidzemē, Kurzemē un Zemgalē — 50.687, Latgalē — 20.624, visā Latvijā paredzams ierīkot 71,312 jaunsaimniecības.

Tā tad uz 71.312 jaunsaimniecībām reflektē 74.174 zemes pieprasītāju ar inventāru un vismaz 1 zirgu, un bez tam 24.889 bezzirdzinieki.

Bez šāda likuma mēs nemaz nevarētu runāt par loģiski saskaņotu sīksaimniecības sistēmu. Visai mūsu reformai būtu tik pagaidu politiskās sekas un nozīme tādā mērā, kādā būtu iznīcinājuši kaitīgo šķiru — vācu muižniecību. Bet ar agrarreformas likuma 3. daļu mēs visai reformai liekam arī saimniecisku pamatu, pieņemot sīksaimniecības sistēmu par lauksaimniecības pamatu, un nodrošinot sīksaimniecību neaizkaramību zemes spekulācijas nolūkos. Zemi pirkt un pārdot var, bet zemi pirkt būs apņēmies tikai tam, kurš pats grib zemi apstrādāt, jo ar zemi līdz 50 ha neviens kapitalists neies tirgoties. Šāda zemturība līdz 50 ha nepievilks arī zemei svešus uzņēmējus, jo viņa nedos nedz spekulatīvas peļņas, nedz sociālu priekšrocību. Zemi pirs tikai tas, kam būs apņēmies, tas ir, tiešais zemes strādnieks. Zemei atņemtas tirgus preces īpašības, — neaprobežoti mobilizēties kapitalistu rokās.

Tuvākie agrarreformas uzdevumi.

Nobeidzot mūsu agrarreformas gaitas pirmo 4 gadu apskatu un apvienojot viņa pievestos motīvus, nākam pie sekošiem gala slēdzieniem par reformas darba tālāko virzienu un tuvākiem uzdevumiem.

Likumdeveju iestādes — Satversmes Sapulce un Saeima un centrālā zemes ierīcības komiteja — ir veikušas lielu darbu Latvijas agraras iekārtas pārveidošanā, izdodot likumus un instrukcijas, kā zemes jautājumu atrisināšanā, tā arī jaunsaimniecību tiesiskā un saimnieciskā nostiprināšanā. Cik liels šis darbs, par to liecina šis grāmatas IV. daļa ar pielikumiem, kur lasītājs atradīs visu, kas viņu interesē, vaj teoretiski un principiāli, vaj arī praktiski, kā valsts fonda zemju saņēmāju.

Pēc agrarreformas likuma ir nākuši klāt svarīgi likumi par jaunsaimniecību atsavināšanu, novērtēšanu, izpirkšanu un koroborešanu. Bet pašā beidzamajā laikā Satversmes 81. p. kārtībā ir izdoti noteikumi par zemes ierīcību. Latgalei šņoru zemes atzītas par dzimtsīpašumu un zemniekiem dots 6 gadu termiņš brīvprātīgai zemes izdališanai vienietās.

Šo likumu pārruna pēc iekšēja satura nevar būt īsa darba uzdevums. Mēs pieņemam viņus tādus, kādus dod likumdeveju iestādes ar visiem viņu trūkumiem un pozitīvam pusēm. Mēs redzam reformas tempu un tamdēļ saprotam ka nav laika ilgi un vispusīgi likuma pantus kaldināt, jo dzīves prasības necieš. Tamdēļ vienā otrā vietā sastopami

nelīdzenumi, kuņi janovērš, valdības iestādem, izdodot instrukcijas, saskaņā ar tekoša darba prasībām. Šinī daļā jāaprobežojas vienīgi ar īsām piezīmēm un novēlējumiem.

Pirmais novēlējums būtu — paātrināt jaunsaimniecību juridisko nostiprinašanu un novērst visu, kas fonda zemes saņēmēja stāvokli padara nenoteiktu un kļūmīgu. Vispirms šai ziņā jāgriež vērība uz Senata tiesībām un praksi, pārraudzības kārtībā atcelt katru zemes piešķiršanas lietu katrā laikā. Tāda prakse nojauc visus saimniecības pamatus, jo neviens jaunsaimnieks nevar būt drošs, ka pēc daudziem gadiem pēc zemes galīgas piešķiršanas, kad viņš būs jau savas ēkas uzcēlis uz galīgi no centralās komitejas piešķirtas zemes, viņa kaimiņš jeb cits nelabvēlis iesniegs pret viņu sūdzību Senatam un Senats atradīs centralās komitejas lēmumā kādu formulu kasācijas iemeslu, „atstāt lietu bez caurskatīšanas, bet centralās komitejas piešķiršanas aktu atcelt uzraudzības kārtībā“. Ja Senats ir saukts nesaudzīgi aiz niecīgā formula kasācijas iemesla atcelt viskomplicetako zemes lietu, tad šim kasācijas šķēpa asmenim vajaga būt vienādi asam uz visām pusēm un, visu pirms, likuma formulu ievēribu prasīt no paša sūdzības iesniedzēja, prasīt, lai sūdzību iesniedz 30 dienu laikā pēc centr. zem. ierīc. kom. lēmuma. Jo ja tiesas process ir noteikts ar formelām prasībām, tad tam ir savs pamats pilsoņu civil attiecībās un tam ir liela nozīme pilsoņu saimniecisko darījumu savstarpējā nokārtošanā.

Zemes piešķiršana formulu tiek uzskatīta, ka administratīvs valsts rīkojums, bet pēc būtības valsts šē, tāpat kā tiesa, uzņemas vidutāja lomu, nokārtojot pilsoņu civil prasības un tiesības, vērstas vienam pret otru caur zemi. Tamdēļ piešķiršanas lietas nav uzskatamas kā tādas, kuņas nokārto pilsoņu prasības pret valsti; tamdēļ viņas, uz pilsoņu sūdzības pamata, ja šīs sūdzības iesniegtas pēc pārsūdzības termiņa, nebūtu atceļamas.

Tagadejais stāvoklis, kad Senats katru lietu uzraudzības kārtībā var atcelt katrā laikā, pat pēc dažiem gadiem, visus jaunsaimniekus noved galīgā nezinašanā un nenoteiktībā; pēdejais nezīn, vaj viņu vēl no zemes nenoraidīs un baidas sākt būveties un jaunsaimniecību uzlabot. Īpaši nedroši ir tie zemes saņēmēji, kuņu piešķiršanas lietas publicetas līdz 1922. g. sākumam Z. I. V. no Nr. 1—26, jo šos Vēstnešus Senats uzskata kā neobligatoriskus. Lai izbeigtu ar šo nenoteiktību, agr. ref. lik. 4. daļa attiecīgi jāpapildina.

Zemes koroborešana jāpaātrina. Ja līdz 1925. gada sākumam gada laikā ir koroboretas apmēram 900 jaunsaimniecības, tad tāda darba iekārta neder; jo priekš 70.000

jaunsaimniecību koroborešanas būs vajadzīgi veseli 70 gadi! Zemes izpirkšanas zumas 10—20 Ls par ha ir tik niecīgas, ka viņas neattaisno tos zemkopības ministrijas izdevumus, kuņus šo zumu nodrošinašana prasa pēc pastāvošas darbu iekārtas. Videjā jaunsaimniecība, ar 15,9 ha zemes, izmaksā no 159—318 latu. Katras jaunsaimniecības platība ir jau aprēķinata pirms zemes piešķiršanas un pēc tam publicēta Z. I. Vēstnesī. Vaj ir maz vērts šos datus no jauna pārbaudīt, nodarbinot ap 200 tehniku, ja šī pārbaudišana jaizdara pēc veciem projektiem, kuņi zīmeti uz pauzes papīra un nonākuši sliktākā lupatainā stāvoklī, neka tas bija pirms zemes piešķiršanas. Ko valsts vaj jaunsaimnieks var zaudēt, ja saimniecības zemes platībā patiesi ieviestos kļūda pa veselu pūrvietu vaj $\frac{1}{3}$ ha uz katru jaunsaimniecību? Zaudētu — 5—6 Ls. no jaunsaimniecības, jeb uz 70 tukst. jaunsaimniecībam Ls 420.000, tas ir, mazak neka izmaksā ieredņū štatu uzturešanai 2 gadu laikā. Šis darbs ir javienkāršo un viņa temps japadara straujaks.

3. Jaunsaimniecību koroborešanu nevar saistīt arī ar iepriekšēju galīgu zemes uzmērišanu, jo galīgā zemes uzmērišana Vislatvijā mērogā vēl nav izvedama, kā aiznau das līdzekļu trūkuma, tā arī aiz tehniskas negatavības, jo nav vēl izvesti geodeziskie pamatdarbi pie trigonometrisko un poligonometrisko tīklu sastādīšanas. Trūkst arī likumu robežu regulešanas lietās. Tamdēļ zemkopības ministrijas līgumos uzspiestie noteikumi par galīgas uzmērišanas darbu mērniecības klausām un maksam nav likumīgi un arī ir priekšlaicīgi. Galīgā zemes uzmērišana jaatstāj pašā jaunsaimnieka uzskatam. Ja kādā vietā muižu ārejās robežas ar privatām mājām noteiktas nepareizi, tad šie gadījumi, kā izņēmumi, tiks nokārtoti no ieinteresētiem zemturiem, no vienas puses privatmāju saimnieka un no otras — jaunsaimnieka, uzaicinot pie vajadzības zvērināto mērnieku regulet sagrozītās robežas.

4. Jaunsaimniecību saimnieciskā nostiprinašanā javeicina viņu apbūve, atgriežoties pie vecā atcēltā būvkoku izsniegšanas likuma.

5. Valsts aizdevumu izsniegšanas kārtība jadecentralizē, pārceļot aizdevumu piespriešanu no valsts zemes bankas uz aprīņķu zemes ierīcības komitejam. Valsts zemes bankas padome un valde ir pa tāļu no laukiem, kamdēļ viņai jadibina aprīņķos aģenturas; šo aģentu darbība nevar būt sekmīga, jo viens aģents tomēr nevar pārzīnat visu aprīņķi, lai dotu neapšaubami pareizus slēdzīenus. V. Z. bankai būtu tikai jasadala kredīti starp aprīņķiem, atstājot lemt par viņu izlietošanu aprīņķu zemes ierīcības komitejam.

Apr. zem. ierīc. komitejam arī atstājama uzraudzība par piekrītīgu aizdevumu izlietošanu.

6. Tāpat jadecentralizē būvpalīdzība, nodibinot pie aprīņķu zemes ierīcības komitejam būvniecības nodaļas, apgādājot aprīņķus ar tehniķiem, amatniekiem un būvmateriāla izstrādašanas darbnīcām. Lauksaimniecības departamentam atstājama vienīgi vietējā tehniskā personāla darbības pārraudzība un inspekcija.

7. Paraugēķu celšana uz valsts rēķina, kā nepraktiska, jāizbeidz; lai neatdāvinātu vienam to, ar ko var palīdzēt 10 jaunsaimniekiem uzcelt ēkas, saņemot ne dāvanu — pabalstu, bet aizdevumu.

8. Nekultivētā zemē iedalītas jaunsaimniecības un meži uz piešķirtām zemēm steidzoši jāatsvabina no meža departamenta traucējošas varas. Šai ziņā nav atstājami spēkā Zamuela kģa izbījušas valdības izdotie noteikumi, ar kuriem valdībai tiesība mežus uz piešķirtas zemes likvidēt 8 gadu laikā (skat. pielikumā). Nesaprotami, ka šādus noteikumus, vāreja izlaist viens no galveniem agrārreformas celmlauzejiem, god. Zamueļa kģs. Kultūrelas valdības tura par pienākumu, kultivējot meža zemes, ne tikai izdzīt robežu stīgas, bet izlaust celmus, ierīkot ceļus, pat uzcelt sabiedriskas ēkas, un tik pēc tam sūtīt kolonistus. Pie mums meža departamenta uzskati ņem pārsvaru un pārliecina valdību, ka jaunsaimnieks 8 gadus var dzīvot līdumu dūmos, pārtiekot no kameņu medus, ogām un sēnem, neapstrādājot zemi. — Ceresim, ka šo nekultūrelo noteikumu dienas ir saskaitītas, un ka jaunsaimnieki tiks drīzumā atbrīvoti no meža departamenta nevajadzīgas aizbildniecības.

9. Ar Satversmes 81. p. kārtībā izdotiem noteikumiem par zemes ierīcību stiprā mērā paplašināta zemes ierīcības komiteju kompetence. Ja līdz šim zem. ierīc. komit. vāreja uzskatīt par aicinātām lemt vienīgi par valsts labumu piešķiršanu, tad tagad zemes ierīc. komitejas ir pilnvarotas lemt visās robežu regulēšanas un apmaiņu lietās, lemt par privāto zemju īpašnieku tiesībām un zemes strīdiem savā starpā. Zemes ierīcības komitejas ir pārvērstas par agrārām zemes tiesām, resp. zemes ierīcības komisijām. — Sakarā ar šo revīdejamā agr. ref. likuma 4. daļa, noteicot zemes ierīc. komiteju sastāvu piemēroti jauniem uzdevumiem un ieeļķķot viņās par locekļiem zemes ierīcības lietu specialistus — tehniķus un juristus, kuŗi būtu tikpat neatkarīgi un atbildīgi par savu darbību, kā tiesneši. Visu zemes ierīc. komit. darbību vajaga ievīzīt tiesu procesa slīdēs, ievēdot atklātības un sacensības principus un no-

teicot lietu izmeklēšanas kārtību ar sīku darba un kārtības rulli, resp. reglamentu. Tas pacels arī komiteju darba spēju, glābs viņu lēmumus no rupjām kļūdām un tautas acīs pacels zem. ierīc. komiteju prestižu. Politiskas darbības laikmets agrarreformas gaitā ir izbeidzies un viņa vietā iestāties tehniskais reformas padziļināšanas un nostiprināšanas darbs. Tamdēļ arī ir laiks pāriet no politiski organizētām komitejām uz tehniski un juridiski nepieciešamām zemes ierīcības komisijām, pilnā mērā atbildīgiem par savu darbu pret valdību un Saeimu.

10. Attiecībā uz Latgali zemes reformas tehniskie darbi kā zemes sadalīšanā, tā arī piešķiršanā, jarevidē; nevar pielaist, ka šē, kur visasak sajūtams zemes bads, tiek nodibinātas 18,5—19 ha lielas saimniecības, kad pārejos Latvijas ar fonda zemi bagatos apgabalos ir iedalītas sīkakas jaunsaimniecības (15,9 ha). Zemes norma šē jasamazina līdz vietejai pilnai 1 zirga zemes normai, nodrošinot ar šādu normu visupirms vietējos sīkzemniekus. Tā kā tuvākos 6 gados sagaidāma visas Latgales pāriešana no šnorem un starpgaliem uz viensētām, tad šie darbi jāved sakarā ar valsts fonda zemju likvidāciju, lai visupirms fonda zemi izlietotu viensētu paplašināšanai. Lai šos lielos darbus sekmīgi veiktu, tad attiecību ar Latgali centr. zem. ierīc. komitejas funkcijas jānodod jaundibināmī vietejai Latgales apgabala zemes ierīc. komitejai. — Cik nepārstī savādā arī nebūtu šī pēdeajā tēze, tomēr no šī grūtā uzdevuma mēs neatkratisimies, ja mēs negribām stumt latgaliešus pretīm jaunai agrarai revolūcijai.

Lai paceltu zemes ražību un samazinātu zemes trūkuma jaunās sekas Latgalē, šē nepieciešama plaša zemes ierīcības un agronomiska palīdzība uz valsts rēķina.—Vispirms lauku būvniecībai Latgalē jānod valsts aizdevumi tādā pašā mērā, kādā tos saņem pārejos Latvijas apgabalos.

11. Pārejos Latvijas apgabalos īpaši tur, kur zemes sadalīšanas darbi un zemes piešķiršana nokavejusies, darbi jābeidz pēc līdzšīnejām instrukcijām un paņēmieniēm, neķeroties pie iepriekšējas precīzas uzmērīšanas. Va'sts zemju fonds šē ir pietiekošs, zemes sadalīšanas normas pareizas un zemes trūkums nav paredzams.

12. Pastāvošās sīksaimniecības paplašināmas ar starpgabalu pļāvu un nosusinātu purvu piegriezumiēm.

Īsumā šie būtu galvenie un tuvākie turpmākā agraras reformas darba uzdevumi. — Grūts un ērkšķains ir bijis agrarās reformas sagatavošanas ceļš. Sevišķi daudz upuru šī reforma ir prasījusi Latvijas atbrīvošanas laikā. Daudz tehniska darba reforma ir prasījusi savā 4 gadu izvešanas

laikā, bet vēl daudz darba ir priekšā pie jaunās agrarās iekārtas nostiprinašanas.

Lai agrarreformu izvestu līdz pilnīgam noslēgumam, mums vienmēr jaatmin, ka šī reforma ir neatkarīgs Latvijas pamatakmens, kuŗš simtiem gadus ir kaldinats un slīpets, bet tikai nesen ar varoņu drosmi un pašuzpūrešanos nostiprinats, kā atbrīvotās Latvijas pamatu stūra akmens.

Tēvijas mīlestība, darba disciplīnas un tautas vienprātība ir bijuši galvenie spēki, kuŗi ir palīdzējuši līdz šim kaldināt atbrīvotās Latvijas jaunās agrarās iekārtas formas un iekšējo saturu.

Ceresim, ka arī turpmāk sabiedrība un visas politiskās partijas agrarās reformas darbu izveidošanā un jaunās agrarās iekārtas nostiprinašanā sekos līdzšīņējiem apvienotas demokrātijas kopdarbības principiem, lai mūsu zemes un tautas brīvība mūžīgi mužos zeltu.

ZEMTURU ROKAS GRĀMATA

*Agrarās iekārtas likumi,
noteikumi, instrukcijas
un Valdības rīkojumi*

1. AGRARĀS REFORMAS LIKUMS.

(Z. I. V. Nr. 1., 2.)

I. daļa*).

Valsts zemes fonds.

1. nodaļa.

Valsts zemes fonda nodibīšana.

1. Jaunu saimniecību ierīkošanai un pastāvošo sīksaimniecību paplašināšanai, kā arī dažādu saimniecisku uzņēmumu, sociālu labierīcību un kulturelu vajadzību apmierināšanai, pilsētu un miestu paplašināšanai nodibina valsts zemes fondu.

2. Valsts zemes fonds sastādas no:

1) valsts zemem, muižam un mežiem;

2) zemem un muižam, kuŗas bez šī panta 1. punktā minētām, uzskaitītas viet. civillik. (1864. g. izd.) 597. un 613. p. p. un Kriev. lik. kr. X. sēj. 1. d. 411. pantā, 413. panta 1., 2., 3. un 4. punktos, 414. un 415. pantos, izņemot no muižam atdalīto un pārdoto zemnieku zemi un (Latgalē) piešķirto zemi (надѣльная земля) ja to ieguvuši Latvijas pilsoņi. Turpretim vēl nepārdotās zemnieku mājas, kā arī kolonizāciju biedrību, ārvalstu banku un tādu pat sabiedrību iepirkās zemnieku zemes tiek ieskaitītas zemes fondā.

Šī panta 2. punktā minētās, zemes fondā ieskaitāmās zemes un muižas ar šo likumu ir atsavinātas un pāriet valsts īpašumā ar šīs agrarās reformas likuma 1. daļas spēkā nākšanas dienu.

Līdz ar zemi atsavina un pievieno zemes fondam uz tās atrodošos, atsavināmās zemes īpašniekam piederošus visus likumos paredzētos zemes un muižas piederumus, izņemot rūpniecības iestādes (fabrikas), kuŗas nav lemtas vietējo lauksaimniecības ražoĶumu pārstrādašanai vaj vietējo lauku vajadzību apmierināšanai.

*) Pieņemta Latvijas Satv. Sap. kopsēdē 16. sept. 1920. g.

3. Neatsavina:

a) tādu zemes normu no 2. panta 2. punktā minētām, atsavināšanai padotām zemēm, ka zemes bijušam īpašniekam paliek zemes daļa, kas līdzinas tai pašā punktā paredzēto neatsavināmo videjo saimniecību platībai. Atsavināmās zemes agrakam īpašniekam atstājamo daļu, nesaistot to ar lielsaimniecības centru, ierāda valdība, ievērojot nosacījumus, ka vairākiem līdzīpašniekiem atstājamā daļa nedrīkst pārsniegt vienas atstājamās saimniecības normu; šis noteikums par līdzīpašniekiem atstājamās daļas lielumu neattiecas uz vietejiem zemniekiem, kuŗi ar kopīgiem līdzekļiem kopā iepirkuši muižas un muižas zemes;

b) kapsētas un zemes, uz kuŗām uzceltas baznīcas un klosteri, līdz ar pagalmiem, ēkam un dārziem pie baznīcam un klosteriem, kā arī Aglonas klostera zemes;

c) zemes un muižas, kuŗas pieder labdarības un zinātņu iestādem un kalpo šo iestāžu tiešām vajadzībām;

d) zemes un muižas, kuŗas pieder pilsētam, miestiem, apriņķiem, pagastiem un sādžam, ar noteikumu, ka pilsētam piederošā, vēl nepārdotā zemnieku zeme, ciktāl ta nav vajadzīga pašu pilsētu tiešām vajadzībām, gada laikā no agrarreformas likuma I. daļas spēkā nākšanas dienas tīktu nodota šo zemju lietotājiem uz tiem pašiem noteikumiem, kā tas paredzēts agrarreformas likumā attiecībā uz privatmāižu māju rentniekiem;

e) zemes, kuŗas uzskaitītas viet. civillik. (1864. g. izd.) 597. panta 5. punktā un 613. panta 7. punktā, un tamlīdzīgas zemes, kuŗas uzskaitītas šī likuma 2. pantā norādītos Kriev. lik. kr. X. s. I. d. pantos, ja tās līdz 23. aprīlim 1915. g. (v. st.) ieguvuši Latvijas pilsoņi un ciktāl šīs zemes nepārsniedz 100 hektaru. Līdzīgi zemes gabali, kuŗi iegūti pēc 23. aprīļa 1915. g. (v. st.) vaj arī pirms 23. aprīļa 1915. g. (v. st.), bez likumīgas ierakstīšanas zemes grāmatās, resp. apstipriņāšanas pie vecākā notara, var palikt neatsavināti, ja ieguveji dabū uz to Latvijas valdības atļauju. Attiecīgi lūgumi iesniedzami valdībai sešu mēnešu laikā, skaitot no šī likuma I. daļas spēkā nākšanas dienas. Ja šādu saimniecību zemes platība pārsniedz 100 hektaru, tad atsavina normu pārsniedzēšo daļu, atstājot izņēmuma kārtā 100 hektaru, pie kam, ja vienam īpašniekam pieder vairākas saimniecības, kuŗu kopplatība pārsniedz 100 hektaru, viņam atstājama tikai viena saimniecība, pēc valdības norādījumiem.

Piezīme 1. Punktos a un e norādītā, bijušiem īpašniekiem atstājamā zemes platība var ietilpt meža gabals līdz 15 hektariem.

Piezīme 2. Baznicam zeme atstājama neatsavinamo videjo saimniecību platībā kopā ar baznicai, resp. draudzei piederošām ēkam.

Piezīme 3. Par muižam Latgalē uzskatāmi tādi zemes īpašumi, kuŗu kopplatība līdzinas vai pārsniedz sekošas normas: Rēzeknes apriņķī 200 un Daugavpils un Ludzas apriņķos — 225 desetiņas. Pārejie, par norādītām normām mazāki īpašumi uzskatāmi pār atsevišķiem no muižas atdalītiem zemes gabaliem. (Pieņemta Ministru Kabinētā 21. sept. 1922. g. 16. jūl. 1919. g. likuma kārtībā).

4. Visas atsavināto muižu un to agrāko īpašnieku tiesības un prasības attiecībā uz zemem, kuŗas no šīm muižām savā laikā atdalītas un pēc šī likuma 2. panta 2. punkta un 3. panta netop valsts zemes fondā ieskaitītas, pāriet no šī likuma I. daļas spēkā nākšanas dienas uz Latvijas valsti; pienākumi turpretim tikai apmēros, cik tāļ tie paredzēti attiecīgos likumos par zemes fondam atsavinātām zemem.

5. Līdz ar zemi un piederumiem atsavina arī pie attiecīgās saimniecības piederošo, valstij vajadzīgo, derīgo inventāru, kuŗš pāriet valsts īpašumā.

6. Neatsavina:

a) muižu līdzšinejo īpašnieku vaj rentnieku vienas muižas inventāru, ja līdzšinejais īpašnieks vaj rentnieks pats šo muižu tāļak apsaimnieko;

b) inventāru, kas pieder mācītāju muižu un baznīcu zemju lietotājiem;

c) inventāru, kas pieder Latvijas zemkopjiem — vēl nepārdoto zemnieku un muižu māju rentniekiem, sīkzemniekiem un strādniekiem.

7. Ja atsavināmā inventāra īpašnieks uzsāk jaunu lauksaimniecību, šai saimniecībai vajadzīgo dzīvo un nedzīvo inventāru neatsavina.

8. Atsavinātais īpašums līdz tā pārņemšanai no zemkopības ministrijas paliek viņa līdzšinejā īpašnieka lietošanā un apsaimniekošanā uz aizdevuma (commodatum) līguma nosacījumiem, kuŗi paredzēti viet. civillik. 3737.—3767. p.p. ar noteikumu, ka:

a) lietotājam paliek īpašuma saimniecības augļi, bet tam jāizdara uz sava rēķina visi nepieciešamie izlabojumi un tekošie izdevumi;

b) valstij tiesība īpašumu pārņemt savā rīcībā katrā laikā;

c) atlīdzība lietotājam pienākas par derīgām iebūvēm un uzlabojumiem, kuŗi izdarīti ar valdības atļauju.

Piezīme. Ja līdzšinejais īpašnieks nevēlas atsavinato īpašumu turpmak lietot un apsaimniekot, viņš iesniedz par to rakstisku paziņojumu zemkopības ministrijai, kuŗa pārņem īpašumu savā rīcībā ne vēlāk par tekošā saimniecības gada beigām.

9. Atsavinato īpašumu meži, ūdeņi, purvi un lauksaimniecībai nederīgas zemes, kā arī tās atsavinātās muižas un zemes, kuŗas viņu līdzšinejie īpašnieki vaj rentnieki pienācīgi neapstrādātu vaj atteiktos uz priekšu apsaimniekot, pārņemami tūliņ valsts pārziņā un rīcībā.

10. Zemes un muižas, kuŗas jau pārņemtas zemkopības ministrijas rīcībā un ar šo likumu atsavinātas, nav atdodamas viņu agrako īpašnieku lietošanā, kāda paredzeta šī likuma 8. pantā, pie kam norēķini par šo zemju un muižu apsaimniekošanu no zemkopības ministrijas ir noslēdzami ar agrakiem īpašniekiem tekošā saimniecības gada beigās.

11. Sakarā ar agrarreformas izvešanu nepieciešamo ierakstu kārtību zemes grāmatās nosaka sevišķs likums. Līdz tāda likuma izdošanai aizliegts ierakstīt zemes grāmatās katru darijumu par īpašuma pāreju, dalīšanu un apgrūtinašanu attiecībā uz zemem un muižam, kuŗas ar šo likumu, pilnā sastāvā vaj pa daļai, atsavinātas un ieskaitītas valsts zemes fondā.

12. Tuvakus nosacījumus par atsavinato īpašumu pārņemšanas laiku un kārtību, kā arī par šo īpašumu izmantošanu un pārvaldīšanu līdz agrarreformas izvešanai, izdod zemkopības ministrija saskaņā ar šo likumu.

Piezīme. Atsavinato muižu īpašniekiem atvēlēti pieci mēneši, kuŗā laikā viņi var izvest savu dzīvokļa iekārtu no atsavinātām ēkam uz savu jauno dzīves vietu, pie kam valdība viņiem nāk šinī ziņā pretim.

2. nodaļa.

Sakarā ar atsavinātiem īpašumiem esošo juridisko attiecību nokārtošana.

13. Visas tiesības, kas saistas ar atsavinato īpašumu, pāriet uz Latvijas valsti, bet pienākumi turpmak aprādītos apmēros.

14. Tie, attiecībā uz atsavinato īpašumu vaj viņa daļām, pēc 23. aprīļa 1915. g. (v. st.) noslēgtie atsavināšanas, dalīšanas un apgrūtinašanas līgumi, kuŗu spēkā atzīšanai nav dabuta Latvijas valdības piekrišana, uzskatami par nee-

sošiem. Lūgumi dēļ šādas piekrišanas iesniedzami sešu mēnešu laikā, skaitot no šī likuma I. daļas spēkā nākšanas dienas. No līgumiem, kuŗi slēgti pirms 23. aprīļa 1915. g. (v. st.), bez likumīgas ierakstīšanas zemes grāmatās, resp. apstiprinašanas pie vecakā notara, paliek spēkā tikai tie, kuŗi atzīti no tiesas vaj Latvijas valdības par likumīgi noslēgtiem.

15. Visi par atsavināto īpašumu noslēgtie rentes līgumi ar šī likuma I. daļas spēkā nākšanas dienu uzskatāmi par atceltiem. Līdz rentes priekšmeta faktiskai pārņemšanai valsts pārziņā, līdzšinejais rentnieks turpina saimniecību uz atceltā rentes līguma vietā ar zemkopības ministriju atjaunojamā rentes līguma pamata (novatio). Šādi rentes līguma atjaunojumi, pārņemot atcelto rentes līgumu noteikumus, noslēdzami uz laiku ne pāri par divi gadiem.

16. Visi par atsavināto īpašumu noslēgtie līgumi un darījumi par mežu, ūdeņu un zemes bagātību izmantošanu, ciktāl tie vēl nav izpildīti, ar šī likuma I. daļas spēkā nākšanas dienu uzskatāmi par atceltiem.

Piezīme. Valsts īpašumā pāriet bez atlīdzības visi meža materiāli un malka, kas:

- a) cirsti valsts mežos svešu varu laikos, ja to pāriešana privatās rokās no Latvijas valdības nav apstiprināta;
- b) sagatavoti no svešām varam vaj krievu valdības, tiklab valsts, kā privatos mežos;
- c) cirsti un pārdoti pret pagaidu valdības 8. augusta 1919. g. rīkojumu;
- d) pret pagaidu valdības rīkojumiem noliktā laikā nav pieteikti vaj izvesti;
- e) cirsti, kaut arī ar valdības atļauju, līdz šī likuma I. daļas spēkā nākšanas dienai un triju nedēļu laikā pēc šī termiņa nav pieteikti zemkopības ministrijai.

17. Uz zemes fondā ieskaitītām zemēm esošie:

- a) realie zervituti (viet. lik. 1103. un turpm. p. p.) un tamlīdzīgi apgrūtinājumi Latgalē (Kriev. lik. kr. X. sēj. 483. un turpm. p. p.) paliek spēkā, ciktāl tie netraucē zemes lietošanu un dališanu;
- b) personīgie zervituti un apgrūtinājumi — atcelti.

18. Realnastas par labu kārtu iestādem, baznīcam un baznīcu kalpotājiem, kā arī privatpersonam — atceltas, kā uz zemes fondā ieskaitītām zemēm, tā arī uz zemiem, kuŗas pēc šī likuma 2. un 3. p. p. valsts zemes fondā ieskaitītas netop.

19. Aizliegumi par pārdošanu un dališanu, atpakaļ pirkšanas tiesības un ģimeņu fideikomisa tiesības, hipotekariski nodrošinātās prasības (obligācijas), kā arī visi noteikumi, līgumi un pienākumi, kuŗi kavētu atsavinātās zemes ieskaitīšanu fondā, viņas lietošanu un dališanu, attiecībā uz atsavinātiem īpašumiem — atcelti.

3. nodaļa.

Atlīdzība par atsavināmo zemi, inventaru un atceļamiem līgumiem un tiesībām.

20. Atlīdzību par atsavināto zemi un piederumiem, kā arī tās zemes un piederumu kategorijas, kuŗas atsavināmas bez atlīdzības, galīgi noteiks ar sevišķu likumu.

21. No atsavināto zemes un muižu īpašnieku skaita, kuŗiem pēc šī likuma pienāktos atlīdzība, izslēdzami tie, kuŗi uz tiesas sprieduma vaj sevišķa likuma pamata par savu, Latvijas tautai naidīgo, uzstāšanos zaudejuši tiesību uz atlīdzību, un tie, kuŗi ar iegūto īpašumu izmantošanu (piemēram, mežu un zemes izpārdošanu) pie iegūšanas izlikto kapitālu jau saņēmuši atpakaļ.

22. Par atsavināto inventaru maksājama atlīdzība, ņemot par pamatu pastāvošās vietējās tirgus cenas inventara pieņemšanas laikā.

23. Inventara taksācijas izdara komisijas, kuŗas sastāv no zemkopības ministrijas priekšstāvja kā priekšsēdētāja, tirdzniecības-rūpniecības ministrijas priekšstāvja, valsts kontroles priekšstāvja un apriņķu un pagastu padomju izvēlētiem priekšstāvjiem, no katras attiecīgas padomes pa vienam. Īpašniekiem ir tiesība piedalīties bez lemjošas balsstiesības pie taksācijas pašiem, vaj sūtīt savus priekšstāvjus, kā arī pieaicināt savus lietpratejus.

24. Komisijas lēmumus var pārsūdzēt taksācijas virskomisijā, kuŗa sastāv no: 1) zemkopības ministrijas priekšstāvja, kā priekšsēdētāja; 2) tieslietu ministrijas priekšstāvja; 3) tirdzniecības-rūpniecības ministrijas priekšstāvja; 4) valsts kontroles priekšstāvja; 5) no attiecīgas apriņķa padomes izvēlēta priekšstāvja; 6) valdības iecelta locekļa. Pēdejs ir komisijas pastāvīgais tehniskās darbības vadītājs.

Piezīme. Taksācijas komisijas un virskomisija nodibināmas un rīkojas šī likuma robežās uz valdības izdotu instrukciju pamata, kuŗas nosakami arī komisiju darbības rajoni.

25. Varbūteju atlīdzību un tās apmērus par atceltām tiesībām un prasībām, kuņas paredzetas šī likuma 4., 13.—19. p. p., nosaka sevišķs likums. Līdz pēdējā izdošanai šīni pantā minētās attiecības sevišķi nepieciešamos gadījumos nokārto valdība pārvaldes kārtā.

26. Šī agrarās reformas likuma I. daļa par valsts zemes fondu stājas spēkā 7 dienas pēc viņas izsludināšanas.

II. daļa*).

Valsts zemes fonda izlietošana.

1. nodaļa.

Valsts zemes fonda sadalīšana.

27. Valsts zemes fonds izlietojams šī likuma I. daļas 1. pantā paredzētām vajadzībām.

Zemes fonda meži, ūdeņi un lauksaimnieciski nederīgas zemes, vēsturiskas vietas, zemes gabali ar svarīgu archeoloģisku nozīmi, ievērojamaki dabas jaukumi un zemes gabali ar apakšzemes bagātībām, paliek valsts īpašumā un pārziņā tādos apmēros, kādus noteic atsevišķs likums. Līdz tāda likuma izdošanai Centralai Zemes Ierīcības Komitejai tiesība no šiem valsts īpašumiem piešķirt daļas atsevišķām saimniecībām atsevišķos nepieciešamos gadījumos, kur lauksaimniecības intereses to prasa, saskaņā ar šīni likumā paredzētām noteiktām normām un noteikumiem.

28. Jaunas saimniecības dibināmas ne lielākas par 22 hektariem lauksaimnieciski izmantojamas zemes.

Piezīme 1. Lauksaimnieciski nederīgu zemi ar vaj bez meža, ūdeņus un purvus var piešķirt virs normas, bet ne vairāk par 5 hektariem tanī skaitā meža līdz 3 hektariem.

Piezīme 2. Kur apstākļi to prasa, Centralai Zemes Ierīcības Komitejai tiesība sadalāmo lauksaimniecību centros iedalīt saimniecībās, kuņas var būt lielākas par šīni pantā minēto normu.

29. Piemērotos klimata un satiksmes apstākļos fonda zeme, kuņa derīga dārzu koloniju dibināšanai, sadalāma, pēc paredzamās vajadzības, dārza saimniecību ierīkošanai

*) Pieņemta Latvijas Satv. Sap. kopsēdē 21. dec. 1920. g.

līdz 10 hektariem lielos gabalos un piešķirama uz zemkopības ministrijas izstrādāto attiecīgo noteikumu pamata.

30. Pastāvošās sīksaimniecības, kuņu p'atība mazāka nekā jaundibināmām saimniecībām, ja tās pieiet pie fonda zemem, var tikt paplašinātas līdz 28. pantā minētai normai, pie kam bērzu (šņoru) zemes sadalāmas viensētu saimniecībās, pēc iespējas jau agrāk vaj reizē ar fonda zemes piešķiršanu.

31. Tādu sīksaimniecību īpašnieki, kuņu saimniecības nepieiet pie fonda zemem, var iegūt citā vietā zemi no valsts zemes fonda, nepārsniedzot 28. pantā paredzēto normu, ja tie nodod savu līdzšinejo īpašumu valsts zemes fondā, vaj citādi to likvidē, kaimiņu sīksaimniecību paplašināšanai par labu. Ja uz vietas nepietiktu zemes vietejo sīksaimniecību un bezzemnieku apmierināšanai, tiem zeme piešķirama pēc iespējas vienkopus citos Latvijas apvidos.

Piezīme. Par sīksaimniecībām uzskatāmas tādas saimniecības, kuņu kopplatība nepārsniedz 15 hektarus.

32. Pie piešķiršanas nav dalāmas zemes fondā ieskaitītas zemes rentnieku mājas uz zemnieku zemes, ja viņas sastāda vienu saimniecību. Tāpat Kurzemē, Vidzemē un Zemgalē nav dalāmas atsevišķas saimniecības uz muižu un kvotu zemem, kuņām ir noteikts vietejo zemnieku saimniecību raksturs un robežas un ja šādas mājas platība nepārsniedz 100 hektarus. Kur šo māju platība pārsniedz 100 hektarus, tur var atdalīt normu pārsniedošo daļu.

Piezīme 1. Pie piešķiršanas šinī pantā minēto māju dališana pieļaujama gadījumos, ja uz tām nerepretendē viņu ilggadīgie lietotāji, kuři šīs mājas uzlabojuši, ieguldīdami darbu vaj kapitalu. Tāpat pieļaujama māju dališana gadījumos, ja uz vienu māju pretendētu vairāki šādi šīs mājas ilggadīgie lietotāji.

Piezīme 2. Ja šo saimniecību robežas kavētu racionālu zemes sadališanu un agrarās reformas izvešanu, pieļaujami blakus saimniecību robežu noapaļošanai zemes atgriezumi līdz 10 hektariem.

33. Neatsavināmo zemnieku saimniecību robežu noapaļošanai var piedalīt no fonda zemes līdz 1 hektaram uz katru noapaļojamo saimniecību.

34. Neatsavināmo saimniecību noapaļošanai, starpgabalu (streijgabalu) iznīcināšanai un samazinašanai vaj arī tur, kur zemes ierīcības plans to prasa, uz Centralās Zemes Ierīcības Komitejas lēmumu var apmainīt fonda zemi pret neatsavināmiem zemes gabaliem. Bērzu (šņoru) zemes

iedalīšanai viensētu saimniecībās un siksaimniecību paplašinašanas planveidīgai izvešanai, Centralā Zemes Ierīcības Komiteja izstrādā sevišķus noteikumus.

35. Saimnieciskiem uzņēmumiem, pašvaldības iestādem, socialām labierīcībām un kulturelām vajadzībām, zeme iedalāma apmērā, kādu pēc šo zemju izmantošanas plāniem Centralā Zemes Ierīcības Komiteja atzīst par vajadzīgu.

36. Pilsētu un miestu tuvumā atstājami zemes gabali pilsētu un miestu paplašinašanai, kā arī dažādiem uzņēmumiem un labierīcībām.

37. Valdībai tiesība atstāt savā apsaimniekošanā tās fondā ieskaitītās zemes, uz kuŗām ierīkotas kulturelas biedrības, vaj arī paredzets tādas ierīkot.

38. Līdz ar zemi atsavinātās ēkas, ciktāļu tās nav piemērotas un nepieciešamas jau pastāvošo, vaj jaundibināmo saimniecību vajadzībām, izlietojamas kultureliem mērķiem un socialai labierīcībai, vaj piešķiramas vietejo komunal-iestāžu lietošanai.

2. nodaļa.

Fonda zemju piešķiršana.

39. Uz fonda zemi tiesība šinī likumā paredzetā kārtībā ikvienam Latvijas pilsonim, kuŗam savas zemes nav, vaj ir mazak par šī likuma 28. pantā noteikto normu un kuŗš uzņemas to apsaimniekot.

40. Jaundibināmās saimniecības, fondā ieskaitītās rentes, mežsargu un tamlīdzīgas mājas, izņemot tās zemes, kuŗas ierādītas mežsargiem kā dienesta atalgojums, kā arī zemes piegriezumi pie pastāvošām saimniecībām, piešķirami dzimts īpašumā, bet uz vēlešanos dzimts nomā, ar tiesību iegūt arī par dzimts īpašumu. Juridiskām personām, valdības un citām iestādem zeme piešķirama nomā uz noteiktu laiku, vaj arī dzimts īpašumā.

41. Zeme piešķirama par atlīdzību. Noteikumi par to izdodami atsevišķā likumā.

42. Pilsoņiem, kuŗiem lauksaimniecība nav galvenā nodarbošanās, zemi var piešķirt uz 40. panta noteikumiem: pie pilsētam — līdz 1 hektaram, pie miestiem un uz laukiem — līdz 2 hektariem.

Piezīme. Zvejnieku saimniecībam zeme piešķirama atkarībā no vietejiem apstākļiem, apmēros, kādos to par

lietderīgu atrod zemes ierīcības komitejas, bet ne vairāk kā līdz 22 hektariem.

43. Fonda zeme, uz kuŗas līdz šī agrarlikuma I. daļas spēkā nākšanas dienai attīstījušās bieži apdzīvotas vietas, miesti, pilsētas vaj viņu daļas un kuŗa izdota mūža vaj dzimts nomā, uz obroku vaj nomā uz noteiktu laiku, piešķirama uz 39. pantā paredzētiem noteikumiem tiem, kuŗiem šī zeme izdota no agrakā, fondā ieskaitītās zemes īpašnieka.

Piezīme. Šinī pantā paredzētās tiesības attiecinamas arī uz ēkam, kuŗas atrodas uz zemes gabaliem bieži apdzīvotās vietās, miestos un pilsētās, un pieder šo zemes gabalu agrakam īpašniekam; ēkas tādās vietās nav atsavinamas.

44. No fonda zemem vispirms apmierinamas sīksaimniecības:

a) kuŗu robežas pieiet pie sadalamās zemes;

b) kuŗām iespējams saimniecības paplašinašanas nolūkā apmainīt fonda zemi pret neatsavinamu zemi;

c) kuŗas savu zemi nodod valsts zemes fondā vaj citadi to likvidē kaimiņu sīksaimniecību paplašinašanai par labu.

Ar pārejo fonda zemi pirmā kārtā apmierinami vietejie bezzemnieki. Pie zemes piešķiršanas tiklab sīksaimniekiem, kā bezzemniekiem, priekšrocība dodama pilsoņiem, kuŗi cīnījušies par Latvijas brīvību, un to pilsoņu ģimenem, kuŗu apgādnieki krituši šinīs cīņās. Priekšrocība uz zemi, kuŗa jau agrak izdota jeb izrenteta, pieder šinī likumā paredzētos apmēros šo zemju ilggadīgiem lietotājiem, jo tie saimniecību uz tās uzlabojuši, ieguldīdami darba spēku vaj kapitalu.

45. neizdalītā zeme izdodama nomā, bet kur tas nav izdevīgi, paliek valsts apsaimniekošanā.

46. Agrarās reformas likuma II. daļa stājas spēkā no izsludināšanas dienas.

III. daļa*).

(V. V. 109. n. — 1922.)

Agrarās iekārtas nostiprinašana.

47**). Aizliegts uz priekšu no jauna apvienot vienās rokas uz dzimtsipašuma vaj dzimtsnomas tiesību pamata vairak par 50 hektariem zemes, pie kam apvienošana kop-

*) Pieņemta Latvijas Satv. Sap. kopsēdē 3. maijā 1922. g.

***) Sask. ar Min. kab. not. 47. un 48. p.p. neattiecas uz ieguvumiem, kuŗi dibinas uz līgum., noslēgt līdz 24. maijam 1922. g.

platībā no 22 līdz 50 hektariem pielaižama uz priekšu ar valdības ikreizeju atļauju un vienīgi tanis gadījumos, ja apvienojamām zemēm ir kopeja robeža.

Piezīme 1. Ši panta noteikumi par kopeju robežu neattiecas uz: a) pļavam un ganībam, b) apvienojamām zemēm, kuŗas atrodas vienas sādžas robežās, c) apvienojamām zemēm, kuŗas izdalītas viensetās no vienas sādžas.

Piezīme 2. Ši panta noteikumi neattiecas uz valsti un pašvaldībam, kā arī uz zemes iegūšanu mantošanas ceļā.

48. Aizliegta uz priekšu jau pastāvošo vaj jauniedalīto lauku zemes īpašumu turpmāka dališana zem 10 hektariem lielos gabalos. Izņēmumi pielaižami ar valdības atļauju tikai tad, ja: a) sadalītos gabalus izlieto ne lauksaimniecības, bet citām vajadzībām, b) likvidē starpgabalus.

49. Vienās rokās uz dzimtsīpašuma vaj dzimtsnomas tiesību pamata apvienoti vairaki pastāvoši lauksaimnieciski izmantojami lauku zemes īpašumi, kuŗi nav sakusuši par vienu saimniecību, likvidejami labprātīgi 3 gadu laikā, skaitot no šīs likuma daļas spēkā nākšanas dienas, atstājot līdzšīņejam īpašniekam pēc viņa izvēles vai, ja tāda netiktu izteikta, pēc valdības norādījuma, tikai vienu īpašumu, ja arī tas pārsniegtu 50 hektarus, vaj arī vairakus īpašumus, resp. to daļas, kopplatībā līdz 50 hektariem. Tapat gadījumos, kad mantošanas ceļā apvienotos vienās rokās vairaki lauksaimnieciski izmantojami lauku zemes īpašumi, kopplatībā pāri par 50 hektariem, tie likvidejami labprātīgi 3 gadu laikā, skaitot no mantojuma saņemšanas dienas, atstājot mantīņiekam pēc viņa izvēles vienu vaj vairakus īpašumus uz šī panta noteikumu pamata.

Piezīme 1. Atsavināto zemju bijušie īpašnieki vēl piederošās lauku mājas likvidejamas līdz 1923. g. 23. aprīlim un likvidācijas gadījumā priekšrocība uz šo māju iegūšanu pieder to lietotājiem.

Ja likvidejamo māju īpašnieks nav vienojies pārdošanas noteikumu ziņā ar māju lietotāju un mājām atradis citu pircēju, tad īpašniekam ar pircēju janoslēdz iepriekšējais pārdošanas līgums, sīki apzīmejojot mājas pirkšanas zumu un visus pirkšanas noteikumus. Tāds līgums iesniedzams vietejam miertiesnesim, kuŗš to liek priekšā māju lietotājam ar uzaicinājumu izteikties triju mēnešu laikā, skaitot no uzaicinājuma saņemšanas dienas, vaj viņš vēlas mājas iegūt uz iepriekšēja līguma noteikumiem, vaj ne. Ja māju lietotājs savas priekšrocības nākošo triju mēnešu laikā, skaitot no atbildes došanas dienas, neizlieto un galīga pirkšanas-pārdošanas līguma noslēgšana nav

notikusi bez pārdeveja vainas, vaj ja māju lietotajs dod atbildi, ka viņš nevēlas izlietot savu priekšrocību, vaj nedod nekādas atbildes, vaj arī, devis solījumu, līgumu nenoslēdz, tad miertiesnesis atdod māju īpašniekam iepriekšējo līgumu atpakaļ, ar uzrakstu, ka māju lietotajs savu priekšrocību nav izlietojis un tadēļ to zaudejis. Noslēdzot galigus pirkšanas-pārdošanas līgumus, nevar grozīt māju lietotājiem priekšā liktos iepriekšējo pirkšanas-pārdošanas līgumu noteikumus. Tieslietu ministra atļauja, atsavināt šādas mājas to lietotājiem, nav vajadzīga.

Varbūteja vērtības pieauguma nodoklis, kā arī citi nodokļi un nodevas maksājami.

Piezīme 2. Ši panta noteikumi neattiecas uz tādiem vairaku zemes īpašumu apvienojumiem, kuŗu kopplatība nepārsniedz 50 hektarus, un zemem, kuŗas pieder valstij vaj pašvaldībam.

Piezīme 3. Ja šinī pantā un pirmā piezīmē noteiktā laikā īpašnieki labprātīgi nebūtu likvidejuši minetos īpašumus tad zemkopības ministrija tādus īpašumus pārņem savā pārziņā un pārdod tos uz īpašnieka rēķinu tiesas ceļā, Civilprocesa likuma 2035.—2046. panta priekš ķilu turetājiem paredzētā kārtībā, nodrošinot lietotājiem šī panta pirmā piezīmē paredzētos gadījumos un kārtībā tiesību paturet māju par augstāko sasolīto cenu.

Ja likvidācija nokavētos no īpašnieka neatkarīgu apstākļu dēļ, tad tieslietu ministrs, ievācot atsaukmi no zemkopības ministra, noteic jaunu termiņu māju pārvešanai uz jaunā īpašnieka vārdu, bet ne ilgāku kā 3 gadi no šinī likumā paredzētā likvidācijas termiņa notecešanas dienas.

Atļauts iegūt šinī likumā paredzēto normu pārsniedzēšo zemes platību, ja tāda ieguvejam vairaksolišanā iespriesta viņam piederošo un uz pārdotās zemes ingroseto hipotekarisko prasību sedzošā zumā.

Tādā gadījumā zemes ieguvejam jalikvidē triju gadu laikā šinī likumā paredzēto normu pārsniedzēša zemes platība.

(Pieņemts no Saeimas 1923. gada 15. decembrī.)

50. Ja fonda zemes ieguvejs pirmos 10 gadus, skaitot no iegūšanas dienas, atsavinā savu piešķirto zemes gabalu, tad viņam nav tiesības bez valdības atļaujas no jauna iegūt zemi no fonda.

51. Cēsu apriņķa no Grazdona kroņa muižas atdalītas Nikolaja Delles „Kippe Nr. 4“ (zemes grām. nod. Nr. 4156) mājas pārdošana 1906. g. 18. marta ūtrupē

atcelta. Līdz ar šo dzēsti visi Cēsu-Valkas zemes grāmatu nodaļā uz „Kippe Nr. 4“ (zemes grām. nod. Nr. 4156) mājām, sākot ar 1906. g. 15. maiju izdarītie īpašuma tiesību pāreju un apgrūtinājumu nostiprinājumi, un Nikolajs Delle restitūets viņa agrākās īpašuma tiesībās uz šīm mājām. No 1906. g. 14. maija līdz šī likuma spēkā nākšanai uz „Kippe Nr. 4“ (zemes grām. nod. Nr. 4156) mājām nostiprinātos un ar šo likuma pantu zemes grāmatās dzēstos obligāciju paradus atļidzina šo obligāciju turetājiem valsts agrārās reformas likuma I. daļas 25. pantā paredzētā kārtībā.

52. Noteikumus par šīs likuma daļas izvešanu dzīvē izdod ministru kabinets.

IV. daļa.*)

Zemes ierīcības komitejas.

(1.) 53. Valsts zemes fonda sadalīšanai, izlietošanai un piešķiršanai nodibinamas pagastu, pilsētu vaj miestu, apriņķu un centralās zemes ierīcības komitejas.

1. nodaļa.

Komiteju sastāvs un uzdevumi.

A. Pagasts, pilsēta vaj miests.

(2.) 54. Pagasta zemes ierīcības komitejas sastāv no 5 locekļiem un 5 viņu kandidātiem, proporcionēli ievēlētiem uz vienu gadu no visiem pagasta bilsstiesīgiem pilsoņiem. Komitejas locekļi izvēl no savas vidus priekšsēdētāju un sekretāru. Komitejas sēdēs piedalās ar lemjošu balsstiesību: a) vietējais mērniecības darbu vaditājs; b) zemkopības ministrijas priekšstāvis.

(3.) 55. Pilsētu vaj miestu komiteja sastāv no 5 pilsētas vaj miesta domes proporcionēli ievēlētiem locekļiem un 2 viņu kandidātiem, vietējā mērnieka un zemkopības ministrijas priekšstāvja.

Piezīme 1. 2. un 3. pantos minēto valdības priekšstāvju piedalīšanās zemes ierīcības komiteju sēdēs nav obligātoriska.

Piezīme 2. Ar padoma deveja balsi 2. un 3. pantos minētās komitejās var piedalīties apriņķa un centralās komitejas priekšstāvji un lietprateji.

*) Pieņemta Latv. Satv. Sap. kopsēdē 17. sept. 1920. g.

(4.) 56. Komiteju uzdevums ir izstrādāt, saskaņā ar apriņķu un centralās komiteju rīkojumiem un norādījumiem, priekšlikumus un ierosinājumus, kā arī nodot atzinumus par viņu rīcības rajonā ietilpstošo valsts zemes fonda zemju sadalīšanu, izlietošanu un piešķiršanu. Šinī nolūkā komitejas apspriež un nodod atzinumus vaj nāk ar priekšlikumiem un ierosinājumiem par: a) sīksaimniecību paplašināšanu; b) robežu izlabošanu un starpgabalu likvidešanu; c) jaundibinamo saimniecību skaitu un lielumu; d) mērnieku sastādītiem zemes sadalīšanas projektiem; e) zemes piešķiršanu pieprasītajiem; f) pabalstiem jaundibinātām saimniecībām; g) zemem un to piederumiem, kuŗi atstājami vispārīgi derīgiem valsts un sabiedrības mērķiem vaj pašvaldības vajadzībam.

Bez tam komitejas: h) sastāda zemes un pabalstu prasītāju sarakstus un nodod atzinumu par tiem; i) pārrauga uz vietam iedalīto un piešķirto saimniecību un viņu robežu ierādīšanu; k) izpilda citus no apriņķu un centralās komitejām uzliktus uzdevumus.

Piezīme. Iebildumi par pagastu komiteju atzinumiem iesniedzami nedēļas laikā no viņu paziņošanas dienas apriņķu komitejai.

B. Apriņķis.

(5.) 57. Apriņķa komitejas sastāv no: a) zemkopības ministrijas priekšstāvja kā priekšsēdētāja; b) pa vienam priekšstāvim no tieslietu, finansu un rūpniecības ministrijām; c) apriņķa mērnieka; d) 4 apriņķa padomes proporcionēli ievēlētiem locekļiem un 2 viņu kandidātiem; e) viena apriņķa pilsētas domes ievēlētā priekšstāvja. Punktos d un c paredzētie locekļi ievēlami uz vienu gadu.

Piezīme. Rīga, Jelgava un Liepāja sūta apriņķa komitejās pa diviem priekšstāvjiem.

(6.) 58. Komiteju uzdevums ir vadīt, saskaņā ar likumu un centralās komitejas instrukcijām un norādījumiem, zemes ierīcības darbus apriņķī.

Šinī nolūkā tās: a) apspriež un lemj par visām no pagastu, miestu un pilsētu komitejam iesniegtām lietām; b) vada un pārzin minēto komiteju darbību no likumības un lietderības viedokļa; c) izspriež sūdzības par minētām komitejam, kā arī viņu savstarpējās strīdus lietas; d) apspriež un lemj par apriņķa un pilsētu priekšlikumiem un projektiem attiecībā uz zemes piešķiršanu šo pašvaldības iestāžu vajadzībam.

Piezīme 1. Iebildumi par apriņķu komiteju lēmumiem

iesniedzami centralai komitejai nedeļas laikā no viņu paziņošanas dienas.

Piezīme 2. Atsevišķu apriņķu komitejas vaj viņu priekšstāvji vienādā skaitā no ikkatra ieinteresētā apriņķa, ja vietejie apgabala apstākļi to prasa, var noturet savā starpā periodiskas konferences dažu kopeju agrarreformas apstākļu noskaidrošanai un priekšā stādīšanai centralai ierīcības komitejai.

C. Centrs.

(7.) 59. Centralā komiteja sastāv no 6 valdības priekšstāvjiem, 6 Satversmes Sapulces ievēlātiem locekļiem un valdības ieceltā priekšsēdētāja.

(8.) 60. Centralās komitejas uzdevums ir: a) vadīt un pārzināt zemes fonda izlietošanu, sadalīšanu un piešķiršanu; b) sastādīt zemes izlietošanas, sadalīšanas un darbības planus; c) galīgi apstiprināt, atcelt vaj pārlemt zemes sadalīšanas, izlietošanas un piešķiršanas projektus, kā arī zemes pieprasītāju un pabalstu sarakstus; d) vadīt un pārzināt apriņķu komiteju darbību; e) izspriest sūdzības par minētām komitejām, kā arī strīdus viņu starpā; f) apstiprināt jaunajām saimniecībām izsniedzamos zemes līgumus un planus; g) izstrādāt instrukcijas un noteikt darbības laiku pagastu, pilsētu vaj miestu un apriņķu komitejām.

Piezīme 1. Centralās zemes ierīcības komitejas lēmumi izpildāmi administratīvā kārtā. (Pieņemta Satv. Sap. kopsēdē 4. maijā 1921. g.)

Piezīme 2. Pagastos, kur galvenie zemes ierīcības darbi pabeigti, uz centralās zemes ierīcības komitejas lēmuma pamata, pagastu zemes ierīcības komitejas tiek likvidētas.

Nepabeigto darbu turpinašanu nodod vietejai pagasta valdei, kas darbojās pagasta zemes ierīcības komitejas kompetences robežās.

Pagasta valdes sēdēs, zemes ierīcības lietās, var piedalīties valsts zemju vietejā rajona pārzinis un rajona mērnieks ar lemjošu balsstiesību. (Pieņemta Satv. Sap. kopsēdē 14. jūl. 1922. g.)

(9.) 61. Centralās komitejas lēmumus var pārsūdzēt mēneša laikā senata administratīvam departamentam kasācijas kārtībā.

2. nodaļa.

Komitejas darbība.

(10.) 62. Komitejas ievēl no sava vidus, kur tāds nav iecerājams, priekšsēdētāju un viņa biedri, sekretaru un, ja vajadzīgs, citas amata personas.

(11.) 63. Komiteju sēdes noteic un sasauc viņu prezidijs. Pagasta komiteju pirmo sēdi sasauc pagasta padomes priekšsēdētājs, apriņķa un centralās komitejas pirmo sēdi — to priekšsēdētāji.

(12.) 64. Komiteju sēdes ir pilntiesīgas, ja tanīs piedalās vismaz puse no viņu locekļu skaita, to starpā priekšsēdētājs, vaj viņa biedrs.

(13.) 65. Pastāvīgiem locekļiem iztrūkstot, kandidāti piedalās sēdē ar lemjošu balsi.

(14.) 66. Par katru sēdi vedams protokols, kuŗu sēdes beigās nolasa un paraksta visi klātesošie komitejas locekļi.

(15.) 67. Katram komitejas loceklim ir tiesība pievienot protokolam savas atsevišķas domas.

(16.) 68. Pagasta, pilsētu vaj miestu komitejas nosūta savus ierosinājumus, priekšlikumus, atzinumus, projektus un protokolu norakstus 3 dienu laikā apriņķa komitejas apstiprinašanai un zinašanai. Pēdejā savus lēmumus, caurskatītas lietas, projektus un protokolu norakstus tādā pat laikā nosūta centralai komitejai.

Piezīme. Komiteju atzinumi un lēmumi ne vēlāk kā dienu pēc pieņemšanas publicējami, izliekot tos ieskaņtīšanai pagasta, miesta vaj pilsētas valdes namā redzamā vietā, aizrādot uz pārsūdības kārtību.

(17.) 69. Lēmumi un atzinumi pieņemami ar abzolotu balsu vairakumu. Balsim vienadi daloties, izšķir priekšsēdētāja balss.

(18.) 70. Pagastu, pilsētu vaj miestu komiteju algu un izdevumu budžetus noteic centralā komiteja. Centralās komitejas budžetu apstiprina parastā valsts budžeta kārtībā.

(19.) 71. Visu šinī likumā paredzeto komiteju izdevumus sedz valsts, izņemot pašvaldības priekšstāvju atalgojumus, kuŗus sedz pašvaldības iestādes.

(20.) 72. Cilveku un zirgu spēku priekš mērniecības darbiem dod zemes pieprasitāji naturalu klaušu kārtā. Tuvakus nosacijumus izdod centralā zemes ierīcības komiteja.

(21.) 73. Likums stājas spēkā no pieņemšanas dienas.

Agrarās reformas likuma IV. daļas 5. un 7. p. pārgrozījumi.

38. n. — 1924. g.

Agrarās reformas likuma IV. daļas 5. p. līdz ar piezīmi un 7. p. (Lik. kr. 1920. g. 214) strīpot un to vietā likt:

5. Apriņķa zemes ierīcības komiteja sastāv no: a) zemkopības ministrijas priekšstāvja, kā priekšsēdētāja; b) tieslietu ministrijas priekšstāvja, c) apriņķa mērnika, d) diviem vēletiem attiecīgas apriņķa pašvaldības likvidācijas valdes locekļiem un e) apriņķa pilsētas domes vēleta priekšstāvja. Pēdejs ievēlams uz vienu gadu.

7. Centralā komiteja sastāv no 5 valdības priekšstāvjiem, 3 Saeimas ievēletiem locekļiem, 1 pilsētu un miestu kongresa ievēleta priekšstāvja, 1 apriņķu pašvaldību likvidāciju valžu vēleta priekšstāvja un valdības iecelta priekšsēdētāja.

Rīgā, 1924. g. 15. februārī.

Valsts Prezidents J. Čakste.

Daži Baltijas vietejo civillikumu panti, kas mineti agrar-reformas likuma I. daļā.

Par Vidzemes zemes muižām.

§ 597. Zemes muižas Vidzemē, Sāmusalā un Igaunijā sadalas sekošās šķirās: 1) kroņa muižas un valsts domeņis; 2) muižniecības muižas (Rittergüter); 3) muižas, kuņas pieder muižniecības, pilsētu vaj citādām biedrībām un kārtam, kā arī labdarīgām un citām iestādēm un iestādījumiem (Ritterschaftsgüter, Stadtgüter, Corporationsgüter, Stiftungsgüter); 4) mācītāju un citas baznīcas muižas un zemes, un 5) atsevišķi, veselu muižu nesastādoši zemes gabali (Landstellen, Gutsabteilungen).

§ 613. Kurzemē zemes muižas sadalas sekošās šķirās:

1) kroņa muižas un valsts domeņi; 2) muižnieku muižas; 3) muižas, kuņas pieder muižniecības biedrībai un Jelgavas, Liepajas, Jaunjelgavas un Jekabmiesta pilsētu sabiedrībām, kā arī citām kārtam un iestādēm; 4) pilsētu iedzīvotāju lēnas; 5) mācītāju muižas; 6) soģu un amatu personu vidmes; 7) atsevišķi zemes gabali, kuņi nesastāda sevišķas muižas.

NOTEIKUMI

par agrarās reformas likuma I. daļas 3. panta e punktā un 14. pantā noteikto termiņu pagāřinašanu.

(Izdoti Latvijas Republikas Satversmes 81. p. kārtībā.)

(V. V. 190. n. — 1924. g.)

1. Agrarās reformas likuma 1. daļas 3. panta e punktā un 14. pantā noteiktie termiņi lūgumu iesniegšanai valdībai un tiesai tiek pagāřinati līdz 1925. g. 1. martam, šo pēdejo dienu ieskaitot — personam, kuŗas nav laikā iesnieguŗas lūgumus aiz iemesliem, kuŗus tieslietu ministrs atzīs par pietiekoŗiem: a) attiecībā uz lūgumiem, kuŗi noslēgti pēc 1915. g. 23. aprīļa un līdz 1920. g. 1. oktobrim ierakstīti zemes grāmatās, resp. apstiprināti pie vecakā notara; b) attiecībā uz lūgumiem, kuŗi slēgti pirms 1920. g. 16. septembra bez likumīgās ierakstīšanas zemes grāmatās, resp. apstiprinaŗanas pie vecakā notara, ja lūguma objekts līdz ar to pārgājis ieguveja lietoŗanā, un ja lūguma slēgŗanas diena apliecināta no valsts vaj pašvaldības iestādem vaj no notara.

2. Uz pirmā panta pamata iesniegtie lūgumi atstājami bez caurskatīšanas, ja attiecīgā zeme galīgi pieŗķirta citām personam pirms lūguma iesniegŗanas.

Rīgā, 1924. gada 14. augustā.

Ministru prezidents V. Zamuels.

Tieslietu ministrs J. Aŗajs.

NOTEIKUMI

par termiņa noteikŗanu agrarās reformas likuma I. daļas 3. panta e punktā un 14. pantā paredzeto lūgumu iesniegŗšanai attiecībā uz īpaŗumiem, kuŗi pievienoti Latvijai, regulejot robeŗas ar Igauniju.

(Izdoti Latvijas Republikas Satversmes 81. p. kārtībā.)

(V. V. 14. n. — 1925. g.)

Agrarās reformas likuma 1. daļas 3. panta e punktā un 14. pantā paredzeto lūgumu iesniegŗšanai valdībai vaj tiesai attiecībā uz nekustamiem īpaŗumiem, kuŗi atrodas apvidos, kas pievienoti Latvijai robeŗas regulejot ar Igauniju, noteikt termiņu līdz 1925. g. 1. jūlijam, šo dienu ieskaitot: a) attiecībā uz lūgumiem, kuŗi noslēgti pēc 1915.

g. 23. aprīļa un līdz pievienošanai Latvijai ierakstīti zemes grāmatās resp. apstiprināti pie vecākā notara, un b) attiecībā uz līgumiem, kuŗi noslēgti pirms pievienošanas Latvijai bez likumīgas ierakstīšanas zemes grāmatās resp. apstiprinašanas pie vecākā notara, ja līguma objekts līdz ar līguma noslēgšanu pārgājis ieguveja lietošanā un ja līgumu apstiprinājis vaj ta slēdzeju parakstus apliecinājis notars vaj viņam līdzīga iestāde.

Rigā, 1925. g. 15. janvārī.

Ministru prezidents H. Celmiņš.

Tieslietu ministrijas pārvaldnieks Brikovskis.

2. MINISTRU KABINETA IZDOTI

noteikumi par agrarās reformas likuma III. daļas izvešanu dzīvē.

(V. V. 73. n., 10. apr. 1923. g.)

(Izdoti uz agrarās reformas likuma III. daļas 52. p. pamata.)

1. Ikvienu persona, kuŗa iegūst zemes gabalu uz laukiem, izņemot mantošanas gadījumus, dod parakstu par to, ka ar šo ieguvumu neapvienosies viņaš rokās vairak par 22 resp. 50 hektariem (agrarās reformas likuma III. daļas 47. p.).

Minetie paraksti iesniedzami: ja priekš atsavināšanas pēc likuma vajadzīga tieslietu ministra atļauja — tieslietu ministrijai, visos pārējos gadījumos — zemes grāmatu nodaļai resp. vecakam notaram, bet zemes gabalu iegūstot publiskos torgos — tai tiesai, kuŗai piekrīt torgu apstiprinašana.

2. Zemes gabala, lielaka par 50 hektariem, pāreja no viena īpašnieka uz otru nav uzskatama par aizliegtu apvienošanu agrarās reformas likuma III. daļas 47. p. garā, ja ieguvejam nav citas zemes uz laukiem.

3. Agrarās reformas likuma III. daļas 47. un 48. p.p. un šo noteikumu 1. p. neattiecas uz tiem gadījumiem, kad ieguvums notiek uz līguma pamata, kuŗš noslēgts priekš 1922. g. 24. maija, ja līguma noslēgšanas laiku ir apliecinājušas valsts vaj pašvaldības iestādes vaj notars.

4. Lūgumus dēļ atļaujas apvienot vienās rokās lauku zemi no 22 līdz 50 hektariem, kā ari sadalīt lauku zemes zem 10 hektariem, izšķir zemkopības ministrs.

5. Gadījumos, kad atsavinātās muižas bijušais īpašnieks pārdod zemnieku mājas to lietotajam, kuŗam pieder

pirkšanas priekšrocības tiesības, pirkšanas-pārdošanas līgums iesniedzams tieslietu ministrijai vērtības pieauguma un 1% pamata nodokļu noteikšanai.

6. 49. p. 1. piezīmē aprādītās pirkšanas priekšrocības tiesības pieder tiem Latvijas pilsoņiem, kuŗu lietošanā zemnieku mājas atrodas 1922./1923. ekonomiskā gadā.

Šīs tiesības neattiecas uz zemnieku mājam, kuŗas pircejs ieguvis uz līguma pamata, kuŗš noslēgts priekš 1922. g. 24. maija, ja līguma noslēgšanas dienu ir apliecinājušas valsts vai pašvaldības iestādes vai notars.

7. Tieslietu ministrs var atļaut atsavināt 49. p. 1. piezīmē aprādītās zemnieku mājas bez līguma iesniegšanas miertiesnesim: 1) ja lūgumam ir pielikts notariāli apliecināts lietotāja paziņojums par to, ka viņš vispār atsakas no agr. ref. lik. III. d. 49. p. 1. piezīmē piešķirtās priekšrocības, vai 2) ja ir iesniegta pagasta valdes apliecība par to, ka pārdodamā zemnieku māja 1922./23. ekonom. gadā atrodas īpašnieka lietošanā.

8. Zemkopības ministrijai piekrīt uzraudzība par agrarās reformas lik. III. daļas nosacījumu pareizu izvešanu dzīvē, kā arī prasību celšana attiecīgās tiesu iestādēs par darījumu atcelšanu, kuŗi runā pretim minētiem nosacījumiem.

Rīgā, 1923. g. 27. martā.

Ministru prezidents J. Pauluks.
Tieslietu ministrs V. Holcmanis.
Zemkopības ministrs E. Bauers.

Pieņemta un apstiprināta Cent. Zem. ier. k-jas plenarsēdē 3. janvārī 1921. g., protokols Nr. 43, p. 2.

3. INSTRUKCIJA Nr. 5.

Par zemes piešķiršanu.

(Z. I. V. 2. n.)

§ 1. Pirms zemes piešķiršanas uzsākšanas pagastu zemes ierīcības komitejam jāsatāda piešķiršanai sagatavoto zemju saraksti un jāsagrupē zemes pieprasījumi pēc viņu apmierināšanas kārtības.

§ 2. Piešķiramo zemju saraksti sastādāmi pēc atsevišķām vietām (muižam, pusmuižam u. t. t.), atzīmejot katras iedalītas saimniecības platību un atstājot nodalījumu, kur atzīmet, kam šī saimniecība piešķirama.

§ 3. Zemes pieprasījumu listes sakārtojamas sekošās grupās:

- 1) Valdības un pašvaldības, sabiedrisku un citu iestāžu pieprasījumi, kopā ar pieprasītās zemes izmantošanas plāniem.
(Agrarās reformas likuma 35. pants.)
- 2) Vieteju sīkzemnieku piegriezumū pieprasījumi.
(Agrarās reformas likuma 30. pants.)
- 3) Vieteju sīkzemnieku saimniecību pieprasījumi līdzšinejo sīksaimniecību vietā, kuņas nodotas valsts zemes fondam, vaj likvidetas kaimiņu sīksaimniecību paplašinašanai par labu.
(Agrarās reformas likuma 31. pants.)
- 4) Pieprasījumi attiecībā uz saimniecībām, kuņām ir zemnieku māju raksturs un kuņas ilgus gadus lietojuši vietējie zemkopji (šie pieprasījumi sakārtojami pēc atsevišķām pieprasītām vietām).
(Agrarās reformas likuma 32. pants.)
- 5) Neatsavinamo saimniecību robežu noapaļošanas un starpgabalu likvidešanas pieprasījumi.
(Agrarās reformas likuma 33. un 34. panti.)
- 6) Jauniedalītu saimniecību pieprasījumi, kuņus iesnieguši sadalīto zemju agrakie lietotāji, kuņi tās lietojuši vairak par 10 gadiem un iekopuši, ieguldīdami darbu un kapitalu.
(Agrarās reformas likuma 44. pants.)
- 7) Visu pārejo pilsoņu jauniedalītu saimniecību pieprasījumi.

§ 4. § 3. minētie pirmās grupas pieprasījumi caurskatami pagastu zemes ierīcības komitejās tūlīņ pēc viņu iesniegšanas, bet parejie tik sākot ar š. g. 20. janvārī. Visi zemes pieprasījumi, izņemot § 3. ceturto grupu, pagastos izskatami līdz š. g. 1. februarim.

§ 5. § 3., 7. grupā minētie pieprasījumi šķīrojami attiecībā uz viņu apmierinašanas kārtību sekošās kategorijās:

I. kategorija — vietejā pagasta bezzemnieki, ja tie ir: 1) Lāčplēša ordeņa kavalieri, 2) Latvijas armijas kritušo kara vīru ģimenes locekļi, un 3) Latvijas armijas invalīdi.

II. kategorijā — visi I. kategorijā minētie pilsoņi — ārpagastnieki un vietejā pagasta bezzemnieki, ja tie ir: 1) kara vīri, kuņi vismaz pusgadu sabijuši Latvijas armijā, vaj arī piedalījušies cīņā par Latvijas brīvību; 2) Ziemeļu frontē līdz 1917. g. 1. novembrim kritušo Latviešu strēlnieku bataljonu kara vīru ģimenes locekļi; 3) Ziemeļu frontē līdz

1917. g. 1. novembrim sakropļotie latviešu strēlnieku bataljonu invalīdi; 4) 1905.—1906. g.g. par Latvijas brīvību kritušo cīnītāju ģimenes locekļi, un 5) 1905. un 1906. g.g. stipri cietušie (sakropļotie, notiesātie, izpostītie u. t. t.) brīvības cīnītāji.

III. kategorija — vietejā pagasta civilie bezzemnieki un visi II. kategorijas no 1—5 punktos minētie pilsoņi-ārpa-gastnieki.

IV. kategorija — visi pārejie zemes pieprasītāji, kuņiem ir savas saimniecības uzsākšanai vajadzīgais inventārs.

V. kategorija — visi pārejie zemes pieprasītāji bez inventāra.

Piezīme 1. Zem jēdziena „vietejie“ jāsaprot tie pilsoņi, kuņi attiecīgā pagastā dzīvojuši vai pie tā piederejuši pirms 1915. g.

Piezīme 2. Ģimenes locekļu tiesības uz zemi piešķiramas vecākam bērnam; ja bērnu nav, tad sievai, ja ta nav devusies jaunā laulībā, un ja sievas nav, tad tēvam, un ja ta nav, tad mātei.

Piezīme 3. Pēc sadalīšanas kategorijās pieprasījumi reģistrējami, atstājot pret katru vietu, kur atzīmet, kāda saimniecība piešķirama.

§ 6. Zeme no valsts fonda piešķirama tik pilsoņiem ne jaunākiem par 18 un vecākiem par 65 gadiem un vienīgi, ja tie ir bezzemnieki vai sīkzemnieki, kuņi zemes platība nepārsniedz 15 hektarus, un ja tie apņemas saņemto zemi apsaimniekot, nodrošinot šo apņemšanos ar saimniecības uzsākšanai visnepieciešamāko inventāru, vai ar iespēju to iegādāties, vai arī ar tādu personu vai iestāžu garantiju, kuņas varetu piepalīdzēt uzsākt saimniecību. Vienam un tam pašam pilsonim var piešķirt ne vairāk par vienu pastāvošu vai jauniedalītu saimniecību.

Piezīme 1. Zem 6. pantā minēto „visnepieciešamāko inventāru“ nav jāsaprot zirgs, ja ir cits saimniecības uzsākšanai nepieciešams inventārs.

Piezīme 2. Mirušo kuņa vīru un citu brīvības cīnītāju bērniem zeme piešķirama neatkarīgi no vecuma.

§ 7. No iesniegtiem zemju pieprasījumiem pirmā kārtā skatāmi cauri tie, kuņas iesniegušas valdības, pašvaldības, sabiedrības u. c. iestādes, līdz ar pieprasītās zemes izmantošanas projektiem, vietejiem apstākļiem un centralās zemes ierīcības komitejas sevišķas instrukcijas noteicams, kādas zemes pieprasītājiem iestādēm piešķiramas.

§ 8. Pēc iestāžu apmierināšanas caurskatāmi vietejo sīkzemnieku pieprasījumi piegriezt zemi, vai piešķirt viņiem

jaunas saimniecības valsts fondam vaj citiem sīkzemniekiem nodoto zemju vietā un neatsavinamo saimniecību robežu noapaļošanas un starpgabalu likvidešanas pieprasījumi. Zemju piegriešana, robežu noapaļošana un starpgabalu likvidešana izdarāmas saskaņā ar instrukcijām Nr. 2 un Nr. 3.

Piezīme. Ja vairaki sīkzemnieki pieprasa vienu un to pašu piegriezumu, vaj jaunu saimniecību, viņu tiesības uz to noteicamas pēc § 5 kategorijām, dodot priekšroku augstākai un pie vienādām kategorijām izšķirot ar lozi.

§ 9. Pieprasījumi attiecībā uz saimniecībām, kuŗām ir zemnieku māju raksturs, un kuŗas ilgus gadus lietojuši vietejie zemkopji, kā: zemnieku rentes mājām uz zemnieku, muižu un draudžu zemem, mežsargu (izņemot meža resora ieredņū dienesta zemes) un kalpu mājām un citām tamlīdzīgām saimniecībām iesniedzami attiecīgai pagasta zemes ierīcības komitejai līdz š. g. 1. jūlijam, pieliekot pierādījumus par pieprasītās saimniecības agrako ilggadīgu lietošanu un darba vaj kapitāla ieguldīšanu.

Piezīme. Pieprasījumus var iesniegt Latvijā vēl neatgriezušos pretendentu vietā viņu pilnvarnieki, radi vaj citas tuvu stāvošas personas, vaj arī pagastu valdes.

§ 10. Gadījumos, kad § 9. minēto saimniecību pieprasījumus iesnieguši tagadejie šo saimniecību lietotāji, kuŗu dzimtas tur jau nepārtraukti saimnieko ne mazak par 20 gadiem, vaj attiecīgās saimniecības pēdejaais agrakais lietotājs, kuŗš tur saimniekojis ne mazak par 20 gadiem, šie pieprasījumi skatami cauri tūlit, negaidot 1. jūliju. Visos pārējos gadījumos pieprasījumi caurskatami tik pēc š. g. 1. jūlija un šīs saimniecības, sākot ar š. g. 1. februari, izrentējamas vēl uz vienu gadu viņu tagadejiem lietotājiem.

§ 11. § 9. minētās saimniecības agrarlikumā noteiktās robežās un saskaņā ar šās instrukcijas § 6. piešķiramas viņu tagadejiem lietotājiem, kuŗu dzimtas tur nepārtraukti saimnieko ne mazak par 20 gadiem, vieniem pašiem, neskatoties uz citiem pretendentiem. Ja tagadejo lietotāju dzimtas pieprasītās saimniecībās vēl 20 gadus nesaimnieko, saimniecības var piešķirt tagadejiem lietotājiem vieniem pašiem arī, ja tie tur saimnieko ne mazak par 10 gadiem, bet tik gadījumos, kad uz šīm saimniecībām nepretendē viņu agrakie lietotāji, kuŗi tur kā pēdejie būtu saimniekojuši ne mazak par 20 gadiem, vaj ja tādu nav, tad tie, kuŗi saimniecību nodibinājuši un iekopuši, ieguldīdami darbu vaj kapitālu.

Piezīme 1. Tagadejiem un agrakiem lietotājiem, kuŗi nekārtīgi saimniekojuši un saimniecības nolaiduši, vaj viņās nekādu sevišķu darbu vaj kapitālu nav ieguldījuši,

nav dodamas nekādas priekšrocības iegūt piešķiramo saimniecību vaj tās attiecīgo daļu.

Piezīme 2. Šajā un nākošos paragrafos minētās agrako lietotāju tiesības pārnemas uz to tuvāko tiešo mantinieku.

Piezīme 3. Kara apstākļu dēļ saimniecības atstājušiem lietotājiem kara gadi ieskaitāmi lietošanas ilgumā.

Piezīme 4. Pilsētu, miestu un tamlīdzīgu zemes gabalu piešķiršanas kārtību noteiks ar sevišķu instrukciju.
(Agrarās reformas likuma 43. pants.)

§ 12. Kad tagadējais § 9. minētās saimniecības lietotājs piešķiramā saimniecībā saimnieko vairak par 10, bet mazak par 20 gadiem un šo saimniecību pieprasa arī tās pēdejs lietotājs, kurš tur saimniekojis vairak par 20 gadiem, vaj ja tādu nav, tad tas, kurš saimniecību iekopis, ieguldīdams darbu vaj kapitalu, — tad, ja derīgās zemes platība pārsniedz 44 hektarus, saimniecība dalāma starp tagadejo un agrako lietotāju; ja zemes platība dalīšanu nepieļauj un nav iespējams no fonda zemi piegriest, — saimniecība piešķirama tagadejam lietotājam vienam pašam.

§ 13. Ja tagadējais § 9. minētās saimniecības lietotājs tur vēl 10 gadus nesaimnieko, saimniecība piešķirama tam, kurš tur kā pēdejs saimniekojis ne mazak par 20 gadiem, vaj, ja tāda nav, tad tam, kurš saimniecību nodibinājis un iekopis, bet ja arī tāda nav, — saimniecība sadalāma agrarlikuma 28. pantā noteiktās mazsaimniecībās, kuŗas piešķiramas vispārīgā kārtā.

§ 14. Ja § 9. minētās saimniecībās tagad saimnieko vaj agrak būtu saimniekojuši vairaki bezzemnieki, tad viņiem vienādās daļās piešķiramas tikdaudz zemes, cik pienāktos vienam, kas tur saimniekotu vairak par 10 vaj agrak būtu saimniekojis vairak par 20 gadiem.

§ 15. Šās instrukcijas §§ 9.—14. neattiecas uz Latgali, kur § 9. mineto saimniecību piešķiršanas kārtību noteiks ar sevišķu instrukciju.

§ 16. Valsts fondā ieskaitīto un sadalīto zemju lietotājiem, kuŗi attiecīgā saimniecībā nepārtraukti saimniekojuši vaj saimnieko ne mazak par 10 gadiem un tās zemes iekopuši, ieguldīdami darbu vaj kapitalu, piešķirama pie šo zemju sadalīšanas viena tur iedalīta saimniecība pēc izvēles.

§ 17. Tālāko jauniedalīto saimniecību piešķiršana izdara pēc pieprasījumiem, sākot ar I. kategoriju. Katram zemes pieprasītajam piešķirams, nepārkāpjot agrarlikumu un šo instrukciju, pēc iespējas tas zemes gabals, kuŗu viņš pieprasa.

Piezīme. Ja vienu un to pašu zemes gabalu pieprasījuši vairāki pilsoņi, priekšroka dodama augstākā kategorijā ieskaitītam pieprasītajam, bet, kad kategorijas sakrīt, velkama loze.

§ 18. Ja pieprasījumā zemes gabals nav tieši norādīts, tad piešķirams labākais gabals no tiem, kuŗu nevienš nav pieprasījis, vaj pieprasījuši pilsoņi, kuŗu kategoriju apmierināšanai piešķiramo saimniecību nepietiks.

§ 19. Līdzīgi jārikojas gadījumos, kad pieprasījumā zemes gabals nav apzīmēts, bet tik vispārīgi norādīta vieta (muiža, pusmuiža u. t. t.), kā arī tad, kad apzīmēto zemes gabalu izvēlejšies augstākās kategorijas pieprasītais, kuŗam tas jau piešķirts tad, ievērojot tik vietu, zeme piešķirama § 18. norādītā kārtībā.

Piezīme. Uz pieprasījumiem, kur nav piešķirts pieprasījumā norādītais zemes gabals, līdzās lēmumam par cita zemes gabala piešķiršanu atzīmejams, kam piešķirts pieprasītais zemes gabals.

§ 20. Tagadejiem valsts fonda zemju lietotajiem, ja vien pēc viņu kategorijas tiesībam tas iespējams, piešķiramas līdz šim lietotās zemes, kaut arī viņi pieprasītu citas saimniecības.

§ 21. Piešķirot jauniedalītās saimniecības, jaapspriež arī jautājums par sadalītās saimniecības ēku un sakņu dārzu kopīgu lietošanu un janoteic zemes gabalu saņēmejiem, skatoties pēc vietejiem apstākļiem, cik ilgā laikā tiem galīgi jāpāriet uz savām jaunierādītām saimniecībām, pielaižot centra sakņu dārzu lietošanu ne ilgāk par vienu gadu un ēku — ne ilgāk par 4 gadiem.

§ 22. Pēc zemju pieprasījumu caurskatišanas zemju un pieprasījumu sarakstos atzīmejams, kāda saimniecība būtu piešķirama. Visi uz sadalīto saimniecību (muižu, pusmuižu u. t. t.) attiecošies materiāli, kā pieprasījumi, izmeklejumi un lēmumi kopojami atsevišķās aktīs. Šīs aktīs līdz ar izrakstiem no zemju un viņu pieprasījumu sarakstiem nosūtamas agrarās reformas likuma IV. daļas II. nodaļā noteiktā kārtībā tālākām instancēm.

§ 23. Pilsoņiem, kuŗi zemi izvēlejšies vēl nesadalītās muižās, pusmuižās u. t. t. un kuŗu kategorijām tur zemes pietiktu un pieprasītā zeme tur paredzama, ja tie vēlas, iznomājama un pēc viņas iedalīšanas pēc iespējas piešķirama, bet tagad šiem pilsoņiem paziņojams, ka viņi varēs pieprasīto zemi galīgi saņemt tik pēc viņas iedalīšanas mazzaimniecībās.

Piezīme 1. Zemes, par kuŗām centralā zemes ierīcības komiteja paziņos, ka tās atstājamās vispārībā valsts

un sabiedriskām vajadzībām, nav paredzamas bezzemiņu novietošanai.

Piezīme 2. Lai zinātu, apmēram cik pilsoņiem varetu attiecīgā sadalamā muižā zemi pārdot, aprēķinams mazākais tur iedalāmo saimniecību skaits, vispirms novelkot dažādu iestāžu un sīkzemnieku pieprasīto zemi un rezervejot katrā sadalamā saimniecībā visādām varbūtībām pie sadalīšanas un galīgas piešķiršanas 50 hektaru.

Piezīme 3. Pārdotā zemi piešķiršanu var griezīt, ja, zemi sadalot, būtu jāpamierina vēl nepārdoti valdības, pašvaldības un citu iestāžu un pirmās kategorijas pilsoņu pieprasījumi, kuriem rezervēti 50 hektaru nepietiktu.

§ 24. Pilsoņiem, kuriem kādā nebūt nesadalītā muižā zeme pārdota un kuri gribētu un spētu tūlīt uzsākt saimniecību, pagaidām tur zeme izrentējama samērā ar viņu un citu tur novietojamo rentnieku inventāru.

§ 25. Zeme, kuru tie, kam tā būtu pārdota, nevarētu vēl apstrādāt, pagaidām līdz sadalīšanai izdalāma vispārīgā kārtā.

§ 26. Līdz zemes sadalīšanai mazaizsaimniecībās, sadalāmās saimniecības telpas ierādāmas vienīgi samērā ar apstrādājamās zemes platību. Pilsoņiem, kuriem muižā zeme kaut arī pārdota, bet kuri vēl nespēj 15 pūrv. apstrādāt, ierādāmas tik tās telpas, kuras nebūtu vajadzīgas zemes apstrādātājiem — rentniekiem.

§ 27. Pilsoņiem, kuri kategorijai vēl iedalīto zemi nepietiktu, ja tie grib un spēj tūlīt uzsākt saimniecību, piedāvājamas rentes vietas vēl nesadalītās un no augstākām kategorijām nepieprasītās zemes. Ja sādu zemi pagastā nav, tad šiem pārpalikušiem pieprasītajiem tas paziņojams, lai viņi varetu pie laika pieprasīt zemi citā pagastā, vajadzīgiot, ka tie vēlas saņemt zemi tur, kur aprīnķa zemes ierīcības komiteja to ierādīs.

§ 28. Pārpalikušiem zemes pieprasītajiem, kuri ir ar mieru saņemt zemi, vaj pagaidām rentes vietas pēc aprīnķa zemes ierīcības komitejas norādījuma, pēdējām komitejam zeme jāierāda citos pagastos pārpalikušās zemēs, sākot ierādīšanu ar augstākās kategorijas pieprasījumiem, piepaturot pagastā viņiem noteikto kategoriju iedalījumu.

§ 29. Visos šai instrukcijā nepārdotos gadījumos zemes piešķiršanu izšķir centralā zemes ierīcības komiteja saskaņā ar agrarlikumu.

§ 30. Piešķirtās zemes dokumentu izdošanas kārtību, viņu saturu un formu noteiks ar sevišķu instrukciju.

Pieņemts centralās zemes ierīcības komitejas plenarsēdē 22. jūnijā 1921. g., prot. Nr. 216, p. 1.

PAPILDINAJUMS Nr. 11491.

Pie instrukcijas Nr. 5 par zemes piešķiršanu.

(Z. I. V. Nr. 13.)

§ 1. Visiem zemes gribetājiem, kuŗi pieprasījuma listes vēl nav iesnieguši, bet vēletos zemi saņemt no katriem nākošiem Jurgiem kādā nebūt no šovasar vaj vēlāk sadaļamām zemem, jāiesniedz zemes pieprasījuma listes ta pagasta zemes ierīcības komitejai, kuŗā pagastā zeme izraudzīta, līdz šās zemes galīgai samērišanai un robežu izlikšanai dabā. Līdz tam pašam laikam pagastu zemes ierīcības komitejam jāsaņem aprīņa komitejas tur pavasarī iesūtītās listes par šovasar vaj vēlāk samēritām zemem. Augšminētam termiņam notekot, pagastu zemes ierīcības komitejam nekavejoties jāstājas pie samērito zemju piešķiršanas.

§ 2. Iesniegtās listēs sīki jāatzīmē visi dati, kuŗi vajadzīgi instrukcijas Nr. 5 § 3 norādīto grupu un § 5 uzstādīto kategorija noteikšanai, t. i. pie kāda pagasta listes iesniedzējs piederīgs un kur dzīvojis pirms 1915. gada un jāpieliek kaŗa dienesta, invalīda un citas vajadzīgās apliecības. Tiem, kam nav inventāra, bet ir personas, kas ar savu inventāru vaj mantu būtu ar mieru nodrošināt zemes apstrādašanu, jāpieliek šo personu rakstiska apņemšanās izpalīdzēt, uzdodot viņu inventāru, adreses un apliecinot parakstu pagasta valdē vaj pie notāra.

§ 3. Ar iemēritiem zemes gabaliem vispirms apmierināmi tie zemes pieprasītāji, kuŗiem saskaņā ar instrukcijas Nr. 5. § 23 tur jau pavasarī paredzētas paliekamas vietas. Visi pārējie zemes pieprasītāji, kuŗiem tur zeme nav bijusi paredzēta, var dabūt pēc savām kategorijām tikai tos zemes gabalus, kuŗi tur rezervēti vaj iedalīti pāri par to skaitu, kāds pavasarī, paliekamās vietās, paredzot, saskaņā ar instr. Nr. 5. § 23 otro piezīmi tur aprēķināts.

§ 4. Zeme piešķirama sākot ar augstāko grupu un tad kategorija.

Nonākot līdz tai kategorijai, kuŗā ierindotiem zemes pieprasītājiem visiem zemes nepietīktu, vispirms izlozejams, kādi no viņiem atkritīs. Zemes gabalus, kuŗus pieprasa vairāki ar vienādām tiesībām, pagasta zemes ierīcības komitejai starp viņiem jāizlozē liecinieku klātbūtnē, sastādot attiecīgu aktu, kuŗā atzīmējams, kas pie lozešanas piedalījās un kam kāds gabals kritis. Lozi var vilkt vaj nu paši zemes pieprasītāji, vaj kādā nebūt pavisam neieinteresēta

persona. Lozešanas akts japaraksta komitejai, lozešanas da-
libniekiem un lieciniekiem.

§ 5. Pagasta un apriņķa zemes ierīcības komitejam nekavejoties jāpaziņo norādītiem zemes pieprasītajiem pēc viņu pieprasījumu listēs uzdotām adresēm, ka pieprasījums noraidīts, uzdodot noraidīšanas iemeslus un aizrādot, ka pārsūdzība uz tālako instanci septiņu dienu laikā no paziņojuma saņemšanas iesniedzama tajā pašā komitejā, ku-
ņas lēmumu pārsūdz. Tiem, kuņu pieprasījumi ievēroti, var paziņot parastā, likumā noteiktā kārtība caur pagastu ze-
mes ierīcības komitejam.

§ 6. Caurskatītās zemes pieprasījumu listes, kā ievē-
rotās, tā noraidītās, līdz ar attiecīgām pārsūdzībām, pa-
skaidrojumiem pie tām un citiem materiāliem tikai pārsū-
dzības termiņam notekot nekavejot nosūtāmas talakai in-
stāncei, iepriekš kārtīgi sagrupejot un iepakojot.

§ 7. Katrā tekošā gadā centralā zemes ierīcības komi-
tejā piešķirtās zemes pāriet Zemes Ierīcības Vēstnesī pu-
blicito zemju ieguveju pilnīgā rīcībā bez rentes līguma no-
slēgšanas no tuvākiem nākošiem Juŗģiem. Tomēr jau pēc
zemes piešķiršanas centralā zemes ierīcības komitejā zemju
galīgie saņēmeji var uz šām zemem celt ēkas, iestrādāt
laukus un sēt ziemas labību, cik tāļu tas saskaņojams ar
kārtīgu apsaimniekošanu, ko izšķir vietejā pagasta zemes
ierīcības komiteja, kuņas lēmumus var pārsūdzēt parastā
kārtībā.

Pieņemts C. Z. I. K. 1921. g. 7. decembra plenarsēdē
(prot. Nr. 361, p. 3).

Instrukcijas Nr. 5 papildinājums Nr. 28789.

(Z. I. V. 25. n.)

§ 1. Zemes pieprasītajiem, kuři līdz šim kopīgi saim-
niekojuši ar ģimenes locekļiem, kuŗiem ir savs zemes īpa-
šums lielaks par 22 hektariem, vaj piešķirta zeme no
fonda, var apgabalos, kur zemes trūkst, zemi pagaidam
nepiešķirt. Centralā zemes ierīcības komiteja var šos
pieprasītajus vaj nu noraidīt ar to pašu kategoriju uz citu
apgabalu, kur zemes vairak, vaj arī piešķirt zemi tur, kur
tie pieprasa, bet tikai piešķiršanu izdarīt vēlaku, ja tur pa-
liktu neaizņemtās zemes.

§ 2. Zemes pieprasītajiem, kuři piešķiramā muižā vaj
mājā tagad zemi apstrādā un tur, kaut arī īsakā laikā, līdz
šās instrukcijas izdošanai, ieguldījuši daudz darba vaj ka-

pitala, piemēram: iekopjot nekultivētas zemes, ceļot ēkas, iestrādājot atmatas un tamlīdzīgi, ja šo zemi nepieprasa ilggadīgie lietotāji, — var ārpus kategorijām, bet ne pēc pieprasītāja izvēles, piešķirt vienu jaunsaimniecību uz Centralās Zemes Ierīcības Komitejas lēmuma pamata. Iepriekšējus motīvus atzinumus par iegulcito darbu un kapitalu dod pagasta un apriņķa zemes ierīcības komitejas.

C. Z. I. K-JAS PASKAIDROJUMS Nr. 19420.

Visām zemes ierīcības komitejām.

(Z. I. V. 19. n.)

Aizrādot uz „Zemes Ierīcības Vēstneša“ 4. num. iespiesto rīkojumu visām zemes ierīcības komitejām Nr. 1211 no šā gada 5. februāra, Centr. Z. Ier. Kom. paskaidro, ka tie bezzemnieki, kuŗiem zemes vietējā pagastā neiznāk un kuŗiem par to izdotas apliecības ar norādījumu, kādā kategorijā viņi ieskaitīti, nezaudē saskaņā ar 5. instrukcijas 28. pantu, savu kategoriju citā pagastā. Tani pašā grupā, kuŗā ieskaitīti 5. instrukcijas 3. panta 3. grupas vietējie sīkzemnieki ieskaitāmi arī ārpagastnieku sīkzemnieki, kuŗi savas saimniecības nodevuši fondā.

Pieņemti Centralās zemes ierīcības komitejas 1921. g. 2. februāra plenarsēdē, protokols Nr. 76.

NOTEIKUMI

par fonda zemes piešķiršanu pagastu pašvaldību iestādēm un draudzēm.

(Z. I. V. 4. n.)

1. Pagastu pašvaldības iestādes un draudzes, kuŗām savas zemes nav jeb tās ir nepietiekoši, var to pieprasīt no valsts zemes fonda. Dēļ zemes piešķiršanas jāgriežas pie attiecīgām pagasta zemes ierīcības komitejām, uzrādot kādām vajadzībām nodomats pieprasīto zemi izlietot.

1. Par zemes piešķiršanu pagastu pašvaldības iestādēm.

2. Pagasta nama un saimniecības ēku vietai un pagalmam, pagasta darbinieku atalgošanai, kā arī neparedzētām vajadzībām var piešķirt kopā no 6 līdz 9 ha.

3. Nespējnieku patversmes ēku vietai un pagalmam,

pārziņa atalgošanai, nespējnieku dārziņiem un neparedzētām vajadzībām var piešķirt kopā no 3 līdz 6 ha, skatoties pēc patversmes lieluma.

4. Pagasta slimnīcas ēku vietai un pagalmam, slimnieku pastaigāšanās laukumam (parkam, pārziņa atalgošanai un neparedzētām vajadzībām var piešķirt kopā līdz 4 ha).

5. Pagasta skolas ēku vietai un pagalmam, skolnieku rotaļu un pastaigāšanās laukumam, skolas dārziem un citām varbūtejām vajadzībām, kā arī skolotāju atalgošanai var piešķirt kopā līdz 10 ha.

Šī zeme piešķirama pagasta pašvaldības iestādem pagaidam lietošanā.

6. Pagasta pašvaldības, kuņu zemes platība pārsniedz 29 ha, fonda zemi nevar pieprasīt, bet var griesties pie zemes ierīcības komitejam ar maiņas priekšlikumiem.

II. Par zemes piešķiršanu draudzem.

7. Baznīcas ēku un pagalma vietai zeme paliek uz agrarlikuma 1. d. p. b. punkta pamata; garīdznieka, ērģelnieka, ķestera un citu baznīcas apkalpotāju atalgošanai zeme ierādama no tās, kuņa paliek neatpirkta uz agrarlikuma 1. d. 3. p. 2. piezīmes punkta.

8. Faktiski pastāvošām draudzem, kuņām savas zemes nav jeb tās ir nepietiekoši, var to piešķirt (no fonda zemem) līdz 12 ha. Draudzes, kuņu zemes platība pārsniedz 12 ha, fonda zemi nevar pieprasīt, bet arī var griesties pie zemes ierīcības komitejam ar maiņas priekšlikumiem.

9. Līdzšīņējās ķesteru un ērģelnieku zemes piešķiramas uz agrarlikuma II. daļas 40. panta pamata, resp. ieskaitamas valsts zemes fondā.

10. Kapsētu paplašināšanai, kā arī jaunu kapsētu ierīkošanai var rezervēt no fonda zemem tādu platību, kāda pie vietejiem apstākļiem izrādītos par vajadzīgu.

Kapu sargu atalgošanai var piešķirt līdz 2 ha fonda zemes.

Pieņemts C. Z. I. K. plenarsēdē 8. un 11. februārī 1921. g. prot. Nr. 80. p. I. un prot. Nr. 82. p. I.

4. INSTRUKCIJA Nr. 9.

Par apdzīvoto vietu pilsētu un miestu paplašināšanu un zemes piešķiršanu tanīs.

(Z. I. V. 4. n.)

§ 1. Uz fonda zemem, kur attīstījušās pilsētas, miesti vaj vispārīgi bieži apdzīvotas vietas un tām zemem, ku-

ras nolemtas šādu vietu paplašināšanai, aprīnķa zemes ierīcības komiteja stājas pie priekšdarbu izvešanas un sadalīšanas projekta sastādīšanas uz attiecīgās pilsētas vaj miesta valdes un zemes ierīcības komiteju pamata.

Piezīme. Apdzīvotās vietās, kur vēl nav ne pilsētas ne miesta valdes, viņas vietā to uzdevumu izpildišanu, kas paredzēti ar šo instrukciju priekš miesta vaj pilsētas valdes, stājas aprīnķa pašvaldības iestādes.

§ 2. Projektu sastādot, § 1. minētās zemes vispirms iedalāmas sekošās kategorijās:

a) zemes, kuŗas nozīmetas un nolemtas pilsētas vaj miesta pašvaldības iestāžu, tiešu vajadzību apmierināšanai;

b) zemes, kuŗas nozīmetas un nolemtas valdības resoru vajadzībam;

c) zemes, sabiedrisku iestāžu vajadzībam;

d) zemes, kuŗas nodomatas izdošanai privatpersonam, izrentēšanai vaj piešķiršanai par dzimtu, dzīvokļu izbūvei vaj tirdzniecības un rūpniecības uzņēmumu ierīkošanai;

e) zemes, kuŗas tuvākā nākotnē nebūtu piešķiramas nevienai iepriekšējos punktos minetai juridiskai vaj fiziskai personai, bet pagaidam atstājamas valsts rīcībā zemes fondā.

§ 3. Uz sastādīta projekta plana sīki norādāmas visu § 2. punktos a, b, c, d, un e mineto zemju kategoriju robežas un jaunprojekteto ielu virzieni.

§ 4. Pie projekta sastādīšanas par pilsētam etc. nozīmetām zemem, ielu virzienu noteikšanā ņem dalību pilsētas valdes tehniskie spēki un lietpratēji. Ja tādu uz vietas nav, tad tos var pieprasīt no Zemkopības vaj Iekšlietu ministrijam vaj arī no cita kāda resora, iepriekš sazinoties ar Zemkopības ministriju.

§ 5. Sastādītais zemju sadalīšanas projekts vispirms caurskatāms pilsētas vaj miesta zemes ierīcības komitejā. Projekts apspriežāms sakarā ar valdības un pašvaldības iestāžu zemju pieprasījumiem, kuŗi iesniedzāmi līdz ar pieprasītās zemes izmantošanas projektiem. Sadalīšanas projekti un iestāžu pieprasījumi apspriežāmi visu ieinteresēto resoru un sabiedrisku iestāžu priekšstāvju klātbūtnē. Šai sēdē galīgi noteicāmas § 2. mineto zemju kateg. robežas.

Piezīme. Ja pilsētu, miestu un citu bieži apdzīvotu vietu paplašināšanai nozīmetās fonda zemes līdz šim ietilpa pagasta robežās, tad šinī § minētā sēdē piedalās arī pagasta valdes un zemes ierīcības komitejas priekšstāvji.

§ 6. Pēc zemju kategoriju robežu noteikšanas tai pašā sēdē pilsētas vaj miestu zemes ierīcības komiteja saziņā ar pilsētas vaj miesta valdi izstrādā un pieņem pamatus

šās instrukcijas § 2. p. d. mineto zemju sadalīšanai grunts-
gabalos.

§ 7. Kad gruntsgabalu iedalīšanas projekts sastādīts, viss projekts otrreiz skatams cauri šās instrukcijas Nr. 5. paredzētā kārtībā, pēc kam viņš iesniedzams apriņķa zemes ierīcības komitejai tālakai virzišanai vispārīgā kārtībā. Pie projekta un viņa apriņķa ir pieliekama klāt Pašvaldības Departamenta atsauksme vaj piekrišana.

§ 8. Caurskatot no apriņķa zemes ierīcības komitejam ienākušos pilsētas un miestu zemju sadalīšanas projektus, centralā zemes ierīcības komiteja lemj arī zemes piešķiršanu arī juridiskām personām, kuŗām paredzetas šās instrukcijas § 2. punktos a, b, c, minētās zemes.

§ 9. Zemes piešķiršana personām, kuŗām paredzetas § 2. punktā d minētās zemes, notiek pēc projekta izlikšanas dabā un vispārijiem piekrišanas pamatiem saskaņā ar šās instrukcijas tālākiem aizrādījumiem.

§ 10. Zemes pilsētās, miestos un citās bieži apdzīvotās vietās, kuŗas izdotas mūža vaj dzimts nomā, uz obroku, vaj nomā uz noteiktu laiku (agrarreģ. lik. 43. p.) bet ne mazāk kā uz 2 paaudzem, var pieprasīt tie, kuŗiem ir ar agrako īpašnieku slēgti vaj ar viņa piekrišanu cedeti vēl līdz 2. oktobrim 1920. g. nenotecejuši līgumi, šādu zemju pieprasījumu listes iesniedzamas attiecīgai pilsētas vaj miesta zemes ierīcības komitejai un kur tādu nav, pagasta zemes ierīcības komitejai, līdz š. g. 1. oktobrim un pieprasījumi sākami izspriest tikai pēc ša termiņa notecešanas.

Piezīme. Šai paragrafā minētās zemes var pieprasīt turpat atzīmetie viņu lietotāji, neatkarīgi no vecuma un neatkarīgi no tam, vaj tie ir bezzēmn. vaj zemes īpašnieki.

§ 11. Pilsētās, miestos un citās bieži apdzīvotās vietās jauniedalītie gruntsgabali pieprasāmi attiecīgā pilsētas vaj miesta zemes ierīcības komitejā, iesniedzot līdz ar pieprasījuma listi pieprasītās zemes izmantošanas projektus. Šie pieprasījumi skatāmi cauri tūliņ pēc viņu iesniegšanas un izspriežāmi vispārīgā kārtībā. Šos gruntsgabalus piešķirs tiem, kuŗu iesniegtos izmantošanas projektus centralā zemes ierīcības komiteja atzīs par vēlamākiem.

Piezīme. Vajadzības gadījumā centralā zemes ierīcības komiteja var jauniedalītos gruntsgabalus izdot vairāksolišanā.

Priekšsēdētājs: H. Celmiņš.

Sekretārs: E. Cīrulis.

Pieņemta Centr. Z. Ierīcības Komitejas plenarsēdē, 4. jūlijā 1921. g., prot. Nr. 225, p. 2.

5. INSTRUKCIJA Nr. 21.

par rūpniecības iestāžu, augļu dārzu, zivju dīķu, atsevišķu ēku, parku, ūdenskritumu un citu tamlīdzīgu valsts labumu piešķiršanu.

(Z. I. V. 14. n.)

§ 1. Rūpniecības iestādes, augļu dārzi, kuņu platība sasniedz 1 ha vaj kuņos ir vairak par 100 ābeļu un bumbieru koku kopā, zivju dīķi, kuņu platība pārsniedz 15 ha un citi sevišķi izmantojami zemes gabali izdalami atsevišķās saimniecībās, piedalot zemi rūpniecības iestādēm pēc „Zemes Ierīcības Vestnesī“ Nr. 7, p. 4 nodrukatiem papildinājumiem par zemes normam pie rūpniecības iestādēm, augļu dārziem tā, kā kopplatība nepārsniegtu 10 ha, zivju dīķiem — pēc instrukcijas Nr. 12, p. 1 un ūdenskritumiem un atsevišķām ēkam — skatoties pēc tās iestādes, ko paredzets tur ierīkot.

§ 2. Augšminētos valsts labumus var paredzet piešķirt zinamam pieprasītajam dzimtā īpašumā vaj uz vēlešanos dzimtā lietošanā, nemaz nenogaidot izdališanu atsevišķās saimniecībās un pēdejo robežu izlikšanu dabā. Līdz piešķiršanai galīgās robežās šās saimniecības nododamas paredzētiem viņu ieguvejiem uz rentes tiesībam.

§ 3. Šajā instrukcijā minēto saimniecību pieprasījumi iesniedzami uz sevišķām, šim nolūkam no C. Z. I. K. izdotām listem attiecīgai pagasta zemes ierīcības komitejai līdz ša gada 15. septembrim, pieliekot vajadzīgos pierādījumus par iespēju nodrošināt pieprasītās saimniecības kārtīgu izmantošanu. Pieprasījumi līdz ar pagastu zemes ierīcības komiteju un vietejo pagasta padomju atsauksmem iesūtami aprīķu zemes ierīcības komitejam līdz š. g. 1. oktobrim, bet no aprīķa zemes ierīcības komitejam ar viņu atsauksmem centralai zemes ierīcības komitejai līdz š. g. 1. novembrim.

§ 4. Par katru šo pieprasījumu pagasta un aprīķu zemes ierīcības komitejam un pagastu padomem janodod savs brīvs, bet stingri motivets atzinums, kuŗā japieved visi iemesli, kadēļ pēc komitejas domam pieprasījums būtu ievērojams, vaj noraidams.

§ 5. Centralai Zemes Ierīcības Komiteja patur tiesību piešķirt šajā instrukcijā minētās saimniecības neatkarīgi no

pagasta un aprīņa zemes ierīcības komiteju un pagastu padomju atzinumiem tiem pieprasījumiem, kurus pēc iesniegtiem izmantošanas projektiem un piedāvātiem noteikumiem viņa atzītu par vēlamākiem, liekot vajadzības gadījumā lietu izšķirt caur lozi vaj vairaksolišanā.

§ 6. Tās šajā instrukcijā minētās saimniecības, kurām varetu būt valstiska vaj plašāki sabiedriska nozīme, var atstāt valsts īpašumā, izdodot nomā uz ilgāku vaj īsāku laiku vaj arī paturot valsts apsaimniekošanā.

Priekšsēdētājs: R. Lindiņš.

Sekretars: J. Jansons.

Pieņemta C. Z. I. K. plenarsēdē 13. septembrī 1921. g. protokols Nr. 293, p. 1. un grozīta ar 1923. g. 20. apr. C. Z. I. K. lēmumu plenarsēdī (prot. 106, p. 6.).

6. INSTRUKCIJA Nr. 25.

par valsts fonda zemju piešķiršanu Latgalē.

Instrukcijas Nr. 8 un, attiecībā uz Latgali, Nr. 5, līdz ar papildinājumu Nr. 11491 un paskaidrojums Nr. 3040 ar šo tiek atcelti un viņu vietā stājas šī instrukcija Nr. 25.

Vispārejie noteikumi.

§ 1. Uz valsts fonda zemes pastāvošas sādžu likumīgas servitutu tiesības likvidejamas uz Zemkopības ministrijas rīkojuma Nr. 1236 no 1920. g. un Nr. 201/2 no 1921. g. un paskaidrojumu Nr. 3038 no 1921. g. pamata.

§ 2. Atsevišķi vaj kopā ar servitutu likvidešanu likvidejama arī valsts fonda zemju starpgabalu kārtība ar kaimiņu zemju vienībam uz Zemkopības ministrijas rīkojumu Nr. 1236 no 1920. g. un Krievijas likuma X. sēj. III. daļas VI. nod. 47.—52. p.

§§ 3. un 4. C. Z. I. Kom. plen. sēdē 1923. g. 20. apr. (prot. Nr. 106, p. 6.) štrīpot. Strīpoto §§ vietā liekams:

No valsts fonda zemes vienībam nododamas pēc iespējas lielākas platības sādžas sīksaimniecību piegriezumiem, pie tam tomēr stingri jāievēro noteikums, ka sīkzemnieku sādžas zemes platība kopā ar piegriezumu nepārsniegtu vietejo jaunsaimniecību zemes platības normu. Piešķiršanas kārtībā noteicams, kādām sādžu saimniecībam un cik katrai no viņām no piegriezumam zemes pienākas.

Piezīme. Sādžu saimniecībam no valsts fonda piedalītā zeme sadalāma viensētu saimniecībās kopā ar sādžu zemi; instrukciju par zemju kopīgu sadalīšanu izdos atsevišķi.

§ 5. Ja ar §§ 3. un 4. minētiem piegriezumiem siksaimniecības netiktu apmierinātas līdz vietejai zemes piešķiršanas normai, tad siksaimniekiem pēc tam ir vēl tiesības pieprasīt jaunsaimniecības no valsts fonda zemes, nododot savu siksaimniecību valsts zemju fondā, vaj likvidejot to kaimiņu siksaimniecību paplašināšanai.

§ 6. Valsts fonda zemju vienību kopejie lietošanas objekti (угодя общего пользования) ar kaimiņu zemju vienībām likvidejami uz Krievijas lik. X. sēj. III. daļas VII. nod. 54.—58. p. p.

§ 7. To pagasta siksaimnieku un bezzemnieku apmierināšanai ar zemi, kur nav valsts fonda zemju, vaj to ir attiecīgi maz, rezervejamas Latgalē, vaj ārpus tās atsevišķas fonda zemju vienības (muižas), vaj to daļas, vaj arī atsevišķas jaunsaimniecības tanīs pagastos, kur šo fonda zemju ir attiecīgi vairāk, vaj zemes pieprasītajū — kareivju ir maz.

Lēmumus par fonda zemju sadalīšanu pagastu starpā dod Centrālā Zemes Ierīcības Komiteja vaj viņa pilnvarotie.

II. Jaunsaimniecību piešķiršana.

§ 8. Tiem ilggadīgiem zemkopjiem, kas ne mazak par 20 gadiem lietojuši atsevišķas saimniecības, kuŗām ir noteiktas vietejo saimniecību (farmu, viensētu, folverķu u. t. t.) raksturs un robežas, un kuŗas tagad ieskaitītas valsts zemju fondā, piešķirama zeme šīs saimniecības robežās ar vispārejo iedalāmo jaunsaimniecību platību ārpus šinī instrukcijā minētām kategorijām, ja rentnieki šo saimniecību ir iekopuši, ieguldīdami tur darbu un kapitalu.

§ 9. Tagadejiem rentniekiem, kuŗi nav 20 gadus lietojuši savas saimniecības, bet nodibinājuši tās uz nekultivētas zemes, uzceldami ēkas un iekopdami laukus, piešķirāmā zeme līdzšinejās zemes lietošanas robežās līdz vietejai zemes piešķiršanas normai.

Par zemes piešķiršanu šiem rentniekiem katrā atsevišķā gadījumā lemj Centrālā Zemes Ierīcības Komiteja.

Piezīme 1. §§ 8 un 9 minētiem rentniekiem piešķiramas līdz ar zemi arī viņu celtās ēkas vaj daļa no tām.

Piezīme 2. Uz §§ 8. un 9. noteikumu pamata piešķiramas arī tās zemes, kuŗas sādžu un viensētu saimnie-

cibas pierentejušas no tagadejās fonda zemes. Ši piešķiršana izdarama ar tādu aprēķinu, lai zemes pierentetajam pašam piederošā zeme kopā ar piešķirto no fonda nepārsniegtu vietejo jaunsaimniecību normu.

§ 10. Zemes pieprasītāju listes var iesniegt pagasta zemes ierīcības komitejai līdz zemes piešķiršanas dienai, izņemot zemes piegriezumu un apmaiņu pieprasījumus, kurus var iesniegt līdz zemes sadalīšanas projekta sastādīšanas iesākšanas dienai, par kuŗu pagasta zemes ierīcības komiteja iepriekš izziņo sava pagasta pilsoņiem.

Iesniegtās listēs sīki jaatzīmē visi dati, kuŗi vajadzīgi šinī instrukcijā norādīto grupu un kategoriju noteikšanai, t. i. pie kāda pagasta iesniedzējs piederīgs, un japieliek kara dienesta, invalida un citas vajadzīgās apliecības.

§ 11. Pirms zemes piešķiršanas, pagasta zemes ierīcības komiteja skata cauri ienākušās zemes pieprasītāju listes, apstiprina šinīs listēs uzdoto datu pareizību, nedodot tūlīn atzinumus par zemes piešķiršanu.

§ 12. Atzinumus par zemes piešķiršanu dod pagasta zemes ierīcības komiteja, piedaloties delegācijai no Centralās Zemes Ierīcības Komitejas, aprīnķa zemes ierīcības komitejas un vietējās pagasta padomes; sīkus sēdes protokolus atsevišķi var vest pagasta zemes ierīcības komiteja un delegācijas locekļi.

§ 13. Zeme no valsts fonda piešķirama tikai pilsoņiem, ne jaunakiem par 18 gadiem un ne vecakiem par 65 gadiem un vienīgi, ja tie ir bezzemnieki vai sīkzemnieki, kuŗu zemes platība nepārsniedz 15 ha, un ja tie apņemas saņemto zemi apsaimniekot, nodrošinot to apņemšanos ar saimniecības uzsākšanai visnepieciešamāko inventāru.

Piezīme. §§ 8. un 9. minētiem rentniekiem vecums nekrīt svarā.

§ 14. (grozīts ar pr. 106. p. 6.). Viņā vietā liekams sekošais:

1. grupa.

Valdības, pašvaldības, sabiedriskām un citām iestādēm.

2. grupa.

Piegriezumi viensētu pierobežojošām sīksaimniecībām un pastāvošām sādžu šņoru sīksaimniecībām.

3. grupa.

I. kategorija. Vietējā pagasta Lāčplēša ordeņa kavalieriem, Latvijas armijas kritušo kareivju ģimenēm un Latvijas armijas invalīdiem.

II. kategorija. Vietejiem kaŗavīriem, kuŗi līdz 1920. gada 1. oktobrim vismaz $\frac{1}{2}$ gadu sabijuŗi Latvijas armijā, kā arī tiem, kuŗi sabijuŗi mazāk par $\frac{1}{2}$ gadu, bet tieŗi piedalijuŗies kaujās.

III. kategorija. a) Vietejā pagastā sastāvoŗiem sīksaimniekiem, kuŗi savu saimniecību nodod valsts zemes fondā, vaj citādi to likvidē kaimiņu sīksaimniecību paplaŗinaŗanai par labu.

b) Vietejiem bezzemniekiem, kuŗi 10 gadus nodarbojuŗies ar zemkopību un kuŗiem ir saimniecības uzsākŗanai nepiecieŗamais inventārs, to starpā arī zirgs.

4. grupa.

I. kategorija. Ārpagasta Lāčplēŗa ordeņa kavalieriem, Latvijas armijas krituŗo kaŗavīru ģimenem un Latvijas armijas invalīdiem.

II. kategorija. Ārpagasta kaŗavīriem, kuŗi līdz 1920. gada 1. oktobrim vismaz $\frac{1}{2}$ gadu sabijuŗi Latvijas armijā, kā arī tiem, kuŗi sabijuŗi mazāk par $\frac{1}{2}$ gadu, bet tieŗi piedalijuŗies kaujās.

III. kategorija. a) Ārpagasta sīksaimniekiem, kuŗi savu zemi nodod valsts zemes fondā, vaj citādi to likvidē kaimiņu sīksaimniecību paplaŗinaŗanai par labu.

b) Ārpagasta bezzemniekiem, kuŗi 10 gadus ir nodarbojuŗies ar zemkopību un kuŗiem ir saimniecības uzsākŗanai nepiecieŗamais inventārs, to starpā arī zirgs, un

c) Vieteje bezzemnieki ar inventāru.

IV. kategorija. Visiem pārejiem zemes pieprasītājiem.

ŗ 15. Zemes pieŗķirŗana izdarāma visa pagasta robeŗās, noteicot, ŗ 16. minētā kārtībā, tos zemes pieprasītājus, kuŗi zemi dabūs no visa pagasta fonda zemes jaunsaimniecībam vaj piegrieŗumiem, izņemot ŗ 6. minētās zemes. Tādā pašā kārtībā ŗie zemes pieprasītāji, kuŗi zemi dabūs, sagraupejami pa atseviŗkām zemes vienībam (muiŗam), kur tad katram no viņiem zeme pieŗķirŗama.

ŗ 16. Zeme pieŗķirŗama sākot no augstāko grupu un tad kategoriju. Nonākot līdz tai kategorijai, kuŗā ierīndotiem zemes pieprasītājiem visiem zemes nepietīktu, vispirms izlozejami, kādi no viņiem atkritīs. Zemes gabali, kuŗus pieprasa vairāki ar vienādām tiesībām, pēc iespējas pieŗķirŗami tiem zemes pieprasītājiem, kuŗu līdzŗinejas sīksaimniecības vaj daļu zemes, kuŗas viņi nodod valsts zemju fondā, vaj citādi tos likvidē kaimiņu sīksaimniecību paplaŗinaŗanai par labu, atrodas tuvumā vaj blakus sadalītai fonda zemei. Jaunsaimniecības uz nekultīvetas zemes pieŗķirŗamas bez lozes tiem zemes pieprasītājiem, kuŗu ģime-

nes locekļu vaj pašā līdzšinejā zeme atrodas tuvumā, vaj blakus nekultivētai fonda zemei.

Lozešana izdarama liecinieku klātbūtnē, sastādot attiecīgu aktu, kuŗā atzīmejams, kas pie lozešanas piedalījās un kam kāds gabals kritis. Lozi var vilkt paši zemes pieprasītāji, viņu piederīgie, vaj cita pavisam neieinteresēta persona. Lozešanas akts japaraksta Komisijai, lozešanas dalībniekiem un lieciniekiem.

§ 17. Pagasta un apriņķa zemes ierīcības komitejam nekavejoties jāpaziņo noraidītiem zemes pieprasītājiem, pēc viņu pieprasījumu listēs uzdotām adresēm, ka pieprasījums noraidīts, uzdodot noraidīšanas iemeslus un aizdārot, ka pārsūdzības uz tāļako instanci 7 dienu laikā no paziņojuma saņemšanas iesniedzams tajā pašā kometijā, kuŗas lēmumu pārsūdz. Tiem, kuŗu pieprasījumi ievēroti, var paziņot parastā likuma noteiktā kārtībā caur pagasta zemes ierīcības komitejam.

Piezīme 1. Pārsūdzības pieņēmeja iestāde izsniedz pārsūdzības iesniedzējam kvīti par pārsūdzības saņemšanu.

Piezīme 2. Ja vienā no augstākām iestādēm ir ienākusi pārsūdzība par zemakas iestādes atzinumiem vaj lēmumiem, tad pie lietas caurskatīšanas šīnī augstākā iestādē ir izsaucami pārsūdzības iesniedzēji un arī citas personas, kuŗu intereses pārsūdzība aizskar.

§ 18. Caurskatītas zemes pieprasītāju listes, kā ievērotās, tā arī noraidītās, līdz ar attiecīgām pārsūdzībām, paskaidrojumiem pie tām un citiem materiāliem pēc pārsūdzības termiņa notecešanas nekavejoties nosūtāmas tāļakai instancei, iepriekš kārtīgi sagrupejot un iepakajot.

§ 19. Katrā tekošā gadā Centralā Zemes Ierīcības Komitejā piešķirtās zemes pāriet „Zemes Ierīcības Vēstnesī“ publicēto zemju ieguveju pilnīgā rīcībā bez rentes līguma slēgšanas no tuvākiem nākošiem Jūrģiem. Tomēr jau pēc zemes piešķiršanas Centralā Zemes Ierīcības Komitejā zemju galīgie saņēmeji var uz šām zemem celt ēkas, iestrādat laukus un sēt ziemas labību, cik tāļu tas saskaņojams ar kārtīgu apsaimniekošanu, ko izšķīr vīetejā pagasta zemes ierīcības komiteja, kuŗas lēmumu var pārsūdzēt parastā kārtībā.

§ 20. Centralā Zemes Ierīcības un apriņķa zemes ierīcības komiteju locekļu un priekštāvju delegācija katrā atsevišķā gadījumā lemj, vaj sadalītā fonda zemju piešķiršana izdarama atsevišķi, jeb piešķiršana izdarama kopīgi ar vēl nesadalīto fonda zemju iznomašanas pēc instrukcijas Nr. 25.

§ 21. Šinī instrukcijā neparedzētos gadījumus izšķir Centralā Zemes Ierīcības Komiteja.

Priekšsēdētāja biedris: Kinzuļu Jezups.

Par sekretaru: V. Dombrovskis.

Saeima ir pieņēmusi un Valsts Prezidents izsludina šādu likumu:

7. LIKUMS

par privato un piešķirto valsts fonda zemju atsavināšanu.

(V. V. 64. n., 26. martā 1923. g.)

1. Centralā zemes ierīcības komitejā galīgi piešķirtas zemes (izņemot rūpniecības uzņēmumus), kuŗu piešķiršana izsludinātā „Zemes Ierīcības Vēstnesī“ un par kuŗām nav noteiktā laikā Senatā iesniegtas pārsūdzības, minēto zemju ieguveji var atsavināt citiem Latvijas pilsoņiem par labu jau pirms piešķiršanas ierakstiņas zemes grāmatās.

1. piezīme. Gadījumos, kur Senatam iesniegtas pārsūdzības, atsavināšana uz šī likuma pamata var tikt atļauta tikai pēc lietas galīgas izspriešanas Senatā.

2. piezīme. Minēto zemju jaunie ieguveji tiesībās un pienākumos pielīdzināti šo zemju ieguvejiem tieši no fonda.

2. No valsts fonda piešķirtās 1. pantā minētās zemes pirms viņu ierakstiņas zemes grāmatās var atsavināt tikai ar centralās zemes ierīcības komitejas atļauju. Tieslietu ministrijas atļauja šo zemju atsavināšanai minētos gadījumos nav vajadzīga.

3. Lūgumi dēļ atļaujas atsavināt no fonda piešķirto zemi iesniedzami centralai zemes ierīcības komitejai, kuŗa par tiem ziņo valsts zemes bankai un izsludina nekavejoši „Valdības Vēstnesī“.

Mēneša laikā pēc izsludinašanas dienas ieinteresētām personam un iestādem ir tiesība iesniegt centralai zemes ierīcības komitejai savus iebildumus un protestus, pēc kam centralā zemes ierīcības komiteja lemj galīgi par atļaujas izsniegšanu.

4. Bezzemniekus un mazzaimniekus, kuŗi līdz 1925. g. 23. aprīlim iegūs zemi pirkšanas, mantošanas vaj citādā ceļā, apmēram līdz 27 hektariem, no privato zemju īpašniekiem, centralā zemes ierīcības komiteja var katrā atsevišķā gadījumā pielīdzināt tiesībās un pienākumos zemes ieguvejiem tieši no fonda.

5. Atļaujas, atsavināt galīgi piešķirtās zemes pirms viņu ierakstišanas zemes grāmatās, kā arī apliecības par 4. pantā minēto zemes ieguveju pielīdzināšanu fonda zemju ieguvejiem, centrālā zemes ierīcības komiteja var izdot uz priekšā stādīto pie notara vaj pašvaldības iestādem noslēgto zemes atsavināšanas līgumu vaj priekšlīgumu pamata.

6. No valsts fonda piešķirtās un pirms piešķiršanas ierakstišanas zemes grāmatās ar centrālās zemes ierīcības komitejas atļauju atsavinātās saimniecības un zemes ierakstamas zemes grāmatās tieši uz jauno zemes ieguveju vārda, bez iepriekšējas pārvešanas uz ieguveja vārdu, kuŗš publicēts „Valdības Vēstnesī“ resp. „Zemes Ierīcības Vēstnesī“.

7. Instrukcijas un tuvākus noteikumus par šī likuma izvešanu dzīvē izstrādā centrālā zemes ierīcības komiteja un apstiprina zemkopības ministrs.

Valsts Prezidents J. Čakste.

Apstiprinu. Zemkopības ministrs E. Bauers. 1923. g. 14. aprīlī.

Pieņemta C. Z. I. K. plenarsēdē 1923. g. 11. aprīlī (prot. Nr. 600, p. 3).

8. INSTRUKCIJA

pie likuma par privāto un piešķirto valsts fonda zemju atsavināšanu.

§ 1. Valsts fonda zemju ieguveji var atsavināt viņiem piešķirtās zemes pirms to ierakstišanas zemes grāmatās tikai visumā, bet ne pa daļai, un tikai tad, ja mēneša laikā no Centrālās zemes ierīcības komitejas galīgā šo zemju piešķiršanas lēmuma izsludinašanas „Zemes Ierīcības Vēstnesī“ nav iesniegtas Senatam pārsūdzības, kas tieši vaj arī netieši aizskārtu šo zemju piešķiršanu.

Piezīme. Vaj kāda Senatam iesniegtā pārsūdzība netieši aizskārt zināmu piešķiršanu, noteic Centrālā zemes ierīcības komiteja.

§ 2. Lūgumi atļaut atsavināt piešķirto valsts fonda zemi iesniedzami Centrālajai zemes ierīcības komitejai, uzrādot, ar kādu numuru atsavināmās zemes piešķiršana publicēta „Zemes Ierīcības Vēstnesī“ un pieliekot sekošus dokumentus: 1) pie notara vaj pašvaldības iestādes slēgto atsavināšanas līgumu vaj priekšlīgumu; 2) vietējās pašvaldības iestādes apliecinātas sekošās ziņas par zemes jauno ieguveju: a) kādī viņam un viņa ģimenes locekļiem, ar

kuņiem tas līdz šim kopīgi saimniekojis, ir nekustami īpašumi un lauksaimniecības inventārs, b) kāda viņa līdzšinejā nodarbošanās, c) kādā zemes pieprasītajā kategorijā viņš būtu ieskaitāms, d) vaj viņš un viņa ģimenes locekļi ir pieprasījuši valsts fonda zemi un kur, un e) vaj viņiem zeme ir jau piešķirta Centralā zemes ierīcības komitejai, vaj tikai vēl paredzeta piešķirt pagastā vaj aprīnka zemes ierīcības komitejās; 3) vietējās pašvaldības iestādes apliecinā, ka piešķirtās zemes tagadejam atsavinātajam valsts nav izsniegusi būvkokus vaj naudas aizdevumus; 4) gadījumos, ja valsts būvkoki vaj naudas aizdevums būtu izsniegti, atsavināšanas līgumā jābūt ieviestiem noteikumiem, ka zemes jaunais ieguvejs uzņemas atbildību par šiem būvkokiem vaj naudas aizdevumiem, izņemot atbildību par būvkoku nelikumīgu izlietošanu, un jābūt pieliktai zemes bankas apliecinā, ka viņa piekrit pārvest aizdevumu uz jaunā īpašnieka vārda, vaj zemes bankas kvītei, ka izsniegtais aizdevums atmaksāts.

Bez šinī § minētiem dokumentiem par valsts izsniegto būvkoku vaj aizdevumu attiecīgu nokārtošanu piešķirto valsts fonda zemju atsavināšana nav atļaujama.

§ 3. Par iesniegtiem lūgumiem atļaut atsavināt no fonda piešķirtās zemes Centralā zemes ierīcības komiteja sludina „Valdības Vēstneša“ pielikumā „Zemes Ierīcības Vēstnesi“, uzaicinot visas ieinteresētās iestādes un personas, kam būtu kādi iebildumi pret norādīto zemju atsavināšanu, vaj kādas ar šo zemi saistītas nenokārtotas prasības, ziņot par to mēneša laikā Centralai zemes ierīcības komitejai, dokumentariski pierādot, ka celtie iebildumi un prasības ir pamatoti.

§ 4. Bezzemniekiem un mazzaimniekiem, kuņi līdz 1925. g. 23. apr. iegūs zemi apmēros līdz 27 ha no privāto zemju īpašniekiem un kuņi vēletos, lai tos pielīdzinātu tiesībās un pienākumos zemes ieguvejiem tieši no fonda, ja iesniedz par to lūgumi Centralai zemes ierīcības komitejai, pieliekot par sevi vietējās pašvaldības iestādes apliecinātas tās pašas ziņas, kādas minētas šīs instrukcijas § 2, p. 2 attiecībā uz fonda zemes jaunajiem ieguvejiem, un bez tam vēl aizrādījumu, kādās radnieciskās attiecībās atrodas ar zemes atsavinātajiem.

§ 5. Par katru lūgumu atļaut atsavināt galīgi piešķirto zemi pirms viņas ierakstīšanas zemes grāmatās un par katra atsevišķa privātas zemes ieguveja pielīdzināšanu tiesībās valsts fonda zemju ieguvejiem, Centralā zemes ierīcības komiteja lemj pēc sava ieskata, vadoties no agr. ref. likuma

§ 6. Galīgi piešķirto valsts fonda zemju atsavinataju un šo zemju jauno ieguveju, kā arī valsts fonda zemju ieguvejiem pielīdzināto privāto zemju ieguveju saraksti izsludina „Zemes Ierīcības Vēstnesī“.

§ 7. Piešķirto zemju atsavināšana pirms viņu ierakstīšanas zemes grāmatās uzskatāma par galīgi notikušu līdz ar šo zemju izsludināšanu „Zemes Ierīcības Vēstnesī“ uz jaunā ieguveja vārdu.

§ 8. Ar Centralās zemes ierīcības komitejas atļauju atsavinātās zemes, kuŗu atsavināšanai atļauja dota uz iesniegtā galīgā atsavināšanas līguma pamata, tūlīt izsludināmas „Zemes Ierīcības Vēstnesī“ ar to pašu agrako piešķiršanas Nr. uz jaunā īpašnieka vārdu. Zemes, kuŗu atsavināšanai Centralās zemes ierīcības komitejas atļauja būtu dota tikai uz priekšlīgumu pamata, izsludināmas „Zemes Ierīcības Vēstnesī“ uz jaunā īpašnieka vārdu tikai pēc galīgā atsavināšanas līguma iesniegšanas Centralai zemes ierīcības komitejai.

Piezīme. Galīgo atsavināšanas līgumu noraksti pievienojami attiecīgai zemes piešķiršanas aktij un nav atpakaļ izsniedzami.

§ 9. Piešķirto un tālāk zemju koroborešanai saskaņā ar koroborācijas likuma 5. p. valdība noslēdz attiecīgus līgumus ne ar tiem pilsoņiem, kam šīs zemes piešķirtas, bet ar tiem, kam par labu tās atsavinātas. Šie valdības līgumi ar zemes jauniem ieguvejiem saskaņojami ar noteikumiem, kādi ievesti piešķirtās zemes atsavinātāja un jaunā ieguveja attiecīgā savstarpējā līgumā, uz kuŗa pamata atsavināšana atļauta un izsludināta „Zemes Ierīcības Vēstnesī“.

§ 10. Valsts fonda zemes piešķirot, pagasta valdem un visām zemes ierīcības komitejam jaraugas, kā „Zemes Ierīcības Vēstnesī“ izsludinātiem reiz jau piešķirto zemju atsavinātājiem nepiešķirtu fonda zemi bez Centralās zemes ierīcības komitejas sevišķas atļaujas. Tāpat pagastu valdem jaraugas, ka neizsniegto būvkoku saņemšanai tiem piešķirto un tālāk atsavināto zemju jaunajiem ieguvejiem, kas ieguvuši saimniecības, kur būvkoki jau izsniegti agrakam īpašniekam.

Apstiprinu: Zemkopības ministrs E. Bauers. Rīgā,
1924. g. 18. jūlijā.

Pieņemts C. Z. I. K. plenarsēdē 1924. g. 11. jūlijā
(prot. Nr. 808, p. 5).

PAPILDINAJUMS

instrukcija pie likuma par privāto un piešķirto valsts fonda zemju atsavināšanu.

(Z. I. V. 118 n.)

§ 1. Pirms ierakstīšanas zemes grāmatās var atsavināt bez jaunsaimniecībām arī augļu dārzus, zivju dīķus, dārz- un dīķsaimniecības apbūves gabalus un citus no valsts fonda piešķirtus objektus, kam nav tieši rūpniecības iestādes raksturs.

§ 2. § 1. minēto objektu atsavināšanas atļaujas Centrālā zemes ierīcības komitejā izdodamas un objekti pārskaitāmi uz jaunā ieguveja vārdu tānī pašā kārtībā, kāda noteikta par privāto un piešķirto valsts fonda zemju atsavināšanu, kas izsludināta „Zemes Ierīcības Vēstnesī“ Nr. 67.

§ 3. § 1. minēto objektu jauniem ieguvejiem jāiesniedz par sevi Centrālajai zemes ierīcības komitejai līdz ar instrukcijā pie likuma par privāto un piešķirto valsts fonda zemju atsavināšanu § 2. noteiktām ziņām vēl sekošas:

a) kādi objekti viņam vaj viņa ģimenes locekļiem piešķirti no valsts fonda uz rozā listem Centrālā zemes ierīcības komitejā vaj paredzēti piešķirt pagasta un apriņķa zemes ierīcības komitejās;

b) kāds viņam ir rīcības kapitāls;

c) kā viņš projektē objektu izmantot;

d) gadījumā, ja objekts piešķirts ar zināmiem noteikumiem, tad rakstiska apņemšanās pildīt visus šos piešķiršanā uzstādītus noteikumus.

Piezīme. Apbūves gabalu un vasarnīcu ieguvejiem nav jāiesniedz ziņas par viņiem piešķirtām zemēm, kategorijām un lauksaimniecības inventāru.

Saeima ir pieņēmusi un Valsts Prezidents izsludina šādu likumu:

9. LIKUMS

par valsts zemes fonda piešķirto un piešķiramo zemju novērtēšanu un pārdošanu dzimtsīpašumā vaj atdošanu dzimtsnomā.

(V. V. 84., 23. apr. 1923. g.)

1. Izpirkšanas resp. dzimtsnomas maksas noteikšanai no valsts zemes fonda dzimtsīpašumā vaj dzimtsnomā piešķirtas resp. piešķiramas zemes novērtējamās tā, lai vidējā ienesīguma zemes cena nepārsniegtu 10 latu par hektaru, bet augstākā ienesīguma zemes cena nepārsniegtu 20 latu par hektaru, atkarībā no apstākļiem, kuŗi dara iespaidu uz zemes ienesīgumu.

2. Ēkas novērtējamās atsevišķi no zemes un ievērojot to paredzamo izmantošanu un lietderību jaunajā saimniecībā. Tāpat atsevišķi novērtējams būvkokiem derīgs mežs, ciktāl tas pārsniedz 1920. g. 21. decembra likumā par būvkoku izsniegšanu lauksaimniecības vajadzībam ēku izbūvei paredzētās normas, un malkas koku mežs, ja pēdējais pārsniedz 3 hektaru platību.

Saimniecībai nepieciešamās ēkas novērtējamās atkarībā no stāvokļa, kādā tās atradās nodošanas laikā.

Ēkas, kuŗas nav tieši vajadzīgas attiecīgā saimniecībā, kā izīrējamās dzīvojamās ēkas, veikalu vaj citas telpas, novērtējamās atkarībā no to ienesības un stāvokļa, kādā tās atradās nodošanas laikā. Novērtējamā suma nevar būt mazāka par to, kādu varetu iegūt pārdodot ēku noplēšanai.

Tādām ēkam, kuŗas zemes ieguvejs nevar izmantot, vērtība noteicama pēc iebūveto materiālu vērtības nodošanas laikā, kādu varetu iegūt pārdodot ēku noplēšanai.

3. Ja piešķirtā saimniecībā ēkas ir cēlis vaj tanīs kapitalus remontus izdarījis pats zemes ieguvejs vaj kāds viņa dzimtas loceklis un ja par ēkam un remontiem nav saņemta tieši attiecīga atlīdzība, tad šo būvju un remontu vērtība nav pieskaitāma zemes izpirkšanas maksai. Tāpat ēku vērtība nav pieskaitāma izpirkšanas maksai, ja zemes ieguvejs par tām jau atlīdzinājis agrakam zemes īpašniekam vaj lietotajam, vaj arī citam ēku cēļjam. Ēku celšanai uz piešķirtās zemes vaj remontešanai saņemtie pabalsti būvmateriālos vaj citādā veidā nav vērā ņemami.

Piezīme. Šai pantā minētie „dzimtas locekļi“ nozīmē: tiešo radniecību uz augšu un uz leju bez ierobežojuma

un blakus līnijā līdz otrai pakāpei, šo iēslēdzot, kā arī svainību pirmā pakāpē.

4. Maksa par rūpniecības ierīkojumiem, dārziem, rūpniecībai vai tirdzniecībai noderīgiem apbūvetiem vai apbūvejamiem zemes gabaliem, par zemes gabaliem ar ūdenskritumiem vai apakšzemes bagātību, kā arī ar citām sevišķi vērtīgām īpašībām, noteicama piemērojoties šo īpašumu faktiskai vērtībai piešķiršanas laikā.

5. Piešķirto un piešķiramo nekustamo īpašumu novērtēšanai un izpirkšanas maksas noteikšanai nodibinamas vietējās (pagastu, pilsētu un miestu) zemes vērtēšanas komisijas un zemes vērtēšanas virskomisija.

6. Pagastu zemes vērtēšanas komisijas sastādas zemes vērtēšanai pagastā un sastāv no: a) zemkopības ministra iecelta priekšsēdētāja, b) diviem pagasta padomes ievēlētiem pārstāvjiem vai viņu kandidātiem, c) zemkopības ministrijas zemes vērtēšanas nodaļas iecelta taksatora, d) apriņķa mērnieka vai viņa iecelta mērnieka.

Taksators ir komisijas darbvedis un tehniskā darba izpildītājs.

Piezīme. Par pagasta komisijas locekļiem nevar būt personas, kuŗām no zemes fonda piešķirta zeme tā paša pagasta robežās, kā arī tās personas, kuŗas ar viņām stāv civilprocesa likumu 667. pantā minētās attiecībās.

7. Pilsētu vai miestu zemes vērtēšanas komisijas sastādas zemes vērtēšanai viņu rīcības rajonā un sastāv no: a) zemkopības ministra iecelta priekšsēdētāja, b) diviem pilsētas vai miesta domes ievēlētiem pārstāvjiem vai viņu kandidātiem, c) zemkopības ministrijas zemes vērtēšanas nodaļas iecelta taksatora, d) apriņķa mērnieka vai viņa pilnvarota mērnieka.

Piezīme. Par pilsētu vai miestu komisijas locekļiem nevar būt personas, kuŗām no zemes fonda piešķirta zeme tās pašas pilsētas vai miesta robežās, kā arī tās personas, kuŗas ar viņām stāv civilprocesa likumu 667. pantā minētās attiecībās.

8. Vietējās zemes vērtēšanas komisijas novērtē zemes un to piederumus, piemērojot šo likumu un virskomisijas izdotos tarifus un noteikumus.

9. Stājoties pie piešķirto saimniecību novērtēšanas vietējā vērtēšanas komisija sēdes dienu paziņo saimniecības ieguvejam. Viņa neierašanās komisijas sēdē nav par šķērslī lietas izspriešanai.

10. Vietējās komisijas lēmumus vērtēšanas lietās izsludina vispārejai zinašanai vietējās pašvaldības izpildu or-

gans. Komisija savus lēmumus divu nedēļu laikā, skaitot no to pieņemšanas dienas, stāda priekšā virskomisijai.

11. Zemes vērtēšanas virskomisija, kuŗā piedaļas Valsts kontroles pārstāvis bez lemjošas balsstiesības, sastādas no: a) ministru kabineta iecelta priekšsēdētāja, b) tieslietu ministrijas pārstāvja, c) diviem zemkopības ministrijas pārstāvjiem, to starpā viena mežkopja, d) diviem finansu ministrijas pārstāvjiem, e) diviem centralās zemes ierīcības komitejas pārstāvjiem.

12. Zemes vērtēšanas virskomisija: a) izstrādā un izdod zemes vērtēšanas noteikumus un instrukcijas, kuŗas apstiprina zemkopības ministrs; b) izstrādā tarifus un izdod tos pēc ministru kabineta apstiprinašanas; c) nosaka vērtēšanas komisiju darbības kārtību; d) uzrauga vietejo komisiju darbību; e) izšķiŗ iebildumus zemes vērtēšanas lietās; f) skata cauri vietejo vērtēšanas komisiju lēmumus un tos apstiprina, groza vaj dod atpakaļ vietejai vērtēšanas komisijai otrreizējai caurskatišanai.

13. Ieinteresētām personām ir tiesība viena mēneša laikā pēc vietejo komisiju lēmumu izsludinašanas dienas iesniegt savus iebildumus virskomisijai.

14. Par ienākušiem iebildumiem un lietas izspriešanas dienu virskomisija paziņo ieinteresētām personām.

15. Virskomisijas lēmumi pēc būtības ir galīgi, bet pret tiem var iesniegt protestus vaj sūdzības, attiecībā uz likumību senata administratīvam departamentam mēneša laikā, skaitot no lēmuma paziņošanas dienas.

16. Lietas caurskatišanas laiku virskomisija izsludina vismaz vienu mēnesi iepriekš vienu reizi „Valdības Vēstnesī“. Tāpat „Valdības Vēstnesī“, neatkarīgi no 13. pantā paredzētās paziņošanas, izsludināmi arī virskomisijas lēmumi.

17. Komisijas ievēl no sava vidus priekšsēdētāja biedri un sekretaru, kā arī, ja vajadzīgs, citas amata personas.

18. Komisiju sēdes sasauc priekšsēdētājs vaj viņa vietā priekšsēdētāja biedrs.

19. Vietejās komisijas sēdes ir pilntiesīgas, ja tanīs piedaļas vismaz trīs locekļi, to starpā priekšsēdētājs vaj viņa biedrs, viens ministrijas un viens attiecīgās vietejās pašvaldības pārstāvis; virskomisijas sēdes — ja tanīs piedaļas vismaz pieci locekļi, to starpā priekšsēdētājs vaj viņa biedrs un ne mazāk kā pa vienam pārstāvim no zemkopības un finansu ministrijas.

20. Komisija savus lēmumus pieņem ar absolūtu balsu vairakumu. Balsim vienādi daloties izšķiŗ priekšsēdētāja bals.

21. Vērtēšanas komisiju izdevumus, to skaitā arī komisiju locekļu atalgojumu, šedz valsts.

22. Piešķirto zemju un to piederumu izpirkšana uz ieguveju vēlēšanos izdarama ar valsts zemes bankas starpniecību, saskaņā ar bankas statūtiem.

23. Izpirkšanas līgumus uz Ministru kabineta apstiprinātu noteikumu pamata sastāda zemkopības ministrija, kuŗa uzaicina saimniecības ieguveju parakstīt līgumu. Ja sešu mēnešu laikā no paziņošanas dienas saimniecības ieguvejs nav parakstījis līgumu, tad viņš uzskatams par atteikušos no piešķirtās saimniecības un to no jauna ieskaita zemes fondā.

Piezīme. Saimniecības ieguveju mantinieku tiesību nokārtošanas gadījumā šinī pantā mineto termiņu pagarina zemkopības ministrs.

24. Pēc izpirkšanas līguma noslēgšanas zemes ieguvejs var samaksāt visu pirkšanas sumu, vaj arī tās daļu.

25. Saimniecību ieguveju valstij izdarītie maksājumi par piešķirto saimniecību ieskaitāmi izpirkšanas nomaksā, ciktāl tādi maksājumi attiecas uz laiku no nākošā saimniecības gada pēc saimniecības piešķiršanas dienas centralā zemes ierīcības komitejā.

26. Par dzimtsnomā iegūtām saimniecībām maksājami zemes bankas procenti par novērtēto izpirkšanas sumu, bet kapitāla deldešanas maksas nav maksājamas.

27. Saimniecību ieguveji, kuŗu likumīgie un pie tam arī faktiskie apgādnieki, kalpodami Latvijas nacionalā armijā, krituši cīņās par Latvijas atbrīvošanu, atsvabināmi no 1. pantā minētās izpirkšanas maksas.

Tāpat no izpirkšanas maksas ir atsvabināti nacionalās armijas kuŗa invalidi, ja viņi saimniecības piešķiršanas laikā bija zaudējuši 71 un vairāk procentus no darba spējas.

Nacionalās armijas kuŗa invalidiem, kuŗi saimniecības piešķiršanas laikā bija zaudējuši darba spēju no 41—70 procentem, izpirkšanas maksa par piešķirto zemi samazināma uz pusi.

1. piezīme. Ši panta noteikumi attiecināmi arī uz minēto saimniecību lauksaimniecībai nepieciešamām ēkam.

2. piezīme. Augšējā pantā un piezīmē minētie noteikumi attiecināmi arī uz tiem saimniecību ieguvejiem, kuŗu likumīgie un pie tam faktiskie apgādnieki krituši līdz 1917. gada 1. oktobrim kā Latviešu strēlnieku pulku kaŗavīri.

Tāpat augšējā pantā un piezīmē minētie noteikumi attiecināmi uz Latviešu strēlnieku pulku kaŗavīriem, kuŗi palikuši par invalidiem līdz 1917. gada 1. oktobrim.

28. No izpirkšanas maksam atsvabinatas pašvaldības par viņu kultureliem pasākumiem un socialām labierīcībām piešķirto zemi un ēkam.

29. Saimniecībam bez ēkam vaj ar nepietiekošām ēkam, kā arī saimniecībam uz nekultivētas zemes, vērtēšanas komisija izpirkšanas maksas pilnā apmērā vaj pa daļai var atlikt ne vairāk kā uz 6 gadiem, skaitot no zemes piešķiršanas.

30. Izdevumus par galīgo zemes uzmērīšanu sedz ieguvejs. Ja uzmērīšanu izved valsts, tad maksa par mērīšanu, aprēķinata pēc mērniecības darbu faktiskas izmaksas, pieskaitama izpirkšanas sumai.

31. Cilveku un zirgu spēku zemes uzmērīšanas un vērtēšanai dod zemes ieguvejs naturalu klaušu kārtā.

32. Pie izpirkšanas vaj dzimtsnomas līguma noslēgšanas valstij ir tiesība uzlikt zemes ieguvejam par pienākumu, uzturet kārtībā izvēstās meliorācijas būves.

33. Visi dokumenti un raksti zemes vērtēšanas lietās ir atsvabināti no zīmognodokļa.

34. Instrukcijas šī likuma izvešanai dzīvē izdod zemkopības ministrs, saziņā ar tieslietu un finanšu ministriem.

Rīgā, 1923. g. 23. aprīlī.

Valsts Prezidents J. Čakste.

Apstiprinu. 1924. g. 12. septembrī. Zemkopības ministrs E. Bauers.

10. INSTRUKCIJA Nr. 2.

valsts zemes fonda piešķirto un piešķiramo īpašumu novērtēšanai.

(Izdota uz 1923. g. 23. aprīļa likuma 12. p. pamata.)
(Z. I. V. 121. n.)

Vispārējā daļa.

1. Nepiešķirtas saimniecības nav vērtējamās.
2. Saimniecību kopvērtība noapaļojama pilnos latos, pie kam latu daļas, mazākas par 50 santimetriem, atmetamas, bet 50 santimi un vairāk skaitami par pilnu latu.
3. Saimniecības novērtējamās pēc C. Z. I. Komitejas apstiprinātā projekta plāna. Ja projekta plāna eksplikācija nesaskan ar vērtēšanas daļas aprēķinātām platībām, tad starpība jānoskaidro pirms vērtēšanas saziņā ar mērniecības daļu un novērtēšanu izdarama pēc saskaņotas platības.

4. Saskaņā ar 1923. g. 23. aprīļa likuma 28. p. un 1924. g. 10. aprīļa ministru kabinetā apstiprināto izpirkšanas līguma „Noteikumu” 3. p. zem kultureliem pasākumiem: un sociālām labierīcībām, par kuŗu vajadzībām piešķirto zemi, ēkam un mežu pašvaldības atsvabināmas no izpirkšanas maksas, jāsaprot: nespējnieku nami, patvermes, slimnīcas, ambulances, sanatorijas, kapsētas, skolas, aptiekas, tautas nami, pagastu nami, bezpeļņas biedrību telpas, lūgšanas nami, pārceltuves un citi tamlīdzīgi objekti. Meži uzskatāmi kā labierīcības un nav vērtējami, ja tie nolēmti un noder atpūtas vietu un parku ierīkošanai un kapsētu apstādījumiem. Ša panta noteikumi attiecināmi arī uz draudzem un baznīcām piešķirtiem īpašumiem.

5. Ūdens krātuvēs rūpniecības iestādem pielaižamo ūdens līmeņa augstumu noteic zemes vērtēšanas komisijas saskaņā ar instrukciju Nr. 4.

6. Piegriezumi sādžu sīksaimniecībam Latgalē novērtējami kā viena vienība, pie kam noteikta izpirkšanas maksa sadalāma starp zemes ieguvejiem proporcionāli katram piešķirtai zemes platībai. Kopīpašnieki ierakstāmi vienā vērtēšanas akti. Ja uz piegriezuma atrodas ēkas, kuŗas nav atsevišķi piešķirtas un nav vēl likvidētas, tad viņas novērtējamās kā materials un nododams par novērtēto zumu nepietiekoši apbūvetu saimniecību ieguvejiem, pieskaitot vērtību šo saimniecību izpirkšanas maksai. Ja vietējā zemes vērtēšanas komisijā ēkas neviens nepieprasa, tad viņas likvidējamās vispārējā kārtībā.

7. Zemes un citu piešķirto īpašumu ieguvejiem, kas velas dabūt likumā un tarifos paredzētos atvieglinājumus, jāiesniedz vietejai vērtēšanas komisijai un ne vēlāk kā vērtēšanas dienā, līdz lietas caurskatišanai, attiecīgs paziņojums līdz ar valdības vaj pašvaldības iestāžu apstiprinātām apliecībām, līgumiem, kvītem un citiem dokumentariskiem pierādījumiem par tiesībām uz minētiem atvieglinājumiem.

8. Paziņojumi par izdarītām iemaksām uz izpirkšanas maksas rēķina, par paradiem un aizdevumiem uz iegūtās saimniecības u. t. t. iesniedzami vietejai vērtēšanas komisijai vaj arī virskomisijai tieši vaj caur pašvaldības iestādem. Šo paziņojumu blankas, pēc virskomisijas dotā parauga, zemes ieguvejiem izsniedz vietejās zemes vērtēšanas komisijas caur pašvaldības iestādem.

Zemes vērtēšana.

9. Vidzemē zemes šķīrošanai pieņemami kadastra dati no šķīrošanas darbiem, kas izvesti uz Krievijas 1901. g.

4. jūnija likuma pamata, izņemot tādus zemes gabalus, kuŗu kultura pēc minētās kadastra darba izvešanas ir mainījusies; šinīs gadījumos un Kurzemē un Latgalē, kur nav augšā minēto kadastra datu, izdarāma jauna šķirošana, sāskanā ar 1923. g. 30. oktobrī ministru kabineta apstiprinātu „Tarifu“ 1. pantu.

10. Zemes vērtība nosakāma pēc tās šķiras, kādā tā ievietota pie šķirošanas, bet gadījumā, ja zemes ieguvejs pēc zemes iegūšanas ar saviem līdzekļiem nekultivētās zemes pārvērtis par kultivētām, tad šīs zemes vērtējamās pēc viņu agrakā stāvokļa.

11. Ja jaunsaimniecības ieguvejs nodevis valsts zemes fondā zemi, tad pie izpirkšanas maksas noteikšanas šīs zemes vērtībā (apreķināta pēc tiem pašiem tarifiem) atskaitāma. Vietējām vērtēšanas komisijām jāpārbauda, vaj nodošana faktiski un formāli notikusi. Ja nodošana tādā kārtā nav notikusi, tad par to jātaisa attiecīga atzīme vērtēšanas aktā.

12. Zeme zem zaudzejamām alejām, platumā 5 metri uz katru pusi no koku vidus, ieskaitāma kā nederīga un nav vērtējama.

13. Gar plostojamiem vaj kuģojamiem ūdeņiem pēc jūrniecības departamenta noteikumiem atstājamā brīvjosla, kas ietilpst saimniecības robežās, ieskaitāma nederīgā zemē un nav vērtējama.

14. Ja saimniecība ir apgrūtināta ar servitūtiem, kuŗi pamazina viņas vērtību, tad saimniecības zemes novērtējums attiecīgi pamazināms.

15. Amatnieku gabāli novērtējami pēc tarifu 1. p., izņemot gadījumus, ja tie atrodas bieži apdzīvotu vietu apbūves rajonos, kad piemērojāms tarifu 21. pants.

16. Saimniecības zemes vērtības paaugstinājuma procents (pēc tarifu 2. p.) noteicāms uz visu saimniecības kopplatību.

17. Fondā nodotās šņoru zemes novērtējamās pēc vidējā zemes labuma. Novērtēšanu var izdarīt pēc mērniecības daļas mērnietu tehniskiem aprakstiem pie šņoru zemju ieskaitīšanas valsts fondā.

Ēku vērtēšana.

18. Visas ēkas, kas atrodas uz piešķirtās saimniecības, skaitās par viņai piederošām, izņemot sekošus gadījumus:

a) kad ar C. Z. I. Komitejas lēmumu ēkas nav piešķirtas līdz ar zemi;

b) kad ēkas no zemkopības departamenta pieņemtās lik-

videšanai, saskaņā ar zemkopības ministra 1924. g. 1. augusta apstiprinātiem „Noteikumiem par neizmantojamo ēku likvidešanu“;

c) ja ar C. Z. I. Komitejas lēmumu ēkas ir atzītas par trešai personai piederošām un starp zemes ieguveju un ēku īpašnieku panakta vienošanās par ēku atpirkšanu vaj viņu nocelšanu.

Ja vienošanās nav panākta, tad ēkas novērtējamas vispārējā kārtībā.

19. Ja saimniecības ieguvejs nodevis fondā zemi ar ēkam, neatzīmejot, ka ēkas paliek viņa īpašumā un ja nodotā zeme ar ēkam piešķirta tālāk trešam personam, tad bijušam īpašniekam var atstāt tiesību ēkas noteiktā termiņā pārceļt uz savu saimniecību gadījumos, kad jaunais zemes ieguvejs no ēkam atsakas. Šādos gadījumos ēkas nav vērtējamas.

20. Gadījumos, kad robeža atdala atsevišķi neizmantojamu ēkas daļu un šī ēkas daļa nav atsevišķi piešķirta vaj arī tās pārceļšana padara ēku nevērtīgu, tad ēka ieskaitama tanī saimniecībā, kuņai piekrīt viņas lielākā daļa, sastādot uz vietas robežu grozišanas projektu un iesūtot to virskomisijai.

21. Ēku vērtība nav pieskaitama izpirkšanas maksai, ja piešķirtā saimniecībā ēkas ir celis vaj tanis kapitalus remontus izdarījis pats zemes ieguvejs vaj kāds viņa dzimtas loceklis un ja par ēkam un remontiem nav saņemta tieši attiecīga atlīdzība, pie kam par kapitalām pārbūvēm vaj kapitaliem remontiem uzskatami tādi, kuņu kopvērtība nav mazaka par 30% no visas ēkas vērtības pēc pārbūves vaj kapitāla remonta izvešanas.

22. Ilggadīgo rentes māju ēkas (agr. ref. likuma 32. p.), kuņas celtas pirms 50 gadiem, uzskatamas par ieguveja paša celtām un nav vērtējamas, ja šo māju ieguvejs vaj kāds viņa dzimtas loceklis (saskaņā ar 1923. g. 23. aprīļa likuma 3. pantu) nepārtraukti pēdejos piecdesmit gadus bijis māju lietotājs.

23. Ja rentes māju ieguvejs ēkas celšanai saņēmis no bijuša īpašnieka tikai daļu būvmateriāla, piemēram būvkokus vaj ķieģeļus un akmeņus, tad tie uzskatami kā pabalsts un ēka nav vērtējama.

24. Ja jaunsaimniecības ieguvejs nodevis valsts zemes fondā zemi ar ēkam un saņēmis jaunsaimniecību arī ar ēkam, tad pie izpirkšanas maksas aprēķināšanas no iegūtās saimniecības vērtības atvelkama valsts zemes fondā nodoto ēku vērtība, kādu valsts var iegūt pie ēku likvide-

šanas. Atvelkamās zumas nevar būt lielakas par saņemtās saimniecības izpirkšanas maksu.

25. Pie ēku vērtēšanas (tarifu 16. p.) janosaka, kuŗas ēkas uzskatamas par izmantojamām, ievērojot ēku būves veidu, pārbūves iespējamību, apbūves platību, viņu atrašanās vietu un vispār ēku izmantošanas iespējamību saimniecībā, pie kam par neizmantojamām var uzskatīt ēkas arī tad, ja viņu apbūves platība nepārsniedz tarifu 15. p. noteiktās normas.

26. Tarifu 15. p. mineto ēku platība attiecas uz dzīvojamām ēkam un uz sekošām saimniecības ēkam: kūtim, kļētim un labības šķūņiem vaj rijam. Pagrabi, pirtis, labības kaltes un malkas šķūņi, ja viņi saimniecībā pēc sava lieluma un atrašanās vietas lietderīgi izmantotā, vērtējami pēc tarifu 10. p. arī tad, ja ēku kopplatība pārsniedz noteiktās normas.

27. Ja augstākās šķiras ēku vaj viņas daļu paredzets izmantot zemākās šķiras ēkas vajadzībam, piemēram dzīvojamo ēku kā kļēti, kūti kā labības šķūni, tad ēka vaj tās daļa vērtējama saskaņā ar paredzeto izmantošanas veidu, pēc zemākās šķiras tarifa. Ja ēkas piemērošana saistīta ar pārbūvi, kuŗas izdevumus nevar segt ar pārbūvē iegūto materiālu vērtību, tad tarifu 18. p. minētais pazeminājums līdz 30% priekš kūtim vajadzības gadījumos piemērojams arī citāni saimniecībā nepieciešamām ēkam.

28. Ēku derīguma procents nosakams pilnos desmitos; pie ēku derīguma procenta noteikšanas jāievēro ēku vecums un stāvoklis, izmantošanas iespēja un lietderība. Ēkas zem 10% derīguma novērtējamās kā noplēšamas.

29. Ja piešķirtā ēka pēc saimniecības normas pārāk liela, nav pārbūvejama un citādi izmantojama, piem. lieli muižu šķūņi, kūtis un laidari, tad pēc ēku tarifa novērtējama tikai saimniecībā noderīgā daļa, bet pārējā pēc normām un norādījumiem, kādi ir noplēšamām ēkam.

30. Par bēniņiem pie vērtēšanas jaskaita tikai dzīvošanai izbūvetas jumta telpas. Izbūves saimniecības vajadzībam, pieliekamiem kambaŗiem un tamlīdzīgiem nav atsevišķi vērtējamās.

31. Ja ēkai būtu dubults jumta segums (piem. dakstiņi virs skaidam), tad šādi jūmti aprēķināmi pēc tarifa p. 10. p. XI., piemērojot tarifu, kas paredzets virsejam segumam.

32. Šķūņi ar sienām akmeņa vaj ķieģeļu mūŗa stabos ar dēļu vaj nomāju pildījumiem novērtējami pēc tarifu 10. p. X. p. b nod.

Mežu vērtēšana.

33. Mežu aizsardzības likumam padotie parki (tarifu pants 6-b) ir izsludināti 1922. g. „Valdības Vēstnesī“ Nr. 172 un 1923. g. Nr. 9 un 145 (un tiks arī uz priekšu izsludināti). Ja vietējās vērtēšanas komisijas atrastu parkus vaj alejas, kas vēl nebūtu ieskaitīti aizsargajamos, bet kuņus vēlams tādos ieskaitīt, tad viņām jāiesniedz attiecīgs ierosinājums vērtēšanas virskomisijai.

34. Vērtējot ilggadīgo rentes māju mežus likumā paredzētie 3 ha nav atdalāmi, bet no visas meža vērtības atvelkama procentuāli izrēķinātā novērtējamo koku vērtība.

35. Rūpniecības iestādem, dārzsaimniecībam, sakņu saimniecībam un dīķsaimniecībam, kuņu zemes platība 4 ha un vairāk, līdz 1 ha atstājamais un — kuņu zemes platība mazāka par 4 ha līdz 0,3 ha atstājamais mežs, un tādā pašā platībā uz juridiskām personām (biedrībām, savienībām u. t. t.) piešķirtās zemes atstājamais mežs novērtējams pēc tarifu 5., 6. un 7. p.p. Amatnieku saimniecībam līdz 0,3 ha atstājamais mežs novērtējams pēc tarifu 4. p. Uz pašvaldībām piešķirtas zemes atstājamais mežs, izņemot šīs instrukcijas 4. p. minēto, attiecīgi 0,3, 1,0 vai 3,0 ha, novērtējams pēc tarifu 5., 6. un 7. p.p. Uz piegriezumiem jaun- un sīksaimniecībam atstājamais mežs novērtējams kā attiecīgas šķiras saimniecībam.

36. Mežs uz sādžu piegriezumiem pagaidam nav vērtējams, bet paliek valsts īpašumā un rīcībā līdz sadalīšanai viensētās. Vērtēšanas aktā jāatzīmē, ka šāda meža vērtība neietilpst izpirkšanas maksā. (Papild. pie C. Z. I. Komitejas instrukcijas Nr. 32, slud. „Z. Ieric. Vēstnesī“ Nr. 68).

37. Vērtēšanas komisijas izpirkšanas maksā ieskaita tikai to mežu vērtību, kuņi atrodas uz attiecīgā saimniecībā atstājamā meža noteiktās platības un tikai to būvkoku vērtību, kuņi izsniegti no saimniecībai atstājamā meža platības. (Tarifu 4. p. un šīs instrukcijas 35. p.). Pret parādu zīmēm izsniegto būvkoku vērtība vērtēšanas komisijām nav jāpieskaita izpirkšanas maksai.

38. Ar 1920. g. 21. decembra likuma atcelšanu (skat. „Vald. Vēstn.“ 1924. g. 30. jūl. Nr. 143) atkrīt tarifu 9. pants un izpirkšanas maksa par mežu noteicama pēc tarifu 3. pantā minētās taksēs bez atvilkuma.

39. Mežu vērtēšanas priekšdarbus izdara mežu departaments, bet pie nelieliem mežu gabaliem izņēmuma gadījumos, kur meža resora ieredņiem nav iespējams no-

teiktā laikā novērtēt, to var izdarīt taksatori, piesūtot vērtēšanas rezultātus vietejam virsmežzinim zinašanai.

40. Mežu vērtēšanas priekšdarbus izvedot ieturama sekoša kārtībā (izņemot gadījumus, kad pēc p. 39. mežu vērtē taksatori):

a) zemes vērtēšanas virskomisija paziņo mežu departamentam, kādās vietās un kādā termiņā vajaga to izdarīt. Mežu departaments darbu izvešanu uzdod attiecīgam virsmežzinim, pārvedot viņa rīcībā vajadzīgo zemu izdevumu segšanai (mežu taksatoru un strādnieku atalgošanai u. t. t.);

b) vērtēšana izdarama parastā kārtībā un pēc ministru kabineta 1923. g. 30. oktobrī apstiprinātiem tarifu noteikumiem, pie kam dodams arī slēdziens attiecībā uz vērtības paaugstinašanu vai pazeminašanu (skat. tarifu p. 7);

c) mežu dastojumus un apvērtešanas sarakstus pārbauda virsmežzinis, apliecina viņu pareizību un ar galīgu aprēķinu par saimniecībā esošo vērtējamo koku vērtību, pieskaitot arī no zemes ieguveja paša meža izsniegto būvoku vērtību un galīgo zemu, kāda pieskaitama izpirkšanas maksai, nosūta mežu departamentam, kas šos materiālus nodod zemes vērtēšanas daļai. Pēdējā tos nosūta attiecīgai vērtēšanas komisijai izpirkšanas maksas noteikšanai.

Augļu dārzu un dārzsaimniecību novērtēšana.

41. Augļu koki, kuŗu kronis no bojājumiem samazinājies vairāk par 50% vai arī kuŗi bojāti tiktāl, ka viņu atlabošana ar kopšanu nav iespējama, — nav reģistrējami un vērtējami.

42. Bieži saaugušie nepotētie ķirši un plūmes vērtējami kā ogu krūmi, pie kam par krūmu skaitams pamatkoks ar izaugušām no viņa ataugam.

43. Kā ogu krūmi uzskatāmi un vērtējami ērkšķogas un sarkanās, melnās un baltās jāņogas. Stipri novecojušies ogu krūmi, kuŗi ar kopšanu nav atlabojami, nav vērtējami.

44. Par augļu koku destijuma normalo attālumu uzskatāms: ābelem un bumbieriem — 8 metr., ķiršiem un plūmēm — 4 metr. attālums. Starpkoki, piem. ķirši starp ābelem, vērtējami kā ogu krūmi, ja pamatsugas koku attālums nav lielāks par normalo. Ja koku destijums biežāks par normalo, tad viņu vērtība pamazināma saskaņā ar tarifu 32. p. 1. piezīme.

45. Tarifu 32. p. piezīmē paredzēto koku vērtības pārmazinājumu var piemērot, ja dārzā ierīkots uz augļu kokiem nepiemērotas zemes (purvajos, ūdeni caurnelaidošā mālā vai plienā) vai arī ja augļu koku šķirnes (lielākos jeb tirdzniecības dārzos) mazvērtīgas.

46. Zemes tarifs dārzsaimniecībam, saskaņā ar tarifu 21. pantu, paaugstināms, bet saimniecības, kušu attālums no dzelzceļa stacijas vai pilsētas ir lielāks par 10 kilometriem un Rīga vai Liepāja nav tuvāk par 50 kilometriem, paaugstinājums nevar pārsniegt divkārtīgo.

Zivju dīķu saimniecību novērtēšana.

47. Dīķu lielums nosakāms pēc normalā ūdeņa appludināmās platības.

48. Ja zivju dīķa ietaise viegli celta un prasa biežus remontus vai atjaunošanu, tad dīķa vērtību var samazināt saskaņā ar tarifu 31. p. piezīmi.

49. Tarifu 31. p. piezīme piemērojama pie dīķu vērtības noteikšanas atkarīgi no dīķa tipiem (ziemas, peru un vasaras), no zemes grunts un ūdens labuma, kā arī no ūdens nolaišanas iespējas.

50. Uz zivju dīķu saimniecību zemes novērtēšanu attiecināms šis instrukcijas 46. pants.

Darbvedības kārtība.

51. Vietējās vērtēšanas komisijas ved sežu protokolus, kušos jāieraksta caurskatīto saimniecību Nr.Nr. pēc plāna, rentes mājām — viņu nosaukumi un komisijas nolemtā izpirkšanas zuma. Zem protokola ar priekšsēdētāja vai darbveža parakstu uzskaitāmas saimniecības, kušu novērtēšana atlikta, ar aizrādījumu uz atlikšanas iemesliem. Bez tam par katru saimniecības novērtēšanu tiek sastādīta vērtēšanas akts pēc virskomisijas apstiprinātā parauga.

52. Protokolā ievēdamas atzīmes par materiālu vietējām cenām un īpatnēji gadījumi pie tarifu atsevišķu noteikumu piemērošanas attiecībā uz visām vai vairākām novērtējamām saimniecībām, piemēram maksas paaugstināšanas apmēri pilsētu tuvuma dēļ, saimniecību iedalīšana grupās u. c.

53. Vērtēšanas akts pēdējā nodaļījumā taisāmas atzīmes par atsvābinašanu no izpirkšanas maksas vai tās pazeminašanu uz 1923. g. 23. aprīļa likuma 27. p. pamata, par atsvābinašanu no maksas par ēkam uz tā paša likuma 3. p. pamata un par atsvābinašanu no izpirkšanas maksas uz 28. p. pamata. Visi dokumenti uz kušu pamata izda-

rita atsvabinašana no izpirkšanas maksas vaj tās pamazinašana, pievienojami vērtēšanas materiāliem.

54. Vietējām vērtēšanas komisijām jānoskaidro zemes ieguveja pareizais vārds (pēc pases vaj citiem personu apliecinājošiem dokumentiem); nesaskaņas tikai rakstu ziņā atzīmejamās vērtēšanas akti, bet lielakas nepareizības noskaidrojamas caur C. Z. I. Komiteju pēc piešķiršanas dokumentiem.

55. Vietējā vērtēšanas komisija nodod pagasta (miesta vaj pilsētas) valdei izsludinašanai vispārības zinašanai izrakstu, kurā ievietoti visi tie dati un atzīmes, kas ir atsevišķu saimniecību novērtēšanas akti un attiecas uz viņu izpirkšanas maksas noteikšanu un šo saimniecību apgrūtinājumiem.

56. Vērtēšanas priekšdarbu materiāli līdz ar vietējās komisijas protokoliem un aktim 2 nedēļu laikā pēc sēžu pabeigšanas un novērtējumu izsludinašanas uz vietam, nododami zemes vērtēšanas virskomisijai.

57. Pēc galīgas izlemšanas, lēmumu izsludinašanas un pārsūdzības termiņa notecēšanas saimniecību novērtēšanas un iepirkšanas maksas noteikšanas aktis Zemes vērtēšanas virskomisija nodod koroborešanas nodaļai.

Rīgā, 1924. g. 26. augustā.

Zemes vērtēšanas virskomisijas
priekšsēdētājs: A. Kuze.
Sekretara vietā: A. Vaits.

11. TARIFI

valsts zemes fonda piešķirto un piešķiramo īpašumu novērtēšanai un izpirkšanas maksas vaj dzimtnomas noteikšanai.

(Izdoti uz 1923. g. 23. aprīļa likuma 12. p. pamata.)

(Z. I. V. 86. n.)

A. Zemes vērtēšana.

1. Visas zemes šķirojamas pēc zemkopības ministra 1922. g. 17. maijā apstiprinātās instrukcijas un vērtējamās, izņemot 21., 29., 30., 31. un 32. pantos minētās zemes, pēc sekoša tarifa:

Zemes tarifi.

I. Dārzu un tīrumu zemes.

Labuma šķira

III. un augstaka	Ls 20 par 1 ha
IV.	" 19 " 1 "
V.	" 16 " 1 "
VI.	" 11 " 1 "
VII.	" 6 " 1 "
VIII.	" 2 " 1 "
IX.	" 1 " 1 "

II. Pļavas.

Labuma šķira

III. b un augstaka	Ls 20 par 1 ha
II.b, III.c, IV.a, IV.b, V.a	" 15 " 1 "
IV.c, V.b, VI.a	" 9 " 1 "
V.c, VI.b, VII.a, VII.b	" 4 " 1 "
VI.c, VII.c	" 2 " 1 "

III. Ganības.

Labuma šķira

I.	Ls 4 par 1 ha
II.	" 2 " 1 "
III.	" 1 " 1 "

IV. Zemes zem skuju koku mežiem.

Labuma šķira

I.	Ls 12 par 1 ha
II.	" 8 " 1 "
III.	" 4 " 1 "
VI.	" 2 " 1 "
V.	" 1 " 1 "

V. Zemes zem lapu koku mežiem.

Labuma šķira

I.	Ls 12 par 1 ha
II.	" 8 " 1 "
III.	" 4 " 1 "

VI. Nekultivētas zemes.

Labuma šķira

III. un augstaka	Ls 10 par 1 ha
IV.	" 7 " 1 "

V.	Ls 4 par 1 ha
VI.	2 " 1 "
VII.	1 " 1 "
VIII.	0,5 " 1 "
IX.	0,5 " 1 "

Piezīme. Zeme zem saudzējamām alejām nav vērtējama.

2. Pēc 1. p. aprēķinātā saimniecības zemes vērtība paaugstināma, bet ne vairāk kā par 100 proc., nepārsniedzot katrā atsevišķā gadījumā caurmērā Ls 20 par ha: 1) saimniecībam ar izvestiem zemes meliorācijas darbiem, ja pēdējos nav izdarījis pats zemes ieguvejs vai kāds viņa dzimtas loceklis; 2) saimniecībam ievērojamu centru tuvumā vai ar labu satiksmi un 3) ja saimniecības robežās atrodas meži, ūdeņi, akmeņu laustuves, kaļķa, smilts vai grants bedres, vai citas zemes bagātības, kas var dot ienākumus un netiek atsevišķi vērtētas.

B. Mežu vērtēšana.

3. Saimniecībam piešķirtie meži novērtējami pēc zemkopības ministra 1922. g. 27. jūnijā apstiprinātām: 1) taksēs, 2) virsmežniecību sadalījuma taksēs šķīras un 3) masas tabulam.

Piezīme. Ja uz saimniecības zemes atrodas saimniecībai nepiešķirts mežs vai saudzējama aleju koki, tad tie paliek zemkopības ministrijas rīcībā un nav vērtējami.

4. Saimniecībai piešķirtā meža platībā līdz 3 ha vērtējami tikai būvkoki: skuju koki no pilnām 9 un lapu koki no pilnām 10 collām krūšu augstumā un resnaki.

Piezīme 1. No lapu kokiem pie būvkokiem pieskaitāmi būvei derīgi ozola un oša koki.

Piezīme 2. Pēc šā panta vērtējami arī nesaudzējama aleju koki.

5. Saimniecībai virs 4 p. noteiktās normas piešķirtā meža vērtējami visi koki no pilnām 6 collām krūšu augstumā un resnaki, izņemot 6. p. minētos.

6. Nav vērtējami atsevišķi no zemes: a) atsevišķi stāvoši koki, izņemot meža atjaunošanai atstātos sēkliniekus; b) mežu aizsardzības likumam padotie parki; c) jaunaudzes — skuju koku līdz 30 gadiem un lapu koku līdz 20 gadiem vecas.

7. Atkarībā no transporta apstākļiem un mežaudžu stā-

vokļa mežu novērtējumu pēc 5. p. var paaugstināt, bet ne vairāk kā par 50% un pazemināt, bet ne vairāk kā par 25%. Izņēmumu gadījumos, ja meža ieguvejs vaj kāds viņa dzimtas loceklis bijis ilggadējais mājas rentnieks, kuŗš ieguldījis meža kopšanā un audzešanā darbu un kapitalu — pazeminašanas procentu var palielināt līdz 50%.

8. Pašvaldības iestādem piešķirtais mežs, ja tas nav piešķirts tieši kultureliem pasākumiem un socialām labierīcībām, novērtējams, saskaņā ar šī tarifa noteikumiem.

9. Ja saimniecībai vērtēšanas laikā ir tiesība saņemt būvkokus uz 1920. g. 21. decembra likuma pamata (Lik. kr. 280) un ta viņus nav saņēmusi, tad no būvkoku novērtējuma jaatvelk $\frac{4}{5}$ vaj $\frac{1}{3}$ saimniecībai pārdzētās būvkoku normas takses cenas, saskaņā ar minētā likuma 4. pantu un ta 1922. g. 10. marta papildinājumu.

C. Ēku vērtēšana.

10. No valsts fonda piešķirtās ēkas jānovērtē pēc sekoša tarifa, ievērojot turpmāko pantu noteikumus (skat. tabeļi 262. un 263. lap. p.).

11. Pēc tarifa cenam novērtējamās jaunas, labā stāvoklī esošās ēkas vaj to daļas, bet citām vērtība procentuali pamazināma atkarībā no ēku vecuma un stāvokļa.

12. Ja novērtējamā ēka tieši neietilpst tarifā uzrādītās šķīrās, tad vērtēšana izdarama, piemērojoties tām šķīram, kuŗām novērtējamā ēka visvairāk līdzinās pēc lietošanas un būves veida.

13. Ja ēkas daļas pieder dažādām tarifa šķīrām, tad ēkas vērtība noteicama vērtējot katru daļu atsevišķi.

14. Ēkas vērtības noteikšanai jāizzin atsevišķo stāvu, pagrabu un izbūveto bēniņu platības kvadratmetros, atmetot nepilnus kvadratmetrus; jumta platība pieņemama līdzīga ēkas apbūves platībai; tā dabūtās ēkas daļu platības jāreizina ar attiecīga tarifa vienības cenam un atsevišķās zūmas jāsaskaita kopā.

Piezīme. Ēkam, kas augstakas par 6 metriem un nav iedalītas stāvos, katri 4 metri ārsienu augstuma jāpieņem par vienu stāvu; atlikusē daļa, ja ta zemāka par 4 metriem, bet augstāka par 2 metriem, jānovērtē kā bēniņu telpas.

Litera	Ē k u š ķ i r a s	
I.	Rūpniecības ēkas (fabrikas darbnīcas) pamatīgi un stipri būvetas, velvetiem griestiem, uz dzelzs stabiem vaj sijam u. c. dzelzs konstrukcijam un taml.	Pagrabs I. stāvs II.u.c.stāvi Bēniņi
II.	Rūpniecības ēkas (fabrikas, darbnīcas) vienkārši būvetas, koka sijam, uz koka, dzelzs vaj čuguna stabiem un taml.	Pagrabs I. stāvs II.u.c.stāvi Bēniņi
III.	Rūpniecības ēkas, viegli būvetas; noliktavas un taml. būves	Pagrabs I. stāvs II.u.c.stāvi Bēniņi
IV.	Dzīvojamās ēkas, labi un glīti būvetas, ar apmetām vaj apšūtām sienam un griestiem, ar krāsotām vaj parketa grīdam, baltām krāsnīm u. t. t.	Pagrabs I. stāvs II.u.c.stāvi Bēniņi
V.	Dzīvojamās ēkas, vienkārši būvetas	Pagrabs I. stāvs II.u.c.stāvi Bēniņi
VI.	Smēdes, labības kaltes un siltumnicas	
VII.	Klētis, pieliekamas telpas un līdzīgas ēkas ar griestiem un grīdam vaj klonu	Pagrabs I. stāvs II.u.c.stāvi Bēniņi
VIII.	Veļas mazgātavas, pirtis un rījas	
IX.	Kūtis un staļļi: a) ar ugunsdrošiem griestiem b) ar koka griestiem	
X.	Šķūņi un līdzīgas ēkas: a) ar cietām sienam b) ar vaļējām sienam	

par 1 kv. metru no apbūves platības

Tabele.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
No kļeģe- ļiem	No akme- ņiem	No kaļķu kļeķa	No mālu kļeķa	No apītēt. balķiem	No apaļjiem balķiem	No fach- verķa	Uz koka stabiem ar dēļu apsūv.	Uz koka stabiem bez dēļu apsūv.
8	8							
22	18							
14	12							
10	10							
8	8			—		—		
18	16			14		15		
13	11			11		10		
8	8			8		8		
7	7			6		—		
14	12			11		10		
10	9			8		7		
7	7			6		6		
6	6			6				
20	19			15				
14	12			10				
8	8			7				
5	5	—	—	5	4	—		
11	10	7	6	8	7	7		
9	8	6	5	7	6	6		
5	5	4	—	4	4	4		
11	10	7	6	8	7	7		
4	4	—	—	3	2	—		
6,5	6	4	3,5	5,5	4	4		
5	4	3	2,5	3,5	3	3		
4	3,5	2,5	—	3	2,5	2,5		
8	7	4,5	3	6	4	3,5		
9	8	6	5	7	6	6		
5	4,5	3,5	3	4	3,5	3,5		
4	3,5	2,5	2	3	2,5	2,5	2	—
3	2,5	1,5	1	—	—	—	—	1

XI. Jumti (pēc ēkas apbūves platības).

	Ls
a) ar koka spāru konstrukciju	
skārda vaj šifera	4
dakstiņu	3,5
pāpes, dēļu vaj šindeļu	2
salmu vaj niedru	1
skaidu vaj lubu	1,5
b) ar dzelzs spāru konstrukciju	
skārda	7
dakstiņu	6

XII. Atsevišķi stāvoši pagrabi.

Griestu konstrukcija	
ar dzelzs sijam	9
apaļām vaj krusta velvem	8
bez velvem	6

XIII. Rūpniecības ēku atsevišķi skursteņi.

Cena Ls par gabalu			
	Augstums metr.	Ķieģeļu	Dzelzs
	no 12 līdz 25	1000	200
	„ 25 „ 30	2000	300
	augstaki par 30	2500	400

XIV. Izpostītās ēkas (bez jumtiem, bez iekšējās izbūves vaj ar sapostītu iekšējo izbūvi), ja atlikušās sienas var izmantot ēkas atjaunošanai, novērtējamas pēc atlikušo sienu apmēriem par sekošām cenām:

	Ls
1) Laukakmeņa mūra sienas par 1 kub. metru	4
2) Kaļķakmeņu mūra sienas par 1 kub. metru	3
3) Ķieģeļu mūra sienas par 1 kub. metru	6
4) Koka (balķu) sienas par 1 kv. metru	3
5) Fachverķa sienas par 1 kv. metru	2
6) Māla vaj kaļķu kleķa sienas par 1 kv. metru	1

Piezīme. Mūra vaj dzelzs sētas, kā arī ēku sienas, ja tās nav atjaunojamas, vērtējamas pēc materiala vērtības, kādu varetu iegūt pārdodot noplēšanai.

15. Pie ēku vērtēšanas saimniecībai nepieciešamo ēku platība, atkarībā no zemes kopplatības, pieņemama sekoša:

Zemes platība	Dzīvojamo telpu platība	Saimniec. ēku telpu platība
5—10 ha	līdz 100 kv. metr.	līdz 200 kv. metr.
10—15 „	„ 120 „ „	„ 300 „ „
15—22 „	„ 140 „ „	„ 500 „ „
22—28 „	„ 160 „ „	„ 600 „ „
28—50 „	„ 180 „ „	„ 900 „ „
50 un vairāk ha	„ 260 „ „	„ 1400 „ „

Piezīme 1. Saimniecības ar zemes platību līdz 5 ha nepieciešamo dzīvojamo un saimniecības ēku kopplatība pieņemama līdz 180 kv. metriem.

Piezīme 2. Nepieciešamo dzīvojamo telpu kopplatību var palielināt līdz 20% un saimniecības ēku — līdz 30% ja tās ieņem veselu ēku.

16. No piešķirtām ēkam saimniecības ieguvejam ir tiesība izvēlēties saimniecībai nepieciešamās ēkas, bet ja tas to nedara, tad nepieciešamās ēkas nosaka vērtēšanās komisija.

17. Ja piešķirtā saimniecībā atrodas vairakas dzīvojamās vaj saimniecības ēkas, kas celtas no dažādiem materiāliem, to starpā arī no koka, vaj ķieģeļiem, un šo ēku kopplatība pārsniedz 15. p. noteiktās normas, tad saimniecības vajadzībam izvēlētam nepieciešamām ēkam vērtība pamazināma — kleķa ēkam par 30% un akmeņa — 10%.

18. Ja starp lauksaimniecībai piešķirtām ēkam nav nepieciešamas dzīvojamās vaj kūts ēkas un tādas jāierīko pārbūvējot vaj piemērojot cita rakstura ēkas, tad šo pārbūvējamo ēku vērtību var pamazināt, atkarībā no pārbūves darba daudzuma: dzīvojamās ēkas ierīkošanai ne vairāk kā par 50%, kūts ierīkošanai ne vairāk kā par 30%.

19. Ēkas vaj to daļas virs normas, kāda noteikta 15. p., nav vērtējamās pēc 10. p. tarifiem, bet 1) pēc videjās gada nomas, kuŗa, atvelkot pie koka un kleķu ēkam, atkarībā no ēkas stāvokļa, 15 līdz 50% un pie mūra — 10 līdz 20%, jāpareizina ar 10, lai dabutu ēkas vērtību un 2) pēc zumas, kādu varetu iegūt, pārdodot ēku noplēšanai. Par ēkas vērtību jāpieņem ta, kuŗa pēc abiem vērtēšanas veidiem ir augstākā.

Piezīme. Neiznomatām ēkam videjā nomas nauda nosakama piemērojoties videjām parastām nomas cenam un, ja ēka iznomata kopā ar zemi un citiem priekšmetiem, tad ēkas nomas noteikšanai no tās jānovelk noma par zemi un citiem priekšmetiem.

Piezīme 1. Ja atsevišķi gaņģi vaj attiecīga iekārta katrs netiktu nodarbināti cauru gadu, bet tikai periodiski, tad pie ūdensspēka vērtības noteikšanas ņemama šo atsevišķo gaņģu un iekārtas nodarbinašanas laika kopzuma mēnešos.

Piezīme 2. Pēc šī tarifa vērtējams arī izbūvei piešķirtais ūdensspēks, kuŗa lielums un izmantošanas laiks (mēneši gadā) katrā atsevišķā gadījumā jāaprēķina.

Ūdensbūvju tarifi.

Ūdensbūves — dambju, turbinu aku, slūžu u. t. l. sienas, atkarībā no viņu stāvokļa un derīguma, vērtējamās sekoši:

- a) akmeņa mūra Ls 3—15 par kub. metr.
- b) betona vaj cementa Ls 2—20 par kub. metr.
- c) koka Ls 1—8 par kvadr. metr.

26. Ja ūdensbūvju pamatu dziļums izmērišanai nav pieejams, tad tas pieņemams: akmeņu un betona būvem 1,5 metra un koku būvem — 2 metri.

27. Mazas ūdensbūves: pārejas tiltiņi, margas, zemes aizdambejumi un uzbērumi, fašinu nostiprinājumi u. t. l. nav vērtējami.

28. Ūdensbūvju vērtību var pazemināt atkarībā no nepiemērotas vaj neracionālas izbūves, bet ne vairāk kā par 30%.

Ķieģeļcepļu tarifi.

1) Ķieģeļu dedzināmās krāsnis vērtējamās pēc mūru (sienu, pārsegumu, veltju u. t. t.) kubaturas, pieņemot jaunam, labā stāvoklī esošam mūrim sekošas cenas:

- a) ķieģeļu mūrim par 1 kub. metru Ls 10,
- b) akmeņu mūrim par 1 kub. metru Ls 6,
- c) kleķa, nededzinātu ķieģeļu un taml. mūrim par 1 kub. metru Ls 4.

Piezīme 1. Šī vērtība procentuāli pazemināma atkarībā no krāsns vecuma un stāvokļa.

Piezīme 2. Sapošitās krāsnis vērtējamās pēc ēku tarifa 10. p. lit. XIV. noteikumiem.

2) Citas pie ķieģeļcepļiem piederīgas ēkas vaj to daļas vērtējamās pēc attiecīga ēku tarifa.

3) Ķieģeļu rūpniecībai piešķirtā un izmantojamā zeme vērtējama sekoši:

- ar 1 līdz 2 metri bieziem mālu slāņiem Ls 450 par ha,
- ar 2 līdz 3 metri bieziem mālu slāņiem Ls 500 par ha,

ar pāri par 3 metri bieziem mālu slāņiem Ls 600 par ha, bet pārejā zeme vērtējama pēc p. 21.

Piezīme. Ķieģeļu rūpniecībai izmantojamās zemes vērtību var paaugstināt vai pazemināt, bet ne vairāk kā par 30%, atkarībā no mālu slāņu īpašībām un viņu atrašanās dziļuma no zemes virsas.

Kaļķu ceplu tarifi.

30. 1) Kaļķu dedzināmās krāsnis vērtējamās pēc mūžu (sienu, pārsegumu, velvju u. t. t.) kubaturas, pieņemot jaunam, labā stāvoklī esošam mūrim sekošas vienības cenas:

- a) ķieģeļu mūrim par 1 kub. metru Ls 10.
- b) akmeņu Ls 6.
- c) kleķa, nededzinātu ķieģeļu un taml. Ls 4.

Piezīme 1. Šī vērtība procentuāli pazemināma atkarībā no krāsns un stāvokļa.

Piezīme 2. Sapostītās krāsnis vērtējamās pēc ēku tarifa 10. p. lit. XIV. noteikumiem.

2) Citas pie kaļķu cepliem piederīgas ēkas vai to daļas vērtējamās pēc attiecīga ēku tarifa.

3) Kaļķu dedzinašanai piešķirtā un izmantojamā zeme vērtējama sekoši:

- a) ar šunkaļķu akmeņu slāņiem 1,5 līdz 2 metr. bieziem Ls 4500 par ha.
- b) ar ista kaļķakmeņa slāņiem 1,5 līdz 2 metr. bieziem Ls 1500 par ha.
- c) ar dolomita slāņiem 1,5 līdz 2 metr. bieziem Ls 600 par ha.

4) Ja slāņu biezums lielāks par 2 metr., tad vērtība paaugstināma, bet ne vairāk kā par 75%; ja mazāks par 1,5 metr., tad vērtība pazemināma, bet ne vairāk kā par 50%; zeme ar kaļķakmeņa slāņiem zem 0,5 metr. biezuma, kā arī pārejā zeme vērtējama pēc 21. p.

Piezīme. Kaļķu rūpniecībai izmantojamās zemes vērtību var paaugstināt vai pazemināt, bet ne vairāk kā par 30%, atkarībā no kaļķu slāņu īpašībām un viņu atrašanās dziļuma no zemes virsas.

Zivju dīķu tarifi.

31. Zivju dīķu saimniecības ierīkoto dīķu platība vērtējama Ls 200 par hektaru, bet pārejā zeme vērtējama pēc 21. p.

Piezīme. Dīķu vērtību var pazemināt ne vairāk kā par 30%, vai arī ja dīķu platība vienā saimniecībā pārsniedz 10 ha, ja ietaise atjaunojama vai izvedami lielaki remonta darbi.

Augļu dārzu tarifi.

32. Augļu koki vērtējami sekoši:

Koku nosaukums	I. šķira koku vec.	Vērtib.	II. šķira koku vec.	Vērtib.	III. šķira koku vec.	Vērtib.
		Ls		Ls		Ls
Ābeles	15—40 g.	15	40—60 un zem 15 g.	8	pāri 60 g.	4
Bumbieres	15—50 g.	10	50—70 un zem 15 g.	6	„ 70 g.	3
Ķirši	10—20 g.	5	20—30 un zem 10 g.	3	„ 30 g.	1
Plūmes	10—20 g.	5	20—30 un zem 10 g.	3	„ 30 g.	1
Ogu krūmi		0,5				

Piezīme 1. Tarifus var pazemināt, bet ne vairāk kā par 30%, ja augļu koki sliktā stāvoklī — sastādīti ļoti bieži, bojāti, ar slimībām u. t. t.

Piezīme 2. Dārzsaimniecības zeme, ieskaitot arī zemi zem augļu dārziem, vērtējama pēc 21. p.

Piezīme 3. Augļu dārzi, kuņus ar saviem līdzekļiem ierīkojis zemes ieguvejs vaj kāds no viņa dzimtas locekļiem, nav vērtējami.

Vasarnīcu un tirdzniecības nolūkiem piešķirto ēku vaj telpu vērtēšana.

33. Vasarnīcas un tirdzniecības nolūkiem piešķirtās ēkas vaj telpas vērtējamas pēc to ienesīguma (19. p.), bet kur tas nebūtu iespējams, tur ēku vērtība noteicama pēc ēku tarifa, saskaņā ar 10., 11., 12., 13. un 14. p.p., palielinot to sekoši:

- 1) uz laukiem līdz 50%;
- 2) pie dzelzceļu stacijām, bieži apdzīvotās vietās, miestos un pilsētās līdz 10.000 iedzīvotāju un vasarnīcu rajonos, izņemot Rīgas jūrmalu, no 25 līdz 75%;
- 3) pilsētās ar pāri par 10.000 iedzīvotāju un Rīgas jūrmalā no 50 līdz 100%.

34. Rūpniecības vaj tirdzniecības iestādes vērtību, aprēķināt pēc nodalījuma „D“ noteikumiem un tarifiem, var paaugstināt vaj pazemināt, bet ne vairāk kā par 25%, atkarībā no satiksmes ceļiem, pilsētu, miestu un staciju tuvuma, attāluma no līdzīgiem uzņēmumiem un citiem labvēlīgiem vaj nelabvēlīgiem iestādes izmantošanas apstākļiem.

35. Par šī tarifa piemērošanu zemes vērtēšanas virskomisija izstrādā un izdoņ tuvākus noteikumus, kuņus apstiprina zemkopības ministris.

(„V. V.“ 8. novembrī 1923. g., Nr. 248.)

Tarifi apstiprināti ministru kabineta 1924. g. 27. maija sēdē.

12. TARIFI

Rīgas jūrmalas valsts zemes fonda piešķirto un piešķiramo gruntsgabalu novērtēšanai un izpirkšanas maksas noteikšanai.

(Izdoti uz 1923. g. 23. aprīļa likuma 12. p. pamata),
(Z. I. V. 113. n.)

1. Rīgas jūrmalas pilsētas gruntsgabali pēc to vērtības iedalāmi sekošās 7 grupās:

I. grupa.

a) Majoros — pirmie gruntsgabali abās pusēs Jomas ielai un Jūras ielai;

b) Edinburgā — Edinburgas prospekts un Stacijas iela abās pusēs (830F neieskaitot);

c) Bulduros — abas puses Rēzeknes prospekta daļai no dzelzsceļa līdz Marijas parkam, Lielais prospekts — abas puses no Rēzeknes prospekta līdz 5. linijai un piektā linija abās pusēs no stacijas līdz parkam.

II. grupa.

a) Majoros — gruntsgabali starp Lienes ielu, dzelzsceļu un Rīgas ielas daļu no dzelzsceļa stacijas vienā pusē un Jūras ielu otrā pusē, kuņi nav ieskaitīti I. grupā;

b) Bulduros — visi gruntsgabali, kuņi nav ieskaitīti I., III. un IV. grupās;

c) Edinburgā — gruntsgabali gar Robežu ielu no dzelzsceļa līdz Edinburgas prospektam.

III. grupa.

a) Majoros — gruntsgabali, kuņi ierobežoti ziemeļos no Lienes ielas, rītos no Robežu ielas, dienvidos no Rīgas ielas, vakaros no Lielupes un gruntsgabali gar dzelzsceļa malu no Majoru stacijas līdz Dubultu un Robežu ielai;

b) Edinburgā — gruntsgabali gar Kaļa ielu un tiem blakus esošie, uz Edinburgas parku izejošie;

c) Bulduros — 1) gruntsgabali uz dienvidiem no dzelzsceļa, 2) gar Upes prospekta un abās pusēs Nikolaja prospekta līdz Meža prospektam.

IV. grupa.

a) Asaros — gruntsgabali, kuņi ierobežoti ziemeļos no jūras, rītos no Dambja ielas, dienvidos no Dāvja ielas un

vakaros no Olgas ielas un 2. līnijas ar turpinājumu pa ielu uz jūru;

b) Mellužos — gruntsgabali, kuŗi ierobežoti ziemeļos no jūras, rītos no valsts meža, 17. līnijas un Upes ielas pa abām pusēm, dienvidos no Rīgas-Tukuma dzelzsceļa, vakaros no Dambja ielas;

c) Jaun-Dubultos — visi gruntsgabali, izņemot V. grupā ieskaitītos;

d) Buļļos — visi gruntsgabali (valsts zemju), ieskaitot arī tos, kuŗi atrodas pie archibiskapa vasarnīcas;

e) Edinburgā — gruntsgabali, kuŗi ierobežoti ziemeļos no Rīgas-Tukuma dzelzsceļa, rītos no valsts meža, dienvidos no Vec-Rīgas ielas un vakaros no Robežu ielas;

f) Bulduros — gruntsgabali: 2870F, 2869F, 2868F, 2867F, 2866F, 2865F, 1165F, zemes gabals pie Bulduru celtuves un zemes gabals pie Lielupes pretīm Nikolaja prospektam.

V. grupa.

a) Asaros — vakara gals, kuŗš ierobežots ziemeļos no jūras, rītos no ielas, kas ved pa 2. līniju pāri pa dzelzsceļu no Olgas ielas, dienvidos no Dambja ielas, vakaros no Slokas robežas;

b) Majoros — gruntsgabali, kuŗi ierobežoti ziemeļos no Rīgas ielas, rītos no Robežu ielas, dienvidos no Ormaņu ielas un vakaros no Lielupes;

c) Mellužos — gruntsgabali, kuŗi ierobežoti ziemeļos no Rīgas-Tukuma dzelzsceļa, rītos no Upes ielas abām pusēm, dienvidos no VII. grupas gruntsgabaliem un valsts meža, vakaros no Dambja ielas daļas;

d) Jaun-Dubultos — gruntsgabali, kuŗi ierobežoti ziemeļos no Aleksandra prospekta, rītos no Vec-Dubultu komūnas meža, dienvidos no Rīgas-Tukuma dzelzsceļa, vakaros no Pētera parka.

VI. grupa.

a) Majoros — gruntsgabali, kuŗi ierobežoti ziemeļos no Ormaņu ielas, rītos no Robežu ielas, dienvidos no pļavam un vakaros no Lielupes;

b) vis: Valtera muižas un Slokas mācītāja muižas gruntsgabali;

c) pļavas gar Lielupes malu;

d) gruntsgabali uz dienvidiem no Gariņu un Puriņu mājām;

e) mācītājmuižas gruntsgabali pie Jaunbišķiem (2882F, 2881F u. t. t.);

f) bij. Buļļu muižas zemes.

VII. grupa.

- a) Viņķu purvs;
- b) Mellužu jaunās gruntis, kuņas ierobežotas ziemeļos no Gertrudes ielas, pieskaitot tai arī ziemeļu pusē pieejošās gruntis, rītos, dienvidos un vakaros no valsts meža.

2. Gruntsgabali vērtējami pēc sekoša tarifa:

I. grupa	22	santimi	par kvadrat metru
II. „	17—21	„	„ „ „ „
III. „	12—16	„	„ „ „ „
IV. „	8—11	„	„ „ „ „
V. „	4—7	„	„ „ „ „
VI. „	2—3	„	„ „ „ „
VII. „	1	„	„ „ „ „

3. Gruntsgabaliem ar sevišķu izcilus stāvokli un vērtību tirdznieciskā vaj citādā ziņā otrā pantā minētos tarifus var paaugstināt, bet ne vairāk kā par 20%.

4. No zemes fonda piešķirtās ēkas vērtējamās atsevišķi pēc ministru kabineta 1923. g. 30. oktobrī apstiprināto tarifu 33, panta.

5. Uz gruntsgabaliem atrodošies koki vērtējami atsevišķi pēc zemkopības ministra 1922. g. 27. jūnijā apstiprinātiem: 1) takses, 2) virsmežniecību sadalījuma takses šķīrās un 3) masas tabulam ar 75% paaugstinājumu. No maksas par kokiem atsvabināmi tie gruntsgabalu ieguvēji, kuŗi par kokiem līdz 1920. g. 2. oktobrim samaksājuši bijušiem šo gruntsgabalu īpašniekiem, pie kam samaksa jāpierāda.

Šie tarifi stājas spēkā ar izsludinašanas dienu.

Rīgā, 1924. g. 27. maijā.

Zemkopības ministrs E. Bauers.

Zemes vērtēšanas virskomisijas
priekšsēdētājs A. Kuze.

13. RĪKOJUMS Nr. 39.

(V. V. 139 n., 1924. g.)

Saziņā ar tieslietu ministriju un pamatojoties uz 1924. gada 8. februāra instrukcijas pie Likuma par nekustamu īpašumu koroborešanu sakaŗā ar argarās reformas likumu (Valdības Vēstn. Nr. 34, 1924. g.) 7. pantu, apstiprinu šo izpiršanas līguma formu, kuŗa lietojama, slēdzot izpiršanas līgumus ar pašvaldībām gadījumos, kuŗi paredzēti

1923. g. 23. aprīļa likuma par „valsts zemes fonda piešķirto un piešķiramo zemju novērtēšanu un pārdošanu dzimts īpašumā vaj atdošanu dzimts nomā“ 8. pantā:

Forma lit. g.

Izpirkšanas līgums

Tukstots deviņi simti divdesmit

gada

zemkopības ministrija, pamatojoties uz likumu par valsts zemes fonda piešķirto un piešķiramo zemju novērtēšanu un pārdošanu dzimts īpašumā vaj atdošanu dzimts nomā un uz likuma par nekustamu īpašumu koroborešanu sakarā ar agrarās reformas likumu, kā pārdeveja no vienas puses, un

kā pircējs no otras puses, ar saistošu spēku, kā priekš līguma slēdžejiem, tā arī viņu mantiniekiem un tiesību talak ieguvejiem, noslēdza sekošu izpirkšanas līgumu:

1. Zemkopības ministrija pārdod un nodod

atdalīto no valstij

apriņķī

pagastā piederošās muižas ar zemes grāmatu reģistra Nr.

zemes gabal. Nr. ar nosaukumu kur

viņ

piešķirt

ar centralās zemes ierīcības komitejas 192

g.

lēmumu, kas izsludināts „Zemes Ierīcības Vestnesī“ Nr.

ar kāртеjo Nr.

2. Pārdodamā zeme sastāv no

zemes gabal. ar zemes platību: derīgas

ha, nederīgas

ha,

kopā

ha, vairak vaj mazak, cik dabā izrādīsies pēc galīgas uzmērišanas un robežu regulēšanas.

Uz pārdodamās zemes atrodas sekošas ēkas

3. Ar zemes vērtēšanas virskomisijas 192

gada

lēmumu pārdodamās zemes un tās piederumu vērtība noteikta:

- 1) Par zemi
- 2) Par ēkam
- 3) Par mežu

4)
kopā
kādu zumu ieraksta, kā pirmo apgrūtinājumu par labu
zemkopības ministrijai zemes grāmatu nodaļas reģistra fo-
lijas ceturttas daļas pirmā rubrikā, kāds apgrūtinājums dzē-
šams uz zemkopības ministrijas pieprasījumu.

4. Pie ša izpirkšanas līguma slēgšanas nomaksats par
zemes galigu uzmērišanu un planu izgatavošanu

5. Pircejs apņemas uz sava rēķina ierīkot

6. Ja pircejs neierīkotu līguma iepriekšējā pantā mi-
netos uzņēmumus un labierīcības, vaj arī ja tos ierīkotu,
bet vēlāk sāktu šo imobili izmantot citiem nolūkiem, tad
zemkopības ministrija var prasīt: 1) lai šo līgumu atceļ
un šo imobili nodod atpakaļ valstij bez kādas atlīdzības
no valsts puses, vaj 2) lai pircejs samaksā par šo imo-
bili zemkopības ministrijai līguma trešā pantā noteikto
zumu

kopā ar sešiem procentiem (6%) gadā no minētās zumas
par visu lietošanas laiku. Ja šis lietošanas laiks būtu ilgaks
par desmit gadiem, tad procenti jamaksā tikai par desmit
gadiem.

7. Pie zemes uzmērišanas vaj mērniecības darbu kon-
troles pircejs dod mērnīkam telpas ar apgaismošanu un
apkurinašanas un vajadzīgo cilvēku un zirgu spēku, natu-
rālo kļaušu kārtā bez atlīdzības.

8. Pircejs nevar celt iebildumus un prasīt atlīdzību,
ja viņam pārdodamās zemes robežās ar valdības rīko-
jumu grozītu, papildīnatu vaj pārbūvetu ceļus vaj izdarītu
meliorācijas ierīcības vaj uzbūves.

9. Ja pēc līguma noslēgšanas ar zemkopības ministriju pircejs viņam pārdoto zemi uzmēra ar valsts zvērinātiem mērniekiem un saviem līdzekļiem, tad, atskaitot par ģeodēziskiem pamatdarbiem un zvērināto mērnieku darbu kontroli 2 ls no hektara, pārejo zumu zemkopības ministrija atmaksā pircejam ar valsts zemes bankas ķīlu zīmem pēc nominalās vērtības vaj skaidrā naudā pēc zemkopības ministrijas aprēķina.

10. Visas uz pārdotās zemes guļošās klaušas, nodokļus un nodevas, kuņas jau pastāv un vēl uz priekšu varetu uzlikt, apņemas pildīt pircejs.

11. Pircejam jatur kārtībā pārdotās zemes robežas un robežzīmes. Valsts patur sev tiesību celt trigonometriskā tikla torņus un poligonometriskā tikla punktus uz pārdotās zemes bez atlīdzības zemes īpašniekam.

12. Pircejam jatur kārtībā uz viņam pārdotās zemes esošie grāvji un kanāli, kuņi nosusina un novada ūdeni no augstāk guļošām zemēm, un izdarītie meliorācijas ierīkojumi un uzbūves, izņemot tos, kuņus uztur kārtībā valsts, pašvaldības un sabiedrība.

13. Pārdotās zemes robežas pircejam dabā zinamas un tās nodošana viņa rīcībā un lietošanā jau notikusi.

14. Visus ar šī līguma slēgšanu un ierakstišanu zemes grāmatu reģistrī uz pirceja vārdu saistītus izdevumus sedz pircejs.

15. Šo līgumu zemkopības ministrija iesniedz

koroborešanai, pie kam līguma slēdzeji ar šo izteic savu piekrišanu pārdotā zemes gabala atdališanai no

muižas un pārvešanai uz pirceja vārdu, atvejot zemes grāmatu reģistrī jaunu foliju. Zemes grāmatu aktu divos eksemplāros saņemt tiek pilnvarota ar tālak pilnvarošanas tiesībām zemkopības ministrija: vienu izsniegšanai pircejam, otru uzglabāšanai zemkopības ministrijā.

1924. g. 1. septembrī.

Zemkopības ministrs E. Bauers.

Zemkopības departamenta direktors P. Grāvs.

Saeima ir pieņēmusi un Valsts Prezidents izsludina šādu likumu:

14. LIKUMS

par nekustamu īpašumu koroborešanu sakarā ar agrarās reformas likumu.

(V. V. 67. n., 31. martā 1923. g.)

1. Zemkopības ministrija izgatavo pēc aprīņķiem un pagastiem sarakstus par visiem uz agrarās reformas likuma pamata valsts zemes fondā ieskaitītiem nekustamiem īpašumiem, neizslēdzot no tiem šo īpašumu neatsavinātās daļas un rūpniecības iestādes, kā arī jau iegūtus, bet zemes grāmatās vēl neierakstītus zemes gabalus. Sarakstos jāuzrāda zemes grāmatu reģistra numurs, īpašuma nosaukums un bijušā īpašnieka uzvārds un vārds. Šos sarakstus zemkopības ministrija izsludina „Valdības Vēstnesī“. Sludinājumos jāatzīmē, ka atsavināto zemju bijušo īpašnieku tiesības uz neatsavinātām daļām un rūpniecības iestādēm, kā arī jau iegūto, bet zemes grāmatās vēl neierakstīto nekustamu īpašumu ieguveju tiesības, — netiek aizskartas.

Piezīme. Latgalē, tāpat arī no Lietavas Latvijai pievienotos apgabalos, zemes grāmatu reģistra numura trūkums nekavē sarakstu izsludināšanu.

2. Mēneša laikā, skaitot no minēto sarakstu izsludināšanas dienas, ieinteresētām personām ir tiesība iesniegt sūdzības par nekustamo īpašumu pretlikumīgu ieskaitīšanu zemes fondā, ja viņām jau iepriekš nav ziņots zemkopības ministrijas lēmums par minēto īpašumu ieskaitīšanu fondā, kādā gadījumā pārsūdzības termiņš skaitams no paziņošanas dienas (1922. g. 5. oktobra noteikumi par sūdzību iesniegšanas kārtību un laiku Senāta administratīvam departamentam).

3. Pēc sūdzību termiņa notecešanas vaj, ja sūdzības iesniegtas, tad pēc to izšķiršanas, atsavinātie nekustamie īpašumi līdz ar neatsavinātām daļām un rūpniecības iestādēm un jau iegūtiem, bet zemes grāmatās vēl neierakstītiem zemes gabaliem, uz zemkopības ministrijas pieprasījumu ir pārvedami uz valsts vārdu, dzēšot no zemes grāmatām uz minētiem nekustamiem īpašumiem gulošu parādu, apgrūtinājumu un ierobežojumu ierakstus un atzīmes, izņemot reālos servītutus, kuņi dzēšami un sadalāmi zemes grāmatās uz sevišķu zemkopības ministrijas pieprasījumu (Agr. ref. lik. 17. p. a pkt.). Tāda pārvešana neaizskar agrarās reformas likumā paredzētās neatsavināto daļu un rūpniecības iestāžu īpašnieku, kā arī šinī pantā minēto

zemes gabalu ieguveju tiesības; šie nekustamie īpašumi pēc tam ir atdalāmi zemes grāmatās šī likuma noteiktā kārtībā.

4. Agrarās reformas likuma I. daļas 11. pantā minētais aizliegums atkrist attiecībā uz zemem, kuŗas koroboretas uz šī likuma pamata.

5. No zemes fonda piešķirtos nekustamos īpašumus ieraksta zemes grāmatās, pamatojoties uz līgumiem, kuŗus zemkopības ministrija noslēdz ar šo īpašumu ieguvejiem. Šos līgumus un ieguveju personību un tiesību spēju apliecina notars vaj valdības šim uzdevumam sevišķi iecelts notars.

6. Aktu par neatsavinātās daļas noteikšanu un tās atstāšanu agrakam īpašniekam, sastāda zemkopības ministrija, piemērojoties šī likuma 10. un 11. pantam. Ja viena gada laikā, no paziņošanas dienas, neatsavinātās daļas īpašnieks nav ieradies koroboret šīnī pantā minēto aktu, tad viņš uzskatāms par atteikušos no neatsavinātās daļas un ta pāriet valsts zemes fondā bez atlīdzības.

7. Atsavināto īpašumu pārvešana uz valsts vārdu nekavē agrak iegūto, bet zemes grāmatās vēl neierakstīto zemes gabalu (Agr. ref. lik. 3. p. e pk.) koroborešanu uz ta līguma pamata, kuŗu līdz 1920. g. 2. oktobrim formāli noslēdzis ar ieguveju bijušais īpašnieks.

Ja minētie līgumi nav apliecināti notarialā kārtībā, tad tos galīgā formālā veidā noslēdz zemkopības ministrija.

Augšminētiem līgumiem ir vajadzīga agrarās reformas likumā paredzētā valdības piekrišana.

8. Agrarās reformas likuma 3. pantā e punktā paredzēto zemju 100 hektaru pārsniedzošā un fondā ieskaitamā daļa atdalāma no minētām zemem uz zemkopības ministrijas izgatavoto planu un aktu pamata, kāda atdališana koroborejama uz zemkopības ministrijas vienpuseju pieprasījumu, ievērojot šī likuma 2. un 3. pantā paredzēto kārtību.

9. Agrarās reformas likuma 3. panta b, c, d punktos minētās zemes, ja tās pēc zemes grāmatam ietilpst atsavinātās zemes hipotekariskā vienībā vaj vispār nav vēl reģistrētas zemes grāmatās, atdalāmas un koroborejamas tai pašā kārtībā, kā muižu neatsavinātās daļas (6. p.).

10. Iepriekšējos pantos minētos līgumos un aktos zemju platība apzīmējama pēc centralās zemes ierīcības komitejas apstiprinātiem zemju sadalīšanas plāniem, ar piezīmejumu: „vairak“ vaj mazak, cik izrādīsies dabā pēc galīgas robežu regulēšanas“. Šie plāni uzglabājami zemkopības ministrijā.

1. piezīme. Piešķirto zemju apmaināmo gabalu un neatsavināto daļu galīgu regulēšanu (uzmērišanu) vada zemkopības ministrija, kuŗa šīnī lietā izdod attiecīgas instrukcijas. Izdarot robežu regulēšanu nav atļauts pirmā uz mērišanā dabā nospraustās robežas zemes platību samazināt vairāk par 3%.

2. piezīme. Pēc galīgas regulēšanas (uzmērišanas) izvešanas, zemkopības ministrija piesūta plāna kopiju zemes grāmatu nodaļai attiecīgai atzīmei reģistrā un pievienošanai aktam. Reizē ar to, plāna otro kopiju ministrija piesūta zemes ieguvejam. Plāna oriģināls uzglabājams zemkopības ministrija.

11. Līgumi par zemes piešķiršanu un apmaiņu (Agr. ref. lik. 34. p.), kā arī akt. par neatsavinātās daļas un rūpniecības iestāžu noteikšanu, koroborejami un hipotekarisku vienību savienošana izdarama bez notariāta nolikuma 340¹. pantā paredzētā plāna iesniegšanas zemes grāmatu nodaļam.

12. Reālnastās dzēšamas zemes grāmatās uz apgrūtinātā nekustamā īpašuma īpašnieka pieprasījumu.

13. Noteikumos par nekustamā īpašuma atsavināšanu un apgrūtināšanu ar paradiem paredzētā tieslietu ministrijas atļauja šīnī likumā paredzētiem darījumiem, izņemot 7. pantā minētos gadījumus — nav vajadzīga.

14. Uz nekustamiem īpašumiem, kuŗi minēti šai likumā un atrodas Latgalē, kā arī no Lietavas Latvijai pievienotos apgabalos, attiecināms notariāta nolikuma VI. nodalījums.

15. Šīnī likumā paredzētie līgumi, akti un to koroborešana, kā arī sarakstīšanās ir atsvabināti no visāda veida nodokļiem un nodevām, izņemot 7. pantā paredzētos līgumus un to koroborešanu.

16. Šī likuma piemērošanai instrukcijas izdod tieslietu ministrs, saziņā ar zemkopības un finansu ministriem.

Rīgā, 1923. gada 31. martā.

Valsts Prezidents J. Čakste.

Saeima ir pieņēmusi un Valsts Prezidents izsludina šādu likumu:

PAPILDINAJUMS

pie 1920. g. 16. septembra agrarās reformas likuma I. daļas.

(Z. I. V. 96. n.)

Agrarās reformas likuma (Lik. krāj. 1920. g., 213.) I. daļas 3. pantu papildināt ar sekošo 3. piezīmi:

Piezīme 3. Par muižām Latgalē uzskatami tādi zemes īpašumi, kuŗu kopplatība līdzinās vaj pārsniedz sekošās normas: Rēzeknes apriņķī — 200 desetinas, bet Daugavpils un Ludzas apriņķos — 225 desetinas. Pārejie īpašumi, kas mazāki par šīm normām, uzskatāmi par atsevišķiem no muižas atdalītiem zemes gabaliem.

Rīgā, 1924. gada 31. janvārī.

Valsts Prezidents J. Čakste.

INSTRUKCIJA

pie likuma par nekustamu īpašumu koroborešanu sakarā ar agrarās reformas likumu.

(Izdota uz ta paša likuma 16. p. pamata saziņā ar zemkopības un finansu ministri.)

I. Vispārejie noteikumi.

1. Zemkopības ministrijas lietās par zemes gabalu koroborešanu sakarā ar agraro reformu, notara funkcijas izpilda vaj nu vietejais notars, vaj arī sevišķs zemkopības ministrijas notars.

2. Zemkopības ministrijas sevišķo notaru skaitu nosaka zemkopības ministris saziņā ar tieslietu ministri; minētā amata kandidatus zemkopības ministrija stāda priekšā tieslietu ministrim apstiprinašanai amatā. Šie notari saņem algu no valsts, bet visās pārējās attiecībās padoti vispārejiem noteikumiem par notariem.

3. Visi koroborejamie akti zemkopības ministrijas vārdā jāparaksta zemju departamenta direktoram vaj viņa vietniekam un tos līdzparaksta nodaļas vadītājs vaj viņa vietnieks, piespiežot zīmogu.

4. Zemkopības ministrijas notaru parakstu paraugi, kā arī viņu zīmogu nospiedumi nosūtāmi visām zemes grāmatu nodaļām resp. vecakam notaram.

5. Izdarot koroborāciju, zemes grāmatu nodaļai resp. vecakam notaram nosūtāmi visi līgumi, akti un citi dokumenti pirmrakstos ar attiecīgu apliecinātu norakstu skaitu: 1) pievienošanai pie zemes grāmatu lietas, 2) zemes grāmatu akta izgatavošanai priekš ieguveja, 3) zemes grāmatu akta noraksta izgatavošanai priekš zemkopības ministrijas.

Zemju departamenta apliecinātie plāni iesniedzāmi tikai pie likuma par koroborešanu 7. un 8. p. minēto līgumu koroborešanas.

Zemes grāmatu akts līdz ar ta norakstu izsniedzams zemkopības ministrijai.

6. Visus nodokļus un notara atlīdzību, izņemot 28., 35., 41. un 42. p. paredzētos gadījumos, maksā zemkopības ministrijas kontrahenti.

7. Visi līgumi un akti sastādami pēc zemkopības un tieslietu ministra apstiprinātas formas.

8. Attiecībā uz nekustamiem īpašumiem Latgalē šīnī instrukcijā paredzētie līgumi un akti sastādami, apliecināmi un iesniedzami vecakam notaram, kā arī koroborejami tānī pašā kārtībā kā pārejas Latvijas daļās.

II. Atsavināto nekustamo īpašumu pārvešana uz valsts vārdu.

9. Visi valsts zemes fondā ieskaitītie nekustamie īpašumi pārvedami zemes grāmatu reģistros uz valsts vārdu zemkopības ministrijas personā.

10. Zemkopības ministrijas pieprasījumā par nekustamu īpašumu pārvešanu uz valsts vārdu janorāda, kad un kuŗā „Valdības Vēstneša“ numurā ir ievietots attiecīgs sludinājums, vaj 1923. g. 31. marta likuma 2. pantā noteiktā termiņā bijusi iesniegta sūdzība, un, pēdejā gadījumā, kāds bijis Senata lēmums.

11. Skatot cauri mineto zemkopības ministrijas pieprasījumu, zemes grāmatu nodaļas priekšniekam resp. vecakam notaram jāpārlicinas par to, vaj 1923. g. 31. marta likuma 2. un 3. p.p. minētie termiņi notecejuši un vaj sludinājumā minētās ziņas (zemes grāmatu reģistra numurs, nekustama īpašuma nosaukums, agrakā īpašnieka vārds un uzvārds) saskan ar zemes grāmatu reģistru datiem.

12. Pārvedot nekustamu īpašumu uz valsts vārdu un dzēšot 1923. g. 31. marta likumā minētos ierakstus un atzīmes, zemes grāmatu nodaļas priekšnieka resp. vecakā notara lēmumā atzīmejams, saskaņā ar 1923. g. 31. marta likumu, par visu parādu, apgrūtinājumu un ierobežojumu dzēšanu, izņemot reālos servitutus.

Reizē ar šī lēmuma ievēšanu zemes grāmatu reģistros uz vispāreajā pamata, visi dzēstie ieraksti stripojami krustveidīgi ar sarkanu tinti.

Reizē ar valsts zemes fondā ieskaitītā nekustama īpašuma pārvešanu zemes grāmatu reģistros uz valsts vārdu, zemes grāmatu nodaļa, — bet Latgalē vecākais notars, — piesūta zemkopības ministrijai sava lēmuma norakstu un izrakstu no zemes grāmatu reģistra attiecībā uz šo nekustamu

īpašumu, norādot pēdejā visus pārvešanas laikā uz nekustamā īpašuma gulošos paradus, atzīmes un apgrūtinājumus.

14. Apvienošanas un atsevišķu saimniecību vienību nodibinašanas nolūkā zemkopības ministrija atdala no valsts zemes fondā pārgājušiem nekustamiem īpašumiem zināmus zemes gabalus un pievieno tos citiem, par ko katru reizi sastādams akts.

Mineto aktu ar trim apliecinātiem norakstiem zemkopības ministrija nosūta attiecīgai zemes grāmatu nodaļai resp. vecakam notaram koroboret.

15. Kad pēdejais zemes gabals, atsavinot vaj pievienojot to citai hipotēku vienībai, atdalīts no hipotēkas vienības, tad zemkopības ministrija paziņo par to zemes grāmatu nodaļai resp. vecakam notaram, kuŗi tanī gadījumā slēdz attiecīgu reģistra nodaļu, paziņojot par to zemkopības ministrijai.

Piezīme. Ja no hipotēkas vienības atdalīto zemes gabalu platību kopzuma nesakrīt ar šīs hipotēkas vienības platību zemes grāmatās, tad uz zemkopības ministrijas pieprasījumu zemes platība zemes grāmatu reģistros izlabojama.

16. Uz zemes fondā ieskaitītām zemēm esošie realie servituti, kuŗi traucē zemes lietošanu un dalīšanu, dzešami un sadalāmi zemes grāmatu reģistros uz zemkopības ministrijas pieprasījumu.

17. Zemes fondā ieskaitītam nekustamam īpašumam, kuŗš vispār nav ievests zemes grāmatās, atveŗams sevišķs folijs uz zemkopības ministrijas pieprasījumu, kuŗā obligatoriski jābūt uzrādītiem: 1) nekustama īpašuma nosaukums un 2) uz kāda pamata nekustamais īpašums ieskaitīts valsts zemes fondā.

III. Līgumu noslēgšana ar fonda zemju ieguvejiem un to koroborešana.

18. Zemkopības ministrija noslēdz par fondā piešķirtiem zemes gabaliem ar to ieguvejiem sevišķus izpirkšanas līgumus.

19. Izgatavojusi līguma galīgo projektu, zemkopības ministrija to nosūta vietejam zemes inspektoram vaj citai pilnvarotai amatpersonai uzrādīšanai ieguvejam, nosakot termiņu, pēc kuŗa notecejuma projekts nosūtāms tālak vietejam notaram.

20. Reizē ar to zemkopības ministrija paziņo ieguvejam zemī paraksta:

1) kur, pie kādas amatpersonas un līdz kādam termiņam (19. p.) viņš var iepazīties ar projektu;

2) ka pēc iepriekšējā punktā noteiktā termiņa notecejuma viņš var 6 mēnešu laikā parakstīt līgumu pie vietejā notara (adrese);

3) ka līguma neparakstīšanas gadījumā noteiktā 6 mēnešu laikā viņu atzīs par atsacījušos no zemes gabalu.

21. Ja ieguvejam ir ierunas pret līguma tekstu vaj nosacijumiem — tad viņš par tām paziņo zemes inspektoram, kuŗš tad stāda priekšā zemkopības ministrijai kopā ar līguma projektu, aizrādījumu par ierunu būtību un savu atzinumu.

22. Pēc 19. pantā minētā termiņa notecejuma, bet uz ieguveja vēlešanās arī agrāk, līgums nosūtams vietejam notaram, kur ieguvejs ierodoties paraksta līgumu, pie kam notars apliecina viņa personību un tiesībspēju.

Notars ņem no ieguveja atlīdzību pēc takses, kuŗa noteikta līgumu apliecinašanai (takses 3. resp. 4. p.).

23. Pēc līguma parakstīšanas, bet attiecīgos gadījumos arī ķīlu raksta parakstīšanas (24. p.) un pēc ieguveja personības un tiesībspēju notarialas apliecinašanas, pašu līgumu un kvīti par pirkuma zumas samaksu (24. p.), bet attiecīgos gadījumos arī ķīlu rakstu, notars nosūta zemkopības ministrijai.

24. To pirkuma zumas daļu vaj visu zumu, kuŗa pēc līguma nekavejoties nomaksājama (Lik. kr. 1923. g. 49, 24. p.), ieguvejs iemaksā Latvijas bankā, norādot par ko un uz kāda līguma pamata zumu iemaksā, pēc kam bankas kvīte pievienojama līgumam.

Par pirkuma zumas atlikumu ieguvejs izdod valsts zemes bankai ķīlu rakstu, kuŗš koroborejams reizē ar izpirkšanas līgumu. Ķīlu rakstu projekts pīrceja parakstīšanai un notara apliecinašanai nosūtams notaram kopā ar izpirkšanas līguma projektu (22. p.).

Piezīme. Agrakos paradus, kuŗi stāv sakarā ar jaun-saimniekiem izsniegtiem valsts aizdevumiem, var apvienot ar pirkuma zumas atlikumu vienā ķīlu rakstā.

25. Ieguveju var arī uzaicināt ierasties iepazīties ar līgumu un to parakstīt pie zemkopības ministrijas notara.

26. Ieguveja parakstītais līgums jāparaksta zemkopības ministrijai (3. p.), kuŗa pēc tam to nosūta attiecīgai zemes grāmatu nodaļai resp. vecakam notaram koroboret.

27. No zemes grāmatu nodaļas resp. vecakā notara saņemto zemes grāmatu aktu zemkopības ministrija izsniedz ieguvejam tieši, vaj uz pēdejā lūgumu nosūta to pa pastu uz viņa rēķina.

IV. Neatsavinamās daļas koroborešana.

28. Akts par neatsavinamās daļas ierādišanu un atstāšanu sastādams divpusīga akta veidā, ar kuŗu zemkopības ministrija šo daļu ierāda un agrākais īpašnieks to pieņem.

29. Ja atsavinatais nekustamais īpašums atrodas citas personas mūža valdišanā, tad šīs personas mūža valdišanas tiesības pāriet uz neatsavinamo daļu.

Par to atzīmejams aktā un zemes grāmatu reģistros.

30. Agrākais īpašnieks izsaukams zemkopības ministrijā akta parakstīšanai pie ministrijas notara, pie kam notars apliecina viņa personību un tiesībspēju.

Pēc akta parakstīšanas tas koroborejams saskaņā ar šīs instrukcijas 26. un 27. p.

Par agrak saņemtiem valsts aizdevumiem agrākais īpašnieks izdod ķīlu rakstu, piemērojoties šīs instrukcijas 24. p.

31. Ja agrakā īpašnieka dzīves vieta Latvijā zemkopības ministrijai nav zināma, tad agrākais īpašnieks uzaicināms ar sludinājumu „Valdības Vēstnesī“, kā arī piesūtot paziņojumu izlikšanai vietējās (pēc neatsavinamās daļas atrašanās vietas) pašvaldības namā.

32. Ja agrākais īpašnieks nav ieradies viena gada laikā no paziņojuma saņemšanas dienas, bet 31. p. paredzētā gadījumā — no sludinājuma dienas „Valdības Vēstnesī“, zemkopības ministrija sastāda aktu par viņa atzīšanu par atsacījušos, norādot visus zemkopības ministrijas izlietos līdzekļus agrakā īpašnieka uzaicinašanai.

33. Ja agrākais īpašnieks pārdevis vaj citadi atsavinājis citai personai viņam pienākošos neatsavinamo daļu vaj rūpniecības iestādi, tad 28. p. mineto aktu var sastādīt tieši uz jaunā ieguveja vārdu, ja:

1) agrākais īpašnieks un ieguvejs iesniedz zemkopības ministrijai notariali apliecinātu lūgumu par nekustama īpašuma koroborešanu uz ieguveja vārdu, klātpieliekot savu lūgumu un tieslietu ministra atļauju (Lik. kr. 1922. g. 3. 1. p.);

2) ieguvejs samaksā nodokļus, kuŗus ņem pie nekustama īpašuma pārejas par atlīdzību vaj bez atlīdzības, gadījumā, ja tie jau agrak nav samaksāti;

3) valsts zemes banka pret to neceļ iebildumus sakarā ar agrakam īpašniekam izsniegtiem aizdevumiem.

Tieslietu ministrijas atļauja pievienojama aktam.

34. Pēc plana un akta sastādīšanas par attiecīgas daļas atdališanu no zemes gabala, kuŗš pārsniedz 100 hektarus, zemkopības ministrija nosūta aktu līdz ar planu zemes grāmatu nodaļai aprādītās daļas atdališanai zemes grāmatās.

Akta un plāna kopijas izsniedzamas zemes gabala īpašniekam.

35. Uz zemkopības ministrijas pieprasījumu atdalāmā daļai var atvērt jaunu reģistra nodaļu vaj to pievienot citam nekustamam īpašumam, kurš pārgājis valsts zemes fondā.

36. Atdalamā daļa pāriet valsts zemes fondā brīva no jebkādiem paradiem, pienākumiem un aizliegumiem, izņemot reālos servītus un tamlīdzīgus apgrūtinājumus, kuri netraucē zemes lietošanu un dališanu.

Piezīme. Uz īpašniekam palikušās daļas guļšie reālie servītuti, ja tie likvidēti uz brīvprātīgas vienošanās pamata starp servītutu lietotāju un zemkopības ministriju, dzēšami zemes grāmatās uz zemkopības ministrijas pieprasījumu.

VI. Likuma par koroborešanu 9. pantā minēto zemju koroborešana.

37. To juridisko personu īpašumu tiesības apliecinašanai (bet attiecībā uz dzimts kapsētām — fizisko personu), kuru valdīšanā atrodas agr. ref. lik. 1. d. 3. p. b, c un d. pkt. aprādītās zemes, zemkopības ministrija izdod vienpusīgus aktus.

Ja minētās zemes ietilpst zemes fondā ieskaitītā hipotēkas vienībā, tad aktā jaatzīmē zemkopības ministrijas piekrišana uz šo zemju atdališanu un koroborešanu.

Minētie akti koroborejami uz zemkopības ministrijas pieprasījumu.

VII. Likuma par koroborešanu 7. pantā minēto zemju koroborešana.

38. Pirms 1920. gada 2. oktobra noslēgtie līgumi, uz kuru pamata citas personas ieguvušas no agrākiem īpašniekiem atsavināto nekustamu īpašumu atsevišķus zemes gabalus, koroborejami tikai tādi gadījumā: 1) ja tie ir galīgi (ne priekškontrakti), notariāli apliecināti un 2) ja ieguvejs dabuļis likumā paredzēto tieslietu ministra atļauju.

Par katru tāda līguma koroborešanu zemes grāmatu nodaļas priekšnieks resp. vecākais notars paziņo zemju departamentam.

Notariāli neapliecinātie līgumi noslēdzami galīgi un formāli ar zemkopības ministriju.

Līgumu noslēdzot jāievēro 1922. gada 5. janvāra noteikumi par nekustamu īpašumu atsavināšanu un apgrūtināšanu (Lik. kr. 1922. g., 3.).

Piezīme. Izņēmuma gadījumos līgumus var noslēgt ar zemkopības ministriju arī pie citiem formāla rakstura izstrūkumiem, piem., ar agrāko īpašnieku noslēgtā akta pazaudešanas gadījumā.

39. Visus nodokļus un nodevas, kuŗas saistītas ar līguma noslēgšanu (38. p.), maksā pircejs; krepostnodoklis nav maksājams tikai tanī gadījumā, ja pircejs pierāda, ka viņš to savā laikā nomaksājis. Krepostnodoklis arī Latgalē maksājams pie līguma parakstīšanas.

40. Ja pēc līguma, kuŗš noslēgts ar agrāko īpašnieku, bija paredzēta nopirktā zemes gabala solidāra atbildība ar atsavināto nekustamu īpašumu par uz pēdejo gulošiem paradiem, tad šāds nosacījums tagad uzskatāms par atkritušu.

VIII. Apmaiņas līgumu koroborešana.

41. Fonda zemes gabalu apmaiņa pret neatsavināmiem zemes gabaliem (agr. ref. lik. II. d. 34. p.) notiek līguma vienošanās kārtībā starp zemkopības ministriju un privatīpašniekiem. Minētais līgums apliecināms un koroborejams 22., 25. un 26. p.p. paredzētā kārtībā.

Piezīme. Latgalē apmainīto zemju koroborešanu var izdarīt arī zemes ierīcības lik. (Kr. lik. kop. X. sēj. III. d. 1912. g. izd.) 123. pantā paredzētā kārtībā.

42. Ja hipotēkas vienība, no kuŗas izdala apmaināmo zemes gabalu, apgrūtināta ar paradiem, tad bez kreditora piekrišanas iespējama apmaiņa tikai pret tādu fonda zemes gabalu, kuŗa pretvērtību centrālā zemes ierīcības komiteja atzinusi par līdzīgu; tadā gadījumā no privāta nekustama īpašuma atdalāmā zemes gabals pāriet valsts zemes fondā brīvs no paradiem, bet no zemes fonda pievienojamā zemes gabals tiek padots atbildībai par visiem uz nekustamo īpašumu gulošiem paradiem.

43. Ja īpašnieks, kuŗa nekustams īpašums nav atsavināts uz agrārās reformas likuma pamata, apmaiņas nolūkā vēlētos to nodot valsts zemes fondā, tad tādu hipotēkas vienību var pārvest uz valsts vārdu tikai pēc tam, kad īpašnieks to atbrīvojis no visiem uz tās gulošiem paradiem, apgrūtinājumiem un aizliegumiem.

Rīgā, 1924. g. 8. februārī.

Tieslietu ministris Zamuels.
Departamenta direktors Brikovskis.

Latvijas Satversmes sapulces plenarsēdē 1920. g. 21. decembrī pieņemtais 30. jun. 1924. g. atceltais

15. LIKUMS

par būvkoku izsniegšanu lauksaimniecības vajadzībam.

(Lik. u. v. rīk. kr. 260. p. — 1920).

1. Jaundibināmo, paplašināmo un viensētās sadalāmo saimniecību ierīkošanai, izpostītu un nodegušu saimniecību atjaunošanai, pastāvošo saimniecību, kā arī lauku pašvaldību nepieciešamu jauncelāmo un izlabojamo ēku vajadzībam — izsniedzami būvkoki no valsts un komunalīem mežiem.

Piezīme. Saimniecībam, kuŗām ir vismaz 3 hektari pieaugušā un būvkokiem derīga meža, nav tiesība saņemt būvkokus uz šī likuma pamata.

2. Jaundibināmām, paplašināmām un viensētās sadalāmām, no kaŗa nopostītām un nodegušām saimniecībam būvkoki izsniedzami uz vēlaku samaksu. Valsts savas prasības par pārdotiem kokiem nodrošina, ingrosejot parādu uz saimniecību nekustāmo īpašumu vaj citādā ceļā nodrošinot.

Piezīme 1. Jaundibināmām, paplašināmām un viensētās sadalāmām saimniecībam tiesība dabūt vajadzīgos būvkokus tūlīņ pēc zemes piešķiršanas, nenogaidot saimniecību reģistrēšanu zemes grāmatās.

Piezīme 2. Par nopostītām un nodegušām saimniecībām uzskatāmas tādas, kuŗās viena, vairak vaj visas nepieciešāmās saimniecības ēkas nopostītas, nodegušas vaj caur kaŗa apstākļiem tā sabojatas, ka bez kapitāla remonta nav lietojamas.

3. Pastāvošām saimniecībam, kuŗas no kaŗa apstākļiem nav cietušas, būvkoki izsniedzami pret tūlīteju samaksu.

4. Būvkoki izsniedzami: pastāvošām saimniecībām, kuŗas no kaŗa apstākļiem nav nopostītas vaj nodedzinātas — par divām trešdaļām, no kaŗa nopostītām, nodegušām, kā arī jaundibināmām, paplašināmām, viensētās sadalāmām saimniecībam un lauku pašvaldībam — par vienu trešdaļu no zemkopības ministrijas takses cenām; no soda ekspedīcijām kopš 1905. gada nopostītām un nodedzinātām, vēl neatjaunotām saimniecībam — par brīvu. Pēdeja gadījuma valstij resp. attiecīgai pašvaldībai ir regresa tiesība pret soda ekspedīcijas dalībniekiem un viņu pabalstītajiem, kuŗi atbild, atceļot noilgumu, solidari.

Tāpat nopostīto saimniecību atjaunošanai vaj jaundibinamo saimniecību uzbūvei būvkoki izsniedzami par brīvu tiem kaŗa invalīdiem un tām kaŗā kritušo pilsoņu ģimenēm, kuŗiem zeme piešķirta uz priekšrocības pamata.

5. Parads par izsniegtiem kokiem jāsaŗ maksat pēc 5 gadiem, skaitot no koku izsniegšanas laika, un gadā jānomaksā 5 proc. no parada, ieskaitot 4 proc. kapitālu.

Piezīme. Kas vēlas, var par parādu samaksat katrā laikā, kā visu, tā pa noteiktām daļām.

6. Izsniegtais koka materiāls izlietojams 3 gadu laikā, un vienīgi tās saimniecības mēŗķiem, kuŗai tas izprasīts.

7. Ja kāds izsniegtos būvkokus pārdod vaj izlieto citiem mēŗķiem, sodams tiesas ceļā ar naudas sodu, kas pārsniedz 15 reizes izsniegto koku vērtību, rēķinot tādu pēc takses cenām pārkāpuma izdarīšanas laikā. Naudas sods nesamaksāšanas gadījumā pārvēršams arestā.

Piezīme 1. Būvkoku saņēmejiem jāizdod paraksts par to, kādam mēŗķim kokus izlietos un ka sods pārkāpuma gadījumā viņam zināms.

Piezīme 2. Atļāuju izlietot kokus citām vajadzībām izdod zemkopības ministrija saskaņā ar šī likuma mēŗķiem.

Piezīme 3. Ja būvkoku aizņēmejs aiz iemesliem, kuŗi no viņa neatkarīgas, kokus noliktam mēŗķim nevar izlietot, viņam jāsamaksā pirms koku izlietošanas citiem mēŗķiem to pašreizējā pilnā tirgus vērtība vaj jāatdod koki atpakaļ.

8. Tiesība saņemt būvkokus uz augšminētiem nosacījumiem paliek spēkā priekš pastāvošām saimniecībām un lauku pašvaldībām uz 5 gadiem, bet jaundibināmām, paplašināmām un viensētās sadalamām, no kaŗa nopostītām un nodegušām saimniecībām uz 10 gadiem, skaitot no spēkā nāķšanas dienas.

9. Būvkokus izsniedz zemkopības ministrija uz vietejo pašvaldības iestāžu atsauksmes pamata.

10. Instrukcijas par šī likuma izpildīšanu (būvkoku izsniegšanas kārtību, daudzumu u. t. t.) izdod zemkopības ministrija.

11. Pēc šī likuma spēkā nāķšanas dienas visi līdz šim izdotie noteikumi un rīkojumi, attiecībā uz būvkoku izsniegšanu minētām saimniecībām, atcelti.

Latvijas Satversmes Sapulces 1922. gada 10. marta kop-sēdē pieņemtie.

PĀRGROZIJUMI

likumā par būvkoku izsniegšanu lauksaimniecības vajadzībam.

(V. V. Nr. 60 — 1922.)

1920. g. 21. decembrī pieņemta likumā par būvkoku izsniegšanu lauksaimniecības vajadzībam 4. pants pārgrozams šādā kārtā:

4. Būvkoki izsniedzami: pastāvošām saimniecībām, kuŗas no kuŗa apstākļiem nav nopostītas vaj nodedzinātas — par divām trešdaļām, no kuŗa nopostītām, nodegušām, kā arī jaundibināmām, paplašināmām, viensētās sadalamām saimniecībām un lauku pašvaldībām — par vienu piektdaļu no zemkopības ministrijas takses cenam; no soda ekspedīcijām kopš 1905. g. nopostītām un nodedzinātām, vēl neatjaunotām saimniecībām — par brīvu. Pēdējā gadījumā valstij resp. attiecīgai pašvaldībai ir regresa tiesības pret soda ekspedīcijas dalībniekiem un viņu pabalstītajiem, kuŗi atbild, atceļot noilgumu, solidari.

Tāpat nopostīto saimniecību atjaunošanai vaj jaundibināmo saimniecību uzbūvei būvkoki izsniedzami par brīvu tiem kuŗa invalīdiem un tām kuŗa kritušo pilsoņu ģimenēm, kuŗiem zeme piešķirta uz priekšrocības pamata.

Piezīme. Tām saimniecībām, kuŗas pirkušas būvkokus uz likuma pamata par būvkoku izsniegšanu lauksaimniecības vajadzībam, bet nav vēl tos samaksājušas, samazīnāma nesamaksātā daļa pēc šīnī pantā noteiktā samēra.

Apstiprinu. 1922. g. 22. septembrī. Zemkopības ministrs A. Kalniņš.

INSTRUKCIJA

par būvkoku izsniegšanu no valsts un komunalmežiem uz 1920. g. 21. decembra likuma un 1922. g. 14. janvāra un 10. marta papildinājumu pamata.

(V. V. Nr. 222 — 1922.)

1. §. Būvkoki izsniedzami visu jaundibināmo, paplašināmo, viensētās sadalāmo saimniecību ierīkošanai, izpostīto un nodegušo saimniecību atjaunošanai, pastāvošo, kā arī lauku pašvaldību nepieciešāmo jauncelāmo un izlabojāmo

ēku vajadzībam. Pie pilsētam un miestiem piederošām saimniecībām būvkoki izsniedzami tikai šajā § uzskaitīto jaundibināmo un nopostīto pilsētu un miestu saimniecībām, ja saimniecībām ir dārzkopības vai lauksaimniecības raksturs un ja šīs saimniecības ir apsaimniekotāja galvenais eksistences līdzeklis.

Par nepieciešamām saimniecības ēkam, uz kurām attiecas 1920. g. 21. decembra likums, skaitas:

1) saimniecībās zem 3 ha: dzīvojamā ēka ar piebūvi—kūtiņu;
2) saimniecības no 3 līdz 27 ha: dzīvojama ēka, kūts un labības šķūnis, pie kam labības šķūņa vietā var celt riju vai klēti;

3) saimniecībām no 27 ha un lielākām: dzīvojama ēka, kūts, labības šķūnis un klēts, pie kam labības šķūņa vietā var celt riju;

4) lauku pašvaldības iestādem: pagasta māja un kūts, nespējnieku māja, pie tās kūts un pirts, skolas nams, pie tā kūts un, ja zemes platība ne mazāka par 3 ha, tad arī labības šķūnis.

Šini punkta minētām lauku sabiedriskām dzīvojamām ēkām un lauksaimniecības rakstura kultūrelu biedrību namiem, ne vairāk, kā pa vienam katrā pagastā, koku materiāls izsniedzams tikai pēc būvinspekcijas apstiprinātiem plāniem un pielikta būvkoku aprēķina, bet pārējām ēkām — parastā kārtībā un ne vairāk kā videjo materiālu normu.

Piezīme. Uz 1920. g. 21. decembra likuma un papildinājumu pamata, būvkokus nevar izsniegt tirdzniecības un rūpniecības uzņēmumiem, veikala telpu un speciālu izrikojumu telpu ierīkošanai pašvaldības valžu namos u. t. t.

Nopostīto un jaundibināmo miestu un pilsētu sarakstā ieskaitītas nopostītās pilsētas: 1) Bauska, 2) Daugavpils, 3) Grīva, 4) Ilukste, 5) Jaunjelgava, 6) Jelgava, 7) Jēkabpils, 8) Krustpils, 9) Sloka un 10) Rīgas jūrmala; jaundibināmā pilsēta — Valka, nopostītie miesti — Ķemeri, Līvāni, Ogre un Pļaviņas, un jaundibināmais miests — Vecgulbene.

Nomas saimniecībām, kuŗas nodibinātas uz fonda zemes, būvkoki izsniedzami tikai pēc saimniecības piešķiršanas caur aprīkta zem. ierīc. komiteju, saskaņā ar centrālās zem. ierīc. komitejas rīkojumu Nr. 28790 (Z. I. V. 25. n. 1921. g.).

Saimniecības, kuŗas nodegušas pa kara laiku no 1915. g. 1. janv. līdz 1920. g. 21. dec., pielīdzināmas kara nopostītām.

Pēc kara nodegušām saimniecībām būvkoki izsniedzami par $\frac{2}{3}$ takses cenu.

2. §. Ikvienam, kas uz 1920. g. 21. decembra likuma

pamata grib saņemt būvkokus, jagriežas pie vietējās pašvaldības iestādes ar rakstisku pieprasījumu, kuŗā jauzrāda:

- 1) pieprasitaja uzvārds, vārds un tēva vārds;
- 2) māju nosaukums vaj iela un Nr., saimniecības raksturs, jaundibinama vaj pastāvoša, ar atzīmejumu, vaj zeme pieprasitaja īpašums vaj nomata;
- 3) ja domāts ēkas celt uz nomatas zemes, tad pieliekams pašvaldības iestādes apstiprināts nomas līguma noraksts;
- 4) zemes platība;
- 5) kādām ēkam un ja remontam, tad kādām ēku daļām;
- 6) no ka ēkas bojātas vaj nopostītas;
- 7) būvkoku daudzums katrai ēkai atsevišķi, uzrādot koku skaitu un resnumu krūšu mērā, vaj būvkoku saturu kubikpēdās;
- 8) vaj pieprasitajam ir pieejami ugunsdroši materiāli un kādi;
- 9) vaj pieprasitajam grib kokus pret tulīteju samaksu, vaj vēlaku samaksu un par kādu takses cenas daļu;
- 10) ar ko pīrcejs nodrošina parādu, ja kokus pērk uz vēlaku nomaksu.

3. §. Iepazīnusies ar apstākļiem, attiecīgā valde tuvākā sēdē skata cauri pieprasījumu, sastādot par to atsevišķu protokolu, kuŗā atzīmē:

- 1) vaj vispār prasitajam tiesība saņemt būvkokus uz augšminētā likuma pamata;
- 2) pieprasitaja vārdu, māju nosaukumu, zemes platību, izsniedzamo būvkoku daudzumu un citus instrukcijas 2. § no 1. līdz 10. p. uzrādītos tuvākos datus par pieprasījumu;
- 3) no kādas mežniecības vēlams kokus saņemt;
- 4) par agrāk izsniegtiem būvkokiem, ja tādu būtu jau izsniegti, protokola Nr. un padomes vaj valdes sēdes datumu.

Attiecīgā valde izsniedz būvkoku pieprasitajam protokola norakstu vaj izrakstu, ar kuŗu pieprasitajam griežas pie mežziņa dēļ būvkoku saņemšanas. Mežzinis pēc kārtas izpilda pieprasījumus vaj, ja pieprasījums nav likumīgs vaj nepilnīgi sastādīts, to atraida.

Piezīme. Protokolu noraksti vaj to izraksti izgatavojami uz drukatām blankām pēc formas.

4. §. Koku materiāls izsniedzams tikai tādā vairumā, cik faktiski vajadzīgs projektēto ēku uzcelšanai vaj remontiem, un nedrīkst pārsniegt sekošās normas, kuŗas uzskatāmas par maksimālām:

- a) saimniecībam ar zemes platību līdz 3 ha pēc aprēķina Nr. 1;
- b) saimniecībam ar zemes platību no 3 ha līdz 10 ha pēc aprēķina Nr. 2;
- c) saimniecībam ar zemes platību no 10 ha līdz 27 ha pēc aprēķina Nr. 3;

d) saimniecībam ar zemes platību, lielaku par 27 ha, pēc aprēķina Nr. 4;

e) remontiem un ēku atsevišķām daļām pēc faktiskas vajadzības, nepārsniedzot attiecīgas kategorijas normu, pēc aprēķina Nr. 5.

1. piezīme. Ēku uzcelšanai un atjaunošanai vajadzīgā būvmaterialā ieskaitams viss tas būvmaterials, kas jau atrodas zināmā saimniecībā; agrak sagatavots būvmaterials (akmeņi, ķieģeļi, māli, koku materials u. t. t.), no nopostītām ēkam pārpalikušais būvmaterials un būvei noderīgi būvkoki pieprasītajā mežā, bet attiecīgas valdes protokolā uzrādams materials, kas iztrūktu jau esošo būvmaterialu izlietojot.

2. piezīme. Ja laktu vietā izsniedz kārtis, tad baļķu koku norma samazināma.

5. §. Ja būvkoku pieprasītajam ir pieejami citi būvmateriali, kā lauku akmeņi, māli un radzes, koku materialu sienam ir tiesība saņemt tikai vienai ēkai.

6. §. Būvkoki jāizsniedz pēc iespējas no tuvākām cirsmām, no augošiem, kā arī būvei derīgiem kaltošiem, vīstošiem un kritušiem kokiem. Šķindeļu un skaidu malka jāizdod no zaļiem vaj vīstošiem kokiem. Būvkokiem jābūt pēc iespējas dažāda resnuma, bet ne resnākiem par aprēķinos uzrādītiem maksimāliem apmēriem.

7. §. Izsniedzamo materialu vērtība aprēķināma pēc pastāvošas, zemkopības ministrijas apstiprinātās un „Valdības Vēstnesī” izsludinātās taksēs.

8. §. Atsevišķu saimniecību uzbūvei uzreiz var izsniegt kokus tikai divām ēkam, un kad viena no šīm ēkam jau uzcelta, tad materialu var izsniegt pārējām. Ēku sīkiem izlabojumiem materialu var izsniegt vienā reizē visām ēkam.

9. §. Attiecīgais mežzinis izsniedz ciršanas biļeti parastā kārtībā, atzīmejot uz biļetes attiecīgas valdes protokola Nr. un datumu. Materialu izvešanas atļauju mežzinis izsniedz pēc pienākošas zumas samaksas par materiāliem. Ja materialus izsniedz uz nomaksu, tad izvešanas biļeti izsniedz pret paradu zīmi, sastādītu saskaņā ar likuma 2. un 4. pantiem, ko pieprasītais parakstījis vietējā pašvaldības iestādē, kas pēdējai arī jāaplicina. Virsmežzinis paradu zīmi iesūta mežu departamentam.

Piezīme. Materialus izsniedz pēc celmu skaita, norējot izsniedzamo koku skaitu ar pieprasīto materialu kubiksaturu un attiecināt taksēs pazeminājumu uz visu koku.

10. §. Komunālistādes norēķinājas par izsniedzamiem no viņu mežiem koku materiāliem ar saņēmejiem tadā pašā kārtībā, kā zemkopības ministrija par kokiem izsnie-

dzamiem no valsts mežiem.

11. §. Visa grāmatvedība un noreķināšanas būvkoku izsniegšanas lietā jāved mežu departamentam un jāiekārto pēc vispārijiem grāmatvešanas noteikumiem.

12. §. Visiem būvkoku pieprasītajiem pašvaldības iestāde ved īpašu alfabētisku sarakstu ar sekošiem iedalījumiem: 1) tekošs numurs, 2) uzvārds un vārds, 3) pieprasītāja mājas nosaukums, 4) ceļamo ēku nosaukums un 5) protokola Nr. un datums.

13. §. Pašvaldības iestādem un vietejai mežu administrācijai uzlikts par pienākumu raudzīties, kā izsniegto būvmateriālu izlietotu tikai atļautam mērķim.

14. §. Mežu inspektoriem, virsmežziņiem, mežu departamenta pilnvarotiem ierēdņiem, aprīnķa valsts zemju inspektoriem un rajonu pārziņiem uzlikts par pienākumu lūkoties par pašvaldības iestāžu pareizu rīcību pie šo noteikumu izvešanas dzīvē.

Piezīme. Par nepareizu apliecību izsniegšanu attiecīga pašvaldības iestāde nododama tiesai caur zemkopības ministriju, kuŗa arī izšķir visas uz vietām radušās nesaskaņas un domu starpības.

15. §. Pagastu amata vīri un valdības ierēdņi par nepareizu rīkošanos pie 1920. g. 21. decembra likuma izvešanas dzīvē atbild vispārigā, likumos noteiktā kārtībā.

16. §. Valsts savas prasības par pārdotiem kokiem uz vēlaku nomaksu nodrošina:

1) No personam, kuŗām ir nekustams īpašums, ar obligācijām, ja nekustama īpašuma vērtība ir lielāka par jau uz viņu ingrosetām obligācijām, ieskaitot arī par iesniedzamiem kokiem pienākošos obligāciju. Obligāciju koku saņēmejs nodod zemkopības ministrijai mēneša laikā no materiālu saņemšanas dienas, līdz kam koki paliek valsts īpašumā. Parada zīmes forma Nr. 1.

2. No personam, kuŗām nekustamu īpašumu nav, vaj arī uz kuŗu nekustamu īpašumu izdotas jau obligācijas, kuŗas pārsniedz īpašumu vērtību, ar to, ka pamatojoties uz vietejā civillikuma 3. daļas 3942. pantu. Zemkopības ministrija patur uz visiem nodotiem koku materiāliem īpašnieka tiesības tik ilgi, kamēr nav pilnīgi samaksāta pirkšanas zuma, pie kam no priceja ņemams paraksts pēc formas Nr. 2. vaj Nr. 3.

Piezīme. Parada zīmes izgatavojamas uz drukatām blankām pēc formam Nr. 1, 2. 3.

17. §. Visas paradu zīmes un obligācijas aprēķinamas zelta latos. „(Vald. Vestn.“ 242. n. 1921. g. 27. okt.).

18. §. Visām saimniecībām, kuŗas būvkokus saņēmušas

uz nomaksu, obligatoriski jaapdrošina no izsniegtiem būvkokiem celtās ēkas mazākais par pilnu koku vērtību.

19. §. Ši instrukcija stājas spēkā pēc 7 dienam, skaitot no izsludinašanas dienas „Vald. Vēstnesī“, agrākās „Vald. Vēstn.“ 32. n. 1921. g. 9. febr. izsludinatās instrukcijas vietā.*)

Saeima ir pieņēmusi un Valsts Prezidents izsludina šādu likumu:

16. LIKUMS

par valsts kredītiem lauksaimniecības būvniecībai.

1. Lauksaimniecības būvniecībai vajadzīgie kredīti atvēlami budžeta kārtībā.

2. No budžeta kārtībā atveletiem kredītiem izsniedzami ilggadīgi aizdevumi jaunierīkojamām, viensētās izdalāmām, lauku amatnieku un kaŗa nopostītām saimniecībām kā arī pastāvošām saimniecībām ar zemes platību līdz 27 ha, lauku pašvaldībām un sabiedriskām organizācijām nepieciešamo ēku jauncelšanai un uzlabošanai. Atsevišķām saimniecībām izsniedzamo aizdevumu apmērus likuma noteiktās robežās nosaka Zemes banka.

Piezīme. Pastāvošām saimniecībām, kuŗas ir lielākas par 27 ha, uz šī likuma noteikumu pamata ir tiesība saņemt uz kredīta tikai nepieciešamos būvkokus.

3. Aizdevumu apmērus nosakot, jānovelk attiecīga daļa par katru saimniecībā jau pastāvošu nepieciešamu ēku; tāpat atvelkami ēku celšanai izsniegtie valsts aizdevumi un izsniegto būvkoku vaj būvkokiem derīga piešķirta meža vērtība pēc takses cenām, saskaņā ar 4. p. apzīmetām būvkoku normām.

Piezīme 1. Latgales sādžinieki, kas iziet viensētās, pielīdzināmi tādiem jaunsaimniekiem, kam ir viena ēka.

Piezīme 2. Takses cenas nosaka ministru kabinets, uz zemkopības ministra priekšlikumu, periodiski, piemērojotie tirgus cenām.

4. 2. p. minētām saimniecībām uz šā likuma pamata ir tiesība saņemt būvkokus no valsts mežiem par takses cenām, atļautā aizdevuma robežās, bet ne vairāk par zemkopības ministra noteiktām normām.

5. Saņemtos būvkokus bez zemkopības ministrijas atļaujas aizliegts pārdot vaj izlietot citām vajadzībām. Par šo noteikumu neievērošanu vainīgie sodāmi ar naudas sodu līdz trīskārtīgai pārdoto koku takses cenai. Sodu uzliek zem-

*) Ta ka ir izredzes atjaunot veco būvmat. izsniegšanas kārtību, tad ievietoju šo atcelto instrukciju kā informācijas materialu.

kopības ministrs un piedzen administratīvā kārtā. Iekasetās soda naudas iemaksājamas Zemes bankā un ieskaitamas valsts ienākumos.

Piezīme. Šis soda mērs attiecinams arī uz tiem būvkoķu saņēmejiem, kuŗi pārkāpuši 1920. g. 21. decembra likumu un kuŗu lietas nav vēl izbeigtas.

6. Aizdevuma kopzuma būvkokos un naudā vienai normalsaimniecībai, ar 20 un vairak ha zemes platības, nevar pārsniegt: ēķu celšanai no koka — Ls 3000, no kleķa — Ls 4500 un no pārejiem ugunsdrošiem materiāliem — Ls 6000. Saimniecībam, mazakām par 20 ha, aizdevuma norma nevar pārsniegt: ēķu celšanai no koka — Ls 200, no kleķa — Ls 300 un no pārejiem ugunsdrošiem materiāliem — Ls 400 uz 1 ha no saimniecības kopplatības.

7. Ja 2. pantā minētās saimniecības aizdevumi izlietoti, uzceļot nepieciešamās saimniecības ēķas, pēc ministru kabineta izdodamiem noteikumiem par lauku būvniecību, tad no izsniegtā aizdevuma dzēšami: a) tiem, kas minētās ēķas cēluši no koka — 50% no 4. pantā minētās nepieciešamā koku materiāla vērtības; b) tiem, kas minētās ēķas uzcēluši no ugunsdrošiem materiāliem — 80% no 4. p. minētām koku ēķam nepieciešamā koku materiāla vērtības.

Kaŗa invalidiem un tām kaŗā kritušo pilsoņu ģimenem, kam zeme piešķirta uz priekšrocības pamata, dzēšama pilna 4. pantā minētā koku materiālu vērtība, ja tie, pieturoties pie šī panta noteikumiem, cēluši ēķas no ugunsdrošiem materiāliem, bet 50% apmērā, ja ēķas celtas no koka.

Piezīme. Sikakus noteikumus par dzēšamām daķam, daķada tipa un lieluma saimniecībam un daķadām saimniecības ēķam izdod ministru kabinets.

8. Par ēķu celšanai izsniegtiem aizdevumiem pirmos 3 gados ņemams 1% Zemes bankas aizdevumu segšanai, bet pēc šī termiņa notecešanas 5% gadā, no kuŗiem 1% ieskaitams Zemes bankas aizdevumu segšanai. Pēc ēķu uzcelšanas un aizdevuma daķas dzēšanas, saskaņā ar šī likuma 7. p., atlikusē aizdevuma daķa pārvēršama Valsts zemes bankas 4% ķīļu zīmju aizdevumos. Aizdevums, kas izlietots koka ēķu celšanai, dzēšams 28 gados, bet aizdevums, kas izlietots ēķu celšanai no ugunsdrošiem materiāliem — 41 gadā, skaitot no aizdevuma pārvēršanas ķīļu zīmju aizdevumā.

Piezīme. No tiem, kas ēķu celšanai saņēmuši valsts aizdevumu būvkokos vaj naudā, bet 3 gadu laikā nav uzcēluši attiecīgās ēķas, izsniegtais aizdevums piedzenams

atpakaļ, aprēķinot par aizdevumu 7% gadā par visu laiku.

9. 1920. gada 21. decembra likuma (Lik. kr. 1920. g. 260.) 4. pantā minētais parāds par līdz šim izsniegtiem kokiem pārvēršams Valsts zemes bankas ķīlu zīmju aizdevumā, vaj iekasejams uz līdzīgiem noteikumiem, pie kam no valsts zemes fonda piešķirto saimniecību koku parāds pievienojams izpiršanas zumai un nomaksājams uz tiem pašiem noteikumiem kā izpiršanas zuma.

10. Instrukcijas šī likuma izvešanai dzīvē izdod zemkopības ministrs, saziņā ar finanšu ministri.

11. Ar šī likuma spēkā stāšanos atcelts 1920. g. 21. decembra likums par būvkoku izsniegšanu lauksaimniecības vajadzībam, līdz ar ta papildinājumiem un pārgrozījumiem (Lik. kr. 1920. g. 260; 1922. g. 32, 62 un 239).

Rīgā, 1924. g. 30. jūnijā.

Valsts Prezidents J. Čakste.

17. INSTRUKCIJA

Ilggadīgu aizdevumu izsniegšanai lauksaimniecības būvniecības vajadzībam.

(Izdota pamatojoties uz 1924. g. 30. jūnija likumu par valsts kredītiem lauksaimniecības būvniecībai.)

1. Ilggadīgi aizdevumi nepieciešamo lauksaimniecības ēku jauncelšanai un izlabošanai izsniedzami (likuma 2. pants) jaunierīkojamām, viensētas izdalāmām, lauku amatnieku un kara nopositām saimniecībām, kā arī pastāvošām saimniecībām ar zemes platību līdz 27 ha, lauku pašvaldībām un sabiedriskām organizācijām.

Piezīme. Pastāvošām saimniecībām, lielākām par 27 ha, ir tiesība saņemt aizdevumu tikai nepieciešamos būvkokos.

2. Par nepieciešamām ēkam, uz kuŗām attiecas likums par valsts kredītiem lauksaimniecības būvniecībai, uzskatamas:

- a) saimniecībās zem 3 ha — dzīvojamā ēka;
- b) saimniecībās virs 3 ha līdz 10 ha — dzīvojamā ēka un kūts;
- c) saimniecībās virs 10 ha līdz 27 ha — trīs: dzīvojamā ēka, kūts un šķūnis vaj rija, vaj klēts;
- d) saimniecībās virs 27 ha un lielākās — četras: dzīvojamā ēka, kūts, klēts un labības šķūnis vaj rija.

3. Pirmā pantā minēto saimniecību īpašnieki vaj iegūvēji, lauku pašvaldības un sabiedriskas organizācijas, kas vēlas saņemt aizdevumus uz 1924. g. 30. jūnija likuma pamata, iesniedz valsts zemes bankai:

- a) lūgumu;
- b) vietējās pagasta valdes apliecību (paraugs A);
- c) saimniecībā esošo ēku apdrošināšanas polisi vaj apliecību, cedetu uz bankas vārdu;

d) zemes apliecību: da) ja lūdzejs ir zemes īpašnieks, tad — zemes grāmatu nodaļas izrakstu par lūdzeja nekustamu mantu ar atzīmi par prasītā aizdevuma iepriekšēju nodrošinājumu vaj vecākā notara izsniegtu ķīlu apliecību; db) ja lūdzejs ir viensētās izdalītās sādžu zemes īpašnieks, tad — aprīņķa zemes ierīcības komitejas apliecību, kuŗā uzrādīts: a¹) kad sādža sadalīta viensētās; b¹) cik zemes piešķirts aizdevuma lūdzejam; c¹) cik tāļu apmēram atrodas izdalītā viensēta no sādžas; dc) ja lūdzejs ir vēl nekoroboretas zemes fonda saimniecības īpašnieks, tad — centralās zemes ierīcības komitejas apliecību par zemes piešķiršanu vaj norādījumu lūgumā (punkts a) uz piešķiršanas kārtas numuru un „Zemes Ierīcības Vēstneša“ numuru, kuŗā piešķiršana izsludināta, bet tikai tad, ja to nav apliecinājusī pagasta valde savā apliecībā (punkts b).

4. Zemes banka nosaka apmēru aizdevumam, ko lūdzejam var izsniegt no lauksaimniecības būvniecības kredītiem, un izdod viņam par to apliecību. Noteiktas zumas apmērā zemes banka izsniedz aizdevumus pakāpeniski, samērā ar būvdarbu gaitu un tām drošībām, ko lūdzejs dod kā nodrošinājumu aizdevumam. Ja aizņēmejs izsniegtos aizdevumus neizlieto bankas noteiktiem mērķiem, tad banka var samazināt izsniedzamo aizdevumu kopzumas apmēru un jau izsniegtos aizdevumus atprasīt.

Piezīme. Aizdevumu kopzuma būvkokos un naudā vienai normalsaimniecībai, ar 15 un vairāk ha zemes platības, nevar pārsniegt: ēku celšanai no koka Ls 3.000.—, no kleķa Ls 4500.— un no pārejiem ugunsdrošiem materiāliem — Ls 6000.—. Saimniecībam, mazākām par 15 ha, aizdevuma norma nevar pārsniegt: ēku celšanai no koka — Ls 200.—, no kleķa — Ls 300.— un no pārejiem ugunsdrošiem materiāliem Ls 400.— uz 1 ha no saimniecības kopplatības.

5. Aizņēmuma saņemšanai zemes īpašnieki izdod iekļāšanas rakstu, bet aizņēmeji, kas parādu nodrošina ar galviniekiem — parāda dokumentu uz zemes bankas iespēstas veidlapas.

APLIECIBA

Valsts zemes bankas īstermiņa aizdevumam.

Aizņēmējs, vēlamā zuma kādām vajadzībām (.....) Ls
Saimniecības apzīmējums	apr. pag. muiža „Zemes ĪERICIBA Vēsneša“ Nr. lāp. p. kārtas numurs.
Zeme Kas apstrādā kopplatībā; aļamas; nekultivētas; zemi apstrādā lūdzejs dzīvo
Inventars zirgi, govīs, sīklopi; nedzīvais inventars
Ēkas Kur apdrošinātas	1) piešķirtas no fonda 2) lūdzeja paša celtas 3) kaļā galīgi nopostītas Ēkas apdrošinātas
Būvmateriāls Nosaukums un kubatura	1) Kādi būvmat. saimniecībā pieejami; a) būvkokiem derīgs mežs: koku; ugunsdrošs materiāls b) no piešķirtām ēkām var iegūt 2) Saņēmis no valsts meža uz atvieglotiem noteikumiem kb. p. par Ls izlietojis 3) nepieciešami būvkoki

Aizdevumi Kādām vajadzībām izlietoti	Parāds valstij par izsniegtiem būvkokiem Ls..... Agrāk saņēmis valsts aizdevumu Ls..... Aizdevums izlietots
Ja saņem aizdevumu naudā, tad Galvinieki	1) pag. ar zemes platību, ēkām, zirgiem, govīm. Galvojis citiem reizes. 2) pag. ar zemes platību, ekām, zirgiem, govīm. Galvojis citiem reizes.

Piezīmes:

Augšminēto ziņu pareizību pagasta valde apliecina. Apliecība izdota iesniegšanai Valsts zemes bankai un atsvabināta no zīmognodokļa.

Nr. (Zīmogs)

„.....“ 192 g.

Pagasta valdes priekšsēdētājs

Darbvedis

6. Ja aizņēmējs vēlas daļu aizdevumu saņemt būvkokos, tad viņš iesniedz attiecīgam mežzinim bankas apliecību un saistības rakstu (paraugs B) uz valsts vārdu par būvkoku iegūšanu uz kredīta. Mežzinis pārbauda saistības rakstu un atzīmē apliecībā, par kādu zemu aizņēmajam būvkoki izsniegti. Bankas apliecību ar atzīmi mežzinis izdod aizņēmajam atpakaļ līdz ar meža ciršanas un izvešanas biļeti. Biļete ierakstams, ka materiāli izsniegti uz zemes bankas apliecības pamata, atzīmejot šīs apliecības izsniegšanas datumu un numuru.

SAISTIBAS RAKSTS

1. Ar sav..... parakst..... apliecin....., ka
es
mēs

saņēm..... uz vēlaku nomaksu no valsts.....
..... virsmežniecības, saskaņā ar valsts zemes bankas
192..... gada..... apliecību Nr.....

būvkokus, $\frac{\text{manas}}{\text{mūsu}}$
pagastā esošās.....

saimniecības ēku būvei šādā skaitā, mērā un vērtībā:

- a) dzīvojamai ēkai..... koku.....,
(skaits)
kopzumā..... kubikmetru pēc taksēs par Ls.....
- b) kūtij..... koku..... kopzum.....
kubikmetru, pēc taksēs par Ls.....
- c) labības šķūnim..... koku.....,
kopzumā..... kubikmetru, pēc taksēs par Ls.....
- d) klētij..... koku..... kopzumā.....
kubikmetru, pēc taksēs par Ls.....

Kopā..... kubikmetru..... par Ls.....
paliekot šo zumu..... latu..... sant.
(burtiem)
parādā valstij.

2. Līdz parāda pilnīgai nomaksai šai rakstā minētie
materiali ir valsts īpašums (viet. civ. lik. 3. daļa § 3942)
un tie izlietojami vienīgi augstak minēto ēku būvei,
kurās tāpat skaitās valsts īpašums līdz parāda pilnīgai
nomaksai.

3. Par saņemto koku pārdošanu vaj izlietošanu citām
vajadzībām atbild..... kā par valsts mantas piesavinā-
šanas vaj izšķērdešanu un bez tam, koku atsavināšanas

gadījumā maksāj..... valstij soda naudu pārdoto koku trīskārtīgā takses cenas apmērā.

4. Par parādu maksājumi: pirmos trīs gados — 1% zemes bankas izdevumu segšanai, bet pēc šī termiņa notecešanas — 4% augļu gadā un 1% zemes bankas izdevumu segšanai. Maksājumi izdarami par katru pusgadu uz priekšu.

5. Pēc ēku uzcelšanas parāds vaj nu nomaksājams vaj pārvēršams valsts zemes bankas 4% ķīlu zīmju aizdevumā, saskaņā ar 1924. g. 30. jūnija likumu par kredītiem būvniecībai, pēdējā gadījumā lūdzot par to zemes banku un dodot bankai vajadzīgos nodrošinājumus.

6. Ja triju gadu laikā neuzceļ..... šīnī saistības rakstā paredzētās ēkas, tad valsts zemes banka parādu piedzen kārtībā, kāda paredzeta 1920. gada 11. augusta likumā par valsts aizdevumiem, aprēķinot par parādu 7% gadā par visu laiku. Tāpat zemes bankai tiesība piedzīt parādu kaut kuņā laikā, 1920. gada 11. augusta likuma kārtībā, ja..... neizpildītu šīnī parāda zīmē un minētā likumā paredzētos nosacījumus vaj ministru kabineta noteikumus, kādus izdotu uz minētā likuma pamata.

(Datums, gads un vietas nosaukums).

(Paraksts: piederības pagasta nosaukums, vārds, tēva vārds, uzvārds).

(Noraksts izsniedzams parādniekam).

(Mežziņa atzīmes).

1. piezīme. Saistības rakstiem vajadzīgās veidlapas pie-sūta mežziņiem zemes banka. Ja aizņēmejs mežzinim nav pazīstams, tad jāpārlicinajas par aizņēmeja personības pareizību, atzīmejojot uz saistības raksta aizņēmeja perso-nības dokumentu.

2. piezīme. Materiāli izsniedzami pēc celmu skaita, saskaņojot izsniedzamo koku skaitu ar pieprasīto mate-riālu kubiksaturu.

3. piezīme. Uz 1920. g. 21. dec. likuma pamata iz-sniegtie protokoli, uz kuņiem nav izrakstītas meža cirša-nas biļetes, uzskatāmi par anuletiem ar 1924. g. 30. ju-nija likuma par valsts kredītiem lauksaimniecības būvnie-cībai spēkā stāšanos, un mežu materiāli uz šiem proto-koliem nav izsniedzami.

7. Uz zemes bankas apliecības pamata koku materiāls izsniedzams tikai tādā vairumā, kāds faktiski vajadzīgs pro-

jekteto ēku celšanai, pie kam šis vairums nedrīkst pārsniegt sekošās normas, kuŗas uzskatamas par maksimālām:

a) saimniecībam ar zemes platību līdz 3 ha — ne vairāk kā 60 kubikmetru;

b) saimniecībam ar zemes platību virs 3 līdz 10 ha — pēc aprēķina Nr. 1 (pielikums C);

Pielikums C.

Ē k a s	Maksimālais koku materiālu vairums (kub. metros)
---------	---

A p r ē ķ i n s Nr. 1.
Virš 3, līdz 10 ha

Dzīvojamā ēka	60
Kūts	60
Kopā	120

A p r ē ķ i n s Nr. 2.
Virš 10, līdz 26 ha

Dzīvojamā ēka	90
Kūts	75
Labības šķūnis	45
Kopā	210

A p r ē ķ i n s Nr. 3.
Virš 27 ha

Dzīvojamā ēka	105
Kūts	90
Labības šķūnis	60
Klēts	45
Kopā	300

c) saimniecībam ar zemes platību virs 10 līdz 27 ha — pēc aprēķina Nr. 2;

d) saimniecībam ar zemes platību lielāku par 27 ha — pēc aprēķina Nr. 3;

e) remontiem un ēku atsevišķām daļām — pēc faktiskās vajadzības, bet nepārsniedzot 30% no šī panta a punkta vaj attiecīgā 1., 2. vaj 3. aprēķinā noteiktā vairuma.

8. Būvkoki jāizsniiedz pēc iespējas no tuvākām cirstēm, pie kam dodami augoši vaj būvei derīgi kaltuši, vīstoši vaj krituši koki. Šķindeļu un skaidu malkai dodami zaļi vaj vīstoši koki. Būvkokiem jābūt pēc iespējas dažāda resnuma, piemērota būves vajadzībam.

9. Izsniedzamo materiālu vērtība aprēķināma pēc ministru kabineta apstiprinātās taksas, kāda pastāv materiālu izsniegšanas dienā un izsludināta „Valdības Vēstnesī”.

10. Atsevišķas saimniecības būvei uz reizi var izsniegt kokus ne vairāk kā divām ēkam. Kad viena no šīm ēkam īpašību uzcelta, tad var izsniegt materiālu pārējām. Ēku remontiem var izsniegt materiālu vienā reizē visām ēkam.

11. Izsniedzamo meža materiālu sagatavošanas un izvešanas termiņš noteicams viengadīgs. Aiz ievēribu pelnošiem iemesliem šo termiņu var pagarināt mežzinis, bet ne ilgāki kā uz vienu tālāko gadu, neņemot par pagarinājumu soda naudu.

12. Ja izsniegtos materiālus sagatavojot mežā izrādītos, ka apzīmēto koku starpā ir puvuši vairāk par 5% pēc masas, tad bojatie koki apmaināmi pret nebojātiem kokiem, sastādot par to aktu.

13. Koku saņēmēju saistības raksti iesūtāmi zemes bankai, kuŗa pēc sevišķas vienošanās ar zemkopības ministriju kredītē mežu departamentu par zūmām, kas uzrādītas saņemtos saistības rakstos.

14. Pieprasot turpmāk naudas izmaksas uz izsniedzamo aizdevumu rēķina doto drošību robežās, aizņēmējs katreiz iesniedz zemes bankai izdoto apliecību ar mežziņa atzīmēm un pagasta valdes, apriņķa būvtechniķa vai bankas aģenta apliecību par to, cik tāju būvdarbi veikti (kādi materiāli, kādā vairumā pievesti un apstrādāti), kādas un cik lielas ēkas iesāktas celt un cik tāju uzceltas, kādas uzceltas galīgi un vaj aizņēmēja un galvnieku mantas stāvoklī nav notikušas pārmaiņas pēc pēdējās apliecības izsniegšanas.

15. Visām saimniecībām, kuŗas saņēmušas aizdevumu, uzceltās ēkas obligatoriski jāapdrošina Latvijas apdrošināšanas biedrībās ne mazāk kā par pilnu izsniegtā aizdevuma zūmu, un polise jācedē uz zemes bankas vārdu.

16. Vietējai mežu administrācijai un zemes bankai uzliks par pienākumu pārliecināties, vaj izsniegto būvmateriālu un aizdevumu izlieto noteiktam mērķim.

17. Vietējās pašvaldības iestādes ved visiem aizdevuma pieprasītajiem īpašu alfabētisku sarakstu ar sekošiem iedalījumiem: 1) uzvārds un vārds; 2) pieprasītāja mājas nosaukums; 3) ceļamo ēku nosaukums un 4) apliecības Nr. un datums.

18. Par nepareizu apliecību izsniegšanu attiecīgā pašvaldības iestāde saucama pie atbildības.

19. Ši instrukcija stājas spēkā pēc septiņām dienām, skatot no izsludinašanas dienas „Valdības Vēstnesī“.

Rīgā 1924. g. 21. oktobrī.

Zemkopības ministrs E. Bauers.
Finansu ministrs Ringolds Kalnings.

18. NOTEIKUMI

par valsts zemes fonda piešķirtās saimniecībās neizmantojamo ēku likvidešanu līdz izpirkšanas līguma noslēgšanai.

(V. V. 179. n., 1924. g.)

1. Neizmantojamu ēku likvidešana piekrīt pašiem zemes ieguvejiem, bet izņēmuma gadījumos turpmāk norādītā kārtībā viņi no šādām ēkam var atteikties un tad likvidešanu izdara zemkopības departaments.

Piezīme. Kādas ēkas uzskatamas par neizmantojamām, nosaka valsts zemju inspektors, saskaņā ar vērtēšanas tarifiem (1923. g. 30. okt.) un zemes vērtēšanas virskomisijas instrukcijām.

2. Bez sevišķas atļaujas zemes ieguveji var likvidēt ēkas tikai tādā gadījumā, ja likvidejamo ēku materiāli tiek izlietoti tās pašas saimniecības vajadzībam, notecejis viņu koplietošanas termiņš un ēkas novērtetas 1923. g. 23. aprīļa likuma noteiktā kārtībā.

Pārejos gadījumos ēkas var likvidēt tikai ar aprīņa valsts zemju inspektora katrreizeju atļauju.

3. Ja novērtēšana nav izdarīta, tad pirms atļaujas izsniegšanas sastādāmi pilnīgi ēku apraksti, atzīmejot materiālu daudzumu un derīgumu, lai uz šo aprakstu pamata būtu iespējama ēku novērtēšana un izpirkšanas maksas noteikšana vispārējā kārtībā.

4. Ja likvidejamo ēku materiāli tiek izmantoti ārpus saimniecības un šo materiālu vērtība nepārsniedz 500 ls, tad valsts zemju inspektors noteic garantijas, zem kādām tiek atļauja izdota likvidēt ēkas, bet ja materiālu vērtība pārsniedz 500 ls, tad valsts zemju inspektors izdod atļauju ar zemkopības departamenta zemes vērtēšanas daļas piekrišanu, nosakot vajadzības gadījumā arī visas vajadzīgas vērtības iemaksu valsts kasē.

5. Atteikšanos no neizmantojamām ēkam pieņem valsts zemju inspektors un dod uz to atļauju līdz novērtēšanai vietējās komisijās tikai ar zemes vērtēšanas virskomisijas piekrišanu.

6. Likvidešanai pieņemto neizmantojamo ēku sarakstus un numurus pēc projekta plāna ar 3. pantā minētiem aprakstiem valsts zemju inspektori piesūta zemes vērtēšanas daļai.

7. Ja likvidešanai pieņemtās ēkas nav novērtetas, tad valsts zemju inspektors vai viņa vietnieks, piedaloties 2 vietējās pagasta valdes priekštāvjiem vai ievēlētiem vietējās vērtēšanas komisijas locekļiem, sastāda ēku aprakstus un, piemērojoties 1923. g. 30. oktobra tarifiem un instrukcijam, nosaka ēku vērtību.

8. Likvidešanai pieņemtās ēkas vaj to daļas valsts zemju inspektors pārdod publiskā vairaksolišanā, iesākot solišanu no novērtētās zumas. Pārdoto ēku nojaukšanas termiņu nosaka valsts zemju inspektors. Vairaksolišana ir 2 nedēļas iepriekš un pēc iespējas apkārtņē jāizsludina un par pašu izsoli pēc parastās kārtības jāved protokols un izsoles liste.

9. Vairaksolišanā tiesība piedalīties visem zemes lietotājiem, izņemot tos, kuŗi no likvidejamām ēkam atteikušies.

10. Ja likvidejamās ēkas vairaksolišanā nosola valsts fonda zemes ieguvejs pārcelšanai uz savu saimniecību, tad uz viņa vēlēšanos un ja saimniecība vēl nav koroboreta, maksu par iegūto ēku materiālu var pieskaitīt viņa saimniecības izpirkšanas maksai. Par to nekavejoši jāziņo zemes vērtēšanas virskomisijai.

Rīgā, 1924. g. 31. jūlijā.

Zemkopības departamenta direktora vietā

E. Maciņš.

Zemes vērtēšanas daļas vadītājs A. Kuze.

Latvijas Satversmes Sapulces 1922. g. 3. maija kopsēdē pieņemtais

19. LIKUMS

par ilggadīgo nomas līgumu normam.

(V. V. 108. n., 16. maijā 1922. g.)

1. Nomas normas, kuŗas noteiktas visos, no pašvaldībam uz tām piederošām lauksaimnieciski izmantojamām zemēm līdz 1921. g. 1. janvārim slēgtos ilggadīgos (pārk par 5 gadiem) nomas līgumos, no 1922. g. 23. aprīļa atceltas un to vietā maksājamas nomas šinī likumā paredzētā kārtā noteiktos jaunos apmēros, atstājot minēto līgumu pārejos noteikumus spēkā.

2. Gada nomas jaunās normas nosaka pašvaldību domes vaj padomes, nepārsniedzot šo nomas objektu vaj tiem līdzīgu 1914./1915. saimnieciskā gada nomu, ņemot to tādā pat zumā zelta frankos, kāda nomas objektam bija vaj vareja būt 1914./1915. saimniecības gadā Krievijas cara rubļos.

Zelta franks aprēķinams pēc maksāšanas dienas biržas kursa.

3. Jaunās normas nosakamas un nomniekiem paziņojamas līdz 1922. g. 23. oktobrim. Ši termiņa neievērošanas gadījumos stājas no jauna spēkā agrākās normas.

Nomnieki, kuņi ar jaunām nomas normām nav apmierināti, var no līguma atkāpties.

4. Pret pašvaldību domju vaj padomju jauno normu noteikšanas lēmumiem nomniekiem ir tiesība, triju mēnešu laikā no lēmuma paziņošanas dienas, griezties pie attiecīgas tiesas ar prasības sūdzībam par šo normu noteikšanu.

5. Privatām fiziskām un juridiskām personām, kuņām piederošie lauksaimnieciski izmantojamie zemes īpašumi pirms 1918. g. 18. novembra izdoti nomā parak par 5 gadiem, ir tiesība 6 mēnešu laikā, skaitot no 1922. g. 23. aprīļa, pieprasīt no nomniekiem nomas maksas paaugstināšanu līdz šī likuma 2. pantā paredzetai normai, negrozot pārējos nomas attiecību noteikumus.

Piezīme. Šis pants neattiecas uz nomas līgumiem, uz kuņa pamata pirms 1918. g. 18. novembra noma samaksata par visu nomas laiku uz priekšu.

6. Ja 5. pantā minētie nomnieki ar nomas deveju labprātīgi nevienojas par jauno nomas maksu, tad ta nosakama, piemērojoties šī likuma noteikumiem.

J. Čakste, Satversmes Sapulces prezidents.

R. Ivanovs, Satversmes Sapulces sekretars.

20. NOTEIKUMI

par bijušo Kurzemes kroņa mežsargu māju mežiem.

(V. V. 224. n., 2. okt. 1924. g.)

(Izdoti Latvijas Republikas Satversmes 81. p. kārtībā.)

1. Meži, kuņi aug uz bijušo Kurzemes kroņa mežsargu māju zemem, kas pie šīm mājām ir piederejušas 1869. g. 10. martā, pāriet māju ieguveju īpašumā bez atlīdzības.

2. Valsts meži, kuņi piegriezti 1. pantā minētām mežsargu mājām, šo māju robežas regulējot, ir valsts īpa-

šums, neskatoties uz to, vaj šīs mājas jau ir koroboretas uz to ieguveju vārdu, vaj turpretim vēl tikai koroborejamas.

3. 2. pantā minētie meži zemkopības ministrijai jālikvidē 5 gadu laikā, skaitot no mežsargu māju koroborešanas dienas uz ieguveja vārdu.

4. Mežsargu māju ieguvejiem ir tiesība šo noteikumu 2. pantā minētos mežus bez izsoles atpirkt par ministru kabineta apstiprinātās mežu takses cenam.

5. No mežsargu mājām pie robežu regulēšanas atgriezti meži māju ieguvejiem jālikvidē šo noteikumu 3. pantā paredzētā laikā, pie kam zemkopības ministrijai ir tiesība atpirkt minētos mežus par ministru kabineta apstiprinātās mežu takses cenam.

6. Par piegriezto un atgriezto zemes gabalu izlietošanu, t. i. atstāšanu zem meža (3. un 5. p.p.), starp zemkopības ministriju un mežsargu māju ieguvejiem izdarama attiecīga norēķināšanās, ņemot par pamatu videojo zemes ienesīgumu.

7. Šie noteikumi nav attiecināmi uz tām mežsargu mājām, kuŗu ieguveji par mežu izmantošanu jau labprātīgi vienojušies ar zemkopības ministrijas mežu departamentu, kā arī uz tām mājām, kuŗas ieskaitamas zemes fondā un piešķiramas agrarās reformas likuma paredzētā kārtībā.

8. Instrukciju šo noteikumu dzīvē izvešanai izdod zemkopības ministrs saziņā ar tieslietu ministri.

Ministru prezidents V. Zamuels.
Zemkopības ministrs E. Bauers

21. PAZIŅOJUMS

par māju regulēšanu caur valsts zvērinātiem mēriņkiem.
(Z. I. V. 113. n.)

„C. Z. I. K.“ 1924. g. 28. maija plenarsēdē nolēma (prot. Nr. 789, p. 1) saskaņā ar savas tehniskās komisijas 1924. g. 23. maija atzinumu (prot. Nr. 665, p. 3), ka to piešķirto rentes māju robežu regulēšanu un galīgu uzmērīšanu, kuŗas zemes ierīcības darbi nav izvesti, projekti nav sastādīti un šie darbi nav ievesti tekošā gada darba planā, var izdarīt uz šo māju ieguveju lūgumu ar valsts zvērinātiem mēriņkiem, izprasot katrā atsevišķā gadījumā zemju departamenta atsauksmi un tehniskās komisijas piekrišanu, pie kam zvērinātiem mēriņkiem savi projekti jāstāda un jāvirza tāļak vispārīgā zemes ierīcības kārtībā.

22. PAZIŅOJUMS

par meža platībam, kuŗas ieprojektējamās rūpnīc. gabalos.
(Z. I. V. 113. n.)

„C. Z. I. K.“ 1924. g. 23. maija plenarsēdē nolēma (prot. Nr. 786, p. 1) saskaņā ar savas tehniskās komisijas 1924. g. 22. maija atzinumu (prot. Nr. 664, p. 7), kā instrukcijas Nr. 32, § 10, p. „a“, jāpapildina ar sekošām meža platības normām, kādas būtu atstājamas dārza un rūpnīcības saimniecībam un vasarnīcu gabaliem: 1) dārz-saimniecībam un sakņu saimniecībam platībā no 4—10 ha, un lielākām meža atstājams 1 ha; mazākās par 4 ha piedziņas amatnieka gabaliem, atstājot viņām 0,3 ha meža; 2) rūpnīcības iestādēm (dzirnavam, ķieģeļu ceplim u. t. t.) ar zemes platību ne mazāk par 4 ha meža atstājams 1 ha, bet mazākām par 4 ha meža atstājams kā amatniekiem — 0,3 ha. Jaunaudzes līdz 20 gadiem ne vienā gadījumā nav norādītā atstājamā meža platībā ieskaitamas, bet atstājamās attiecīgai saimniecībai visā ieprojektētā platībā.

23. INSTRUKCIJA Nr. 4.

ūdens līmeņa noteikšanai valsts zemes fonda piešķirtos rūpnīcības iestāžu ūdens krātuvēs.

(Z. I. V. 110. n.)

Izdota saskaņā ar 1923. g. 31. marta likuma 10. pantu (lik. kr. 1923. g. Nr. 41) un 1923. g. 23. aprīļa likuma 34. pantu (lik. kr. 1923. g. Nr. 49).

1. Katrai no valsts zemes fonda piešķirtai pastāvošai vaj jaunierīkojamai rūpnīcības iestādei vaj zivju dīķim, kur ūdens spēka iegūšanai vaj citiem nolūkiem ūdens līmenis paceļams tādā mērā, ka tas var būt par šķērslī augstāk guļošo zemju lauksaimniecīskai izmantošanai, — nosakams pielaižamais ūdens līmeņa augstums.

2. Ūdens līmeņa augstumu nosaka vietējā vērtēšanas komisija, sastādot par to attiecīgu aktu. Komisijas lēmumu var pārsūdzēt mēneša laikā zemes vērtēšanas virskomisijā.

3. Ūdens līmeņa noteikšana izdarama pirms ieinteresēto saimniecību koroborešanas, pie kam līgumos ievadams attiecīgs pants par līmeņa augstumu. Gadījumos, ja līmeņa noteikšana pirms koroborešanas nav izdarīta, līgumos ievadams pants, kas dod zemkopības ministrijai tiesību noteikt līmeņa augstumu.

4. Ūdens līmeņa noteikšanā ieinteresētās personas uz-
aicinamas uz komisijas sēdem zemes vērtēšanas virsko-
misijas instrukcijā Nr. 1 noteiktā kārtībā.

Piezīme. Par ieinteresētām uzskatamas tās personas,
kuņu zemes var tikt pārplūdinātas vaj arī sacelts grunts
ūdens līmenis viņu robežās tādā mērā, kas traucētu ra-
cionalu lauksaimniecību.

5. Līdz šim pastāvošās rūpniecības iestādēs ūdens krā-
tuvēs augstākais ūdens līmenis nosakams pēc ta augstuma,
kāds līdz šim ir ieturēts un pret kuņu nav celti iebildumi
no augstak piegulošo zemju īpašniekiem; gadījumā, kad
pret līmeņa augstumu ir celti iebildumi, vietējā vērtēšanas
komisija nosaka līmeņa augstumu uz tehniskās izmeklē-
šanas datu pamata.

6. Noteicot ūdens līmeni krātuvēm, kuņas atrodas uz
kuģojamām, plostojamām vaj pludinajamām upēm, jāņem
vērā likumi un noteikumi, kādi pastāv par šiem ūdens-
ceļiem.

7. Pēc vietejo komisiju lēmumu apstipriņāšanas zemes
vērtēšanas virskomisijā zemkopības ministrija apzīmē pie-
laižamo ūdens līmeņa augstumu, uzstādot dabā pastāvi-
gas zīmes līmeņa augstuma novērošanai.

8. Ja paredzama vajadzība piekļūt ūdens krātuvei vi-
ņas remontam, tīrīšanai u. t. t., tad rūpniecības iestādes ie-
guvejam paredzamas servituta tiesības gar krātuves kra-
stiem līdz 4 metriem platā joslā, skaitot no visaugstākā
ūdens līmeņa.

9. Rūpniecības iestāžu ieguvejiem paredzamas lietoša-
nas tiesības uz speciāliem ūdens piegādašanas kanāliem,
mākslīgi ierīkotām krātuvēm ūdens vairuma papildināšanai,
izņemot parastos nosusinašanas grāvjus, paredzot servituta
tiesības rūpniecības iestādes ieguvejam par labu arī līdz
4 metr. platā joslā gar abiem kanāla krastiem, viņu uztu-
rešanai un kopšanai.

10. Gadījumos, ja šādi kanāli (p. 9) pieved ūdeni no
dabīgām ūdens krātuvēm, kuņas nav rūpniecības iestādes
ieguveja īpašums, janosaka arī līdz kādam augstumam var
ūdens līmeni pazemināt.

11. Šie noteikumi piemērojami arī tām rūpniecības iestā-
dem, kas uz agrarās reformas likuma I. daļas 2. panta
pamata atstātas par neatsavināmām un koroborejamas sa-
skaņā ar likumu par nekustamu īpašumu koroborešanu (lik.
kr. 1923. g. Nr. 41).

12. Uz šīs instrukcijas pamata izdarītā ūdens līmeņa
noteikšana un ar to saistītie apgrūtinājumi uz saimniecī-

bam atzīejami saimniecību vērtēšanas aktos un ievēdami izpirkšanas līgumos, kā arī 11. pantā minēto nekustamo īpašumu koroborešanas dokumentos.

Zemes vērtēšanas virskomisijas priekšsēdētājs
A. Kuze.

Sekretārs A. Fridbergs.

„Valdības Vēstnesis“ Nr. 113.

24. RĪKOJUMS Nr. 109.

Par jaunsaimnieku un viņu mantu pārvadašanu par pazeminātu maksu.

(Z. I. V. 102. n.)

Pret šīnī gadā izdotiem centralās zemes ierīcības komitejas pieteikumiem lit. C. atļauju laikmetā no š. g. 15. marta līdz 15. maijam pieņemt pārvadišanai preču vilcienos pieteikumos norādītā daudzumā jaunsaimniekus, viņu ģimenes locekļus, mantu un lopus, aprēķinot veduma maksu 50% apmērā no pastāvošā tarifā noteiktās maksas, bet papildu maksājumus — pilnos apmēros un iekasejot visus šos maksājumus izbroukuma stacijā.

Minētie pieteikumi lit. C atzīstami par derīgiem tikai tad, ja viņi pienācīgi izpildīti, ja viņos noteikti norādīts, ka pārvadājums jāizdara ar preču vilcienu par 50% pazeminātu maksu, un ja viņus parakstījuši zemes ierīcības komitejas kancelejas pārvaldnieks un nodaļas vadītājs.

Pieteikumi pieliekami pie pārvadašanas dokumentiem un iesūtami finansu direkcijai pie rēķina parastā kārtībā.

Šis rīkojums spēkā no š. g. 15. marta līdz š. g. 15. maijam.

Dzelzsceļu galvenais direktors K. Bļodnieks.

Finansu direktora palīgs J. Bērziņš.

Saeima ir pieņēmusi un Valsts Prezidents izsludina šādu likumu:

25. MEŽAISZARDZĪBAS LIKUMS.

(V. V. 128. n., 18. jūn. 1923. g.)

1. Šim likumam padoti visi Latvijas meži, izņemot privatos mežus, kuņu platība nepārsniedz 14 hektaru vienā īpašumā, ja šie pēdejie nepieder pie aizsargu mežiem, dabas pieminekļiem, parkiem un alejam.

Piezīme. Uz aizsargu mežiem, dabas pieminekļiem, parkiem un alejam attiecinami šī likuma 6.—15. p.p.

2. Mežos vaj nogabalos, kuŗi padoti mežaizsardzības likumam, aizliegts: a) pārvērst meža zemi citādā saimniecības veida zemē bez zemkopības ministrijas atļaujas; b) ganīt lopus izcirtumos, kulturās un jaunaudzēs, kuŗas nav aizsniegušas 10 pēdu augstumu; c) ganīt kazas; d) kurināt uguni laikā no 1. maija līdz 15. septembrim.

Piezīme. Plostniekiem un zvejniekiem, piestājot pie krasta, atļauts kurināt uguni tādās vietās, kur uguns neapdraud mežu, bet ne tāļak kā 3 asis no ūdens. Uguns-kuru atstājot, tas jānodzēš.

3. Meža novados, kas padoti mežaizsardzības likumam, bet kuŗu platība nepārsniedz 50 hektaru, atļauts vest saimniecību bez mežsaimniecības plāna; šai gadījumā saimniecības veidam tomēr jābūt tādā, kas garntetu mežā pāstāvību un ta vienmērīgu izmantošanu un izmantojamo meža nogabalu sekmīgu atjaunošanos.

Piezīme. Šinī pantā uzrādītos meža novados ar zemkopības ministrijas atļauju var tikt pielaista vienreizīga meža platības vaj krājas izciršana līdz 10-gadīgas cirsmas apmēram, pēc kam uz priekšu ciršana pārtraucama līdz cirtuma atjaunošanai.

4. Meža novados, kuŗu platība pārsniedz 50 hektaru, saimniecība vedama tikai pēc zemkopības ministrijas apstiprināta mežsaimniecības plāna, kuŗu sastāda meža īpašnieks uz savu rēķinu.

5. Mežierīcības darbi izdarāmi un saimniecības plāni izgatavojāmi un iesniedzāmi zemkopības ministrijas apstiprināšanai ne vēlāk kā 2 gadu laikā pēc šī likuma spēkā spēkā nākšanas dienas. Līdz šo plānu apstiprināšanai mežsaimniecību atļauts vest saskaņā ar 3. pantu.

6. Valsts un privatmežu novadi vaj meža nogabali, kā arī krūmāji, atzīstāmi par aizsargu mežiem, ja tie: a) satur plūstošas smiltis vaj arī aiztur pēdejo tāļaku izplatišanos gar jūras, ezeru, upju un kanalu krastiem; b) aizsargā no plūstošām smiltīm apdraudetas apdzīvotas vietas, dzelzceļus, šosejas, pasta ceļus un visāda saimniecības veida zemes, kā arī tie meža un krūmāju nogabali, kuŗu izciršana var sekmet plūstošu smilšu izcelšanos un attīstīšanos; c) aizsargā grāvu, upju, kanalu, ezeru un avotu krastus un piegāzes no izskalošanas un piebrukšanas.

Piezīme. Zemes nogabali ar plūstošām smiltīm un grāvu, upju un ezeru krasti, kuŗi cieš no ūdens izskalojumiem un nav citādi pret to nostiprināti, uzskatāmi par

aizsargu nogabaliem, neskatoties uz to, vaj tie apauguši ar mežu, vaj ne.

7. Uz aizsargu mežiem attiecinams šī likuma 2. pants ar piezīmi. Bez tam aizliegts: a) cirst augošus kokus bez Zemkopības ministrijas apstiprinata saimniecības plāna; b) cirst augošus kokus ārpus tām vietām vaj virs tā daudzuma, kas atļauts pēc apstiprinata saimniecības plāna.

Zemkopības ministrijai ir tiesība aizliegt lopu ganišanu tādās vietās, kur to prasa aizsargu mērķi un nolūki.

8. Visos aizsargu mežos mežierīcības darbus izdara un mežsaimniecības planus sastāda Zemkopības ministrija uz valsts rēķinu.

9. Par dabas pieminekļiem atzīstami tādi meža novadi vaj meža nogabali, kuŗi savas vēsturiskās nozīmes, skaištuma, zinātniskās vērtības vaj viņos sastopamo reto koku sugu dēļ uzglabājami dabiskos apstākļos.

10. Parkos un alejās, kuŗi atzīti par dabas pieminekļiem, javed parku saimniecība. Jebkuŗš cits meža izmantošanas veids parkos un alejās aizliegts.

11. Meža nogabalos, kas atzīti par dabas pieminekļiem, atļauts cirst un izmantot tikai kritušus un sausus kokus. Slimus kokus, kuŗi augšanas spēju nav zaudējuši, var izcirst tikai ar Zemkopības ministrijas atļauju.

Kā galvenā, starp- un blakus izmantošana, tā arī jebkuŗš saimniecības veids (medišana, meža kustoņu ķeršana vaj iznīcināšana, lopu ganišana, zāles pļaušana un tamlīdzīgi) šādos meža nogabalos var tikt aizliegta.

Piezīme. Zemkopības ministrijai tiesība noliegt zinātniskā nolūkā dažos no 9.—11. p.p. minētiem pieminekļiem arī kritušus, sausus un slimo koku izmantošanu. Tāpat Zemkopības ministrijai ir tiesība izņēmuma gadījumos atļaut medišanu.

12. Meža novadu, viņu daļu, kā arī ar kokiem apaugušu vaj apstādītu platību ieskaitīšana aizsargu mežos, dabas pieminekļos, parkos un alejās — piekrīt Ministru kabinetam.

13. Valstij piederošie dabas pieminekļi, parki un alejas stāv Zemkopības ministrijas pārziņā, kuŗai ir tiesība šīs platības nodot citu valsts vaj privātiestāžu, organizāciju vaj sevišķu personu lietošanā vaj dzimtsīpašumā.

14. Uzraudzība par šī likuma izpildīšanu uzlikta Zemkopības ministrijai.

15. Par šī likuma 5. panta neizpildīšanu Zemkopības ministrijai ir tiesība noliegt meža izmantošanu līdz tam laikam, kamēr nebūs izgatavots un apstiprināts attiecīgs mežsaimniecības plāns.

16. Vainigie par meža aizsardzības, meža un medību likuma neizpildīšanu attiecībā uz dabas pieminekļiem, parkiem un alejam sodami attiecīgi trīskārtīgā apmērā, salīdzinot ar sodiem, kas paredzēti attiecībā uz mežiem, kuņģi nav ieskaitīti aizsargu mežos, dabas pieminekļos, parkos un alejās.

17. Soda nauda, kas tiek piedzīta no vainīgiem par meža aizsardzības likuma neizpildīšanu, kā arī ta, kas tiek ņemta no konfiscētu mežu materiālu pārdošanas, ieskaitāma valsts ienākumos.

18. Ar šo likumu atcelti Latvijas pagaidu valdības rīkojums mežu aizsardzības lietā no 1919. gada 8. augusta un 1922. gada 14. janvāra valdības 1919. gada 16. jūlija likuma kārtībā izdotie noteikumi par meža aizsardzību.

Rīgā, 1923. gada 18. jūnijā.

Valsts Prezidents J. Čakste.

26. NOTEIKUMI

par meža un meža materiālu pārdošanu un izsniegšanu valsts mežos.

(Z. I. V. 21. n.)

(Izdoti Latvijas republikas satversmes 81. panta kārtībā.)

Atceļot mežu likumu (Krievijas likumu kopojuma VIII. sējuma 1. daļas 1905. g. izdevuma un 1912. gada turpinājuma) 183.—260. pantus un 1922. g. 28. septembra noteikumus par valsts meža un meža materiālu pārdošanu (Lik. krāj. 199.), noteikt sekošo:

1. nodaļa.

Vispārējie nosacījumi.

1. Ikgadejo valsts mežu izsniegumu noteic tāmes, kuņas sastāda mežu departaments un apstiprina zemkopības ministris.

2. Tāmes noteic izsniegšanai no katra novada tādu augoša meža vairumu, kādu var izsniegt galvenās izmantošanas un skrajcirtes veidā, mežu neizpostot.

Piezīme 1. Augoša meža izsniegšana virs tāmes pieļaujama ar ministru kabineta atļauju.

Piezīme 2. Izsniegums no tāda meža, kuņģš bojats līdz augtspējas zaudēšanai, ieskaitāms nākamo gadu tāmes, ja ta vairums pārsniedz 10% no attiecīga novada gada normas.

drošības nauda japapildina līdz minētiem 10%. Par vienības nosolišanu japarakstās torģu listē.

16. Drošības naudas vietā var iesniegt procentpapirus, pēc finansu ministŗa izsludinata saraksta. Tāpat drošības naudas vietā var pieņemt Latvijas valsts un privato kredītiestāžu akceptetus čekus un garantijas.

17. Piedāvājumi pielaižami noteiktās zumā atsevišķi par katru torģu vienību. Piedāvājumi procentos vaj uzvijas veidā nav atzīstami.

18. Ja par vienību mutiski un rakstiski piedāvata viena un ta pati zuma, vienība paliek mutiskam nosolītajam; ja par vienību iesniegti vairaki vienadi rakstiski piedāvājumi, tad par nosolītajū jaatzīst tas, kas pirmais iesniedzis piedāvājumu slēgtā aploksnē.

19. Torģu komisija ved drošības naudu sarakstu un torģu listi sastāda torģu akti.

20. Ja piedāvājumi torģos valstij izdevīgi, torģu pārdevumus apstiprina: līdz 10.000 latiem vienās rokās — torģu komisija, līdz 50.000 latiem vienās rokās — mežu departamenta direktors un pāri par šo zumu — zemkopības ministris.

21. Pēctorgi nav pielaižami.

22. Bez torģiem mežu pārdod un izsniedz:

1) par tirģus cenu — valsts iestādem pašu vajadzībām;
2) par taksēs cenu — vietējiem lauku iedzīvotājiem pašu vajadzībām;

3) par brīvu — klaušu kārtā labojamiem tiltiem un ceļiem, valsts un valsts fonda zemju robežu zīmem, mežu departamenta vietējo iestāžu, ieredģu un kalpotāju pašu vajadzībām pēc sevišķiem zemkopības ministŗa noteikumiem:

4) uz sevišķu likumu pamata;

5) torģos bijušās, bet nepārdotās vienības par cenu, ne zemaku, kā izsludinata pēdejos torģos, ja no šiem torģiem pagājuši ne vairak par 3 mēnešiem.

23. Mežu tīrišanas, kopšanas un labierģības nolūkos izmantojamo mežu var pārdot arī bez torģiem, zemkopības ministŗa noteiktā kārtībā, par taksēs cenu vaj zem tās.

24. Sevišķos izņēmuma gadījumos zemkopības ministris ar ministŗu kabineta piekrišanu var atļaut mežu pārdot par pazeminatu maksu.

25. Tiesība apstiprinat meža pārdošanas bez torģiem piekriģ: līdz 2000 latiem vienās rokās — virsmeģzinim, līdz 50.000 latiem vienās rokās — mežu departamenta direktoram un pāri par šo zumu — zemkopības ministŗim.

3. nodaļa.

Mežu izstrādašana un uzņemšana.

26. Izcirtumu tīrišanas, apmežošanas un operācijas nodrošinašanas drošības naudas apmērus, operācijas termiņu, kā arī nomaksas, meža ciršanas, materiālu izstrādašanas, uzkrāšanas uzņemšanas un izvešanas kārtību, tāpat arī valsts un mežu izstrādātāja atbildību — noteic zemkopības ministru apstiprināti meža pārdošanas līguma nosacījumi.

27. Zemkopības ministru apstiprinātie meža materiālu izstrādašanas termiņi un materiālu izstrādašanas, uzkrāšanas, izvešanas, uzņemšanas, kā arī izcirtumu tīrišanas nosacījumi jāpilda arī tiem meža materiālu saņēmējiem, kuri tos izstrādā, nenoslēdzot līgumu.

28. Civiltbildība un naudas sodi par meža pārdošanas līguma nosacījumu pārkāpumiem krīt uz meža pircēju arī tad, ja pārkāpumi izdarīti no viņa kalpotajiem, vaj strādniekiem.

29. Pārdošanai torgos nolemtās cirsmas un atdaļas, kā arī atsevišķi koki jāsagatavo un dabā jāatzīmē iepriekš torgu izsludinašanas, lai pircēji varetu mežu apskatīt pirms pirkšanas. Pēc tam pircēju iebildumi, ka mežs nederīgs, nav ievērojami.

30. Pārdodot mežu pēc platības, mežu resors atbild tikai par pārdošanai izsludināto cirsmu vai atdaļu platību. Iztrūkuma vai pārpalikuma gadījumā ar pircēju jānorēķinas proporcionāli vienības platībai, pie kam platības starpība līdz 2% nav ievērojama.

31. Pārdodot mežu pēc celmu skaita mežu resors atbild tikai par pārdošanai izsludināto koku skaitu. Iztrūkuma vai pārpalikuma gadījumā ar pircēju jānorēķinas proporcionāli faktiskam koku skaitam.

32. Ja mežs pārdots pēc sagatavoto materiālu vairuma, materiāla iztrūkuma gadījumā mežu resors nav spiests izsniegt iztrūkstošo mežu, bet var norēķināties par faktiski izstrādāto materiālu vairumu.

33. Katrai meža ciršanai un mežu materiālu izstrādašanai mežu izstrādātājam izdod noteiktas formas meža ciršanas biļeti un dod rakstisku noteiktas formas pavēli mežsargam pielaist izstrādātāju cirst mežu un izstrādāt materiālus.

34. Biļetes pazaudešanas gadījumā, ja meža izstrādašana nav pabeigta, izstrādātājam izdod jaunu biļeti ar uzrakstu, ka tā izdota pazaudetās vietā, pie kam ziņo vietejai policijai, ka pazaudetā biļete uzskatāma par iznīcinātu.

35. Ja meža ciršanas biļetē un pavēlē mežsargam biļeti

izsniedzot nav noteikts izstrādato materiālu izvešanas termiņš, tad materiālu izvešanai dod noteiktas formas izvešanas atļauju, vaj atļauj izvest ar uzrakstu uz pavēles un biļetes.

36. Mežu resors neatbild par pārdotā vaj izsniedzamā meža vairuma vaj vērtības samazinašanos, kuŗa notikusi pēc biļetes izsniegšanas, ja mežs pārdots pēc līguma, vaj kuŗa notikusi pēc meža ierādišanas dabā — ja mežs pārdots bez līguma.

37. Izstrādašanas pareizības pārbaudišanai meža resora ieredņi, mežsargiem piedaloties, izdara noteiktos termiņos uzņemšanu un sastāda uzņemšanas akti.

38. Ja izstrādātajam par uzņemšanas dienu ziņots, bet viņš nav ieradies, tad uzņemšanu izdara un uzņemšanas akti sastāda bez viņa, pie kam izstrādātajam nav tiesības apstrīdet akti ievesto faktu pareizību, ja viņš nepierādīs neierašanās likumīgus iemeslus.

39. Ja pie uzņemšanas izrādītos, ka mežu izstrādājot izdarīti pārkāpumi, par kuŗiem izstrādātais atbild tiesas ceļā, par šiem pārkāpumiem jasastāda protokols, atzīmējot par to uzņemšanas akti.

40. Meža izstrādašanas nosacījumu pārkāpumi, par kuŗiem izstrādātais atbild administratīvā kārtā, saskaņā ar mežu pārdošanas nosacījumiem, ievedami uzņemšanas akti.

41. Ši likuma izvešanai dzīvē zemkopības ministris izdod sevišķu instrukciju.

42. Šie noteikumi stājas spēkā ar 1923. gada 10. oktobri.
Rīgā, 1923. g. 2. oktobrī.

Ministru prezidenta vietā

satiksmes ministris J. Pauļuks.

Zemkopības ministris E. Bauers.

27. NOTEIKUMI

par nekustamu īpašumu atsavināšanu un apgrūtināšanu.

(Izdoti 1919. g. 16. jūlija likuma kārtībā.)

(V. V. 9. n. — 1922. g.)

1. nodaļa.

1. Visu nekustamu īpašumu atsavināšana un iegūšana bez tieslietu ministra atļaujas aizliegta.

2. Atļauja nav vajadzīga:

a) nekustamu īpašumu iegūšanai mantošanas vaj likumīgās atpirkšanas ceļā;

b) atsavināšanas līgumiem, kuri noslēgti starp līdzmantiniekiem mantojuma dališanai, pie kam līdzmantiniekam pielīdzinams laulatais, kuŗam jadala kopīpašums ar miruša laulatā mantiniekiem;

c) laulato kopīpašuma nodibināšanai, pārgrozišanai, turpinašanai un atcelšanai;

d) nekustama īpašuma atsavināšanai ekspropriācijas ceļā;

e) nekustamam īpašumam atpakaļpārejot līguma noteikumu neizpildišanas gadījumā vaj līguma atzišanas gadījumā par atceltu;

f) nekustamu īpašumu atsavināšanai un iegūšanai uz līgumu pamata, kas noslēgti un notara vaj tamlīdzīgu iestāžu apliecināti līdz 1914. g. 1. augustam, kā arī uz tiesas spriedumu pamata, kas taisīti līdz 1918. g. 6. decembrim, ja ar šiem spriedumiem atzītas īpašuma tiesības uz nekustamiem īpašumiem;

g) nekustamu īpašumu pārejai uz agr. lik. 2. daļas 40. un 43. p.p. pamata;

h) nekustamu īpašumu pārejai valstij vaj pašvaldības iestādēm;

i) nekustamiem īpašumiem pārejot uz dāvinājumu vaj citu bezatlīdzības aktu pamata laulatiem, radniekiem lejup vaj augšup ejošā taisnā līnijā, adoptētiem bērniem, bērnu laulatiem, padēļiem, pameitam, brāļiem un māsam un mirušo brāļu un māsu bērniem.

3. Līgumi deļ 1. pantā minētām atļaujam iesniedzami tieši tieslietu ministrijai.

4. Pie nekustamu īpašumu pārejas citām personam par atlīdzību vaj bez atlīdzības, blakus citiem nodokļiem ņemams šī likuma 6. pantā paredzetais nodoklis, izņemot 2. pantā paredzētos gadījumos.

5. Finanšu ministrim ir tiesība atsvabināt no nodokļa nekustamus īpašumus, kuŗi pāriet labdarības, zinātniskām un izglītības iestādēm, ja pēc līguma nodokli maksā ieguvejs.

6. 4. pantā minētais nodoklis ņemams:

a) kā pamatnodoklis 1% apmērā no īpašuma vērtības, kuŗa aprēķināma zelta frankos;

b) atsevišķos gadījumos, kā papildu nodoklis — vērtības pieauguma nodokļa veidā;

7. Par nekustama īpašuma vērtību atzīstams visaugstākais no sekošiem novērtējumiem:

a) līgumā aprādītā atsavināšanas zuma;

b) novērtējums, kuŗš izdarīts aplikšanai ar valsts nekustamo īpašuma nodokli;

c) novērtējums, kuŗš uzrādīts sevišķā tabelē nodokļu ap-

reķinašanai no mantas, kuŗa pāriet citām personam bez atlīdzības;

d) novērtējums, kuŗš izdarīts īpašumu iekļaušanai zemes bankās un citās ilgtermiņa kredītiestādēs;

e) novērtējums nekustama īpašuma nodokļu ņemšanai pašvaldības iestādēm;

f) ugunsapdrošināšanas biedrības novērtējums, pieskaitot pie ta $\frac{1}{5}$ pilsētās un miestos un $\frac{1}{10}$ uz laukiem par būves vietu un pamatu.

8. Beztermiņu vaj mūžīgu maksājumu vērtību nosaka, pavairojot to gada zumu ar 25, bet maksājumu vērtību, kuŗu maksāšanas ilgums atkarajas no nejauša gadījuma, nosaka, pavairojot ta gada zumu ar 10.

9. Mūža maksājumu (renšu) vērtību nosaka neatkarīgi no maksājumu saņēmeja vecuma, pavairojot gada renti:

vecumā	lidz	15	g.	ar	25
„	„	25	„	„	22
„	„	35	„	„	20
„	„	45	„	„	18
„	„	55	„	„	16
„	„	65	„	„	14
„	„	70	„	„	12
„	„	75	„	„	10
„	„	80	„	„	8
„	„	85	„	„	6
pāri	par	85	„	„	4

10. Periodiskiem maksājumiem uz noteiktu laiku vērtību nosaka pēc sekošas tabeles:

Ikgadeju maksājumu vērtība, kapitalizeta no pieciem gada procentiem viena zelta franka apmērā, noteiktu gadu laikā.

Gadu skaits	Kapitāla vērtība z. fr.	Gadu skaits	Kapitāla vērtība z. fr.	Gadu skaits	Kapitāla vērtība z. fr.
1	1.00	21	13.46	41	18.16
2	1.95	22	13.62	42	18.29
3	2.86	23	14.16	43	18.42
4	3.72	24	14.49	44	18.55
5	4.55	25	14.80	45	18.66
6	5.33	26	15.09	46	18.77
7	6.08	27	15.38	47	18.88
8	6.79	28	15.64	48	18.98
9	7.40	29	15.90	49	19.09

Gadu skaits	Kapitāla vērtība z. fr.	Gadu skaits	Kapitāla vērtība z. fr.	Gadu skaits	Kapitāla vērtība z. fr.
10	8.11	30	16.14	50	19.17
11	9.72	31	16.37	51	19.26
12	9.81	32	16.59	52	19.34
13	9.86	33	16.80	53	19.42
14	10.39	34	17.00	54	19.49
15	10.90	35	17.19	55	19.57
16	11.38	36	17.37	56	19.63
17	11.84	37	17.55	57	19.70
18	12.27	38	17.71	58	19.76
19	12.69	39	17.87	59	19.82
20	13.09	40	18.02	60	19.88
			61 g. un vairak	20.00	

11. Ja īpašuma iegūšana notiek atlīdzību izmaksājot graudā, tad atsavinamā īpašuma vērtību aprēķina pēc iepriekšējā mēneša vietējām videjām tirgus cenām, skaitot no līguma iesniegšanas dienas.

12. Īpašuma vērtība aprēķināma zelta frankos sekošā kārtā:

a) ja līgums noslēgts pēc 1921. g. 1. jūlija Latvijas rubļos vaj ārzemes valūtā — pēc pēdējās iepriekšējo dienu kotācijas Rīgas biržā, skaitot uz līguma slēgšanas dienu;

b) ja līgums noslēgts pirms 1921. g. 1. jūlija Latvijas rubļos vaj ārzemes valūtā (to starpā arī cara, domes un Kerenska naudā) — pēc kursa, ko noteic finansu ministrs gadam, kad līgums slēgts;

c) ja līgums pie līguma iesniegšanas nav vēl noslēgts — pēc pēdējās iepriekšējo dienu kotācijas Rīgas biržā, skaitot uz līguma iesniegšanas dienu.

13. Vērtības pieauguma nodoklis ņemams visos gadījumos, ja nekustama īpašuma vērtība atsavināšanas laikā, salīdzinot ar pēdējo iegūšanas cenu, bet gadījumos, ja nekustams īpašums iegūts pirms 1910. g. 1. janvāra, salīdzinot ar 1910. g. īpašuma vērtību, ir pieaugusi no atsavinātāja neatkarīgu apstākļu dēļ.

Nekustama īpašuma pāriešana mantošanas ceļā par pēdējo iegūšanu neskaitas. No atsavinātāja ieguldītie kapitāli nekustama īpašuma pavairošanai (jaunbūves, piebūves un iebūves, izņemot tekošus remontus) jaatrēķina no vērtības pieauguma, ciktāl tie pierādīti dokumentariski vaj noteikti, novērtējot uz vietas. Ja nav iespējams nekustama

īpašuma pēdejo iegūšanas cenu tieši noteikt, tad iegūšanas cenu noteic atsevišķas novērtēšanas ceļā uz vietas, ievērojot atsavinātāja aizrādījumus un iesniegtos dokumentus.

14. Nekustama īpašuma pēdejā iegūšanas cena, vaj 1910. g. īpašuma vērtība (13. p.) aprēķināma zelta frankos sekošā kārtā:

a) ja nekustams īpašums iegūts pirms 1914. g. 1. janvāra — pēc teoretiskās paritātes, kuŗu izsludina finanšu ministrs;

b) ja nekustams īpašums iegūts laikā no 1914. g. 1. janvāra līdz 1921. g. 1. jūlijam — pēc līguma koroborešanas gada Rīgas biržas kursa, kuŗu noteic finanšu ministrs;

c) ja nekustams īpašums iegūts pēc 1921. g. 30. jūnija — pēc Rīgas biržas iepriekšējās dienas kotācijas, skaitot uz iegūšanas dienu.

15. Vērtības pieauguma nodokli ņem sekošos apmēros: Ja vērtība pieaugusi:

		no vērtības pieauguma sumas	
pāri	par	līdz	5% — 5%
	5%	10%	7%
„	10%	20%	9%
„	20%	30%	11%
„	30%	40%	13%
„	40%	50%	15%
„	50%	60%	17%
„	60%	70%	19%
„	70%	80%	21%
„	80%	90%	23%
„	90%		25%

16. Nekustama īpašuma novērtēšanu uz vietas 13. p. minētos gadījumos izdara uz tieslietu ministrijas priekšlikumu: pilsētās — attiecīga pilsētas valde, bet ārpus pilsētām — apriņķa valde līdz ar viņu pieaicinātiem, ne mazāk kā 2 lietpratejiem, pie kam pagastos bez tam tiek pieaicināts ne mazāk kā viens priekšstāvis no attiecīgas pagasta valdes; par to jāpaziņo atsavinātajam un ieguvejam. Pēdejiem ir tiesība 7 dienu laikā, skaitot no novērtēšanas dienas, iesniegt pilsētas vaj apriņķa valdei savus iebildumus pret izdarīto novērtēšanu. Novērtēšanas materiāli līdz ar atsavinātāja vaj ieguveja iebildumiem jānodod divu nedēļu laikā, skaitot no novērtēšanas dienas, tieslietu ministrijai. Ja iebildumi izrādas par dibinātiem, vaj tieslietu ministrija to atrod par vajadzīgu, viņa var uzdot pilsētas, resp. apriņķa valdei izdarīt citā sastāvā nekustama īpašuma pārvērtēšanu.

17. Nekustama īpašuma vērtības pieaugumu noteic un 6. pantā mineto nodokli aprēķina tieslietu ministrija. Pēdejā nodod iesūtītās ziņas un ievāktos materiālus finansu ministrijai un izšķir atsavinātāja lūgumu pēc tam, kad finansu ministrija devusi savu atzinumu. Pārbaudot iesūtītos materiālus, finansu ministrijai ir tiesība lūgt tieslietu ministriju izdarīt nekustama īpašuma pārvērtēšanu 16. panta paredzētā kārtībā. Atsavinašanas atļaujas dodamas tikai pēc nodokļa samaksas, izņemot gadījumus: 1) ja tieslietu ministrs dod principiēlu atļauju lietās, izšķiramās tiesas ceļā, vaj 2) ja dabuta no finansu ministra atļauja samaksas pagarināšanai.

18. 6. pantā mineto nodokli maksā nekustama īpašuma atsavinātājs, ja starp viņu un ieguveju nav nolīgts citādi. Par nodokļa samaksu nes ķilveidīgi atbildību atsavinātais īpašums.

19. Ja īpašuma atsavinātājs vaj ieguvejs līgumā vaj citos iesniegtos paziņojumos un paskaidrojumos sniedz nepareizas ziņas ar nolūku panākt nodokļa uzlikšanu mazākā apmērā, vaj pavisam no ta izvairīties, tad vainīgie sodami no apgabaltiesas, bez attiecīga nodokļa samaksas, ar naudas sodu ne augstāku kā desmitkārtīgā apmērā no tās zūmas, kuŗu valsts un pašvaldības iestādes varetu zaudēt no nepareizu ziņu sniegšanas, vaj ar ieslodzīšanu cietumā ne ilgāk kā uz sešiem mēnešiem, vaj abiem sodiem kopā.

Līdzdalība sodama.

20. Nekustama īpašuma valdīšana un pārvaldīšana, uz priekškontrakta pamata, ar nolūku apiet šos noteikumus, kā arī visādu darījumu noslēgšana ar to pašu nolūku — sodama no apgabaltiesas ar ieslodzīšanu cietumā ne ilgāk kā uz sešiem mēnešiem.

21. Nodokli samaksā valsts kasē pēc maksašanas laikā finansu ministra izsludinātā zelta franka kursā. Puse no nodokļa nāk valstij un otra puse — attiecīgai pašvaldības iestādei par labu.

2. nodaļa.

22. Tieslietu ministrijas atļauja nav vajadzīga nekustama īpašuma nolikšanai uz publiskiem torģiem spaidu kārtā, bet personam, kuŗas vēlas piedalīties pie torģiem, jāstāda priekšā apliecība par to, ka no tieslietu ministrijas puses nav šķēršļu minētām personam iegūt nekustamo īpašumu.

Piezīme. Tiesu pristavam jāaizrāda sludinājumā uz tādās apliecības priekšā stādīšanas nepieciešamību.

23. Iepriekšējā pantā paredzētos gadījumos arī ņemams 6. pantā minētais nodoklis, pie kam pamatnodoklis aprēķi-

nams 1% apmērā no pirkšanas zumas, bet vērtības pieauguma nodoklis 14. p. paredzētā kārtībā no starpības starp pirkšanas zumu un imobiļa pēdejo iegūšanas cenu, resp. 1910. g. vērtību. Attiecīgas ziņas par imobiļa iegūšanas cenu, vērtību u. t. t. ievāc tiesu pristavs un iesūta apgabaltiesai.

Piezīme. Imobiļa pēdejo iegūšanas vērtību tiesu pristavs vajadzības gadījumā noteic noteikumu 13. panta 2. daļā aprādītā kārtībā.

24. Atsavinašanas gadījumā spaidu kārtā nodokli maksā ieguvejs. Nodokli aprēķina apgabaltiesa 3 nedēļu laikā, skaitot no torga dienas. Nodoklis ieguvejam janomaksā septiņu dienu laikā, skaitot no nodokļa aprēķināšanas dienas; pretejā gadījumā iestājas civ. proc. lik. 1882. p., bet Latgalē 1170. p. paredzētās sekas.

Lēmumu par nodokļa aprēķināšanu finansu ministrija, kā arī ieguvejs var pārsūdzēt blakus sūdzības kārtībā uz vispāreja pamata. Sūdzības iesniegšana neaptur šī lēmuma izpildišanu.

3. nodaļa.

25. Ievest zemes grāmatās uz liguma vaj uz īpašnieka vēlešanos pamata ierakstījumus un atzīmes par nekustamu īpašumu tiesību aprobežošanu vaj viņu apgrūtināšanu (Not. lik. 159., 160., 316., 322. un 323. p. p.) var tikai ar tieslietu ministra atļauju. Attiecīgie lūgumi iesniedzami 3. p. paredzētā kārtībā.

25. p. piezīme. Tieslietu ministrijas atļauja nav vajadzīga nekustamu īpašumu tiesību aprobežošanas vaj to apgrūtināšanas gadījumā valstij, valsts iestādem un hipoteku bankam par labu.

26. Pie nekustama īpašuma apgrūtināšanas ar parādiem ņemams sevišķs nodoklis 2% apmērā no apgrūtināšanas zumas, ievērojot pie tam 12., 17. un 21. p. noteikumus.

Piezīme. Šinī (26.) pantā minētais nodoklis nav ņemams, ja nekustamu īpašumu apgrūtināšanu valstij vaj valsts iestādem par labu. Šādos gadījumos ķīlu tiesības ierakstamas zemes grāmatās uz finansu ministrijas pieprasījumu, pie kam parāda un nodrošinājuma raksti izrakstami uz valsts vaj attiecīgas valsts iestādes vārdu, apliecināmi un ierakstami zemes grāmatās kārtībā, kas paredzēta 1920. gada 11. augusta likumā par valsts aizdevumiem un to nodrošināšanu.

27. Finanšu ministram ir tiesība atsvabināt no iepriekšējā pantā minētā nodokļa, kad tiek apgrūtināti valsts, pašvaldības, labdarības, zinātnisku un izglītības iestāžu nekustamie īpašumi.

4. nodaļa.

28. Lietās, kuņas iesāktas līdzšinejā kārtībā un kuņas nodoklis vēl nav samaksāts, piemērojami šie noteikumi.

29. Tieslietu ministram ir tiesība, saziņā ar finanšu ministri, šo noteikumu izvešanai dzīvē, izdot instrukcijas.

30. Ar šiem noteikumiem atcelti 1919. gada 9. septembra likums (likumu krājums 1919. g. 140.) līdz ar šī likuma 1921. g. 23. augusta papildinājumu (likumu krājums 1921. g. 162.).

1922. gada 5. janvārī.

28. RĪKOJUMS

par nomas, mūža nomas un obroka līgumu atcelšanu attiecībā uz bijušās Krievijas vaists zemem Latvijā.

(V. V. 210. n. — 1921. g.)

(Izdots 1919. g. 16. jūlija likuma kārtībā.)

1. Visi nomas, mūža nomas, obroka un tamlīdzīgi līgumi, kuņas slēgusi bijusē krievu valdība, kā arī tāda pat rakstura nomas līgumi, kuņas slēgusi Latvijas valdība pirms agrarlikuma 1. daļas spēkā nākšanas, ciktāl tie jau nav atcelti ar pagaidu valdības rīkojumu no 1919. gada 27. februāra, uzskatāmi par atceltiem, bet šo zemju līdzšinejiem nomniekiem resp. lietotājiem ir priekšroka uz jaunu līgumu noslēgšanu ar valdību.

2. Noteikumus par nomas līgumu atjaunošanu izstrādā zemkopības ministrija saziņā ar centraļo zemes ierīcības komiteju.

Rīgā, 1921. g. 16. septembrī.

Ministru prezidenta vietā zemkopības ministrs
V. Zamuels.

Zemkopības ministra biedrs R. Lindiņš.

Saeima ir pieņēmusi un Valsts Prezidents izsludina šādu likumu:

29. LIKUMS

par īpašuma tiesībām uz piešķirtam šņoru zemem.

(Z. I. V. 115. n.)

I.

1. Visas sādžas, kuņas vēl nav pārgājušas, saskaņā ar 1910. g. 14. jūnija likumu, uz privatīpašuma kārtību, ar šī likuma spēkā nākšanu atzītas par pārgājušām uz šādu kārtību.

2. Visas piešķirtās zemes (nadjelņaja zemļa), kuņas šī likuma spēkā nākšanas dienā atrodas atsevišķu mājsaimnieku neapstrīdami pastāvīgā (ne nomas) lietošanā, — atzītas par viņu personīgu īpašumu.

Piezīme 1. Saimniecības, kuņas atrodas mātes un bērnu vaj dažu taisnas līnijas radniecībā nestāvošu personu nedalītā valdīšanā, atzītas par viņu kopīpašumu.

Piezīme 2. Uz saimniecībam ar kopplatību mazaku par 10 ha, kuņas nodibinātas uz piešķirtās zemes (nadjelņaja zemļa) pirms šī likuma spēkā nākšanas, nav attiecināms agrarās reformas likuma 48. p. aizliegums.

3. Īpašuma tiesības uz 2. p. minēto piešķirto zemi var arī pierādīt ar izrakstiem no krepostgrāmatam (notariāta nolikuma 190. p.), kā arī ar kādu no dokumentiem, kuři uzskaitīti sevišķi pie IX. sēj. pieliktā vispārējā zemnieku nolikuma, 23³. p. 1910. g. izdevumā (Obščeje položenije o krestjanach, osoboje priloženije k tomu IX, po prod. 1910. g.).

4. Mājsaimnieki patur negrozamā daļā lietošanas tiesību uz pļavam, mežiem un tamlīdzīgiem saimnieciski noderīgiem objektiem (ugodja), kuři pārdalāmi uz sevišķiem pamatiem, kā piem. pēc zemes ražojumiem u. tml.

Negrozamā daļā nosakama tānī apmērā, kādā to faktiski lieto šī likuma spēkā nākšanas dienā.

5. Līdzdalības tiesība uz nepārdalāmiem saimnieciski noderīgiem objektiem (ugodja), piem. braucamiem un lopu dzenamiem ceļiem, ganībam, lopu dzirdīšanai noderīgiem ūdeņiem, iznomājamiem objektiem u. t. t., nosakamā negrozamā daļā, ja tādu var noteikt uz zemes ierīcības aktu, sādžu sabiedrības spriedumu, vaj citu neapšaubamu datu pamata. Pretejā gadījumā paliek spēkā tikai minēto objektu (ugodja) koplietošanas tiesība uz sādžas pieņemtiem pamatiem.

6. Zemkopības ministrija pēc sava ieskata dod rīkojumu sastādīt vaj nu visai sādžai vispāreju aktu, kuŗā apliecina katra atsevišķa mājsaimnieka īpašuma tiesības uz 2. p. minētām saimniecībam (učastki), vaj arī katrai saimniecībai atsevišķu aktu, pie kam pēc iespējas ņemami vērā sādžu un atsevišķu mājsaimnieku lūgumi par šādu aktu sastādīšanas steidzamību.

7. Sestā pantā minētos aktos jauzrāda:

- a) visas sādžas piešķirtās zemes kopplatība;
- b) visas sādžas zemes piešķirto vienību (nadjel, razvjerstočnaja jediņica, ļustracionnij učastok) skaits;
- c) cik zemes iznāk uz katru šī panta b punktā minēto piešķirto vienību;
- d) katras saimniecības zemes īpašnieka, resp. īpašnieku (2. pants) vārds, tēva vārds un uzvārds, uzrādot līdzīpašnieku ideelās daļās;
- e) cik piešķirto vienību vaj to daļu pieder katram saimniekam un cik šņorēs vaj starpgabalos atrodas viņa zeme;
- f) sādžas koplietošanā atstātās zemes, kā pārdalamās uz sevišķiem pamatiem, tā arī nepārdalamās (4. un 5. pants), norādot katra saimnieka līdzdalības tiesības un apmērus;

g) sētas vietas gabala lielums un robežas.

8. Sestā pantā minētos aktus sastāda mērnieks pēc 7. panta noteikumiem un pasludina sādžas sapulcē, resp. attiecīgam mājsaimniekam, par ko uz akta taisama attiecīga atzīme, kuŗu paraksta mērnieks un sādžas sapulces izvēlēts pārstāvis, resp. atsevišķs mājsaimnieks. Ieinteresētām personām ir tiesība pārsūdzēt minētos aktus Šņoru zemes komisijai trīsdesmit dienu laikā, skaitot no akta pasludināšanas dienas. Pārsūdzība iesniedzama mērniekam, kuŗš to kopā ar lietu un savu paskaidrojumu nosūta Šņoru zemes komisijai 14 dienu laikā, skaitot no pārsūdzības saņemšanas dienas. Ja šīnī pantā minētā termiņā pārsūdzība nav iesniegta, tad mērnieks nekavejoties nosūta aktu Šņoru zemes komisijai apstiprinašanai.

9. Par lietu caurskatišanas dienu Šņoru zemes komisija paziņo pusem un personam, kuŗas iesniegušas sūdzības, bet viņu neierašanās komisijas sēdē nekavē lietas izspriešanu.

10. Visas lietas skatamas cauri un spriedumi pasludinami atklātās sēdēs.

11. Caurskatot lietas, komisija piemēro Civilprocesa likumu noteikumus, ciktāl tie nerunā pretim šim likumam.

13. Sestā pantā minētos aktus, kuŗi pēc Šņoru zemes komisijas ieskata nesaskan ar likuma prasījumiem, vaj — lietas apstākļiem, komisija vaj nu pati izlabo, vaj atceļ un

sūta atpakaļ mērnīkam sastādišanai no jauna, saskaņā ar komisijas aizrādījumiem.

14. Komisijas spriedumi ir galīgi. Tos var pārsūdzēt trīsdesmit dienu laikā Senata administrativam departamentam kasācijas kārtībā.

15. Galīga sprieduma izpildišana piekrīt pagasta valdei, piemērojoties Civilprocesa likumu 933. p. 1. punktam.

16. Sestā pantā minēto aktu oriģināli uzglabājami Šņoru zemes komisijā. Katram īpašniekam ir tiesība savu īpašuma tiesību apliecināšanai uz savu saimniecību dabūt no komisijas vaj nu izrakstu, vaj norakstu no 6. p. minētiem aktiem. Izraksta un noraksta pareizību apliecina Šņoru zemes komisijas priekšsēdētājs.

17. Ja mājsaimnieki, kuņiem pēc aktiem pieder par īpašumu piešķirtās (nadjelņaja) zemes gabali, vaj sādžas sabiedrība vēlas šos zemes gabalus norobežot dabā un par tiem sastādīt planu, un par to paziņo Zemkopības ministrijai, tad mērišanas darbi un plana sastādišana izdarama uz ministrijas rīkojuma pamata uz tās puses rēķina, kuņa prasa zemes gabala norobežošanu dabā.

18. Ja uz šī likuma pamata noteicot īpašuma tiesības ir aizskārtas trešo personu tiesības, tad viņas var tās aizstāvēt civilprasību kārtībā.

19. Sādžu sabiedrībai piederošās nekustamās mantas atsavināšana vaj apgrūtināšana var notikt tikai uz sevišķa sādžas sabiedrības sprieduma pamata, ar kuņu ir savū piekrišanu izteikušas vismaz $\frac{2}{3}$ no visiem sādžas zemniekiem, kuņiem ir sādžas sapulcē balsstiesība. Šādus spriedumus apstiprina Iekšlietu ministrija.

20. Īpašuma tiesību apliecināšanas aktu formu (6.p.) noteic zemkopības ministrs, saziņā ar tieslietu ministri.

21. Uz nekustamiem īpašumiem, kuņi minēti šinī likumā, attiecināms notariata nolikuma VI. nodaļijums.

22. Šinī likumā paredzētie akti, izraksti, noraksti, aktu koroborešana, lūgumi, sūdzības un pārsūdzības, kā ari sarakstišanās ir atsvabināti no visāda veida nodokļiem un nodevam.

Šī likuma 16. pantā paredzētie, koroborešanai nolemtie aktu izraksti vaj noraksti pielīdzināti aktu oriģināliem, ja uz tiem taisīts attiecīgs uzraksts.

23. Visi agrako likumu noteikumi, ciktāļ tie runā preti šim likumam, ar šī likuma spēkā stāšanos ir atcelti.

II.

24. Astotā pantā minēto mērnieku iecel zemkopības ministrs.

25. Šņoru zemes komisija sastāv no apgabaltiesas locekļiem, zemes grāmatu nodaļu priekšniekiem, resp. vecākā notara vaj viņu palīgiem un mērniekiem-revidentiem. Komisijas locekļu skaitu nosaka Ministru kabinets.

26. Komisijas priekšsēdētājs ir viens no apgabaltiesas locekļiem.

27. Komisijas priekšsēdētāju, kā arī pārejos komisijas locekļus no apgabaltiesas locekļu vidus izvēl apgabaltiesas kopsapulce, mērniekus-revidentus iecel zemkopības ministrs, bet citus locekļus — tieslietu ministrs.

28. Komisijas kanceļu pārziņ priekšsēdētājs.

29. Komisija skata cauri visas lietas sekošā sastāvā: 1 apgabaltiesas loceklis kā priekšsēdētājs, 1 loceklis no zemes grāmatu nodaļu priekšniekiem, resp. vecākais notars vaj viens no viņu palīgiem un 1 mērnieks-revidents.

30. Pēc komisijas likvidešanas visas tās lietas nododamas apgabaltiesas arhīvam.

31. Noteikumus par šņoru zemes komisijas štatiem izdod Ministru kabinets.

32. Ši likuma piemērošanai instrukcijas izdod zemkopības ministrs, saziņā ar tieslietu ministri.

Emburgas Aučos, 1924. gada 20. jūnijā.

Valsts Prezidents J. Čakste.

„Vald. Vēstn.“ Nr. 137.

30. PĀRGROZIJUMI

lauksaimniecības likumā.

(V. V. 226. n., 4. okt. 1924. g.)

(Izdoti Latvijas Republikas Satversmes 81. p. kārtībā.)

Atvietojojot bij. Krievijas lauksaimniecības likuma 286¹. —286¹². pantus (bij. Krievijas lik. kop. XII. sēj., 1912. g. turpinājums), izdarīt šo likumu I. sadaļas 10. nodaļas 2. nodalījuma (1903. g. izdevumā) sekošus pārgrozījumus:

I. 236., 241., 242., 261., 262., 263., 264. (pirmo daļu), 265. (pēdejo daļu), 267., 268., 276. (pēdejo daļu), 283. un 284. pantus izteikt zemak pievestā redakcijā.

236. Grāvjus un citus ūdensvadus ierīkot uz svešas zemes nosusinašanas un apūdeņošanas nolūkiem ir atļauts

ari bez šo zemju valdītāju piekrišanas, ievērojot 237.—286. pantos pievestos noteikumus un kārtību.

241. Ūdeni novadīt svešas zemes robežās nav atļauts:

- 1) ūdenstvertnēs ar nepietiekošu noteku un
- 2) mākslīgās ūdenstvertnēs, kuŗas ierīkotas vietās bez pietiekošas notekas.

242. Bez vienošanās ar zemju valdītājiem, nav atļauts grāvjus un citus ūdensvadus ierīkot pagalmos, dārzos, parkos, sakņu dārzos un vietās, kuŗas apbūvetas ar ēkam un akam.

261. Aprīņķu zemes meliorācijas komisijas sastāv no:

- 1) aprīņķa likvidācijas valdes priekšsēdētāja, kā komisijas priekšsēdētāja,
- 2) aprīņķa inženiera,
- 3) mīertiesneša, kuŗa iecirknī darbus izdara.
- 4) aprīņķa priekšnieka vaj ta palīga,
- 5) pagasta valdes priekšstāvja no pagasta, kur darbus izdara, un

- 6) viena zemkopības ministrijas priekšstāvja.

262. Valsts zemes meliorācijas komisija sastāv no:

- 1) ministru kabineta iecelta priekšsēdētāja,
- 2) tieslietu ministra iecelta locekļa,
- 3) iekšlietu ministrijas pārstāvja,
- 4) pārstāvja no satiksmes ministrijas,
- 5) viena pārstāvja no zemkopības ministrijas,
- 6) pārstāvja no finansu ministrijas un
- 7) valsts zemes bankas pārstāvja.

263. Aprīņķu un valsts komisijas sasauc pēc vajadzības viņu priekšsēdētāji. Komisiju kanceļjas atrodas: aprīņķu — aprīņķu likvidācijas valdēs, valsts — zemkopības ministrijā.

264. (pirmā daļa). Atļauju izvest vajadzīgos pētišanas darbus grāvju un citu ūdensvadu ierīkošanai izdod aprīņķa priekšnieka palīgs.

265. (pēdejā daļa). Pie lūguma japieliek nivelejuma plans un zemes grāmatu reģistra nodaļas noraksts attiecībā uz to nekustamo mantu, kuŗa darbu izvešanai apgrūtināma servitūtiem.

267. Uz aprīņķa zemes meliorācijas komisijas priekšsēdētāja rīkojumu par pieteikto darba izvešanu vienreizeji izsludināms „Valdības Vēstnesī“, uz darba izvedēja reķinu, ne vēlāk kā vienu mēnesi pirms komisijas sēdes šajā lietā, bet personam, kuŗu intereses ar darba izvešanu tiek tieši aizkārtas, piesūtāms sludinājuma izraksts. Izraksti no sludinājuma par pieteikto darbu izvešanu piesūtāmi arī visām tām personām, kuŗām jau pastāv servitūta, hipotēkas un

citas tiesības attiecībā uz nekustamu mantu, kas no jauna apliekama ar servitūtiem. Sludinājuma izraksti izliekami apriņķa komisijas un apriņķa priekšnieka kanclejas, kā arī pagastu valdēs. Apriņķa komisijas kanclejā visas ieinteresētās personas var apskatīt nivelejuma planus un citus dokumentus, kas minēti 265. pantā.

268. Visos gadījumos, kad pieteiktā darba izvešana aizkaļ valsts, pilsētu un citu komunālo iestāžu zemes, apriņķa komisijas priekšsēdētājs paziņo par ienākušo pieteikumu tām iestādēm, kuļu pārziņā atrodas minētās zemes, lai tās sūtitu savus pārstāvjus pie lietas caurskatīšanas.

276. (pēdejā daļā). Tāpat apriņķa komisijas priekšsēdētājs iesniedz valsts komisijas izšķiršanai jautājumus, par kuļiem apriņķa komisija taisījusi savu lēmumu bez zemkopības vai satiksmes ministrijas pārstāvja piekrišanas.

279. Valsts komisijas lēmums pēc iesniegtā lūguma būtības skaitams par galīgu un nav pārsūdzams. Gadījumā, kad valsts komisija pārkāpusi likumu vai savas varas robežas, ieinteresētās personas var iesniegt Senāta administratīvam departamentam pārsūdzību viena mēneša laikā no komisijas lēmuma pasludināšanas dienas.

283. Pēc pārsūdzības termiņa notecejuma apriņķa komisijas priekšsēdētājs izdod darba izvedejam atļauju uz sākt darbus. Reizē ar šo atļauju piesūtams zemes grāmatu nodaļai izraksts no komisijas lēmuma attiecīgu atzīmju ievēšanai zemes grāmatu reģistros. Latgalē izraksti piesūtami vecākiem notāriem. No tās dienas, kad atzīmes ievestas reģistros, skaita laiku ikgadīgo nomaksu samaksai.

284. Ta puse, kuļa nav apmierināta ar komisijas noteikto maksas lielumu un nosacījumiem (275., 283. p.p.), var iesniegt sūdzību tiesas ceļā triju mēnešu laikā, skaitot no attiecīgu atzīmju ievēšanas zemes grāmatu reģistros.

II. Attiecīgos pantos sastopāmie aizrādījumi uz apriņķa un gubernāas komisijām atvietojami ar „apriņķa zemes meliorācijas komisija“ un „valsts zemes meliorācijas komisija“.

III. Piezīmes pie 261., 262. un 263. pantā, kā arī 280. pantu un 281. panta pēdejo daļu — stripot.

Rīgā, 1924. g. 2. oktobrī.

Ministru prezidents V. Zamuels.

Zemkopības ministrs E. Bauers

31. NOTEIKUMI PAR ZEMES IERĪCIBU.

(V. V. 227. n., 6. okt.)

(Izdoti Latvijas Republikas Satversmes 81. p. kārtībā.)

I. nodaļa.

Vispārejie noteikumi.

1. Uz šo noteikumu pamata ir izvedami sekošie zemes ierīcības darbi: sādžu šņoņu zemju sadalīšana viensētās, kopīpašuma zemju sadalīšana, starpgabalu un servitutu likvidēšana, zemju vienību robežu noteikšana un regulēšana — kā uz sādžu šņoņu un kopīpašuma zemem, tā arī uz visām citām zemem, neraugoties uz to, kādā kārtā tās iegūtas, un uz šo noteikumu pamata ierikoto imobiļu koro-borešana.

Piezīme. Par šajā pantā minēto zemes ierīcības darbu izvešanu ieinteresētie zemes īpašnieki maksā valstij 3 Ls no 1 ha, bet ne mazāk par 30 Ls, ieskaitot šinī zumā atlīdzību kā par uzmērīšanu, tā arī par planu izgatavošanu. Atlīdzības zumu ieinteresētās personas nomaksā valstij uz tādiem pašiem nosacījumiem, kā jaunsaimnieki par viņiem piešķirto jaunsaimniecību uzmērīšanu.

2. Šinīs noteikumos minētos zemes ierīcības darbus izved apriņķu un centralā zemes ierīcības komitejas.

3. Lūgumus par 1. pantā minēto zemes ierīcības darbu izvešanu ieinteresētās personas iesniedz vietejai apriņķa zemes ierīcības komitejai, kuŗa, pēc lūgumu caurskatīšanas, lemj par zemes ierīcības darbu izvešanas vajadzību.

1. piezīme. Pie lūgumiem par sādžu piešķirto šņoņu zemju un kopīpašuma zemju sadalīšanu viensētās vaj kopīpašnieku starpā, ir pieliekami zemes īpašnieku kopsapulces lēmumi, kuŗi taisami ar zemes īpašnieku vienkāršu balsu vairakumu.

2. piezīme. Pēc 6 gadiem no šo noteikumu spēkā nākšanas dienas sādžu piešķirtās šņoņu zemes izdalāmas viensētās piespiedu kārtā, ja šādu izdališanu nevēletos 1. piezīmē minētais saimnieku vairakums. Par piespiedu kārtā izvedamo sādžu šņoņu zemju izdališanu viensētās lemj apriņķu zemes ierīcības komitejas.

3. piezīme. Gadījumā, ja sādžu šņoņu zemju vaj kopīpašuma zemju īpašnieku vairakums nevēletos sadalīt savas zemes viensētās vaj atsevišķos vienīpašuma gabalos, tad šo zemju vienam vaj vairakiem īpašniekiem ir tiesība lūgt apriņķa zemes ierīcības komiteju atdalīt viņiem piederošās zemes viensētās vaj atsevišķos vienīpašuma ga-

balos, kādu darbu tad, pēc lēmuma par viņa nepieciešamību, izved aprīņķu un centralā zemes ierīcības komitejas šinis noteikumus paredzētā kārtībā.

4. Visi strīdus jautājumi: par viensētās sadalamās sādžu zemes robežam, tās zemju platību, atsevišķu viņas saimniecību platību, starpgabalu apmaiņu, robežu regulēšanu un atjaunošanu, zemju norobežošanu, kopīpašuma zemju sadalīšanu, un vispār jautājumi, kuři pēc būtības saistiti ar zemes ierīcību, — pēc zemes ierīcības lietas ierosinašanas šinis jautājumos ir izņemti no vispārejo tiesu kompetences un izšķirami tikai aprīņķa un centralā zemes ierīcības komitejās. Uzsākot zemes ierīcības darbus uz šo noteikumu pamata, tiesu iestāžu izšķiršanai iesniegtās strīdus lietas par zemes ierīcības darbos ietverto zemju robežam, sādžu un viņu atsevišķo saimniecību platību, starpgabalu apmaiņu un kopīpašuma zemju sadalīšanu — izbeidzamas, un tiesu iestādes, uz aprīņķu vaj centralās zemes ierīcības komiteju pieprasījumu, iesūta visus viņu rīcībā esošos uz strīdus lietu attiecošos dokumentus attiecīgai zemes ierīcības komitejai.

5. Strīdus jautājumi par īpašuma tiesībām, kuři izšķirami vispārejās tiesu iestādēs, neaptur uz šo noteikumu pamata izvedamos zemes ierīcības darbus.

II. nodaļa.

Zemes ierīcības darbos ietverto zemju vienību robežu noteikšana.

6. Zemju vienību norobežošanu no blakus zemju īpašumiem zemes ierīcības komitejas izved gadījumos, ja šīs robežas jau nav nostiprinātas uz attiecīgo likumu pamata.

Ja uz attiecīgi nostiprinātām robežām ir iznikušas robežu zīmes, tad zemes ierīcības komitejas izdara robežu atjaunošanu.

7. Zemi norobežojot, robežas nostiprinamas pēc faktiskās lietošanas robežām, kužas norāda ieinteresēto personas, ja pret to neviena no viņām neceļ iebildumus.

8. Ja zemi norobežojot izceļas strīdi par robežu virzienu, tad mērnieks uz mēra strīdus robežas pēc ieinteresēto personu norādījumiem un turpina tālāko robežu noteikšanu, bet par strīdus robežu ved atsevišķu lietu.

9. Robežu atjaunojot, nostiprina agrākās robežas, ja tās var neapšaubami noteikt pēc robežu zīmju atliekam vaj pēc sava stāvokļa negrozīgām dabiskām robežām.

10. Zemes ierīcības darbos ieinteresēto neierašanās noteiktā laikā darba vietā, ja viņas likumīgā kārtā uzaicinātas,

neaptur zemes ierīcības darbus, izņemot šī panta 2. punktā minēto gadījumu. Ieinteresēto personu neierašanās gadījumā pie zemes vienību robežu noteikšanas, mērnieks rīkojas sekoši:

1) Viena vai abu ieinteresēto zemes īpašnieku neierašanās pie robežu atjaunošanas neaptur šo darbu; ja neierodas viens vai abi robežu atjaunošanā ieinteresētie zemes īpašnieki — robežas atjaunojamas saskaņā ar robežu noteikšanas dokumentiem.

2) Ja pie norobežošanas darbiem neierodas visi šinī darbā ieinteresētie zemju īpašnieki — norobežošanas darbi pārtraucami.

3) Ja pie norobežošanas darbiem neierodas viens vai vairāki zemes īpašnieki, tad norobežošana izdarama pēc ieradušos norādījuma, un

4) ja darbos ieinteresētā persona ierodas pēc darbu sākšanas, tad viņu pielaiž tikai pie turpmākiem robežu noteikšanas darbiem.

11. Ja zemes vienības robežas noteicot ir cēlušies strīdi par robežu virzienu, tad mērnieks, nobeidzis visas vai kādas daļas robežas noteikšanu, iesāk noskaidrot izcēlušos strīdu un ved šo lietu sekošā kārtā: katrā strīdū, kas izceļas robežas noteicot, mērniekam jācenšas novest ieinteresētās personas pie savstarpējās vienošanās, bet ja vienošanos nepanāktu — mērnieks noskaidro lietu: 1) pārbaudot dokumentus, kuri varetu noskaidrot strīdus jautājumu, 2) noprotinot uzdotos lieciniekus, kā arī pēc paša ieskata tuvākā apkārtnē dzīvojošos strīdus lietā neieinteresētos apkārtejos iedzīvotājus. Uz ievāktu materialu pamata mērnieks sastāda strīdus izšķiršanas projektu, kuru ceļ priekšā ieinteresētiem zemju īpašniekiem.

12. Strīdi, kas izcēlušies zemes norobežojot un robežas atjaunojot, izšķirami uz sekošiem pamatiem:

1) Zemes norobežošanas strīdus jautājumu izšķiršanai ņemami par pamatu zemes ierīcības un zemes īpašuma akti un plāni un arī spēkā nākušie tiesu un bijušo zemnieku iestāžu spriedumi, pie kam, gadījumā, ja minētos aktos un spriedumos būtu norādītas kā strīdus zemes platība, tā arī viņas robežas, priekšrocība dodama dokumentiem, kuŗos noteiktas robežas.

2) Ja ar pārbaudījumu uz vietam konstatētu, ka ieinteresēto zemes īpašnieku faktiskās zemes lietošanas robeža nesaietas ar zemes ierīcības un īpašumu dokumentos norādītām platībām, vietu un robežām, kas būtu cēlies no zemes nepareizas sadalīšanas, vaj minētos aktos ieviesušās

kļūdas, par pamatu strīdus izšķiršanai ņemama ieinteresēto personu faktiskā zemes lietošana.

13. Visas robežu noteikšanas darbos ieinteresētās personas, liecinieki un lietpratēji izsaukami ar pavēstiem, kuŗas izsniedzamas ne vēlāk par 3 dienām pirms darbu sākuma.

14. Uz šo noteikumu pamata apstiprinātās robežas nevar apstrīdēt uz noilguma tiesību pamata. Pie šīm robežām pieguļošās zemes nevar piesavināties no blakus īpašnieka uz noilguma tiesību pamata. Īpašnieki, kuŗu tiesības šādā veidā aizkartas, var celt tiesā prasību par īpašuma tiesībām arī tad, ja noilguma termiņš jau notecejis.

III. nodaļa.

Zemes ierīcības darbos ietvertu zemju robežu regulēšana.

15. Izlocītās, kļūveidīgas un īsas robežu līnijas — regulējamas. Tāpat regulējamas pa izsīkstošu upi, ezeru vai citu savu vietu mainošu dabisku robežu ejošās robežas.

16. Robežu regulēšana izdarama, apmainot pierobežu zemes gabalus ar blakus sādžu un privatīpašnieku, kā arī blakus esošo valsts fonda zemi, uz brīvas vienošanās pamata.

Ja brīva vienošanās nav panākta, tad robežu regulēšana izvedama piespiedu ceļā uz zemes vienvērtības principa pamata, par kādu vajadzību katrā atsevišķā gadījumā lemj apriņķa zemes ierīcības komiteja.

17. Robežu regulēšanu var izvest norobežošanas kārtībā, nesastādot atsevišķu regulēšanas projektu, ja nogriezumam vai piegriezumam gabalu platība uz katru pierobežas zemes vienību nepārsniedz 1 ha; ja šī platība pārsniedz 1 ha, tad šie darbi izvedami kā atsevišķa apmaiņas lieta.

IV. nodaļa.

Servitutu tiesību likvidešana.

18. Ganību, pļavu un mežu ciršanas reālo servitutu tiesības uz valsts fonda un citām zemēm ir jālikvidē uz brīvas vienošanās pamata.

Ja brīva vienošanās nav panākta, ganību servitutu attiecības likvidējamas uz vienas puses vēlēšanos piespiedu kārtā.

19. Likvidejot sādžu ganību servitutu tiesības uz valsts fonda zemi un citām zemēm, sādžu saimniekiem jāpiešķir no šīm zemēm, skatoties pēc zemes labuma, no 2,2 ha līdz 5,5 ha uz katra sādžas piešķirtās zemes vienību (učastku).

Piezīme. Ja sādžam ir ganību servitutu tiesības uz zemes gabalu ar noteiktām robežām, kuŗa platība ir mazāka par to zemes platību, kāda sādžai pienāktos, rēķinot pa 2,2 ha uz katru piešķirto (lustrācijas) zemes gabalu, tad par ganību servitutu tiesību likvidēšanu sādžai dotās zemes platību katrā atsevišķā gadījumā noteic aprīņķa un centralās zemes ierīcības komitejas.

20. Servitutu tiesības pierādāmas dokumentariski; ja dokumentu nebūtu, tad par servitutu atzīšanu katrā atsevišķā gadījumā lemj aprīņķa un centralās zemes ierīcības komitejas.

V. nodaļa.

Starpgabalu likvidēšana.

21. Par starpgabaliem atzīstamas zemes, kuŗas: 1) šņorveidīgi kārtojas ar citu īpašnieku tādiem pašiem šņorveidīgiem zemes gabaliem; 2) sīku zemes gabalu veidā izkaisītas citu īpašnieku zemju vidū, vaj 3) ķilveidīgi iedodas citu īpašnieku zemēs.

22. Zemes ierīcības darbos ietvertai zemes vienībai vaj tās atsevišķiem viņas saimniekiem piederošās starpgabalu zemes, vaj arī šīs zemes vienības robežās esošie sveši starpgabali, ja uz tiem nav iespējams ierīkot normalas patstāvīgas saimniecības, ir jāapmaina. Ja starpgabalu zemju apmaiņu starp diviem īpašniekiem traucētu vēl trešo īpašnieku zemes, vajadzības gadījumā var ņemt apmaiņā arī šo trešo īpašnieku zemes, izdarot zemju apmaiņu divu vaj vairāku zemju īpašnieku starpā.

23. Starpgabalu apmaiņa izdarama uz brīvprātīgas vienošanās pamata starp ieinteresētām personām. Ja brīvprātīgu vienošanos nav iespējams panākt, tad starpgabalu apmaiņu var izdarīt piespiedu ceļā caur aprīņķa un centralo zemes ierīcības komitejam, ievērojot zemes vienvērtības un saimniecības lietderības principu.

24. Izņēmumu gadījumā, kad apmaināmo gabalu vienvērtība dabā nav sasniedzama, var izdarīt attiecīgu naudas piemaksu. Strīdus gadījumos piemaksas lielumu noteic centralā zemes ierīcības komiteja.

VI. nodaļa.

Kopīpašuma zemju sadalīšana.

25. Tiesības uz daļu no kopīpašuma zemēm pierādāmas dokumentariski. Ja dokumentu nebūtu, tad par kopīpašumu

tiesību atzišanu katrā atsevišķā gadījumā lemj apriņķa un centrālā zemes ierīcības komitejas.

26. Kopejās ganības sādžas saimnieku vaj citu privatīpašnieku starpā sadalāmas uz brīvas vienošanās pamata.

Ja šāda vienošanās netiek panākta, ganības sadalāmas uz izpirkšanas aktu, zemes ierīcības tiesu un bijušo zemienu iestāžu lēmuma pamata. Ja šinīs dokumentos nav norādītas katram īpašniekam pienākošās platības vaj šo zemju robežas, kopejās ganības izdalāmas kopīpašnieku starpā vienlīdzīgi pēc zemes vērtības.

VII. nodaļa.

Čīnšu zemju sadalīšana.

27. Čīnšu zemes, kuņas teritoriāli un tiesību ziņā saistītas ar sadalāmās sādžas zemi, sadalāmas viensētu saimniecības kopā ar šo sādžu zemi.

28. Čīnšu zemes, kuņas nav saistītas teritoriāli un tiesību ziņā ar sādžu zemi, sadalāmas viensētās pēc tiem pašiem noteikumiem, kā sādžu šņoru zemes.

29. Ja reizē ar sādžas šņoru zemju sadalīšanu sadalāmas arī visiem, vaj atsevišķiem saimniekiem piederošās čīnšu zemes, tad šās zemes apvienojamas vienā gabalā. Sadalījuma planā jauzrāda čīnšu un šņoru zemes robežas, eksplikacijā — platības:

VIII. nodaļa.

Sādžu zemju sadalīšana.

30. Pirmā pantā aprādītās sādžu šņoru zemes sadalāmas tikai pilnīgās viensētās, neatstājot šetu vietas atsevišķos gabalos.

Piezīme. Izņēmuma gadījumos, ar zemkopības ministra piekrišanu, ir pieļaujama atkāpšanās no šī panta.

31. Sadalot sādžas zemes viensētās, nav atstājami visiem sādžas saimniekiem vaj kādai viņu daļai kopīpašuma zemes gabalī. Tikai izņēmuma gadījumos var atstāt kopīpašumā grants bedres, akmeņu lauztuves, kūdras purvus, ūdens dziņnavas, ūdens un citus zemes gabalus komunalām vaj citām sabiedriskām vajadzībām.

32. Apvienojot vienā zemes ierīcības darbā sādžas piešķirtās, dažādo kategoriju pirktās, no valsts zemes fonda piešķirtās un citādi iegūtās un visiem vaj atsevišķiem saimniekiem piederošās zemes, jaizdara šo zemju relatīvā novērtēšana, lai precīzi varetu apmainīt vienu zemi ar otru, apvienojot viena saimnieka dažādās zemes viensētā.

IX. nodaļa

Zemes ierīcības projekta apstiprinašana.

33. Sadalīto zemes ierīcības projektu mērnieks ceļ priekšā ieinteresētām personām atšauksmei un pieņemšanai. Katrs šinī lietā ieinteresētais var celt iebildumus un papildinājumus pie projekta. Ja mērnieks atzīst tos par pamatotiem, tad attiecīgi izlabo projektu vaj nu tūlī uz vietas, vaj vēlāk; pēdējā gadījumā projekts no jauna ceļams priekšā ieinteresētām personām. Mērnieka rīcība pārsūdzama apriņķa zemes ierīcības komitejai 7 dienu laikā no projekta priekšā celšanas dienas. Mērnieks par projekta priekšā celšanu ieinteresētām personām sastāda protokolu, kuŗš kopā ar zemes ierīc. projektu iesniedzams apriņķa zem. ierīc. komitejai.

34. Zemes ierīcības projektu skata cauri un apstiprina apriņķa un centrālā zemes ierīcības komitejas agrarās reformas likuma IV. d. paredzētā kārtībā.

Pārsūdzības senatā neaptur lēmuma izpildīšanu pēc būtības. Centrālā zemes ierīcības komiteja aptur lēmuma izpildīšanu, kad viņa atrod pārsūdzības motīvus par ievēribu pelnošiem, un ja caur lēmuma izpildīšanu tā atcelšanas gadījumā varetu celties zemes ierīcības darbos ieinteresētiem zaudejumi.

Tādos gadījumos lēmums izpildams tikai tanīs daļās, uz kuŗām pārsūdzība neattiecas.

X. nodaļa.

Paradu likvidešana uz sadalamām zemem.

I. nodaļjums.

Paradi valstij un agrarbankam.

35. Paradi līdz ar procentem par labu valstij un agrarbankam, kuŗi nostiprināti uz šo noteikumu 1. pantā minētām zemem, sadalāmi starp jaunierīkotām saimniecībām, samēriģi ar to tiesībām uz sadalamo zemi.

36. Uz apriņķa zemes ierīcības komitejas sēdem, kuŗas sastāda valsts un agrarbanku paradu sadalīšanas projektus, uzaicināms valsts zemes bankas pārstāvis, kuŗš sēdē piedalās ar lemjošu balsi. Ja nav panākta vienošanās starp apriņķa komiteju un valsts zemes banku, tad jautājumu izšķir centrālā zemes ierīcības komiteja, uzaicinot uz projekta caurskatīšanu bankas pārstāvi ar balss tiesībām.

37. Pārvedot uz jauno zemes gabalu vairākus valsts vaj agrarbanku parodus, visi tie savienojāmi vienā valsts aiz-

devumā, izsniedzot aizdevumu bijušo agrarbanku parādu dzēšanai un noliekot zemes īpašniekiem jaunus nomaksas termiņus.

II. nodalījums.

Parādi privatām bankām un personām.

38. Uz šo noteikumu pirmā pantā minētām zemēm nostiprinātos privātos parādus var sadalīt starp jaunierīkotām saimniecībām tikai ar kreditoru piekrišanu. Ja kreditors sadalīšanai nepiekrīt, vaj kreditora dzīves vieta nav zināma, tad parāds atmaksājams pēc pastāvošiem likumiem.

Šinī pantā minētos parādus privatpersonām un bankām dzēst pilnīgi vaj pa daļai pirms noligtā vaj ar likumu nosacītā termiņā un neatkarīgi no parāda uzteikšanas, samaksājot kopā ar kapitālu arī procentes līdz parādu dzēšanas dienai.

39. Parādu samaksai pēc pastāvošiem likumiem vajadzīgos līdzekļus iemaksā viensētu īpašnieki samērīgi pēc parādu sadalīšanas projekta.

Gadījumos, ja jauniem zemes īpašniekiem parādu dzēšanai vajadzīgo līdzekļu trūkst, trūkstošo zemu var aizdot valsts zemes banka, nostiprinot bankai par labu pirmo obligāciju uz viensētas zemi.

40. Ciktāl parādu nomaksu un parādu dokumentu izpirkšanu neizdara labprātīgi, parādniekam un kreditoram vienojoties, parādu nomaksu un parādu un dokumentu dzēšanu, kā arī jauno obligāciju nostiprinašanu zemes bankai par labu, izved patī zemes banka, resp. viņas pārstāvji, bez parādnieka piekrišanas. Parādu rakstu dzēšanas vaj nostiprinašanas, kā arī citus tiesas izdevumus sedz viensētu īpašnieki.

41. Parādi, kas nodrošināti ar sādžu zemēm, nostiprināti, pēc iedalīšanas viensētās, uz viensētās iedalīto zemi, ievērojot šo noteikumu prasījumus.

Ja kādam viensētās iedalītās zemes īpašniekam nākas piemaksa naudā, tad ta vispirms izlietojama uz šo viensētu krītošo parādu dzēšanai pēc kreditoru priekšrocībām.

XI. nodaļa.

Jaunierīkoto zemes vienību koroborešana.

42. Novilkumus vaj izvilkumus no apstiprinātiem zemes ierīcības plāniem ar atzīmetiem uz tiem vaj klātpieliktiem izrakstiem no apstiprinātiem zemes ierīcības projektiem,

centralā zemes ierīcības komiteja nosūta 2 eksemplāros attiecīgai zemes grāmatu nodaļai vaj Latgales apgabaltiesas vecakam: notaram.

Pēc šo dokumentu saņemšanas zemes grāmatas nodaļas vaj vecākais notars:

1) atzīmē zemes grāmatu reģistros visas pārgrozības šinīs reģistros ievesto zemes vienību sastāvā, platībā un robežās,

2) atver minētos reģistros jaunu foliju katrai jaunierīkotai zemes vienībai,

3) parādu un apgrūtinājumu pārvešanas vaj sadalīšanas, kā arī aizliegumu gadījumos — taisa attiecīgas atzīmes, dzēš vaj groza agrākās.

Pēc ša panta prasījumu izpildīšanas zemes grāmatu nodaļa vaj vecākais notars vienu plāna eksemplāru ar savām atzīmēm nosūta centralai zemes ierīcības komitejai.

Piezīme. Šinī pantā paredzētā kārtībā koroborejami visi zemes ierīcības akti un dokumenti, kuņi sastādīti uz bij. Krievijas lik. kop. X. sēj. III. d. pamata, bet līdz šim vēl nav koroboreti.

Aprīņķu un centralā zemes ierīcības komitejas apstiprinātie zemes ierīcības projekti ir pielīdzināti agrako aprīņķu un guberņas zemes ierīcības komisiju galīgiem lēmumiem.

Planus, kuņi saņemti no zemes grāmatu nodaļas vaj kuņus vecākais notars atzīmejis zemes grāmatu reģistros, pēc šo atzīmju uzrakstīšanas uz archivā glabajamiem oriģinālplāniem, centralā zemes ierīcības komiteja izsniedz caur aprīņķu zemes ierīcības komitejam īpašniekiem.

43. Īpašniekiem 42. p. kārtībā izsniegtie plāni vaj to izvilķumi atzīstami par īpašuma tiesības pierādošiem dokumentiem.

44. Šo noteikumu dzīvē izvešanai attiecīgas instrukcijas izstrāai zemkop. ministrija un apstiprina ministru kabinets.

Ar šo noteikumu spēkā nākšanu ir atcelta bij. Krievijas lik. kop. X. sēj. III. d. (1912. g. izd. ar turp.).

Rīgā, 1924. g. 2. oktobrī.

Ministru prezidents V. Zamuels.

Zemkopības ministrs E. Bauers.

32. PĀRGROZIJUMI

likumos par Latgales apgabaltiesas vecakā notara aktu apstiprinašanu.

(Izdoti Latvijas Republikas Satversmes 81. p. kārtībā.)
(V. V. 12. n. 1925. g.)

1. No Not. lik. 161. panta izmest vārdus „gada laikā no akta ierakstīšanas dienas aktu grāmatā“.

2. No Kriev. lik. kop. X. sēj. 1. d. 915. panta izmest vārdus „pēc tam, kad persona, kuŗa viņu izdevusi, atgriezies, vaj kad pats akts nosūtīts uz Krieviju pusgada laikā“.

3. Noteikumi, kas izdoti 1923. g. 4. oktobrī (Lik. kr. 1923. g. 141., 8. p.), paliek spēkā attiecībā uz visiem pirms 1924. g. 1. februāra noslēgtiem aktiem.

Rīgā, 1925. g. 15. janvārī.

Ministru prezidents H. Celmiņš.

Tieslietu ministrijas pārvaldnieks Brikovskis.

33. NOTEIKUMI

par iznīcināto ierakstu atjaunošanu Latgales notarialā archīva zemes grāmatu reģistros.

(Izdoti Latvijas Republikas Satversmes 81. p. kārtībā.)
(V. V. 95. n., 28. aprīlī 1924. g.)

1. Latgales notarialā archīva iznīcināto un iztrūkstošo zemes grāmatu reģistru ierakstu atjaunošanai pie Latgales apgabaltiesas pagaidam nodibināma „Latgales zemes grāmatu atjaunošanas komisija“.

2. Komisija sastāv no diviem apgabaltiesas locekļiem, kuŗus izvēl šīs tiesas kopsapulce, un vecakā notara kā priekšsēdētāja.

3. Zemes grāmatu reģistros atjaunojami visi ieraksti, kuŗi savā laikā bija ievesti krievu zemes grāmatu reģistros un arī tie, kuŗus okupācijas laikā vecākie notari ieveda pagaidu reģistros.

4. Lūgumu par nekustamās mantas ievēšanu zemes grāmatu reģistrā var iesniegt rakstiski: a) tās īpašnieks, b) persona, kuŗa to pārvalda uz dzimtslietošanas tiesībam, c) apbūvetājs (bij. Kriev. lik. kop. X. sēj. I. d. 1914. g. izd., 542¹. p. un sekošie), d) a, b un c punktos minēto personu mantīnieki un citi tiesībņēmeji.

5. Lūgumā par nekustamās mantas ievēšanu zemes grāmatu reģistrī jauzrāda: 1) lūdzeja un viņam zinamo visu citu lietā ieinteresēto personu vārds, tēva vārds, uzvārds un dzīves vieta, 2) nekustamās mantas atrašanās vieta, tās nosaukums vai numurs un pēc iespējas arī agrākais zemes grāmatu numurs un nekustamās mantas platība, 3) lūdzeja tiesību pamati ar pierādījumiem, 4) ziņas par to, vai nekustamā manta atrodas citu personu valdīšanā vai lietošanā un uz kāda pamata, un 5) vai nepastāv attiecībā uz minēto nekustamo mantu apgrūtinājoši strīdi, ieķīlājumi, īpašuma tiesību ierobežojumi un aizliegumi.

6. Lūgumam pieliekami pēc iespējas visi oriģinalakti un dokumenti, uz kuriem lūdzejs dibina savas tiesības, bet vajadzības gadījumos arī attiecīgas valsts iestādes apliecinājumi par zināmā akta likumīgo spēku (agr. ref. lik. I. d. 3. p. 1. e. pk. un 14. p.); bez tam jāpievieno izsludināšanai nepieciešamā nauda un notara, mirtiesneša vai pagasta valdes apliecinājums paraksts, ka lūdzejs visus lūgumā aprādītos apstākļus pievedis pēc labas sirdsapziņas, ka tas nav apslēpis trešām personām piederošās tiesības un ka tam zinamas sekas par taisnības apzinīgu slēpšanu.

7. Vietējie notari, pēc vienošanās ar lūdzeju, var uzņemt viņa pilnvarnieka pienākumus attiecībā uz lietas vešanu komisijā un nākošās instancēs.

8. Pilnvaru notaram var apliecināt ar lūdzeja paziņojumu, ka viņš uztic notaram savas lietas vešanu vai nu visās instancēs līdz lietas galīgai nobeigšanai, vai pilnvaro to kādam noteiktam uzdevumam.

9. Lūgums par nekustamās mantas ievēšanu zemes grāmatu reģistrī iesniedzams komisijai caur vecako notaru, kuram piekritī visa darbu sagatavošanas daļa. Tādēļ tas pārbauda lūgumus no formālās puses, noskaidro lietu saziņā ar lūdzeju, attiecīgām iestādēm un amatpersonām un pēc tam 11.—12. p. kārtībā izsauc visas ieinteresētās personas, lai tās pieteic savas tiesības 4 mēnešu laikā, skaitot no izsludināšanas dienas.

10. Vecākais notars, neatkarīgi no lūdzeja aizrādījumiem, savāc visus viņam pieejamos pierādījumus, noklausās dokumentos norādītās personas, griežas pie tiesu, pašvaldības, privatām un sabiedriskām iestādēm, kā arī amat- un privatpersonām, lai tās dod vajadzīgos dokumentus un ziņas.

11. Sludinājumiem (9. p.) jasatur:

1) lūdzeja vārds, tēva vārds un uzvārds, bet 4. panta pēdējos trīs punktos norādītos gadījumos arī nekustamās mantas īpašnieka vārds, tēva vārds un uzvārds,

- 2) lūguma priekšmets,
- 3) iss nekustamas mantas apraksts un tās atrašanās vieta,
- 4) uzaicinājums visām personām, kuŗām ir kādas tiesības uz minēto nekustamo mantu, iesniegt komisijai par to ziņojumu 4 mēnešu laikā no izsludināšanas dienas „Valdības Vēstnesī“,
- 5) sekas, kas saistītas ar tiesību nepieteikšanu laikā.

12. 11. pantā norādītie sludinājumi ievietojāmi vienreiz „Valdības Vēstnesī“ un ta pielikumā „Zemes ierīcības vēstnesī“.

Neatkarīgi no izsludināšanas tādi paši sludinājumi izliekami:

- 1) vienā no notarialā archiva istabam,
- 2) pilsētas vaj pagasta valdēs pēc nekustamās mantas atrašanās vietas,
- 3) vietejo miertiesnešu kamerās pēc nekustamās mantas atrašanās vietas.

Bez tam vecakais notars un komisija var izlietot ari citus līdzekļus paziņošanai ieinteresētām personām.

13. Trešo personu tiesību pieteikums, kaut ari tas izdarīts pēc sludinājumā minētā termiņa notecejuma, atzīstams par laikā iesniegtu, ja tas ienācis līdz lēmuma taisīšanai pēc lūguma būtības par nekustamās mantas ievēšanu zemes grāmatu reģistrī.

14. Pēc izsaukšanas termiņa notecejuma vecakais notars iesniedz komisijas izšķiršanai lūgumu ar visām ievāktām ziņām un pierādījumiem.

15. Lūgumi par to ierakstu atjaunošanu, kuŗi izdarīti likumīgā kārtībā vācu okupācijas laikā vaj pēc ta, apspriežami komisijā tanī gadījumā, ja tie ienākuši līdz 1924. g. 1. februarim, saskaņā ar 1923. g. 4. oktobra noteikumiem (Lik. kr. 1923. g., 141.).

Pēc 1924. g. 1. februara ienākušos lūgumus var apspriest komisijā tanī gadījumā, ja attiecīga nekustama manta nemaz nav ieviesta zemes grāmatu reģistros, vaj kaut ari ieviesta, bet nekādi jauni ieraksti attiecībā uz to pēc 1924. g. 1. februara nav ievesti.

Aizliegumi, kuŗi nav atzīmeti 1891. g. veidā zemes grāmatu reģistros, atzīstami par tādiem, kas zaudejuši spēku.

16. Pēc sludinājumā minētā termiņa notecejuma, lūguma caurskatišanai par nekustamās mantas ievēšanu zemes grāmatu reģistrī noliekama komisijas sēde, uz kuŗu lūdzejs, viņa aprādītās ieinteresētās personas, tāpat ari personas, kuŗas pieteikušas savas tiesības, izsaucamas ar pavēstiem pēc norādītās dzīves vietas.

17. Kādas izsauktās personas neierašanās neaptur lūguma izšķiršanu pēc būtības.

18. Skatot cauri lūgumu, komisija vispirms ievēro iesniegtos rakstiskos dokumentus, kā arī no Krievijas atvestās zemes grāmatas, reģistrus, sakopojumus un lietas.

Ja rakstiskie dokumenti nav pietiekoši tiesību apliecināšanai uz nekustamo mantu, tad, uz lūdzeja aizrādījumu vaj pēc komisijas ieskatiem, var nolikt vietejo apskati līdz ar zemes gabala izmērišanu un, ja tas izrādītos par vajadzīgu, plāna uzņemšanu, tāpat arī var noteikt liecinieku nopratinašanu un ziņu ievākšanu caur apkārtniekiem.

Šādu uzdevumu izpildišanu komisija uzdod vaj nu apgabaltiesas loceklim vaj miertiesnesim.

19. Iepriekšējā pantā norādītie pārbaudišanas darbi izvedami saskaņā ar Civilprocesa likumu noteikumiem, pie kam par lieciniekiem nevar būt: 1) lūdzeja laulatais, vecaki, radnieki taisnā līnijā, adoptētie un adoptetāji, brāļi un māsas un 2) visas tās personas, kuņas pēc vispārejiem likumiem civillietās netiek pielaistas pie liecības došanas (Civilproc. lik., 1914. g. izd., 371. p.).

20. Skatījusi cauri savāktos pierādījumus un noklaušīnājusi ieradušās personas, komisija nolemj vaj nu nekustamo mantu un pierādītās tiesības uz to ievest zemes grāmatu reģistrī, vaj šādu ievēšanu noraidīt.

21. Lai ievestu ierakstu par nekustamās mantas īpašnieku, var atzīt par pietiekošu ticamību, ka lūdzejs zemes grāmatu reģistra vaj ta daļas iznīcināšanas vaj nozūšanas laikā ir bijis ierakstīts kā minētās nekustamās mantas īpašnieks. Tādā gadījumā komisija ievēd aizlieguma atzīmi par nekustamās mantas apgrūtinašanu un atsavināšanu viena gada laikā.

Lai atjaunotu ierakstu par kādu lietišķu tiesību vaj ierobežojumu, nepieciešami pierādīt, ka minētā tiesība vaj ierobežojums jau bijis ievests zemes grāmatu reģistrī ta iznīcināšanas laikā.

22. Pēc ierakstu ievēšanas zemes grāmatu reģistrī komisijas materiāli par ierakstu atjaunošanu pievienojami līdz ar lēmuma norakstu zemes grāmatu lietai, bet pats lēmums — zemes grāmatai.

23. Strīdus gadījumā starp īpašnieku un tām personam, kuņas pieteikušas savas tiesības uz nekustamu mantu, komisija atjauno ierakstus, kuņas ta atzinusi par pierādītiem, un tanī pašā reizē nolemj ievest zemes grāmatu reģistros atzīmi par ierosinato strīdu. Vecākais notars iznīcina šo atzīmi, ja divu mēnešu laikā, skaitot no komisijas lēmuma

diēnas, vecakam notaram nestāda priekšā apliecību par attiecīgas prasības celšanu tiesā.

Gadījumā, ja prasība atzīta par pamatotu, apgabaltiesai uz prasītāja lūgumu ir tiesība ievest aizlieguma atzīmi uz nekustamo mantu.

24. Pēc lēmuma taisīšanas par nekustamās mantas ievēšanu zemes grāmatu reģistri, — Ipašuma tiesību ierobežojumi uz nekustamo mantu un uz to guļošie aizliegumi, kuŗi palikuši nepieteikti vaj atzīti par nepierādītiem, skaitās par iznīcinātiem un var tikt no jauna uzlikti tiesas prasības kārtībā.

25. Komisijas lēmumi par lūgumu atraidīšanu ievest zemes grāmatu reģistri nekustamu mantu vaj kādu lietišķu tiesību, paziņojami lūdzejam pēc lūgumā norādītās dzīves vietas, norādot pārsūdzības kārtību. Šie lēmumi pārsūdzami apgabaltiesai notariata lik. 62. un 63. p. norādītā kārtībā mēneša laikā, skaitot no paziņojuma saņemšanas diēnas.

26. Komisijas lēmumus par nekustamās mantas ievēšanu uz lūdzeja vārdu vaj par kaut kādas lietišķas tiesības vaj aizlieguma ievēšanu vaj par nepieteikto tiesību atzīšanu par iznīcinātām, var apstrīdēt uz vispāreja pamata prasības ceļā, kuŗa vēršama pret to personu, uz kuŗas lūgumu šādi lēmumi taisīti.

27. Ja nekustamā manta pēc ievēšanas zemes grāmatu reģistros jau ir pārgājusi uz trešo labapziņas (bona fide) ieguveju, vaj ja uz ta ievestas tādas trešām labapziņas personam piederošās lietišķas tiesības vaj aizliegumi, kas paralizē trešās ieinteresētās personas tiesības, tad pēdeja var celt prasību pret vainīgām personām dēļ zaudējumu atlīdzības.

28. Uz šo noteikumu pamata iesniedzamie lūgumi un raksti, tāpat arī komisijas izsniedzamie lēmuma noraksti un citi darbvedības raksti apmaksājami ar zīmognodokli un kanclejas nodevam uz vispārejā pamata. Tāpat arī lūdzejam jāiesniedz izsludinašanai un pārbaudišanas darbiem nepieciešamā nauda saskaņā ar civilprocesa likumu noteikumiem.

Ja šo prasījumu neizpilda, vaj neievēro šo noteikumu 5. un 6. panta nosacījumus, tad lūgums nav virzams tālak un tas atdodams lūdzejam atpakaļ civilprocesa likumu 269. un 270. p., 1914. g. izd., kārtībā.

29. Personas, kuŗas tiesības savā laikā bijušas nodrošinātas ar zemes grāmatu reģistros ievestiem ierakstiem un aizliegumiem uz nekustamu mantu, var arī pirms lūguma ierosināšanas par nekustamās mantas ievēšanu zemes grā-

matu reģistrī iesniegt komisijai pieteikumu par viņām piederošām tiesībām.

30. Pieteikumā (29. p.), kuņam jābūt izteiktam rakstiski, jaatzīmē:

1) lūdzeja un ari nekustamās mantas īpašnieka vārds, tēva vārds un uzvārds;

2) lūdzeja dzives vieta;

3) nekustamās mantas atrašanās vieta, tās nosaukums vaj numurs;

4) uz nekustamu mantu nodrošinātās tiesības pamats un

5) prasījuma zuma, ja nodrošināts ir naudas prasījums.

Bez tam ievērojami 6. un 28. p. noteikumi. Pēc tāda pieteikuma iesniegšanas, komisija izsauc nekustamās mantas īpašnieku vaj viņa vietā pilnvaroto personu un, saņemot no viņa atsaukumi pēc pieteikuma būtības, liek tam priekšā iesniegt 5. pantā minēto lūgumu.

31. 29. pantā minētais pieteikums skatams cauri komisijā pēc lūguma ienākšanas par nekustamās mantas ievēšanu zemes grāmatu reģistrī un pēc noteiktā izsaukšanas termiņa noteējuma.

Šie pieteikumi skaitās par izdarītiem noteiktā laikā, un personas, kuņas tos iesniegušas, izsaucamas ar pavēstēm uz vispāreja pamata.

Attiecībā uz šiem pieteikumiem vedams sevišķs alfabētisks rādītajs par nekustamo mantu īpašniekiem.

32. Kas, iesniedzot lūgumu par nekustamās mantas ievēšanu zemes grāmatu reģistrī vaj pieteikumu par tiesībām, kuņas nodrošinātas uz tādu nekustamu mantu, apzināti apslēpis patiesību, sodams ar ieslōdzījumu cietumā.

Lietas par šini pantā paredzētiem noziedzīgiem nodarījumiem piekrit apgabaltiesam.

33. Šo noteikumu iss izvilcums izliekams vispārigai ziņāšanai 12. pantā norādītās vietās.

Rigā, 1924. g. 24. aprīlī.

Ministru prezidents V. Zamuels.

Tieslietu ministrs J. Arajš.

Saeima ir pieņēmusi un Valsts Prezidents izsludina šādu likumu:

34. LIKUMS

par atlīdzības nokārtošanu valsts zemes fondā ieskaitīto zemju un muižu īpašniekiem.

(V. V. 97. n. — 1924. g.)

1. Valsts zemes fondā ieskaitīto zemju un muižu bijušiem īpašniekiem (agr. ref. lik. 1. d. 2. p. 2. punkts) par atsavināto zemi un tās piederumiem, kā arī par agr. ref. lik. 1. daļas 25. pantā minētām atceltām tiesībām un prasībām atlīdzība netiek maksāta.

2. Agr. ref. lik. 1. daļas 20. pantā paredzētie maksājumi tiek noteikti uz atsavināto zemi un piederumiem gulošo hipotekariski nodrošināto parādu augstumā. Šie maksājumi iemaksājami valsts zemes bankā minēto hipotekariski nodrošināto parādu nomaksai.

3. Šī likuma 2. pantā minētie hipotekariskie parādi aprēķināmi un nomaksājami saskaņā ar likumu par valsts zemes fondā ieskaitīto zemju hipotekarisku parādu nolīdzināšanu un dzēšanu („Vald. Vēstn.“ Nr. 155, no 1923. g. 21. jūlija).

Rīgā, 1924. gada 30. aprīlī.

Valsts Prezidents J. Čakste.

Saeima ir pieņēmusi un Valsts Prezidents izsludina šādu likumu:

35. LIKUMS

par valsts zemes fondā ieskaitīto zemju hipotekarisku parādu nolīdzināšanu un dzēšanu.

(V. V. 155. n. — 1923. g.)

1. Finanšu ministrija no sevišķiem, zemāk minētam nolūkam atvēlētiem kredītiem, caur valsts zemes banku, nolīdzina valsts zemes fondā ieskaitīto un uz valsts vārdu pārvesto zemju (Likuma par nekustamu īpašumu koroborēšanu 3. p. Lik. krāj. 41. — 1923. g.) hipotekariskus parādus, kas ierakstīti zemes grāmatās līdz 1920. gada 2. oktobrim (Agrarās reformas likuma 1. d. 2. p. Lik. krāj. 213. — 1920. g.).

2. Hipotekariskie parādi līdz ar termiņu maksam, resp. rentem, no 1920. g. 2. oktobra, nolīdzināmi pēc 1923. gada

17. marta likuma par agrako līgumu un parādu nokārtošanu (Lik. krāj. 23. — 1923. g.).

3. Valsts zemes banka ar sludinājumu „Valdības Vēstnesī” uzaicina kreditorus pieteikt savas tiesības un uzrādīt prasības dokumentus viena mēneša laikā pēc sludinājuma iespiešanas.

4. Izdevumus, kas celtos dzēšot aizdevuma nodrošinājumu zemes grāmatās, sedz Finanšu ministrija no 1. pantā minētiem kredītiem.

Piezīme. Ķīlu rakstu (obligāciju) mortifikācijas izdevumus sedz kreditori.

5. Valsts zemes banka atver katram atsavinātam un uz valsts vārda pārvestam nekustamam īpašumam atsevišķu kontu, kurā ieraksta visas pie parāda nokārtošanas izmaksātās zumas. Šīs zumas novelkamas no varbūtejas atlīdzības agrakam zemes īpašniekam. Ja izmaksājamā atlīdzība ir mazāka nekā parāda nolīdzināšanai vajadzīgs, vaj, ja agrakam zemes īpašniekam zemes atlīdzību nemaz nemaksā, tad attiecīgās zumas sedz valsts.

6. Valsts zemes banka par parāda nokārtošanu saņem no 1. pantā minētiem kredītiem kā atlīdzību 1% no izmaksājamās zumas. Ja parādu dzēš izsaukšanas kārtībā, tad bez tiešiem izdevumiem valsts zemes banka saņem vēl 10 latus atlīdzības no kreditoriem par katru ķīlu rakstu pienākošās zumas. Ja pēdējās nesaņiegtu minētos izdevumus, tad starpību maksā valsts.

Emburgas Aučos, 1923. g. 21. jūlijā.

Valsts Prezidents J. Čakste.

Saeima ir pieņēmusi un Valsts Prezidents izsludina šādu likumu:

36. LIKUMS

par muižnieku ģimenes fideikomisu atcelšanu.

(V. V. 86. n. — 1924. g.)

1. Vietejo likumu kopojuuma III. daļas 2525.—2580. pantu un Krievijas likumu kopojuuma X. sējuma I. daļas (1914. g. izdev.) 467.—512., 969., 1192.—1217. un 1222¹. pantu atcelt.

2. Uz 1. pantā minēto likumu pamata pastāvošo fideikomisu manta pāriet, agrarās reformas likumā noteiktās robežās, pēdējā fideikomisa valditāja brīvā rīcībā, pie kam

jaievēro civillikumu vispārejie noteikumi par mantojuma resp. ģimenes mantas pāreju cita īpašumā.

Rīgā, 1924. gada 12. aprīlī.

Valsts Prezidents J. Čakste.

37. NOTEIKUMI

par piešķirto valsts fonda zemju un citu objektu vērtības aizsardzību.

(Izdoti Latvijas Republikas Satversmes 81. p. kārtībā.)
(V. V. 14. n. — 1925. g.)

1. Piešķirtās valsts fonda zemes un citus objektus līdz to koroborešanai uz ieguveja vārdu aizliegts izmantot bez zemkopības ministrijas atļaujas tā, ka varetu samazināties šo objektu vērtība.

Piezīme. Piešķirtās ēkas ieguvejam obligatoriski jāapdrošina faktiskā vērtībā, un šo ēku degšanas gadījumā apdrošinašanas iestādes un biedrības var izmaksāt apdrošinašanas zumu tikai ar zemkopības ministrijas piekrišanu.

2. Šo noteikumu pārkāpeji sodami ar naudas sodu līdz tās zumas trīskārtīgiem apmēriem, par kādu vērtība samazināta. Šo sodu aprēķina un uzliek zemkopības ministrs administratīvā kārtā.

3. Instrukciju šo noteikumu izvešanai dzīvē izdod zemkopības ministrs, saziņā ar valsts kontrolieri.

Rīgā, 1925. g. 16. janvārī.

Ministru prezidents un zemkopības
ministrs H. Celmiņš.

Tarifi apstiprināti ministru kabineta 1925. g. 15. janvāra sēdē.

38. TARIFI

Smiltenes, Alūksnes, Valkas, Tukuma (I. daļas), Jēkabpils, Aizputes pilsētu, Vecgulbenes, Madonas, Strenču miestu un Siguldas apbūves rajona valsts zemes fonda piešķirto un piešķiramo apbūves gabalu novērtēšanai un izpirkšanas maksas noteikšanai.

(V. V. 19. n. — 1925. g.)

(Izdoti uz 1923. g. 23. aprīļa likuma 12. p. pamata.)

I. Smiltene.

1. Smiltenes pilsētas apbūves gabali pēc to vērtības iedalāmi sekošās četrās grupās:

I. grupa. Apbūvietie gabali pilsētas centrā Nr. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 19, 18, 20, 21, 100, 101, 102, 103.

II. grupa. Apbūvietie gabali ap centru Nr. 27, 28, 44, 45, 52, 51, 39, 38, 37, 36, 34, 33, 17, 16, 7, 8, 30, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 105, 104, 152, 153, 154, 155, 163, 164, 98, 97, 96, 95, 22, 23, 26, 13, 12 un 11 un neapbūveti zemes gabali pēc Nr. 181 un 182.

III. grupa. Apbūvietie gabali Nr. 242, 247, 246, 248, 285, 290, 289, 288, 287, 286, 352, 351, 350, 349, 348, 190, 191, 197, 116, 88, 89, 165, 166, 170, 173, 15, 14, 12a, 9, 347; 345, 50, 48, 53, 54, 55, 56, 61, 49, 45, 46, 47, 29; 25; 24; 92, 93, 94, 59, 60, 58, 57, 91, 84, 85, 86, 87, 90; 167; 168; 162, 161, 159, 156, 157, 151, 109, 99, 108, 107, 106, 115, 114, 113, 112, 192, 193, 196, 195, 194 un neapbūveti zemes gabali Nr. 283, 282, 280, 291, 292, 293, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 117, 118, 119, 129, 130, 131, 132, 222, 235, 234, 233, 231, 78, 79, 74, 73, 72, 71, 70, 62, 63, 111, 110, 139, 145, 146, 158 un 169.

IV. grupa. Visi pārējie neapbūvetie zemes gabali nomalēs un uz Peldu un Avotu ielām, Dārza, Nikolaja, Klusās, Parka, Gaujas, Līkās, Lielās, Dzirnāvu, Druvas un Vaļņu ielām.

2. Apbūves gabali vērtējami pēc sekošiem tarifiem:

I. grupa	no 12 līdz 16 sant.	par 1 kv. metru
II.	„ „ 6 „ 11 „ „	1 „ „
III.	„ „ 3 „ 5 „ „	1 „ „
IV.	„ „ 1 „ 2 „ „	1 „ „

II. Alūksne.

1. Alūksnes pilsētas apbūves gabali pēc to vērtības iedalāmi sekošās trijās grupās:

I. grupa. Apbūves gabali, kuņi ierobežoti no Pils un Kalna ielām, Baloža bulvaram, Tirgotāju un Lielās Ezera ielām, ieskaitot Nr. 351.

II. grupa. Apbūves gabali, kuņi ierobežoti ziemeļos no Pils ielām līdz Marijas ielai, izņemot gabalu Nr. 351, Marijas, Tirgotāju, Lielās Ezera un atkal Pils ielām; rītos no Dārza ielām un Vecā ceļā un vakaros no Jāņukalna ielām; gabali ap jauno tirgus laukumu, gar abām pusēm Tālavas ielai līdz Nr. 22 un 23 (ieskaitot) un gar abām pusēm ceļam no dzelzsceļa stacijas līdz Jāņukalna ielai un vecajam ceļam.

III. grupa. Visi pārējie apbūves gabali.

2. Alūksnes pilsētai rezervētā zeme nav ierindojama atsevišķā tarifu grupā.

3. Apbūves gabali vērtējami pēc sekošiem tarifiem:

I. grupa	no 11 līdz 15 sant.	par 1 kv. metru
II.	„ „ 5 „ 10 „ „	1 „ „
III.	„ „ 1 „ 4 „ „	1 „ „

„ III. Valka.

1. Valkas pilsētas apbūves gabali pēc viņu vērtības iedalāmi sekošās trijās grupās:

I. grupa. Apbūves gabali ap tirgus laukumu līdz dzelzsceļam un gar abām pusēm ceļam no dzelzsceļa līdz Igaunijas robežai.

II. grupa. Visi I. un II. grupā neiedalītie apbūves gabali.

III. grupa. a) Puse no apbūves gabaliem aiz Varžupītes gar pilsētas ziemeļu robežu.

b) Apbūves gabali uz dienvidiem gar paredzēto dzelzsceļa atzarojumu un dienvidu rītiem no Lugažu mācītāja muižas līdz pilsētas robežai.

c) 2 līdz 4 apbūves gabalu rindas uz vakariem no paredzētā dzelzsceļa atzarojuma gar dienvidus robežu.

2. Apbūves gabali vērtējami pēc sekošiem tarifiem:

I. grupa	no 10 līdz 14 sant.	par 1 kv. metru
II.	„ „ 4 „ 9 „ „	1 „ „
III.	„ „ 1 „ 4 „ „	1 „ „

IV. Tukums (I. daļa).

1. Tukuma pilsētas (I. daļas) apbūves gabali pēc to vērtības iedalāmi sekošās četrās grupās:

I. grupa. Apbūves gabali, kuņi pierobežo vecajam tirgus laukumam un Nr. 80F un 339aF.

II. grupa. Apbūves gabali ap jauno tirgus laukumu, gar

ceļu no Pils un Rīgas ielām līdz Lauku ielai un gar Raudes ceļu (izņemot Nr. 48F, 49F un 54F).

III. grupa. Vecie apbūvietie gabali no vecās pilsētas līdz Mazai Meža ielai un tālāk gabali starp Rīgas un Durbes ceļu līdz Nr. 185F un 186F, gabali starp Slocenes upi un ceļu no Durbes uz Māku krogu (no Nr. 222F—233F) un gabali starp dzelzsceļa staciju, ezeru un Slocenes upi līdz Nr. 206F, izņemot Nr. 1 un 219.

IV. grupa. Vecie apbūves gabali pāri par Mazo Meža ielu un visi pārējie jaunie.

2. Apbūves gabali vērtējami pēc sekoša tarifa:

I. grupa	22 sant. par 1 kv. metru
II. „ no 12 līdz 18 „ „	1 „ „
III. „ „ 5 „ 11 „ „	1 „ „
IV. „ „ 1 „ 4 „ „	1 „ „

V. Jēkabpils.

1. Jēkabpils pilsētas apbūves gabali pēc to vērtības iedalīti sekošās divās grupās:

I. grupa. Visi jau pastāvošie apbūves gabali.

II. grupa. Visi jaunprojektētie apbūves gabali.

2. Apbūves gabali vērtējami pēc nekošiem tarifiem:

I. grupa no 4 līdz 10 sant. par 1 kv. metru

II. „ „ 1 „ 3 „ „ 1 „ „

VI. Aizpute.

Aizputes pilsētas apbūves gabali pēc to vērtības iedalīti vienā grupā un vērtējami pēc tarifa no 1 līdz 6 santīmi par 1 kv. metru.

VII. Vecgulbene.

1. Vecgulbenes miesta apbūves gabali pēc to vērtības iedalīti sekošās divās grupās:

I. grupa. Apbūves gabali ap dzelzsceļa staciju un no stacijas gar dzelzsceļu uz vakariem līdz Rīgas ielai, gabali gar abām pusēm ielai, kas iet no dzelzsceļa stacijas uz projektēto tirgus laukumu, apbūves gabali, kuņģi pierobežo tirgus laukumam un gar šķērsielam no Rīgas ielas uz tirgus laukumu, apbūves gabali gar abām pusēm Rīgas ielai, sākot ar Nr. 305F līdz dzelzsceļa joslai, izņemot Nr. 564, 222 un 206 a.

II. grupa. Visi pārējie apbūves gabali.

2. Apbūves gabali vērtējami pēc sekoša tarifa:

I. grupa no 5 līdz 8 sant. par 1 kv. metru

II. „ „ 1 „ 4 „ „ 1 „ „

VIII. Madona.

1. Madonas miesta apbūves gabali pēc to vērtības iedalāmi sekošās trijās grupās:

I. grupa. Tagadejā centrā, ap dzelzsceļa staciju un jaunā tirgus laukumu Nr. 302, 276, 288, 289, 290, 291, 275, 295, 294, 293, 296, 299, 298, 297, 222, 223, 272, 273, 274, 52, 50, 215, 216, 217, 218, 55, 54, 53, 48, 49, 46; 47; 56, 57, 44, 45, 42, 43, 58, 39, 40, 38, 36, 37, 59; 60; 34; 35, 32, 33, 61, 62, 29, 30, 31, 23, 21, 22, 20, 24; 25, 26, 27, 28, 63, 65, 20a, 73, 74, 75, 76, 2, 1, 11, 12, 17; 18; 19; 67, 68, 72, 71, 70, 69.

II. grupa. Apbūves gabali Nr. 292, 292a, 291, 287, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 16, 15, 14, 13, 10, 9, 8, 7, 3, 4, 5, 6, 78, 77, 87, 88; 89; 90; 107, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 139, 140, 141, 148, 149, 152, 153, 156, 157, 159, 160, 161, 169, 168, 167, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 205, 204, 202, 195, 201, 196, 197, 198, 199, 203, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 219, 220, 221, 356, 354, 355, 355, 348, 347, 346, 311, 312, 313, 345, 344, 349, 350, 351, 353, 352, 225, 224, 212, 227, 226, 229, 228, 231, 232, 233, 234, 235.

III. grupa. Visi pārējie apbūves gabali.

2. Apbūves gabali vērtējami pēc sekošiem tarifiem:

I. grupa no 8 līdz 14 sant. par 1 kv. metru

II. „ „ 3 „ 8 „ „ 1 „ „

III. „ „ 1 „ 3 „ „ 1 „ „

IX. Strenči.

1. Strenču miesta apbūves gabali pēc to vērtības iedalāmi sekošās trijās grupās:

I. grupa. Apbūves gabali Nr. 86, 201, 200, 199, 198, 162, 161, 160, 120, 119, 118, 111, 112, 110, 113.

II. grupa. Apbūves gabali Nr. 284, 285, 283, 282, 281, 286, 280, 279, 278, 277, 276, 275, 257, 258, 259, 245, 244, 212, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 191, 190, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 189, 188, 187, 186, 185, 184, 174, 173, 172, 171, 170, 176, 175, 182, 177, 178, 181, 179, 180, 165, 164, 163, 166, 167, 168, 169, 155, 156, 157, 158,

154, 153, 152, 151, 150, 149, 159, 147, 148, 122, 126, 123, 109, 108, 107, 106, 25, 24, 23, 22, 12, 13, 11, 1, 2, 3; 4; 5, 6, 127, 128, 129, 135, 134, 133, 132, 130, 131, 81, 83, 84, 85, 99, 117, 115, 114, 116.

III. grupa. Visi pārējie apbūves gabali.

2. Apbūves gabali vērtējami pēc sekošiem tarifiem:

I. grupā no 19 līdz 12 sant. par 1 kv. metru					
II. " " 5 " 9 " " 1 " "					
III. " " 1 " 4 " " 1 " "					

X. Sigulda.

1. Siguldas apbūves rajona apbūves gabali pēc to vērtības iedalāmi sekošās trijās grupās:

I. grupa. Apbūves gabali Nr. 731, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 754, 755, 756 un 776.

II. grupa. a) Apbūves gabali pa kreiso pusi dzelzsceļam, skaitot no Rīgas puses, līdz Nr. 743, 744, un 753 (ieskaitot).

b) Visi gabali pa kreiso pusi ceļam no dzelzsceļa stacijas uz muižu, sākot ar Nr. 757 un 687 līdz Nr. 629, 630 un 631 (ieskaitot); gabali pa labo pusi ceļam Nr. 728, 729 un 730.

c) Gabali pa labo pusi dzelzsceļam Nr. 212, 211, 210, 209, 208, 207, 206, 101, 200, 115 un 199.

III. grupa. a) Apbūves gabali no pamatskolas uz ziemeļiem — Paradizē.

b) Apbūves gabali starp dzelzsceļu, jaunprojektoto ceļu no projektējamā gaisa tilta uz pamatskolu un ceļu no pamatskolas gar muižu uz dzelzsceļa staciju līdz Nr. 612 un tālāk Nr. 732, 777 un 733.

c) Gabali starp dzelzsceļu un šoseju, rītos gar ceļu, kurš iet gar projektēto tirgus laukumu, sākot no Nr. 76 un beidzot ar Nr. 346, vakaros sākot ar Nr. 294 pie šosejas, gar ceļu no Gāles kroga līdz Nr. 191 un pa otru pusi ceļam līdz dzelzsceļam, izņemot Nr. 101, gabals Nr. 314.

d) Gabali pa labo pusi dzelzsceļam, sākot ar Nr. 270 līdz Nr. 239 (ieskaitot) un pievienojot blakus atrodošos gabalus Nr. 246, 231, 230, 249, 250, 251, 252 un 270.

IV. grupa. Visi pārējie apbūves gabali.

2. Apbūves gabali vērtējami pēc sekošiem tarifiem:

I. grupa no 12 līdz 15 sant. par 1 kv. metru					
II. " " 8 " 12 " " 1 " "					
III. " " 4 " 8 " " 1 " "					
IV. " " 2 " 4 " " 1 " "					

Siguldas apbūves gabalu izpirkšanas maksā ieskaitīti meliorācijas darbu izvešanai Ls 20.000.—.

XI.

Apbūves gabaliem ar sevišķu izcilus stāvokli un vērtību tirdznieciskā vaj cītādā ziņā noteiktos tarifus var paaugstināt, bet ne vairāk, kā par 20%.

XII.

No zemes fonda piešķirtās ēkas vērtējamas atsevišķi pēc ministru kabineta 1923. g. 30. oktobrī apstiprinātiem tarifiem.

XIII.

Uz apbūves gabaliem līdz 3700 kv. metru platībai, bet virs šīs platības ar zemkopības ministrijas piekrišanu katrā atsevišķā gadījumā atstātais mežs novērtējams atsevišķi pēc zemkopības ministra 1922. g. 27. jūnijā apstiprinātiem: a) taksēs, b) virsmežniecību sadalījuma taksēs šķīrās un c) masas tabulam ar 40% paaugstinājumu. No maksās par kokiem atsvabinami tie apbūves gabalu ieguveji, kuņi par kokiem līdz 1920. g. 2. oktobrim samaksājuši bijušiem šo apbūves gabalu īpašniekiem, pie kam samaksa jāpierāda.

Rīgā, 1925. g. 15. janvārī.

Zemkopības ministrs H. Celmiņš.

Zemes vērtēšanas virskomisijas priekšsēdētajs

A Kuze.

Pieņemta valsts zemes bankas padomes 1925. g. 20. janvāra sēdē. Padomes priekšsēdētajs J. Bokalders.

39. INSTRUKCIJA

par valsts zemes bankas ķīlu zīmju aizdevumu izsniegšanu.

(Izdota uz bankas statutu 8. un 11⁴. p., e punkta noteikumu pamata.)

(V. V. 30. n. — 1925. g.)

1. Ilgtermiņa aizdevumus izsniedz 6% un 4% ķīlu zīmēs.

2. 6% ķīlu zīmju aizdevumus izsniedz:

a) zemes iegūšanai fiziskām un juridiskām personām, galvenā kārtā ilggadīgiem lietotājiem, kuņi iegūst zemi uz agrarās ref. III. daļas 49. p. pamata, neatsavināmo daļu un ārvalstnieku zemju ieguvejiem, kā arī kopīpašuma likvidešanai. (Aizdevuma ilgums līdz 41 g.);

b) mantojuma daļu izmaksām pēc testamenta noteikumiem vaj mantas dališanas aktiem. (Aizdevuma ilgums līdz 41 g.);

c) meliorācijai saskaņā ar 1923. g. 11. aprīļa finanšu ministra apstiprinātiem noteikumiem. Aizdevumus meliorācijai var izsniegt uz reizi vaj pa daļām, samēriģi ar padarīto darbu daudzumu, par ko jauzrāda kulturtechniskā biroja apliecība (aizdevuma ilgums līdz 28 $\frac{1}{2}$ gadiem);

d) lauksaimnieciskiem pasākumiem: lauku rūpniecības uzņēmumiem, zivsaimniecībam, lauku labierīcībam, lauksaimniecības mašinām un citiem līdzīgiem pasākumiem (aizdevuma ilgums līdz 18 gadiem);

e) senako hipoteku parādu nokārtošanai (aizdevuma ilgums līdz 41 gadam);

f) izpostītām, jaunierīkotām un viensētās pārceļtām saimniecībam ēku būvju pabeigšanai, kā arī pastāvošām neizpostītām saimniecībam nepieciešamu ēku jaunbūvēm (aizdevuma ilgums koka ēkam līdz 28 $\frac{1}{2}$ gadiem, mūra ēkam līdz 41 gadam);

g) pārvēršot ilgtermiņa aizdevumos lietderīgi izlietos 6% īstermiņa aizdevumus;

h) izpirkšanas maksas segšanai par valsts zemes fonda piešķirtām rūpniecības iestādēm, tirdzniecības ēkam, vasarnīcam, dārzsaimniecībam un zivsaimniecībam. (Aizdevuma ilgums 18 līdz 28 $\frac{1}{2}$ gadiem).

3. 4% ķīlu zīmju, resp. 4% ilgtermiņa aizdevumus izsniedz:

a) izpirkšanas zemas segšanai no zemes fonda piešķirtām jaunsaimniecībam, rentes mājām, piegriezumīem, amatnieku un apbūves gabaliem;

b) pārvēršot īlģtermiņa aizdevumos uz atvieglotiem noteikumiem izsniegtos īstermiņa aizdevumus, kuģi izsniegti jaunsaimniecībam un viensētās pārceļamām sādžu izpostītām saimniecībam, kā arī bezzemniekiem un sīkzemniekiem zemes iegūšanai;

c) atvleto līdzekļu robežās b punktā minētām saimniecībām, ja pēdejās īstermiņa aizdevumus nav saņēmušas, vaj saņēmušas tikai pa daļai.

4. Ilģtermiņa ķīlu zīmju aizdevumus valsts zemes banka izsniedz uz nekustamām mantām, kuģām attiecīgā zemes grāmatu nodaļā vaj Latgales apģabaltiesas vecakā notaramātās ierādīta sevišķa vieta (folija) kā patstāvīgām nekustamām mantām.

5. Ķīlu zīmju aizdevumus izsniedz, uz bankas vispārējās vaj specialas taksācijas pamata, bankas ķīlu zīmēs pēc to nominalvērtības.

6. Līdz ar lūgumu dēļ aizdevuma piešķiršanas bankas valdei iesniedzami sekoši dokumenti:

a) zemes grāmatu nodaļas izraksts par ieķīlājamo nekustamo mantu vaj vecākā notara ieķīlāšanas apliecība;

b) pašvaldības iestādes apliecība par valsts, komunālo un citu nekustamas mantas maksājamo nodokļu lielumu, kā arī par nenomaksātiem nodokļiem. Apliecībā neiztrūkstoši jābūt norādījumam, par kādu zemu mantu ir novērtējusi galvenā lauku nekustamu mantu vērtēšanas komisija. Ja pagasta valde kautkāda iemesla dēļ nevarētu sniegt pietiekošas ziņas, tad jāiesniedz vietejā nodokļu inspektora vaj zemes vērtēšanas nodaļas apliecība;

c) ieķīlājamās nekustamās mantas zemes plans un ēku saraksts. Planam jābūt ar skaidri apzīmētām nekustamas mantas ārējām robežām un pareizi aprēķinātām platībām. Ēku sarakstā uzrādāms viņu lielums, būves veids, kādā stāvoklī tās atrodas, cik apmēram vecas un par cik apdrošinātas.

7. Līdz ar lūgumu aizņēmējs iemaksā Ls 2.— bankas izdevumu segšanai, sakarā ar piešķiramo aizdevumu; bez tam jāsamaksā par izsniedzamo ķīlu zīmju izgatavošanu 0,1% no aizdevuma zumas. Ja banka izdara mantas apskatīšanu, tad izdevumi sedzami aizdevuma prasītajam.

8. Ja bankas valde atrod par vajadzīgu pārbaudīt ieķīlājamās nekustamās mantas plana pareizību, tad to var izdarīt ar aizņēmēja piekrišņu uz viņa rēķinu.

9. Ja kāds zemes gabals no bankā ieķīlatās mantas tiek atdalīts, tad attiecīgā daļa no aizdevuma ir jāatmaksā, vaj jāpārceļ uz atdalāmo gabalu, izņemot gadījumu, kad atliekošā manta aizdevumu pietiekoši nodrošina.

10. Ķīlu zīmju aizdevumus banka izsniedz: 6% ķīlu zīmēs uz 41, 28 $\frac{1}{2}$, 18 un 13 $\frac{1}{2}$ gadiem, un tie ir deldejami ar 0,3, 0,7, 1,6 un 2,5% ik pus gadu un 4% ķīlu zīmēs uz 41, 28 un 18 gadiem, kuŗi deldejami ar 0,5, 1 un 2% ik pusgadū.

Par katriem Ls 100.— aizdevuma, ieskaitot 1% gadā maksājumus bankas darbības izdevumu segšanai, pusgadā jāmaksā:

6% ķīlu zīmēm	
uz 41 gadu	Ls 3,80
„ 28 $\frac{1}{2}$ „	„ 4,20
„ 18 „	„ 5,10
„ 13 $\frac{1}{2}$ „	„ 6,00

4% ķīlu zīmem

uz 41 gadu	Ls 3,00
„ 28 „	„ 3,50
„ 18 „	„ 4,50

11. No termiņos maksajamām deldešanas naudām un to rentēm sastādas parada deldešanas fonds. Kad deldešanas fonds sasniedz 25% no aizdevuma, tad par viņa zumu paradniekiem var izsniegt jaunu aizdevumu bankas ķīlu zīmēs vaj arī deldešanas fondu ieskaitīt parada mazinašanai. Ja aizdevums izsniegts pēc specialas taksācijas, tad deldešanas fondu var izmaksāt, kad tas sasniedzis vismazākais 50% no aizdevuma zumas, un ne citādi kā pēc jauna novērtējuma.

12. Aizņēmējam ir tiesība nomaksāt savu parādu bankai, visu vaj kādu daļu, ikkatrā laikā, iesniedzot bankai tādas pašas ķīlu zīmes, kādās aizdevums izsniegts, un par tādu zumu, cik no parada kapitāla viņš vēlas atmaksāt, vaj arī iemaksājot bankas kasē skaidrā naudā tādu zumu, par kādu banka var izpirkt pēc nominalvērtības augšā minēto ķīlu zīmju vairumu. Nomaksas pieņem ne mazāk par 100 latiem un ne biežāk kā vienu reizi pusgadā.

13. Ja iepriekšējā pantā minētais maksājums ir mazāks, nekā paradnieka termiņa maksa, tad tas ieskaitāms nākošā termiņa maksā. Ja tiek atmaksāts mazāk kā puse no parāda un ja nav īpašas vajadzības dzēst šo daļu zemes grāmatās, tad banka iemaksāto zumu ieskaita paradniekam par labu deldešanas fondā. Atmaksājot parādu ar ķīlu zīmi paradnieks nolīdzina pārvaldes izdevumu daļu par tikošo termiņu, bet ja maksājums notiek aprīlī vaj oktobra mēnešos, tad arī par nākošo termiņu. Atmaksājot parādu skaidrā naudā, jāsamaksā pilna termiņa maksa par tekošo termiņu, bet ja maksājums notiek aprīlī vaj oktobra mēnešos, tad līdz nākošam termiņam. Faktiskos dzēšanas izdevumus sedz paradnieks.

14. Atsavinot kādu daļu no bankā iekļātās mantas, pārdevejam ir tiesība izņemt visu uz šo daļu piekritošo deldešanas fondu. Tādā gadījumā pirkšanas-pārdošanas līgumā ievēdams par šo īpašs noteikums, un atsavināmās daļas pircējs sāk parāda deldešanu no jauna.

15. Izsniedzamā aizdevuma lielumu katrā gadījumā noteic bankas valde, bet tas nevar pārsniegt $\frac{3}{4}$ no bankas taksētas vērtības.

16. Uz iekļājamās nekustamās mantas atrodošās ēkas jāapdrošina tādā apdrošinašanas biedrībā, kuŗu bankas valde atzīst par piemērotu. Par apdrošinājuma atjaunošanu aiz-

ņēmejam jarūpejas pašam. Ja aizņēmejs polisi neiesniedz bankā 8 dienas pirms apdrošinašanas termiņa notecēšanas, tad banka pati to atjauno un izdevumus piedzen tādā pat kārtībā kā citus nokavētus maksājumus.

17. Ja aizdevumu piešķir pēc specialas taksācijas, tad iekļājamās nekustamās mantas ēkas apdrošinamas vismaz par $\frac{1}{3}$ no aizdevuma zumas.

18. Aizdevumi pēc specialas taksācijas izsniedzami ne ilgāk kā uz $28\frac{1}{2}$ gadiem.

19. Aizdevumus lauku rūpniecības uzņēmumiem izsniedz uz laiku līdz 18 gadiem; ja aizdevuma nodrošinājumam iekļātās mašīnas (ari tvaika katli, lokomobiles vaj koka dambji), tad ne ilgāk par $13\frac{1}{2}$ gadiem.

Ar šo instrukciju atcelti finansu ministra 1923. g. 11. aprīļa apstiprināti pagaidu noteikumi par valsts zemes bankas ķīlu zīmju aizdevumu izsniegšanu („Vald. Vēstn.“ 1923. g. Nr. 99.).

1925. g. 2. februārī.

H. Dzelzits.
J. Goldbergs.

SATURA RĀDITAJŠ

I. daļa. Vēsturisks apskats.

	Lp.p.
1. Ievads	3
2. Senču laikmets līdz XIII. gadu sim- tenim	5
3. Zobenbrāļu ordeņa un katoļu bis- kapu laikmets no XIII.—XVI. gadu sim- tenim	9
4. Juku laikmets	10
5. Poļu valdišana	11
6. Zviedru valdišana Vidzemē	11
7. Latgale XVII. gadu simtenī	15
8. Kurzemes zemnieku stāvoklis XVII. g. simtenī	15
9. Latvija zem Krievijas jūga	16
Iedzīvotāju sociālas grupas. — Atpakaļ ver- dzībā. — 1804. g. likums par zemnieku stā- vokli Vidzemē. — Kalpu stāvoklis. — Va- ļenieki un babuļnieki. — Zemnieku „atsva- binašana“ Kurzemē 1817. g. — Zemnieku „atsvabinašana“ Vidzemē 1819. g. — Muiž- nieku un zemnieku brīvie līgumi. — Klaušu aina. — Baronu medību aina. — Māju sprī- dzinašana. — Jaunais agrarais stāvoklis pēc likuma burtā un normām. — Hernhutieši. — „Cara ticības“ provokācija.	
10. Turpmakas reformas un agraro attie- cību izveidošanās Vidzemē. Kvotes ze- mes. — Muižnieku socialisms	47
11. 1860. g. zemnieku likumi un māju ie- pirkšana	49
12. Latgale pēc 1861. g.	51
13. Agrarās attiecības zemes reformas sākumā	52

14. Agrarreformas sagatavošanas laik- mets. Agrarreformas politiskā nepieciešamība.	Lp.p. 55
--	-------------

II. daļa. Agrarā jautājuma problēmas.

1. Ievads. Agrarjautājuma būtība — nozīme, saturs un apmērs	67
2. Zemes jautājums Jautājuma nozīme. — Zemturība. — Zemes īpašuma tiesību saturs lielsaimniecībā un sīk- saimniecībā. — Zemes trūkums: sociālais zemes trūkums; absolūtais zemes trūkums un nabadzības problēma.	69
3. Zemes ražība Zemā zemes ražība un relatīvais zemes trū- kums. Lauksaimniecības sistēmas nozīme zemes bada novēršanā. — Zemes neražības cē- loņi: klimats, nederīga zeme jeb vāja apstrā- dāšana. — Veco parašu vara. — Starpgabali, šņoru zemes.	87
4. Lauksaimniecības darba ražība Divi lauksaimniecības tipi — lielsaimniecī- bas un sīksaimniecības. Pārejie lauksaimniecī- bas darba ražības faktori: tautas izglītība, valsts finanšu sistēma; lauku un pilsētu rūp- niecības nozīme mūsu agrarās iekārtas no- stiprinašanā.	92
5. Slēdziens	103

III. daļa. Agrarreformas gaita un sasniegumi.

1. Valsts zemju fonds Valsts zemju fonda nodibinašanas uzdevumi. — V. z. f. sastāvs un kopplatība. — Valsts zemes ierīcības fonda izlietošana. — Jaun- saimniecību zemes norma.	107
2. Centralizētā un decentralizētā zemes ierīcības sistēma. Kuŗa no viņām piemērota Latvijas apstākļiem	120
3. Zemes uzmērišana un sadalīšana Zemes sadalīšanas darbu pārskats un projektu caurskatīšana un apstiprinašana centr. zemes	123

	Lp.p.
ierīc. komitejā. — Techniskās komisijas organizācijas trūkumi.	
4. Zemes piešķiršana	133
Vispārejie zemes piešķiršanas principi. — Latgales zemes piešķiršanas kārtība un pamati Latgalē. Vispāreja zemes piešķiršanas kārtība.	
5. Zemes ierīcības komitejas — viņu sastāvs, kompetence un darbības raksturojums	144
6. Zemes piešķiršanas panākumi	153
Pārskats par zemes piešķiršanas rezultātiem Vidzemē, Kurzemē, Zemgalē un Latgalē ar 7 diagramam (no Nr. 1 līdz Nr. 7).	
7. Jaunsaimniecību ekonomiskais stāvoklis	169
8. Jaunsaimniecību apbūves gaita	172
Diagramas Nr.Nr. 8., 9. un 10.	
9. Kādā mērā galīgi piešķirtas jaunsaimniecības ir nodrošinātas ar ēkam	181
10. Ar kādiem līdzekļiem valsts veicinājusi jaunsaimniecību apbūvi	182
Valsts zemes bankas pabalsti. Būvmateriala izsniegšana jaunsaimniecībam.	
11. Zemes reformas noslēgums	188
12. Tuvākie agrarreformas uzdevumi	195

IV. daļa. Zemtūru rokasgrāmata.

Agrarās iekārtas likumi, noteikumi, instrukcijas un valdības rīkojumi

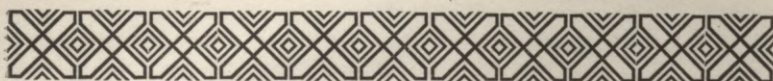
	Lp.p.
1. a) Agrarās reformas likums I. daļa.	203
" " " II. "	209
" " " III. "	212
" " " IV. "	215
b) Dažādi Baltijas vietejo civillikumu panti, kas minēti agrarreformas likumā I. daļā	219
c) Noteikumi par agrarās reformas likuma I. daļas 3. panta e punktā un 14. pantā noteikto termiņu pagarinašanu	220
d) Noteikumi par termiņa noteikšanu agrarās reformas likuma I. daļas 3. panta e punktā un 14. pantā paredzēti lūgumu iesnieg-	

	Lp.p.
šanai attiecībā uz īpašumiem, kuŗi pievienoti Latvijai, regulejot robežas ar Igauniju	220
2. Noteikumi, izdoti no Ministru kabineta, par agrarās reformas likuma III. daļas izvešanu dzīvē	221
3. a) Instrukcija Nr. 5. par zemes piešķiršanu	222
b) Instrukcijas Nr. 5. papildinājums Nr. 28789 par zemes nepiešķiršanu ar zemi nodrošināto ģimeņu locekļiem un ārpus kategoriju zemes piešķiršanu nekultivētas zemes iestrādājumiem	230
c) C. zem. ier. komitejas paskaidrojums Nr. 19420 par zemes piešķiršanu tiem, kuŗiem savā pagastā zemes pietrūkst	231
d) Noteikumi par fonda zemes piešķiršanu pašvaldību iestādem un draudzēm	231
4. Instrukcija Nr. 9. Par apdzīvoto vietu, pilsētu un miestu paplašināšanu un zemes piešķiršanu tanīs	232
5. Instrukcija Nr. 21. — par rūpniecības iestāžu, augļu dārzu, zivju dīķu, atsevišķu ēku, parku, ūdenskritumu un citu tamlīdzīgu valsts labumu piešķiršanu	235
6. Instrukcija Nr. 25. — par valsts fonda zemju piešķiršanu Latgalē	236
7. Likums — par privāto un piešķirto valsts fonda zemju atsavināšanu	241
8. a) Instrukcija pie likuma par privāto un piešķirto valsts fonda zemju atsavināšanu	242
b) Papildinājums pie šīs instrukcijas	245
9. Likums — par valsts zemes fonda piešķirto un piešķiramo zemju novērtēšanu un pārdošanu dzimtsīpašumā vaj atdošanu dzimtsīpašumā	246
10. Instrukcija Nr. 2. Valsts zemes fonda piešķirto un piešķiramo īpašumu novērtēšanai: zemes vērtēšana; ēku vērtēšana; augļu dārzu un dārzsaimniecību novērtēšana; zivju dīķu saimniecību novērtēšana	250
11. Tarifi — valsts zemes fonda piešķirto un piešķiramo īpašumu novērtēšanai un izpiršanas maksas vaj dzimtsīpašuma noteikšanai	258
12. Tarifi — Rīgas Jūrmalas valsts zemes fonda piešķirto un piešķiramo gruntsgabalu no-	

	Lp.p.
vērtešanai un izpirkšanas maksas noteikšanai	270
13. Zemes izpirkšanas līguma forma, kuŗa izpildama pirms v. f. zemes koroborešanas	272
14. a) Likums — par nekustamu īpašumu koroborešanu sakarā ar agrarās reformas likumu	276
b) Instrukcija pie likuma par nekustamu īpašumu koroborešanu sakarā ar agrarās reformas likumu	279
Papildinājums pie 1920. g. 16. septembra agrarās reformas I. daļas par zemes platībām, kuŗas Latgalē uzskatamas par muižām	278
15. a) Atceltais likums par būvkoku izsniegšanu lauksaimniecības vajadzībam un pārgrozījumi (10. mart. 1922. g.)	286
b) Atceltā instrukcija par būvkoku izsniegšanu no valsts un komunalmežiem uz 1920. g. 21. dec. lik. un 1922. g. 14. janv. un 10. marta papildinājuma pamata	288
16. Likums (pastāvošais) par valsts kredītiem lauksaimniecības būvniecībai	293
17. Instrukcija ilggadīgu aizdevumu izsniegšanai lauksaimniecības būvniecības vajadzībam (pamat. uz likuma skat. tab. Nr. 16.)	295
18. Noteikumi — par valsts zemes fonda piešķirtās saimniecībās neizmantojamo ēku likvidešanu līdz izpirkšanas līguma noslēgšanai	303
19. Likums par ilggadīgo nomas līgumu normām	304
20. Noteikumi par bijušo Kurzemes kroņa mežsargu māju mežiem	305
21. Paziņojums par māju regulēšanu caur valsts zvērinātiem mērnikiem	306
22. Paziņojums par meža platībām, kuŗas ieprojektējamās rūpniecības gabalos	307
23. Instrukcija Nr. 4. — ūdens līmeņa noteikšanai valsts z. fonda piešķirto rūpniecības iestāžu ūdens krātuvēs	307
24. Rīkojums Nr. 109. — par jaunsaimnieku un viņu mantu pārvadašanu par pazemīnātu maksu	309
25. Mežaizsardzības likums	309
26. Noteikumi par meža un meža mate-	

	Lp.p.
riala pārdošanu un izsniegšanu valsts mežos	312
27. Noteikumi par nekustamu īpašumu atsavināšanu un apgrūtināšanu . . .	316
28. Rikojums par nomas, mūža nomas un obroka līgumu atcelšanu attiecībā uz bijušās Krievijas valsts zemem Latvijā	323
29. Likums par īpašuma tiesībām uz piešķirtām šņoru zemem	324
30. Pārgrozījumi lauksaimniecības likumā	327
31. Noteikumi par zemes ierīcību	330
32. Pārgrozījumi likumos par Latgales apgabaltiesas vecākā notara aktu apstiprināšanu	339
33. Noteikumi par iznīcināto ierakstu atjaunošanu Latgales notariālā archīva zemes grāmatu reģistros	339
34. Likums par atlīdzības nokārtošanu valsts zemes fondā ieskaitīto zemju un muižu īpašniekiem	345
35. Likums par valsts zemes fondā ieskaitīto zemju hipotekārīgu parādu nolīdzināšanu un dzēšanu	345
36. Likums par muižnieku ģimenes fideikomisu atcelšanu	346
37. Noteikumi par piešķirto valsts fonda zemju un citu objektu vērtības aizsardzību	347
38. Tarifi v. z. fonda piešķirto un piešķiramo apbūves gabalu novērtēšanai un izpiršanas maksas noteikšanai: Smiltene, Aluksnē, Valkā, Tukumā, Jekabpili, Aizputē, Vecgulbenē, Madonā, Strenčos un Siguldā	348
39. Instrukcija par valsts zemes bankas ķīlu zīmju aizdevumu izsniegšanu	353

Lauksaimniekiem nepieciešamas grāmatas:

1. **I. Latvijas agronomu kongresa darbi.**
I. sējums. Maksā Ls 1.50. Saturs: prof. J. Berga — Atzīmes par kartupeļu audzešanu un izmantošanu, doc. P. Lejiņa — Iedzemesšanas mācību nozīme praktiskā lopkopībā, agr. J. Vītiņa — Zemes videjo kārtu izveidošanās process Latvijā, doc. J. Apsiša — Sintetiskie slāpekļmēsli un prof. A. Kirchensteina — Jaunākie pētījumi par cilvēku un mājkuoņu uzturu; vitamīni un avitaminozas (pēdejaiss darbs atsevišķā izdevumā izpārdots).

2. **I. Latvijas agronomu kongresa darbi.**
II. sējums. Maksā Ls 2.50. Saturs: doc. P. Nomāļa — Sļagni kā pakaiši, agr. J. Lūkes — Mutācijas un mendelisms stādu izkopšanas jautājumā un agr. J. Vītiņa — Zemes bagātība un auglība (pēdejaiss darbs atsevišķā izdevumā izpārdots).

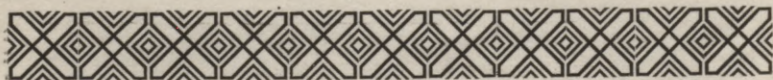
3. **Agr. J. Vītiņš — Zemju īpašības un viņu uzlabošana kā saimniecību organizācijas planu jautājumi.** Maksā 30 sant.

4. **Agr. J. Osis — Kā es domāju uzlabot savu saimniecību** (kādas saimniecības iekārtošanas plans). Maksā 50 sant.

5. **Agr. J. Keņģis — Kā pacelt saimniecības ienesīgumu?** (kādas jaunsaimniecības iekārtošanas plans). Maksā Ls 1.20

6. **Agr. A. Staune — Lejiņu saimniecības organizācijas plans.** Maksā Ls 1.10.

Minētās grāmatas dabujamas lielākos grāmatu veikalos un Latvijas Agronomu Biedribā, Rīgā, Baznīcas ielā Nr. 4-a, dz. 4.

Lehrbuch der Zoologie

1. Die Tierwelt
2. Die Tierstämme
3. Die Tierwelt im Wandel der Zeit

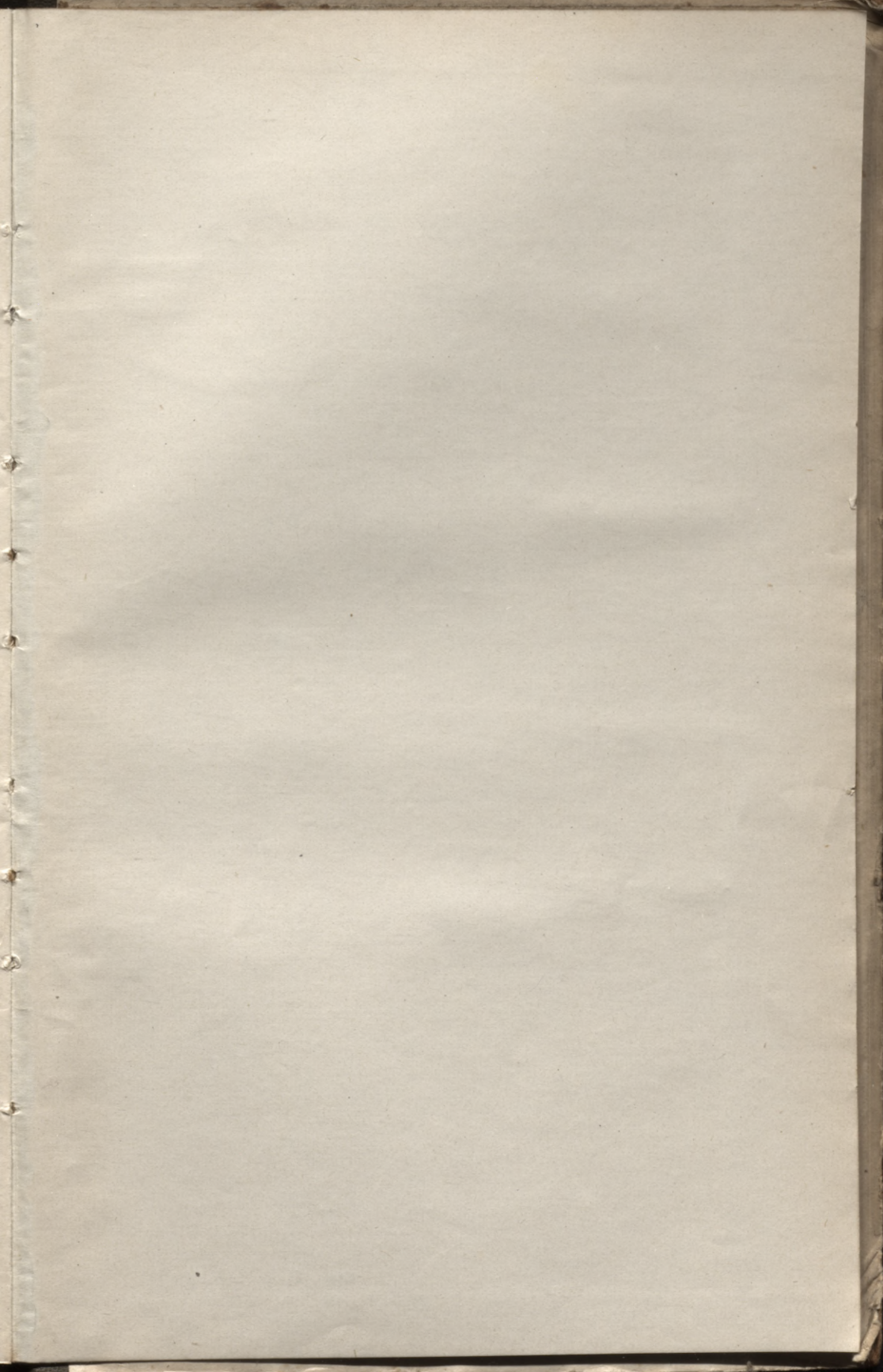
4. Die Tierwelt im Wandel der Zeit
5. Die Tierwelt im Wandel der Zeit

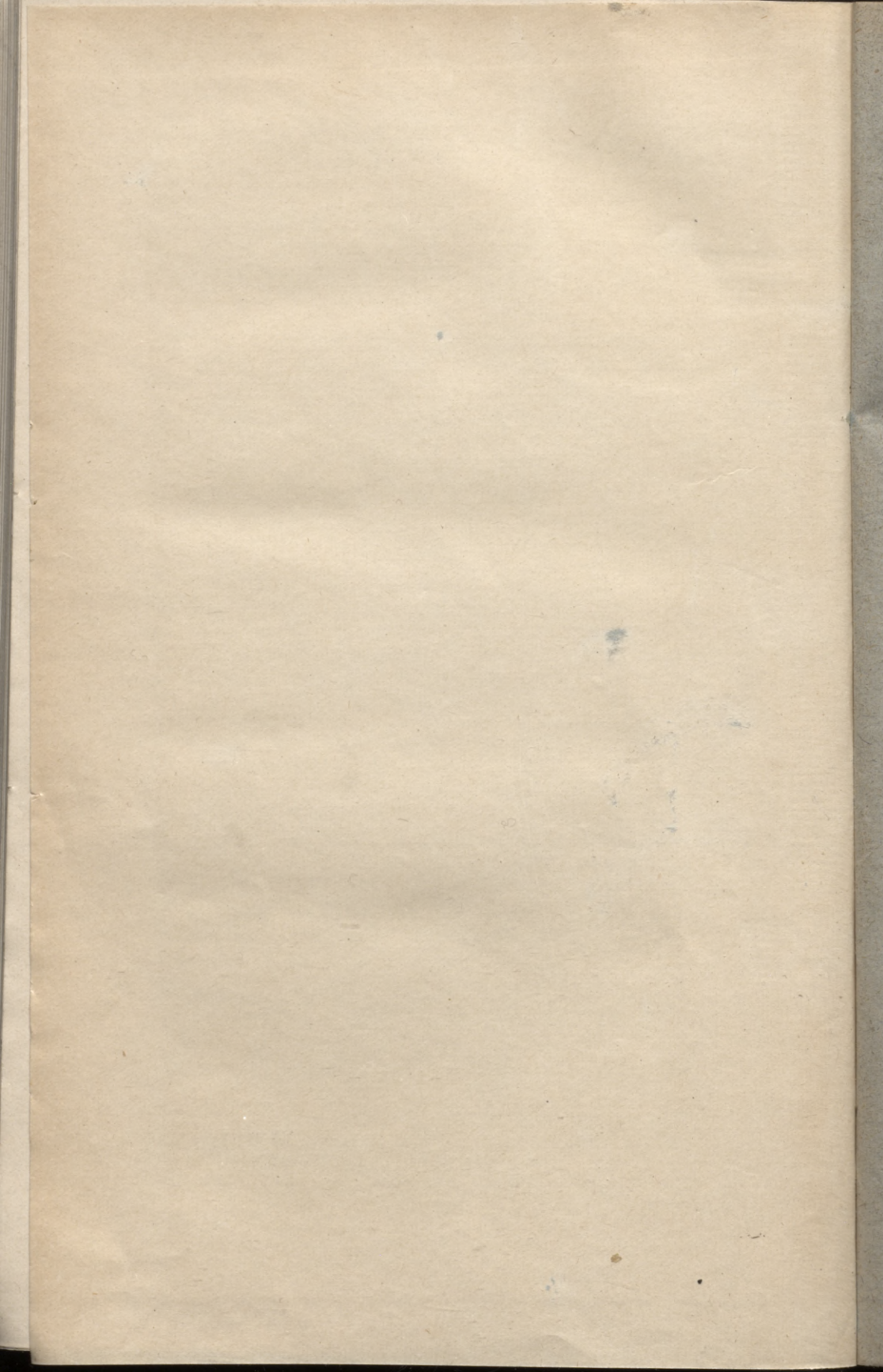
6. Die Tierwelt im Wandel der Zeit
7. Die Tierwelt im Wandel der Zeit

8. Die Tierwelt im Wandel der Zeit
9. Die Tierwelt im Wandel der Zeit

10. Die Tierwelt im Wandel der Zeit

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0307049792

Apr.

